ลงฺกาทีเป อุทุมฺพรคิริวิหารวาสินา สงฺฆรกฺขิตมหาสามิปาทตฺเถเรน วิรจิตํ

วุตฺโตทยปฺปกรณํ

มรมฺมรฏฺเฐ เยแลกะเล นคเร ธมฺมิการามวาสินา
วชิรปญฺญตฺเถเรน วิรจิตา ฉนฺโทสารตฺถเมทินี นาม

วุตฺโตทยาภินวฏีกา

มรมฺมรฏฺเฐ มันดเลย์ นคเร ชเวจิน ธมฺมเสนาปตินา
วิสุทฺธาจารตฺเถเรน วิรจิตา

ฉนฺโทมญฺชรี

รามญฺญรฏฺเฐ หํสาวตีปุเร ญาณินฺทตฺเถเรน วิรจิตา
ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา นาม

ฉนฺโทมญฺชรีฏีกา

สฺยามรฏฺเฐ เขหางฺคนคเร
ท่ามะโอ อาราเม มุทฺทาปิตา.

๒๕๕๓ พุทฺธวสฺเส ๒๐๑๐ คริสฺตวสฺเส

ชื่อหนังสือ	วุตฺโตทยปฺปกรณ	วุตฺโตทยาภินวฏีกา
	ฉนฺโทมญฺชรี	ฉนฺโทมญฺชรีฏีกา

จัดพิมพ์ เนื่องในวาระโอกาสมงคลอายุครบ ๙๑ ปี
พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต
๘ มกราคม ๒๕๕๔

จำนวนพิมพ์ ๓,๐๐๐ เล่ม

จัดทำต้นฉบับ พระคันธสาราภิวงศ์
วัดท่ามะโอ ๓๗ ถ.ราษฎร์วัฒนา
ต.เวียงเหนือ อ.เมือง จ.ลำปาง ๕๒๐๐๐

สถานที่พิมพ์ ห้างหุ้นส่วนจำกัด ประยูรสาส์นไทย การพิมพ์
๔๔/๑๓๒ หมู่ ๖ ซ.กำนันแม้น ๓๖ ถ.กำนันแม้น
แขวงบางขุนเทียน เขตจอมทอง กรุงเทพมหานคร
โทรศัพท์/โทรสาร ๐๒-๘๐๒-๐๓๔๔
มือถือ ๐๘๑-๕๖๖-๒๕๔๐

นิทานกถา

พุทฺธุปฺปาทโต ปุริมกาเลเยว ตํกาลชาตา พฺราหฺมณา อชฺฌายกา มนฺตธรา ติณฺณํ เวทานํ ปารคู สนิฆณฺฑุเกฏุภานํ สากฺขรปฺปเภทานํ อิติหาสปญฺจมานํ ปทกา เวยฺยากรณา โลกายตมหาปุริสลกฺขเณสุ อนวยา อนุญฺญาตปฏิญฺญาตา สเก อาจริยเก เตวิชฺชเก ปาวจเน "ยมหํ ชานามิ, ตํ ตฺวํ ชานาสิ. ยํ ตฺวํ ชานาสิ, ตมหํ ชานามี"ติ. เต จ :-

กปฺโป พฺยากรณํ โชติ- สตฺถํ สิกฺขา นิรุตฺติ จ
ฉนฺโทวิจิติ เจตานิ เวทงฺคานิ วทนฺติ ฉาติ.[๑]

อิเมสุ ฉสุ เวทงฺเคสุ กตปริจยา ปริโยทาตสิปฺปา โหนฺติ. ตพฺภาโว อเนเกสุ อมฺพฏฺฐาทิสุตฺตนฺเตสุ วุตฺตวจเนหิ อปทาเน จ อิมินา สาธกวจเนน วิญฺญายติ-

ตทาหํ หํสวติยํ อโหสึ พฺราหฺมณตฺรโช
ปารคู สพฺพเวทานํ เวยฺยากรณสมฺมโต.
นิรุตฺติยา จ กุสโล นิฆณฺฑุมฺหิ วิสารโท
ปทโก เกฏุภวิทู ฉนฺโทวิจิติโกวิโทติ.[๒]

ตตฺถ ฉนฺโทวิจิติ นาม สกฺกตภาสาย กตฉนฺโทสตฺถํ "ฉนฺทานิ วิจียนฺติ ญายนฺติ เอตายาติ ฉนฺโทวิจิตี"ติ กตฺวา. สกฺกตฉนฺโทสตฺเถสุ จ ปน ปิงฺคลฉนฺโทสุตฺตํ ปุราตนํ โหติ ปิงฺคลมุนินา กตํ อฏฺฐหิ ปริจฺเฉเทหิ สมลงฺกตํ โหติ อฏฺฐาธิกสุตฺตสตญฺจ. น เกวลญฺจ โส ตญฺเญว, อถ โข อฏฺฐชฺฌายีสมญฺญสฺส ปาณินียพฺยากรณสฺส สํวณฺณนาภูตํ มหาภาสฺสญฺเจว ปากตภาสาย จ ปากตปิงฺคลฉนฺโทสตฺถํ อกาสิ. ตโต ปจฺฉา หลายุธภฏฺฏาจริเยน ตสฺส ปิงฺคลฉนฺโทสุตฺตสฺส วุตฺติปโยคสมลงฺกตา มตสญฺชีวนี นาม สํวณฺณนา กตา "มตํ สญฺชีเวตี"ติ กตฺวา.

---

๑ ธาน. คาถา ๑๑๐

๒ ขุ. อป. ๓๓.๒๐๐-๑.๒๔๖

ยโต โข สาตฺถวณฺณนเมตํ จุณฺณิยวเสน วิรจิตํ, ตโตสิ ทุกฺโขคาฬฺหํ น สุกรํ ฉนฺโทสตฺเถสุ ปาฏวมากงฺขนฺเตหิ โสตุชเนหิ ปรปาจนวเสน วลญฺชิตุํ. เอตมตฺถํ สมฺปสฺสมาเนน ปฏิเยกพฺราหฺมณสฺสาปจฺเจน กสฺสปโคตฺเตน สิริเกทารภฏฺฏาจริเยน ตโต สารมาทาย วุตฺตรตนากราขฺยํ ฉนฺโทสตฺถํ กตํ. ตญฺจ ลกฺขฺยลกฺขณสํยุตฺตํ มตฺตาวณฺณวิเภทนํ "สญฺญาธิกาโร มตฺตาวุตฺยธิกาโร สมวุตฺยธิกาโร อทฺธสมวุตฺยธิกาโร วิสมวุตฺยธิกาโร ปจฺจยาธิกาโร จา"ติ ฉหิ ปริจฺเฉเทหิ สมลงฺกตํ. เอตฺถ เอกกฺขรํ ปาทมารพฺภ ยาว ฉพฺพีสตกฺขรา ฉพฺพีสติ ฉนฺโทนามานิ ทสฺสิตานิ. อปรกาเล สิริคงฺคาทาสาจริเยน ตโตปิ สมฺปุณฺณปชฺชกา ฉนฺโทมญฺชรี นาม ปณีตา "มุขพนฺธชฺฌาโย สมวุตฺตาขฺโย อทฺธสมวุตฺตาขฺโย วิสมวุตฺตาขฺโย มตฺตาวุตฺตํ มชฺฌปกรณญฺจา"ติ อิเมหิ ฉหิ สมลงฺกตา อโหสิ.

ยถาวุตฺตาเนตานิ ฉนฺโทสตฺถานิ สุปฺปสตฺถานิปิ สกฺกตภาสาย รจิตตฺตา สุทฺธมาคธิกานํ ยถิจฺฉิตตฺถํ น สาเธนฺติ. อมฺหากญฺจ ภควา โลกิยจฺฉนฺทญฺญู หุตฺวา มหากรุณาเวคสมุสฺสาหิตมนสา ธมฺมํ ปวตฺเตนฺโต กิญฺจิ สุตฺตํ จุณฺณิเยน เทเสติ กิญฺจิ คาถาย. ตถา สาริปุตฺตตฺเถราทโยปิ. ตสฺมาเยวสา คาถา นาม พุทฺธวจนสฺส นวงฺเคสุ เอกงฺควเสน อนฺโตคธา ปริยาปนฺนา. สา จ โลกิยฉนฺโทสตฺเถสุ วุตฺตนยานุสาเรน ปโยชียติ. ตโตเยว สกฺกตภาสาโกวิเทหิ ฉนฺทญฺญูหิ โปราณาจริเยหิ สุทฺธมาคธิกานมตฺถาย สกฺกตภาสโต ปริวตฺเตตฺวา "วุตฺโตทยํ ฉนฺโทมญฺชรี จา"ติ เทฺว มาคธิกฉนฺโทสตฺถานิ กตานิ อเหสุํ ปาวจเนสุ ทิสฺสมานฉนฺโทปชฺชปาฏวตฺถาย.

เตสุ วุตฺโตทยํ นาม ฉนฺโทปกรณํ วุตฺตรตนากรโต ภาสนฺตรํ หิตฺวา สีหฬทีปิเกน สงฺฆรกฺขิตมหาเถเรน มาคธภาสาย รจิตํ. ปสตฺถสฺสิมสฺส กตฺตุภูตาจริโย ปนายํ มหาสามีติ ลทฺธุปาธิธารี หุตฺวา ลงฺกาทีเป อุทุมฺพรคิริวิหาเร วาสํ กปฺเปสิ. โส ปน ทาโฐปติสฺสมหาราชสฺส นตฺตาติ จ เสลนฺตรารามวาสีนํ ภิกฺขูนํ ปธานภูโต นายกตฺเถโรติ จ มหาวํสาคตนเยน วิญฺญายติ. อปรมฺปิ ตีหฺยธิกา เอกสหสฺสสตฺตสตา พุทฺธวสฺสโต ปภุติ เตตฺตึส วสฺสานิ มหาปรกฺกมพาหุรญฺโญ รชฺชปตฺตกาเล อิทํ วุตฺโตทยฉนฺโทสตฺถํ รจิตนฺติ สีหฬิกตฺเถรา วทนฺติ. อยํ ปนาจริโย น เกวลํ อิมํ ปกรณเมกเมว, อถ โข มาคธภาสาโยปการภูเต สมฺพนฺธจินฺตา-สุสทฺทสิทฺธิ-สารตฺถวิลาสินฺยาทโย พฺยากรณคนฺเถ เจว พุทฺธสาสโนปการภูเต จ ขุทฺทสิกฺขาฏีกาทิวินยคนฺเถ วิรจยิ.

ตญฺจาธุนา ฉนฺโทปกรณเมตรหิ สฺยามรฏฺเฐ มรมฺมรฏฺเฐ จ ปจฺปาจนวเสน พหุวฬญฺชิตํ สาสโนปการญฺจ หุตฺวา ติฏฺฐติ. ตถาปิ ตสฺส ทุพฺโพธตฺตา อปริปุณฺณตฺตา จ สกฺกตฉนฺโทมญฺชรึ นิสฺสาย มหาวิสุทฺธารามิกาปรนามเธยฺเยน วิสุทฺธาจารตฺเถเรน นวตฺตึสาธิเก จตุสฺสตทฺวิสหสฺเส โสคเต อฏฺฐปญฺญาสาธิกทฺวิสเตกสหสฺเส จ สาเก สํวจฺฉเร อาสาฬฺหิมาเส ฉนฺโทมญฺชรี นาม อปรํ ฉนฺโทปกรณํ กตํ. ตถา หิ วุตฺโตทเย ทุพฺโพธํ มตฺตาฉนฺทํ ปฐมํ วตฺวา ปจฺฉา สุโพธํ วณฺณจฺฉนฺโท วุตฺโต. ตสฺมา ตํ อาทิโต ปฏฺฐาย ทุกฺโขคาหํ หุตฺวา โสตูนํ ลีนจิตฺตภาวมาปาเทสิ. ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน ตํ ทุกฺโข-คาหโทสํ ปริหริตฺวา ตพฺพิปริยาเยน วณฺณจฺฉนฺทํ อาทิโต ทสฺเสสิ, ตโต ปรํ มตฺตาฉนฺทํ. วุตฺโตทเย จ เอกทฺวิติจตุปญฺจกฺขรฉนฺทานิ เจว เตวีสตฺยกฺขรโต ยาว ฉพฺพีสตฺยกฺขร-ฉนฺทานิ จ ทณฺฑกฉนฺโท จ น ทสฺสิตา. ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน ตานิ สพฺพานิปิ ทสฺสิตานิ. เอเกกจฺฉนฺเทปิ วุตฺโตทยโต อิตรายํ คาถาคณนา พหุตรา. อนวเสสโต หิ วุตฺโตทเย อฏฺฐาธิกสตํเยว คาถาโย ทิสฺสนฺติ. อิตรายนฺตุ ปญฺจาสีตฺยธิกทฺวิสตํ.

ปสตฺถาเยตาย กตฺตุภูตาจริโย ปน มรมฺมชาติโก *มันดเลย์* ราชธานิมาปกสฺส *มินดุง* รญฺโญ กาเล ติกฺขตฺตุํ ราชทตฺติโยปาธิธโร สกสมยสมยนฺตรคหนชฺโฌคาห-สมตฺโถ ปริยตฺติโกวิโท มรมฺมรฏฺเฐ *ชเวจิน* นิกายาธิปติยติสฺสรสงฺฆราชา หุตฺวา *มันดเลย์* นคเร มหาวิสุทฺธาราเม วาสํ กปฺเปสิ. โส อุปสมฺปทาย สตฺตวสฺสิโกว มรมฺม-ภาสาย ปรมตฺถสรูปเภทนึ นาม อภิธมฺมคนฺถํ อกาสิ อติคมฺภีรํ วิญฺญุปฺปสตฺถํ สกลํ นวงฺคํ สตฺถุสาสนมภิพฺยาเปตฺวา ฐิตํ. น เกวลญฺจ ตญฺเญว, อถ โข อญฺเญปิ ตาทิเส พฺยากรณวินยาทิปฏิสญฺญุตฺเต อเนกคนฺเถ. ตสฺส กิตฺติสทฺโท สกลํ มรมฺมรฏฺฐํ พฺยาเปตฺวา อุลฺลงฺฆิตฺวา วิเทสมฺปิ อชฺโฌคาฬฺโห อโหสิ. ตสฺส หิ คุณกิตฺตึ สุตฺวาว ลงฺกาสฺยามปุราทีหิ คณาจริยคณปาโมกฺขาปิ อาคนฺตฺวา ตสฺส ปาทมูเล นิปติตฺวา สกสมยสมยนฺตเรสุ นยคฺคาหํ กรึสุ. ตสฺส ทิวงฺคตสฺสาปิ สีลสุตาทิกิตฺติคุโณ ยาวชฺชตนาปิ ปญฺญายติ.

ตตฺถ วุตฺโตทยสฺส สํวณฺณนาภูตา ฏีกา วจนตฺถโชติกา ฉปฺปจฺจยทีปโก สุทฺธทสวิกาสินี ฉนฺโทสารตฺถเมทินี จาติ จตุพฺพิธา โหนฺติ. ตาสุ ปจฺฉิมิกายํ ฏีกา ปสตฺถตรา โหติ วิตฺถินฺนา สทฺทโต อตฺถโต อธิปฺปายโต จ. ตาย กตฺตุภูตาจริโย ปน มรมฺมภาสาย วุตฺโตทยาภินวนิสฺสยํ กตฺตุภูตสฺส กุมารตฺเถรสฺส สิสฺสภูโต *เยแลกะเล*

นคเร ธมฺมิการามวาสี วชิรปญฺญตฺเถโร อโหสิ. โส จ สาจริยกตํ ตเมว นิสฺสยํ สรีรํ กตฺวา มนฺทโสตูนํ สุขโพธาย สตฺตนวุตฺยฺธิเก จตุสฺสตทฺวิสหสฺเส โสคเต โสฬสาธิก-ติสเตกสหสฺเส จ สาเก สํวจฺฉเร ฉฏฺจสงฺคีตฺยาทิวสฺเส เชฏฺจมาเส กาลปกฺขสฺส พุธวาเร อิมํ อภินวฉนฺโทฏีกํ อกาสิ.

ฉนฺโทมญฺชริฏีกา ตุ เอกาเยว ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา นาม ตํคนฺถการกสิสฺส-ภูเตน หํสาวดีปุเร มรมฺมภาสาย *ชเวอ่องโย* นามเก มาคธภาสาย ปน เหม-ชยตฺถลวฺหเย วิหาเร วสนฺเตน ภทฺทนฺตญาณินฺทนามเกน ภิกฺขุนา สมฺมาสมฺพุทฺธ-ปรินิพฺพานโต สตฺตจตฺตาลีสาธิกจตุสฺสตทฺวิสหสฺสเม วสฺเส สกฺกราเช ปน ปญฺจ-สฏฺจฺยธิกทฺวิสเตกสหสฺสเม วสฺเส สมฺปตฺเต มาฆมาสสฺส ชุณฺหปกฺเข จุทฺทสเม โสริทิเน กตา.

เอตฺตาวตา จ :-

๑. ปิงฺคลาจริยเกทาร- ภฏฺฏาทีหิ อเนกธา
นิสฺสาย สมฺปณีตานิ สกฺกตาย นิรุตฺติยา.

๒. สงฺฆรกฺขิตนาเมน เถเรน สุจิพุทฺธินา
กตํ วุตฺโตทยํ นาม ฉนฺโทสตฺถ'มนากุลํ.

๓. ทุพฺโพธาปุณฺณภาเวน ตสฺส สมฺปุณฺณปชฺชกา
สุโพธา ฉนฺโทมญฺชรี วิสุทฺธาจาเรน สงฺขตา.

๔. มนฺทโสตูนมตฺถาย วุตฺโตทยสฺส วณฺณนา
กตา วชิรปญฺเญน ฉนฺโทสารตฺถเมทินี.

๕. อปรา ฉนฺโทสารตฺถ- มญฺชูสานามกา สุภา
ฉนฺโทมญฺชริยา ฏีกา กตา ญาณินฺทภิกฺขุนา.

๖. เอวํ เต จตุโร คนฺถา สุปฺปสตฺถาปิ สพฺพโส
กาลนฺตเรน ชาเตหิ โทเสหาสุํ สมากุลา.

๗. เต โทเส พฺยปเนตฺวาน สํโสเธตฺวาน สาธุกํ
คนฺธสาราภิวํเสน กตํ สงฺขรณํ ตโต.

๘. ยทิ อญฺเญปิ ทิสฺสนฺติ   อวสิฏฺฐา ปมาทชา
เย เกจิ โทสา เต สพฺเพ   สํโสเธนฺตุ วิจกฺขณา.

๙. หิเตสีนํ หิตตฺถาย   สาสนสฺส จ วุทฺธิยา
คนฺถา เต หิตจิตฺเตน   มุทฺทาปิตาสุ'เมกโตติ.

คนฺธสาราภิวํโส
ท่ามะโอ อารามวาสี

มาติกานุกฺกม

มาติกา	ปิฏฺธงฺก
นิทานกถา	[๑]
มาติกานุกฺกม	[๗]
วุตฺโตทยปฺปกรณ	**๑**
๑. สญฺญาปริภาสานิทฺเทส-ปฐมปริจฺเฉท	๑
๒. มตฺตาวุตฺตินิทฺเทส-ทุติยปริจฺเฉท	๓
๓. สมวุตฺตินิทฺเทส-ตติยปริจฺเฉท	๖
๔. อทฺธสมวุตฺตินิทฺเทส-จตุตฺถปริจฺเฉท	๑๑
๕. วิสมวุตฺตินิทฺเทส-ปญฺจมปริจฺเฉท	๑๓
๖. ฉปฺปจฺจยวิภาค-ฉฏฺฐปริจฺเฉท	๑๔
นิคมน	๑๕
ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	**๑๗**
๑. ปฐมปริจฺเฉท-สญฺญาปริภาสานิทฺเทสวณฺณนา	๑๘
๒. ทุติยปริจฺเฉท-มตฺตาวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา	๓๑
๓. ตติยปริจฺเฉท-สมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา	๖๓
๔. จตุตฺถปริจฺเฉท-อทฺธสมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา	๑๑๓
๕. ปญฺจมปริจฺเฉท-วิสมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา	๑๑๙
๖. ฉฏฺฐปริจฺเฉท-ฉปฺปจฺจยวิภาควณฺณนา	๑๓๓
นิคมวณฺณนา	๑๕๑

มาติกา **ปิฏฺรงฺก**

ฉนฺโทมญฺชรี **๑๕๙**

๑. ปรมปริจฺเฉท-สญฺญาปริภาสานิทฺเทสวณฺณนา ๑๕๙
๒. ทุติยปริจฺเฉท-สมปชฺชวิภาค ๑๖๐
๓. ตติยปริจฺเฉท-อทฺธสมปชฺชวิภาค ๑๗๓
๔. จตุตฺถปริจฺเฉท-วิสมปชฺชวิภาค ๑๗๔
๕. ปญฺจมปริจฺเฉท-มตฺตาปชฺชวิภาค ๑๗๕
๖. ฉฏฺฐปริจฺเฉท-ฉปฺปจฺจยวิภาค ๑๗๗
นิคมกถา ๑๗๙

ฉนฺโทสารตฺมญฺชูสา **๑๘๑**

ปรมปริจฺเฉทสํวณฺณนา ๑๘๒
ทุติยปริจฺเฉทสํวณฺณนา ๒๐๑
ตติยปริจฺเฉทสํวณฺณนา ๒๔๗
จตุตฺถปริจฺเฉทสํวณฺณนา ๒๕๑
ปญฺจมปริจฺเฉทสํวณฺณนา ๒๕๕
ฉฏฺฐปริจฺเฉทสํวณฺณนา ๒๖๕
นิคมวณฺณนา ๒๘๓
นิคมกถา ๒๘๖

คาถานุกฺกม ๒๘๙
ฉนฺทานุกฺกม ๓๐๓
รายนามผู้บริจาค ๓๐๗

วุตฺโตทยปฺปกรณํ

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. สญฺญาปริภาสานิทฺเทส–ปฐมปริจฺเฉท

๑. นมตฺถุ ชนสนฺตาน- ตมสนฺตานเภทิโน
ธมฺมุชฺชลนฺตรุจิโน มุนินฺโททาตโรจิโน.

๒. ปิงฺคลาจริยาทีหิ ฉนฺทํ ยมุทิตํ ปุรา
สุทฺธมาคธิกานํ ตํ น สาเธติ ยถิจฺฉิตํ.

๓. ตโต มาคธภาสาย มตฺตาวณฺณวิเภทนํ
ลกฺขฺยลกฺขณสํยุตฺตํ ปสนฺนตฺถปทกฺกมํ

๔. อิทํ **วุตฺโตทยํ** นาม โลกิยจฺฉนฺทนิสฺสิตํ
อารภิสฺสมหํ ทานิ เตสํ สุขวิพุทฺธิยา.

๕. สพฺพคฺลา **มฺนา**ทิคลหู ภฺยา มชฺฌนฺตคฺรู **ชสา**
มชฺฌนฺตลา **รเต**เตฺฐจ คณา โค ครุ โล ลหุ.[๑]

๖. ภชสา สพฺพคลหู ปญฺจิเม สญฺจิตา คณา
อริยาทิมฺหิ วิญฺเญยฺยา คโณ อิธ จตุกฺกโล.[๒]

๗. สํโยคาทิ จ ทีโฆ จ นิคฺคหีตปโร จ โย
ครุ วงฺโก ปาทนฺโต วา รสฺโสสญฺโญ มตฺติโก **ลุชุ**.[๓]

๘. ปเร ปาทาทิสํโยเค โย ปุพฺโพ ครุกกฺขโร
ลหุ ส กฺวจิ วิญฺเญยฺโย ตทุทาหรณํ ยถา.[๔]

---

[๑] วร. ๑/๗, ปฉ. ๑-๑-๙

[๒] วร. ๑/๘, ปฉ. ๔/๑๒-๓

[๓] วร. ๑/๙

[๔] วร. ๑/๑๐

วร. = วุตฺตรตนากร

ปฉ. = ปิงฺคลฉนฺโทสุตฺต

๙. ทสฺสนรสานุภวเน นิพทฺธเคธา ชินสฺสยํ ชนตา
วิมฺหยชนนี สญฺญต- **กฺริ**ยา นุ กํ นานุรญฺชยติ.

๑๐. วิญฺเญยฺยา โลกโต สญฺญา สมุทฺโทสุรสาทินํ
ปาโท เญยฺโย จตุตฺถํโส ปทจฺเฉโท **ยตี** ภเว.[๕]

๑๑. **สมมทฺธสมํ** วุตฺตํ **วิสมํ** จาปรํ ติธา
สมา ลกฺขณโต ปาทา จตฺตาโร ยสฺส ตํ **สมํ**.[๖]

๑๒. ยสฺสนฺติเมน ทุติโย ตติเยนาทิโม สโม
ต**ทฺทฺธสมมญฺญํ** ตุ ภินฺนลกฺขณปาทิกํ.[๗]

๑๓. ปาทเมกกฺขรารพฺภ ยาว ฉพฺพีสตกฺขรา
ภเว ปาเทหิ ตํ ฉนฺทํ นานานาโมทิตํ ตโต.

๑๔. **ทณฺฑกา** จณฺฑวุฏฺฐฺยาที ปาเทหิ ฉหิ ตีหิ ตุ
คาถาติ จ ปรตฺเถวํ ฉนฺโทสญฺญา ปกาสิตา.[๘]

๑๕. อนนฺตโรทิตํ จญฺญ- เมตํ สามญฺญนามโต
คาถาอิจฺเจว นิทฺทิฏฺฐํ มุนินฺทวจเน ปน.

๑๖. วิเสสนามโต กิญฺจิ คเหตฺวา สพฺพโถจิตํ
ทสฺสยิสฺสามหํ เตตฺถ นามานาวิ ภวิสฺสเร.

อิติ วุตฺโตทเย ฉนฺทสิ สญฺญาปริภาสานิทฺเทโส นาม
ปฐโม ปริจฺเฉโท.

---

[๕] วร. ๑/๑๒, ปฉ. ๒/๑๕, ๔/๑๐, ๖/๑
[๖] วร. ๑/๑๓, ปฉ. ๕/๒-๓
[๗] วร. ๑/๑๕, ปฉ. ๕/๓-๔
[๘] วร. ๑/๑๘

๒. มตฺตาวุตฺตินิทฺเทส–ทุติยปริจฺเฉท

๑๗. ฉฏฺโฐขิลลหุ โช วา　　คยุตาญฺเญ ฉคฺคณา น โช วิสเม
อริยายนฺตทฺเธ โล　　ฉฏฺโฐนฺเต โค คณา ฉญฺเญ.[๑]

๑๘. ปฐมทฺเธ ฉฏฺโฐ เจ　　สพฺพลเหตฺถาทิลหุนิ ภวติ ยติ
ตปฺปรโกนฺเตปิ ส เจ　　จริเมปิ ภวติ จตุตฺโถนฺเต.[๒]

๑๙. **อริยาสามญฺญํ** เจ　　ปุพฺโพทิตลกฺขณํ ภเว ยสฺสา.

๒๐. อาทิมมถ ปาทยุคํ　　ยสฺสา ตฺยํเสหิ สา **ปถฺยา**.[๓]

๒๑. ยตฺถ คณตฺตยมุลฺลงฺฆิ-　　โยภยตฺถาทิโม ภเว **วิปุลา**.[๔]

๒๒. ครุมชฺฌโค ชกาโร　　จตุตฺถโก ทุติยโก **จปลา**.[๕]

๒๓. จปลาคตาขิลํ เจ　　ทลาทิมํ ลกฺขณํ ภชติ ยสฺสา
ปถฺยาลกฺขณมญฺญํ　　**มุขจปลา** นาม สา ภวติ.[๖]

๒๔. ปถฺยาย ลกฺขณํ เจ　　ปฐมทฺเธ ลกฺขณํ ตุ จปลาย
ทุติเย ทเลถ ยสฺสา　　ปกิตฺติตา สา **ชฆนจปลา**.[๗]

อริยาชาติโย.

๒๕. สพฺพํ ปฐมทเล ยทิ　　ลกฺขณมริยาย วุตฺตมุภเยสุ
ยสฺสา ทเลสุ ยุตฺตํ　　วุตฺตา สา **คีติ** วุตฺตยติลลิตา.[๘]

๒๖. อริยายํ ทุติยทฺเธ　　คทิตาขิลลกฺขณํ ยํ ตํ
ภวติ ทเลสุภเยสฺปิ　　ยทิ ยสฺสา สาย**มุปคีติ**.[๙]

---

[๑] วร. ๒/๑, ปฉ. ๔/๑๕-๗　[๒] วร. ๒/๒, ปฉ. ๔/๑๘-๒๐　[๓] วร. ๒/๓, ปฉ. ๔/๒๒
[๔] วร. ๒/๔, ปฉ. ๔/๒๓　[๕] วร. ๒/๕, ปฉ. ๔/๒๔　[๖] วร. ๒/๖, ปฉ. ๔/๒๕
[๗] วร. ๒/๗, ปฉ. ๔/๒๖　[๘] วร. ๒/๘, ปฉ. ๔/๒๘　[๙] วร. ๒/๙, ปฉ. ๔/๒๙

๒๗. อริยายทฺธทฺวิตยํ ปุพฺโพทิตลกฺขโณเปตํ
วิปริยเยนาภิหิตํ ยสฺสา สมฺภวติ เจห โส**คุคีติ**.[๑๐]

๒๘. อริยาปุพฺพทฺธํ ยทิ ครุเนเกนาธิเกน นิธเน ยุตฺตํ
ยทิ ปุพฺพทฺธสมานํ ทลมิตรํ โจทิตาย**มริยาคีติ**.[๑๑]

คีติชาติโย.

๒๙. วิสเม ฉ สิยุํ กลา มุเข
สเม ตฺวฏฺฐ รลคา ตโตปริ.
เวตาลียํ ตมุจฺจเต
ลหุฉกฺกํ น นิรนฺตรํ สเม.[๑๒]

๓๐. เวตาลีโยปมํ มุเข ตํ
โอปจฺฉนฺทสกํ รยา ยทนฺเต.[๑๓]

๓๑. **อาปาฏลิกา** กถิตายํ
ภคคานฺเต ยทิ ปุพฺพมิวญฺญํ.[๑๔]

๓๒. ยทาทิโต **ทกฺขิณนฺติกา**
จิเตตฺถ ปาเทสฺวาขิเลสุ โช.[๑๕]

๓๓. **อุทิจฺจวุตฺตี**ติ วุจฺจเต โช จาโท วิสเมสุ สณฺฐิโต.[๑๖]

๓๔. ปุพฺพตฺถ สเมสุ เจ คชา **ปจฺจวุตฺติ**รุทิตาติ สณฺฐิตา.[๑๗]

๓๕. สมาสมาตฺราทินํ สมา สํยุตา ภวติ ตํ **ปวตฺตกํ**.[๑๘]

๓๖. อสฺส สา สมกตา**ปรนฺติกา**.[๑๙]

---

[๑๐] วร. ๒/๑๐, ปฉ. ๔/๓๐
[๑๑] วร. ๒/๑๑, ปฉ. ๔/๓๑
[๑๒] วร. ๒/๑๒, ปฉ. ๔/๓๒
[๑๓] วร. ๒/๑๓, ปฉ. ๔/๓๓
[๑๔] วร. ๒/๑๔, ปฉ. ๔/๓๔
[๑๕] วร. ๒/๑๕
[๑๖] วร. ๒/๑๖, ปฉ. ๔/๓๖
[๑๗] วร. ๒/๑๗, ปฉ. ๔/๓๗
[๑๘] วร. ๒/๑๘, ปฉ. ๔/๓๙
[๑๙] วร. ๒/๑๙, ปฉ. ๔/๔๑

๓๗. ตทฺคณฺณชา **จารุหาสินี**.[๒๐]

เวตาลียชาติโย.

๓๘. ทฺวิกวิหตวสุลหุ **อจลธิติ**ริห.[๒๑]

๓๙. **มตฺตาสมกํ** นวโม ลคนฺเต.[๒๒]

๔๐. โช นฺลาถวาณฺณวา **วิสิโลโก**.[๒๓]

๔๑. ตทฺวยโต **วานวาสิกา**ขฺยา.[๒๔]

๔๒. ปญฺจฏฺฐนวสุ ยทิ โล **จิตฺรา**.[๒๕]

๔๓. คลฺยาฏฺฐหิ เจสา **วุปจิตฺรา**.[๒๖]

๔๔. ยมตีตลกฺขณวิเสสยุตํ
มตฺตาสมาทิปาทาภิหิตํ
อนิยตวุตฺตปริมาณสหิตํ
ปถิตํ ชเนสุ **ปาทากุลกํ**.[๒๗]

มตฺตาสมกชาติโย.

๔๕. วินา วณฺเณหิ มตฺตา คา วินา วณฺณา ครูหิ ตุ
วินา ลหูหิ ครโว ทเล ปฤยาทิโน มตา.[๒๘]

อิติ วุตฺโตทเย ฉนฺทสิ มตฺตาวุตฺตินิทฺเทโส นาม
ทุติโย ปริจฺเฉโท.

---

[๒๐] วร. ๒/๒๐, ปฉ. ๔/๔๐
[๒๑] วร. ๒/๓๑
[๒๒] วร. ๒/๓๒, ปฉ. ๔/๔๒
[๒๓] วร. ๒/๓๓, ปฉ. ๔/๔๓
[๒๔] วร. ๒/๓๔, ปฉ. ๔/๔๓
[๒๕] วร. ๒/๓๕, ปฉ. ๔/๔๕
[๒๖] วร. ๒/๓๖, ปฉ. ๔/๔๖
[๒๗] วร. ๒/๓๗, ปฉ. ๔/๔๗
[๒๘] วร. ๒/๓๘

๓. สมวุตฺตินิทฺเทส–ตติยปริจฺเฉท

๔๖. ตฺยา เจ **ตนุมชฺฌา**.[๑]

คายตฺตี.

๔๗. **กุมารลลิตา** ชฺสฺคา.[๒]

อุณฺหิกา.

๔๘. **จิตฺรปทา** ยทิ ภา คา.[๓]

๔๙. โม โม โค โค **วิชฺชุมฺมาลา**.[๔]

๕๐. ภา ตลคา **มาณวกํ**.[๕]

๕๑. คฺลา **สมานิกา** รชา จ.[๖]

๕๒. **ปมาณิกา** ชรา ลคา.[๗]

อนุฏฺฐุภา.

๕๓. รา นสา ยทิ **หลมุขี**.[๘]

๕๔. **ภุชคสุสุสฏฺฐา** นา โม.[๙]

พฺรหตี.

๕๕. มฺสา ชฺคา **สุทฺธวิราชิตํ** มตํ.[๑๐]

๕๖. มฺนา โย โค ยทิ **ปณโว** ขฺยาโต.[๑๑]

๕๗. ภฺมา สคยุตฺตา **รุมฺมวตี** สา.[๑๒]

---

[๑] วร. ๓/๗, ปฉ. ๖/๒
[๒] ปฉ. ๖/๓
[๓] วร. ๓/๑๒, ปฉ. ๖/๕
[๔] วร. ๓/๑๓, ปฉ. ๖/๖
[๕] วร. ๓/๑๔
[๖] วร. ๓/๑๖
[๗] วร. ๓/๑๗
[๘] วร. ๓/๑๙, ปฉ. ๖/๙
[๙] วร. ๓/๒๐, ปฉ. ๖/๘
[๑๐] วร. ๓/๒๑, ปฉ. ๖/๑๐
[๑๑] วร. ๓/๒๒, ปฉ. ๖/๑๑
[๑๒] วร. ๓/๒๔, ปฉ. ๖/๑๒

๕๘. เณยฺยา **มตฺตา** มภสคยุตฺตา.[๑๓]

๕๙. **จมฺปกมาลา** เจ ภมสา โค.

๖๐. นรชเคหิ สา **มโนรมา**.[๑๔]

๖๑. **อุพฺภาสกํ** ตํ เจ โต มรา ลฺจ.

๖๒. โต ชา ครุนาย**มุปฏฺฐิตา**.[๑๕]

ปนฺติ.

๖๓. **อินฺทาทิกา** ตา **วชิรา** ชคา โค.[๑๖]

๖๔. **อุปาทิกา** สาว ชตา ชคา โค.[๑๗]

๖๕. อนนฺตโรทีริตลกฺขณา เจ
ปาทา วิมิสฺสา **อุปชาติโย** ตา
เอวํ กิรณฺณาสฺปิ มิสฺสิตาสุ
วทนฺติ ชาติสฺวิทเมว นามํ.[๑๘]

๖๖. นชชลคา คทิตา **สุมุขี**.[๑๙]

๖๗. **โทธก**มิจฺฉติ เจ ภภภา คา.[๒๐]

๖๘. เวทสฺเสหิ, มฺตา ตฺคคา **สาลินี** สา.[๒๑]

๖๙. **วาโตมฺมี** สา, ยติ สา มฺภา ตคา โค.[๒๒]

๗๐. ภา ตนคา โค,สุรส **สีรี** สา.[๒๓]

๗๑. โร นรา อิห **รโถทฺธฏา** ลคา.[๒๔]

---

[๑๓] วร. ๓/๒๕, ปฉ. ๖/๑๔
[๑๔] วร. ๓/๒๖
[๑๕] วร. ๓/๒๗, ปฉ. ๖/๑๕
[๑๖] วร. ๓/๒๘, ปฉ. ๖/๑๖
[๑๗] วร. ๓/๒๙, ปฉ. ๖/๑๗
[๑๘] วร. ๓/๓๐, ปฉ. ๖/๑๘
[๑๙] วร. ๓/๓๒
[๒๐] วร. ๓/๓๓, ปฉ. ๖/๑๙
[๒๑] วร. ๓/๓๔, ปฉ. ๖/๒๐
[๒๒] วร. ๓/๓๕, ปฉ. ๖/๒๑
[๒๓] วร. ๓/๓๖
[๒๔] วร. ๓/๓๘

๗๒. **สฺวาคเต**ติ รนภา ครุกา เทฺว.[๒๕]

๗๓. นนรลหุครูหิ **ภทฺทิกา**.[๒๖]

ติฏฺฐุภา.

๗๔. วทนฺติ **วํสฏฺฐ**มิทํ ชตา ชรา.[๒๗]

๗๕. สา **อินฺทวํสา** ขลุ ยตฺถ ตา ชรา.[๒๘]

๗๖. อิธ **โตฏกม**มฺพุธิเสหิ มิตํ.[๒๙]

๗๗. **ทุตวิลมฺพิต**มาห นภา ภรา.[๓๐]

๗๘. วสุยุควิรตี นา, มฺยา **ปุโฏ**ยํ.[๓๑]

๗๙. นยสหิตา นฺยา **กุสุมวิจิตฺตา**.[๓๒]

๘๐. **ภุชงฺคปฺปยาตํ** ภเว เวทเยหิ.[๓๓]

๘๑. นภชเรหิ ภวติปฺ**ปิยํวทา**.[๓๔]

๘๒. วุตฺตา สุธีหิ **ลลิตา** ตภา ชรา.[๓๕]

๘๓. **ปมิตกฺขรา** สชสเสหุทิตา.[๓๖]

๘๔. นนภรสหิตาภิหิ**ตุชฺชลา**.[๓๗]

๘๕. ปญฺจสฺสจฺฉินฺนา, **เวสฺสเทวี** มมา ยา.[๓๘]

๘๖. ภวติห **ตามรสํ** นชชา โย.[๓๙]

๘๗. **กมลา**ติ เณยฺยา สยเสหิ โย เจ.

ชคตี.

---

[๒๕] วร. ๓/๓๙, ปฉ. ๖/๒๔

[๒๖] วร. ๓/๔๑

[๒๗] วร. ๓/๔๖, ปฉ. ๖/๒๙

[๒๘] วร. ๓/๔๗, ปฉ. ๖/๓๐

[๒๙] วร. ๓/๔๘, ปฉ. ๖/๓๒

[๓๐] วร. ๓/๔๙, ปฉ. ๖/๓๑

[๓๑] วร. ๓/๕๐, ปฉ. ๖/๓๓

[๓๒] วร. ๓/๕๒, ปฉ. ๖/๓๕

[๓๓] วร. ๓/๕๕, ปฉ. ๖/๓๘

[๓๔] วร. ๓/๕๗

[๓๕] วร. ๓/๕๙

[๓๖] วร. ๓/๖๐, ปฉ. ๖/๔๐

[๓๗] วร. ๓/๖๑

[๓๘] วร. ๓/๖๒, ปฉ. ๖/๔๒

[๓๙] วร. ๓/๖๘

๘๘. มุนา ชฺรา โค, ติทสยติปฺ**ปหสฺสิณี** สา.[๔๐]

๘๙. จตุคฺคเห, หิห **รุจิรา** ชภา สฺชคา.[๔๑]

อติชคตี.

๙๐. นนรสลหุคา, สเรหฺย**ปราชิตา**.[๔๒]

๙๑. นนภนลคิติปฺ, **ปหรณกลิกา**.[๔๓]

๙๒. วุตฺตา **วสนฺตติลกา** ตภชา ชคา โค.[๔๔]

สกฺกรี.

๙๓. ทฺวิหตหยลหุรถ คิติ **สสิกลา**.[๔๕]

๙๔. วสุหยยติริห, **มณิคุณนิกโร**.[๔๖]

๙๕. นนมยยยุตายํ, **มาลินี** โภคิสีหิ.[๔๗]

๙๖. ภวติ นชา ภชา รสหิตา **ปภทฺทกํ**.[๔๘]

อติสกฺกรี.

๙๗. นชภชรา สทา ภวติ **วาณินี** คยุตฺตา.[๔๙]

อฏฺฐิ.

๙๘. ยมา โน โส ภลฺคา, รสหรวิรามา **สิขริณี**.[๕๐]

๙๙. รสยุคิสิโต, โน โส มฺรา สฺลา, คฺยทา **หริณี** ตทา.[๕๑]

---

[๔๐] วร. ๓/๗๐, ปฉ. ๗/๑
[๔๑] วร. ๓/๗๑, ปฉ. ๗/๒
[๔๒] วร. ๓/๗๗, ปฉ. ๗/๖
[๔๓] วร. ๓/๗๘, ปฉ. ๗/๗
[๔๔] วร. ๓/๗๙, ปฉ. ๗/๘
[๔๕] วร. ๓/๘๔
[๔๖] วร. ๓/๘๖, ปฉ. ๗/๑๓
[๔๗] วร. ๓/๘๗, ปฉ. ๗/๑๔
[๔๘] วร. ๓/๘๘
[๔๙] วร. ๓/๙๒
[๕๐] วร. ๓/๙๓
[๕๑] วร. ๓/๙๖, ปฉ. ๗/๑๖

๑๐๐. **มนฺทกฺกนฺตา**, มภนตตคา, โค ยุคุตฺวสฺสเกหิ.[๕๒]

อจฺจฏฺฐิ.

๑๐๑. โม โต โน โย ยา, **กุสุมิตลตา**, **เวลฺลิตา**กฺขุตฺวิสีหิ.[๕๓]

ธิติ.

๑๐๒. รสุตฺวสฺเสหิ ยมา นสรรครู, **เมฆวิปฺผุชฺชิตา** สา.

๑๐๓. อกฺกสฺเสหิ ยติ มฺสชา สตตคา, **สทฺทูลวิกฺกีฬิตํ**.[๕๔]

อติธิติ.

๑๐๔. **วุตฺต**มีทิสํ ตุ นามโต รชา รชา รชา ครูลหู จ.[๕๕]

กติ.

๑๐๕. มฺรา ภฺนา โย โยตฺร เยนตฺ,ติมุนิยติยุตา, **สทฺธรา** กิตฺติตายํ.[๕๖]

ปกติ.

๑๐๖. ภฺรา นรนา รนา จถ ครู, ทสกฺกวิรมํ หิ **ภทฺทก**มิทํ.[๕๗]

อากติ.

อิติ วุตฺโตทเย ฉนฺทสิ สมวุตฺตินิทฺเทโส นาม
ตติโย ปริจฺเฉโท.

---

[๕๒] วร. ๓/๙๗, ปฉ. ๗/๑๙ [๕๓] วร. ๓/๑๐๐, ปฉ. ๗/๒๑ [๕๔] วร. ๓/๑๐๑, ปฉ. ๗/๒๒
[๕๕] วร. ๓/๑๐๓, ปฉ. ๗/๒๔ [๕๖] วร. ๓/๑๐๔, ปฉ. ๗/๒๕ [๕๗] วร. ๓/๑๐๕, ปฉ. ๗/๒๖

๔. อทฺธสมวุตฺตินิทฺเทส–จตุตฺถปริจฺเฉท

๑๐๗. วิสเม ยทิ สา สลคา สเม
ภตฺตยโต ครุกา **วุปจิตฺตํ**.[๑]

๑๐๘. ภตฺตยโต ยทิ คา **ทุตมชฺฌา**
ยทิ ปุนเรว ภวนฺติ นชา ชฺยา.[๒]

๑๐๙. ยทิ สตฺติตยํ ครุยุตฺตํ
เวควตี ยทิ ภตฺติตยา คา.[๓]

๑๑๐. โต โช วิสเม รโต ครู เจ
มฺสา ชฺคา **ภทฺทวิราช**เมตฺถ โค เจ.[๔]

๑๑๑. วิสเม สชา สครุยุตฺตา
เกตุมตี สเม ภรนคา โค.[๕]

๑๑๒. **อาขฺยานกี** ตา วิสเม ชคา โค
ชตา ชคา โค ตุ สเมถ ปาเท.[๖]

๑๑๓. ชตา ชคา โค วิสเม สเม ตุ
ตา โช คคา เจ **วิปรีตปุพฺพา**.[๗]

๑๑๔. สสโต สลคา วิสเม สเม.
นภภรา ภวเต **หริณปฺลุตา**.[๘]

๑๑๕. ยทิ นนรลคา นชา ชรา
ยทิ จ ตทา**ปรวตฺต**มิจฺฉติ.[๙]

---

[๑] วร. ๔/๑, ปฉ. ๕/๓๒ [๒] วร. ๔/๒, ปฉ. ๕/๓๓ [๓] วร. ๔/๓, ปฉ. ๕/๓๔
[๔] วร. ๔/๔, ปฉ. ๕/๓๕ [๕] วร. ๔/๕, ปฉ. ๕/๓๖ [๖] วร. ๔/๖, ปฉ. ๕/๓๗
[๗] วร. ๔/๗, ปฉ. ๕/๓๘ [๘] วร. ๔/๘, ปฉ. ๕/๓๙ [๙] วร. ๔/๙, ปฉ. ๕/๔๐

๑๑๖. วิสมมุปคตา นนา รยา เจ
นชชรคา สมเก จ **ปุปฺผิตคฺคา**.[๑๐]

ทฺวยํมิทํ เวตาลียปฺปเภโท.

๑๑๗. สา **ยวาทิกา** มตี รชา รชา ตฺว-
สเม สเม ชรา ชรา ครุพฺภเวยฺยุํ.[๑๑]

อิติ วุตฺโตทเย ฉนฺทสิ อทฺธสมวุตฺตินิทฺเทโส นาม
จตุตฺโถ ปริจฺเฉโท.

---

[๑๐] วร. ๔/๑๐, ปฉ. ๕/๔๑ [๑๑] วร. ๔/๑๒, ปฉ. ๕/๔๒

๕. วิสมวุตฺตินิทฺเทส–ปญฺจมปริจฺเฉท

๑๑๘. นาฏฺจกฺขเรสุ ปาเทสุ สฺนาทิมฺหา โยณฺณวา วตฺตํ.[๑]

๑๑๙. สเมสุ สินฺธุโต เชน **ปถฺยาวตฺตํ** ปกิตฺติตํ.[๒]

๑๒๐. โอเชสุ เชน สินฺธุโต ตเมว **วีปรีตาทิ**.[๓]

๑๒๑. นกาโร เจ ชลธิโต **จปลาวตฺต**มิจฺเจตํ.[๔]

๑๒๒. สเม โล สตฺตโม ยสฺสา **วิปุลา** ปิงฺคลสฺส สา.[๕]

๑๒๓. **เสตวสฺสา**ขิเลสฺวปิ.[๖]

๑๒๔. เภนณฺณวา **ภพฺพิปุลา**.[๗]

๑๒๕. เอวมญฺญา โร จตุตฺถา.[๘]

๑๒๖. โนณฺณวา เจ **นวิปุลา**.[๙]

๑๒๗. โตณฺณวา ตถาญฺญา สิยา.[๑๐]

วตฺตปฺปเภโท.

๑๒๘. น ทิสฺสเตตฺถ ยํ ฉนฺทํ ปโยเค ทิสฺสเต ยทิ
วิสมกฺขรปาทํ ตํ **คาถา** สามญฺญนามโต.[๑๑]

อิติ วุตฺโตทเย ฉนฺทสิ วิสมวุตฺตินิทฺเทโส นาม
ปญฺจโม ปริจฺเฉโท.

---

[๑] วร. ๒/๒๑, ปฉ. ๕/๑๐-๓
[๒] วร. ๒/๒๒, ปฉ. ๕/๑๔
[๓] วร. ๒/๒๓, ปฉ. ๕/๑๕
[๔] วร. ๒/๒๔, ปฉ. ๕/๑๖
[๕] วร. ๒/๒๕, ปฉ. ๕/๑๗
[๖] วร. ๒/๒๖, ปฉ. ๕/๑๘
[๗] วร. ๒/๒๗
[๘] วร. ๒/๒๘
[๙] วร. ๒/๒๙
[๑๐] วร. ๒/๓๐
[๑๑] วร. ๕/๑๒, ปฉ. ๘/๑

๖. ฉปฺปจฺจยวิภาค–ฉฏฺฐปริจฺเฉท

๑๒๙. **ปตฺถาเร** สพฺพเค ปาเท ปุพฺพคาโธ ลุปเร สมา
ปุพฺเพ ครุ เต จ มิเม กตฺตพฺพา ยาว สพฺพลา.[๑]

๑๓๐. **นฏฺฐสฺส** โย ภเวยฺยงฺโก ตสฺมึ โลทฺธิกเต สเม
วิสเม ตฺเวกสหิเต ภเวยฺยทฺธิกเต ครุ.[๒]

๑๓๑. เอกาทินฺกฺกเมนงฺเก ปุพฺพาโธ ทฺวิคุเณ ลิเข
มิสฺสเกหิ ลหุฏฺเฐหิ เสเก**หุทฺทิฏฺฐกํ** ภเว.[๓]

๑๓๒. วุตฺตกฺขรสมา สงฺขฺยา ลิขฺย เสโกปรูปริ
เอเกกหีนเมกาทิ- นุฏฺฐาเน **สพฺพคาทิกํ**.[๔]

๑๓๓. ครุกฺริยางฺกสนฺโทเห ภเว สงฺขฺยา วิมิสฺสิเต
อุทฺทิฏฺฐงฺกสมาหาโร เสโก เวมํ สมานเย.[๕]

๑๓๔. สงฺเขฺยว ทฺวิคุเณกูนา วิตฺถารายามสมฺภวา
วุตฺตสฺสทฺธนฺตรานญฺจ ครุลานญฺจ องฺคุลํ.[๖]

อิติ วุตฺโตทเย ฉนฺทสิ ฉปฺปจฺจยวิภาโค นาม
ฉฏฺโฐ ปริจฺเฉโท.

---

๑ วร. ๖/๒-๓, ปฉ. ๘/๒๑-๒ ๒ วร. ๖/๔, ปฉ. ๘/๒๕ ๓ วร. ๖/๕, ปฉ. ๘/๒๖
๔ วร. ๖/๖-๗, ปฉ. ๘/๒๗ ๕ วร. ๖/๘, ปฉ. ๘/๒๘-๓๒ ๖ วร. ๖/๙

นิคมน

๑๓๕. เสลนฺตรายตนวาสิกสีลเถร-
ปาโท ครุคฺคุณครุชฺชยตํ มเมโส
ยสฺสปฺปภาวมวลมฺพ มเยทิโสปิ
สมฺปาทิโตภิมตสิทฺธิกโร ปรตฺโถ.

๑๓๖. ปรตฺถสมฺปาทนโต ปุญฺเญนาธิคเตนหํ
ปรตฺถสมฺปาทนโก ภเวยฺยํ ชาติชาติยํ.

๑๓๗. อวโลกิตมตฺเตน ยถา ฉปฺปจฺจยา มยา
สาธิตา สาธยนฺเตว- มิจฺฉิตตฺถมฺปิ ปาณิโนติ.

๑๓๘. เย’นนฺตตนฺตรตนากรมนฺถเนน
มนฺตา’จโลลฺลลิตญาณวเรน ลทฺธา
สารา มตาติ สุขิตา สุขยนฺติ จญฺเญ
เต เม ชยนฺติ ครโว ครโว คุเณหิ.

๑๓๙. ปุญฺเญน เตน ชินปตฺติ ยทา ภเวยฺย
ตาวาห สาริตนุโชว สตี มติมา
เตโช ติเหตุปฏิสนฺธิ อโมฆรูปี
ลกฺขี ธีติพลปสตฺถคุโณ ภเวยฺยํ.

อิติ สํฆรกฺขิตมหาสามิตฺเถเรน วิรจิตํ
วุตฺโตทยปฺปกรณํ ปรินิฏฺฐิตํ.

ฉนฺโทสารตฺถเมทินี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

พุธสมฺโพธสมฺพุทฺธํ ธมฺมาธมฺมวิธํสกํ
สงฺคสํฆาตสํฆญฺจ ปณเม ปณตารหํ.

เถรานํ มหาปญฺญานํ สุทฺธวํสปฺปทีปกํ
สิรีกุมารํ อาเจรํ วนฺเท ปุญฺญคุโณทยํ.

ติสฺสคฺคธมฺมเถรานํ วิสุทฺธารามวาสินํ
อุปชฺฌายาจริยานํ นโม กตฺวา กตญฺชลี.

เยสํ ญาณํ สุนิสฺสาย วุทฺธึ ปตฺโตมฺหิ สาสเน
เตสญฺจ เม อาเจรานํ นโม กตฺวา กตญฺชลี.

สงฺฆรกฺขิตเถเรน สุทฺธาจาเรน ธีมตา
อตฺถาย มาคธิกานํ ฉนฺโทสตฺถํ กตํ ปุรา.

ฉนฺโทสตฺเถ โกสลฺลาย ตสฺส จ อตฺถวณฺณนํ
วณฺณยิสฺสามิ นาเมน ฉนฺโทสารตฺถเมทินึ.

สิรีกุมารเถรสฺส วาจนามคฺคนิสฺสิตํ
สารนิจฺฉยสมฺปุณฺณํ กริสฺสํ อตฺถวณฺณนํ.

อยุตฺตํ ยทิห วุตฺตํ ปมาเทน สเมน วา
วจนํ เม ทยาวนฺโต สนฺโต สํโสธยนฺตุ ตนฺติ.

๑. ปฐมปริจฺเฉท
สญฺญาปริภาสานิทฺเทสวณฺณนา

๑. คนฺถารมฺเภ ตาว วนฺทนารหสฺส วตฺถุตฺตยสฺส วนฺทนาวิธิ สตาจาโร ปวราภิมงฺคลสมฺมโต จาติ นิขิลนฺตรายวิฆาตนสมตฺถํ ยถิจฺฉิตาภิมตตฺถสิทฺธิปฺปทายกํ อจฺจนฺตาติทุลฺลภํ ปรมปุญฺญวิเสสมาจินนฺโตยมาจริยปุงฺคโว อภิตฺถวิตฺวา วนฺทนํ กโรติ **ชนสนฺตาน**อิจฺจาทินา.

ตตฺถ ชนสนฺตานตมสนฺตานเภทิโน ธมฺมุชฺชลนฺตรุจิโน มุนินฺโททาตโรจิโน, มม นโม อตฺถูติ สมฺพนฺโธ. ชนานํ สนฺตาโน ชนสนฺตาโน. อยํ สนฺตานสทฺโท ปน สนฺตติโคตฺตอตฺเถสุ ปวตฺตติ. เตน วุตฺตํ ติกณฺฑเสสโกเส-

สนฺตาโน สนฺตตฺยํ เทว- รุกฺเข จาปจฺจโคตฺเตสูติ.

ชนสนฺตานสฺส ตโม ชนสนฺตานตโม, ชนสนฺตาเน วา ตโม ชนสนฺตานตโม. ชนสนฺตานตมสฺส สนฺตาโน ชนสนฺตานตมสนฺตาโน. ชนสนฺตานตมสนฺตานํ ภินฺทนสีโล ตทฺธมฺโม วา ตสฺมึ สาธุการีติ วา ชนสนฺตานตมสนฺตานเภที, ตสฺส. ธมฺโมเยว อุชฺชลนฺตรุจิ ยสฺส โสติ ธมฺมุชฺชลนฺตรุจิ, ตสฺส. มุนีนํ อินฺโทติ มุนินฺโท. โอทาโต ธวโล รุจิ รสฺมิ อสฺสาติ โอทาตรุจิ, จนฺโท. มุนินฺโท จ โส สทฺธมฺมรสฺมิธารณโต โอทาตรุจิ วิย จาติ มุนินฺโททาตรุจิ. ตสฺส นโม มม อตฺถูติ อชฺฌาหาโร.

เอตฺถ จ นโมสทฺทโยคตฺตา ชนสนฺตานตฺยาทิปเทสุ จตุตฺเถกวจนํ โหติ. นโมสทฺทโยเค หิ จตุตฺถีวจนํ อิจฺฉนฺติ อกฺขรจินฺตกา. อิมิสฺสา ปน คาถาย อตฺถโยชนานโย จตูหิ สมฺพนฺธนเยหิ กาตพฺโพ. เตน วุตฺตํ สทฺทสารตฺถชาลินิยํ-

ปาจานุสาริสมฺพนฺโธ สมฺพนฺโธ อุปมาย จ
เหตุนาปิ จ สมฺพนฺโธ อุปมาเหตุนาปิ จ
สมฺพนฺธเภทา วิญฺเญยฺยา จตุโรปิ วิภาวินาติ.

๒. **ปิงฺคลาจริยาทีหี**ติ ปิงฺคล-เกทาร-คงฺคาทาส-กาลิทาสาจริยาทีหิ. **ปุรา**ติ ปุพฺเพ. **ยํ ฉนฺทนฺ**ติ ยํ ปิงฺคลฉนฺโทสตฺถํ. **อุทิตนฺ**ติ คทิตํ. ตํ ปิงฺคลฉนฺโทสตฺถํ สุทฺธ-

มาคธิกานํ อิจฺฉิตํ ยํ อตฺถํ น สาเธติ. **ยติจฺฉิตนฺ**ติปิ กตฺถจิ ปาโฐ. ยโต อิจฺฉิตนฺติ ปทจฺเฉโท กาตพฺโพ. อิจฺฉิตํ ยโต ยสฺมา การณา น สาเธตีติ สมฺพนฺโธ. **ยถิจฺฉิตนฺ**ติปิ กตฺถจิ ปาโฐ. ยถา อิจฺฉิตนฺติ ปทจฺเฉโท. ยถา เยน ปกาเรน อิจฺฉิตํ น สาเธตีติ สมฺพนฺโธ.

๓-๔. **ตโต** ตสฺมา การณา **มตฺตาวณฺณวิเภทนนฺ**ติ อริยาทิมตฺตาวุตฺติตนุมชฺฌาทิวณฺณวุตฺติวิเภทนํ. **ลกฺขฺยลกฺขณสํยุตฺตนฺ**ติ ลกฺขฺยํ อุทาหรณํ ลกฺขณํ สุตฺตํ, เตน สํยุตฺตํ. **ปสนฺนตฺถปทกฺกมนฺ**ติ วิสทตฺถปทกฺกมํ. โลกิยจฺฉนฺทนิสฺสิตํ วุตฺโตทยํ นาม อิทํ ฉนฺโทสตฺถํ อิทานิ เตสํ สุทฺธมาคธิกานํ สุขวิพุทฺธิยา **มาคธภาสายา**ติ มูลภาสาย อริยภาสาย อหํ **อารภิสฺสํ**, อารภิสฺสามีติ สมฺพนฺโธ.

มาคธภาสายาติ เจตฺถ มคนามกานํ ปาปานํ ธุนนโต มเคน วา สทฺธึ ธาวนโต มํเสสุ คธิตตฺตา วา มคธเทเส. ตทฺเทสวาสีนํ สมุทาจิณฺณตฺตา มาคธภาสา นาม. สา ปน มาคธภาสา โปราณกาเลเยว อนาทิกาลํ ปวตฺตตฺตา โปราณภาสา นาม. วิวฏฺฏฏฺฐายีกปฺปสฺส อารมฺภสมเยเยว อาทิกปฺปิกมนุสฺเสหิ ปรมํ โวหาริตพฺพโต อาทิกปฺปิกภาสา นาม. พุทฺธาทีนํ อริยปุคฺคลานํ สทา สมุทาจารภาวโต อริยภาสา นาม.

อาสมุทฺทา ตุ เวปุพฺพา อาสมุทฺทา จ ปจฺฉิมา
หิมวา วิญฺฌเวมชฺฌํ อริยาวตฺตํ ปจกฺขเตติ.

วุตฺเต อริยาวตฺตเทเส วา ปจุรโต สมุทาจารวเสน ปวตฺตตฺตา จ อริยภาสา นาม. สพฺเพสญฺจ วตฺตุํ สุกรตฺตา นิปฺปสงฺคตฺตา นิทฺโทสตาย จ ปณฺฑิตานํ มานสํ อภิรมาเปตุํ สมตฺถภาวโต มโนรมาภาสา นาม. พฺรหฺมานํ สหมฺปตฺยาทิปชาปตินญฺเจว วิสุทฺธิพฺรหฺมสงฺขาตานํ ตถาคตานญฺจ โวหารภาสาภาวโต สพฺพภาสานํ เสฏฺฐภาสาภาวโต จ พฺรหฺมภาสา นาม. ตถา หิ อาทิกปฺปิกา นรา จ พฺรหฺมาโน จ อสฺสุตปุพฺพมนุสฺสวจนา สตฺตา จ สกฺกฏภาสาเทสภาสาทิรหิตา อตฺตโน ธมฺมตาย ภาสมานา ยาย มูลภาสาย ภาสนฺติ. โยปิ หิ อคามเก มหาอรญฺเญ นิพฺพตฺโต, ตตฺถ อญฺโญ กเถนฺโต นาม นตฺถิ. โสปิ อตฺตโน ธมฺมตาย วจนํ สมุฏฺฐาเปนฺโต มาคธภาสเมว ภาสิสฺสติ. นิรเย ติรจฺฉานโยนิยํ เปตฺติวิสเย มนุสฺสโลเก เทวโลเกติ สพฺพตฺถ มาคธภาสาว อุสฺสนฺนา. ตตฺถ เสสา โอฏฺฏกิราตอนฺธกโยนกทมิฬภาสาทิกา

อฏฺจารส ภาสา ปริวตฺตนฺติ. อยเมเวกา ยถาภุจฺจพฺรหฺมโวหารสงฺขาตา มาคธภาสา น ปริวตฺตติ. สมฺมาสมฺพุทฺโธปิ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ ตนฺตึ อาโรเปนฺโต มาคธภาสายเมว อาโรเปสิ. กสฺมา. เอวญฺหิ อตฺถํ อาหริตุํ สุขํ โหติ. มาคธภาสาย หิ ตนฺตึ อารุฬฺหสฺส พุทฺธวจนสฺส ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺตานํ โสตปถาคมนเมว ปปญฺโจ. โสเต ปน สงฺฆฏฺฏิตมตฺเตเยว นยสเตน นยสหสฺเสน อตฺโถ อุปฏฺฐาติ. อญฺญาย ปน ภาสาย ตนฺตึ อารุฬฺหํ โปเถตฺวา โปเถตฺวา อุคฺคเหตพฺพํ โหติ. พหุมฺปิ อุคฺคเหตฺวา ปน ปุถุชฺชนสฺส ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺติ นาม นตฺถิ. อริยสาวโก โน ปฏิสมฺภิทาปฺปตฺโต นาม นตฺถิ. เตน วุตฺตํ สิกฺขาสาเร อมฺหากํ อาจริเยน สิริกุมารเถรวเรน-

มูลภาสาติ สา วุตฺตา โปราณา ยาทิกปฺปิกา
มาคธี'ริยภาสาถ มโนรมาติ วิสฺสุตา.

พฺรหฺมภาสา ยถาภุจฺจ- ภาสา จาปริวตฺตินี
สภาวนิรุตฺติ เหสา เกนจิ อวิโกปิตา.

นิรเย เทวโลเก จ พฺรหฺมโลเก รสาตเล
สาเยว มาคธีภาสา อุสฺสนฺนา พฺรหฺมวณฺณิตา.

อมนุสฺเส พฺรหารญฺเญ ชาโต โยสฺสุตวาจิโก
ธมฺมตายตฺตโน วาจํ กเถนฺโต ตํ กเถสฺสติ.

พุทฺโธปิ โสคตํ ตนฺตึ นวงฺคํ ปิฏกตฺตยํ
อาโรเปนฺโต วิสุทฺธาย มูลภาสาย โรปยิ.

ตนฺตารุฬฺหสฺส มูลาย ญาณเภทสมงฺคินํ
โสเต ฆฏฺฏิตมตฺเตว อตฺโถ'ปฏฺฐาติเนกโส.

ตทญฺญา เทสภาสาขฺยา จิเรน ปริวตฺตินี
กิราโตฏฺฏนฺธกาทีนํ วเสนฏฺจารสพฺพิธา.

ยา สงฺขตา มเหสีหิ วามกาทีหิ วาจิตา
เวเทสุ โยชิตา เหสา ภาสา สกฺกฏสมฺมตาติ.

๕. **สพฺพคุลา**ติ อาทิมชฺฌาวสาเนสุ สพฺพครุสพฺพลหุคณา. **มนา**ติ มคณนคณา นาม. **อาทิคลหู**ติ อาทิครุอาทิลหุคณา. **ภยา**ติ ภคณยคณา นาม. **มชฺฌนฺตครู**ติ มชฺฌครุอนฺตครุคณา. **ชสา**ติ ชคณสคณา นาม. **มชฺฌนฺตลา**ติ มชฺฌลหุอนฺตลหุคณา. **รตา**ติ รคณตคณา นาม โหนฺติ. เอเต อฏฺฐ คณา วณฺณวุตฺติยํ ภวนฺติ. **โค ครู**ติ ครุโก โค นาม. **โล ลหู**ติ ลหุโก โล นาม. เอตฺถ จ มยรสตชภเนติ ปตฺถารกฺกเมน จ คณกฺกโม เวทิตพฺโพ. อิห ตุ คนฺถลาฆวตฺถํ วตฺติจฺฉาย คโณ-ปโยคิกตฺถญฺจ เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. ปตฺถารกฺกเมน ปน เอวํ เวทิตพฺพํ-

สพฺพโค โม มุขนฺโตลา ยรา อนฺเต คลา สตา
มชฺฌาทิคา ชภา โน ตุ สพฺพโล เต คณฏฺฐกา.

มตสญฺชีวนีฏีกายํ ปน อาทิมชฺฌาวสาเนสุ ครุลหุฏฺฐานวเสน เอวํ วุตฺตํ-

อาทิมชฺฌาวสาเนสุ ยรตา ยานฺติ ลาฆวํ
ภชสา คารวํ ยานฺติ มนา ตุ ครุลาฆวนฺติ.

โปราณิกาจริยา ปน โลกิยโวหาเรสุ โกสลฺลตฺถาย เอวมาทิกเมน วทนฺติ. กถํ. อฏฺฐสุ คเณสุ มคโณ นคโณ ภคโณ ยคโณ จ อิเม จตฺตาโร คณา **อิฏฺฐคณา** นาม. ชคโณ รคโณ สคโณ ภคโณ จ อิเม จตฺตาโร คณา **อนิฏฺฐคณา** นาม. เตสุ จ มคโณ มหีเทวตาเชฏฺฐนกฺขตฺตยุตฺโต สมาโน ภูมิลาภาย วตฺตติ. สกฺกฏคนฺเถ ปน โม ภูมิ-สิริมาตโนติ วุตฺตํ. นคโณ สกฺกภรณียุตฺโต ทีฆายุโก ภเว. ภคโณ จนฺทมิคสิรยุตฺโต มหายโส ภเว. ยคโณ ชลเทวตาสตภิสชยุตฺโต สมาหิโต ภเว. สกฺกฏคนฺเถ ปน โย ชลํ พุทฺธีติ วุตฺตํ. ชคโณ รวิเทวตาปุนพฺพสุยุตฺโต ทุกฺขิตกโร ภเว. รคโณ อคฺคิเทวตา-กตฺติกายุตฺโต อคฺคุปทฺทโว ภเว. สคโณ วายุเทวตาสฺวาตินกฺขตฺตยุตฺโต เทสฉฏฺฐโก ภเว. ตคโณ อากาสเทวตาสรวณฺณนกฺขตฺตยุตฺโต สุญฺญปากิโก ภเว.

เอตฺถ จ วีสตินกฺขตฺตพฺภนฺตเร สเจ รวิวาโร ฉหิ จ จนฺทวาโร ทฺวีหิ จ มงฺคล-วาโร ปญฺจหิ จ พุธวาโร เอเกน จ ครุวาโร จตูหิ จ สุกฺกวาโร สตฺตหิ จ โสรีวาโร ตีหิ จ นกฺขตฺเต มิสฺสิย วีสตฺยาธิเก นกฺขตฺเต ปน รวิวาโร สตฺตหิ จ จนฺทวาโร ตีหิ จ มงฺคล วาโร ฉหิ จ พุธวาโร ทฺวีหิ จ ครุวาโร ปญฺจหิ จ สุกฺกวาโร เอเกน จ โสรีวาโร จตูหิ จ

นกฺขตฺเต มิสฺเสตฺวา สตฺตหิ ภาเค กเต สเจ เอกเสโส อุปทฺทโว อนิฏฺโจ. ทฺวิเสโส มตฺยุ อกนฺโต. ติเสโส กาโณ อมนาโป. จตุเสโส อมโต อิฏฺโจ. ปญฺจเสโส ลาโภ กนฺโต. ฉเสโส สิทฺธิโก มนาโป. สุญฺญเสโส วโร สุโภ อิตฺยาทิกเมน วทนฺติ. เตน วุตฺตํ รตนาปุเร มหิฏฺจกาวาสนิวาสินา จกฺกินฺทาภิสิรีเถรวเรน-

อิฏฺจผลาที จตฺตาโร อนิฏฺจา ปจฺฉิมาตฺร จ
โม ยุตฺโต ภูมิเชฏฺเจน ภูมิลาภาย วตฺตติ.

นคโณ สกฺกภรณี- ยุตฺโต ทีฆายุโก ภเว
จนฺทมิคสิรยุตฺโต ภคโณ จ มหายโส.

อพฺภสตภิสฺชยุตฺต- ยคโณ จ สมาหิโต
รวิปุนพฺพสฺยุตฺต- ชคโณ ทุกฺขิตกฺกโร.

อนิลสฺวาติสญฺญุตฺต- สคโณ เทสฉฏฺฏโก
อนลกตฺติกายุตฺโต รคโณ อคฺคุปทฺทโว.

อากาสสรวณฺเณน ยุตฺตโต สุญฺญปากิโก
รวากาเส ตุ สญฺญุตฺเต มหาสมฺปตฺติกา อหุํ.

สูรสฺสตี สุนฺทรี จ มณิเมขลสีริ จ
มนภเย กมา รกฺขา กาฬกณฺณีว เสสเก.

ฉ-ทฺวิ-ปญฺเจก-จตุ จ สตฺต-ติ-วีสตนฺตเร
สตฺต-ติ-ฉ-ทฺวิ-ปญฺเจก จตุ จ วีสตาทิเก.

นกฺขตฺเต มิสฺสิย สตฺต ภาเคก-ทฺวิ-ติ เสสเก
อุปฺปาตมตฺยุกาณตฺตํ อมตาทิ จ ตาทิเก.

สร-ก-ง-จณ-ฏณา จุทฺทส ทฺวิชวํสิกา
ต-น-ป-ม-ย-รา-ขตฺยา ลวา จ เวสฺสวํสิกา.

สหษา สุทฺธวํสาว เสสา สพฺพปวิฏฺจกา
ยถาวุตฺเตสุ อิฏฺเจหิ สิโลกํ รจเย พุโธติ.

มยํ ปน เอวํ มญฺญาม นามํ โวหารมตฺตํเยว ปโยชนํ. โวหารมตฺตโต ปน อญฺญํ ปโยชนํ กิญฺจิ นตฺถีติ. เตน วุตฺตํ ชาตกฏฺฐกถายํ- "นามํ นาม โวหารมตฺตํ น ตํ ปณฺฑิตา ปมาณํ กโรนฺติ. สุตมงฺคลิเกน นาม ภวิตุํ น วฏฺฏตี"ติ.

๖. **ภชสา**ติ ภคณชคณสคณา. **สพฺพคลหู**ติ จตุมตฺตา สพฺพครุคณา สพฺพลหุคณา เจติ อิเม ปญฺจ คณา อริยาทิมฺหิ สณฺฐิตา วิญฺเญยฺยา อิธ มตฺตวุตฺติยํ. **จตุกฺกโล**ติ จตุมตฺโต วณฺณสมูโห คโณ นาม. จตุกฺกลนิยมตฺตา ปน ทสคณิยวณฺณานํ มชฺเฌ อตฺร สชภานเมว ปโยคิกตฺตํ เญยฺยํ อญฺเญสํ จตุกฺกลตฺตา สมฺภวโต.

เอตฺถ จ จตุมตฺโต สพฺพครุคโณ จ สคโณ ชคโณ ภคโณ จตุมตฺโต สพฺพลหุคโณ เจติ ปตฺถารกฺกเมน จ คณกฺกโม เวทิตพฺโพ. อิห ตุ คนฺถลาฆวตฺถํ วตฺติจฺฉาย คโณปโยคิกตฺถญฺจ เอวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. ปญฺจิเม ปน คณา นาม เภทวเสน เอวํ เวทิตพฺพา. กณฺณ-มโนหรณ-สุวณฺณ-รสิก-สุมติ-ลมฺพิตวเสน ฉนามิโก คโณ สพฺพครุคโณ นาม. กร-ตล-กมล-หตฺถ-วชิร-รตน-ปหรณวเสน ฉนามิโก คโณ สคโณ นาม. ปโยธร-ภูปติ-ราชา-จกฺกวตฺติ-นายก-รชฺชุวเสน ฉนามิโก คโณ ชคโณ นาม. วสุ-จรณ-ปท-คณฺฑ-ภาต-นูปุร-พลภทฺรวเสน ฉนามิโก คโณ ภคโณ นาม. ทฺวิช-อิสิ-อุปาย-ปรม-ชาติ-สิขรวเสน ฉนามิโก คโณ สพฺพลหุคโณ นาม. อิมสฺมึ ปน วุตฺโตทยปกรเณ จตุมตฺโต สพฺพครุคโณ มคโณ นามาติ จ จตุมตฺโต นฺลคณสงฺขาโต สพฺพลหุคโณ นคโณ นามาติ จ น วุตฺโต. กสฺมา. มตฺตาวุตฺตินิทฺเทเส ตาทิสสฺส คณนามสฺส อทสฺสนโต. ตถา หิ วกฺขติ ฉฏฺโฐจิลลหุโชติ จ สพฺพลเหตฺถาทิลหุนีติ จ ครุมชฺฌโค ชกาโรติ จ โช นฺลาถวาณฺณวาติ จ.

เตสุ เตสุ ฉนฺโทสตฺเถสุ ปน ภาณกตฺเถรานํ วาโท วิย ยถารุจิคณนามวเสน คเหตพฺโพ.

จตุมตฺตา สพฺพครุ- ลหุคฺคณาติ ญายติ
มนา นาม จตุมตฺตา วทนฺติ จาปเร วิทู.

๗. สํโยคาทิ โย รสฺโส จ ทีโฆ โย วณฺโณ จ นิคฺคหีตปโร โย วณฺโณ จ อตฺถิ, โส สพฺโพ ครุ นาม. **วงฺโก**ติ ปตฺถารเลขาย ชิมฺหตฺตา วงฺโก. **ปาทนฺโต**ติ ปาทนฺเต

จิโต. **โล**ติ ลหุโก ครุ นาม วา ภวติ. **อญฺโญ**ติ สํโยคาทิโต อปโร มตฺติโก รสฺโส. **โล**ติ ลหุโก นาม ภวติ. **อุชู**ติ ปตฺถารเลขาย อชิมฺหตฺตา อุชุ ภวติ.

ครุํ ปตฺถารกรเณ วงฺกํ กตฺวาน วิญฺญเส
ลหุวณฺณ'มุชุํ สมฺมา วิทเหยฺย วิจกฺขโณ.

๘-๙. **ปาทาทิสํโยเค**ติ ทุติยปาทจตุตฺถปาทานํ อาทิสํโยเค ปเร สติ ปุพฺโพ โย ครุกกฺขโร อตฺถิ, โส ครุกกฺขโร. **กฺวจี**ติ กตฺถจิ วิสเย ลหูติ ปณฺฑิเตหิ วิญฺเญยฺโย. ตทุทาหรณํ ยถา ทสฺสเนจฺจาทิ.

นิพทฺธเคธาติ นิพทฺธอกุสลจฺฉนฺทา อยํ ชนตา ชินสฺส ทสฺสนรสานุภวเน นิพทฺธเคธา นิพทฺธกุสลจฺฉนฺทา ภวติ. **วิมฺหยชนนีสญฺญตกฺริยา**ติ วินีตกิริยา. กํ นาม ชนํ นานุรญฺชยติ นูติ รญฺชยติ เอว. อนุรตฺตํ กโรตฺเยวาติ อตฺโถ.

เอตฺถ จ ตติยปาทนฺเต ลหุปาทนฺตวุตฺติตฺตา ครุภูโตปิ จตุตฺถปาทาโท สํโยคปรตฺตา ลหุ ภวติ. ยทิ หิ ครุ ภเวยฺย, คณตฺตยาธิโก ภเวยฺย อริยสามญฺญตฺตา. ปาทาทิสํโยเคติ วุตฺตตฺตา ปน คาถาปาทานํ มชฺเฌปิ พฺราหฺมณาทิเก นาม ปทาทิสํโยเค ปเร ปุพฺโพ ครุกกฺขโร ลหูติ กฺวจิ วิญฺเญยฺโย. ตทุทาหรณํ ยถา-

ยสฺส กาเยน วาจาย มนสา นตฺถิ ทุกฺกฏํ
สํวุตํ ตีหิ ฐาเนหิ ตมหํ พฺรูมิ พฺราหฺมณํ.

๑๐. **สมุทฺโทสุรสาทินนฺ**ติ สมุทฺทสทฺทอุสฺสทฺทรสสทฺทาทีนํ. **สญฺญา**ติ จตุปญฺจฉสงฺขฺยา สงฺขาตา สมญฺญา. **โลกโต**ติ โลกโวหารโต ปณฺฑิเตหิ วิญฺเญยฺยา. **จตุตฺถํโส**ติ คาถาย จตุตฺถภาโค ปาโท นาม ปณฺฑิเตหิ เญยฺโย. **ปทจฺเฉโท**ติ ฉนฺโทสตฺเถ นิทฺทิฏฺฐอนุฏฺฐุภาทีสุ ปกาสิเต ฐาเน สฺยาทฺยนฺตตฺยาทฺยนฺตาทีนํ ปทานํ วิจฺเฉโท ยติ นาม ภเว. สา ปน ยติ จตุตฺถํสสงฺขาตคาถาปาทานํ อนฺเต จ นิยมโต จ วุตฺตานํ ปาททฺวยสงฺขาเต อทฺเธ จ ปุพฺพาปรภูตอเนกวณฺณสมนฺนาคตปทานํ มชฺเฌ จ สิยา. เตน วุตฺตํ สุโพธาลงฺกาเร อาจริเยน-

วุตฺเตสุ สูจิตฏฺฐาเน ปทจฺเฉโท ภเว ยติ
ยํ ตาย หีนํ ตํ วุตฺตํ ยติหีนนฺติ สา ปน.

ยติ สพฺพตฺถ ปาทนฺเต วุตฺตทฺเธ จ วิเสสโต
ปุพฺพาปราเนกวณฺณ- ปทมชฺเฌปิ กตฺถจีติ.

เอตฺถ จ สงฺขฺยาสทฺทา วิตฺถาเรน เวทิตพฺพา- กถํ. จนฺท-รูป-ภูสทฺทา เอกสงฺขฺยาวาจกา, เนตฺต-หตฺถ-ปกฺขสทฺทา ทฺวิสงฺขฺยาวาจกา, อคฺคิ-กาล-รามสทฺทา ติสงฺขฺยาวาจกา, สมุทฺท-เวท-ยุคสทฺทา จตุสงฺขฺยาวาจกา, อุสุ-ยญฺญ-ภูตสทฺทา ปญฺจสงฺขฺยาวาจกา, รส-อุตุ-องฺคสทฺทา ฉสงฺขฺยาวาจกา, มุนิ-อสฺส-สรสทฺทา สตฺตสงฺขฺยาวาจกา, วสุ-นาค-สปฺปสทฺทา อฏฺฐสงฺขฺยาวาจกา, ฉิทฺท-องฺก-คหสทฺทา นวสงฺขฺยาวาจกา, ทิส-โทสสทฺทา ทสสงฺขฺยาวาจกา, รุทฺท-สิว-หรสทฺทา. เอกาทสสงฺขฺยาวาจกา, อกฺก-ราสิ-มาสสทฺทา ทฺวาทสสงฺขฺยาวาจกา, วิสฺสสทฺโท เตรสสงฺขฺยาวาจโก. สกฺก-มนุ-ภุวนสทฺทา จุทฺทสสงฺขฺยาวาจกา, ติถิ-ปุณฺณมีสทฺทา ปญฺจทสสงฺขฺยาวาจกา, กลา-ราชสทฺทา โสฬสสงฺขฺยาวาจกา, อากาสสทฺโท สุญฺญ-วาจโกติ. เอกกฺขรสงฺเกตสงฺขฺยาสงฺขาโต ปิฏกสงฺขฺยานโย ปน เอวํ เวทิตพฺโพ-

กาทีริตา นวสงฺขฺยา กเมน ฏาทิ ยาทิ จ
ปาทโย ปญฺจสงฺขฺยาติ สุญฺญา นาม สรญฺญนา.

ตตฺถ จ กาทิจฺยนฺตา เอกาทิโต ปฏฺฐาย นวสงฺขฺยาวาจกา. ตถา ฏาทิธานฺตา เอกาทิโต ปฏฺฐาย นวสงฺขฺยาวาจกา. ปาทิมนฺตา เอกาทิโต ปฏฺฐาย ปญฺจสงฺขฺยา-วาจกา. อญฺเญ ปน ย ร ล ว ศ ษ ส ห ฬาติ นวิเม ยาทิฬนฺตา เอกาทิโต ปฏฺฐาย นวสงฺขฺยาวาจกา. อฏฺฐสรา เจว ญการ-นการา จ สุญฺญา นาม ภวนฺติ.

๑๑-๒. **สมนฺ**ติ สมนามกํ. **วุตฺตนฺ**ติ ปชฺชํ. **อทฺธสมนฺ**ติ อทฺธสมนามกํ วุตฺตํ. **วิสมญฺจาปรนฺ**ติ อปรํ วิสมนามกํ วุตฺตญฺจ. อิติ วุตฺตํ ติธา ภวติ. **ยสฺสา**ติ ยสฺส ตนฺมชฺฌาทิปชฺชสฺส จตฺตาโร ปาทา ลกฺขณโต สมา. ตํ ตนฺมชฺฌาทิปชฺชํ สมํ นาม. **ยสฺสา**ติ ยสฺส อุปจิตฺตาทิปชฺชสฺส. **อนฺติเมนา**ติ จตุตฺถปาเทน ทุติโย ปาโท ลกฺขณโต สโม. ตติเยน ปาเทน **อาทิโม**ติ ปฐมปาโท ลกฺขณโต สโม. ตํ อุปจิตฺตาทิปชฺชํ อทฺธสมํ นาม ภวติ. **อญฺญนฺตู**ติ สมอทฺธสมโต อปรํ วิสมํ ปน ภินฺนลกฺขณปาทิกํ ภวติ.

๑๓-๔. เอกกฺขรํ ปาทํ อารพฺภ ยาว ฉพฺพีสตกฺขโร ปาโท ภวติ, ตาว **ปาเทหี**ติ

วิสุํ วิสุํ เอกกฺขราธิเกหิ ปาเทหิ. **นานานาโมทิตนฺ**ติ อุตฺตาอจฺจุตฺตาทิวิวิเธหิ นาเมหิ กถิตํ. **ตํ ฉนฺทนฺ**ติ ตํ วณฺณวุตฺติฉนฺทํ ภเว ภเวยฺย.

เอตฺถ จ เอกกฺขราวุตฺติ อุตฺตา นาม. ทฺวกฺขราวุตฺติ อจฺจุตฺตา นาม. ตติยกฺขราวุตฺติ มชฺฌา นาม. จตุตฺถกฺขราวุตฺติ ปติฏฺฐา นาม. ปญฺจกฺขราวุตฺติ สุปฺปติฏฺฐา นาม. ฉฬกฺขราวุตฺติ คายตฺตี นาม. สตฺตกฺขราวุตฺติ อุณฺหิกา นาม. อฏฺฐกฺขราวุตฺติ อนุฏฺฐุภา นาม. นวกฺขราวุตฺติ พฺรหตี นาม. ทสกฺขราวุตฺติ ปนฺติ นาม. เอกาทสกฺขราวุตฺติ ติฏฺฐุภา นาม. ทฺวาทสกฺขราวุตฺติ ชคตี นาม. เตรสกฺขราวุตฺติ อติชคตี นาม. จุทฺทสกฺขราวุตฺติ สกฺกรี นาม. ปญฺจทสกฺกราวุตฺติ อติสกฺกรี นาม. โสฬสกฺขราวุตฺติ อฏฺฐิ นาม. สตฺตทสกฺขราวุตฺติ อจฺจฏฺฐิ นาม. อฏฺฐารสกฺขราวุตฺติ ธิติ นาม. เอกูนวีสตฺยกฺขราวุตฺติ อติธิติ นาม. วีสตฺยกฺขราวุตฺติ กติ นาม. เอกวีสตฺยกฺขราวุตฺติ ปกติ นาม.ทฺวาวีสตฺยกฺขราวุตฺติ อากติ นาม. เตวีสตฺยกฺขราวุตฺติ วิกติ นาม. จตุวีสตฺยกฺขราวุตฺติ สํกติ นาม. ปญฺจวีสตฺยกฺขราวุตฺติ อติกติ นาม. ฉพฺพีสตฺยกฺขราวุตฺติ อุกฺกติ นาม.

อุตฺตา อจฺจุตฺตา มชฺฌา จ   ปติฏฺฐา สุปฺปติฏฺฐกา
คายตฺยุณฺหิกานุฏฺฐุภา   พฺรหตี ปนฺติ ติฏฺฐุภา.

ชคตี อติชคตี   สกฺกรี อติสกฺกรี
อฏฺฐฺยตฺยฏฺฐิ ธิตฺยติ จ   กติปฺปกติ อากติ.

วิกติ สํกติ เจว   อตีกติ จ อุกฺกติ
อิจฺเจวํ ฉนฺโทนามานิ   ฉพฺพีสติ ยถากฺกมํ.

ตโตติ ตโต ฉพฺพีสตฺยกฺขรปาทโต ปรํ. **จณฺฑวุฏฺฐฺยาที**ติ จณฺฑวุฏฺฐิปฺปาตาทิ. **ทณฺฑกา**ติ ทณฺฑกคาถา นาม. ฉหิ ปาเทหิ ยุตฺตา ทสธมฺมาทิวุตฺติ จ, ตีหิ ปาเทหิ ยุตฺตาติ สรณาทิวุตฺติ จ คาถา นาม ภวติ อิติ เอวํ. **ปรตฺถา**ติ ปิงฺคลวุตฺตรตนากราทิฉนฺโทสตฺเถ. **ฉนฺโทสญฺญา**ติ ฉนฺโทสมญฺญา อาจริเยหิ ปกาสิตา. ฉนฺโทสญฺญาตฺยายํ ปน สมาโส มโนคณปริยาปนฺนตฺตา มชฺเฌ อการสฺโสกาโร. จณฺฑวุฏฺฐิปฺปปาตาทิกา สตฺตตึสวิธา ทณฺฑกคาถา เอวํ เวทิตพฺพา-

ยทิ นคณทฺวยโต อุปริ สตฺต รคณา ภวนฺติ, โส จณฺฑวุฏฺฐิปฺปปาโต นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต อฏฺฐ รคณา, โส อณฺโณ นาม อมฺโภ นาม วา ทณฺฑโก

ภเว. นคณทฺวยโต นว รคณา, โส อณฺณโว นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต ทส รคณา, โส พฺยาโล นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต เอกาทส รคณา, โส ชีมูโต นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต ทฺวาทส รคณา, โส ลีลากโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณ-ทฺวยโต เตรส รคณา, โส อุทฺทาโม นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต จุทฺทส รคณา, โส สงฺโข นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต ปญฺจทส รคณา, โส อาราโม นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต โสฬส รคณา, โส สงฺคาโม นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต สตฺตรส รคณา, โส สุราโม นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต อฏฺฐารส รคณา, โส เวกุณฺโฐ นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต เอกูนวีสติ รคณา, โส โสกณฺโฑ นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต วีสติ รคณา, โส สาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต เอกวีสติ รคณา, โส กาสาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต พาวีสติ รคณา, โส วิสาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต เตวีสติ รคณา, โส สํหาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต จตุวีสติ รคณา, โส นีหาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต ปญฺจวีสติ รคณา, โส มนฺทาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต ฉพฺพีสติ รคณา, โส เกทาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต สตฺตวีสติ รคณา, โส สาธาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต อฏฺฐวีสติ รคณา, โส สกฺกาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต เอกูนตึส รคณา, โส สงฺขาโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต ตึส รคณา, โส มากนฺโท นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต เอกตึส รคณา, โส โควินฺโท นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต พาตฺตึส รคณา, โส สานนฺโท นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต เตตฺตึส รคณา, โส สนฺโทโห นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต จตุตฺตึส รคณา, โส อานนฺโท นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยโต สตฺต ยคณา, โส ปจิตโก นาม ทณฺฑโก ภเว. คลา คลาติ กเมน อฏฺฐวีสตฺยกฺขรา, โส อโสกปุปฺผมญฺชรี นาม ทณฺฑโก ภเว. ลคา ลคาติ กเมน อฏฺฐวีสตฺยกฺขรา, โส อนงฺคเสขโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นว สคณา เจ ภวนฺติ, โส กุสุมตฺตวโก นาม ทณฺฑโก ภเว. นว รคณา เจ ภวนฺติ, โส มตฺตมาตงฺคลีลากโร นาม ทณฺฑโก ภเว. ทส ยคณา เจ ภวนฺติ, โส สีหวิกฺกีโฬ นาม ทณฺฑโก ภเว. รชา รชาติ กเมน เตตฺตึสกฺขรา, โส อโสกมญฺชรี นาม ทณฺฑโก ภเว. เตรส รคณา เจ ภวนฺติ, โส มตฺตมาตงฺคลีลากโร นาม ทณฺฑโก ภเว. นคณทฺวยครุทฺวยโต ทฺวาทส ยคณา, โส สีหวิกฺกนฺโต นาม ทณฺฑโก ภเว. อิติ ทณฺฑกคาถา สตฺตตฺตึสวิธา ภวนฺติ.

วุตฺตรตนากรฉนฺโทมญฺชรีวิวุตฺติฏีกาสุ ปน อาคตปาฐฺจกฺกเมน สตฺตตฺตึส ทณฺฑกคาถาโย เอวํ เวทิตพฺพา-

ยทิห นยุคลํ ตโต สตฺต รา เจ คณา จณฺฑวุฏฺฐิปฺปปาโต ภเว ทณฺฑโก.

ปติจรณวิวทฺธรา โหนฺติ อณฺณณฺณวพฺยาลชีมูตลีลากโรทฺทามสงฺขาทโย.

สิรีตารานาถตกฺกวาจปฺปติภฏฺฐาจริเยน วิรจิตายํ วิวุตฺตินามิกายํ วุตฺตรตนา-กรฏีกายํ ปน เอวํ วณฺณิตา- “ตถา จ รคณาฏฺฐเกน รจิตจรโณ อณฺณาขฺโย ทณฺฑโก. รคณนวเกน อณฺณวาขฺโย. ตทฺทสเกน พฺยาลาขฺโย. เอกาทสรคเณหิ รจิโต ชีมูโต. ทฺวาทสภิ รคเณหิ ลีลากโร. เตรสภิ รคเณหิ อุทฺทาโม. จุทฺทสภิ รคเณหิ สงฺโข. อาทิปเทน ปญฺจทสาทิภิ รคเณหิ ฆฏิตปาทา กเมน อาราม-สงฺคาม-สุราม-เวกุณฺจ-โสกณฺจ-สาร-กาสาร-วิสาร-สํหาร-นีหาร-มนฺทาร-เกทาร-สาธาร-สกฺการ-สงฺขาร-มากนฺท-โควินฺท-สานนฺท-สนฺโทห-อานนฺท อิตฺเยเต คาหยา”ติ.

ปจิตกสมภิโธ ธีรธีสมฺมโต ทณฺฑโก นทฺวยา อุตฺตเร สตฺต ยา เจ.

ยตฺร ทิสฺสเต คโต ปรมฺหิ โล กเมน โสจฺจเต พุเธหฺยโสกปุปฺผมญฺชรีติ.

ลคา ลคาติ อิจฺฉิตานุรูปโต คณกฺกโม ส ทณฺฑโก ภวตฺยนงฺคเสขโร.

สคณา นวธา ขลุ โหนฺติ สเจ ตมิหปฺปวทนฺติ พุธา กุสุมตฺตวกํ.

ยตฺร เจ รา คณา โนพฺพิธา คุมฺผิตา โส มโต ทณฺฑโก มตฺตมาตงฺคลีลากโร.

ยการา ทสา ยตฺร อิจฺฉานุวทฺธา ปสิทฺโธ วิสุทฺโธ อยํ ทณฺฑโก สีหวิกฺกีฬ-นาโม.

อิจฺฉิตานุรูปโต รชา กเมน ยุชฺชเร สุธีหิ เอส ทณฺฑโก มโต ภวตฺยโสกมญฺชรี.

ยตฺร อิจฺฉานุรูปํ รการา ตโย เจ ทสา ภาสิตา ปณฺฑิเตเหส ภิยฺโย มโต ทณฺฑโก มตฺตมาตงฺคลีลากโร.

นยุคยุคโต ทฺวาทสา เจ ยการา กวิจฺฉานุรูปํ ปวกฺขยนฺติ เอโส ปโร ทณฺฑโก ปณฺฑิเตหีริโต สีหวิกฺกนฺตนาโม.

จตุราวตฺติยา เอตฺถ สพฺเพ สิโลกา ปูรยิตพฺพา.

เอตฺถ จ วิวุตฺติฏีกายํ คลกเมน วิรจิตํ อโสกปุปฺผมญฺชรีคาถญฺจ นวรคเณนวิรจิตํ มตฺตมาตงฺคลีลากรคาถญฺจ ฐเปตฺวา เสสา ปญฺจตฺตึสทณฺฑกคาถา วุตฺตา. อโสกปุปฺผมญฺชรี มตฺตมาตงฺคลีลากรสงฺขาตา เทฺว คาถา ปน ฉนฺโทมญฺชริยํ อาคตา. ตา คาถา ปกฺขิปิตฺวา สตฺตตฺตึส ทณฺฑกคาถา วุตฺตา-

ปวุตฺตา ตารานาเถน ปญฺจตฺตึสาปิ ทณฺฑกา
ปชฺชทฺวยํ ปกฺขิปิตฺวา สตฺตตฺตึสาติ โน มติ.

สุราโมติ จ เวกุณฺโจ ปชฺชทฺวยํ วิวุตฺติยํ
อนนฺตเร เวกุณฺจสฺส โสกณฺโจปิจ วิชฺชติ.

สุรามเวกุณฺโจติ จ วทนฺติ จาปเร วิทู
วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํ ฉนฺโทสตฺเถสุ วิญฺญุนา.

อิมานิ ปน จณฺฑวุฏฺฐิปฺปปาตคาถาย อุทาหรณานิ-

ปลยฆนฆฏามหารมฺภเมฆาวตี จณฺฑวุฏฺฐิปฺปปาตา กุลํ โคกุลํ
สปทิสมวโลกฺย วาเมน หตฺเถน โควทฺธนํ นาม เสลํ ธรํ ลีลยา
กมลนยนรกฺขรกฺเขติชปฺปตฺรสํมุทฺธโคปางฺคนาลิงฺคนานนฺทิโต
คลทภินวธาตุธาราวิจิตฺตางฺครา โคมุราราติรตฺถุปฺปโมทายโว.

มยมิห มณิวชฺรกูฏํ คิรึ เมรุมภฺยุคฺคตํ ตารคตฺยตฺถวิตฺถาริกํ
คชอิว สหการสาขากุลํ รุกฺขวินฺทํ ปทาริตฺวนิทฺธาวิตาเนกโส
มยมิห มรุนํ ปุเร จาปฺยสตฺตา คตา ยกฺขคนฺธพฺพเวสฺมานิ โจทฺธํ นเภ
อิม ปุน วนสณฺฑมาสชฺช สีทาม โภ กสฺส ลกฺขี นิวตฺเตติ อิทฺเธ พลํ.

๑๕. **มุนินฺทวจเน**ติ ตถาคตวจเน เตปิฏเก. **อนนฺตโรทิตนฺ**ติ อนนฺตรคาถาสุ อุทิตํ วณฺณวุตฺติฉนฺทญฺจ. **อญฺญนฺ**ติ วณฺณวุตฺติโต อปรํ มตฺตาวุตฺติฉนฺทญฺจ. **เอตนฺ**ติ วณฺณวุตฺติมตฺตาวุตฺติปเภทํ เอตํ ฉนฺทํ. **สามญฺญนามโต**ติ สพฺพสาธารณสามญฺญนามโต คาถา อิจฺเจว นิทฺทิฏฺฐํ.

๑๖. **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ วุตฺโตทยฉนฺโทสตฺเถ. **วิเสสนามโต**ติ ปฐฺยาริยาตนุ-

มชฺฌาทิวิเสสนามโต. **สพฺพถา**ติ สพฺพปกาเรน อุจิตํ วิทิตํ. “อุจิตํ ตุ ภเว ญาเส มิเต ญาเณ สมญฺชเสติ หิ เมทินีโกเส วุตฺตํ. **กิญฺจิ** ฉนฺโทนามํ คเหตฺวา อหํ ทสฺสยิสฺสามิ. **เต** ตานิ นามานิ อาวิ ภวิสฺสเร ภวิสฺสนฺติ. **ภวิสฺสเร**ติ เจตฺถ สฺสนฺติวิภตฺติสฺสนฺติการสฺส เรการํ ปปฺโปติ. เตน วุตฺตํ อมฺหากํ อาจริเยน สิรีกุมารเถรวเรน-

อนฺตนฺเต-สฺสนฺติ-สฺสนฺเตติ จตสฺสนฺนํ ตุ นฺเตนฺติโย
ยนฺติ เรการตํมฺหากํ อิจฺเจวํ มติจินฺติตนฺติ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถเมทินีนามิกายํ วุตฺโตทยาภินวฏีกายํ
สญฺญาปริภาสานิทฺเทสวณฺณนา นาม ปฐมปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

๒. ทุติยปริจฺเฉท
มตฺตาวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา

มตฺตาวุตฺตินิทฺเทสมฺหิ ภวนฺติ อริยาทิกา
มนฺทโสตูนมตฺถาย กริสฺสํ อตฺถวณฺณนํ.

๑๗. **อริยายนฺ**ติ อริยาคาถายํ. ปุพฺพทฺเธ **ฉฏฺโร**ติ ฉฏฺจคโณ. **อขิลลหู**ติ จตุมตฺโต สพฺพลหุคณสงฺขาโต นลคโณ วา. **โช วา**ติ ชคโณ วา ภวติ. **อณฺเณ**ติ ฉฏฺจคณโต อปเร ฉคฺคณา. **คยุตา**ติ ปาทนฺตครุนา ยุตฺตา ภวนฺติ. **วิสเม**ติ ปฐม-ตติยปญฺจมสตฺตมภูเต วิสมจตุฏฺฐาเน. **โช**ติ ชคโณ น ภวติ. **อนฺตทฺเธ**ติ อปรทฺเธ. **ฉฏฺโร**ติ ฉฏฺจคโณ. **โล**ติ เอกลหุโก ภวติ. **อนฺเต**ติ อปรทฺธสฺส อนฺเต. **โค**ติ เอกครุโก ภวติ. **อณฺเณ**ติ ฉฏฺจลหุปาทนฺตครุโต อปเร ฉคฺคณา ภวนฺติ. วิสเม ปฐมตติยปญฺจม-สตฺตมภูเต จตุฏฺฐาเน ชคโณ น ภวติ. เอตฺถ จ สุขุจฺจารณตฺถาย จตุมตฺโต สพฺพลหุคโณ นคณโต เอกลหุธิกตฺตา นลคโณติ วุตฺโต.

อริยาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ เวทิตพฺโพ. อริยาคาถาย ปุพฺพทฺเธ อฏฺจฏฺฐานานิ จ อปรทฺเธ อฏฺจฏฺฐานานิ จ ภวนฺติ. ตตฺถ จ ปุพฺพทฺเธ ปฐมวิสมฏฺฐาเน สพฺพครุคโณ สคโณ ภคโณ นลคโณ เจติ จตุคฺคณา อุปริเหฏฺฐาวเสน ลิขิตพฺพา. ทุติยสมฏฺฐาเน ปน สพฺพครุคโณ สคโณ ชคโณ ภคโณ นลคโณ เจติ ปญฺจคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยวิสมฏฺฐาเนปิ สพฺพครุคโณ สคโณ ภคโณ นลคโณ เจติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. จตุตฺถสมฏฺฐาเน สพฺพครุคโณ สคโณ ชคโณ ภคโณ นลคโณ เจติ ปญฺจคฺ-คณา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมวิสมฏฺฐาเน สพฺพครุคโณ สคโณ ภคโณ นลคโณ เจติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺจสมฏฺฐาเน ชคโณ นลคโณ เจติ เทฺว คณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมวิสมฏฺฐาเน สพฺพครุคโณ สคโณ ภคโณ นลคโณ เจติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. อฏฺจมสมฏฺฐาเน เอโก ครุโก ลิขิตพฺโพ. อปรทฺเธ ปน ฉฏฺจสมฏฺฐาเน เอโก ลหุโก ลิขิตพฺโพ. เสสฏฺฐานานิ ปุพฺพทฺธสมานานิเยว.

เอตฺถ จ ปฐมปาเท ทฺวาทสมตฺตา, ทุติยปาเท อฏฺฐารสมตฺตา, ตติยปาเท

ทฺวาทสมตฺตา, จตุตฺถปาเท ปนฺนรสมตฺตา ภวนฺตีติ อริยาคาถายํ ปุพฺพทฺเธ ตึสมตฺตา. อปรทฺเธ ปน สตฺตวีสติมตฺตาติ สมูหโต สตฺตปญฺญาสมตฺตา ภวนฺติ. คณวิกปฺปสฺส เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพา. ตาสํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต อนญฺญนิโรธปทสงฺขฺยา คาถา ภวนฺติ.

อริยาคาถา ปน วิวิธา สมญฺญาวเสน เอวํ เวทิตพฺพา- สตฺตวีสติครูนิ ติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ตึสวณฺณา ปรมา, สา นามโต ลกฺขี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. ฉพฺพีสติครูนิ ปญฺจลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกตึสวณฺณา ทุติยา, สา นามโต อิทฺธิ นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. ปญฺจวีสติครูนิ สตฺตลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา พาตฺตึสวณฺณา ตติยา, สา นามโต วุทฺธิ นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. จตุวีสติครูนิ นวลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เตตฺตึสวณฺณา จตุตฺถา, สา นามโต ลชฺชา นาม ชาติโต สุทฺธชาติกา. เตวีสติครูนิ เอกาทสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตุตฺตึสวณฺณา ปญฺจมา, สา นามโต วิชฺชา นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. พาวีสติครูนิ เตรสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปญฺจตฺตึสวณฺณา ฉฏฺฐา, สา นามโต ขมา นาม ชาติโต พฺราหฺมณชาติกา. เอกวีสติครูนิ ปนฺนรสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ฉตฺตึสวณฺณา สตฺตมา, สา นามโต เทวี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. วีสติครูนิ สตฺตรสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา สตฺตตฺตึสวณฺณา อฏฺฐมา, สา นามโต โครี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. เอกูนวีสติครูนิ เอกูนวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา อฏฺฐตฺตึสวณฺณา นวมา, สา นามโต รตฺถี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. อฏฺฐารสครูนิ เอกวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกูนตาลีสวณฺณา ทสมา, สา นามโต จุณฺณา นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. สตฺตรสครูนิ เตวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตฺตาลีสวณฺณา เอกทสมา, สา นามโต ฉายา นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. โสฬสครูนิ ปญฺจวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกตาลีสวณฺณา ทฺวาทสมา, สา นามโต กนฺติ นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. ปนฺนรสครูนิ สตฺตวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ทฺวิจตฺตาลีสวณฺณา เตรสมา, สา นามโต มหามายา นาม ชาติโต วาณิชชาติกา. จุทฺทสครูนิ เอกูนตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เตจตฺตาลีสวณฺณา จุทฺทสมา, สา นามโต กิตฺติ นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. เตรสครูนิ เอกตฺตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตุจตฺตาลีสวณฺณา ปญฺจทสมา, สา นามโต สิทฺธา นาม ชาติโต ราชชาติกา. ทฺวาทสครูนิ เตตฺตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปญฺจตาลีสวณฺณา โสฬสมา, สา นามโต มโนรมา นาม ชาติโต

สุทฺทชาติกา. เอกาทสครูนิ ปญฺจตฺตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ฉจตฺตาลีสวณฺณา สตฺตรสมา, สา นามโต คาหินี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. ทสครูนิ สตฺตตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา สตฺตจตฺตาลีสวณฺณา อฏฺฐารสมา, สา นามโต วิสฺสา นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. นวครูนิ เอกูนจตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา อฏฺฐจตฺตาลีสวณฺณา เอกูนวีสติมา, สา นามโต วาสิตา นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. อฏฺฐครูนิ เอกจตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกูนปญฺญาสวณฺณา วีสติมา, สา นามโต โสภา นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. สตฺตครูนิ เตจตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปณฺณาสวณฺณา เอกวีสติมา, สา นามโต หริณี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. ฉครูนิ ปญฺจตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกปญฺญาสวณฺณา ทฺวาวีสติมา, สา นามโต จกฺกี นาม, ชาติโต สุทฺทชาติกา. ปญฺจครูนิ สตฺตจตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ทฺวิปญฺญาสวณฺณา เตวีสติมา, สา นามโต สารภี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. จตุครูนิ เอกูนปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เตปญฺญาสวณฺณา จตุวีสติมา, สา นามโต กุรรี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. ติครูนิ เอกปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตุปญฺญาสวณฺณา ปญฺจวีสติมา, สา นามโต สิหี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกา. ทฺวิครูนิ เตปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปญฺจปญฺญาสวณฺณา ฉพฺพีสติมา, สา อริยาคาถา นามโต หํสี นาม ชาติโต สุทฺทชาติกาติ. จตุมตฺเตสุ ปน ปญฺจคฺคเณสุ ชคโณ นายกคโณ นาม. อริยาคาถายญฺหิ เอกชคเณน รจิตา สา อริยาคาถา กุลินี นาม. ทฺวีหิ ชคเณหิ รจิตา สา สงฺคหิตา นาม. พหูหิ ชคเณหิ รจิตา สา เวสา นาม. ชคณวิรหิเตน รจิตา สารตฺตา นาม รณฺฑา นาม วา.

อริยาคาถานํ ภาสิตกฺกโม ปน เอวํ เวทิตพฺโพ- หํสราชสฺส มนฺทคมโนว ปฐมปาโท ภาสิตพฺโพ, หํสราชสฺส ปาทุกฺเขโปว ทุติยปาโท ภาสิตพฺโพ, คชินฺทสฺส วิลาสคมโนว ตติยปาโท ภาสิตพฺโพ, นาคราชสฺส มนฺทคมโนว จตุตฺถปาโท ภาสิตพฺโพติ.

อิมานิ ปน อริยาคาถาย อุทาหรณานิ-

ยํ โลโก ปูชยเต สโลกปาโล สทา นมสฺสติ จ
ตสฺเสต สาสนวรํ วิทูหิ เญยฺยํ นรวรสฺส.

ปทฺมงฺกิตกรจรโณ ปสนฺนมุตฺตี สุนีจเกโส จ
ปทฺมาสโน ปวิฏฺโฐ ปิเตว ชคโต ภเว พุทฺโธ.

โสมฺมา ตุ หตฺถมตฺตา วสุทาหตฺถทฺวโยสฺสิตา ปติมา
เขมสุภิกฺขาย ภเว ติจฺจตุหตฺถปฺปมาณา ยา.

๑๘. อริยาย. **ปรมทฺเธ**ติ ปุพฺพทฺเธ. **ฉฏฺโฐ**ติ ฉฏฺฐคโณ. สพฺพลหูติ นลคณ-สงฺขาโต สพฺพลหุคโณ เจ ภเวยฺย. **เอตฺถา**ติ เอตสฺมึ ฉฏฺฐคเณ อาทิลหุนิ ยติ ภวติ. **สเจ**ติ โส เจติ เฉโท, โส ฉฏฺโฐ. **ตปฺปรโก**ติ ตสฺสพฺพลหุคโณ ปโร เจ ภวติ, สตฺตมคณฏฺ-ฐาเน สพฺพลหุคโณ ฐิโต เจ ภวตีติ อตฺโถ. **อนฺเตปี**ติ ฉฏฺฐคณสฺส อนฺเต ลหุนิ ยติ ภวติ. **จริเมปี**ติ อปรทฺเธปิ จตุตฺโถ คโณ. ตปฺปรโก ตสฺสพฺพลหุคโณ ปโร เจ ภวติ, ปญฺจมคณฏฺฐาเน สพฺพลหุคโณ ฐิโต เจ ภวตีติ อตฺโถ. **อนฺเต**ติ จตุตฺถคณสฺส อนฺเต ยติ ภวติ. ฉฏฺฐฏฺฐาเน ฐิโต ฉฏฺโฐ ลหุกฺขโร, ตปฺปรโก ตสฺสพฺพลหุคโณ ปโร เจ ภวติ, สตฺตมคณฏฺฐาเน สพฺพลหุคโณ ฐิโต เจ ภวตีติ อตฺโถ. **อนฺเตปี**ติ ฉฏฺฐฏฺฐาเน ฐิตสฺส ลหุกฺขรสฺส อนฺเต ยติ ภวตีติ.

อิทํ ปน อริยาคาถาย อภินววุตฺโตทยนิสฺสเย อมฺหากํ อาจริเยน สิรีกุมาร-เถรวเรน รจิตํ อุทาหรณํ-

วนฺทิตฺวา ชินจนฺทํ วิมลํ ธมฺมรุจิรุจิมมาจิกฺเข
วุตฺโตทยสฺส อตฺถํ วณฺณนมวลมฺพ โปราณํ.

๑๙. ยสฺสา อริยาย **ปุพฺโพทิตลกฺขณนฺ**ติ ปุพฺเพ ฉฏฺโฐชิลลหุ โช วาตฺยาทิ-สุตฺเต อุทิตลกฺขณํ เจ ภเว, ตํ อริยาสามญฺญํ นาม วิญฺเญยฺยํ. มตฺตานิยเมน อรติ ปวตฺตติ, อริยเต ญายเต วาติ อริยา, อริยานํ วาจาติ วา อริยา. สา วิยาติปิ อริยา. อริยาหิ สามญฺญํ อริยาสามญฺญํ. สพฺพอริยาหิ สมานลกฺขณตฺตา อริยาคาถาหิ วิวิธสมญฺญาวเสน ปถฺยาอริยา วิปุลาอริยา จปลาอริยา มุขจปลาอริยา ชฆนจปลา-อริยา คีติ อุปคีติ อุคฺคีติ อริยาคีติ เจติ นววิธา ภวนฺติ.

ปถฺยา จ วิปุลา เจว จปลา จปลา จ เทฺว
คีตฺยุปคีติ อุคฺคีติ อริยาคีติ'มา นว.

๒๐. ปฐฺยายํ. **ยสฺสา**ติ ยสฺสา อริยาคาถาย. อุภยตฺถ **อาทิมํ ปาทยุคนฺ**ติ อาทิมํ ปฐมปาทตติยปาทยุคํ. **ตฺยํเสหี**ติ ทฺวาทสมตฺติเกหิ ติคฺคณํเสหิ อถ ยุตฺตํ, สา อริยาคาถา. **ปฐฺยา**ติ ปฐฺยาอริยา นาม อริเยหิ วิญฺเญยฺยา. อริยาย หิ ปุพฺพทฺธา-ปรทฺเธสุ ปฐมปาทสฺส จ ตติยปาทสฺส จ อนฺเต ยติ เจ ภวติ. สา ปฐฺยาอริยา นาม สามญฺญโต วิเสเสน ยถาลาภคณาทีหิ ปถียเต อุจฺจารียเตติ ปฐฺยา. สาว อริยาชาติ กตฺตา อริยา จาติ ปฐฺยาริยา ยถา ปฐฺยาวตฺตนฺติ.

อิมานิ ปน ปฐฺยาอริยาคาถาย อุทาหรณานิ-

กรุณาสีตลหทยํ ปญฺญาปชฺโชตวิหตโมหตมํ
สนรามรโลกครุํ วนฺเท สุคตํ คติวิมุตฺตํ.

พุทฺโธปิ พุทฺธภาวํ ภาเวตฺวา เจว สจฺฉิกตฺวา จ
ยํ อุปคโต คตมลํ วนฺเท ตมนุตฺตรํ ธมฺมํ.

สุคตสฺส โอรสานํ ปุตฺตานํ มารเสนมถนานํ
อฏฺฐนฺนมฺปิ สมูหํ สิรสา วนฺเท อริยสํฆํ.

อิติ เม ปสนฺนมติโน รตนตฺตยวนฺทนามยํ ปุญฺญํ
ยํ สุวิหตนฺตราโย หุตฺวา ตสฺสานุภาเวน.

๒๑. วิปุลายํ. **ยตฺถา**ติ ยสฺสํ อริยายํ. **อุภยตฺถา**ติ ปุพฺพทฺธาปรทฺเธสุ. **อาทิโม-**ติ อาทิโม ปฐมปาโท วา ตติยปาโท วา. คณตฺตยํ **อุลฺลงฺฆิยา**ติ ลงฺฆิตฺวา ภเว ภเวยฺย. สา อริยาคาถา วิปุลา นาม วิญฺญูหิ วิญฺเญยฺยา. ปุพฺพทฺธาปรทฺเธสุ หิ ปฐมปาทสฺส จ ตติยปาทสฺส จ อนฺเต ปทจฺเฉทํ อกตฺวา ลงฺฆิตฺวา ทุติยปาทสฺส จ จตุตฺถปาทสฺส จ อาทฺยกฺขเรสุ ยติ ภวติ, สา วิปุลา อริยา นาม. ปฐฺยาโต วิสิฏฺเฐน ปกาเรน อุลติ ปวตฺตตีติ วิปุลา. วิปุลา หิ มุขวิปุลา-ชฆนวิปุลา-อุภยวิปุลาวเสน ติวิธา ภเว.

วิปุลาทฺยนฺตสพฺพตฺถ เภเทน ติวิธา ภเว.

วิปุลาริยาคาถายํ ปน ปฐมปาเท ทฺวาทสมตฺตา, ทุติยปาเท อฏฺฐารสมตฺตา, ตติยปาเท ทฺวาทสมตฺตา, จตุตฺถปาเท ปนฺนรสมตฺตา ภวนฺติ. เตน วุตฺตํ สุตโพธ-ฉนฺโทสตฺเถ กาลีทาสาจริเยน-

ยสฺสา ปาเท ปเม ทฺวาทสมตฺตา ตถา ตตีเยปิ
อฏฺฐาทสฺส ทุตีเย ปญฺจทส จตุตฺถเก มริยาติ.

อาจริยสํฆรกฺขิตเถเรน หิ ปฐมปาทโต ทุติยปาทํ ลงฺฆิตฺวา จ ตติยปาทโต จตุตฺถปาทํ ลงฺฆิตฺวา จ ปทจฺเฉทมตฺตเมว วุตฺตํ, น คณสงฺกรวจนํ. เกจิ ปน ปฐมปาท-ตติยปาเทสุ เอกมตฺตาธิกตฺตา เตรสเตรสมตฺตา ภวนฺติ. ทุติยปาเท เอกมตฺตูนตฺตา สตฺตรสมตฺตา. จตุตฺถปาเท เอกมตฺตูนตฺตา จุทฺทสมตฺตา ภวนฺตีติ วทนฺติ. ตํ วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํ. กสฺมา. เอวํ คหิเต กตฺถจิ คเณ ปญฺจมตฺติโก คโณ, กตฺถจิ คเณ ติมตฺติโก คโณ ภเวยฺย. อริยาคาถาย คณเภโทปิ ภเวยฺย. คโณ อิธ จตุกฺกโลติ วจเนนาปิ น สเมติ.

ปเม เตรสมตฺตา เอวํ ตถา ตตียเก
ทุติเย สตฺตรสาติ จตุตฺเถ จ จตุทฺทส.

วิปุลาริยาคาถายํ ภวนฺตีติ วทนฺติ จ
วีมํสิตฺวา คเหตพฺพํ ฉนฺโทสตฺเถสุ วิญฺญุนา.

ยติลกฺขณวจนํ ตเถว คณลกฺขณํ
วิภชฺชิตฺวาว ญาตพฺพํ สิโลเกสุ จ วิญฺญุนา.

อิมานิ ปน วิปุลาริยคาถาย อุทาหรณานิ-

มชฺฌิมปมาณสุตฺตงฺ- กิตสฺส อิธ มชฺฌิมาคมวรสฺส
พุทฺธานุพุทฺธสํวณฺ- ณิตสฺส ปรวาทมถนสฺส.

สีหฬทีปํ ปน อา- ภตาถ วสินา มหามหินฺเทน
ฐปิตา สีหฬภาสา- ย ทีปวาสีนมตฺถาย.

๒๒. จปลายํ. ยสฺสา อริยาย อุภยตฺถ จตุตฺถโก **ชกาโร**ติ ชคโณ จ **ทุติยโก** ชกาโร จ. **ครุมชฺฌโค**ติ ทฺวินฺนํ ครูนํ มชฺเฌ คโต ปวตฺโตติ ครุมชฺฌโค, ทฺวินฺนํ ครูนํ มชฺเฌ ฐิโตติ อตฺโถ. สา อริยาคาถา จปลา นาม ภวติ. จปลาริยายํ ปน ครุปฏิจฺฉนฺนา ทุติยจตุตฺถชคณา ภวนฺติ. เตน ยทา ปโม คโณ ทฺวิครุ อนฺตครุ วา. ตโต ทุติโย ชคโณ ตโต ตติโย ทฺวิครุ. ตโต จตุตฺโถ ชคโณ. ตโต ปญฺจโม ทฺวิครุ อาทิครุ วา. ตโต ฉฏฺโฐ

ชคโณ สพฺพลหุคโณ วา. ตโต สตฺตโม ทฺวิครุ อนฺตครุ อาทิครุ สพฺพลหุคโณ วา. ตโต อฏฺฐโม เอกครุ ภวติ. อปรทฺเธปิ ฉฏฺโฐ เอกลหุ ภวติ. เสสคณฏฺฐานานิ ปุพฺพทฺธ-สมานานิเยว. เอเกน ปน ชคเณน รจิตา อริยาคาถา กุลินีอริยาคาถา นาม. ครุปฏิจฺ-ฉนฺเนหิ ทฺวีหิ ทุติยจตุตฺถชคเณหิ รจิตา อริยาคาถา จปลาอริยา คาถา นาม. ปุริมาย วิสทิสตฺตา จปลติ วิกฺขิปตีติ จปลา. จปเลน สเรน สมนฺนาคตาติ วา ตถา.

อิทํ ปน จปลาริยาคาถาย อุทาหรณํ-

สพฺพา จ อภิญฺญาโย	ปญฺญาสงฺกลนนิจฺฉโย เจว
ขนฺธาธาตายตนินฺ-	ทฺริยานิ อริยานิ เจว จตฺตาริ.
สจฺจานิ ปจฺจยากา-	รเทสนา สุปริสุทฺธนิปุณนยา
อวิมุตฺตตนฺติ มคฺคา	วิปสฺสนา ภาวนา เจว
อิติ ปน สพฺพํ ยสฺมา	วิสุทฺธิมคฺเค มยา สุปริสุทฺธํ
วุตฺตํ ตสฺมา ภิยฺโย	น ตํ อิธ วิจารยิสฺสามิ
ยา คาถา มชฺเฌ ปวตฺตา	ตาสุ สจฺจานิอาทิกา
สา คาถา จปลา นาม	ปณฺฑิเตหิ วิชานิยา.

๒๓. มุขจปลายํ. ยสฺสา อริยาย. **จปลาคตนฺ**ติ จปลาอริยาสุตฺเต อาคตํ. **อขิลนฺ**ติ สกลํ. **ลกฺขณนฺ**ติ ชคณลกฺขณํ. ครุปฏิจฺฉนฺนชคณลกฺขณนฺติ อตฺโถ. **อาทิมนฺ**ติ ปฐมํ. **ทลนฺ**ติ อทฺธํ, ปุพฺพทฺธนฺติ อตฺโถ เจ ภชติ. **ปถฺยาลกฺขณนฺ**ติ ปถฺยาอริยาย ลกฺขณํ. **อญฺญนฺ**ติ อปรทฺธํ เจ ภชติ, สา อริยา มุขจปลา นาม ภวติ. ปุพฺพทฺธสฺส จปลาลกฺขณตฺตา มุขํ ปธานํ จปลาลกฺขณํ ยสฺสาติ มุขจปลา. มุเข อาทิมฺหิ ปุพฺพทฺเธ จปลาลกฺขณ-มสฺสาติ วา ตถา. ยถาวุตฺตเหตุโต อุจฺจารณกาเล มุขสฺส วทนสฺส จปลํ วิกฺขิปนํ ยสฺสาติ วา ตถาติ อปเร.

อิทํ ปน มุขจปลา อริยาคาถาย อุทาหรณํ-

ยา เจว เทสนายญฺ-	จ เทสิตํ อุภยเมว วิญฺเญยฺยํ
ตตฺรายมานุปุพฺพี	นววิธสุตฺตนฺตปริเยฏฺฐีติ.

๒๔. ชฆนจปลายํ. ยสฺสา อริยาย **ปรมทฺเธ**ติ ปุพฺพทฺเธ. **ปถฺยายา**ติ ปถฺยา-

ริยาย ลกฺขณํ เจ ภชติ, อถ **ทุติเย ทเล**ติ ทุติเย อปรทฺเธ. **จปลายา**ติ จปลาริยาคาถาย. **ลกฺขณนฺ**ติ ครุปฏิจฺฉนฺนชคณลกฺขณํ เจ ภชติ, สา อริยา ชฆนจปลา ปณฺฑิเตหิ ปกิตฺติตา. หญฺญตีติ ชฆนํ. หน หึสาคตีสุ, ยุปจฺจโย. กฺวจาทิวณฺณานมิจฺจาทินา หสฺส ทฺวิตฺตํ, ปุพฺพสฺส โช จ, หนสฺส โฆ จ. ชฆนสทฺเทน อิตฺถิกฏิยา อคฺคภาโค วุจฺจเต. เตน วุตฺตํ-

ชฆนนฺตุ นิตมฺโพ จ โสณี จ กฏิ นาริยนฺติ.

เอตฺถ ปเนโส อคฺคสามญฺญวาจโก. ตสฺมา ชฆเน อคฺเค ปจฺฉิมภาเค จปลาลกฺขณมสฺสาติ วิคฺคโห. ชฆนํ อปธานํ จปลาลกฺขณํ ยสฺสาติ วา ชฆนจปลา. วจนตฺถโชติกาฏีกายํ ปน วุตฺตํ "ชฆเนน อวิสเทน สเรน จปลติ วิกฺขิปตีติ ชฆนจปลาติ อาจริยา. ชฆนสทฺโท หิ อวิสทวาจโก. ยถา ชฆนปาโท ปุริโสติ เอตฺถ อวิสทปาโท ปงฺคุฬปาโทติ อตฺโถ"ติ.

อริยาคาถาโย ปน อญฺญมญฺญสํกิณฺณวเสน โสฬสวิธา ภวนฺติ. ตตฺถ จ อุภยตฺถ ปถฺยาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ปรมา สุทฺธปถฺยา นาม. ปุพฺพทฺเธ ปถฺยาลกฺขณํ อปรทฺเธ วิปุลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ทุติยา อนฺตวิปุลา นาม. ปุพฺพทฺเธ ปถฺยาลกฺขณํ อปรทฺเธ ปถฺยาจปลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ตติยา. ปถฺยาปุพฺพกชฆนจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ วิปุลาลกฺขณํ อปรทฺเธ วิปุลาจปลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา จตุตฺถา อนฺต-วิปุลาปุพฺพกชฆนจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ วิปุลาลกฺขณํ, อปรทฺเธ ปถฺยาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ปญฺจมา อาทิวิปุลา นาม. อุภยตฺถ วิปุลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ฉฏฺฐา มหาวิปุลา นาม. ปุพฺพทฺเธ วิปุลาลกฺขณํ, อปรทฺเธ ปถฺยาจปลาลกฺขณํ เจ ภชติ. สา สตฺตมา อาทิวิปุลาปุพฺพกชฆนจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ วิปุลาลกฺขณํ, อปรทฺเธ วิปุลาจปลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา อฏฺฐมา มหาวิปุลาปุพฺพกชฆนจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ ปถฺยาจปลาลกฺขณํ, อปรทฺเธ ปถฺยาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา นวมา ปถฺยาปุพฺพกมุขจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ ปถฺยาจปลาลกฺขณํ อปรทฺเธ วิปุลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ทสมา อนฺต-วิปุลาปุพฺพกมุขจปลา นาม. อุภยตฺถ ปถฺยาจปลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา เอกาทสมา ปถฺยาปุพฺพกมหาจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ ปถฺยาจปลาลกฺขณํ อปรทฺเธ วิปุลาจปลา-ลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ทฺวาทสมา อนฺตวิปุลาปุพฺพกมหาจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ วิปุลา-

จปลาลกฺขณํ อปรทฺเธ ปถฺยาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา เตรสมา อาทิวิปุลาปุพฺพกมุขจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ วิปุลาจปลาลกฺขณํ อปรทฺเธ วิปุลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา จุทฺทสมา มหาวิปุลาปุพฺพกมุขจปลา นาม. ปุพฺพทฺเธ วิปุลาจปลาลกฺขณํ อปรทฺเธ ปถฺยา-จปลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา ปญฺจทสมา มหาจปลา นาม. อุภยตฺถ วิปุลาจปลาลกฺขณํ เจ ภชติ, สา โสฬสมา มหาวิปุลาปุพฺพกมหาจปลา นาม. อิติ อริยาคาถาโย อญฺญมญฺญสํกิณฺณวเสน โสฬสวิธา ภวนฺติ. โสฬสาริยา ปน จตูหิ คีติคาถาหิ คุณิตวเสน อสีติอริยาคาถาโย ภวนฺติ. เตน วุตฺตํ มตสญฺชีวนีฏีกายํ-

“เอกาว ภวติ ปถฺยา วิปุลา ติสฺโส ตโต จตสฺโส ตา
จปลาเภเทหิ ติหิปิ ภินฺนาติ จ โสฬสาริยา โหนฺติ.

คีติจตุตฺถย'มิตฺถํ ปจฺเจกํ โสฬสปฺปการนฺติ
สกเลน ตุ อริยานํ ภวนฺติห อสีติเภทาวา”ติ.

อิทํ ปน ชฆนจปลาอริยาคาถาย อุทาหรณํ-

ตณฺหญฺจ อวิชฺชมฺปิ จ สมเถน วิปสฺสนาย โย เนติ
สจฺเจหิ โยชยิตฺวา อยํ นโย นนฺทิยาวฏฺโฏ.

อริยาชาติโยติ อริยาชาติยา ชาโต อริยาชาติโย. ชาตาทีนมิมิยา จาติ หิ วุตฺตํ.

อริยาชาติยวณฺณนา สมตฺตา.

๒๕. คีติยํ อริยายํ. **ปฐมทเล**ติ ปุพฺพทฺเธ. **วุตฺตนฺ**ติ กถิตํ. **สพฺพนฺ**ติ อขิลํ. **ลกฺขณนฺ**ติ ฉฏฺโฐชิลลหุโช วาตฺยาทิลกฺขณํ. ยสฺสา คาถาย อุภเยสุ **ทเลสู**ติ อทฺเธสุ ยทิ ยุตฺตํ, วุตฺตยติลลิตา สา คาถา คีติอริยา นาม มหากวีภิ วุตฺตา ปุพฺพทฺธอปรทฺเธสุ สมลกฺขณตฺตา. สเมน สเรน คียติ อุจฺจารียตีติ คีติ. คีติอริยายํ ปน ปุพฺพทฺเธ ตึสมตฺตา. ตถา อปรทฺเธ โหนฺตีติ อุภยตฺถ สฏฺฐิมตฺตา. อยมปิ คีติ เอกวิธปถฺยาย ติวิธวิปุลาย ทฺวาทสวิธจปลาย จ วิกปฺปเภเทน โสฬสวิธา.

อิทํ ปน คีติคาถาย อุทาหรณํ-

สพฺพา จ อภิญฺญาโย ปญฺญาสงฺกลนนิจฺฉโย เจว
ขนฺธาธาตายตนินฺ- ทฺริยานิ อริยานิ เจว จตฺตาริ.

๒๖. อุปคีติยํ อริยายํ. **ทุติยทฺเธ**ติ อปรทฺเธ. **คทิตนฺ**ติ วุตฺตํ. ยํ อขิลลกฺขณํ อตฺถิ, ตํ อขิลลกฺขณํ. ยสฺสา คาถาย อุภเยสฺปิ ทเลสุ ยทิ ภวติ, **สายนฺ**ติ สา อยํ. **อุปคีติ** ภวติ อปรทฺธลกฺขณตฺตา คีติยา สมีเป ปวตฺตติ ยา คาถาติ อุปคีติ ยถา อุปราชาติ. อุปคีติคาถายํ ปน ปุพฺพทฺเธ สตฺตวีสติมตฺตา. ตถา อปรทฺเธ. อุภยตฺถ จตุปญฺญาสมตฺตา ภวนฺติ. อยมปิ คีติมิว โสฬสวิธา. อิมิสฺสํ ปน ยถาวุตฺตยติ นาม นตฺถิ. ยทา ปน ยถา วุตฺตยติลกฺขเณน ยุตฺตา, ตทา ยติยา ภวิตพฺพเมว.

อิมานิ ปน อุปคีติคาถาย อุทาหรณานิ-

อริยุตฺตรทฺธตุลฺยํ ปจฺฉมทฺธํ อปิ ปยุตฺตํ เจ
กามินิ ตํ อุปคีตึ ปริภาสนฺเต มหากวโย.

สุมธุรวรตรวจโน กนฺนุ ชนํ เนว รญฺชยติ
อตินิสิตวิสทพุทฺธิปฺ- ปสาทชนเวทนีโยยํ.

โอรพฺภิกสูกริกา มาควิกา เต จ สากุณิกา
หนฺตฺวา ชีวนฺเตหก- สูกรมิคปกฺขิโน กมโต.

๒๗. อุคฺคีติยํ. ยสฺสา คาถาย **ปุพฺโพทิตลกฺขโณเปตํ อริยายทฺธทฺวิตยนฺ**ติ อริยาคาถาย อทฺธทฺวิตยํ. **วิปรียเยนา**ติ ปุพฺพทฺธาปรทฺธานํ อปรทฺธปุพฺพทฺธกรณวเสน. **อภิหิตนฺ**ติ วิหิตํ เจ สมฺภวติ, สา คาถา อิห คีติชาติยํ อุคฺคีติ นาม ภวติ. **โสคฺคีตี**ติ ปทสฺส สา อุคฺคีตีติ ปทจฺเฉโท. คีติอุปคีตินํ วิปรีตตฺตา คีตีนํ วิปรีตํ อุคฺคีติ ยถา อุชฺฌคฺคนฺติ. ทฺวีหิ คีติหิ วา ลกฺขณาธิกตฺตา อุทฺธํ คตา คีติ อุคฺคีติ ยถา อุคฺคมนนฺติ. อุคฺคีติคาถายํ ปน ปุพฺพทฺเธ สตฺตวีสติมตฺตา. อปรทฺเธ ตึสมตฺตา. อุภยตฺถ สตฺตปญฺญาสมตฺตา ภวนฺติ. อยมปิ คีติมิว โสฬสวิธา.

อิมานิ ปน อุคฺคีติคาถาย อุทาหรณานิ-

อริยายทฺธทฺวนฺทํ ปุพฺโพทิตลกฺขโณเปตํ
วิปริยเยนาภิหิตํ ยทิ ยตฺถุคฺคีติ นาม สา ภวติ.

พุทฺโธ สมนฺตภทฺโท โลกชิโน โลกปชฺโชโต
สุทฺโธทนิ นรสีโห สมฺพุทฺโธ โลกนายโก สุคโต.

๒๘. อริยาคีติยํ. ยสฺสา คาถาย ปุพฺพทฺเธ **อริยาปุพฺพทฺธนฺ**ติ อริยาคาถาย ปุพฺพทฺธํ. **นิธเน**ติ ทุติยปาทนฺเต อธิเกน เอเกน ครุนา ยทิ ยุตฺตํ, **อิตรํ ทลนฺ**ติ อปรทฺธํ จ ยทิ ปุพฺพทฺธสมานํ, อยํ อริยาคีติ นาม ปิงฺคเลน อุทิตา. อริยาปุพฺพทฺธตฺตา อริยา วิยาติ อริยา. สา จ คีติชาติกตฺตา คีติ จาติ อริยาคีติ. อริยาคีติคาถายํ หิ ปุพฺพทฺเธ อฏฺจคณา, อปรทฺเธปิ อฏฺจคณาว โหนฺติ. อทฺเธ วสุคเณ อริยาคีตีติ หิ ปิงฺคลฉนฺโทสตฺเถ วุตฺตํ. ตพฺพุตฺติยํปิ อฏฺจคเณ ปรมทฺเธ สา อริยาคีติ นาม อริยา. อฏฺจโมปิ คโณ จตุมตฺติโก ภวตีติ อตฺโถติ วุตฺตํ.

อริยาคีติคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ เวทิตพฺโพ. ปุพฺพทฺเธ อฏฺจคณฏฺจานานิ. ตถา อปรทฺเธปีติ โสฬสคณฏฺจานานิ กตฺวา ปุพฺพทฺธสฺส จ อปรทฺธสฺส จ อนฺเต อฏฺจมคณฏฺจาเน สพฺพครุคณสคณา ภวนฺติ. เสสฐาเนสุ คณา อริยาคาถาย ปุพฺพทฺธ-สมานา ภวนฺติ. อริยาคีติยํ ปน ปุพฺพทฺเธ พาตฺตึสมตฺตา. ตถา อปรทฺเธปีติ อุภยตฺถ จตุสฏฺจิมตฺตา ภวนฺติ.

เอตฺถ จ ปุพฺพทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน, อปรทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน เจติ ทฺวีสุ ฐาเนสุ เอกโต ทฺวีหิ สพฺพลหุคเณหิ อริยาคีติคาถา น รจิตา. สเจ ปน ปุพฺพทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน ชคเณน รจิตา. อปรทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน ชคเณน วา สพฺพลหุคเณน วา รจิตพฺพา. อปรทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน ชคเณน รจิตา. ปุพฺพทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน ชคเณน วา สพฺพลหุคเณน วา รจิตพฺพา. สเจ ปน ปุพฺพทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน สพฺพลหุคเณน รจิตา. อปรทฺธสฺส ฉฏฺจฏฺจาเน สพฺพลหุคเณน น รจิตพฺพาติ.

วินิจฺฉยญฺจ สุขุมํ สุปสฺสิย จ สาธุกํ
สาธโว ตํ สุธาเรนฺตุ มเมสา อภิปตฺถนา.

สุนิสฺสาย อิมํ คนฺถํ มยํ โหม พหุสฺสุตา
เอวเมว ปโมทนฺตุ สุจิตฺตกา วิจกฺขณา.

อริยาคีติ ปน สกฺกฏฉนฺโทสตฺเถสุ ขนฺธกนามวเสน วุตฺตา. เตน วุตฺตํ วาณีภูสณสตฺเถ-

ขนฺธกมปิ ตํ กถิตํ ยตฺร จตุกฺกลคณาฏฺจเกน จ อทฺธํ
ตํ ตุลฺยมคฺคิมทลํ ภวติ จตุสฺสฏฺจิมตฺตกสรีรมิทนฺติ.

ขนฺธกสญฺญาย ปน อริยาคีติคาถาย นาม วิเสสา อฏฺจวีสติวิธา ภวนฺติ. เอตฺถ จ ตึสครูนิ จตุลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตฺตฺตึสกฺขรา, สา ปจมา นนฺทา นาม. เอกูนตึส-ครูนิ ฉลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปญฺจตึสกฺขรา, สา ทุติยา ภทฺรา นาม. อฏฺจวีสติครูนิ อฏฺจลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ฉตฺตึสกฺขรา, สา ตติยา เสสา นาม. สตฺตวีสติครูนิ ทส-ลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา สตฺตตึสกฺขรา, สา จตุตฺถา สรงฺคา นาม. ฉพฺพีสติครูนิ ทฺวาทสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ฉฏฺจตึสกฺขรา, สา ปญฺจมา สิวา นาม. ปญฺจวีสติ-ครูนิ จุทฺทสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกูนจตฺตาลีสกฺขรา, สา ฉฏฺจา พฺรหฺมา นาม. จตุวีสติครูนิ โสฬสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตฺตาลีสกฺขรา, สา สตฺตมา วารณา นาม. เตวีสติครูนิ อฏฺจารสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกจตฺตาลีสกฺขรา, สา อฏฺจมา วรุณา นาม. พาวีสติครูนิ วีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ทฺวิจตฺตาลีสกฺขรา, สา นวมา นีลา นาม. เอกวีสติครูนิ พาวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เตจตฺตาลีสกฺขรา, สา ทสมา มทนา นาม. วีสติครูนิ จตุวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตุจตฺตาลีสกฺขรา, สา เอกาทสมา ตาลงฺกา นาม. เอกูนวีสติครูนิ ฉพฺพีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปญฺจตาลีสกฺขรา, สา ทฺวาทสมา เสขรา นาม. อฏฺจารสครูนิ อฏฺจวีสติลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ฉตาลีสกฺขรา, สา เตรสมา สรา นาม. สตฺตรสครูนิ ตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา สตฺตจตฺตาลีสกฺขรา, สา จุทฺทสมา คคนา นาม. โสฬสครูนิ พาตฺตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา อฏฺจจตฺตาลีสกฺ-ขรา, สา ปนฺนรสมา สรตา นาม. ปนฺนรสครูนิ จตุตฺตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกูนปญฺญาสกฺขรา, สา โสฬสมา วิมติ นาม. จุทฺทสครูนิ ฉตฺตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปญฺญาสกฺขรา, สา สตฺตรสมา ขีรา นาม. เตรสครูนิ อฏฺจตึสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกปญฺญาสกฺขรา, สา อฏฺจารสมา นครา นาม. ทฺวาทสครูนิ จตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ทฺวิปญฺญาสกฺขรา, สา เอกูนวีสติมา นรา นาม. เอกาทสครูนิ ทฺวิจตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เตปญฺญาสกฺขรา, สา วีสติมา สินิทฺธา นาม. ทสครูนิ จตุจตฺตาลีส-ลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา จตุปญฺญาสกฺขรา, สา เอกวีสติมา สิเนหา นาม. นวครูนิ ฉจตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ปญฺจปญฺญาสกฺขรา, สา พาวีสติมา มทคณา นาม. อฏฺจครูนิ อฏฺจจตฺตาลีสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา ฉปญฺญาสกฺขรา, สา เตวีสติมา ภูปาลา นาม. สตฺตครูนิ ปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา สตฺตปญฺญาสกฺขรา, สา จตุวีสติมา สุทฺธา นาม. ฉครูนิ ทฺวิปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา อฏฺจปญฺญาสกฺขรา, สา

ปญฺจวีสติมา สริตา นาม. ปญฺจครูนิ จตุปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกูนสฏฺฐิ-อกฺขรา, สา ฉพฺพีสติมา กุมฺภา นาม. จตุครูนิ ฉปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา สฏฺฐิอกฺขรา, สา สตฺตวีสติมา กลสา นาม. ติครูนิ อฏฺฐปญฺญาสลหูหิ มิสฺเสตฺวา รจิตา เอกสฏฺฐิอกฺขรา, สา อฏฺฐวีสติมา สสี นามาติ อริยาคีติคาถาย นามวิเสสา อฏฺฐวีสติวิธา ภวนฺติ. อยญฺหิ อริยาคีติคาถา อสีติเภทาย อริยาชาติยํ อนฺโตคตตฺตา อริยาเภเท ปวิฏฺฐาติ เวทิตพฺพา.

อสีติอริยาคาถาโย ปน เอวํ เวทิตพฺพา- อริยาปถฺยา อาทิวิปุลาอริยา อนฺตวิปุลาอริยา อุภยวิปุลาอริยา มุขจปลาปถฺยาอริยา มุขจปลาทิวิปุลาอริยา มุขจปลนฺตวิปุลาอริยา มุขจปโลภยวิปุลาอริยา ชฆนจปลาปถฺยาอริยา ชฆนจปลา-ทิวิปุลาอริยา ชฆนจปลนฺตวิปุลาอริยา ชฆนจปโลภยวิปุลาอริยา มหาจปลาปถฺยา-อริยา มหาจปลาทิวิปุลาอริยา มหาจปนฺตวิปุลาอริยา มหาจปโลภยวิปุลาอริยา คีติปถฺยาอริยา คีตฺยาทิวิปุลาอริยา คีตฺยนฺตวิปุลาอริยา คีตฺยุภยวิปุลาอริยา มุขจปลาคีติปถฺยาอริยา มุขจปลาคีตฺยาทิวิปุลาอริยา มุขจปลาคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา มุขจปลาคีตฺยุภยวิปุลาอริยา ชฆนจปลาคีติปถฺยาอริยา ชฆนจปลาคีตฺยาทิวิปุลาอริยา ชฆนจปลาคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา ชฆนจปลาคีตฺยุภยวิปุลาอริยา มหาจปลาคีติปถฺยา-อริยา มหาจปลาคีตฺยาทิวิปุลาอริยา มหาจปลาคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา มหาจปลา-คีตฺยุภยวิปุลาอริยา อุปคีติปถฺยาอริยา อุปคีตฺยาทิวิปุลาอริยา อุปคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา อุปคีตฺยุภยวิปุลาอริยา มุขจปโลปคีติปถฺยาอริยา มุขจปโลปคีตฺยาทิวิปุลาอริยา มุขจปโลปคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา มุขจปโลปคีตฺยุภยวิปุลาอริยา ชฆนจปโลปคีติปถฺยา-อริยา ชฆนจปโลปคีตฺยาทิวิปุลาอริยา ชฆนจปโลปคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา ชฆนจปโลป-คีตฺยุภยวิปุลาอริยา มหาจปโลปคีติปถฺยาอริยา มหาจปโลปคีตฺยาทิวิปุลาอริยา มหาจปโลปคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา มหาจปโลปคีตฺยุภยวิปุลาอริยา อุคฺคีติปถฺยาอริยา อุคฺคีตฺยาทิวิปุลาอริยา อุคฺคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา อุคฺคีตฺยุภยวิปุลาอริยา มุขจปลคฺคีติ-ปถฺยาอริยา มุขจปลุคฺคีตฺยาทิวิปุลาอริยา มุขจปลุคฺคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา มุขจปลุคฺ-คีตฺยุภยวิปุลาอริยา ชฆนจปลุคฺคีติปถฺยาอริยา ชฆนจปลุคฺคีตฺยาทิวิปุลาอริยา ชฆน-จปลุคฺคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา ชฆนจปลุคฺคีตฺยุภยวิปุลาอริยา มหาจปลุคฺคีติปถฺยาอริยา มหาจปลุคฺคีตฺยาทิวิปุลาอริยา มหาจปลุคฺคีตฺยนฺตวิปุลาอริยามหาจปลุคฺคีตฺยุภย-

วิปุลาอริยา อริยาคีติปถฺยาอริยา อริยาคีตฺยาทิวิปุลาอริยา อริยาคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา อริยาคีตฺยุภยวิปุลาอริยา มุขจปลาอริยาคีติปถฺยาอริยา มุขจปลาอริยาคีตฺยาทิวิปุลา-อริยา มุขจปลาอริยาคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา มุขจปลาอริยาคีตฺยุภยวิปุลาอริยาชฆน-จปลาอริยาคีติปถฺยาอริยา ชฆนจปลาอริยาคีตฺยาทิวิปุลาอริยา ชฆนจปลอริยา-คีตฺยนฺตวิปุลาอริยา ชฆนจปลาอริยาคีตฺยุภยวิปุลาอริยา มหาจปลาอริยาคีติปถฺยา-อริยา มหาจปลาอริยาคีตฺยาทิวิปุลาอริยา มหาจปลาอริยาคีตฺยนฺตวิปุลาอริยา มหา-จปลาอริยาคีตฺยุภยวิปุลาอริยา เจติ อสีติเภทา อริยาคาถา ภวนฺติ.

อิทํ ปน อริยาคีติคาถาย อุทาหรณํ-

ตมสีติอนุพฺยญฺชน- สมนุพฺยญฺชิตวิจิตฺตลกฺขณุเปตํ
ปชฺชลิตเกตุมาลา- ชาลสมุชฺชลิตรูปโสภํ วนฺเท.

คีติชาติยวณฺณนา สมตฺตา.

๒๙. เวตาลียมฺหิ. ยสฺส ปชฺชสฺส **วิสเม**ติ ปฐมตติยภูเต วิสมปาเท. **มุเข**ติ อาทิมฺหิ. **ฉกลา**ติ ฉมตฺตา สิยุํ. **สเม ตู**ติ ทุติยจตุตฺถภูเต สมปาเท มุเข อาทิมฺหิ. **อฏฺฐกลา**ติ อฏฺฐมตฺตา สิยุํ. **ตโต**ติ ฉมตฺตาโต, อฏฺฐมตฺตาโต จ. **อุปรี**ติ ปจฺฉา. **รลคา**ติ รคณลหุครุกา สิยุํ. **สเม**ติ ทุติยจตุตฺถภูเต สมปาเท. **นิรนฺตรนฺ**ติ อนนฺตรํ. **ลหุฉกฺกนฺ**ติ ฉลหุสมูหํ น ภวติ. **ตนฺ**ติ ตํ ลกฺขณสมฺปนฺนํ เวตาลียํ กวิวเรน อุจฺจเต. รลเคหิ วิตลิยเต ปติฏฺฐิยเต เอตฺถาติ วิตลํ. รลคา วา ฉอฏฺฐกลา หิ สห วิตลนฺติ ปติฏฺฐหนฺติ ปวตฺตนฺติ เอตฺถาติ วิตลํ. วิตลเมว เวตาลียํ. อถวา วิเสโส ตาโล วิตาโล. วิตาโล วิยาติ วิตาโล, วิตาโล เอว เวตาลียํ. สกตฺเถ อียปฺปจฺจโย.

ฉกฺกลาปตฺถารนโย ปเนวํ กาตพฺโพ. ครุติกํ ฐเปตฺวา อาทิครุโต เหฏฺฐา ลหุกํ กตฺวา ตโต อปรสฺมึ มตฺเต อุปริ สทิเส กตฺวา เตสุ เอกทฺวิตฺยาทินา คณิยมาเนสุ ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป เอกมตฺตาวเสน อูนา หุตฺวา ฉมตฺตา น ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ปุพฺพภาคสฺมึ เอกลหุโก อธิโก กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ สกึ กเต ฉมตฺตา ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ปุพฺพภาคสฺมึ ครุโก สกึ กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา

ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ สกึ กเตปิ เอกมตฺตาวเสน อูนา หุตฺวา ฉมตฺตา น ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ครุํ สกึ กตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ เอกลหุโก อธิโก กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ กเต ฉมตฺตา ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ปุพฺพภาคสฺมึ ครุโก ทฺวิกฺขตฺตุํ กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ กเตปิ เอกมตฺตาวเสน อูนา หุตฺวา ฉมตฺตา น ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ครุมฺหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ กตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ เอกลหุโก อธิโก กาตพฺโพ. เอวํ ยาว สพฺพลหุกา กเต เตรส-วิกปฺปา ภวนฺติ.

อฏฺจกฺกลาปตฺถารนโย ปน เอวํ กาตพฺโพ- ครุจตุกํ ฐเปตฺวา วุตฺตนเยน กตมตฺเตสุ วุตฺตนเยน คณียมาเนสุ ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป เอกมตฺตาวเสน อูนา หุตฺวา อฏฺจมตฺตา น ปูเรนฺติ. ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ปุพฺพภาคสฺมึ เอกลหุโก อธิโก กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ สกึ กเต อฏฺจ-มตฺตา ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ปุพฺพภาคสฺมึ ครุโก สกึ กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ สกึ กเตปิ เอกมตฺตาวเสน อูนา หุตฺวา อฏฺจมตฺตา น ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ครุํ สกึ กตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ เอกลหุโก อธิโก กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพ-ภาคสฺมึ ครุมฺหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ กเต อฏฺจมตฺตา ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ปุพฺพภาคสฺมึ ครุโก ทฺวิกฺขตฺตุํ กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพ-ภาคสฺมึ ครุมฺหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ กเตปิ เอกมตฺตาวเสน อูนา หุตฺวา อฏฺจมตฺตา น ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ครุมฺหิ ทฺวิกฺขตฺตุํ กตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ เอกลหุโก อธิโก กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ ติกฺขตฺตุํ กเต อฏฺจมตฺตา ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ปุพฺพภาคสฺมึ ครุโก ติกฺขตฺตุํ กาตพฺโพ. ยสฺมึ ยสฺมึ วิกปฺเป วุตฺตนเยน กตมตฺเต คเณตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ ครุมฺหิ ติกฺขตฺตุํ กเตปิ เอกมตฺตาวเสน อูนา หุตฺวา อฏฺจมตฺตา น ปูเรนฺติ, ตสฺมึ ตสฺมึ วิกปฺเป ครุมฺหิ ติกฺขตฺตุํ กตฺวา ปุพฺพภาคสฺมึ เอกลหุโก อธิโก กาตพฺโพ. เอวํ ยาว สพฺพลหุกา กเต จตฺตฺตึสวิกปฺปา ภวนฺติ. เตสุ เตรสมเตฺตึสมจตฺตฺตึสมวิกปฺปานํ ปจฺฉาสมีเป พกุล-ปฺปุผสทิสํ ลกฺขณํ กตฺวา เต ตโย น คเหตพฺพา. กสฺมา. เตสํ นิรนฺตรํ ลหุฉกฺกตฺตา.

ลหุฉกฺกํ น นิรนฺตรํ สเมติ วุตฺตตฺตาว. ตทวเสสา เอกตึสวิกปฺปาว คเหตพฺพา. อปโร มตฺตา ปตฺถารนโย ปน ฉฏฺจปริจฺเฉทวณฺณนายํ อาวิภวิสฺสติ.

เวตาลียคาถาย คณวิกปฺโป ปน เอวํ เวทิตพฺโพ- ปฐมปาเท จตุฏฺฐานานิ, ตถา เสสปาเทสุปิ. อิติ จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมปาทสฺส ปฐมฏฺฐาเน ฉกฺกลาย เตรสวิกปฺปา ลิขิตพฺพา. ทุติยฐาเน รคโณ ลิขิตพฺโพ. ตติยฐาเน ลหุโก ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฐาเน ครุโก ลิขิตพฺโพ. ทุติยปาทสฺส ปฐมฐาเน อฏฺฐกลาย เอกตึสวิกปฺปา ลิขิตพฺพา. ทุติยฐาเน รคโณ ลิขิตพฺโพ. ตติยฐาเน ลหุโก ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฐาเน ครุโก ลิขิตพฺโพ. ตถา อปรทฺเธปิ ลิขิตพฺพา. คณวิกปฺปสฺส เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ยถากฺกมํ ลิขิตฺตพฺพาว. ตาสํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต ธนวาขตฺติย- คาถาโย ภวนฺติ. โอปจฺฉนฺทสิกาทีสุปิ อิมินา นยานุสาเรน ยถารหํ คณวิกปฺปา กาตพฺพา. สกฺกฏฉนฺโทสตฺเถสุ ปน “น สมาตฺร ปราสิตา กลา”ติ วุตฺตตฺตา เวตาลีย- คาถายํ กลาปราสิเต วิกปฺเป จชิตฺวา คณวิกปฺโป กาตพฺโพ. เอตฺถ จ ทุติยตติยกลานํ จตุตฺถปญฺจมกลานํ ตถา ฉฏฺฐสตฺตมกลานํ เอเกน ครุนา อุปาทานํ น กาตพฺพํ. สมลหุกฺขโร ปเรน วิสมลหุกฺขเรน น มิสฺสีกรณีโย, น ครุกรณีโยติ อธิปฺปาโย. ปฐมลกาโร ทุติยลกาเรน, ตติยลกาโร จตุตฺถลกาเรน, ปญฺจมลกาโร ฉฏฺฐมลกาเรน, สตฺตมลกาโร อฏฺฐมลกาเรน มิสฺสีกรณีโย ครุกรณีโยติ.

คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ- วิสมปาเทสุ ฉกฺกลาย เตรสวิกปฺเปสุ กลาป- ราสิเต ปญฺจวิกปฺเป จชิตฺวา อฏฺฐวิกปฺปา จ รลคา จ ลิขิตพฺพา. สมปาเทสุ อฏฺฐกลาย จตุตฺตึสวิกปฺเปสุ ลหุฉกฺกกลา ปราสิเต เอกวีสติวิกปฺเป จชิตฺวา เตรสวิกปฺปา จ รลคา จ ลิขิตพฺพา. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพา. ตาสํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสจนฺทนาคาถาสรูปา คาถาโย ภวนฺติ. อยญฺหิ นโย อติสุนฺทรนโยติ อมฺหากํ อาจริเยนสิรีกุมารเถรวเรน วุตฺโต. ฉกฺกลาย ปน เตรสวิกปฺเปสุ ปฐโม วิกปฺโป หาโร นาม. ทุติโย สสี นาม. ตติโย สูโร นาม. จตุตฺโถ สกฺโก นาม. ปญฺจโม เสโส นาม. ฉฏฺโฐ อหิ นาม. สตฺตโม กมโล นาม. อฏฺฐโม พฺรหฺมา นาม. นวโม กลิ นาม. ทสโม จนฺโท นาม. เอกาทสโม ธุโว นาม. ทฺวาทสโม ธมฺโม นาม.เตรสโม สาลิกโร นามาติ วิกปฺปานํ นามวเสนาปิ คาถาสมญฺญา ภวนฺตีติ จินฺติตพฺพา.

อิมานิ ปน เวตาลียคาถาย อุทาหรณานิ-

อุสภาวติปุเร ปุรุตฺตเม ชินวสโภ ภควา หิ เวสฺสภู
อุปวนวิหเร มโนรเม นิรุปธิเสส'มุปาคโต กิร.

ตุล'มตุลญฺจ สมฺภวํ ภวสงฺขารมวสฺสชี มุนิ
อชฺฌตฺตรโต สมาหิโต อภินฺทิกวจมิวตฺตสมฺภวํ.

อุทกญฺหิ นยนฺติ เนตฺติกา อุสุการา นมยนฺติ เตชนํ
ทารุํ นมยนฺติ ตจฺฉกา อตฺตานํ ทมยนฺติ ปณฺฑิตา.

โลกชิโน มารภญฺชโน พุทฺโธ สุคโต โลกนายโก
นรสีโห สตฺถวาหโก สมฺมาสมฺพุทฺโธ ชเนสุโต.

๓๐. โอปจฺฉนฺทสิเก. ยํ ปชฺชํ **มุเข**ติ วิสมปาทสมปาทานํ อาทิมฺหิ. วิสมปาทสฺส ฉกฺกกลาฏฺฐาเน สมปาทสฺส อฏฺฐกลาฏฺฐาเนติ อตฺโถ. **ยทิ เวตาลีโยปมนฺ**ติ เวตาลียคาถาย ฉกฺกลาย จ อฏฺฐกลาย จ สมํ เจ ภวติ, **อนฺเต**ติ วิสมปาทสฺส ฉกฺกลาอนฺเต, สมปาทสฺส อฏฺฐกลาอนฺเต. **รยา**ติ รคณยคณา. ยถากฺกมํ ยทิ สิยุํ, ตํ ปชฺชํ โอปจฺฉนฺทสิกํ ภวติ.

เอวมฺปิ โยชนา กาตพฺพา. ยสฺส วิสเม ปาเท มุเข ฉกฺกลา สิยุํ, สเม ปาเท มุเข อฏฺฐกลา สิยุํ, ตโต ฉมตฺตา อฏฺฐมตฺตาโต อุปริ รยา สิยุํ, สเม ปาเท นิรนฺตรํ ลหุฉกฺกํ น ภวติ, ตํ ปชฺชํ โอปจฺฉนฺทสิกํ อุจฺจเต. โอปจฺฉนฺทสกนฺติปิ ปาโฐ.

อนฺเต เอกครุอธิกตฺตา เวตาลีเยน กิญฺจิปิ สทิสมฺปิ ปาเยน สทิสตฺตา ตจฺฉนฺทตฺตา วา ตสฺส ฉนฺทสฺส สมีปนฺติ อุปจฺฉนฺทํ. ตเทว โอปจฺฉนฺทสิกํ. สกตฺเถ ณิกปจฺจโย. ฉนฺโทสทฺทสฺส มโนคเณ ปวิฏฺฐตฺตา สเร ปเร สาคโม. วจนตฺถโชติกาฏีกายํ ปน "โอปจฺฉนฺทเมว โอปจฺฉนฺทสกํ. ตพฺภาววาจโก เจตฺถ สกสทฺโท"ติ วุตฺตํ. สุขโพธินีฏีกายํ ปน อิสรวิรหิโต โอปจฺฉนฺทสกสทฺโท อรหณาทิคณปริยาปนฺโนติ วุตฺโต.

โอปจฺฉนฺทสิกคาถาย คณวิกปฺโป ปน เอวํ กาตพฺโพ. วิสมปาเทสุ ฉกฺกลาย เตรสวิกปฺปา จ ตโต รยา จ ลิขิตพฺพา. สมปาเทสุ อฏฺฐกลาย เอกตึสวิกปฺปา จ ตโต รยา จ ลิขิตพฺพา. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ

คุณิเต กเต ธนวาขตฺติยคาถาโย ภวนฺติ. กลาปราสิตรหิตนโย ปน วุตฺตนเยน กาตพฺโพ. อิโต ปรํ ปน ยาว ปวตฺตกํ ทฺวิราวตฺตํ ทฺวิราวตฺตํ กาตพฺพํ.

อิมานิ ปน โอปจฺฉนฺทสิกคาถาย อุทาหรณานิ-

คชวรวทโต สุโณหิ วาจํ มม หิตมตฺถยุตญฺจ ตํ ภชาหิ
ตว วธนิรตํ ปทุฏฺฐภาวํ อปนยสนฺตมฺ'เปหิ จารุทนฺตี.

โย อุปฺปติตํ วิเนติ โกธํ วิสฏํ สปฺปวิสํว โอสเธภิ
โส ภิกฺขุ ชหาติ โอรปารํ อุรโค ชิณฺณ'มิวตฺตจํ ปุราณํ.

สุมธุรวจนา มนุญฺญโฆสา สสิวปสนฺติกรา ปสนฺนจิตฺตา
ปหสิตวทนา ปหูตชิวฺหา ปรมสุปีติกรา มุเน นโม เต.

๓๑. อาปาตลิกายํ. ยสฺสา คาถาย **อนฺเต**ติ วิสมปาทสฺส ฉกฺกลาอนฺเต สมปาทสฺส อฏฺฐกลา อนฺเต. ***ภคคา***ติ ภคณทฺวิครุกา ยทิ สิยุํ. **อญฺญนฺ**ติ คณลกฺขณโต อปรํ กลาลกฺขณํ. **ปุพฺพมิวา**ติ ปุพฺเพ วุตฺตาย เวตาลียคาถาย กลาลกฺขณสมํ. อยํ คาถา อาปาตลิกา นาม กวิวเรหิ กถิตา. ปตนฺตฺยสฺมินฺติ ปาตาลํ, อโธภวนํ. ปต ปตเน คมเน จ, อลปจฺจโย. ตํ วิย เวตาลียชาติคาถานํ ปตนตฺตาติ ปาตาลํ, เวตาลียปชฺชํ. อสฺส อาสนฺนาติ อาปาตลา. มชฺเฌ รสฺโส ยถา สุเมธโสติ. สา เอว อาปาตลิกา. อถวา อาเปติ อปยติ พฺยาเปติ สพฺพตฺเรติ อาโป. อาป พฺยาปเน. อาปียตีติ วา อาโป, อุทกํ. อาปุพฺโพ, ปา ปาเน. ตลยติ ตลติ วา ปติฏฺฐาเตฺยตฺถ วตฺถุชาตนฺติ ตลํ. ตล ปติฏฺฐายํ. อาปสฺส ตลํ อาปาตลํ. ตํ วิยาติ อาปตลํ, เวตาลียปชฺชลกฺขณํ. ยถา หิ อาปตลํ นาวาทีนํ ปติฏฺฐานํ โหติ, เอวเมตํ เวตาลียปชฺชลกฺขณํ สพฺพเวตาลียชาติคาถานํ ปติฏฺฐานภูตนฺติ. ตสฺมึ นิยุตฺตา อาปาตลิกา, คาถา. มชฺเฌ ทีโฆ ยถา องฺคมาคธิโกติ. อถวา ปาเยน ปุพฺเพหิ ทฺวีหิ เวตาลีโยปจฺฉนฺทสิเกหิ สมานตฺตา อาภุโส ปกาเรน เตหิ ตลํ สมานภาวํ กโรตีติ อาปาตลิกา. มชฺเฌ ทีโฆ. อิการาคโม จ. กึ พหุนา.

อาปาตลิกาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. วิสมปาเทสุ ฉกฺกลาย เตรสวิกปฺปา จ ตโต ภคณทฺวิครุคณา จ ลิขิตพฺพา. สมปาเทสุ อฏฺฐกลาย เอกตฺตึส-

วิกปฺปา จ ตโต ภคณทฺวิครุคณา จ ลิขิตพฺพา. เหฏฺจาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต ธนวาขตฺติยคาถาโย ภวนฺติ. กลาปราสิต-รหิตนโย ปน วุตฺตนยานุสาเรน กาตพฺโพ.

อิทํ ปน อาปาตลิกาคาถาย อุทาหรณํ-

รช'มากิรเส อหิตาย สนฺเต ครหสิ กิพฺพิสการี
พหุนิ ทุจริตานิ จริตฺวา คจฺฉสิ โข ปปตํ จิรรตฺตํ.

๓๒. ทกฺขิณนฺติกายํ. ยสฺสา คาถาย **อขิเลสู**ติ สกเลสุ. **ปาเทสู**ติ จตูสุ ปาเทสุ. **อาทิโต**ติ ฉกฺกลาย จ อฏฺจกลาย จ อาทิภูเต จตุกฺกลาฏฺจาเน. **โช**ติ ชคโณ ยทิ จิโต. เสสํ ลกฺขณํ ปน เวตาลียสทิสํ. สา คาถา **เอตฺถา**ติ มตฺตาวุตฺติยํ **ทกฺขิณนฺติกา** นาม ฉนฺทญฺญูหิ กถิตา. ทกฺขนฺติ วทฺธนฺติ สตฺตา เอตาย ยถาธิปฺเปตาหิ สมฺปตฺตีหิ อิทฺธา วุทฺธา อุกฺกํสคตา โหนฺตีติ ทกฺขิณา, กมฺมผลํ สทฺทหิตฺวา ทาตพฺพ-ทานํ. สา วิย ทกฺขนฺติ วฑฺฒนฺติ คายนฺตา เอเตน ยถาธิปฺเปตปญฺญาสมฺปตฺตีหิ อิทฺธา วุทฺธา อุกฺกํสคตา โหนฺตีติ ทกฺขิโณ, เวตาลียจฺฉนฺโท. ตสฺส อนฺเต โกฏฺจาเส นิยุตฺตา ทกฺขิณนฺติกา.

ทกฺขิณนฺติกาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. วิสมปาเทสุ ฉกฺกลาย เตรสวิกปฺเปสุ อาทิชคณฏฺจิเต เทฺว ตติยวิกปฺปเอกาทสมวิกปฺเป ลิขิตฺวา ตโต รลคา ลิขิตพฺพา. สมปาเทสุ อฏฺจกลาย จตุตฺตึสวิกปฺเปสุ อาทิชคณฏฺจิเต ปญฺจ ตติย-เอกาทสมเอกูนวีสติมจตุวีสติมพาตฺตึสติมวิกปฺเป ลิขิตฺวา ตโต รลคา ลิขิตพฺพา. เหฏฺจาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต สตคาถา ภวนฺติ. เอวโมปจฺฉนฺทสิกาปาตลิกาหิปิ ทกฺขิณนฺติกา โยเชตพฺพา.

โอปจฺฉนฺทสิกคาถาย คณลกฺขเณน จ อาปาตลิกาคาถาย คณลกฺขเณน จ ทกฺขิณนฺติกาคาถาเภทา เวทิตพฺพา. ยสฺสา คาถาย หิ อขิเลสุ ปาเทสุ อาทิโต ฉกฺกลาย จ อฏฺจกลาย จ อาทิภูเต จตุกฺกลาฏฺจาเน ชคโณ ยทิ จิโต, เสสํ ลกฺขณํ ปน โอปจฺฉนฺทสิกสทิสํ, สา ทกฺขิณนฺติกาติ วุตฺตา. ยสฺสา คาถาย ปน อขิเลสุ ปาเทสุ อาทิโต ฉกฺกลาย จ อฏฺจกลาย จ อาทิภูเต จตุกฺกลาฏฺจาเน ชคโณ ยทิ จิโต, เสสํ ลกฺขณํ ปน อาปาตลิกาสทิสํ, สา คาถา ทกฺขิณนฺติกาติ วุตฺตา.

อิทํ ปน ทกฺขิณนฺติกาคาถาย อุทาหรณํ-

ชิโน ทสพโล วินายโก นราสโภ สุคโต ตถาคโต
มหามุนิ สมนฺตภทฺทโก สมนฺตจกฺขุ จ สตฺถวาหโก.

๓๓. อุทิจฺจวุตฺติยํ. ยสฺสา คาถาย **วิสเมสู**ติ วิสมปาเทสุ. **อาโท**ติ ฉกฺกลาย อาทิภูเต จตุกฺกลาฏฺฐาเน. **โช**ติ ชคโณ เจ สณฺฐิโต, อญฺญํ ลกฺขณํ เวตาลีโยปมํ, สา คาถา อุทิจฺจวุตฺตีติ ฉนฺทญฺญูหิ วุจฺจเต. ทกฺขิณนฺติกโต เวตาลียลกฺขณสฺส วิสาลตฺตา อุทิจฺจํ วิสาลํ เวตาลียลกฺขณํ ยสฺสา สา อุทิจฺจวุตฺติ, ยถา อุทิจฺจพฺราหฺมโณติ.

อุทิจฺจวุตฺติคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. วิสมปาเทสุ ทกฺขิณนฺติกาคาถาย วิสมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. สมปาเทสุ เวตาลียคาถาย สมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต เวทณฺณวนาคกาลา คาถา ภวนฺติ.

โอปจฺฉนฺทสิกคาถายปิ ลกฺขเณน จ อาปาตลิกาคาถาย ลกฺขเณน จ อุทิจฺจวุตฺติคาถาเภทา เวทิตพฺพา. ยสฺสา คาถาย หิ วิสมปาเทสุ อาโท ฉกฺกลาย อาทิภูเต จตุกฺกลาฏฺฐาเน ชคโณ เจ สณฺฐิโต, อญฺญํ ลกฺขณํ ปน โอปจฺฉนฺทสิกสทิสํ, สา คาถา อุทิจฺจวุตฺตีติ วุจฺจเต. ยสฺสา ปน วิสมปาเทสุ อาโท ฉกฺกลาย อาทิภูเต จตุกฺกลาฏฺฐาเน ชคโณ เจ สณฺฐิโต, อญฺญํ ลกฺขณํ อาปาตลิกาสทิสํ, สา คาถา อุทิจฺจวุตฺตีติ วุจฺจเต.

อิทํ ปน อุทิจฺจวุตฺติคาถาย อุทาหรณํ-

ชิโน ทสพโล วินายโก
พุทฺโธ สุคโต โลกนายโก
นราสโภ สตฺถวาหโก
สมฺมาสมฺพุทฺโธ ชเนสุโต.

๓๔. ปจฺจวุตฺติคาถายํ. ยสฺสา คาถาย **สเมสู**ติ สมปาเทสุ. **ปุพฺพตฺถา**ติ อฏฺฐกลาย อาทิภูเต ฉกฺกลาฏฺฐาเน. **คชา**ติ ครุชคณา เจ สณฺฐิตา, อญฺญํ ลกฺขณํ เวตาลีโยปมํ. สา คาถา ปจฺจวุตฺตีติ ฉนฺทญฺญูหิ **อุทิตา**ติ กถิตา. รุทิเตติปิ กตฺถจิ

ปาโจ. ปุพฺพลกฺขเณน วิโรธตฺตา ปติ วิรุทฺธา วุตฺตีติ ปจฺจวุตฺติ. เวตาลียลกฺขณํ วา ปฏิจฺจ วตฺตตีติ ปจฺจวุตฺติ ยถา ปจฺจโยติ. เวตาลียวุตฺติยา วา ปติคตา ปจฺจวุตฺติ ยถา ปจฺจกฺขาติ.

ปจฺจวุตฺติคาถาย คณวิกปฺโป ปน เอวํ กาตพฺโพ. วิสมปาเทสุ เวตาลียคาถาย วิสมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. สมปาเทสุ อฏฺจกลาย จตุตฺตึสวิกปฺเปสุ อาทิ-ครุชคณฏฺจิเต เทฺว สตฺตมอฏฺจารสมวิกปฺเป ลิขิตฺวา ตโต รลคา ลิขิตพฺพา. เหฏฺจาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสสฺสงฺคา คาถาโย ภวนฺติ.

โอปจฺฉนฺทสิกคาถายปิ ลกฺขเณน จ อาปาตลิกาคาถาย ลกฺขเณน จ ปจฺจวุตฺติคาถาเภทา เวทิตพฺพา. ยสฺสา ปน สมปาเทสุ ปุพฺพตฺถ คชา เจ สณฺจิตา, อญฺญํ ลกฺขณํ ปน โอปจฺฉนฺทสิกสทิสํ, สา คาถา ปจฺจวุตฺตีติ อุทิตา. ยสฺสา ปน สมปาเทสุ ปุพฺพตฺถ คชา เจ สณฺจิตา, อญฺญํ ลกฺขณํ ปน อาปาตลิกาสทิสํ, สา คาถา ปจฺจวุตฺตีติ อุทิตา.

อิมานิ ปน ปจฺจวุตฺติคาถาย อุทาหรณานิ.-

วิปุลตฺถสฺวาจกกฺขรา	กสฺส นาม น หรนฺติ มานสํ
รสภาววิเสสเปสลา	ปจฺจวุตฺติกวิกพฺพสมฺปทํ.
โลกชิโน อคฺคปุคฺคโล	โลกนายโก ธมฺมสามิโก
นรสีโห สตฺถวาหโก	สกฺยปุงฺคโว มารภญฺชโน.

๓๕. ปวตฺตเก. ยทา **อาทินนฺ**ติ สมีปานํ ปจฺจวุตฺติอุทิจฺจวุตฺติคาถานํ. **สมา-สมา**ติ สมปาทอสมปาทา, สมปาทวิสมปาทาติ อตฺโถ. **สมาสํยุตฺตา**ติ สมา ยุตฺตา เจ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ อตฺร ฉนฺทสิ ปวตฺตกํ นาม ภวติ. ปจฺจวุตฺติ คาถาย สมปาทลกฺขเณน ปวตฺตกคาถาย สมปาโท กโต. อุทิจฺจวุตฺติคาถาย วิสมปาทลกฺขเณน ปวตฺตกคาถาย วิสมปาโท กโตติ อธิปฺปาโย. ลกฺขณทฺวเยน ปวตฺตตีติ ปวตฺตกํ.

ปวตฺตกคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. วิสมปาเทสุ อุทิจฺจวุตฺติคาถาย วิสมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. สมปาเทสุ ปจฺจวุตฺติคาถาย สมปาทสฺส คณ-

วิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต โสฬสคาถา ภวนฺติ. เอตฺถ ปน วิสมปาเท ตติเยน ทุติโย สํคจฺฉเต. สมปาเท ปญฺจเมน จตุตฺโถ สํคจฺฉเต.

อิทํ ปน ปวตฺตกคาถาย อุทาหรณํ-

ชิโน ทสพโล วินายโก
โลกนายโก ธมฺมสามิโก
นราสโภ สตฺถวาหโก
สกฺยปุงฺคโว มารภญฺชโน.

๓๖. อปรนฺติกายํ. **อสฺสา**ติ เวตาลียสฺส. **สมกตา**ติ สมปาเทหิ วิหิตา ยา คาถา อตฺถิ, สา คาถา **อปรนฺติกา** นาม. **อสฺสา**ติ ปวตฺตกสฺสาติปิ ฏีกาจริยา วทนฺติ. เวตาลียชาติปชฺชสฺส วิสมปาทโต อปรสฺมึ อนฺเต สมปาทสงฺขาเต โกฏฺฐาเส นิยุตฺตา อปรนฺติกา.

อปรนฺติกาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. จตูสุ ปาเทสุ เวตาลียคาถาย สมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต จนฺทกฺขิยญฺญกาลเนตฺตคฺคหคาถาโย ภวนฺติ. อถวา จตูสุ ปาเทสุ ปวตฺตกคาถาย สมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต โสฬสคาถา ภวนฺติ.

อิมานิ ปน อปรนฺติกาคาถาย อุทาหรณานิ-

ปฏิสงฺขาย ปเนตมทฺธุวํ อธิคนฺตฺวา ปทมจฺจุตํ พุธา
สุสมุจฺฉินฺนสิเนหพนฺธนา สมเมสฺสนฺติ จิราย สุพฺพตา.

โลกนายโก ธมฺมสามิโก สกฺยปุงฺคโว มารภญฺชโน
อคฺคปุคฺคโล สตฺถวาหโก โลกพนฺธุ องฺคีรโส ชิโน.

ปุพฺพตฺยุหพหุกปฺปโกฏิโย ทานทตฺตปิยปุตฺตธีตโร
ตสฺส ทานจริตสฺส ตปฺปลํ เตน ทิพฺพกุสุมา ปวสฺสิตา.

๓๗. จารุหาสินิยํ. **ตทญฺญชา**ติ ตสฺส เวตาลียสฺส สมปาทโต อญฺเญน วิสม-

ปาเทน ชาตา คาถา จารุหาสินี ภวติ. ยสฺสา หิ จตูสุ ปาเทสุ เวตาลียคาถาย วิสมปาเทหิ วิหิตา จารุหาสินี นาม. ฏีกาจริยา ปน ปวตฺตกคาถาย วิสมปาเทหิ วิหิตา จารุหาสินี นามาติ วทนฺติ. จรติ เอตฺถ จิตฺตนฺติ จารุ. จรติ หทเย มนุญฺญ-ภาเวนาติ วา ตถา. จร คติภกฺขเณสุ. ณุปจฺจโย. จารุสทฺโท เหมวาจโก, โสภณาทิวาจโก จ. จตุนฺนํ ปาทานํ ยถาวุตฺตวิสมลกฺขณตฺตา จารุนา โสภเนน กลฺยาเณน มนุญฺเญน ลกฺขเณน ชเน หาเสนฺตีติ จารุหาสินี.

จารุหาสินีคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. จตูสุ ปาเทสุ เวตาลียคาถาย วิสมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต จนฺทงฺคุวสุหตฺถคาถา ภวนฺติ. อถวา จตูสุ ปาเทสุ ปวตฺตก-คาถาย วิสมปาทสฺส คณวิกปฺโป ลิขิตพฺโพ. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต โสฬสคาถา ภวนฺติ. อมฺหากํ อาจริยภูตสฺส สิรีกุมารตฺเถรวรสฺส อาจริยภูโต มหาวิสุทฺธารามวาสิโก ฉนฺโทมญฺชรี ธาตฺวตฺถสงฺคหา-ทิเนกคนฺถการโก วิสุทฺธาจารตฺเถรวโร ปน เอวมาห “ปวตฺตกคาถาย สมปาทลกฺขเณน อปรนฺติกาคาถา ปวตฺตติ ยถา เวตาลียโอปจฺฉนฺทสิกอาปาตลิกาทกฺขิณนฺติกานํ คาถานํ สมปาทลกฺขเณนาปิ อปรนฺติกาคาถา ปวตฺตติ. ปวตฺตกคาถาย วิสมปาท-ลกฺขเณน จารุหาสินีคาถา ปวตฺตติ ยถา เวตาลียโอปจฺฉนฺทสิกอาปาตลิกาทกฺขิณนฺ-ติกานํ คาถานํ วิสมปาทลกฺขเณนาป จารุหาสินีคาถา ปวตฺตตี”ติ. ปวตฺตกสฺส ปชฺชสฺส วิสมปาทา ปน เวตาลียคาถาย วิสมปาทานํ เตรสวิกปฺเปสุ ทฺวีหิ วิกปฺเปหิ กตา. ปวตฺตกสฺส ปชฺชสฺส สมปาทา ปน เวตาลียคาถาย สมปาทานํ เอกตึสวิกปฺเปสุ ทฺวีหิ วิกปฺเปหิ กตาติ เวทิตพฺพา.

อิมานิ ปน จารุหาสินีคาถาย อุทาหรณานิ-

ปฏิสนฺธิภวงฺควีถิโย จุติ เจห ตถา ภวนฺตเร
ปุน สนฺธิภวงฺค’มิจฺจยํ ปริวตฺตติ จิตฺตสนฺตติ.

ชิโน ทสพโล วินายโก วิสุทฺธิเทโว ตถาคโต
นราสโภ สตฺถวาหโก นรุตฺตโม มารภญฺชโน.

เวตาลียชาติวณฺณนา สมตฺตา.

๓๘. อจลธิติยํ. ยสฺสา คาถาย โสฬสมตฺติเกสุ จตูสุ ปาเทสุ. **ทฺวิกวิหต-วสุลหู**ติ ทฺวิคุณิตอฏฺฐลหุ โสฬสลหูติ อตฺโถ. เจ ภวติ, สา วุตฺติ **อิห** ฉนฺทสิ อจลธิติ ภวติ. ครุรหิตตฺตา อุจฺจารณกาเล อจโล อกมฺปมาโน ธิติ อุสฺสาโห ยสฺสา สา อจลธิติ. โสฬสลหโวเยเวตฺถ กตฺตพฺพา. วิกปฺปเภโทตฺร นตฺถิ.

อิมานิ ปน อจลธิติคาถาย อุทาหรณานิ-

ปวรกนกสทิสวิรชรุจิตนุ กกจฉิทรชตปฏลสมทิชปิ
วรกนกมยจลสทิสจลธิติ อนธิวรสมสมมตททิห ภวิ.

ตรณิทุหิตตฏรุจิรตรวสติ อมรมุนิมุขชนวิหิตนุติริต-
มุรริปุรภินวชลธรรุจิตนุ อจลธิติรุทยติ สุกติหทยปิ.

๓๙. มตฺตาสมเก โสฬสมตฺติเกสุ ปาเทสุ นวโม มตฺติโก. **โล**ติ ลหุโก เจ ภวติ. **อนฺเต**ติ ปาทนฺเต. **โค**ติ ครุโก เจ ภวติ, ตํ ปชฺชํ มตฺตาสมกํ ภวติ. **ลฺคานฺเต**ติ โล โค อนฺเตติ ปทจฺเฉโท. อนนฺตรสุตฺเตน มตฺตาสมกตฺตา มตฺตา สโม อสฺมินฺติ มตฺตาสมกํ. ปรมสุตฺตโต ปน ลหูติ วตฺตมาเนปิ ปุนรปิ นวโม ลีติ วทตา อญฺญลหูนํ มิสฺสภาโว อนุญฺญาโต. ตสฺมา น สมาตฺร ปราสิตา กลาติ วิธิปิ ยุชฺชติ.

มตฺตาสมกคาถาย คณวิกปฺโป ปน เอวํ กาตพฺโพ. เอกปาเท เทฺว ฐานานิ กาตพฺพานิ. เอเกกฏฺฐาเน อฏฺฐกลา ภวนฺติ. เตสุ จ ปรมฏฺฐาเน อฏฺฐกลาย จตฺตฺตึส-วิกปฺเปสุ กลาปราสิตวิกปฺเป จ เอกปนฺติยํ ปญฺจฏฺฐฏฺฐาเนสุ ลหุจิตวิกปฺเป จ จชิตฺวา ทฺวาทสวิกปฺปา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน ตุ อฏฺฐกลาย จตฺตฺตึสวิกปฺเปสุ เทฺว ทุติย-วิกปฺปทสมวิกปฺปา ลิขิตพฺพา. ตถา เสสปาเทสุปิ ลิขิตพฺพา. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสสฺสิสินฺทุรามคฺคิคาถา ภวนฺติ.

อิทํ ปน มตฺตาสมกคาถาย อุทาหรณํ-

มุนิราชวโร นรราชวโร ทิวิเทววโร สุจิพฺรหฺมวโร
สกปาปหโร ปรปาปหโร สกวุฑฺฒิกโร ปรวุฑฺฒิกโร.

๔๐. วิสิโลเก. โสฬสมตฺติเกสุ ปาเทสุ **อญฺญวา**ติ จตุกฺกลาโต ปรํ. **โช**ติ

ชคโณ เจ ภวติ, อถวา อณฺณวา ปรํ. **นฺลา**ติ นคณลหุกา เจ ภวนฺติ, อนฺเต จ ครุโก เจ ภวติ, โส วิสิโลโก นาม. ปุริมโต วิสิฏฺเฐน ลกฺขเณน ภาสิตตฺตา วิสิฏฺโฐ สิโลโก ปสํสา อสฺสาติ วิสิโลโก. เอตฺถ จ นฺลอิติ โน จ โล จ นโล. นลานํ สมาหาโร นฺลํ. นฺลมิติ ตวคฺคสฺส นการสฺส ฐาเน นลกาโร, นกาเรน มตฺตตฺตยํ ลกาเรน เอกา มตฺตา โหติ. อยญฺหิ จตฺมตฺติโก สพฺพลหุคโณติปิ นฺลคโณติปิ เวทิตพฺโพ. อถวา สทฺโทตฺร วิกปฺปวจโน นิปาตสมุทาโย. สกฺกฏฉนฺโทสตฺเถสุ ปน มตฺตาสมกาทิคาถา กลาลกฺขณ-วเสนาปิ วุตฺตา. เตน วุตฺตํ ฉนฺโทสารสตฺเถ-

คานฺตา ทฺวิวสโว เจว มตฺตาสมก'มีริตํ
ภเวยฺย นวเม โล จ ทฺวาทเส วานวาสิกา.

วิสิโลโก ปญฺจฏฺฐเม จิตฺรา นวมเก จ โล
ปรยุตฺเตโนปจิตฺรา ปาทากุลก'เมภฺยโตติ.

วิสิโลกคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ- เอกปาเท จตฺวิกปฺปฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ ปฐมฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ จ สคโณ จ ภคโณ จ นลคโณ เจติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน ชคโณ จ นลคโณ เจติ ทฺวิคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ จ ภคโณ เจติ ทฺวิคณา ลิขิตพฺพา. จตุตฺถฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ จ สคโณ เจติ ทฺวิคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตถา เสสปาเทสุปิ ลิขิตพฺพาเยว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสสฺสุสฺวสุเวทากาสจนฺทา คาถา ภวนฺติ.

อิทํ ปน วิสิโลกคาถาย อุทาหรณํ-

สุคโต อนธิวโร สมฺพุทฺโธ นาโถ นราสโภ ฉฬภิญฺโญ
สตฺถา วินายโก สพฺพญฺญู โลกครุ นรวโร โลกชิโน.

๔๑. วานวาสิกายํ. โสฬสมตฺติเกสุ ปาเทสุ **ตทฺวยโต**ติ ตํ จตุกฺกลาทฺวยโต. อฏฺฐกลาโตติ วุตฺตํ โหติ. ปรํ ชคโณ เจ ภวติ, อถวา ตทฺวยโต ปรํ นฺลา นคณลหุกา เจ ภวนฺติ, อนฺเต จ ครุโก เจ ภวติ, สา คาถา **วานวาสิกาขฺยา**ติ วานวาสิกาสมญฺญา ภวติ อฏฺฐกลาโต โช วา นฺลา วาติ วุตฺตตฺตา. **วานวา**ติ อนิยตา, เตสุ นิยุตฺตา วานวาสิกา.

ยถา มานสิกาติ. สา อาขฺยา สญฺญา อสฺสาติ วานวาสิกาขฺยา. ภารตมุนินา กเต ภารตนาฏฺเย ปน วานวาสิกาคาถา อิมินา ลกฺขเณน วุตฺตา-

ปาเท โสฬสมตฺตา ตุ　　　　คาถํ สกวิกปฺปิตา
เณยฺยา จตูภิ อํเสหิ　　　　วิญฺญูหิ วานวาสิกาติ.

วานวาสิกาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ- เอกปาเท จตุวิกปฺปฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ ปรมฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ สคโณ ภคโณ นคโณ นลคโณ เจติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ สคโณ ภคโณ เจติ ตโย คณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน นลคโณ ชคโณ เจติ ทฺวิคฺคณา ลิขิตพฺพา. จตุตฺถฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ สคโณ เจติ ทฺวิคณา ลิขิตพฺพา. ตถา เสสปาเทสุปิ ลิขิตพฺพาเยว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสจนฺทณฺณวนาคากาสคฺคิยญฺญา คาถา ภวนฺติ.

อิทํ ปน วานวาสิกาคาถาย อุทาหรณํ-

ปีตฺวา มตฺตา มธุ มธุปาลี　　　　กาลินฺทีเย ตฏฺฐวนกุญฺเช
เอวํ รามา ผลมธุปานา　　　　ชาติกฺเขตฺตาทิกชินจกฺเก.

๔๒. จิตฺรายํ. โสฬสมตฺติเกสุ ปาเทสุ **ปญฺจฏฺฐนวสู**ติ ปญฺจกลาอฏฺฐกลานวกลาสุ. **โล**ติ ลหุโก เจ ภวติ, อนฺเต จ ครุโก เจ ภวติ, สา คาถา จิตฺรา นาม ภวติ. ลกฺขณโต ปุริเมหิ วิจิตฺรลกฺขณตฺตา จิตฺตา วิจิตฺตาติ จิตฺตา. สาว จิตฺรา. ยถา อตฺรโชติ.

จิตฺราคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ- เอกปาเท จตุวิกปฺปฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ ปรมฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ สคโณ ภคโณ นลคโณ เจติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน นลคโณ ลิขิตพฺโพ. ตติยฏฺฐาเน สคโณ นลคโณ เจติ ทฺวิคณา ลิขิตพฺพา. จตุตฺถฏฺฐาเน ทฺวิครุคโณ สคโณ เจติ ทฺวิคณา ลิขิตพฺพา. ตถา เสสปาเทสุปิ ลิขิตพฺพาเยว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสคฺคิยญฺญุสุงฺคา คาถา ภวนฺติ.

อิทํ ปน จิตฺราคาถาย อุทาหรณํ-

สุทฺโธทนิ อนธิวโร พุทฺโธ โลกครุ จ อมตทโท นาโถ
สกฺยมุนิ จ อภยทโท สุคโต สตฺถา มุนิ อสมสโม ภควา.

๔๓. อุปจิตฺรายํ. โสฬสมตฺติเกสุ ปาเทสุ **อฏฺฐหี**ติ อฏฺฐกลาหิ. ปรํ **คลฺยา**ติ ครุลหุยคณา เจ ภวนฺติ, อนฺเต จ ครุโก เจ ภวติ, สา คาถา อุปจิตฺรา นาม ภวติ. ปุพฺพํ ปน ลหุนิยเมน ลกฺขณํ วุตฺตํ. อิทํ ตุ ครุนิยเมน วุตฺตํ. จิตฺราย สมีเป ปวตฺตตีติ อุปจิตฺรา. ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน อุปจิตฺราคาถาย สมญฺญา ปชฺฌฏิกาติ วุตฺตา.

อุปจิตฺราคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. เอกปาเท เทฺววิกปฺปฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ ปฐมฏฺฐาเน อฏฺฐกลาย จตุตฺตึสวิกปฺเปสุ ลหุฉกฺกลาปราสิเต เอกวีสติวิกปฺเป จชิตฺวา เตรสวิกปฺปา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน กเมน ครุลหุยคณา ลิขิตพฺพา. ตถา เสสปาเทสุปิ ลิขิตพฺพาเยว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต จนฺทงฺคุสุวสุหตฺถา คาถา ภวนฺติ.

อิทํ ปน อุปจิตฺราคาถาย อุทาหรณํ-

จกฺกวรงฺกิตรตฺตสุปาโท ลกฺขณมณฺฑิตอายตปณฺหี
จามรฉตฺตวิภูสิตปาโท เอส หิ ตุยฺหปิตา นรสีโห.

โสตูนํ สุขโพธาย มตฺตาสมกชาติสุ
คณสฺส ลกฺขเณเนว วิกปฺโป จ กโต มยา.

๔๔. ปาทากุลเก. **ยนฺ**ติ ยํ ปชฺชํ. **อตีตลกฺขณวิเสสยุตฺตนฺ**ติ ปุพฺเพ วุตฺตานํ มตฺตาสมกาทีนํ ปญฺจนฺนํ คาถานํ ลกฺขณวิเสเสน ยุตฺตํ. **มตฺตาสมาทิปาทาภิหิตนฺ**ติ มตฺตาสมกาทีนํ คาถานํ ปาเทหิ อภิหิตํ. **อนิยตวุตฺตปริมาณสหิตนฺ**ติ อนิยตสิโลกปริมาณสหิตํ, ตํ ปชฺชํ **ชเนสู**ติ ฉนฺทญฺญูสุ. **ปถิตนฺ**ติ อภิญฺญาตํ ปาทากุลกํ นาม ภวติ. ปญฺจหิ ปาเทหิ ยถิจฺฉิตํ คหณียตฺตา ยถาวุตฺเตหิ ปญฺจหิ ปาเทหิ อากุลํ สมากุลํ ยสฺส ตํ ปาทากุลํ. ตเทว ปาทากุลกํ ยถา วิปุพฺพกนฺติ. เอตฺถ จ ปฐมปาโท มตฺตาสมกคาถาย ปาโท, ทุติยปาโท วิสิโลกคาถาย ปาโท, ตติยปาโท วานวาสิกาคาถาย ปาโท, จตุตฺถปาโท วิสิโลกคาถาย ปาโทติ เวทิตพฺโพ.

ปาทากุลกนโย ปเนวํ เวทิตพฺโพ- มตฺตาสมกํ ม อิติ วุตฺตํ. วิสิโลโก วิ อิติ

วุตฺโต. วานวาสิกา วา อิติ วุตฺตา, จิตฺรา จิ อิติ วุตฺตา, อุปจิตฺรา อุ อิติ วุตฺตา. มวิวาจิ อุติ ปญฺจวณฺณานํ ทุกมูลติกมูลจตุกฺกมูลวเสน วิภชิตพฺพํ. เตสุ หิ ทุกมูเล มวินโย มวานโย มจินโย มอุนโย วิวานโย วิจินโย วิอุนโย วาจินโย วาอุนโย วิอุนโย เจติ ทสนยา โหนฺติ. ติกมูเล มวิวานโย มวิจินโย มวิอุนโย มวาจินโย มวาอุนโย มจิอุนโย วิวาจินโย วิวาอุนโย วิจิอุนโย วาจิอุนโย เจติ ทสนยา โหนฺติ. จตุกฺกมูเล มวิวาจินโย มวิวาอุนโย มวิจิอุนโย มวาจิอุนโย วิวาจิอุนโย เจติ ปญฺจนยา โหนฺติ. อิติ ปญฺจวีสติ มูลานิ ชายนฺติ. ตตฺถ จ ทุกมูเล มวินโย เอวํ กาตพฺโพ. ติริยโต จตุฏฺฐานานิ ทีฆโส โสฬสฏฺฐานานิ จ กตฺวา อุปริปฐมฏฺฐาเน จตุมอกฺขรานิ ลิขิตฺวา วณฺณวุตฺติปตฺถารนเยน อาทิสฺส มการสฺส เหฏฺฐา อโธ วีติวตฺวา วิกาโร ลิขิตพฺโพ. ตโต วิการโต ปรํ อปเร สมาติ วตฺวา อุปริจิตวณฺณา ลิขิตพฺพา. ปุพฺเพ สุญฺญฐาเน สติ ปุพฺเพ มาติ วตฺวา สุญฺญฐาเน มกาโร ลิขิตพฺโพ. อิมินา นเยน ยาว ปตฺถารปริ-โยสานา ลิขิตพฺพา. เอวํ ลิขิเต สติ โสฬสคาถา ภวนฺติ. ตาสุ ปฐมอนฺติมคาถา อนากุลา. ตสฺมา ตํ ทฺวยํ ฐเปตฺวา ตทวเสสา จุทฺทส ปาทากุลกคาถา คเหตพฺพา. มวานยาทีสุ เสสทุกมูลนเยสุปิ อิมินา นเยน ลิขิตฺวา จุทฺทส จุทฺทส ปาทากุลกคาถา คเหตพฺพา. ตาสํ ปาทากุลกคาถานํ สงฺขฺยา จตฺตาลีสาธิกสตคาถา ภวนฺติ.

ติกมูเล ปน มวิวานโย เอวํ กาตพฺโพ- ติริยโต จตุฏฺฐานานิ จ ทีฆโส ฉตฺตึสฏฺฐานานิ จ กตฺวา อุปริโต ปฏฺฐาย อโธลิขนวเสน ปฐมปาทสฺส ฉฏฺฐาเนสุ มอกฺขรานิ ลิขิตพฺพานิ. ตโต เหฏฺฐา ฉสุญฺญฐานานิ ฐเปตพฺพานิ. อิมานิ ทฺวาทสฏฺฐานานิ มการยุตฺตฏฺฐานานิ ภวนฺติ. ตโต เหฏฺฐา ฉฏฺฐาเนสุ วิอกฺขรานิ ลิขิตพฺพานิ. ตโต เหฏฺฐา ฉสุญฺญฐานานิ ฐเปตพฺพานิ. อิมานิ ทฺวาทสฏฺฐานานิ วิการยุตฺตฏฺฐานานิ ภวนฺติ. ตโต เหฏฺฐา ฉฏฺฐาเนสุ วา อกฺขรานิ ลิขิตพฺพานิ. ตโต เหฏฺฐา ฉสุญฺญฐานานิ ฐเปตพฺพานิ. อิมานิ ทฺวาทสฏฺฐานานิ วาการยุตฺตฏฺฐานานิ ภวนฺติ. ปุน เสเสสุ ตีสุ ปาเทสุ มการยุตฺตทฺวาทสฏฺฐานอพฺภนฺตเร อุปริโต ปฏฺฐาย จตุตฺเถ เทฺวติ วตฺวา จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ปุน ตติเย เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทุติเย เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ปุน ติยนฺติเม เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว มการา

ลิขิตพฺพา. ปุน ทฺวิยนฺติเม เทฺว เทฺวติ วตฺวา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทฺวิตติเย เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ตถา วิการยุตฺตทฺวาทสฐานอพฺภนฺตเร อุปริโต ปฏฺฐาย จตุตฺเถ เทฺวติ วตฺวา จตุตฺถ-ปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ปุน ตติเย เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทุติเย เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ปุน ติยนฺติเม เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทฺวิยนฺติเม เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทฺวิตติเย เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ตถา วาการยุตฺตทฺวาทสฐานอพฺภนฺตเร อุปริโต ปฏฺฐาย จตุตฺเถ เทฺวติ วตฺวา จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน ตติเย เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทุติเย เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน ติยนฺติเม เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทฺวิยนฺติเม เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน ทฺวิตติเย เทฺว เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ จ เทฺว เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน มการยุตฺตทฺวาทสฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ จ อุปริโต ปฏฺฐาย ปฐมปนฺติยํ วิวาติ วตฺวา ทฺวีสุ ฐาเนสุ วิการวาการา ลิขิตพฺพา. ปุน เหฏฺฐา ทุติยปนฺติยํ วาวีติ วตฺวา ทฺวีสุ ฐาเนสุ วาการวิการา ลิขิตพฺพา. อิมินา นเยน วิวาติ จ วาวีติ จ วตฺวา วิปริยาเยน ทฺวาทสกฺขตฺตุํ ลิขิตพฺพา. ตถา วิการยุตฺต-ทฺวาทสฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺฐาย มวาติ จ วามติ จ วตฺวา วิปริยาเยน ทฺวาทสกฺขตฺตุํ ลิขิตพฺพา. ตถา วาการยุตฺตทฺวาทสฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺฐาย มวิติ จ วิมติ จ วตฺวา วิปริยาเยน ทฺวาทสกฺขตฺตุํ ลิขิตพฺพา. อิติ ติกมูเล มวิวานเย ฉตฺตึสปาทากุลกคาถา ภวนฺติ. มวิจินยาทีสุ เสสติกมูเลสุปิ อิมินา นเยน

ลิขิตฺวา ฉตฺตึส ฉตฺตึส ปาทากุลกคาถา คเหตพฺพา. ตาสํ ปาทากุลกคาถานํ สงฺขฺยา สฏฺจฺยาธิกติสตคาถาโย ภวนฺติ.

จตุกฺกมูเล ปน มวิวาจินโย เอวํ กาตพฺโพ- ติริยโต จตุฏฺฐานานิ ทีฆโส จตุวีสติฐานานิ จ กตฺวา อุปริโต ปฏฺจาย ปฐมปาทสฺส ฉฏฺฐาเนสุ มการา ลิขิตพฺพา. ตโต เหฏฺฐา ฉฏฺฐาเนสุ วิการา ลิขิตพฺพา. ตโต เหฏฺฐา ฉฏฺฐาเนสุ วาการา ลิขิตพฺพา. ตโต เหฏฺฐา ฉฏฺฐาเนสุ จิการา ลิขิตพฺพา. ปุน มการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย ทฺวิฐาเน เทฺวติ วตฺวา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ปุน ติฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ปุน จตุฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วิการา ลิขิตพฺพา. ตถา วิการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย ทฺวิฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน ติฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ปุน จตุฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว วาการา ลิขิตพฺพา. ตถา วาการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย ทฺวิฐาเน เทฺวติ วตฺวา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว จิการา ลิขิตพฺพา. ปุน ตฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว จิการา ลิขิตพฺพา. ปุน จตุฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว จิการา ลิขิตพฺพา. ตถา จิการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย ทฺวิฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา ทุติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ปุน ติฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา ตติยปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ปุน จตุฏฺฐาเน เทฺวติ วตฺวา เหฏฺฐา จตุตฺถปาทสฺส ทฺวีสุ ฐาเนสุ เทฺว มการา ลิขิตพฺพา. ปุน มการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย เอกปนฺติยํ วาจิติ จ จิวาติ จ วตฺวา วิปริยาเยน ฉกฺขตฺตุํ วาการจิการา ลิขิตพฺพา. ตถา วิการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย มจิติ จ จิมติ จ วตฺวา วิปริยาเยน ฉกฺขตฺตุํ มการจิการา ลิขิตพฺพา. ตถา วาการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย มวิติ จ วิม อิติ จ วตฺวา วิปริยาเยน ฉกฺขตฺตุํ มการวิการา ลิขิตพฺพา. ตถา จิการยุตฺตฉฏฺฐานอพฺภนฺตเร เสสฐาเนสุ อุปริโต ปฏฺจาย วิวาติ จ วาวิติ จ วตฺวา

วิปริยาเยน ฉกฺขตฺตุํ วิการวาการา ลิขิตพฺพา. อิติ จตุกฺกมูเล มวิวาจินเย จตุวีสติ ปาทากุลกคาถาโย ภวนฺติ. มวิวาอุนยาทีสุ เสสจตุกฺกมูเลสุปิ อิมินา นเยน ลิขิตฺวา จตุวีสติ จตุวีสติ ปาทากุลกคาถา คเหตพฺพา. ตาสํ ปาทากุลกคาถานํ สงฺขฺยา วีสาธิกสตปาทากุลกคาถาโย ภวนฺติ. ทฺวิกมูลติกมูลจตุกฺกมูเลสุ ปน คาถานํ สมูหโต วีสาธิกฉสตปาทากุลกคาถาโย ภวนฺติ.

ปาทากุลกคาถายํ ทสธา ทฺวิติมูลกา
จตุมูลานิ ปญฺเจติ ปญฺจวีสติ มูลโต.

เอเกกมฺหิ ทฺวิมูเลสุ สกฺกรีติ ขสกฺกรี
ฉตฺตึเสติ ติมูเลสุ สฏฺจาธิกสตตฺตยํ.

ชิเนติ จตุมูเลสุ วีสาธิกสตํ ตโต
ขเนตฺตงฺคานิ ชายนฺติ ปาทากุลกชาติโย.

อิทํ ปน มวิวาอุคาถานํ ปาเทหิ รจิตํ ปาทากุลกคาถาย อุทาหรณํ-

สพฺพญฺญู โลกชิโน นาโถ ภควา อนธิวโร สมฺพุทฺโธ
สตฺถา พุทฺโธ สมนฺตภทฺโท สมฺมาสมฺพุทฺโธ นรสีโห.

มตฺตาสมกชาติยวณฺณนา สมตฺตา.

๔๕. **ปฐฺยาทิโน**ติ ปฐฺยาริยาทิสิโลกสฺส. **ทเล**ติ ปุพฺพทฺธาปรทฺธภูเต อทฺธ-ทฺวเย. **มตฺตา**ติ ยา ลหุกลา สนฺติ, ตา ลหุกลา. **วณฺเณหี**ติ วณฺณสมูเหหิ. **วินา**ติ ปหาย. **คา**ติ ครโว มตา. **ครูหี**ติ ครุกฺกกฺขเรหิ วินา ปหาย. **วณฺณา**ติ วณฺณสมูหา มตา. ตุสทฺโท ปกฺขนฺตรตฺเถ นิปาโต. ลหูหีติ ลหุกกฺขเรหิ วินา ปหาย. **เสเส**ติ ปาจเสสํ กตฺวา โยชนา กาตพฺพา. **เสเส**ติ เสเส มตฺตาสมูเห. **ทเล**ติ อทฺธกรเณ ครโว มตา. อยํ ปน อปโร นโย- วณฺณา ครูหิ วินา ลหโว มตา. ครโว ทฺวีหิ คุณิตํ กตฺวา เตหิ มตฺตา วินา ลหโว มตา.

มนฺทโสตูนมตฺถาย ตตฺถ ตตฺถ วินิจฺฉยา
มาคธิกาย ภาสาย รจิตา สุทฺธเจตสา.

เอวรูเปสุ ฐาเนสุ อกตฺวาน จ พฺยญฺชเน
สาทรญฺจ อกฺขเรสุ ปโมทญฺจ วิวชฺชิย.

อธิปฺเปตํ คเหตพฺพํ ตตฺถ ตตฺถ จ วิญฺญุนา
วุตฺตญฺเหตํ อฏฺฐกถายํ พุทฺธโฆเสน ธีมตา.

อตฺถํ หิ นาโถ สรณํ อโวจ
น พฺยญฺชนํ โลกหิโต มเหสี
ตสฺมา อกตฺวา รติ'มกฺขเรสุ
อตฺเถ นิเวเสยฺย มตึ มุตีมาติ.

โสตูนํ สุขโพธาย เตสุ เตสุ จ ฐาเนสุ
อภิธานวเสเนว คาถาโยปิ มยา วุตฺตา.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถเมทินีนามิกายํ วุตฺโตทยาภินวฏีกายํ มตฺตาวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา นาม ทุติยปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

๓. ตติยปริจฺเฉท

สมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา

ตนุมชฺฌาทิปชฺชานิ ภวนฺติ สมวุตฺติยํ
มนฺทโสตูนมตฺถาย กริสฺสํ อตฺถวณฺณนํ.

๔๖. ตนุมชฺฌายํ. ยสฺสา วุตฺติยา ปติปาทํ **ตฺยา**ติ ตคณยคณา ยถากฺกมํ เจ ภวนฺติ, สา วุตฺติ **ตนุมชฺฌา**ติ ตนุมชฺฌา นาม ภวติ. ตนุ อปฺปํ ขุทฺทกํ สรีรํ มชฺฌมฺหิ ยสฺสา สา ตนุมชฺฌา, กญฺญา. สา วิย อยมฺปิ จตุนฺนํ ครุนํ มชฺเฌ ทฺวินฺนํ ลหูนํ ปติตตฺตา ตนุมชฺฌา, คาถา. ตนุสทฺโท เจตฺถ อนิปฺผนฺนปาติปทิโก อปฺปตฺถวาจโก ราคโทส-โมหานํ ตนุตฺตาตฺยาทีสุ วิย. ยติ ปน ปาทนฺเตเสฺวว. เกจิ ปน ทฺวีหิ จตุพฺภิ ยตฺยุปเทสํ วณฺณยนฺติ. อยํ ปน สมวุตฺติตฺตา จตุราวตฺเตน สิโลโก ปูเรตพฺโพ. เสสสมวุตฺติคาถาสุปิ เอเสว นโย. เสสา คาถาเภทา สุธีหิ อูหนียา. คนฺถวิตฺถารสงฺกาย อตฺร น วุตฺตา. วุตฺตรตนากรฉนฺโทสตฺเถ ปน “สสิวทนานฺยา วิชฺชุลฺเลขา โมโม ตฺสา เจ วสุมตี”ติ คาถาโยปิ วุตฺตา.

อิทํ ปน ตนุมชฺฌาคาถาย อุทาหรณํ-

ปีโนรสฺพาหา วามูรุ สินิทฺธา
นีลกฺขิวิโลลา พิมฺพา ตนุมชฺฌา.

คายตฺตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. คายนฺตํ ตายติ รกฺขตีติ คายตฺตีติ. เอตฺถ จ “คายตฺตีปมุขํ ฉนฺโท”ติ วุตฺตตฺตา คายตฺติโต ปฏฺฐาย สมวุตฺติคาถาโย วุตฺตา. เสสาสุ อุตฺตาอจฺจุตฺตาทีสุ คาถาโย ปเนวํ เวทิตพฺพา-

อุตฺตายํ, คฺสฺรี.

ตํ ยถา-

สฺรีงฺ- คี
ยา ถี.

อจฺจุตายํ, คาตฺถี.

ตํ ยถา-

สฺวตฺถี	สามึ
นิจฺจํ	วนฺเท.

มชฺฌายํ, โม นารี.

ตํ ยถา-

นาริจฺเฉ	ปุมฺภาวํ
ภตฺตารํ	มาเนยฺยุํ.

ปติฏฺฐายํ, โม โค กญฺญา.

ตํ ยถา-

นารีนํ เว	เหมา วณฺณา
กญฺญา โสภา	โลเก ญาตา.

สุปฺปติฏฺฐายํ, สลคา ปิยา.

ตํ ยถา-

วรจารินี	ปิยภาณินี
สิตการินี	กุสลา พลี.

อิติ เวทิตพฺพา. เอตฺถ ปน เลสมตฺตาว คาถา วุตฺตา. อุตฺตาทีสุ ฉพฺพีสติฉนฺเทสุ ปตฺถารสงฺขฺยาวเสเนว สพฺพา คาถา เวทิตพฺพา. กถํ. อุตฺตายํ หตฺถา. อจฺจุตฺตายํ สมุทฺทา. มชฺฌายํ วสู. ปติฏฺฐายํ กลา. สุปฺปติฏฺฐายํ เนตฺตคฺคี. คายตฺติยํ สมุทฺทงฺคา. อุณฺหิกายํ วสุกรจนฺทา. อนุฏฺฐุภายํ รสุสุปกฺขา. พฺรหฺติยํ เนตฺตภูยญฺญา. ปนฺติยํ เวทปกฺขากาสรูปา. ติฏฺฐุภายํ วสุยุคากาสหตฺถา. ชคติยํ รสฉิทฺทากาสเวทา. อติชคติยํ เนตฺตคฺคหภูนาคา. สกฺกริยํ เวทนาคกาลงฺครูปา. อติสกฺกริยํ วสุตุสฺสหตฺถคฺคี. อฏฺฐิยํ รสคฺคิยญฺญสุงฺคา. อจฺจฏฺฐิยํ หตฺถสฺสากาสจนฺทรามรูปา. ธิติยํ

เวทณฺณวรูปเนตฺตงฺคหตฺถา. อติธิติยํ วสุนาคเนตฺตณฺณวกฺขิยญฺญา. กติยํ รสสุสุสุ-นาคณฺณวากาสจนฺทา. ปกติยํ จกฺขูสุรูปสรคฺคหากาสปกฺขา. อากติยํ เวทากาสคฺคิ-ยุคคฺคหรูปณฺณวา. วิกติยํ วสุสุญฺญงฺคนาคสปฺปรามโภคา. สํกติยํ รสรูปกฺขิมุนิ-สรสฺสงฺคจนฺทา. อติกติยํ เนตฺตกาลณฺณวเวทยญฺญสุคฺคิรามา. อุกฺกติยํ สินฺธุรส-นาคสปฺปากาสรูปสฺสงฺคาคาถาโย ภวนฺติ. ฉพฺพีสติเภทานํ ฉนฺทานํ สมูหโต ปน รสกฺขิสฺสสรภูเนตฺตณฺณวรามจนฺทา คาถาโย ภวนฺติ. เอตฺถ จ อุกฺกติยา ปตฺถาร-สงฺขฺยาโย ทฺวิคุณิตํ กตฺวา ทฺวีหิ วินา เสสา ปตฺถารสงฺขฺยาโย ฉพฺพีสตีเภทานํ ฉนฺทานํ คาถาโย ภวนฺติ.

อุตฺตาทฺยุกฺกติยนฺเตสุ ฉนฺเทสุ สมวุตฺติโย
รสปกฺเขสิทีเปนฺทุ- กโรทธคฺคิเมรโว.

คายตฺติวณฺณนา สมตฺตา.

๔๗. กุมารลลิตายํ. ยสฺสา วุตฺติยา ปติปาทํ **ชฺสฺคา**ติ ชคณสคณครุกา ยทิ ภวนฺติ, สา วุตฺติ กุมารลลิตา นาม ภวติ. ชาทิโยคโต กุมารสฺส ลลิตํ วิย ลลิตํ สุนฺทรํ โสภนํ ลกฺขณํ ยสฺสา สา กุมารลลิตา. อตฺร ตีหิ จตุพฺภิ จ ยตฺยุปเทสํ วณฺณยนฺติ. เกจิ ปน ทฺวีหิ ปญฺจหิ จ ยตึ อิจฺฉนฺติ.

ติจตุพฺภิ จ วิจฺฉินฺนํ วณฺณยนฺติ ปเร วิทู
ทฺวิปญฺจหิ จ วิรมํ อิจฺฉนฺตาจริยาสภา.

อตฺร คนฺถวิตฺถารภีติยา เสสเภทา โนทาหฏา, ตา สุธีภิ อูหียนฺเต. อุณฺหิกายํ ปน สพฺพา คาถา วสุกรจนฺทา ภวนฺติ. อิทํ ปน กุมารลลิตาคาถาย อุทาหรณํ-

ชินงฺกุรสุโสภา กุมารลลิตา สา
มหตฺตคุณปุณฺณา ยโสธรมนุญฺญา.

อุณฺหิกาติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อุสฺสินิหยติ ปีตึ กโรตีติ อุณฺหิกา.

อุณฺหิกาวณฺณนา สมตฺตา.

๔๘. จิตฺรปทายํ. ยสฺสา วุตฺติยา ปติปาทํ **ภา**ติ เทฺว ภคณา. **คา**ติ เทฺว ครุกา

ยถากฺกมํ ยทิ ภวนฺติ, สา วุตฺติ จิตฺรปทา นาม ภวติ. จิตฺตตาย จิตฺรํ. จิตฺรตฺถวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกยํ. ปุริมโต จิตฺรํ ปทํ โกฏฺฐาโส ยสฺสา สา จิตฺรปทา. ยติ ปน ปาทนฺเตเสฺวว โหติ.

อิทํ ปน จิตฺรปทาคาถาย อุทาหรณํ-

การุณิโก นรนาโถ　　โลกหิตานุวิจาโร
จิตฺรปทํ วรธมฺมํ　　เทสยิ สพฺพชนานํ.

๔๙. วิชฺชุมฺมาลายํ. ยสฺสา วุตฺติยา ปติปาทํ **โม โม**ติ มคโณ จ มคโณ จ. **โค โค**ติ ครุโก จ ครุโก จ ยถากฺกมํ เจ ภวนฺติ, สา วุตฺติ วิชฺชุมฺมาลา นาม ภวติ. เทฺว มคณา จ เทฺว ครุกา จ ภวนฺตีติ อตฺโถ. อฏฺฐหิ ครุหิ โยคโต ทีฆรํสิวิชฺชุ วิย มาลา กมา ยสฺสา สา วิชฺชุมฺมาลา. อตฺร จตุพฺภิ จตุพฺภิ จ ยติ ภวติ. วิชฺชุสทฺโท ปน สกฺกเฏสุ ตการนฺโต พฺยญฺชนนฺตสทฺโท. ตสฺมา ปรปเทน สมาสกรณกาเล ปรปทาทิมฺหิ เทฺวภาโว ภวติ ยถา สทฺธรา. เอวรูเปสุ พฺยญฺชนนฺตปเทสุปิ เอเสว นโย, น ฉนฺทานุรกฺขณเทฺวภาโว. กตฺถจิ คนฺเถสุ ปน วิชฺชุลฺเลขาติ สญฺญาวเสน อาคตา. เตน วุตฺตํ ภารตมุนินา-

อฏฺฐกฺขรเก ปาเท　　สพฺพาเนว ภวนฺติ หิ
ครูนิ ยมฺหิ สา นามา　　วิชฺชุลฺเลขาติ สญฺญิตาติ.

อิมานิ ปน วิชฺชุมฺมาลาคาถาย อุทาหรณานิ-

หตฺถปฺปตฺตํ โพธึ หิตฺวา　　อญฺเญ สตฺเต สนฺตาเรตุํ
วายาเมนฺโต สํสาเร โย　　ทุกฺขปฺปตฺโต วนฺเทหํ ตํ.

คพฺโภกฺกนฺตึ ยสฺเสวํ เจ　　โก นามญฺโญ ตุลฺโย เตน
ตสฺมา นิจฺจํ สกฺกจฺจํ ตํ　　วนฺเท โพธึ ปตฺเตนฺโตหํ.

๕๐. มาณวเก. ยสฺส ปชฺชสฺส ปติปาทํ **ภา**ติ ภคณโต ปรํ. **ตลคา**ติ ตคณ-ลหุกครุกา ยทิ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ มาณวกํ ภวติ. ปุริมโต อภินวตฺตา วุตฺตกฺกเมน ปจฺฉิมกตฺตา จ มาณโว ตรุโณ วิยาติ มาณวกํ. สุตโพเธ ปน มาณวกากีฬาติ นามํ.

ปิงฺคลฉนฺโทสตฺเถ ปน มาณวกกฺกีฬิตกาติ นามํ จ วุตฺตํ. อตฺร จตุพฺภิ จตุพฺภิ จ ยติ อิจฺจามนาโย.

เตสุ เตสุ จ ฐาเนสุ ครุปฺปรมฺปราคโต
อุปเทโส อามนโย มมาเจเรน วุจฺจติ.

อตฺถโยชนานเย ปน-

สา คาถา นาม วิญฺเญยฺยา สิโลโก นาม เอว จ
สาปิ ปชฺเชติ วุตฺตญฺจ วุตฺตีติ นาญฺญถา สิยาติ

วุตฺติพฺยาขฺยาเน วุตฺตตฺตา ยสฺส สิโลกสฺสาติ จ ยสฺส ปชฺชสฺสาติ จ ยสฺส วุตฺตสฺสาติ จ ยสฺสา คาถายาติ จ ยสฺสา วุตฺติยาติ จ คาถาย ลิงฺคํ เปกฺขเนน อตฺถโยชนา กาตพฺพา.

อิทํ ปน มาณวกคาถาย อุทาหรณํ-

จญฺจลจูฬํ จปเล วจฺฉกุเล เกฬิปรํ
ฌายส เขมฺเห รมฺขํ นนฺทสุตํ มาณวกํ.

๕๑. สมานิกายํ. ยสฺสา วุตฺติยา ปติปาทํ **คุลา**ติ ครุกลหุกา. **รชา**ติ รคณชคณา จ ยถากฺกมํ ยทิ ภวนฺติ, สา วุตฺติ สมานิกา นาม ภวติ. ครุลหูนํ สมานตฺตา สมานํ กโรติ, สมานา วา ครุลหโว ยสฺสาตฺถิ, สมาเนสุ วา เตสุ นิยุตฺตาติ สมานิกา. ปิงฺคล-ฉนฺโทสตฺเถ ปน สมานีติ นามํ วุตฺตํ.

อิทํ ปน สมานิกาคาถาย อุทาหรณํ-

ยสฺส พุทฺธธมฺมสํฆ- รตฺนเกสุ คารโวตฺถิ
ธีสมานิกาปเรน โนจิภาตฺร มจฺฉเรน.

๕๒. ปมาณิกายํ. ยสฺสา วุตฺติยา ปติปาทํ **ชรา**ติ ชคณรคณา จ. **ลคา**ติ ลหุกครุกา จ ยถากฺกมํ ยทิ ภวนฺติ, สา วุตฺติ ปมาณิกา นาม ภวติ. ชาทีหิ ปริมิตตฺตา ปมาณํ ปริมาณํ กโรตีติ ปมาณิกา. ฉนฺโทจิหนาทีสุ ฉนฺโทสตฺเถสุ ปน ปมาณิกา-คาถาย สมญฺญา นคสฺวรูปิณีติ วุตฺตา.

ชรา ลคา จ ปาทคา ยทา ตทาติหาริณี
ปมาณิกาติ คียเต ปเร นคสฺวรูปิณี.

สายํ ปน ปมาณิกา เจ ทฺวิคุณา กริยเต, โสฬสกฺขรปเท กเต ตทา โส นราโจติ ภณฺณเต. เตน วุตฺตํ ปากตปิงฺคลฉนฺโทสตฺเถ-

ลหุคฺครู นิรนฺตรํ ปมาณิกาฏฺฐกกฺขรา
ปมาณิกา ทฺวิคุณา สา นรา จ ภณฺณเต หิ โสติ.

เอตฺถ จ ฉปญฺญาสาธิกทฺวิสตคาถาสุ สมานิกาปมาณิกาคาถาโย ฐเปตฺวา เสสา คาถาโย วิตานคาถาติ วุตฺตา.

ฐเปตฺวา จานุฏฺฐุภายํ สมานิกปฺปมาณิกา
วิชฺชุมฺมาลาทโย เสสา วิตานาติ ปวุจฺจเร.

อิทํ ปน ปมาณิกาคาถาย อุทาหรณํ-

ปุนาตุ ภตฺติเก นเร สทาตฺตโน วินายโก
อนนุตฺธมฺมเทสโก ภวมฺพุราสิตาริโก.

เสสเภทา สุธีภิ อูหนียา. คนฺถวิตฺถารสงฺกาย อตฺร น วุตฺตา. **อนุฏฺฐุภา**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อนุ นิรนฺตรํ ถุภียเต เอตายาติ อนุฏฺฐุภา. อนุ หีนภาวํ ถุมฺภติ รุนฺธติ นีวาเรตีติ วา อนุฏฺฐุภา. "วาณี ฉนฺโทปิ'นุฏฺฐุภา"ติ หิ ติกณฺฑเสสโกเส วุตฺตํ.

อนุฏฺฐุภาวณฺณนา สมตฺตา.

๕๓. หลมุขิยํ. **รา**ติ รคณโต ปรํ. **นสา**ติ นคณสคณา ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา หลมุขี นาม ภวติ. หลํ นงฺคลสทิโส รคโณ มุเข อาทิมฺหิ ยสฺสา สา หลมุขี. อตฺร ตีภิ ฉพฺภิ จ ยติ อิจฺจามนาโย.

อิทํ ปน หลมุขีคาถาย อุทาหรณํ-

คณฺฑทฺวนฺทติสยกิสํ ยํ มุขํ ปกฏฺฐทสนํ
อายตํ กลหนิรตํ โย สิตํ จช หลมุขึ.

๕๔. ภุชคสุสฺสฏายํ. **นา**ติ เทฺว นคณา. **โม**ติ มคโณ เจ ภวนฺติ, สา วุตฺติ ภุชคสุสฺสฏา นาม ภวติ. ภุชโค จ โส สุสุ จาติ ภุชคสุสุ. ภุชคสุสุโน สฏา ภุชค-สุสฺสฏา. ภุชคสุสฺสฏา วิยาติ ภุชคสุสฺสฏา. นาทิโยคโต วา ภุชคสุสุโน วิย สฏา สิขา ยสฺสา สา ภุชคสุสฺสฏา, คาถา. อตฺร สตฺตหิ ทฺวีหิ จ ยติ อิจฺจามนาโย.

อิทํ ปน ภุชคสุสฺสฏาคาถาย อุทาหรณํ-

นยนสุภคกายงฺคํ มธุรวรสโรเปตํ
อมิตคุณคณาธารํ ทสพล'มตุลํ วนฺเท.

ภารตมุนินา รจิเต ภารตนาฏฺเย ปน ภุชคสุสฺสฏาคาถาย สมญฺญา มธุกรีติ วุตฺตา.

กุสุมิต'มภิปสฺสนฺตี วิวิธนคคณจฺฉนฺนํ
นวนลินสุคนฺธาหฺยํ ภมติ มธุกรี หฏฺฐา.

อตฺร คนฺถวิตฺถารภีติยา เสสเภทา โนทาหฏา, ตา สุธีภิ อูหียนฺเต. **พฺรหตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อนุฏฺฐุภโต พฺรหติ วฑฺฒตีติ พฺรหตี.

พฺรหตีวณฺณนา สมตฺตา.

๕๕. สุทฺธวิราเฏ. **มฺสา**ติ มคณสคณา. **ชฺคา**ติ ชคณครุกา ยทิ ภวนฺติ, อิทํ ปชฺชํ สุทฺธวิราฏํ มตํ. วิเสโส ราโฏ ยตฺร โส วิราโฏ. เทสเภเท ตทฺเทสาธิเป จ วิราฏนามรญฺเญ วตฺตติ. สุทฺโธ วิราโฏ ตถา สพฺพลหุคเณหิ รหิตตฺตา. สุทฺธวิราฏสฺส ราชิโน วิย โสภนตฺตา สุทฺธวิราฏํ, ปชฺชํ. สุทฺธวิราชิทนฺติปิ กตฺถจิ ปาโจ. อตฺร ปาทนฺเต ยติ.

อิทํ ปน สุทฺธวิราฏคาถาย อุทาหรณํ-

โย พุทฺโธ ธิติมาญฺญธารโก สํสาเร อนุโภติ กายิกํ
ทุกฺขํ เจตสิกญฺจ โลกโต วนฺเท ตํ นรเทวมงฺคลํ.

๕๖. ปณเว. **มฺนา**ติ มคณนคณา. **โย**ติ ยคโณ. **โค**ติ ครุโก ยทิ ภวนฺติ, โส สิโลโก ปณโว. ฉนฺโทสตฺเถสุ ขฺยาโตติ ปญฺญาโต มาทิคเณหิ รจิตตฺตา สทฺทวิสมภาเวน

ปณวสทฺเทน, มชฺเฌ ตนุภาเวน อาทฺยนฺเตสุ จ มหนฺตภาเวน ปณวสณฺฐาเนน วา สทิสตฺตา ปณโว วิยาติ ปณโว. อตฺร จ ปญฺจภิ ปญฺจภิ ยติ อิจฺจามนาโย. ภารตนาฏฺเย ปน ปณวคาถาย สมญฺญา อุปฺปลมาลินีติ วุตฺตา.

ทสกฺขรกเต ปาเท ติณฺยาโท ติณิเน ธเน
ยสฺสา ครูนิ สา เณยฺยา ปนฺติรุปฺปลมาลินี.

อิทํ ปน ปณวปชฺชสฺส อุทาหรณํ-

โลกานํ ปมุทิตกาโร โย จมฺมาทีหิ จ อวนทฺโธ โส
เวมชฺเฌ ปน ตนุสณฺฐาโน เภรีนํ ยทิ ปณโว ขฺยาโต.

๕๗. รุมฺมวติยํ. **ภฺมา**ติ ภคณมคณา. **สคยุตฺตา**ติ สคณครุยุตฺตา เจ ภวนฺติ, สา วุตฺติ รุมฺมวตี นาม. ภาทีหิ รจิตตฺตา รมฺโม รมณีโย อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา อตฺถีติ รมฺมวตี. ตเทว รุมฺมวตี "รุมฺมวเรสุ เสวนฺติ วิหงฺคา รุกฺขโคจรา"ตฺยาทีสุ วิย. รุมฺมปุปฺผํ กญฺจนปุปฺผํ วิย โสภนํ ยสฺสา อตฺถีติ วา รุมฺมวตี. รุมฺมสทฺโท เจตฺถ กญฺจนสทฺทปริยาโย.

รุมฺมญฺจ กญฺจเน โลเหติ หิ เมทินีโกเส วุตฺตํ. อตฺร ปญฺจภิ ปญฺจภิ ยติ ภวติ, ปาทนฺเต ยตีติ อปเร วทนฺติ.

ปญฺจกฺขเรหิ วิรามํ วทนฺตาจริยาสภา
ปาทนฺเตสุ จ วิจฺฉนฺนํ อิจฺฉนฺติ จาปเร วิทู.

อิมานิ ปน รุมฺมวตีคาถาย อุทาหรณานิ-

ปีติมฺุหารํ วินฺทติ ทาตา คารวมสฺมึ คจฺฉติ โลเก
กิตฺติ'มนนฺตํ ยาติ จ ทาตา วิสฺสสนีโย โหติ จ ทาตา.

นฺหายติ นคฺคา ยา ปน หุตฺวา สพฺพปโยเค ทุกฺกฏ'มสฺสา
ตสฺส จ โวสาเน ชินวุตฺตํ ภิกฺขุนิโทสํ สา สมุเปติ.

๕๘. มตฺตายํ. **มภสคยุตฺตา**ติ มคณภคณสคณครุยุตฺตา ยา คาถา อตฺถิ, สา

คาถา มตฺตา นาม เณยฺยา. มาทิโยคโต สุณนฺเต สตฺเต สทฺทตณฺหาวเสน มตฺเตตีติ มตฺตา ยถา มตฺตาย สุรํ ปิเวตีติ. อถวา สุณนฺตานํ มตฺตํ ปทํ ติตฺตึ ปวตฺเตตีติ มตฺตา, คาถา. ยถา มตฺโต อหํ มหาราช ปุตฺตมํสานิ ขาทยินฺติ. อตฺร จตุพฺภิ ฉพฺภิ จ ยติ อิจฺจามนาโย.

อิทํ ปน มตฺตาคาถาย อุทาหรณํ-

ปีตฺวา มตฺตา มธุ มธุปาลี	กาลินฺทีเย ตฏวนกุญฺเช
เอวํรามา ผลมธุปานา	ชาติกฺเขตฺตาทิกชินจกฺเก.

๕๙. จมฺปกมาลายํ. **ภมสา**ติ ภคณมคณสคณา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ, สา คาถา **จมฺปกมาลา** นาม ภวติ. ภมาทิคเณหิ มธุรสรตฺตา มโนหรตฺตา จ จมฺปกมาลา วิยาติ จมฺปกมาลา. “จมฺปโก เหมปุปฺผโก”ติ หิ อภิธานจินฺตามณิยํ วุตฺตํ. เอตฺถ จ รุมฺมวตีจมฺปกมาลานํ สทิสลกฺขณตาว ทฏฺฐพฺพา. อตฺร ปญฺจภิ ปญฺจภิ ยติ ภวติ. เตน วุตฺตํ สุตโพเธ กาลิทาสาจริเยน-

ตนฺวิครุพฺภาโวทฺยจตุตฺถํ	ปญฺจมฉฏฺฐํ จนฺต’มุปนฺตํ
อินฺทฺริยพาเณ ยตฺร วิราโม	สา กถนียา จมฺปกมาลาติ.

ภารตมุนินา ปน จมฺปกมาลาคาถาย สมญฺญา ปุปฺผสมิทฺธาติ จ วุตฺตสมิทฺธาติ จ วุตฺตา.

อิมานิ ปน จมฺปกมาลาคาถาย อุทาหรณานิ-

อาทฺยจตุตฺเถเนธนเก วา	ปญฺจมฉฏฺเฐ ยตฺร ตุ ทีฆา
ปุปฺผสมิทฺธา สํกถิตา สา	ปนฺติรเถ สาคีตกพนฺเธ.

อาทฺยจตุตฺเถเนธนเก วา	ปญฺจมฉฏฺเฐ ยตฺร ตุ ทีฆา
วุตฺตสมิทฺธา สํกถิตา สา	ปนฺติรเถ สาคีตวิธาเน.

จมฺปกมาลาคาถาย ปน ปาทนฺเต เอกกฺขรหีนํ กตฺวา รจิตา มณิมธฺยคาถา นาม. เตน วุตฺตํ สุตโพเธ กาลิทาสาจริเยน-

จมฺปกมาลา ยตฺร ภเว ทนฺตวิหีนาเปมนิเธ
ฉนฺทสิ ทกฺขา เย กวโย ตมฺมณิมธุยํ เต พฺรุวเตติ.

๖๐. มโนรมายํ. **นรชเคหี**ติ นคณรคณชคณครูหิ ยทิ ยุตฺตา, สา วุตฺติ มโนรมา นาม ภวติ. นราทิคเณหิ รามเณยฺยกตฺตา หทยงฺคมตฺตา จ มนํ รเมติ อภิรเมตีติ มโนรมา. ยถา มโนรมาติ.

อิทํ ปน สกฺกฏฉนฺโทมญฺชริยํ อาคตํ มโนรมาคาถาย อุทาหรณํ-

ตรณิชาตเฏ วิหารินํ วชวิลาสินํ วิลาสโต
มุรริปูตนู ปุนาตุ โว สุกตสาลินํ มโนรมา.

๖๑. อุพฺภาสเก. **โต**ติ ตคโณ จ. **มรา**ติ มคณรคณา จ. **ลฺจา**ติ ลหุโก จ เจ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ อุพฺภาสกํ นาม ภวติ. ฉนฺนํ อุปริภาสิตตฺตา อุทฺธํ ภาสติ, ภาเสตพฺพนฺติ วา อุพฺภาสกํ. ยถา สุภาสิตนฺติ.

อิทํ ปน อุพฺภาสกปชฺชสฺส อุทาหรณํ-

ธมฺมิสฺสโร พุทฺโธ ธมฺมสามิ สตฺถา มุนินฺโท มาราภิภู จ
นาโถ จ สพฺพญฺญู โลกพนฺธุ สกฺโก สยมฺภู จาทิจฺจพนฺธุ.

กุมฺภูปมํ กายมิมํ วิทิตฺวา
นครูปมํ จิตฺตมิทํ ถเกตฺวา
โยเธถ มารํ ปญฺญาวุเธน
ชิตญฺจ รกฺเข อนิเวสิโน สิยาติ

ธมฺมปเท วุตฺตสฺส อิมสฺส ปชฺชสฺส ตติยปาโท อุพฺภาสกปชฺชสฺส ปาโทติ เวทิตพฺโพ.

๖๒. อุปฏฺฐิตายํ. **โต**ติ ตคโณ จ. **ชา**ติ เทฺว ชคณา จ. **ครุนา**ติ ปาทนฺตครุนา ยทิ ยุตฺตา, อยํ อุปฏฺฐิตา นาม ภวติ. สทฺทปากเฏหิ ตาทิคเณหิ ยุตฺตตฺตา อุปฏฺฐาติ ปากฏภาวํ คจฺฉตีติ อุปฏฺฐิตา. อตฺร ทฺวีหิ อฏฺฐหิ จ ยติ อิจฺจามนาโย. หลายุธวุตฺติยญฺหิ "ยสฺส ปาเท ตการชการชการา คการา จ, ตํ วุตฺตํ อุปฏฺฐิตํ นามา"ติ วุตฺตตฺตา จ วาจปฺปติอภิธาเน "โต ชา ครุนายมุปฏฺฐิตาติ วุตฺตรตนากโรตฺเต ทสกฺขรปาทเก ฉนฺโทเภเท อิตฺถี"ติ วุตฺตตฺตา จ ทสกฺขรวุตฺติยํ อุปฏฺฐิตาคาถา ภวติ.

อิทํ ปน อุปฏฺฐิตาคาถาย อุทาหรณํ-

พาตฺตึสติลกฺขณจิตฺตกํ เทหาชุตินิคฺคตโชติกํ
ปญฺญาธิติสีลคุณาธรํ วนฺเท มุนิ'มนฺติมชาติกํ.

กตฺถจิ วุตฺตรตนากรฉนฺโทสตฺเถ ปน ตฺชา ชฺคา ครุนายมุปฏฺฐิโตตฺตาติ เอกาทสกฺขรวุตฺติยํ วุตฺตํ. นมกฺกาเร จ อุปฏฺฐิตาคาถา เอกาทสกฺขรวุตฺติยํ วุตฺตา. เตน วุตฺตํ นมกฺกาเร อาจริยพุทฺธโฆสตฺเถเรน-

พาตฺตึสติลกฺขณจิตฺรเทหํ เทหาชุตินิคฺคตปชฺชลนฺตํ
ปญฺญาธิติสีลคุโณฆวินฺทํ วนฺเท มุนิ'มนฺติมชาติยุตฺตนฺติ.

เสสเภทา สุธีภิ อูหนียา, คนฺถวิตฺถารสงฺกาย อตฺร น วุตฺตา. **ปนฺตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อตฺตโน สนฺตานํ ปญฺจยติ วิตฺถาเรตีติ ปนฺติ.

ปนฺติวณฺณนา สมตฺตา.

๖๓. อินฺทวชิรายํ. **ตา**ติ เทฺว ตคณา. **ชคา**ติ ชคณครุกา จ. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ, สา คาถา **อินฺทาทิกาวชิรา**ติ อินฺทวชิรา นาม ภวติ. อินฺทสฺส วชิรํ อินฺทวชิรํ. ตํ วิย ครุมิสฺสตาทิคเณหิ โยคโตติ อินฺทวชิรา, คาถา. อถวา อินฺทติ ปรมิสฺสริยํ กโรตีติ อินฺโท, อธิปติ มนุชินฺโทตฺยาทีสุ วิย สกฺโก วา เทวินฺโทตฺยาทีสุ วิย. โส วิยาติ อินฺโท. สพฺพครุโก ครุพหุโก วา คโณ. เอตฺถ ปน ตคณทฺวยํ. ตคโณ หิ ครุพหุตฺตา อตฺตโน สทฺเทน ปเรสํ ลหุพหุกคณานํ อินฺทติ อิสฺสริยํ กโรตีติ ตสฺมา อินฺโทติ อุปจาริยติ. อินฺทสทิสา เทฺว ตคณา อาทิมฺหิ ยสฺสา สา อินฺทาทิกา, คาถา. อินฺทาทิกา จ สา วชิรา จ สทฺทตณฺหาวเสน ปวิสิตุํ สมตฺเถน ครุมชฺฌชคเณน วชิรสทิเสน ยุตฺตตฺตาติ อินฺทาทิกาวชิรา. สาว มชฺฌโลเปน อินฺทวชิรา, คาถา. อตฺร จ ปญฺจภิ ฉพฺภิ จ ยติ อิจฺจามนาโย. ยติ ปาทนฺเตเสฺวว ภวตีติ เกจิ วทนฺติ.

อิมานิ ปน อินฺทวชิราคาถาย อุทาหรณานิ-

ปาโตทยํ พาลทิวากรํว มชฺเฌ ยตีนํ ลลิตํ สิรีหิ
ปุณฺณินฺทุสงฺกาสมุขํ อเนชํ วนฺทามิ สพฺพญฺญ'มหํ มุนินฺทํ.

เฉตฺวาน สีสํ หิ สกํ ททนฺโต
มํสํ ปจิตฺวาน สยํ ททนฺโต
โส จตฺตคตฺโต ปณิธานกาเล
ทุฏฺจสฺส กึ ทุสฺสติ เฉทเนน.

ธมฺเมน มาตาปิตโร ภเรยฺยํ
วุทฺธาปจายี จ พหูปการี
ญาตีสุ มิตฺเตสุ สปุตฺตเกสุ
วุทฺธึ กเรยฺยํ หิต'มตฺตโน จ.

เมตฺเตยฺยนาถํ อุปสงฺกมิตฺวา
ตสฺสตฺตภาวํ อภิปูชยิตฺวา
ลทฺธาน เวยฺยากรณํ อนูนํ
พุทฺโธ อยํ เหสฺสติ'นาคเตติ.

๖๔. อุเปนฺทวชิรายํ. **ชตา**ติ ชคณตคณา. **ชคา**ติ ชคณครุกา. **โค**ติ ครุโก ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา **อุปาทิกา**ติ อุปอาทิกา. **สาวา**ติ สา อินฺทวชิราว. อุเปนฺทวชิรา นามาติ วุตฺตํ โหติ. อินฺทวชิราย คาถาย อุเปนฺเต สมีเป ปวตฺตตีติ อุเปนฺทวชิรา. อตฺร จ ปญฺจภิ ฉพฺภิ จ ยติ อิจฺจามนาโย.

อิมานิ ปน อุเปนฺทวชิราคาถาย อุทาหรณานิ-

อุเปตปุญฺโญ วรโพธิมูเล
สเสนมารํ สุคโต ชินิตฺวา
อโพชฺฌิ โพธึ อรุโณทยมฺหิ
นมามิ ตํ มารชินํ อภงฺคํ.

สุวณฺณวณฺณาย ปภาย ธีโร
สุวณฺณวณฺเณ กิร มคฺครุกฺเข
สุวณฺณวณฺเณ กุสุเม กโรนฺโต
สุวณฺณวณฺโณ ปฏิปชฺชิ มคฺคํ.

สิขีว โลเก ตปสา ชลิตฺวา
สิขีว เมฆาคมเน นทิตฺวา
สิขีมเหสินฺธนวิปฺปหีโน
สิขีว สนฺตึ สุคโต คโต โส.

มหาสมุทฺเท ชลพินฺทุโตปิ
ตทนฺตเร ชาติ อนปฺปกาว
นิรนฺตรํ ปูริตปารมีนํ
กถํ ปมาณํ อุปมา กุหึ วา.

๖๕. อุปชาตีสุ. ยาสํ วุตฺตีนํ **อนนฺตโรทีริตลกฺขณา**ติ อนนฺตราสุ อินฺทวชิราอุเปนฺทวชิราสุ วุตฺตลกฺขณา ปาทา. **วิมิสฺสา**ติ สํสฏฺฐา เจ ภวนฺติ, ตา วุตฺติโย นามโต อุปชาติโย ภวนฺติ. เอวํ อเนน ปกาเรน อญฺญาสุ **ชาตีสู**ติ อริยาทิคาถาชาตีสุ. **มิสฺสิตาสู**ติ สํสฏฺฐาสุ อิทเมว นามํ ปณฺฑิตา วทนฺติ กิร. อญฺญาสุปิ วา มิสฺสิตาสุ ชาตีสุ ชาตาสุ อิทเมว นามํ ปณฺฑิตา วทนฺติ กิร. วุตฺติสฺวิติ ปาเจตฺร ยุตฺโตติ พฺยาขฺยานโกมุทิฏีกายํ วุตฺตํ. อุเปนฺตาหิ อาสนฺนาหิ ทฺวีหิ อินฺทาทิคาถาหิ รจิตตฺตา ตาหิ ชาติ สมญฺญา สมานา สาธารณาติ อุปชาติ. อญฺญาสุ มิสฺสิตาสุ ปน ตทุปจาเรน อุปชาติ นามาติ ทฏฺฐพฺพํ.

อยํ ปเนตฺถ อุปชาตินโย. ติริยโต จตุฏฺฐานานิ. ทีฆโส โสฬสฏฺฐานานิ จ กตฺวา อุปริ ปฐมฏฺฐาเน จตฺตาโร อิกาเร ลิขิตฺวา วณฺณวุตฺติ ปตฺถารนเยน อาทิสฺส อิการสฺส เหฏฺฐา อโธ อุติ วตฺวา อุกาโร ลิขิตพฺโพ. ตโต อุการโต ปรํ อปเร สมาติ วตฺวา อุปริ จิตวณฺณา ลิขิตพฺพา. ปุพฺเพ สุญฺญฐาเน สติ ปุพฺเพ อิ อิติ วตฺวา สุญฺญฐาเน อิกาโร ลิขิตพฺโพ. อิมินา นเยน ยาว ปตฺถารปริโยสานา ลิขิตพฺพา. เอวํ ลิขิเต สติ โสฬสคาถาโย ภวนฺติ. ตาสุ ปฐมอนฺติมคาถา อุปชาติรหิตา. ตสฺมา ตํ ทฺวยํ ฐเปตฺวา ตทวเสสา จุทฺทสอุปชาติคาถาโย คเหตพฺพา. จุทฺทสอุปชาติคาถาสุ ปน ปฐมคาถา กิตฺติ นาม, ทุติยคาถา วาณี นาม, ตติยคาถา มาลา นาม, จตุตฺถคาถา สาลา นาม, ปญฺจมคาถา หํสี นาม, วิปริตาขฺยานกี นาม วา, ฉฏฺฐคาถา มายา นาม, สตฺตมคาถา ชายา นาม, อฏฺฐมคาถา พาลา นาม, นวมคาถา อทฺทา นาม, ทสมคาถา ภทฺทา นาม

อาขฺยานกี นาม วา, เอกาทสมคาถา เปมา นาม, ทฺวาทสมคาถา รามา นาม, เตรสคาถา อิทฺธิ นาม, จุทฺทสมคาถา พุทฺธิ นามาติ. เตน วุตฺตํ วุตฺตจนฺทิกายํ-

จตุทฺทสวิธา โลเก ยา ภวนฺตูปชาติโย
ตาสํ อิมานิ นามานิ วุตฺตานิ ภุชคิสฺสเร.

กิตฺตี วาณี มาลา สาลา หํสี มายา ชายา พาลา
อทฺทา ภทฺทา เปมา รามา อิทฺธี พุทฺธี ตาสํ นามาติ.

อิมานิ ปน อุปชาติคาถาย อุทาหรณานิ-

ราคาทิเฉทามลญาณขคฺคํ
สตีสมญฺญาผลกาภิคาหํ
สีโลฆลงฺการวิภูสิตํ ตํ
นมามิ’ภิญฺญาวรมิทฺธุเปตํ.

ยทาภินีหาร’มกา สุเมโธ
ยทา จ มทฺทึ อททาสิ วินฺโท
เอตฺถนฺตเร ชาติสุ กิญฺจิเปตา
นิรตฺถกํ โน อคมาสิ ตสฺส.

อสฺมิญฺจ ปุพฺเพปิ จ อตฺตภาเว
สพฺเพหิ ปุญฺเญหิ มยา กเตหิ
ปูชาวิธาเนหิ จ สญฺญเมหิ
ภเว ภเว เปมนิโย ภเวยฺยํ.

สทฺธาหิโรตฺตปฺปพหุสฺสุตตฺตํ
ปรกฺกโม เจว สตีสมาธิ
นิพฺเพธภาคี วชิรูปมา หิ
ปญฺญา จ เม สิชฺฌตุ ยาว โพธิ.

ราคญฺจ โทสญฺจ ปหาย โมหํ
ทิฏฺฐิญฺจ มานํ วิจิกิจฺฉิตญฺจ
มจฺเฉรอิสฺสามลวิปฺปหีโน
อนุทฺธโต อปฺปจโล ภเวยฺยํ.

ภเวยฺยหํ เกนจิ นปฺปสยฺโห
โภโค จ ทีเนหิ ภเว อนูโน
โภโค จ กาโย จ มเมส ลทฺโธ
ปรูปการาย ภเวยฺย นูนํ.

มหาปริจฺจาค'มกตฺว ปญฺจ
สมฺโพธิมคฺคํ อวิราธยนฺโต
เฉตฺวา กิเลเส ชิตปญฺจมาโร
พุทฺโธ ภวิสฺสามิ อนาคเตสุ.

อิทํ ปน วํสฏฺฐมิสฺสกํ.

โย ตีสุ ปาสาทวเรสุ เตสุ
สกฺโกว เทวาธิปตี วสนฺโต
ยโสธรํ ปีณปโยธราธรํ
หิตฺวา คโต ตํ สุคตํ นมามิ.

๖๖. สุมุขิยํ. **นชชลคา**ติ นคณชคณทฺวยลหุครุกา ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา สุมุขี กวีหิ คทิตา นาทิคณสฺส อาทิมฺหิ จปิตตฺตา. สุนฺทโร คโณ มุเข อาทิมฺหิ ยสฺสาติ สุมุขี. โสภเนน สเรน มุเข อาทิมฺหิ อุจฺจาริยเตติ วา ตถา คาถา. เตน วุตฺตํ วุตฺตจนฺทิกายํ-

นคณยุตํ ชคณํ รุจิรํ
ชคณมโถสลหุํ จ ครุํ
กลยภุชงฺคมราชหิตา
ภุวิ สุมุขี สุมุขีวหิสาติ.

ปากฏปิงฺคลฉนฺโทสตฺเถน ปน สุมุขีคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

ทฺวิชวรหารลหูยุคลํ
วลยํ ปติฏฺจิตํ หตฺถตลํ
ปาเท กลา จตุทฺทสชปฺปตฺยหิ
กวิวรา ชานนฺติ ตํ สุมุขีติ.

วาณีภูสณสตฺเถ ปน สุมุขีคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

ปริกลยาทิ ลหุทฺวิตยํ
กุรุ วิมลํ สคณตฺติตยํ
ปภวติ เสสสหสฺสมุขี
วินิคทิเตห ตทา สุมุขีติ.

ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน นชชลเคหุทิตา สุมุขีติ สุตฺตํ ลิขิตฺวา อิทํ อุทาหรณํ วุตฺตํ-

ตรณิสุตา ตฏกุญฺชคเห
วทนวิธุมฺหิ ตทีธิติภิ
ติมิร'มุทสฺย มุขํ สุมุขี
หริม'วโลกฺย จุจุมฺพ จิรนฺติ.

อิทํ ปน อภินวฉนฺโทสตฺเถ อมฺหากํ อาจริเยน สิรีกุมารเถรวเรน รจิตํ สุมุขีคาถาย อุทาหรณํ-

อนธิวรสฺส นรา สุมนา
จรณยุคํ ปณเมนฺติ จิรํ
ปุรฺสุขทํ นิชมกฺขยิกํ
ภุวนธราย นิเธนฺติ นิธึ.

กตฺถจิ โปฏฺจเกสุ ปน สชชา ลคา คทิตา สุมุขีติ ปาโฐ ทิสฺสติ, ตํ ปาฐํ นิสฺสาย เกจิ วิรุทฺธวจนํ วทนฺติ. อิจฺเจวํ ฉนฺโทสตฺเถสุ อญฺญมญฺญํ วุตฺตวจนสฺส วิรุชฺฌนากาเรน สนฺทิสฺสนจาเน มหนฺเตน อุสฺสาเหน จินฺตามยญาณํ เปเสตฺวา

วิโสเธตฺวา ยุตฺตึ คเวเสตฺวา นิทฺโทโสเยว อตฺโถ ทฏฺฐพฺโพ, น ปน อีทิเสสุ ฐาเนสุ วิมตึ อุปฺปาเทตฺวา มิจฺฉาญาณํ ปติฏฺฐาเปตพฺพํ.

๖๗. โทธเก. ***ภภภา***ติ ติภคณา. **คา**ติ เทฺว ครุกา เจ ภวนฺติ, โทธกํ ปิงฺคโล อิจฺฉติ. ภตฺตยสฺส อาทิมฺหิ จปิตตฺตา กสาทีหิ หนนฺโต วิย เตหิ คเณหิ กณฺฐาทิฏฺฐานํ ทุธติ ทุหติ วา หึสตีติ โทธกํ. ตสฺส วา ทุหํ หึสนํ กโรตีติ ตทฺธิตนฺตฺยาทีสุ วิย หสฺส ธตฺตํ กตฺวา โทธกํ, ปชฺชํ. อตฺร ปาทนฺเต ยติ ภวติ. ภารตนาฏฺเย ปน โทธกคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

ปฐมํ จ จตุตฺถญฺจ สตฺตมํ ทสมํ ครุ
อนฺตํ จ ติฏฺฐุเภ ปาเท ยตฺถ เจ โทธกํ ตุ ตนฺติ.

อยญฺหิ โทธกสญฺโญ ปากฏภาสายํ โทหสญฺโญ ภวติ. เตน วุตฺตํ สงฺคีตรตนากรวณฺณนายํ กลานิธิฏีกายํ "ทฺวิปถกสฺส โทธกปริยายตฺตํ ปากเฏ โทหสญฺโญ โสอิติ อนนฺตรํ วกฺขมานสฺส ตพฺเภทสฺส โทหสทฺทสฺส ฉายาสทฺทตฺเตน โทธกสทฺทปตีติ โน อวคมฺยเต. โส ทฺวิปถโก ปากฏปทวิสโย เจ ตทา โทหสญฺโญ ภวติ. สกฺกเฏ ทฺวิปถสญฺโญ โทธกสญฺโญ วาติ อตฺโถ"ติ. อิทํ ปน อาปาตลิกาปรนฺติกปฺปเภโท.

อิมานิ ปน โทธกคาถาย อุทาหรณานิ-

รมฺมสุรมฺมสุเภสุ ฆเรสุ
ติณฺณ'มุตูน'มนุจฺฉวิเกสุ
ทิพฺพสุขํ วิย ภุญฺชิ สุขํ โส
อจฺฉริยพฺภุตราชวิภูตึ.

จกฺกวรงฺกิตรตฺตสุปาโท
ลกฺขณมณฺฑิตอายตปณฺหิ
จามรฉตฺตวิภูสิตปาโท
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

สกฺยกุมารวโร สุขุมาโล
ลกฺขณจิตฺติกปุณฺณสรีโร
โลกหิตาย คโต นรวีโร
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

ปุณฺณสุสงฺขนิโภ มุขวณฺโณ
เทวนราน ปิโย นรนาโค
มตฺตาคชินฺทวิลาสิตคามี
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

ขตฺติยสมฺภวอคฺคกุลีโน
เทวมนุสฺสนมสฺสิตปาโท
สีลสมาธิปติฏฺฐิตจิตฺโต
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

อายตยุตฺตสุสณฺฐิตนาโส
โคปขุโม อภินีลสุเนตฺโต
อินฺทธนูอภินีลภมูโก
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

วฏฺฏสุวฏฺฏสุสณฺฐิตคีโว
สีหหนูมิคราชสรีโร
กญฺจนสุจฺฉวิ อุตฺตมวณฺโณ
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

สินิทฺธสุคมฺภิรมญฺชุสโฆโส
หิงฺคุลพนฺธุกรตฺตสุชิวฺโห
วีส จ วีส จ เสตสุทนฺโต
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

อญฺชนวณฺณสุนีลสุเกโส
กญฺจนปฏฺฏวิสุทฺธนลาโฏ
โอสธิปณฺฑรสุทฺธสุอุณฺโณ
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

คจฺฉติ นีลปเถ วิย จนฺโท
ตารคณาปริเวจิตรูโป
สาวกมชฺฌคโต สมณินฺโท
เอส หิ ตุยฺห ปิตา นรสีโห.

สินิทฺธาทิโก ปเนตฺถ อญฺญปาโทติ ชานิโย
เสสา ปาทา โทธกสฺส ปาทาติ จ วิชานิย.

๖๘. สาลินิยํ. **มฺตา**ติ มคณตคณา. **ตฺคคา**ติ ตคณทฺวิคฺครุกา เจ ภวนฺติ. **เวทสฺเสหี**ติ จตุสตฺตหิ ยติภิ อุปลกฺขิตา. สา คาถา สาลินี นาม ภวติ. ครุพหุกมาทิคณานํ สุขุจฺจารณตฺตา ยติปริมาณตฺตา จ ปุริมโต สาโร อสฺสา อตฺถีติ สารินี. ตเทว สาลินี ยถา- อฏฺฐสาลินีติ. ภารตนาฏฺเย ปน สาลินีคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

ฉฏฺฐญฺจ นวมํ เจว ลหูนิ ติฏฺฐุเภ ยทิ
ครูนฺยญฺญานิ ปาเทสุ สา เญยฺยา สาลินี ยถาติ.

อิมานิ ปน สาลินีคาถาย อุทาหรณานิ-

ทานํ สีลํ ภาวนา ปตฺติทานํ
เวยฺยาวจฺจํ เทสนา อนุโมโท
ทิฏฺฐิชุชฺกมฺมํ สุหิจฺจาปจาโย
เญยฺโย เอวํ ปุญฺญวตฺถุปฺปเภโท.

ยํ เต ทิฏฺฐา เมทนี กมฺปมานา
กูฏา เสลา เมทนียํ ปตนฺตา
เทวา นาคา รกฺขสา ภูตสงฺฆา
สพฺเพ ตุยฺหํ ปูชเสฏฺฐํ กโรนฺติ.

๖๙. วาโตมฺมิยํ. **มฺภา**ติ มคณภคณา. **ตคา**ติ ตคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ. **สา ยตี**ติ สา จตุสตฺตยติ เจ ภวติ, สา คาถา วาโตมฺมี นาม ภวติ. วาเตหิ ชาโต อูมิ วีจิ ตรงฺโค วิย อุจฺจารณุสฺสาหภูตวาเตหิ ชาโต อูมิสทิโส มาทิคณสทฺโท ยสฺสา สา วาโตมฺมี. อูการสฺโสกาโร, มสฺส จ ทฺวิตฺตํ. อูมิสทฺโทปิ สาสเน ทิสฺสติ. ปิงฺคลฏีกายํ ปน "วาโตมฺมี อิติ อิตฺถิยํ กิทิการทตฺติโน อิติ อี" อิติ วุตฺตํ. อตฺร จตูภิ สตฺตภิ จ ยติ ภวติ. ปิงฺคลฏีกายํ ปน หลายุธาจริเยน วาโตมฺมีคาถาย อิทํ อุทาหรณํ วุตฺตํ-

ยาตฺยุสฺเสกํ สปทิปฺปาปฺย กิญฺจิ
ชาตา ยสฺสา จปลา จิตฺตวุตฺติ
ยา ทีฆงฺคี ผุฏฺสทฺทฏฺฏหาสา
จตฺตา สฺวตฺถี ทุตวาโตมฺมิมาลา.

ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน อิทํ อุทาหรณํ วุตฺตํ-

ฌาตามุตฺติกฺขณมปฺยจฺจุ ตสฺส
เสณี นามํ คทิตา เหลยาปิ
สํสาเรสฺมึ ทุริตํ หนฺติ โปสํ
วาโตมฺมีโปตมิวมฺโพธิมชฺเฌ.

อลงฺกโต เจปิ สมํ จเรยฺย
สนฺโต ทนฺโต นิยโต พฺรหฺมจารี
สพฺเพสุ ภูเตสุ นิธาย ทณฺฑํ
โส พฺรหฺมโณ โส สมโณ ส ภิกฺขูติ.

อิมาย คาถาย ทุติยปาโท วาโตมฺมีคาถาย ปาโทติ เวทิตพฺโพ.

๗๐. สิริยํ. **ภา**ติ ภคณโต ปรํ. **ตนคา**ติ ตคณนคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ. **อุสฺรสา**ติ ปญฺจฉยติ. สา คาถา สิรี นาม ภวติ. **อุสฺรสสิรี**ติ วา อุสฺรสหิ วิจฺฉินฺนา สิรีคาถา นาม ภวติ. **โคสฺรสสิรี**ติ โค อุสฺ รส สิรีติ ปทจฺเฉโท กาตพฺโพ. เตน วุตฺตํ วุตฺตรตนากเร เกทารภฏฺฏาจริเยน "พาณรเสภิพฺภตนคคา สฺรี"ติ.

กตปุญฺเญหิ เสวิยตีติ สิรี, อิตฺถิวิเสโส. สิรีนามิกา เอกา เทวธีตา. สา วิย เสวิยเต ฉนฺทญฺญูหิ สุขุจฺจารณตฺตาติ สิรี, ตนฺนามิกา คาถา. อถวา สิรีติ ปญฺญา-ปุญฺญานเมตํ อธิวจนํ. ยา หิ คาถา คายนฺตานํ ฉนฺทญฺญูนํ สิรึ วฑฺฒาเปติ, ตสฺมา สิรีวฑฺฒาปนตฺเถน สา คาถา สิรีติ โวหริยติ. สกฺกฏฉนฺโทมญฺชริยํ ปน สิรีคาถาย สมญฺญา อนุกูลาติ วุตฺตา.

อิทํ ปน สิรีนามิกาย อนุกูลาคาถาย อุทาหรณํ-

วลฺลวเวสา มุรริปุมุตฺตี
โคปมิคกฺขี กตรติปุณฺณี
วิจฺฉิตสิทฺเธ ปณติ ปรสฺส
เจ อนุกูลา ชคตินกสฺส.

สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ
สพฺพรสํ ธมฺมรโส ชินาติ
สพฺพรตึ ธมฺมรติ ชินาติ
ตณฺหกฺขโย สพฺพทุกฺขํ ชินาตีติ.

อิมสฺส ปชฺชสฺส ตติยปาโท สิรีคาถาย ปาโทติ เวทิตพฺโพ.

๗๑. รโถทฺธตายํ. **โร**ติ รคโณ. **นรา**ติ นคณรคณา. **ลคา**ติ ลหุกครุกา เจ ภวนฺติ, สา คาถา **อิห** ฉนฺทสิ รโถทฺธตา นาม ภวติ. รถสฺส อุทฺธตา รโถทฺธตา, สา วิยาติ ตถา. อถวา **รโถทฺธตา**ติ ร อถ อุทฺธตาติ เฉโท. ตีสุ คเณสุ รการสฺส อาทิมฺหิ จ อุปริ จ ฐปิตตฺตา โร รการคโณ อถ อารมฺเภ อาทิมฺหิ อุทฺธญฺจ เอติสฺสาติ รโถทฺธา. สา เอว รโถทฺธตา ยถา ปาคุญฺญตาติ. เกจิ ตุ อถ อนนฺตรํ อุทฺธตา นาม วุตฺติ สิยาติ อาหุ. ตํ ตุ น ปิงฺคลสมฺมตํ. อตฺร จ สตฺตหิ จตูหิ ยติ อิจฺจามนาโย. ปาทนฺเต ยตีติ เกจิ. ภารตมุนินา ปน รโถทฺธตาคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

อาทฺยํ ตติย’มนฺตํ จ สตฺตมํ นวมํ ตถา
ครูนฺยตาทเส ปาเท ยตฺร สา ตุ รโถทฺธตาติ.

อิมานิ ปน รโถทฺธตาคาถาย อุทาหรณานิ-

ฉนฺทกา จ ขลุ มา วิลมฺพเห
อสฺสราช ทท เม อลงฺกตํ
สพฺพสิทฺธิ มม เอติ มงฺคลา
อตฺถสิทฺธิ ธุว'มชฺช เหสฺสเต.

โย จ ปกฺขิปติ ภิกฺขุจีวรํ
กญฺจิ วิฏฺฐขลิอลฺลิกาทิสุ
วณฺณมฏฺฐ'มภิปตฺถยํ ปรํ
ตสฺส นตฺถิ ปน มุตฺติ ทุกฺกฏา.

๗๒. สฺวาคตายํ. **รนภา**ติ รคณนคณภคณา จ เทฺว ครุกา ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา **สฺวาคเต**ติ สฺวาคตา อิติ ภวติ. **อิติ**สทฺโท เจตฺถ นามวาจโก. อตฺร สตฺตหิ จตูภิ ยติ อิจฺจามนาโย. ปาทนฺเต ยตีติ เกจิ. สฺวายเมว อาคตา สุนฺทรํ อาคตํ อามนํ ยสฺสา วาติ สฺวาคตา. สุขเน มุขํ อาคจฺฉติ อารุหติ วา ตถา. ภารตมุนินา ปน สฺวาคตาคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

อาทฺยํ ตติย'มนฺตํ จ ทสมํ สตฺตมํ ตถา
ครูนิ ติฏฺฐุเภ ปาเท ยตฺร สา สฺวาคตา มตาติ.

วราหมิหิราจริเยน รจิเต วาราหีสํหิตาคนฺเถ ปน สฺวาคตาคาถาย อิทํ อุทาหรณํ วุตฺตํ-

ทุฏฺฐวากฺยปิสุนา หิตเภเท
พนฺธเน จ กลเห จ หตสฺโส
ลคฺคเคสสิ สุเต ปถิคจฺฉํ
สฺวาคเตปิ กุสลํ น สุโณติ.

อิทํ ปน พุทฺธวํสฏฺฐกถาย อาคตํ สฺวาคตาคาถาย อุทาหรณํ-

กสฺสโปปิ ภควา กตกิจฺโจ
สพฺพสตฺตหิตเมว กโรนฺโต

กาสิราชนคเร มิคทาเย
โลกนนฺทนกโร นิวสีติ.

สินิทฺธนีลมุทุกุญฺจิตเกโส
สูริยนิมฺมิลตลาภินลาโฏ
ยุตฺตตุงฺคมุทุกายตนาโส
รํสิชาลวิหโต นรสีโหติ.

อิมสฺส ปชฺชสฺส ตติยปาทจตุตฺถปาทา สฺวาคตาคาถาย ปาทาติ เวทิตพฺพา.

๗๓. ภทฺทิกายํ. **นนรลหุครุหิ** นคณทฺวยรคณลหุครุหิ อุปลกฺขิตา สา คาถา ภทฺทิกา นาม ภวติ. นาทีหิ สุนฺทรตฺตา ภทฺทํ สุนฺทรํ ลกฺขณมสฺสาติ ภทฺทิกา. ภทฺทลกฺขเณน ยุตฺตาติ วา ตถา, คาถา. วุตฺตจนฺทิกาฉนฺโทสตฺเถ ปน อิมินา คณกฺกเมน วุตฺตํ-

ยสฺสํ วิภาติ นคณา ปรโต รการทฺวนฺทํ
กโต ลหุครูภวโต วิสาลา
ผุลฺลารวินฺทสทิสี กวิฉปฺปทานํ
สา ภทฺทิกา นิคทิตา ผณินายเกน.

อิทํ ปน ภทฺทิกาคาถาย อุทาหรณํ.

ปวรกนกวณฺณโสภณํ
มลยชาลคนฺธวาสิตํ
สกลกมลสีริยาธิกํ
นรวรนนภทฺทิกํ นเม.

ติฏฺฐุภาติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ตีสุ ฐาเนสุ ภียเตติ ติฏฺฐุภา.

ติฏฺฐุภาวณฺณนา สมตฺตา.

๗๔. วํสฏฺเจ. **ชตา**ติ ชคณตคณา. **ชรา**ติ ชคณรคณา เจ ภวนฺติ, **อิทํ** ปชฺชํ วํสฏฺฐํ มุนโย วทนฺติ. ชการาทิ สรวิสมคณสฺส รจิตตฺตา วํโสติ วํสสฺส เอโส วํโส,

สโร. วํโส วิย ติฏฺจติ เอตฺถาติ วํสฏฺจํ. วํเส จิโต วา วํสฏฺโจ, โส วิยาติ วํสฏฺจํ. วํโสติ เวฬุนา กโต สุสิรตูริโย ยถา อิตฺถิวายํ ปุริโสติ. ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน “วทนฺติ วํสฏฺจวิลํ ชตา ชรา”ติ วุตฺตํ. อตฺร ปญฺจหิ สตฺตภิ ยติ อิจฺจามนาโย. “ปาทนฺเต ยตี”ติ เกจิ วทนฺติ.

อิมานิ ปน วํสฏฺจคาถาย อุทาหรณานิ-

ติโลกนาโถ นรเทวปูชิโต
ชิโตปสคฺโค วิมโล ตถาคโต
คโต นิโรธํ นิปุณํ นิรญฺชโน
ชโนปเทโส มนุรกฺขตํ สมํ.

ชิเนนฺทฺรมตฺเตภสกุมฺภจารินี
ชิโนรสานํ มุขปงฺกชาลินี
สรสฺวตี เม มุขคพฺภคพฺภินี
รมตฺวนายาสสทตฺถสูทนี.

วิภูสิตา พาลชนาติจาลินี
วิภูสิตงฺคีวนิเตว มาลินี
สทา ชนานํ นยนาลิมาลินี
วิลุมฺปินีวาติวิโรจิ ลุมฺพินี.

อนนฺตญาณํ กรุณาลยํ ลยํ
มลสฺส พุทฺธํ สุสมาหิตํ หิตํ
นมามิ ธมฺมํ ภวสํวรํ วรํ
คุณากรญฺเจว นิรงฺคณํ คณํ.

ทยาลยํ สพฺพธิ ทุกฺกรํ กรํ
ภวณฺณวาติกฺกม’มคฺคตํ คตํ
ติโลกนาถํ สุสมาหิตํ หิตํ
สมนฺตจกฺขุํ ปณมามิ ตํ มิตํ.

ตหึ ตหึ ปารมิสญฺจยํ จยํ
คตํ คตํ สพฺภิ สุขปฺปทํ ปทํ
นรานรานํ สุขสมฺภวํ ภวํ
นมานมานํ ชินปุงฺควํ ควํ.

๗๕. อินฺทวํสายํ. ยตฺถ **ตา**ติ เทฺว ตคณา. **ชรา**ติ ชคณรคณา เจ ภวนฺติ, สา คาถา **ขลุ** เอกนฺเตน อินฺทวํสา นาม ภวติ. เหฏฺฐา ทสฺสิตาย อินฺทวชิราคาถาย ปาเยน สทิสตฺตา ตาย อินฺโทติ ลทฺธนามิกาย คาถาย วํโส อนฺวโย อภิชโน สนฺตตีติ อินฺทวํสา. อตฺร ปญฺจภิ สตฺตภิ ยติ อิจฺจามนาโย.

อิมานิ ปน อินฺทวํสาคาถาย อุทาหรณานิ-

สงฺคมฺม ตุมฺเห อิธ มคฺคภาวนํ
ฐานานิ สํเวชนิยา พหู อิธ
สํเวคสํเวชนิเยสุ วตฺถุสุ
สํเวคชาโตว ปยุชฺช โยนิโส.

มคฺคงฺคนาวํ มุนิทกฺขนาวิโก
อีหาผิยํ ญาณกเรน คาหโก
อารุยฺห โย ตาย พหู ภวณฺณวา
ตาเรสิ ตํ พุทฺธ'มฺฆปฺปหํ นเม.

สมฺภาติ สาลา สกลงฺคโสภิตา
มาลาลตากมฺมวิตานลงฺกตา
โอลมฺพิตา เนกวิธา ธชาวลี
อามนฺตยนฺตี วิย สา มหาชนํ.

๗๖. โตฏเก. **อมฺพุธิเสหี**ติ จตูหิ สคเณหิ. **มิตนฺ**ติ อวจฺฉินฺนํ. **อิห** ฉนฺทสิ โตฏกํ ภวติ. เตน วุตฺตํ วาจปฺปติอภิธาเน ตารานาถาจริเยน “มิต. ติ. มิ มา วา ต. ปริมิเต สทฺทิเต อวจฺฉินฺเน ขิตฺเต จา”ติ.

ปุริมลกฺขณํ ตุฏฺฐิ หึสตีติ โตฏฺฐกํ. สุทฺธภาเวน สมานคเณเหว ปุริมสฺส อิมสฺส จ รจิตตฺตา เตน สทฺธึ ตุฏฺฐิ กลหกมฺมํ กโรนฺตํ วิย ปวตฺตตีติ วา โตฏฺฐกํ, ปชฺชํ.

ฉพฺภิ ฉพฺภิ จ วิจฺฉินฺนํ อิจฺฉนฺตาจริยาสภา
ปาทนฺเตสุ จ วิรมํ วทนฺติ จาปเร วิทู.

ภารตมุนินา ปน โตฏฺฐกคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

ฉฏฺจํ ตติยํ นวมํ ครูนฺยนฺต’มถาปิ วา
ยตฺร ตุ ทฺวาทเส ปาเท ตํ เฌยฺยํ โตฏฺฐกํ ยถา.

อิมานิ ปน โตฏฺฐกคาถาย อุทาหรณานิ-

อถ ราชคหํ วรราชคหํ นรราชวเร นครนฺตุ คเต
คิริราชวโร มุนิราชวโร มิคราชคโต สุคโตปิ คโต.

ภชิตํ จชิตํ ปวนํ ภวนํ ชหิตํ คหิตํ สมลํ อมลํ
สุคตํ อคตํ สุคตึ อคตึ นมิตํ อมิตํ นมตี สุมตี.

สมตึสติปารมิสมฺภรณํ วรโพธิทุเม จตุสจฺจทสํ
วร’มิทฺธิคตํ นรเทวหิตํ ติภวูปสมํ ปณมามิ ชินํ.

สตปุญฺญชลกฺขณิกํ วิรชํ คคนูปมธึ ธิติเมรุสมํ
ชลชูปมสีตลสีลยุตํ ปถวีสหนํ ปณมามิ ชินํ.

๗๗. ทุตวิลมฺพิเต. **นภา**ติ นคณภคณา. **ภรา**ติ ภคณรคณา เจ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ ทุตวิลมฺพิตํ ปิงฺคโล อาห. อนนฺตรลกฺขณํ ทุสฺสติ วิกตึ กโรตีติ ทุโต, นาทิคโณ. เตน วิเสเสน ลมฺพิตพฺพํ พนฺธิตพฺพนฺติ ทุตวิลมฺพิตํ. ทุเตน ลหุเกน วิลมฺพิเกน ครุเกน สเรน จ อุจฺจาริยเตติ วา ทุตวิลมฺพิตํ. อตฺร ปาทนฺเต ยติ ภวติ.

อิมานิ ปน ทุตวิลมฺพิตคาถาย อุทาหรณานิ-

สุรภิจนฺทนจุณฺณสมากุลา กุสุมกุงฺกุมธูปสุคนฺธินี
วิวิธจารุมหทฺธชมาลินี ทสสหสฺสิ อโหสิ สมนฺตโต.

นวปลาสปลาสวนํ ปุโร ปฏุปราคปราคตปงฺกชํ
มุทุลตนฺตลตนฺตมโลกย- สสุรภึ สุรภึ สุมเน ภเร.

๗๘. ปุเฏ. **นา**ติ เทฺว นคณา. **มฺยา**ติ มคณยคณา เจ ภวนฺติ, **วสุยุควิรตี**ติ อฏฺจตุยติ, อยํ ปุโฏ ภวติ. ทฺวีหิ ยตีหิ โยคโต หตฺเถหิ พนฺโธ ปุโฏ วิยาติ ปุโฏ. วสุนามกา อฏฺคณเทวตา ปน เอวํ เวทิตพฺพา.

ธโร ธุโว จ โสโม จ อโห เจวานิโล'นโล
ปจฺจูโส จ ปภาโส จ วสโวฏฺจวิติ มตา.

ยุคา ปน สจฺจยุค-เตฺรตยุค-ทฺวาปรยุค-กลิยุควเสน จตุพฺพิธา. ภารตมุนินา รจิเต ภารตนาฏฺเย ปน ปุฏคาถาย อิทํ อุทาหรณํ วุตฺตํ-

ยทิ ขลุ จ สิยุํ เทฺว นา ตถา มฺยา
ยติวิธิปิ จตุตฺถฏฺจาภิริฏฺโจ
ภวติ จ ชคติฏฺโจ สพฺพทา โย
ส อิหติ ปุฏวุตฺตํ นามโต ตุ.

ภารตมุนิโน มติยา จตูหิ อฏฺจภิ ยติ ภวติ.

๗๙. กุสุมวิจิตฺตายํ. **นยสหิตา**ติ นคณยคณสหิตา. **นฺยา**ติ นคณยคณา เจ ภวนฺติ, สา คาถา กุสุมวิจิตฺตา นาม ภวติ. นยคเณหิ เอกนฺตริเกหิ วิรจิตตฺตา กุสุมํ ปุปฺผํ วิย วิจิตฺตา กุสุมวิจิตฺตา. อตฺร ปาทนฺเต ยติ ภวติ.

อิทํ ปน กุสุมวิจิตฺตาคาถาย อุทาหรณํ-

วิปินวิหาเร กุสุมวิจิตฺตา กุฤกิตโคปี มหิตจริตฺตา
มุรริปุมุตฺตี มุขริตวํสา จิรปริปา โว ตรลวตํ สา.

๘๐. ภุชงฺคปฺปยาเต. **เวทเยหี**ติ จตูหิ ยคเณหิ อุปลกฺขิตํ. ตํ ปชฺชํ ภุชงฺคปฺ-ปยาตํ ภวติ. หิกาโร ปาทนฺตครุโก ยคณสฺส อพฺโพจฺฉินฺนตฺตา. ภุชงฺคานํ อุรคานํ วิย ปยาตํ คมนํ ยสฺส ตํ ภุชงฺคปฺปยาตํ.

ฉพฺภิ ฉพฺภิ จ วิจฺฉินฺนํ　　อิจฺฉนฺตาจริยาสภา
ปาทนฺเตสุ จ วิรมํ　　วทนฺติ จาปเร วิทู.

อิมานิ ปน ภุชงฺคปฺปยาตคาถาย อุทาหรณานิ-

วเร จารุรูเป วิหาเร อุฬาเร
นโร การเย วาสเย ตตฺถ ภิกฺขู
ทเทยฺยนฺนปานญฺจ วตฺถญฺจ เนสํ
ปสนฺเนน จิตฺเตน สกฺกจฺจ นิจฺจํ.

อิมํ พุทฺธวํสสฺส สํวณฺณนํ เม
กโรนฺเตน ยํ ปตฺถิตํ ปุญฺญชาตํ
สทา ตสฺส จายํ วิปาเกน โลโก
ธุวํ สนฺต'มจฺจนฺต'มตฺถํ ปยาตํ.

วินสฺสนฺตุ โรคา มนุสฺเสสุ สพฺเพ
ปวสฺสนฺตุ เทวาปิ วสฺสนฺตกาเล
สุขํ โหตุ นิจฺจํ วรํ นารกานํ
ปิสาจา ปยาตาปิปาสา ภวนฺตุ.

สุรา อจฺฉรานํ คณาทีหิ สทฺธึ
จิรํ เทวโลเก สุขํ จานุโภนฺตุ
จิรํ ฐาตุ ธมฺโม มุนินฺทสฺส โลเก
สุขํ โลกปาลา มหึ ปาลยนฺตุ.

ชินาณตฺติยํ โยหิตาสา สิตาสา
อวสฺสํว เต โหนฺตุ'ตาสา หตาสา
อโต สพฺพปาเป สตาสา วตาสา
กโรนฺเตว สนฺติสฺสิตา สามิตาสา.

อยํ ปเนตฺถ โยชนา- **เย** สปฺปุริสา **ชินาณตฺติยํ** พุทฺธสฺส วินยปญฺญตฺติสงฺขาตาณตฺติยํ **โอหิตาสา** อนติกฺกมวเสน ปติฏฺฐิตอาสา โหนฺติ, **สิตาสา** ปริสุทฺธาสา

เต สาธโว **หตาสา** อนุกฺกเมน หตตณฺหา อวสฺสํว เอกนฺเตเนว **อตาสา** ภยรหิตา ยโต โหนฺติ, **อโต** ตสฺมา สพฺพปาเป สพฺพอกุสเล **สตาสา** ภยสหิตา **วตาสาว** นิรวชฺชวตาภิลาสวนฺโต สาธุชนา **สนฺติสฺสิตา** สนฺตินิสฺสิตาโย **สามิตาสา** สามิ-ภาวาสาโย กโรนฺเตว.

๘๑. ปิยํวทายํ. **นภชเรหี**ติ นคณภคณชคณรคเณหิ อุปลกฺขิตา. สา วุตฺติ ปิยํวทา ภวติ. นาทีหิ รจิตตฺตา ปิยํ ปิยรูปํ วจนํ วทนฺติ กเถนฺติ เอตาย คายนฺตาติ ปิยํวทา, คาถา. ปิยํ ปิยายิตพฺพํ วโท วทนํ. อุจฺจารณคีรํ ยสฺสา วา ปิยํวทา. อลุตฺต-สมาโสยํ.

อิทํ ปน ปิยํวทาคาถาย อุทาหรณํ-

ปวรวณฺณธรรูปลกฺขณา
รตนกญฺจนสุมณฺฑิตาสยา
มลยจนฺทนสุคนฺธคนฺธิกา
พหุชนํ ปิยวทา ยโสธรา.

๘๒. ลลิตายํ. **ตภา**ติ ตคณภคณา. **ชรา**ติ ชคณรคณา เจ ภวนฺติ, สา คาถา ลลิตา นาม สุธีหิ วุตฺตา. ตาทีหิ ลเลติ โสภตีติ ลลิตา. อถวา ลลิตํ วิลาโส คโณ ลกฺขณํ วา ยสฺสา สา ลลิตา.

ภารตมุนินา ปน ลลิตาคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

อาทิจตุตฺถํ ทสมํ เนธนํ อฏฺฐมํ ตถา
ยตฺร ทีฆานิ ปาเทสุ ตํ วุตฺตํ ลลิตํ มตํ.

อิทํ ปน ลลิตาคาถาย อุทาหรณํ-

พุทฺธํ นรานรสุปูชิตํ คุณํ
ปญฺญาปทีปชุติยา หตนฺธกํ
สมฺปนฺนสีริลลิตํ วินายกํ
วนฺทามิ การุณิก'มคฺคปุคฺคลํ.

รตฺตสฺส หิ อุกฺกุฏฺฐิกํ ปทํ ภเว
ทุฏฺฐสฺส โหติ อวกฑฺฒิตํ ปทํ
มูฬฺหสฺส โหติ สหสานุปีฬิตํ
วิวฏฺฏจฺฉทสฺส อิท'มีทิสํ ปทนฺติ.

อิมาย คาถาย ทุติยปาทตติยปาทา ลลิตาคาถาย ปาทาติ เวทิตพฺพา.

๘๓. ปมิตกฺขรายํ. **สชสเสหี**ติ สคณชคณสคณทฺวเยหิ อุปลกฺขิตา สา คาถา ปมิตกฺขรา นาม วิพุเธหิ **อุทิตา** กถิตา, สชสเสหิ **อุทิตา** อุคฺคตา ปมิตกฺขรา วา ภวติ. “อุทิตนฺตุตฺตอุคฺคเต”ตี หิ เมทินีโกเส วุตฺตํ- ปมิตานิ ปริมิตานิ อปฺปานิ อกฺขรานิ ยสฺสาติ ปมิตกฺขรา. สาทิคเณหิ รจิตตฺตา ปกาเรน มิตา อกฺขรา ยสฺสา สา วา ปมิตกฺขรา.

อิทํ ปน ปมิตกฺขราคาถาย อุทาหรณํ-

ปริสุทฺธวากฺยรจนติสยํ ปริสิญฺจเตว สวเนสวฺมตํ
ปมิตกฺขราปิ วิปุลตฺถวตี ตว ภารตี หรติ เม หทยํ.

๘๔. อุชฺชลายํ. **นนภรสหิตา**ติ นคณทฺวยภคณรคเณหิ สหิตา **อุชฺชลา** นาม วิพุเธหิ **อภิหิตา** คทิตา. นาทิคเณหิ อุชฺชลตีติ อุชฺชลา. ภิหิโตชฺชลาติ ปาโจตฺร ยุตฺโต.

อิทํ ปน อุชฺชลาคาถาย อุทาหรณํ-

สุมธุรตรสทฺทนิตึ อิมํ ปฏุตรมหิตํ สุลิเข วรํ
วิทุวิมติตโมปหรึ รวึ มติกุมุทปโพธินิสาปตึ.

๘๕. เวสฺสเทวิยํ. **มมา**ติ เทฺว มคณา. **ยา**ติ เทฺว ยคณา เจ ภวนฺติ. **ปญฺจสฺสจฺฉินฺนา**ติ ปญฺจสตฺตยติ. สา คาถา เวสฺสเทวี นาม ภวติ. วิสฺสานํ สกลานํ เทวานํ เทยฺโย พลิ เวสฺสเทวี, สพฺพเทวสมฺพนฺธพลิ. เวสฺสเทวี วิยาติ เวสฺสเทวี. เกจิ ปน “เวสฺสสฺส ปชฺชุนฺนเทวปุตฺตสฺส เทวีติ เวสฺสเทวี. สา วิย ทิพฺพนฺติ กีฬนฺติ ฉนฺทญฺญุโน เอตาย สุขุจฺจารเณหิ รมณีเยหิ มาทิคเณหิ โยคโตติ เวสฺสเทวี”ติ วทนฺติ.

อิมานิ ปน เวสฺสเทวีคาถาย อุทาหรณานิ-

ลงฺกาทีเป โส สตฺถุกปฺโป อกปฺโป
ลงฺกาวิฏฺฐาเนทีสุ ฐาเนสุ เถโร
ธมฺมํ ภาสิตฺวา ทีปภาสาย เอวํ
สทฺธมฺมาภารํ การยี ทีปทีโป.

อจฺจามญฺเญสํ ตฺวํ วิหายามรานํ
อเทฺวเตเนกํ นาถมพฺภจฺจภตฺยา
ตตฺราเสสาตฺมนฺยจฺจิเต ภาวินีเต
ภาตา สมฺปนฺนา ราธนา เวสฺสเทวี.

๘๖. ตามรเส. **นชชา**ติ นคณชคณทฺวยา จ. **โย**ติ ยคโณ เจ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ อิห ฉนฺทสิ ตามรสํ นาม ภวติ. **ภวติหา**ติ เจตฺถ ภวติ อิหาติ ปทจฺเฉโท กาตพฺโพ. เตน วุตฺตํ วุตฺตรตนากเร “อิห วท ตามรสํ นชชาโย”ติ. อนฺเต ยคณยุตฺตสฺส ผุลฺลคฺคตฺตา ตามเร ชเล สนฺตํ ชาตํ ปทุมํ วิยาติ ตามรสํ. ตามรสสทฺทสฺส อตฺโถ เอวํ เวทิตพฺโพ-

กุเสสเย ตามรสํ สุวณฺเณ จาปิ ตมฺพเก
ธูตฺตูเร กถิตํ กุลีวํ ทฺวาทสกฺขรฉนฺทสิ.

อิทํ ปน ตามรสปชฺชสฺส อุทาหรณํ-

ผุฏฺฐสฺสมามกรนฺทมนุญฺญํ นรลลนานยนาลินิปีตํ
ตว มุขตามรสํ นรสตฺถุ หทยตฬากวิกาสิ มมตฺถุ.

อนฺตรา ทฺวินฺนํ อยุชฺฌปุรานํ
ปญฺจวิธา ฐปิตา อภิรกฺขา
อุรคกโรฏิปยสฺส จ หารี
มนทยุตา จตุโร จ มหตฺถาติ.

อิมสฺส ปชฺชสฺส ตติยปาทจตุตฺถปาทา ตามรสปชฺชสฺส ปาทาติ เวทิตพฺพา.

๘๗. กมลายํ. **สยเสหี**ติ สคณยคณสคเณหิ ปรํ. **โย**ติ ยคโณ เจ ภวติ, สา คาถา กมลาติ วิญฺเญยฺยา. สยคเณเหว อปราปรํ รจิตตฺตา สยอิจฺจาทินา กมํ ลาติ คณฺหตีติ กมลา. อถวา กํ ชลํ อลยติ ภูสยตีติ กมลํ, อมฺพุชํ. กํสทฺทูปปท-อล ภูสเนติ ธาตุ. ตํ วิย วิภูสนตฺเถนาติ กมลา.

อิทํ ปน กมลาคาถาย อุทาหรณํ-

กมลํ สุคนฺธํ กมลํ กรตฺตุํ
วนโท วิสุทฺโธ ขมลํ กรตฺตุํ
ปุริสุตฺตโม โลกชิโน จ นาโถ
นรเทวกํ โลกมลํ กรตฺตุํ.

เย ราครตฺตานุปตนฺติ โสตํ
สยํ กตํ มกฺกฏโกว ชาลํ
เอตํปิ เฉตฺวาน วชนฺติ ธีรา
อนเปกฺขิโน กามสุขํ ปหายาติ.

อิมาย คาถาย จตุตฺถปาโท กมลาคาถาย ปาโทติ เวทิตพฺโพ. เสสเภทา อูหนียา สุมตีหิ. **ชคตี**ติ ตาสํ ฉนฺโท สญฺเญสา. คจฺฉนฺติ สตฺตา ยสฺสํ สายํ ชคตี, ภูมิ. คมุ คมเนติ ธาตุ, ติปจฺจโย, คสฺส ทฺวิตฺตํ. ปุน คสฺส ชตฺตํ, นทาทิ. สา วิย วํสฏฺฐาทโย คาถา คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ ยสฺมึ โสยํ ชคตี, ฉนฺโท. อถวา ชตชราทิคเณหิ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ วา ชคตี.

ชคตีวณฺณนา สมตฺตา.

๘๘. ปหสฺสิณิยํ. **มฺนา**ติ มคณนคณา. **ชฺรา**ติ ชคณรคณา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ ติทสยติ, สา คาถา ปหสฺสิณี ภวติ. คณวิสมภาเวน สรสฺส วิจิตฺตตฺตา สวนียตฺตา จ ปกาเรน หสฺสนํ ชเนตีติ ปหสฺสิณี. ถิยมินี, นสฺส ณตฺตํ, สสฺส จ ทฺวิตฺตํ.

อิทํ ปน ปหสฺสิณีคาถาย อุทาหรณํ-

โย พุทฺโธ สุมติ ทิเว ทิวากโรว
โสภนฺโต รติชนเน สิลาสนมฺหิ
อาสีโน สิวสุขทํ อเทสิ ธมฺมํ
เทวานํ ต'มสทิสํ นมามิ นิจฺจํ.

๘๙. รุจิรายํ. **ชภา**ติ ชคณภคณา. **สฺชคา**ติ สคณชคณครุกา เจ ภวนฺติ. **จตุคฺคเหหี**ติ จตูหิ นวหิ วิจฺฉินฺนา. สา คาถา **อิห** ฉนฺทสิ รุจิรา นาม ภวติ. ชาทีหิ จตุคฺคหยตีหิ จ รจิตตฺตา สทฺทสวเน รุจึ ฉนฺทํ อรติ ปวตฺเตตีติ รุจิรา. **คห**สทฺโท เจตฺถ นวคฺคหตฺถวาจโก. เตน วุตฺตํ โชติสตฺเถ-

สูโร จนฺโท จ องฺคาโร พุโธ จาปิ พฺรหปฺปติ
สุกฺโก สเนจโร ราหุ เกตุ เจติ นวคฺคหาติ.

วุตฺตจนฺทิกายํ ปน นามนฺตรวเสน เอวํ วุตฺตํ "ยสฺสํ วิภาติ ชคณา ปรโต ภกาโร ตสฺมา ปโร สชคณา ปรโต ครุ เจสา ปิงฺคเลน กถิตา ลลิตา"ติ. กตฺถจิ วุตฺตรตนากรฉนฺโทสตฺเถ ปน "จตุคฺคเหหิห รุจิรา ชฺภา สรา โค"ติ ปาโฐ.

อิมานิ ปน รุจิราคาถาย อุทาหรณานิ-

อสงฺขตํ สิวม'มตํ สุทุทฺทสํ ปรายณํ สรณ'มนีติกํ ตถา
อนาสวํ ธุวมนิทสฺสนากตา- ปโลกิตํ นิปุณ'มนนฺตมกฺขรํ.

น รชฺชเต ปุริสวรสฺส มานสํ
นโภ ยถา ตมรชธูมเกตุหิ
น ลิมฺปเต วิสยสุเขสุ นิมฺมลํ
ชเล ยถา นวนลินํ สมุพฺภวํ.

ปุนาตุ โว หริ อติราสวิพฺภมี
ปริพฺภมํ วชรุจิรางฺคนนฺตเร
สมีรโณลฺลสิตลตานฺตราลโค
ยถา มรุตฺตรลภมาลภูรุโห.

พฺรหฺมา จ โลกาธิปตี สหมฺปติ
กตญฺชลี อนธิวรํ อายาจถ
สนฺตีธ สตฺตาปฺปรชกฺขชาติกา
เทเสหิ ธมฺมํ อนุกมฺปิมํ ปชนฺติ.

อิมสฺส ปชฺชสฺส ทุติยปาโท รุจิราคาถาย ปาโทติ เวทิตพฺโพ.

อติชคตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ปุริมโต เอกกฺขราตีตตฺตา อติมหนฺตี ชคตีติ อติชคตี.

อติชคตีวณฺณนา สมตฺตา.

๙๐. อปราชิตายํ. **นนรสลหุคา**ติ นคณทฺวยรคณสคณลหุครุกา เจ ภวนฺติ. **สเรหี**ติ สตฺตหิ วิจฺฉินฺนา. สา คาถา อปราชิตา นาม ภวติ. นาทิคเณหิ ลหุครูหิ ยตีหิ จ โยคโต อปเรหิ น ปราชิตาติ อปราชิตา. สรสทฺโท เจตฺถ อุสภาทิสตฺตสรตฺถวาจโก. เตน วุตฺตํ-

อุสโภ เธวโต เจว ฉชฺชคนฺธารมชฺฌิมา
ปญฺจโม จ นิสาโท จ สตฺเตเต คทิตา สราติ.

อิทํ ปน อปราชิตาคาถาย อุทาหรณํ-

ยทนวธิภุชปฺปตาปกตปฺปทา
ยทุนิจยจมูปเร อปราชิตา
วิชยตสมเร สมตฺถริปุพฺพชํ
ส ชยติ ชคตึ คตีอมตนฺทโท.

๙๑. ปหรณกลิกายํ. **นนภนลคา**ติ นคณทฺวยภคณนคณลหุครุกา เจ ภวนฺติ. **อิติ** อีทิสี สตฺตยติ. สา คาถา ปหรณกลิกา นาม. อิติ อีทิสาย รีติยา วา ปหรณกลิกา นาม. อิติสทฺโท เจตฺถ สมฺจฺจยตฺถโชตโก อนุกฑฺฒนตฺถโชตโก วา. ปาเยน คณลหุครูนํ ปุริมาย สทิสตฺตา ตาย ปหรณํ ปกาเรน หรณํ กโรนฺตี วิย ปวตฺตตีติ ปหรณกลิกา, คาถา. อิโก, อา, รสฺส ลตฺตํ. อถวา อาทินคณทฺวยสฺส อนฺตลหุครุทฺวยสฺส จ ปุริม-

คาถาย สทิสตฺตา ตโต ปุริมคาถาโต ปหรณํ ปกาเรน หริตา ธาริตา วิย ปวตฺตา กลา. นคณทฺวยลหุครุทฺวยสงฺขาโต อวยโว ยสฺสา สา ปหรณกลิกา, ปหรเณหิ กลาสงฺขาเตหิ ยถาวุตฺตนคณาทฺวยเวหิ ยุตฺตาติ วา ตถา. อปโร นโย. ปกาเรน ชีวิตํ หรนฺติ ฉินฺทนฺติ สุขสฺส วา ฉินฺทนวเสน ทุกฺขํ หรนฺติ ชเนนฺติ สตฺตา เอเตนาติ ปหรณํ, อายุธํ. ปหรณานํ อญฺญมญฺญฆฏฺฏนวเสน ปวตฺตานํ กลํ อพฺยตฺตมธุรสทฺโท วิย กลํ นาทิคณาน-มพฺยตฺตมธุรสทฺโท ยสฺสาตฺถิ, ตสฺมึ วา นิยุตฺตาติ ปหรณกลิกา, คาถา. อสฺสตฺถุยตฺเถ ณิโก นิยุตฺตตฺเถ วา. เอตฺถ จ กลสทฺโท นปุํสกลิงฺเค วตฺตมาโน อพฺยตฺตมธุรสทฺเท วตฺตติ. อิตฺถิลิงฺเค ปน โส สทฺโท อํสโกฏฺฐาสสิปฺปาทีสุ ปวตฺตตีติ ญาตพฺโพ.

อิทํ ปน สกฺกฏฉนฺโทมญฺชริยํ อาคตํ ปหรณกลิกาคาถาย อุทาหรณํ-

พฺยถยติ กุสุมปฺปหรณกลิกา
ปมทวนภวา ตว ธนุวิตตา
วิหรวิปทิเม สรณ’มิห ตโต
มธุมถนคุณํ สรณ’มวิรตํ.

๙๒. วสนฺตติลกายํ. **ตภชา**ติ ตคณภคณชคณา. **ชคา**ติ ชคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ, สา คาถา วสนฺตติลกา อาจริเยหิ วุตฺตา. ยา วุตฺติ ตภชา ชคา โค อิติ ฉหิ ลกฺขเณหิ ปฏิมณฺฑิตา, สา วุตฺติ วสนฺตติลกา อาจริเยหิ วุตฺตา. ตคณาทิโยคโต วสนฺเต ผคฺคุนกาลปกฺเข จิตฺรมาเส วิสาขชุณฺหปกฺเข จ. เมโฆ วิย ติลโก วิจิตฺโร คโณ ยสฺสา สา วสนฺตติลกา. อตฺร อฏฺฐหิ ฉพฺภิ จ ยติ อิจฺจามนาโย. ปาทนฺเต ยตีติ อปเร.

อฏฺฐฉพฺภิ จ วิจฺฉินฺนํ　　อิจฺฉนฺตาจริยาสภา
ปาทนฺเตสุ จ วิรามํ　　วทนฺติ จาปเร วิทู.

ภารตมุนินา ปน อิมินา ลกฺขเณน วุตฺตํ-

อาโท เทฺว จ จตุตฺถํ วา　　อฏฺฐเมกาทเส ครุ
อนฺโตปนฺเต จ สกฺกรียํ　　วสนฺตติลกา ยถา.

วสนฺตติลกาคาถาย ปน วิวิธสมญฺญา ภวนฺติ. เตน วุตฺตํ ฉนฺโทปเทสเก-

วสนฺตติลกํ มญฺชุ ติลโกทฺธสฺสณี ตถา
สีโหทฺธตํ สีโหนฺนตํ ปิงฺคโล มธุมาธวีติ.

อิมานิ ปน วสนฺตติลกาคาถาย อุทาหรณานิ-

โส สาคเร ชลธิกํ รุธิรํ อทาสิ
ภูมึ ปราชิยตมํ สมทาสิ ทานํ
เมรุปฺปมาณ'มธิกญฺจ สโมฬิสีสํ
เข ตารกาธิกตรํ นยนํ อทาสิ.

เอวํ อนนฺตมปิ ชาติสเตสุ ทุกฺขํ
ปตฺวาน สตฺตหิตเมว คเวสยนฺโต
ทีปงฺกรุคฺคหิตสีลสมาธิปญฺโญ
ปาเลสิ ยาว สกโพธิตเล สุนิฏฺฐา.

พุทฺธํ นรานรสโมสรณํ ธิตตฺตํ
ปญฺญาปทีปชุติยา วิหตนฺธการํ
อตฺถาภิกามนรเทวหิตาวหํ ตํ
วนฺทามิ การุณิก'มคฺค'มนนฺตญาณํ.

พุทฺเธน โลกมหิเตน สหาววาโส
โย เจติยํ สตตปูชิตมูทิตตฺโต
สทฺธา กโรติ น มนํ สทิวํ คมิตฺวา
อนฺเตปิ สนฺต'มปโลกิต'มาธิคจฺเฉ.

สกฺกรีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. สํสยํ ฉินฺทิตุํ สกติ สมตฺเถติ สกฺยเต ปูชิยเต วาติ สกฺกรี. ยถาลาภคณลหุครูหิ ยตีหิ จ สมฺมา กริยเตติ วา ตถา.

สกฺกรีวณฺณนา สมตฺตา.

๙๓. สสิกลายํ. **ทฺวิหตหยลหู**ติ ทฺวิคุณิตสตฺตลหุ จ. **อถ** ปจฺฉา **โค**ติ ครุโก เจ ภวติ. **อิติ** อิมินา ปกาเรน อภิลกฺขิตา. สา คาถา สสิกลา นาม ภวติ. **รถคิตี**ติ

อถ โคอิติ ปทจฺเฉโท. สสลกฺขณเมตฺถาติ สสี. สสิโน จนฺทมณฺฑลสฺส กลา โสฬสม-ภาโค สสกลงฺโก วิย ลหุครุวณฺณสหิโต ยสฺสา สา สสิกลา. อถวา สสิโน อินฺทุโน กลา อวยวา วิย กลา ลหุภูตาวยวา ยสฺสา สา สสิกลา, คาถา. อตฺร สเรหิ วสูหิ จ ยติ อิจฺจามนาโย. สสิกลาคาถาย วิวิธสมญฺญา ภวนฺติ. เตน วุตฺตํ อมฺหากํ อาจริเยน สิรีกุมารตฺเถรวเรน-

จนฺทาวตฺตา มณิคุณ- นิกโร สรโภ สกา
มาลา สสิกลา เจติ กถิตํ นาม ฉกฺกกนฺติ.

อิทํ ปน สกฺกฏฉนฺโทมญฺชริยํ อาคตํ สสิกลาคาถาย อุทาหรณํ-

มลยชติลกสมุทิตสสิกลา
วชยุวติลสทลิกคคนคตา
สรสิชนยนหทยสลิลนิธึ
พฺยตนุตวิตตรภสปริตรลํ.

๙๔. มณิคุณนิกเร. **อิห** สสิกลายํ **วสุหยยตี**ติ อฏฺฐสตฺตยติ มณิคุณนิกโร ภวติ. **ยติริหา**ติ ยติ อิหาติ ปทจฺเฉโท. ยติริมาติปิ กตฺถจิ ปาโฐ. กตฺถจิ ปน คกาเร อุสฺสรหิโต มณิคณนิกโรติ ปาโฐ. ยติ วิเสสิตลหุครุหิ วิภูสิตตฺตา มณิคุเณน มณิราสินา มณิพนฺธเนน วา วิภูสิโต นิกโร หตฺโถ วิยาติ มณิคุณนิกโร.

อิมานิ ปน มณิคุณนิกรคาถาย อุทาหรณานิ-

นรกริปุ อวตุ นิขิลสุรคตี
อมิตมหิมภรสหชนิวสตี
อนวธิมณิคุณนิกรปริจิโต
สริทธิปติริว ธตตนุวิภโว.

รติกรรณชหรชมลมถนา
รมยสิสุรนรสุวิสทวจเน
วิกสิตสุวิปุลวรตนุกิรเณ
สุรนรปติริว ชยสิ ชนมิทํ.

๙๕. มาลินิยํ. **นนมยยยุตา**ติ นคณทฺวยมคณยการทฺวยยุตฺตา. **โภคิสีหี**ติ โภคีอิสีหิ ฉินฺนา. อยํ คาถา **มาลินี** นาม ภวติ. นาทิโยคโต มาลา คณมาลา ยสฺสาตฺถีติ มาลินี. โภคิสีหีติ โภคี อิสีหีติ ปทจฺเฉโท. โภคีสทฺโท เจตฺถ อฏฺฐนาคตฺถวาจโก. เตน วุตฺตํ-

อนนฺโต วาสุกี สงฺโข   กกฺกโฏ ตกฺขโก ตถา
ปทุโม มหาปทุโม   กุลิโส เจติ วิสฺสุตาติ.

อิสิสทฺโท ปน สตฺตมุนิวาจโก. เตน วุตฺตํ หริวํเส-

มริจิ รตฺถิ ปุลโห   ปุลจฺโฉ กตฺองฺคิรา
วิสฏฺโฐ จ มหาภาโค   สตฺเตเต พฺรหฺมุโน สุตาติ.

กวิกปฺปลตาฏีกายํ ปน เอวํ วุตฺตํ-

กสฺสโปติ ภารทฺวาโช   วิสฺสามิตฺโต จ โคตโม
ยมทคฺคิ วสิฏฺโฐ จ   สตฺเตเต มุนโย มตาติ.

อิมานิ ปน มาลินีคาถาย อุทาหรณานิ-

อิติ วิตต'มนนฺตํ กิตฺติสมฺภารสารํ
สกลทสสหสฺสีโลกธาตุมฺหิ นิจฺจํ
อุปจิตสุตเหตุํ ปสฺสตานนฺตกาลํ
ตทิธ สุคตโพธึ สาธุกํ จินฺตนียํ.

อิติ คหิตมหนฺตํ โพธิสมฺภารสารํ
คณนปรมตีตํ ปารมีปูริตตฺตํ
กรจรณสิราทีทินฺนทานาติทานํ
ปรหิตนิรตํ ตํ โพธิสตฺตํ นมามิ.

อขิลคุณนิธาโน โย มุนินฺโทปคนฺตฺวา
วนมิสิปตนวฺหํ สญฺญตานํ นิเกตํ
ตหิ'มกุสลเฉทํ ธมฺมจกฺกํ ปวตฺโต
ต'มตุลมภิกนฺตํ วนฺทเนยฺยํ นมามิ.

วิวิธนยวิจิตฺเต ปาฬิธมฺเม ปฏุตฺตํ
สร’มสรปรสฺมึ ตีหิ สนฺธีหิ ยุตฺเต
พหุวิธนยสาเร สนฺธิกปฺปมฺหิ โยคํ
กริย สุมติ โปโส อตฺถสารํ ลเภติ.

๙๖. ปภทฺทเก. **นชา**ติ นคณชคณา. **ภชา**ติ ภคณชคณา. **รสหิตา**ติ รคณสหิตา เจ ภวนฺติ, ตํ วุตฺตํ ปภทฺทกํ ภวติ. เยภุยฺเยน ครุมิสฺสคเณหิ โยคโต ปกาเรน ภทฺทโก สุนฺทโร คโณ ยสฺส ตํ ปภทฺทกํ. ปกาเรน ภทฺทิยเต รุจฺจเตติ วา ตถา. สํขิตฺตสารพฺยากรเณ ปน ปภทฺทกปชฺชสฺส นามํ สมุทฺทกนฺติ วุตฺตํ.

อิทํ ปน ปภทฺทกปชฺชสฺส อุทาหรณํ-

กนกสมานวณฺณธรกายโสภนํ
รชตสมานวณฺณธรทนฺตโปตนํ
ภมรสมานวณฺณธรเกสโลจนํ
สกลกเรน อญฺชลิ กโรม โคตมํ.

อติสกฺกรีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. สกฺกริโต อติกฺกนฺตา อติสกฺกรี.

อติสกฺกรีวณฺณนา สมตฺตา.

๙๗. วาณินิยํ. **นชภชรา**ติ นคณชคณภคณชคณรคณา. **สทา**ติ สพฺพทา. **คยุตฺตา**ติ ปาทนฺตครุนา ยุตฺตา เจ ภวนฺติ, สา วุตฺติ วาณินี นาม ภวติ. วายเต สทฺทายเตติ วาณี. สุนฺทรา วาณี คิรา อุจฺจารณวาจา เอติสฺสาตฺถีติ วาณินี. อถวา สทฺทตณฺหาวเสน ปวิสตฺตา วาโณ สรสทิโส อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา สา วาณินี.

อิทํ ปน วาณินีคาถาย อุทาหรณํ-

สุจิปริวาริตํ สุรุจิรปฺปภาหิ รตฺตํ
สิริวิสยาลยํ คุปิตมินฺทฺริเยหุเปตํ
รวิสสิมณฺฑลปฺปภุติลกฺขโณปจิตฺตํ
สุรนรปูชิตํ สุคต’มาทรํ นมามิ.

อฏฺฐีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อตฺตโน คเณหิ อสติ ภวติ ทิพฺพติ วาติ อฏฺฐิ.

อฏฺฐิวณฺณนา สมตฺตา.

๙๘. สิขริณิยํ. **ยมา**ติ ยคณมคณา. **โน**ติ นคโณ. **โส**ติ สคโณ. **ภลฺคา**ติ ภคณลหุครุกา เจ ภวนฺติ. **รสหรวิรามา**ติ ฉพฺภิ จ เอกาทสหิ จ วิจฺฉินฺนา. สา วุตฺติ สิขริณี นาม ภวติ. สิขเรน กูฏสทิเสน ลหุภูตวณฺเณน อาทิมฺหิ โยคโต สิขริณี. ถิยมินี, นสฺส จ โณ. อถวา ปุริมโต เอกกฺขราธิกตฺตา ตสฺส อธิเกกกฺขรสฺส สิขรภูตตฺตา สิขรํ กูฏํ ยสฺสา อตฺถีติ สิขริณี. หรสทฺโท เจตฺถ เอกาทสรุทฺทเทวตาวาจโก. "รุทฺทา เจกาทสฏฺฐิตา"ติ หิ วุตฺตํ. รุทฺทเทวตา ปน เอวํ เวทิตพฺพา. อเชกปาโท อหิพุคฺโฆ วิรูปกฺโข สกฺโก ชยนฺโต พหุรูโป ติมฺพโก อปราชิโต เววสฺสโต สาวิตฺโต หโร อิติ เอกาทสวิธาติ.

อิทํ ปน สกฺกฏฉนฺโทมญฺชริยํ อาคตํ สิขริณีคาถาย อุทาหรณํ-

กรา อสฺสพฺภฏฺเฐนนุสิขริณี ทิสฺยติ สุสู
วิลีนาสฺสํ สจฺจํ นิยตมวเธยํ ตทขิเล
อิติ ตฺราสคฺโคปานุจิตนิภตาลาปชนิตํ
มฺหิตํ ธารํ เทโว ชคติว ตุ โควทฺธนธโร.

๙๙. หริณิยํ. ยทา **โน**ติ นคโณ. **โส**ติ สคโณ. **มฺรา**ติ มคณรคณา. **สฺลา**ติ สคณลหุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวติ, ตทา **รสยุคิสิโต**ติ รสยุคอิสีหิ วิจฺฉินฺนา. สา วุตฺติ หริณี นาม ภวติ. มจฺจานํ ชีวิตํ หรติ สีเลนาติ หริ, วาสุเทโว. โส วิย ตีหิ ยตีหิ รจิตตฺตา สุณนฺตานํ มนํ หรติ สีเลนาติ หริณี. ถิยมินี, นสฺส ณตฺตํ. อถวา หรียตีติ วจนตฺเถน หริโณ มิโค วิย นาทิคเณหิ ยตีหิ จ โยคโต หรียเต ฉนฺทญฺญูหีติ หริณี. ถิยมี. **คฺยทา**ติ โค ยทาติ เฉโท. รสยุคิสิโตติ เจตฺถ นิสฺสกฺกวจนํ กรณตฺเถ ทฏฺฐพฺพํ อปาทานตฺเถ วา. มหิฏฺฐกาวาสนิวาสินา จกฺกินฺทาภิสิรีเถเรน ปน ปจฺจตฺเถ นิสฺสกฺกวจนนฺติ วุตฺตํ.

กรณตฺเถปาทาเน วา นิสฺสกฺกวจนํ มตํ
อิฏฺฐกาลยวาเสน ปจฺจตฺเถติ จ วณฺณิตํ.

ภารตมุนินา ปน หริณีคาถาย สมญฺญา นามนฺตรวเสน วุตฺตา-

ยตฺร ปญฺจ ลหู ปาเท เตรเส จ จตุทฺทเส
โสฬเสกาทเส เจว ตสฺส อุสภเจฏฺฐิตํ.

อิมานิ ปน หริณีคาถาย อุทาหรณานิ-

สรสิ พหุโส ตารจฺฉาเย ขณาปริวญฺจิโต
กุมุทวิตปานฺเวสี หํโส นิสาสฺววิจกฺขโณ
นทสติ ปุนตฺตาราสงฺกี ทิวา ปิสิโตปฺปลํ
กุหกจกิโต โลโก สจฺเจปฺยปายม'เปกฺขเต.

วิธิตสวิธี เนตฺรํ นีตฺวา ธุวํ หริณีคณา
รชมิคทิสํ สนฺโทหสฺโสลฺลสํนยนสฺริมํ
ยทยมนิสํ ทุพฺพาสฺสาเม มุราริกเลวเร
วิกิรทธิกํ วฑฺฒากงฺเข วิโลลวิโลจนํ.

๑๐๐. มนฺทกฺกนฺตายํ. **มภนตตคา**ติ มคณภคณนคณตคณทฺวยครุกา จ. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ. **ยุคุตฺวสฺสเกหี**ติ ยุคอุตุอสฺสเกหิ จตุฉสตฺตหิ วิจฺฉินฺนา. สา วุตฺติ มนฺทกฺกนฺตา นาม ภวติ. มคณครุมิสฺสคณครูหิ โยคโต มนฺทา คมฺภีรสรวตี จ สา ตีหิ ยตีหิ ยุตตฺตา สวนียตฺตา จ กนฺตา กญฺญา วิย กนฺตา กามิตา จาติ มนฺทกฺกนฺตา. กการสฺส ทฺวิตฺตํ. ภารตมุนินา ปน มนฺทกฺกนฺตาคาถาย สมญฺญา สิรีธราติ วุตฺตา-

จตฺตาราโท จ ทสมํ ครูนฺยถ เตรสมํ
จตุทฺทส อุปนฺตนฺเถ เอกาทสมตาปิ จ.

ยทา สตฺตรเส ปาเท เสสานิ ตุ ลหูนฺยปิ
ภวนฺติ ยมฺหิ สา เญยฺยา สิรีธรา มตา ยถาติ.

อิมานิ ปน มนฺทกฺกนฺตาคาถาย อุทาหรณานิ-

ปาเท ปาเท วลยวิรวา เมขลา วีณนาทา
คีตํ คีตํ ปติรติกรํ คายตี คายตี สา
หตฺเถ หตฺเถ วลยจลิตา สมฺภมํ สมฺภมนฺตี
ทิสฺวา ทิสฺวา อิติ รติกรํ ยาติ หาหา กิมีหา.

เทเสนฺเต เอว ปวนมิคา สทฺทมตฺเต นิมิตฺตํ
ลทฺธา ธมฺเม มนุชวิภวญฺจาปวคฺคํ ลภนฺติ
สทฺธํ พุทฺเธ วิหิตมติมา สาธุ สุตฺวาน ธมฺมํ
กินฺโน สคฺเค รมติ มุนินา วณฺณิเตวํ วิมาเน.

เอวํ โภนฺโต กุสลนิรตํ เขตฺต'โมโลกยิตฺวา
ทินฺนํ พีชํ อณุกมปิ โหนปฺปโภคํ ลภนฺติ
ลทฺธาเนกํ กพหมปิ โภ ภุตฺตนินฺนา สุสีเล
ทตฺวา โภคํ ทิวิชมนุชํ อสฺส ภาคี สิวญฺจ.

อจฺเฉรมฺโภ กตสุจริตํ นิชฺชรํ อาภิคนฺตฺวา
มาเนนฺเตตํ อถ ฤติมุขา วณฺณนํ วณฺณยนฺติ
เอวํ ญตฺวาปิ พุธิมนุชา สชฺชมานาสุ ฐานํ
โลเก ปุญฺญํ กุรุถ สสตํ มา ขณํ มาหุ ตุจฺฉํ.

มคฺโคฬุมฺเปน มุหปฏิฆาสาทิอุลฺโลลวีจึ
สํสาโรฆํ ตริ ต'มภยํ ปารปตฺตํ ปชานํ
ตาณํ เลณํ อสมสรณํ เอกติตฺตํ ปติฏฺฐํ
ปุญฺญกฺเขตฺตํ ปรมสุขทํ ธมฺมราชํ นมามิ.

อจฺจฏฺฐีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อฏฺฐิโต อติกฺกนฺตา อจฺจฏฺฐิ.

อจฺจฏฺฐิวณฺณนา สมตฺตา.

๑๐๑. กุสุมิตลตาเวลฺลิตายํ. **โม**ติ มคโณ. **โต**ติ ตคโณ. **โน**ติ นคโณ. **โย**ติ ยคโณ. **ยา**ติ เทฺว ยคณา เจ ภวนฺติ. **อกฺขุตฺวิสีหี**ติ อกฺขอุตุอิสีหิ ปญฺจฉสตฺตหิ วิจฺฉินฺนา. สา วุตฺติ กุสุมิตลตาเวลฺลิตา นาม ภวติ. กุสุมิตา ปุปฺผิตา ลตา กุสุมิตลตา. กุสุมิตลตาย เวลฺลิตา จลิตา กุสุมิตลตาเวลฺลิตา, สา วิยาติ ตถา.

อิทํ ปน กุสุมิตลตาเวลฺลิตาคาถาย อุทาหรณํ-

กณฺฑมฺพมฺมูเล ปรหิตกโร โย มุนินฺโท นิสินฺโน
อจฺเฉรํ สีฆํ นยนสุภคํ อากุลณฺณคฺคิชาลํ
ทุชฺชาลทฺธํสํ มุนิภิชหิตํ ปาฏิเหรํ อกาสิ
วนฺเท ตํ เสฏฺฐํ ปรมรติชํ อิทฺธิธมฺเมหุเปตํ.

ธิตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อตฺตโน คณํ ธาเรตีติ ธิติ.

ธิติวณฺณนา สมตฺตา.

๑๐๒. เมฆวิปฺผุชฺชิตายํ. **ยฺมา**ติ ยคณมคณา. **นสรรครู**ติ นคณสคณรคณ-ทฺวยครุกา เจ ภวนฺติ. **รสุตฺวสฺเสหี**ติ รส-อุตุ-อสฺเสหิ วิจฺฉินฺนา. สา วุตฺติ เมฆวิปฺผุชฺชิตา นาม ภวติ. ยมาทิคเณหิ โยคโต เมฆสฺส วลาหกสฺส วิปฺผุชฺชิโต คชฺชิตสทฺโท วิย วิปฺผุชฺชิโต อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา สา เมฆวิปฺผุชฺชิตา. “ผุชฺช วชิรนิคฺโฆเส”ติ หิ วุตฺตํ. วาราหิสํหิตาสตฺเถ ปน เมฆวิปฺผุชฺชิตาคาถาย สมญฺญา วิมฺหิตาติ วุตฺตา.

อิทํ ปน เมฆวิปฺผุชฺชิตาคาถาย อุทาหรณํ-

มุนินฺทกฺโก เยฺวโก ทยุทยรุโณ ญาณวิตฺถิณฺณพิมฺโพ
วิเนยฺยปฺปาโณฆํ กมลกถิตํ ธมฺมรํสีวเรหิ
สุโพเธสี สุทฺเธ ติภวกุหเร พฺยาปิตกฺกิตฺตินญฺจ
ติโลเกกจฺจกฺขุํ ทุข'มสหนํ ตํ มเหสึ นมามิ.

๑๐๓. สทฺทูลวิกฺกีฬิเต. **มฺสชา**ติ มคณสคณชคณา. **สตตคา**ติ สคณตคณ-ทฺวยครุกา เจ ภวนฺติ. **อกฺกสฺเสหี**ติ อกฺกอสฺเสหิ ทฺวาทสสตฺตหิ วิจฺฉินฺนํ. ตํ ปชฺชํ สทฺทูลวิกฺกีฬิตํ ภวติ. มสชาทิโยคโต สทฺทูลสฺส ทีปิโน พฺยคฺฆสฺส วา วิกฺกีฬิตํ วิรูโป วิวิโธ วา กีฬาสทิโส อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ สทฺทูลวิกีฬิตํ. อกฺกสทฺโท เจตฺถ อาทิจฺจวาจโก. อาทิจฺจเทวตา หิ ทฺวาทสวิธา ภวนฺติ. เตน วุตฺตํ สกฺกฏคนฺเถสุ-

ธาตา มิตฺโตริยมารุทฺโท วรุโณ สุสิโร เอว จ
ภาโควิวสวาปูตา สวิตา ทสโม มโต
เอกาทส ตถา ภฏฺฐา วิณฺหุ ทฺวาทส อุจฺจเตติ.

อกฺกมฺหิ วา ทฺวาทสกลา ภวนฺติ. ตา กลา เอวํ เวทิตพฺพา-

ตปินี ตาปินี ธูมา มรีจิ ชาลินี รุจิ
สุสุณฺณา โภคทา วิสฺสา โพธินี วาริณี ขมาติ.

ตา กลา ปฏิจฺจ อกฺกสทฺโท ทฺวาทสวาจโกติ เวทิตพฺโพ-

ยุตฺตายุตฺเตสุ ยุตฺตํว สํยุตฺตํ สาธุวณฺณิตํ
คุโรปเทสคมฺภีร- ปญฺญาย จานุวิจฺจยํ.

อิมานิ ปน สทฺทูลวิกฺกีฬิตคาถาย อุทาหรณานิ-

ชาโต โย นวเม ขเณ สุตธโร สีเลน สุทฺธินฺทฺริโย
สํสารํ ภยโต ภวกฺขยกรํ ทิสฺวา สิวํ เขมโต
ตํ สมฺปาทกมคฺคเทสกมุนึ สมฺปูชยนฺโต ตโต
พุทฺธานุสฺสติภาวนาทิกมโต สมฺปาทเย ตํ สิวํ.

ตกฺกพฺยากรณญฺจ ธมฺมวินยํ สุตฺวาสิ โย ปญฺญวา
เตนายํ สุจิสารภูตวจนํ วิญฺญายเต เกวลํ
เหตุญฺจาปิ ผเลน เตน จ ผลํ สมฺปสฺสมาโน ตโต
โพธึ สทฺทหเตว ตสฺส มหโต วายามโต สมฺภวํ.

เอวํ อายตนาคตํ สุจริตํ นนฺทาวหํ นนฺทเน
สมฺปตฺตึ นิขิลํ ชเนสุ จ อโถ นิพฺพาน'มนฺเตปุรํ
ตสฺมา ทานสหายกํ ภชถ โภ สพฺพตฺถ จินฺตามณิ
ทิพฺพามนฺตปเท ตเถว อคทํ สทฺธิญฺจรํ สพฺพทา.

อติธิตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ธิติโต อติกฺกนฺตา อติธิติ.

อติธิติวณฺณนา สมตฺตา.

๑๐๔. วุตฺตปชฺเช. **รชา**ติ รคณชคณา. **รชา**ติ รคณชคณา. **รชา**ติ รคณชคณา. **ครูลหู จา**ติ ครุกลหุกา จ เจ ภวนฺติ. **อีทิสํ** ปชฺชํ ตุ นามโต วุตฺตํ นาม ภวติ. ราทิคเณหิ วุจฺจเตติ วุตฺตํ. อตฺร ปาทนฺเต ยติ ภวติ.

อิทํ ปน วุตฺตปชฺชสฺส อุทาหรณํ-

โย ชิโน อเนกชาติยํ สปุตฺตทารมงฺคชีวิตมฺปิ
โพธิเปมโต อลคฺคมานโส อทาสิเยว อตฺถิกสฺส
ทานปารมึ ตโต ปรํ อปูริ สีลปารมาทิกมฺปิ
ตาส'มิทฺธิโยปยาต'มคฺคตํ ต'เมกทีปกํ นมามิ.

กตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ยถาวุตฺตคณยตีหิ กริยเตติ กติ.

กติวณฺณนา สมตฺตา.

๑๐๕. สทฺธรายํ. **มฺรา**ติ มคณรคณา. **ภฺนา**ติ ภคณนคณา. **โย**ติ ยคโณ. **โย**ติ ยคโณ. **เยนา**ติ ยคเณน เจ สหิตา. **ติมุนิยติยุตา**ติ สตฺตมตฺตาย ยติยุตฺตา. อยํ คาถา **อตฺร** ฉนฺทสิ สทฺธรา นาม **กิตฺติตา** กถิตา. ติกฺขตฺตุํ สตฺตเม สตฺตเม ยตีหิ ยุตฺตาติ วุตฺตํ โหติ. **สฺรกฺ** วุจฺจติ มาลา. ตํ ธาเรตีติ สทฺธรา. สา วิยาติ ตถา. ปุปฺผมาลาสทฺทปริยาโย **สฺรกฺ**สทฺโท ปน สกฺกเฏสุ กการนฺโต พฺยญฺชนนฺตสทฺโท. ตสฺมา ปรปเทน สมาสกรณ-กาเล ปรปทาทิมฺหิ เทฺวภาโว ภวติ. อถวา สนฺตํ มาทิคณํ ยติตฺตยญฺจ ธาเรตีติ สทฺธรา. สมวณฺณยติโยเคน รมณียตฺตา สวเน สทฺธํ ปสาทํ ราติ ปวตฺเตตีติ สทฺธรา. ภารตนาฏฺเย ปน สทฺธราคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

จตฺตาราโท จ ฉฏฺฐํ จ สตฺตมํ จ จตุทฺทสํ
อฏฺฐารสํ สตฺตรสํ ตถา ปญฺจทสํ ปุน.

อนฺโตปนฺเต ครูนฺยตฺร ลหูนฺยญฺญานิ สพฺพทา
เอกวีสติเก ปาเท สทฺธรา นาม สา ยถาติ.

อิมานิ ปน สทฺธราคาถาย อุทาหรณานิ-

วิญฺญาเปตฺวา กุเวรํ สุมหติมฺปิ เจโกว กุมฺภณฺฑเสนํ
อุตฺตาเสตฺวา คเหตฺวา มณิรตนวรํ ลกฺขมาธาย ชูเต
เชตฺวา โกรพฺยราชํ สจิวรตนมุทฺธจฺจ รญฺญํ สตมฺหา
เอตฺถ เนตฺวา ทิยิสฺสํ สุยุวติ รตนํ โก มเมตฺถตฺถิภาโร.

โย โลกตฺถาย พุทฺโธ ธนสุตภริยาองฺคชีเว จชิตฺวา
ปูเรตฺวา ปารมีโย ติทส'มนุปเม โพธิปกฺขียธมฺเม
ปตฺวา โพธึ วิสุทฺธํ สกลคุณททํ เสฏฺฐภูโต ติโลเก
กตฺวา ทุกฺขสฺส อนฺตํ กตสุภชนกํ ทุกฺขโต โมจยิตฺถ.

โย สํสาเรสุ ทุกฺขํ อมตมิว ภชํ สพฺพสตฺเต ทยาย
เตสํ โทสคฺคิชาลํ ขมนสลิลโต สาธุ นิพฺพาปยนฺโต
พุทฺโธ โพธิญฺจ ปตฺโต สกลมติวสิปฺปตฺตสพฺพญฺญุภาวํ
ตญฺจาหํ ตสฺส โพธึ ปมุทิตมนสา สพฺพกาลํ นมามิ.

สมฺมาสมฺโพธิญาณํ หตสกลมลํ สุทฺธโต จาติสุทฺธํ
อทฺธา ลทฺธา สุลทฺธํ วตมิติ สตตํ จินฺตยนฺโต สุโพธึ
สตฺตาหํ สตฺตเมวํ วิวิธผลสุขํ วีตินาเมสิ กาลํ
พฺรหฺเมนายาจิโต โส อิสิปตนวเน วตฺตยี ธมฺมจกฺกํ.

เทวาเทวาติเทวํ นิธนวปุธรํ มารภงฺคํ อภงฺคํ
ทีปํ ทีปํ ปชานํ ชยวรสยเน โพธิปตฺตํธิปตฺตํ
พฺรหฺมาพฺรหฺมาคตานํ วรคิรกถิตํ ปาปหีนํ ปหีนํ
โลกาโลกาภิรามํ สตต'มภินเม ตํ มุนินฺทํ มุนินฺทํ.

พุทฺโธ พุทฺโธติ โฆโส อติทุลภตโร กา กถา พุทฺธภาโว
โลเก ตสฺมา วิภาวี วิวิธหิตสุขํ สาธโว ปตฺถยนฺตา
อิฏฺฐํ อตฺถํ วหนฺตํ สุรนรมหิตํ นิพฺภยํ ทกฺขิเณยฺยํ
โลกานํ นนฺทิวฑฺฒํ ทสพล'มสมํ ตํ นมสฺสนฺตุ นิจฺจํ.

ปุญฺเญเนเตน โสหํ นิปุณมติ สโต สมฺปราเย จ ติตฺโต
ทกฺโข ทิฏฺฐุชฺชุปญฺโญ อวิกลวิริโย โภควา สํวิภาคี
ติกฺโข สูโร ธิตตฺโต สปรหิตจโร ทีฆชีวี อโรโค
ธญฺโญ วณฺโณ ยสสฺสี อติพลวธโร กิตฺติมา ขนฺตุเปโต.

สทฺโธ ทาตงฺคุเปโต ปรมสิริธโร ทิฏฺจธมฺเม วิรตฺโต
ลชฺชี กลฺยาณมิตฺโต อภิรตกุสโล ปญฺจสีลาทิรกฺโข
อปฺปิจฺโฉ อปฺปโกโธ อติวุชุหทโย อิทฺธิมา อปฺปเมยฺโย
ปาสํโส เปมวาโจ สุชนคุณวิทู มามโก โส ภเวยฺยํ.

ปกตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ปกฏฺจํ ปกาเรน วา กริยเตติ ปกติ.

ปกติวณฺณนา สมตฺตา.

๑๐๖. ภทฺทเก. ยสฺส ปชฺชสฺส ปติปาทํ **ภฺรา**ติ ภคณรคณา. **นรนา**ติ นคณรคณนคณา. **รนา จา**ติ รคณนคณา. **อถ** ครุ จ ยถากฺกมํ เจ ภวนฺติ. **ทสกฺกวิรมนฺ**ติ ทสทฺวาทสวิรมํ ทสหิ ทฺวาทสหิ จ วิจฺฉินฺนํ. อิทํ ปชฺชํ ภทฺทกํ นาม ภวติ. หีติ ปทปูรเณ นิปาโต. รมณีเยหิ ภาทิคเณหิ ยตีหิ จ ยุตฺตตฺตา ภทฺทติ โสภติ, ภทฺทิยเต วา รุจฺจเตติ ภทฺทกํ. ภารตนาฏฺเย ปน ภทฺทกปชฺชสฺส นามํ มทฺทกนฺติ วุตฺตํ.

อิทํ ปน ภทฺทกปชฺชสฺส อุทาหรณํ-

โลกชิโน สุคนฺธตนุโก จิตงฺคุลิอกุญฺจิตคฺคปชฺโม
ตมฺพนโข สุรตฺตมุขโก สินิทฺธมุขโก จ มฏฺจตนุโก
ปญฺจปสาทวนฺตนยโน สุคนฺธมุขโก’นุโลมภมุโก
สุทฺธทิโช วิสุทฺธตนุโก อลีนตนุโก วิลาสนยโน.

ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน อากติฉนฺทสิ มทิราคาถาปิ วุตฺตา. ตา เอวํ เวทิตพฺพาสตฺตภการยุโต ครุ เจ คทิตายมุฬารตรา มทิรา.

มทิรายํ. **สตฺตภการยุโต**ติ สตฺตหิ ภการคเณหิ ยุตฺโต. **ครู**ติ ปาทนฺตครุวณฺโณ **เจ** ยทิ สิยา, อยํ คาถา อุฬารตราติ อุฬารานํ เสฏฺจานํ วิปุลานํ มธุรานํ วา วิเสเสน อุฬารา. มทิรา นาม **คทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. ครุมิสฺสภคณานํ ครุโน จ สุขุจฺจารณตฺตา สวนียสรตฺตา จ สทฺทสวเน ตณฺหาวเสน มทิราย วารุณิยาย มชฺชนฺตีติ เอตายาติ มทิรา.

อิทํ ปน มทิราคาถาย อุทาหรณํ-

มาธวมาสิวิกสฺสรเกสรปุปฺผลสํมทิรา มุทิเต
สิงฺคกุเลหุ คีภวเนวนมาลิกมาลิกลานิลยํ
กุญฺชคโหทรปลฺลวกปฺปิตเสยฺยมนปฺปมโนชรสํ
ตํ ภช มาธวิกา มุทุนตฺตกยามุนวาตกโตปคมา.

อากตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. เอกกฺขราธิกตฺตา ปุริมโต อา ภุโส กริยเตติ อากติ. อา สกมริยาทาย กริยเตติ อากติ.

อากติวณฺณนา สมตฺตา.

อาจริยสํฆรกฺขิตมหาสามิเถเรน ปน วิกติอาทโย จตฺตาโร ฉนฺทา น วุตฺตา. เสสา จตฺตาโร ฉนฺทา เอวํ เวทิตพฺพา-

นชภชภา ชภา ลหุครู พุเธหิ คทิตายมทฺทิตนยา. เตวีสตฺยกฺขรา วุตฺติ วิกติ.

อทฺทิตนยายํ. ยตฺถ ปติปาทํ **นชภชภา**ติ นคณชคณภคณชคณภคณา. **ชภา**ติ ชคณภคณา. **ลหุครู**ติ ลหุครุวณฺณา จ เจ ภวนฺติ, อยํ คาถา อทฺทิตนยา นาม พุเธหิ **คทิตา** กถิตา. ปุริมาหิ คาถาหิ อทฺทํ วุทฺธึ เอติ คจฺฉตีติ อทฺทิตา. อถวา อทิยเต พนฺธียเตติ อทฺทิตา, คาถา. ทสฺส ทฺวิตฺตํ. ปาเยน สุขุจฺจารณคเณหิ โยคโต มโนหรํ สุนฺทรลกฺขณํ วา เนตีติ นยา, คาถา. ถิยมา. อทฺทิตา จ สา นยา จาติ อทฺทิตนยา. อถวา อทฺทิตนยาสทฺโท อิตฺถิลิงฺโค เหมตีนามิกายํ ปพฺพติยํ วตฺตติ. วุตฺติสญฺเญสา. ตํ ปชฺชํ อณฺณตฺร ปน อสฺส ลลิตํ อิติ วุตฺตํ.

อิทํ ปน อทฺทิตนยาคาถาย อุทาหรณํ-

ขรตรสูรปาวกสิขาปภงฺคนิภปาตทุตฺตทนุโช
ชลธิสุตวิลาสวสตีสตํคติ อเสสมญฺญมหิมา
ภุวนหิตาวตารจตุโรจราจรธโรวติณฺณ อิห หิ
ขิภิวลเยตฺถิ กํสสมโน ตเวติ ต'มโวจ อทฺทิตนยา.

วิกตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. วิเสเสน กริยเตติ วิกติ.

วิกติวณฺณนา สมตฺตา.

ภูตหยกฺเก ยติ ภตนสภา โภ จ นยา จ ยทิ ภวติ ตนฺวี.

จตุวีสตฺยกฺขรา วุตฺติ สํกติ.

ตนฺวิยํ. ยสฺสา ปติปาเท **ภูตหยกฺเก** ปญฺจเม สตฺตเม ทฺวาทสเม จ **ยติ** ปทจฺเฉโท. **ภตนสภา** ภ ต น ส ภ อิติ ปญฺจ คณา. **โภ** จ ภคโณ จ. **นยา** จ นคณยคณา จ ยทิ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา ตนฺวี นาม ภวติ. ตนุสรีรํ วิย ปุริมคาถาหิ วณฺเณน ตโนติ วิตฺถรติ มหนฺตภาวํ ปาปุณาตีติ ตนุ. ถิยมี, อุสฺส วตฺตํ. ตนฺวี.

อิทํ ปน ตนฺวีคาถาย อุทาหรณํ-

> มาธวมุทฺเธ มธุกรวิรุเต โกกิลกูชิตมลยสมีเร
> กมฺปมุเปตา มลยชสลิเล ปฺลาวนโตปฺยวิคตตนุทาหา
> ปทุมปลาเส วิรจิตสยนา เทหชสํชรตรปริทูเน
> นิพฺพสตีสา มุหุรติผรุสํ ฌานลเย ตว นิวสติ ตนฺวี.

สํกตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. สํ สุฏฺฐุ กริยตีติ สํกติ.

สํกติวณฺณนา สมตฺตา.

โกญฺจปทา ภฺมา สฺภา นนนา นฺคา อุสฺอุสฺวสุมุนิวิรติ ภวติ สา.

ปญฺจวีสตฺยกฺขรา วุตฺติ อติกติ.

โกญฺจปทายํ. ยตฺถ ปติปาทํ **ภฺมา**ติ ภคณมคณา. **สฺภา**ติ สคณภคณา. **นนนา**ติ ตโย นคณา. **นฺคา**ติ นคณครู จ เจ ภวนฺติ. **อุสฺอุสฺวสุมุนิวิรตี**ติ ปญฺจหิ ปญฺจหิ อฏฺฐหิ สตฺตหิ จ วิจฺฉินฺนา. สา คาถา โกญฺจปทา นาม ภวติ. กุญฺจติ คจฺฉตีติ โกญฺโจ, สกุณวิเสโส. ภาทีหิ จตูหิ ยตีหิ จ โยคโต โกญฺจสทิสํ ปทํ โกฏฺฐาโส คโณ ยสฺสา สายํ โกญฺจปทา.

อิทํ ปน โกญฺจปทาคาถาย อุทาหรณํ-

> โกญฺจปทาลี จิตฺติตภีรา มทกลขคกุลกลกลรุจิรา
> ผุลฺลสโรชสฺเสณิวิลาสา มธุมุทิตมธุปรวรภสกรี

เผนวิลาสปฺโปชฺชลหาสา ลลิตลหริภรปุลกิตสุตนุ
ปสฺส หเรยํ กสฺส น เจโต หรติ ตรลคติ อหิมกิรณชา.

อติกตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อติกฺกนฺตํ กริยเตติ อติกติ.

อติกติวณฺณนา สมตฺตา.

วสฺวีสสฺสจฺเฉโทเปตํ มมตนนยุครสลคา ภุชงฺควิชมฺภิตํ.

ฉพฺพีสตฺยกฺขรา วุตฺติ อุกฺกติ.

ภุชงฺควิชมฺภิเต. ยตฺถ ปติปาทํ **มมตนนยุครสลคา**ติ ม ม ต น อิติ จตุคฺคณา จ นคณยุคญฺจ รคณสคณา จ ลหุครุวณฺณา จ ภวนฺติ, ตทา ตํ ปชฺชํ **วสฺวีสสฺสจฺเฉโทเปตนฺ**ติ วสูหิ อฏฺจหิ อีเสหิ เอกาทสหิ อสฺเสหิ สตฺตหิ จ **ฉินฺนาหิ** ยตีหิ **อุเปตํ** ยุตฺตํ ภุชงฺควิชมฺภิตํ นาม โหติ. ภุชงฺคานํ วิชมฺภิตํ คตฺตวินามนํ วิย วิกฺกีฬิตํ วิย วา โสภนลกฺขณํ ยสฺส ตนฺติ ภุชงฺควิชมฺภิตํ.

อิทํ ปน ภุชงฺควิชมฺภิตคาถาย อุทาหรณํ-

เหโลทญฺจนฺยาปฺปาทปฺปกฏฺวิกฏฺนฏฺนภโร รณกฺกรตาลโก
จารุปฺเปงฺขจฺจูฬาปิญฺโฉ สุติตรลนวกิสลโย ตรงฺคิตหาริโก
ตฺราสํ นาคตฺถีภิพฺภตฺยา กุมฺลิตกรกมลยุคํ กตตฺถุติ อจฺจุโต
ปาตู โว ฉินฺทํ ตาลินฺที รหทกตนิวสภิ มหพฺภุชงฺควิชมฺภิตํ.

อุกฺกตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อุกฺกฏฺจา กติอุกฺกติ.

อุกฺกติวณฺณนา สมตฺตา.

สิโลกปุณฺณตฺถาเยว นานาคนฺเถหิ อานิย
นานาคาถา มยา วุตฺตา ปโยคา หิ สุทุลฺลภา.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถเมทินีนามิกายํ วุตฺโตทยาภินวฏีกายํ
สมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา นาม ตติยปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

๔. จตุตฺถปริจฺเฉท

อฑฺฒสมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา

อุปจิตฺตาทิปชฺชานิ โหนฺตฺยฑฺฒสมวุตฺติยํ
มนฺทโสตูนมตฺถาย กริสฺสํ อตฺถวณฺณนํ.

๑๐๗. อุปจิตฺเต. **วิสเม**ติ ปฐมตติยภูเต วิสมปาเท. **สา**ติ เทฺว สคณา. **สลคา**ติ สคณลหุครุกา ยทิ ภวนฺติ, **สเม**ติ ทุติยจตุตฺถภูเต สมปาเท. **ภตฺตยโต**ติ ภคณตฺตยโต ปรํ. **ครุกา**ติ เทฺว ครุกา ยทิ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ อุปจิตฺตํ นาม ภวติ. สมปชฺชโต จิตฺตลกฺขณตฺตา อุปจิตฺตํ. อฑฺฒสมตฺตา ปน ทฺวิราวตฺเตน สิโลโก ปูเรตพฺโพ. เสสอฑฺฒสมคาถาสุปิ เอเสว นโย. วกาโร เจตฺถ อาคโม.

อิมานิ ปน อุปจิตฺตคาถาย อุทาหรณานิ-

มุรเวริว ปุตฺตนฺตํ มุทํ เหมนิภํ สุกจนฺทนลิตฺตํ
คคนํ จปลามิลิตํ ยถา สารทนีรธเรรุปจิตฺตํ.

ภควา สุคโต สมณิสฺสโร มารชิ โลกชิโน ฉฬภิญฺโญ
ปุริสาติสโย สมณุตฺตโร สกฺยสุโต รวิพนฺธุ มุนินฺโท.

๑๐๘. ทุตมชฺฌายํ. วิสมสมปาทานิ อนุคนฺตฺวา โยชนา กาตพฺพานิ. ตถา เวควติยํปิ. **วิสเม**ติ วิสมปาเท. **ภตฺตยโต**ติ ภคณตฺตยโต ปรํ. **คา**ติ เทฺว ครุกา ยทิ ภวนฺติ, **สเม**ติ สมปาเท. **นชา**ติ นคณชคณา. **ชฺยา**ติ ชคณยคณา ปุนเรว ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา ทุตมชฺฌา นาม ภวติ. ทุโต ทฺรุโต วุทฺธิปฺปตฺโต ภคโณ ครุวณฺโณ ชคโณ จ มชฺเฌ สมูเห ยสฺสาติ ทุตมชฺฌา. อิทนฺตุ วุตฺตํ อุปจิตฺตาปาตลิกาปรนฺติกนฺโตคตํ. เอตา จ วกฺขมานา จ อุปชาตฺยนฺโตปคตภาเวปิ วิเสสสญฺญตฺถํ อฑฺฒสมาธิกาเร ปาโจ.

อิทํ ปน ทุตมชฺฌาคาถาย อุทาหรณํ-

ขตฺติยสมฺภวอคฺคกุลีโน สกลมนุสฺสนมสฺสิตปาโท
สีลสมาธิปติฏฺฐิตจิตฺโต อนธิวโร อตุโล นรสีโห.

๑๐๙. เวควติยํ. วิสเม **สตฺติตยนฺ**ติ สคณตฺตยํ ยทิ ครุยุตฺตํ, สเม ปาเท **ภตฺติตยา**ติ ภคณตฺตยา ปรํ. **คา**ติ เทฺว ครุกา ยทิ ภวนฺติ, สา วุตฺติ เวควตี นาม ภวติ. อเนกวารํ อุจฺจาริตสฺส เวควนฺตตฺตา เวควนฺเตหิ คณครูหิ รจิตตฺตา เวเคน สมนฺนาคตาติ เวควตี. วิสเม อาทิมฺหิ ครุวณฺเณ นีเต เหฏฺฐา วุตฺตโทธกคาถาปิ โหตายํ. เตน วุตฺตํ "วิสเม ปฐมกฺขรหีนํ โทธกเมว หิ เวควตี สา"ติ.

วิสมปาเท ปน เมฆวิตานคาถาย ลกฺขเณน จ สมปาเท โทธกคาถาย ลกฺขเณน จ รจิตา เวควตี นาม. วาราหิสํหิตาสตฺเถ ปน เมฆวิตานคาถาย อิทํ อุทาหรณํ วุตฺตํ-

อวิกาลมเปกฺขฺย จปตฺตํ   สุภโกวิทธาตฺยนฺรูปํ
นมโธพหุกํ กุฏเว จ   วิสิชตฺยปิ เมฆวิตาโนติ.

อิมานิ ปน เวควตีคาถาย อุทาหรณานิ-

วรลงฺกรลงฺกิตโสภา   เวควตี ปน ภทฺทวตี สา
ปวรงฺคนฺรงฺคสุโสภํ   รูปวตึ วหิ วาสุลทตฺตํ.

สรเวควตี วชรามา   เกสววํสรเวรติมุทฺธา
รภสา น ครุํ คณยนฺตี   เกลินิ กุญฺชคหํปิ ชคาม.

๑๑๐. ภทฺทวิราเฏ. วิสเม **โต**ติ ตคโณ. **โช**ติ ชคโณ. **รโต**ติ รคณโต ปรํ. **ครุ จา**ติ ครุโก จ เจ ภวติ. สมปาทปทํ อชฺฌาหริตพฺพํ. สมปาเท **มฺสา**ติ มคณสคณา. **ชฺคา**ติ ชคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ, **เอตฺถ** ฉนฺทสิ ภทฺทวิราฏํ นาม ภวติ. ภทฺเทหิ ครุมิสฺสตาทิคเณหิ โยคโต วิเสเสน ราชเตติ ภทฺทวิราฏํ. วิราฏสทฺโท เหฏฺฐา วุตฺโตว. ภทฺทวิราชนฺติปิ กตฺถจิ ปาโฐ.

อิทํ ปน ภทฺทวิราฏคาถาย อุทาหรณํ-

พุทฺโธว มนนฺตญาณธาโร   สํสาเร อนฺโภสิ สพฺพทุกฺขํ
สพฺพญฺญุตญาณมิจฺฉิตตฺตา   วนฺเทหํ นรเทวมงฺคลํ ตํ.

๑๑๑. เกตุมติยํ. วิสเม **สชา**ติ สคณชคณา. **สครุยุตฺตา**ติ สคณครุยุตฺตา เจ ภวนฺติ. สเม ปาเท **ภรนคา**ติ ภคณรคณนคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ, สา วุตฺติ

เกตุมตี นาม ภวติ. เกตุสทิเสหิ สาทิภาทิคเณหิ โยคโต เกตุนา สมนฺนาคตาติ เกตุมตี.

อิทํ ปน เกตุมตีคาถาย อุทาหรณํ-

ทฺวิปทุตฺตโม ปวรปญฺโญ มารชิ โลกเกตุ ฉฬภิญฺโญ
สุคโต ภวิสฺสติ มุนินฺโท เกตุมตีปุเร อยติกาเล.

๑๑๒. อาขฺยานกิยํ. วิสเม **ตา**ติ เทฺว ตคณา. **ชคา**ติ ชคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ. อถ สเม ปาเท ตุ **ชตา**ติ ชคณตคณา. **ชคา**ติ ชคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ, สา วุตฺติ อาขฺยานกี นาม ภวติ. ตาทิชาทิคเณหิ อาขฺยานํ กโรตีติ อาขฺยานกี. วิสมปาเท ปน อินฺทวชิราคาถาย ลกฺขเณน จ สมปาเท อุเปนฺทวชิราคาถาย ลกฺขเณน จ รจิตา อาขฺยานกี นาม.

อิทํ ปน อาขฺยานกีคาถาย อุทาหรณํ-

เอวํ หิ โส ภูตปตี ยสสฺสี มนุสฺสปุญฺเญน ทิวมฺหิ ชาโต
อายุํ ตหึ วสฺสสหสฺสกาลํ อนนฺตสมฺปตฺตินฺโภติ เทเว.

๑๑๓. วิปรีตาขฺยานกิยํ. วิสเม **ชตา**ติ ชคณตคณา. **ชคา**ติ ชคณครุกา. **โค**ติ ครุโก เจ ภวนฺติ. สเม ตุ **ตา**ติ เทฺว ตคณา. **โช**ติ ชคโณ. **คคา**ติ เทฺว ครุกา เจ ภวนฺติ, สา คาถา วิปรีตปุพฺพา อาขฺยานกี นาม ภวติ. วิปรีตํ ปุพฺพํ ปุริมคาถาย ลกฺขณํ, ปุพฺพาย วา คาถาย วิปรีตา คณา ยสฺสา สา วิปรีตปุพฺพา. วิสมปาเท ปน อุเปนฺทวชิราคาถาย ลกฺขเณน จ. สมปาเท อินฺทวชิราคาถาย ลกฺขเณน จ รจิตา วิปรีตาขฺยานกี นาม.

อิทํ ปน วิปรีตาขฺยานกีคาถาย อุทาหรณํ-

อิมมฺหิ ทีปมฺหิ ยทา อุเทติ มชฺฌนฺหิโก โหติ วิเทหทีเป
กุรุมฺหิ ทีปมฺหิ จ อตฺถ'เมติ โคยานทีเป ภวตฑฺฒรตฺติ.

๑๑๔. หริณปฺลุตายํ. วิสเม **สสโต**ติ สคณทฺวยโต ปรํ. **สลคา**ติ สคณลหุครุกา ยทิ ภวนฺติ. สเม **นภภรา**ติ นคณภคณทฺวยรคณา ยทิ ภวนฺติ, สา วุตฺติ หริณปฺลุตา

นาม ภวเต. คณสฺส สมากิณฺณตฺตา หริณสฺส มิคสฺส ปฺลุตํ วิย ปฺลุตํ คติ ยสฺสา สา หริณปฺลุตา. วิสมปาเท ปน อุปจิตฺตคาถาย วิสมปาทลกฺขเณน จ สมปาเท ทุตวิลมฺพิต-คาถาย ลกฺขเณน จ รจิตา หริณปฺลุตา นาม. ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน หริณปฺลุตาคาถาย ลกฺขณํ เอวํ วุตฺตํ-

"อยุชิปฺปรเมน วิวชฺชิตํ ทุตวิลมฺพิตกํ หริณปฺลุตา"ติ.

อิมานิ ปน หริณปฺลุตาคาถาย อุทาหรณานิ-

ผุฏฺเผนจยาหริณปฺลุตา พลิมนุญฺญตฏา ตรณีสุตา
กลหํสกุลารวสาลินี วิหรโต หรติมฺหิ หรีมโน.

อสมํ สุคตํ สมณิสฺสรํ ปวรญาณพลํ อมตนฺททํ
ปุริสาติสยํ สมณุตฺตรํ หริสวณฺณตจํ อตุลํ นเม.

๑๑๕. อปรวตฺเต. วิสมสมปาทํ อนุคนฺตพฺพํ. วิสเม **นนรลคา**ติ นคณทฺวย-รคณลหุครุกา ยทิ ภวนฺติ. สเม **นชา**ติ นคณชคณา, **ชรา**ติ ชคณรคณา ยทิ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ อปรวตฺตํ ปิงฺคโล อิจฺฉติ. ปุริมโต อปเรน คเณน วุจฺจเต วตฺตเต วาติ อปรวตฺตํ. วิสมปาเท ปน ภทฺทิกาคาถาย ลกฺขเณน จ สมปาเท มาลตีคาถาย ลกฺขเณน จ รจิตํ อปรวตฺตํ นาม. อิมานิ ปน ภทฺทิกามาลตีคาถานํ สุตฺตานิ-

"นนรลครุภิจฺจ ภทฺทิกา
ภวติ นชา ปจ มาลตี ชรา"ติ.

อิมานิ ปน อปรวตฺตคาถาย อุทาหรณานิ-

ผุฏฺสุมธุรเวณุคีติภิ ต'มปรวตฺต'มเวทฺย มาธวํ
มิคยุวติคเณ สมํ จิตา วชวนิตาธรจิตฺตวิพฺภมา.

วินยนมติพุทฺธิทีปนํ วินยวินิจฺฉย'เมต'มุตฺตมํ
วิวิธนยยุตํ อุเปนฺติ เย วินยนเย ปฏุตํ อุเปนฺติ เต.

๑๑๖. ปุปฺผิตคฺคายํ. **นนา**ติ เทฺว นคณา. **รยา**ติ รคณยคณา. **วิสมนฺ**ติ ปฐมตติยภูตํ วิสมปาทํ เจ อุปคตา. **นชชรคา**ติ นคณชคณทฺวยรคณครุกา, **สมเก จา**ติ

ทุติยจตุตฺถภูเต สมปาเท จ เจ อุปคตา, สา วุตฺติ ปุปฺผิตคฺคา นาม ภวติ. นาทิคเณหิ โยคโต ปุปฺผิโต อคฺโค ยสฺสา สา ปุปฺผิตคฺคา.

อิทํ ปน โอปจฺฉนฺทสิกคาถาย ลกฺขโณปมํ. เตน วุตฺตํ วุตฺตรตนากเร-

วทนฺตฺยปรวตฺตาขฺยํ เวตาลิยํ วิปญฺจิตา
ปุปฺผิตคฺคาภิธํ เกจิ โอปจฺฉนฺทสิกํ ตถาติ.

อิมานิ ปน ปุปฺผิตคฺคาคาถาย อุทาหรณานิ-

กรกิสลยโสตยาวิภนฺตี กุจผลภารวินมฺมเทหยฏฺฐี
มฺหิตรุจิรวิลาสปุปฺผิตคฺคา วชยุวติพฺพตตีหรีมฺเทภู.

สุมติมติวิโพธนํ วิจิตฺตํ กุมติมตินฺทนปาวกํ ปธานํ
อิม'มติมธุรํ อเวทิ โย โย ชินวจนํ สกลํ อเวทิ โส โส.

อปิจ ธรณิปาล ปสฺส กายํ อธุว'มสารกทุกฺขยนฺตฺร'เมตํ
นวหิ วณมุเข สทา สวนฺตํ น มม นราธิป กามฉนฺทราโค.

ทฺวยมิทนฺติ อิทํ อปรวตฺตปุปฺผิตคฺคาปชฺชทฺวยํ. **เวตาลียปฺปเภโท**ติ เวตาลีย-ชาตีนํ คาถานํ นามปฺปเภโท. อปรวตฺตปชฺชํ หิ เวตาลียปชฺชํ นาม ปุปฺผิตคฺคาปชฺชํ โอปจฺฉนฺทสิกปชฺชํ นามาติ.

๑๑๗. ยวมติยํ. **อสเม**ติ วิสมปาเท. **รชา**ติ รคณชคณา. **รชา**ติ รคณชคณา เจ ภวนฺติ. **สเม**ติ สมปาเท. **ชรา**ติ ชคณรคณา. **ชรา**ติ ชคณรคณา, **ครู**ติ ครุโก เจ ภเวยฺยุํ, สา วุตฺติ **ยวาทิกา**ติ ยวอาทิกา มตีนา ภวติ, ยวาทิกา มตีติ วา ยวมตี นาม ภวติ. ยวสทิเสหิ ราทิชาทิคเณหิ โยคโต ยเวน สมนฺนาคตาติ ยวมตี. ยวสทิสา คณา ยสฺสา อตฺถีติ วา ยวมตี. วิสมปาเท ปน เสนิกาคาถาย ปาทนฺเต เอกลหุธิกํ กตฺวา จ สมปาเท ตุ ปญฺจามรคาถาย ปาทนฺเต เอกครุธิกํ กตฺวา จ รจิตา ยวมตี นาม. อิมานิ ปน เสนิกาปญฺจามรคาถานํ สุตฺตานิ-

เสนิกา รชา รลา ครู ยทา
ลหุคฺครู วทนฺติ ปญฺจามรํ.

อิทํ ปน ยวมตีคาถาย อุทาหรณํ-

ยสฺส พุทฺธธมฺมสํฆรตฺนเกสุ
สทาตฺตโน ปสาทคารโว สมาโน
ธีสมานิกาปเรน ปุคฺคเลน
อเนน โนจิภาวมจฺฉเรน ตสฺมึ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถเมทินีนามิกาย วุตฺโตทยาภินวฏีกาย อทฺธสมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา นาม จตุตฺถปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

๕. ปญฺจมปริจฺเฉท

วิสมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา

ปญฺจเม จ ปริจฺเฉเท ภวนฺติ วตฺตมาทิกา
มนฺทโสตูนม'ตฺถาย กริสฺสํ อตถวณฺณนํ.

๑๑๘. วตฺเต. **อฏฺจกฺขเรสูติ** อฏฺจกฺขรวนฺเตสุ. **ปาเทสูติ** จตูสุ ปาเทสุ. **อาทิมฺหาติ** อาทิวณฺณโต ปรํ. **สฺนาติ** สคณนคณา. **นาติ** น ภวนฺติ. อฏฺจกฺขเรสุ ปาเทสุ อาทิมฺหา. **อณฺณวาติ** จตุวณฺณโต ปรํ **โยติ** ยคโณ เจ ภเวยฺย, ตํ วุตฺตํ วตฺตํ นาม ภวติ. ทฺวิราวตฺติยา ปูเรตพฺพโต จตุราวตฺเตน วา ยคเณน วตฺตติ อาวตฺตตีติ วตฺตํ. ปิงฺคลาจริยสฺส ปน มติยา วิสมปาเท อาทิมฺหา ปรํ สคณนคณา จ สมปาเท อาทิมฺหา ปรํ สคณนคณรคณา จ วชฺชิตพฺพา. เตน วุตฺตํ ปิงฺคลฉนฺโทสตฺเถ-

"ปาทสฺส อนุฏฺจุภวตฺตํ น ปรมา สฺนา,
ทุติยจตุตฺเถสุ โร จา"ติ.

สุขโพธินีฏีกายํ ปน ชีวานนฺทาจริเยน เอวํ วณฺณิตํ- อตฺร วตฺตฉนฺทสิ ปาทสฺส ปรมกฺขรา ปรํ สคณนคณา นปฺปยุชฺชิตพฺพา. ตถา ทุติยจตุตฺเถสุ ปาเทสุ ปรมวณฺณา ปรํ รคโณปิ นปฺปยุชฺชิตพฺโพ. อญฺเญ คณา ปโยชฺชิตพฺพา เอวาติ ปิงฺคลาทิสมฺมโต ปนฺโถติ.

วตฺตคาถาย คณวิกปฺโป ปน เอวํ กาตพฺโพ. ปรมปาเท จตุฏฺจานานิ ทุติยปาเท จตุฏฺจานานิ ตติยปาเท จตุฏฺจานานิ จตุตฺถปาเท จตุฏฺจานานิ จาติ จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺจานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปรมฏฺจาเน ครุลหุกา อุปริเหฏฺจาวเสน ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺจาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺจาเน ยคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺจาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺจาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺจฏฺจาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺจาเน ยคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺจมฏฺจาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. นวมฏฺจาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทสมฏฺจาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. เอกาทสมฏฺจาเน ยคโณ ลิขิตพฺโพ. ทฺวาทสมฏฺจาเน ครุลหุกา

ลิขิตพฺพา. เตรสมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. จุทฺทสมฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ปนฺนรสมฏฺฐาเน ยคโณ ลิขิตพฺโพ. โสฬสมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาว. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รเสสิมุนิเมรุคฺคิรามา คาถาโย ภวนฺติ. สมปาเทสุ รคณวชฺชิตนเย ปน ฉฏฺฐจานจุทฺทสมฏฺฐาเนสุ รคณวชฺชนวเสน คณวิกปฺปํ ลิขิตฺวา ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต ขขณฺณวากาสรามกฺขิคาถาโย ภวนฺติ.

วินิจฺฉยญฺจ สุขุมํ สุปสฺสิย จ สาธุกํ
สาธโว ตํ สุธาเรนฺตุ มเมสา อภิปตฺถนา.

สุนิสฺสาย อิมํ คนฺถํ มยํ โหม พหุสฺสุตา
เอวเมว ปโมทนฺตุ สุจิตฺตกา วิจกฺขณา.

อิมานิ ปน วตฺตคาถาย อุทาหรณานิ-

โลกายาต ตยา กาโล วิเสสํ น น สํเสวิ
วิเสสํ น น สํเสวิ โลกา ยาต ตยา กาโล.

กุว ตฺวํ ยสสฺสิ กาลญฺโญ เวลญฺโญหยการียํ
ธมฺเม จรณกาโล กึ น คนฺตุํ กฺวจิ เต กาโล.

ปุปฺผทามวิจิตฺรงฺคา คารวา รตนาจูฬา
น ยุตา โพธิสตฺตา จ จิตา เจว สุเปกฺขนฺเต.

อภิธมฺมาวตาโรยํ วโร ปรมคมฺภีโร
อิจฺฉตา นิปุณํ พุทฺธึ ภิกฺขุนา ปน โสตพฺโพ.

๑๑๙. ปถฺยาวตฺเต. ยสฺส ปชฺชสฺส จตูสุ ปาเทสุ **สเมสู**ติ ทุติยจตุตฺถภูเตสุ สมปาเทสุ. **สินฺธุโต**ติ จตุพฺพณฺณโต ปรํ. **เชนา**ติ ชคเณน อุปลกฺขิตํ ปถฺยาวตฺตํ ปิงฺคเลน ปกิตฺติตํ. ยสฺส ปชฺชสฺส วา อฏฺฐกฺขเรสุ ปาเทสุ อาทิมฺหา ปรํ สฺนา สคณนคณา น ภวนฺติ. อฏฺฐกฺขเรสุ ปาเทสุ วิสเมสุ อณฺณวา ปรํ โย ยคโณ เจ ภเวยฺย, สเมสุ สินฺธุโต ปรํ เชน ชคเณน เจ อุปลกฺขิตํ, ตํ ปชฺชํ ปถฺยาวตฺตํ ปิงฺคเลน ปกิตฺติตํ.

ปถนฺติ คจฺฉนฺติ ชนาเนน เอตฺถ วาติ ปโถ, มคฺโค. โส วิย ปถนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ วตฺตชาติโย อเนน ลกฺขเณนาติ ปโถ. โสว ปถฺยํ. วตฺตคาถาลกฺขณภูโต ปโถ ตสฺส อาสนฺเน สมีเป วตฺตตีติ ปถฺยาวตฺตํ. อถวา เตน ปถฺเยน อาวตฺตติ อา ภุโส วา ปาเยน วตฺตติ ปวตฺตตีติ ตถา. เอตฺถ จ ปถฺยาสทฺโท สกฺกเฏ ทิสฺสติ, น มาคเธ. มาคธปริวตฺติเต ปน ปโถติ. ปถฺยนฺติ วุตฺตฏฺฐาเน ตุ ณฺยปจฺจโย สกตฺโถติ. อถวา ยถาลาภคณครุลหูหิ ปถิยเต กถิยเตติ ปถฺยา. สาว วตฺตญฺจ วตฺตชาติกตฺตาติ ปถฺยาวตฺตํ. ฉนฺโทมญฺชริยํ ปน อิทํ ลกฺขณํ วุตฺตํ-

ปญฺจมํ ลหุ สพฺพตฺถ ทฺวิจตุตฺเถสุ สตฺตมํ
ครุ ฉฏฺโฐ จ ปาทานํ เสเสสฺวนิยโม มโตติ.

ปถฺยาวตฺตคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ- เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ, จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา อุปริเหฏฺฐาวเสน ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน ยคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รเสสิมุนิเมรุคฺคิรามา คาถาโย ภวนฺติ. สมปาเทสุ รคณวชฺชิตนเย ปน ฉฏฺฐฏฺฐานจุทฺทสมฏฺฐาเนสุ รคณวชฺชนวเสน คณวิกปฺปํ ลิขิตฺวา, ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต ขฑณฺณวากาสรามกฺขิคาถาโย ภวนฺติ.

อิมานิ ปน ปถฺยาวตฺตคาถาย อุทาหรณํ-

พาตฺตึสลกฺขณูเปตํ สิตาสีตานุพฺยญฺชนํ
จกฺกงฺกิตปททฺวนฺทํ วนฺทามิ สกฺยปุงฺควํ.

โสวณฺณี รชตี วาปิ ตมฺพี รตฺนมยี ตถา
เสลทารุมยี วาปิ โลหสงฺขมยี ตถา.

รีติกาธาตุยุตฺตา จ ตมฺพกํ สมยี ตถา
สุภทารุมยี วาปิ ตํ สพฺพจฺจํ ปสํสฺยเต.

กสฺมิรี ญาณทา วุตฺตา โสณฺณชาปิ วิมุตฺติทา
เตโชทา ทารุชา เจว เรติกี สตฺตุนาสินี.

ตมฺพี ธมฺมวิวุทฺธึ จ กโรติ พหุโสขฺยทา
มุทา จ มตฺติกา วุตฺตา ปติมา สุภลกฺขณา.

จินฺติตํ สตฺตสงฺเขฺยยฺยํ นวสงฺเขฺยยฺยวาจกํ
กายวาจํ จตุขฺยาตํ พุทฺธตฺตํ สมุปาคมิ.

อหํปิ ปุพฺพพุทฺเธสุ พุทฺธตฺต'มภิปตฺถยึ
มนสาเยว หุตฺวาน ธมฺมราชา อสงฺขฺยา.

พฺรหฺมเทวญฺจ สมฺพุทฺธํ โคตมํ โลกนายกํ
อญฺเญสํ โลกนาถานํ สงฺกมนฺเต พหุํ มยา.

นิปฺปเทเสสุ สตฺเตสุ ทยาสญฺโจตมานโส
วีสตฺยาสงฺขฺเย ลกฺขา- ธิเก วา จตุสงฺขฺเย.

ปารมีโยว ปูเรตฺวา พุทฺธตฺตํ โย ชิโน คโต
นาถํ ตํ สพฺพโลกานํ หิตาวหํ นมาทรํ.

อปฺปกา วาลุกา คงฺคา อนนฺตา นิพฺพุตา ชินา
เต เตสํ ธมฺมสงฺฆญฺจ อาทเรน นมามหํ.

สมฺพุทฺเธ อฏฺฐวีสญฺจ ทฺวาทสญฺจ สหสฺสเก
ปญฺจสตสหสฺสานิ นมามิ สิรสา อหํ.

เตสํ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจ อาทเรน นมามหํ
นมกฺการานุภาเวน หิตฺวา สพฺเพ อุปทฺทเว
อเนกา อนฺตรายาปิ วินสฺสนฺตุ อเสสโต.

เมตฺเตยฺโย อุตฺตโม ราโม ปสฺเสโน โกสโลภิภู
ทีฆโสณี จ จงฺกี จ สุโภ โตเทยฺยพฺราหฺมโณ.

นาฬาคิริ ปาลิเลยฺโย โพธิสตฺตา อิเม ทส
อนุกฺกเมน สมฺโพธึ ปาปุณิสฺสนฺติ'นาคเต.

ตโต ปุตฺตํ คเหตฺวาน คตา มาตา สกํ ฆรํ
สตฺตมียํ จุตา คนฺตฺวา เทวปุตฺตตฺต'มาคมิ.

ทิวา ตปติ อาทิจฺโจ รตฺติมาภาติ จนฺทิมา
สนฺนทฺโธ ขตฺติโย ภาติ ฌายี ตปติ พฺรหฺมโณ.

อถ สพฺพ'มโหรตฺตํ พุทฺโธ ตปติ เตชสา
ตาทิสํ เตชสมฺปนฺนํ พุทฺธํ วนฺทามิ อาทรํ.

อิจฺฉนฺโต สาสเป คพฺเภ จงฺกมามิ อิโต จิโต
อิจฺฉนฺโต โลกธาตุมฺหิ อตฺตภาเวน ฉาทเย.

ทุกฺขํ เตภูมิกํ วฏฺฏํ ตณฺหา สมุทโย ภเว
นิโรโธ นาม นิพฺพานํ มคฺโค โลกุตฺตโร มโต.

สุโมว สุมโน สูโร สูโร สุรสุรจฺจิโต
จิโตทารสุโข ปาตุ ปาตุกาสุคโต สมํ.

ยฺวายํ วินยสทฺธมฺโม เทสิโต สาธุกํ มยา
มมจฺจเยน โว สตฺถา ธาตู จาปิ สรีรชา.

อปราชิตปลฺลงฺกํ โพธิรุกฺขญฺจ อุตฺตมํ
มมจฺจเยน สตฺถาติ อนุชานิ มหามุนิ.

มมฏฺฐาเน ฐเปตฺวาน ธาตุํ โพธึ จ ปูชิตุํ
อนุชานามิ ตุมฺหากํ สาธนตฺถํ สิวญฺชสํ.

ตสฺมา หิตสฺส สทฺธมฺมํ อุคฺคณฺหิตฺวา ยถาตถํ
ยฺวายํ เทเสติ สมฺพุทฺโธ นตฺวาน ปูชยามหํ.

ตสฺมา สาสปมตฺตมฺปิ ชินธาตุํ อเสสิย
วิตฺถิณฺณํ จกฺกวาฬมฺหิ นตฺวาน ปูชยามหํ.

ปรมฺปราภตานํ หิ อสฺสตฺถโพธิรุกฺขโต
สพฺเพสํ โพธิรุกฺขานํ นตฺวาน ปูชยามหํ.

ยตฺถ กตฺถจิ นิปฺปนฺโน อาสีโน จงฺกมีปิ วา
ปาทลญฺฉนกํ กตฺวา จิโต นตฺวาน ปูชเย.

น สญฺชานนฺติ เย พุทฺธํ เอวรูโปติ ญาตเว
กตนฺตุ ปฏิมํ สพฺพํ นตฺวาน ปูชยามหํ.

เอวํ พุทฺธญฺจ ธมฺมญฺจ สงฺฆญฺจาปิ อนุตฺตรํ
จกฺกวาฬมฺหิ สพฺเพหิ วตฺถูหิ ปูชยามหํ.

๑๒๐. วิปรีตปฐฺยาวตฺเต. ยสฺส ปชฺชสฺส จตูสุ ปาเทสุ **โอเชสู**ติ ปฐมตติยภูเตสุ วิสมปาเทสุ. **สินฺธุโต**ติ จตฺวณฺณโต ปรํ. **เชนา**ติ ชคเณน เจ อุปลกฺขิตํ. ตํ ปชฺชํ **วิปรีตาที**ติ วิปรีตอาทิกา. **ตเมวา**ติ ตํ เอว ปฐฺยาวตฺตํ ภวติ. ยสฺส ปชฺชสฺส วา อฏฺฐกฺขเรสุ ปาเทสุ อาทิมฺหา ปรํ สฺนา สคณนคณา น ภวนฺติ. อฏฺฐกฺขเรสุ ปาเทสุ สเมสุ อณฺณวา ปรํ. โย ยคโณ เจ ภเวยฺย, โอเชสุ วิสมปาเทสุ สินฺธุโต ปรํ เชน ชคเณน เจ อุปลกฺขิตํ, ตํ ปชฺชํ วิปรีตาทิ ตเมว ปฐฺยาวตฺตํ ภวติ. วิปรีตํ ปฐฺยาวตฺตนฺติ วิปรีตปฐฺยาวตฺตํ.

วิปรีตปฐฺยาวตฺตคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ- เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ. จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา อุปริเหฏฺฐาวเสน ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ยคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ สงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รเสสิมุนิเมรุคฺคิรามา คาถาโย ภวนฺติ.

อิทํ ปน วิปรีตปถฺยาวตฺตคาถาย อุทาหรณํ-

สมุฏฺฐานํ ปโยชนํ ภาชนญฺจาปิ ปิณฺฑตฺถํ
นิทฺธาเรตฺวาน ปณฺฑิโต ตโต หาราทโย สํเส.

๑๒๑. จปลาวตฺเต. **โอเชสุ** วิสมปาเทสุ **ชลธิโต**ติ จตุวณฺณโต ปรํ. **นกาโร**ติ นคโณ เจ ภวติ, เอตํ ปชฺชํ จปลาวตฺตํ อิติ ปิงฺคโล อาห. จุปติ เอกตฺถ น ติฏฺฐตีติ จปโล. จุปิสฺส อุสฺส อตฺตนฺติ โมคฺคลายนวุตฺติ. จป จลเนติ วา ธาตุ. วตฺตลกฺขเณ จปเลน จญฺจเลน อนวฏฺฐิเตน นคเณน อาวตฺตตีติ จปลาวตฺตํ. จปเลน นคเณน วตฺตสฺส อาสนฺเน สมีเป วตฺตตีติ วา ตถา. อถวา จปลํ วตฺตนฺติ จปลวตฺตํ. ยถา-จปลปุริโสติ. ฉนฺทานุรกฺขณตฺถํ มชฺเฌ ทีโฆ, จปลาวตฺตํ ยถา ปญฺญาวาติ.

จปลาวตฺตคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ- เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ. จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน นคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ยคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รเสสิมุนิเมรุคฺคิรามา คาถาโย ภวนฺติ. สมปาเทสุ รคณวชฺชิตนเย ปน ฉฏฺฐจฏฺฐานจุทฺทสมฏฺฐาเนสุ รคณวชฺชนวเสน คณวิกปฺปํ ลิขิตฺวา ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต ขขณฺณวากาสรามกฺขิคาถาโย ภวนฺติ.

อิมานิ ปน จปลาวตฺตคาถาย อุทาหรณานิ-

สมฺพุทฺธ’มสมสมํ อเนกคุณสมฺปนฺนํ
ปูชิตํ ธมฺม’มมลํ คณุตฺตมญฺจ วนฺเทหํ.

วาสโว จ ทสสต- นยโน โกสิโย อินฺโท
สุรนาโถ จ วชิร- หตฺโถ ปุรินฺทโท สกฺโก.

๑๒๒. ปิงฺคลวิปุลายํ. **ยสฺสา** วุตฺติยา **สเม**ติ สมปาเท. **สตฺตโม**ติ สตฺตโม

วณฺโณ. **โล**ติ ลหุโก เจ ภวติ, สา วุตฺติ **ปิงฺคลสฺส** ปิงฺคลาจริยสฺส วิปุลา นาม ภวติ. ปิงฺคลวิปุลาติ วุตฺตํ โหติ. ตชภนคณานมญฺญตเรน รจิตตฺตา ปุริเมหิ วตฺตชาตีหิ วิปุลํ มหนฺตํ ปุถุลํ ลกฺขณํ ยสฺสา สา วิปุลา. ปิงฺคลสฺส วิปุลาติ ปิงฺคลวิปุลา. อิทํ ปน วิปุลาคาถาย ลกฺขณทสฺสนตฺถํ วุตฺตํ. นนุ จ ปถฺยาลกฺขณอนฺเตภูตตฺตา ปุนรุตฺตเมตํ. เนวํ, วิปุลาวคฺคสฺส อิทานิ อารพฺภมานตฺตา ตพฺพินา อนุปปตฺติโต. ยุคปาเท สตฺตเมน ลหุนา อวสฺสเมว ภวิตพฺพํ ปรมตติเยสุ จ. เอตฺตาวตา ยการสฺส อปวาโท. ตถา จ วกฺขติ "เสตวสฺสาขิเลสฺวปิ" อิจฺจาทินา. ปถฺยายํ ตุ ยกาโร เอว อวติฏฺฐติ.

๑๒๓. เสตววิปุลายํ. ยสฺสา วุตฺติยา **อขิเลสฺวปี**ติ สพฺเพสุปิ จตูสุ ปาเทสุ สตฺตโม วณฺโณ โล ลหุโก เจ ภวติ, สา วุตฺติ **เสตวสฺส** เสตวาจริยสฺส วิปุลา นาม ภวติ. เสตววิปุลาติ วุตฺตํ โหติ. อยญฺหิ เสตววิปุลาคาถา ยุคลวิปุลา นาม.

ยุคลวิปุลาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ. จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปรมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน ตชภนาติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ตชภนาติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสฺสุงฺคเวทคฺคิฉิทฺทาณฺณวนาคา คาถาโย ภวนฺติ.

อิทํ ปน เสตววิปุลาคาถาย อุทาหรณํ-

เรวโต สตฺตมาสิโก โสภิโต จตุมาสิโก
สุชาโต นวมาสิโก เอวํ เตสํ ปธานกํ.

๑๒๔. ภวิปุลายํ. โอเชสุ วิสมปาเทสุ **อณฺณวา**ติ จตุวณฺณโต ปรํ. **เภนา**ติ **ภคเณน** รจิตา. สา คาถา **ภพฺพิปุลา**ติ ภการวิปุลา นาม ภวติ. โอเชสุ วา ยทา อณฺณวา ปรํ ยการํ พาธิตฺวา เภน อุปลกฺขิตา ภวนฺติ, อโนเชสุ สมปาเทสุ สตฺตโม วณฺโณ โล ลหุโก ภวติ, ตทา สา วุตฺติ ภพฺพิปุลา ภการวิปุลา นาม ภวติ. อถวา โอเชสุ

วิสมปาเทสุ ยทา อณฺณวา ปรํ ยการํ พาธิตฺวา เภน อุปลกฺขิตา ภวนฺติ, อโนเชสุ สมปาเทสุ อณฺณวา ปรํ ชคโณ เจ ภวติ, ตทา สา วุตฺติ ภพฺพิปุลา นาม ภวติ. เตน วุตฺตํ กวิกปฺปลตายํ-

โอเชณฺณวา นตสรมฺ- เภหิ นพฺพิปุลาทโย
อโนเช ปญฺจโม ปายา ลหุ นิจฺจญฺจ สตฺตโมติ.

ภสฺส ภการสฺส ภกาเรน อุปลกฺขิตา วา วิปุลาติ ภพฺพิปุลา. ภการวิปุลาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ. จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน ภคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รเสสิมุนิเมรุคฺคิรามา คาถาโย ภวนฺติ.

อิมานิ ปน ภการวิปุลาคาถาย อุทาหรณานิ-

อตีตกปฺเป จริตํ ฐปยิตฺวา ภวาภเว
อิมมฺหิ กปฺเป จริตํ ปวกฺขิสฺสํ สุโณหิ เม.

น ตํ ชิตํ สาธุ ชิตํ ยํ ชิตํ อวชียติ
ตํ โข ชิตํ สาธุ ชิตํ ยํ ชิตํ นาวชียติ.

๑๒๕. รวิปุลายํ. โอเชสุ วิสมปาเทสุ **จตุตฺถา**ติ จตุพฺพณฺณโต ปรํ. **โร**ติ รคโณ เจ ภวติ, อโนเชสุ สมปาเทสุ สตฺตโม วณฺโณ โล ลหุโก เจ ภวติ, เอวํ ตถา. **อญฺญา**ติ ภการวิปุลาโต อญฺญา รการวิปุลา นาม ภวติ. รการสฺส รกาเรน วา อุปลกฺขิตา วิปุลาติ รการวิปุลา.

รการวิปุลาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ. จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน รคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา

ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺจฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รเสสิมุนิเมรุคฺคิรามา คาถาโย ภวนฺติ.

อิมานิ ปน รการวิปุลาคาถาย อุทาหรณานิ-

มณิพนฺธโต จ ยาวคฺ- คนขา หตฺถนามโก
เตน ทฺวิคุณฏฺจตฺโถ เสฏฺจกาโยติ โน มติ.

พุทฺโธติ ตุมฺเห วเทถ พุทฺโธ อมฺเห วทามเส
พุทฺโธติ ตุมฺเห วเทถ พุทฺโธ อมฺเห วทามเส.

๑๒๖. นวิปุลายํ. โอเชสุ วิสมปาเทสุ **อณฺณวา**ติ จตุพฺพณฺณโต ปรํ. **โน**ติ นคโณ เจ ภวติ, อโนเชสุ สมปาเทสุ สตฺตโม วณฺโณ โล ลหุโก เจ ภวติ, สา วุตฺติ **น-วิปุลา**ติ นการวิปุลา นาม ภวติ. นการสฺส นกาเรน วา อุปลกฺขิตา วิปุลาติ นการวิปุลา.

นการวิปุลาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพ. เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ, จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา.ตติยฏฺฐาเน นคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺจฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รเสสิมุนิเมรุคฺคิรามา คาถาโย ภวนฺติ.

อิมานิ ปน นการวิปุลาคาถาย อุทาหรณานิ-

สรณํ นาม นครํ สรโณ ขตฺติโย ปิตา
สุนนฺทา นาม ชนิกา ธมฺมทสฺสิสฺส สตฺถุโน.

สีสํ จกฺขุญฺจ หทยํ ชีวิตํ มํสโลหิตํ
กายงฺคํ วาปิ สกลํ ทานํ อชฺฌตฺติกํปิจ
สพฺพํ ทาตุํ สมตฺโถ โย พุทฺธตฺตํ ปาปุณิสฺสติ.

๑๒๗. ตวิปุลายํ. โอเชสุ วิสมปาเทสุ **อณฺณวา**ติ จตุพฺพณฺณโต ปรํ. **โต**ติ ตคโณ เจ ภวติ, อโนเชสุ สมปาเทสุ สตฺตโม วณฺโณ โล ลหุโก เจ ภวติ, สา คาถา **อณฺณา**ติ วุตฺตวิปุลาโต อญฺญา. ตถา ตการวิปุลา นาม ภวติ. ตการสฺส ตกาเรน วา อุปลกฺขิตา วิปุลาติ ตการวิปุลา.

ตการวิปุลาคาถาย คณวิกปฺโป ปเนวํ กาตพฺโพเอกปาเท จตฺุฏฺฐานานิ, จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน ตคโณ ลิขิตพฺโพ. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. อปรทฺเธปิ ตถา ลิขิตพฺพาว. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต ฉสตฺตมุเนกติรามา คาถาโย ภวนฺติ.

วิปุลาคาถาชาตีสุ ปน มการสการวิปุลาปิ ภวนฺติ. ตสฺมา ภการวิปุลา รการวิปุลา นการวิปุลา ตการวิปุลา มการวิปุลา สการวิปุลา เจติ วิปุลาคาถาโย ฉพฺพิธา ภวนฺติ. เตน วุตฺตํ กวิกปฺปลตายํ-

โอเชณฺณวา นตสรมฺ- เภหิ นพฺพิปุลาทโย
อโนเช ปญฺจโม ปายา ลหุ นิจฺจญฺจ สตฺตโมติ.

อยํ ปน ฉพฺพิธานํ วิปุลาคาถานํ คณวิกปฺโป. เอกปาเท จตฺุฏฺฐานานิ, จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน มรตสภนาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. นวมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทสมฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. เอกาทสมฏฺฐาเน มรตสภนาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ทวาทสมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. เตรสมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. จุทฺทสมฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ปนฺนรสมฏฺฐาเน ชคโณ ลิขิตพฺโพ. โสฬสมฏฺฐาเน ครุลหุกา

ลิขิตพฺพา. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสคฺคิฉิทฺทรามเวทคฺคหรูเปกา คาถาโย ภวนฺติ.

วิปุลาคาถานํ สมปาเทสุ ปน รคณวชฺชิตนเย ฉฏฺฐฏฺฐาเน จุทฺทสมฏฺฐาเนสุ รคณวชฺชนวเสน คณวิกปฺปํ ลิขิตฺวา ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต สุญฺญากาสเวทณฺณวคฺคหกฺขินาคา คาถาโย ภวนฺติ. อยํ ปน ฉพฺพิธานํ วิปุลานํ คาถานํ อปโร คณวิกปฺปนโย. เอกปาเท จตุฏฺฐานานิ, จตูสุ ปาเทสุ โสฬสฏฺฐานานิ ภวนฺติ. เตสุ จ ปฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐาเน มรตสภนาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. จตุตฺถฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ปญฺจมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ฉฏฺฐฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. สตฺตมฏฺฐาเน ตชภนาติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. อฏฺฐมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. นวมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. ทสมฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. เอกาทสมฏฺฐาเน มรตสภนาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ทฺวาทสมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. เตรสมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. จุทฺทสมฏฺฐาเน มยรตชภาติ ฉคฺคณา ลิขิตพฺพา. ปนฺนรสมฏฺฐาเน ตชภนาติ จตุคฺคณา ลิขิตพฺพา. โสฬสมฏฺฐาเน ครุลหุกา ลิขิตพฺพา. เหฏฺฐาปิ วิกปฺปสงฺขฺยาโย ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพาเยว. ตาสํ วิกปฺปสงฺขฺยานํ อญฺญมญฺญํ คุณิเต กเต รสสุสงฺกเนตฺตากาสรูเปกคฺคหจนฺทคาถาโย ภวนฺติ. ปิงฺคลาจริยสฺส ปน มติยา สพฺพวิปุลานํ คาถานํ สมปาเทสุ รคณวชฺชิตนเย ฉฏฺฐฏฺฐานจุทฺทสมฏฺฐาเนสุ รคณวชฺชนวเสน คณวิกปฺโป กาตพฺโพ. เอตฺถ จ ฉสุ วิปุลาคาถาสุ ปฐมปาเท มคเณน จ เสสปาเทสุ ปิงฺคลวิปุลาคาถาย ลกฺขเณน จ รจิตา ปฐมมการวิปุลา นาม. ตติยปาเท ปน มคเณน จ เสสปาเทสุ ปิงฺคลวิปุลาคาถาย ลกฺขเณน จ รจิตา ตติยมการวิปุลา นาม. ปฐมตติยปาเทสุ มคเณน จ เสสปาเทสุ ปิงฺคลวิปุลาคาถาย ลกฺขเณน จ รจิตา อุภยมการวิปุลา นาม. เสสาสุ วิปุลาคาถาสุปิ เอเสว นโย. อิติ เอเกกายํ ติพฺพิธตฺตา ฉสุ วิปุลาคาถาชาตีสุ อฏฺฐารส สุทฺธวิปุลา-คาถาโย ภวนฺติ. ปฐมปาเท ปน มคเณน จ ตติยปาเท รการาทิคเณน จ รจิตา สํกิณฺณา วิปุลา นาม. ตา เอเกกายํ วิปุลาคาถายํ ปญฺจวิธตฺตา ฉสุ วิปุลาคาถาสุ ตึส สํกิณฺณา

วิปุลาคาถาโย ภวนฺติ. อิติ สุทฺธวิปุลาสํกิณฺณาวิปุลาเภเทน อฏฺจตฺตาลีสคาถาโย ภวนฺติ.

อิมานิ ปน ตการวิปุลาคาถาย อุทาหรณานิ-

ปทุมุตฺตโร นารโท ธมฺมทสฺสี จ กสฺสโป
ปธานํ สตฺตทินเนสํ ผุสฺโส จ ปิยทสฺสิ จ
โกนาคมโน เวสฺสภู จตุพุทฺธา ฉมาสิกา.

โลกนาถํ ธมฺมิสฺสรํ เทวเทวํ นรุตฺตมํ
มยา สุตํ สุทฺโธทนึ ธมฺมสามึ นมามหํ.

อิมานิ ปน มการวิปุลาคาถาย อุทาหรณานิ-

เตสํ จตุนฺนํ พุทฺธานํ ตณฺหงฺกรสฺส สตฺถุโน
ปิตา สุนนฺโท ราชา จ มาตา ตสฺส สุนนฺทิ สา.

กุฏฺฏา กวาฏา เสลา จ น โหนฺตาวรณา ตทา.
อากาสภูตา เตปชฺช ธุวํ พุทฺโธ ภวิสฺสติ.

ปจฺเจกํ ทุสฺสํ ปูเชตฺวา สรณํ ตสฺสุปาคมึ
โสปิ มํ พุทฺโธ พฺยากาสิ พุทฺโธ โลเก ภวิสฺสติ.

อิทํ ปน สการวิปุลาคาถาย อุทาหรณํ-

ปุรตฺถิมาย ทิสาย สูริโยทยโต ปุเร
อุฏฺจิโต รํสิวิเสโส กิญฺจิรตฺโต สิยารุโณ.

วตฺตปฺปเภทวณฺณนา สมตฺตา.

๑๒๘. **เอตฺถา**ติ อิมสฺมึ วุตฺโตทยฉนฺโทสตฺเถ. **ยํ ฉนฺทน**ฺติ วณฺณวุตฺติฉนฺทํ มตฺตาวุตฺติฉนฺทํ วา ยํ ฉนฺทํ น ทิสฺสติ, ตถาปิ ปโยเค ปิฏกตฺตเย ยทิ ทิสฺสเต, **วิสมกฺขรปาทน**ฺติ วิสมํ อกฺขรญฺจ ครุลหุนิยมาภาวา วิสมํ ปาทญฺจ อฏฺจกฺขราทินิยตา-

ภาวา ยสฺส ตํ วิสมกฺขรปาทํ ตํ ตาทิสํ ฉนฺทํ สามญฺญนามโต คาถา อิจฺเจว เญยฺยา. อถวา **คาถาสามญฺญนามโต** สามญฺญคาถา นามาติ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถเมทินีนามิกายํ วุตฺโตทยาภินวฏีกายํ
วิสมวุตฺตินิทฺเทสวณฺณนา นาม ปญฺจมปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

๖. ฉฏฺฐปริจฺเฉท
ฉปฺปจฺจยวิภาควณฺณนา

ฉฏฺเฐ ปน ปริจฺเฉเท โหนฺติ ฉปฺปจฺจยา นยา
มนฺทโสตูนมตฺถาย กริสฺสํ อตฺถวณฺณนํ.

๑๒๙. ปตฺถารนเย. **ปตฺถาเร**ติ ปตฺถารปจฺจยนเย กเต. **สพฺพเค**ติ สพฺพครุโก. **ปาเท**ติ ปาโท ปรมํ กาตพฺโพ, ปตฺถาเร วา สพฺพเค ปาเท กเต. **ปุพฺพโคโธ**ติ ปุพฺพครุโต อโธ. **โล**ติ ลหุโก วณฺโณ กาตพฺโพ. **ปเร**ติ ลหุวณฺณโต อปเร. **สมา**ติ อุปริเมน สมา วณฺณา กาตพฺพา. **ปุพฺเพ**ติ ลหุโน ปุพฺเพ. **ครู**ติ ครุวณฺโณ กาตพฺโพ. อิติ เต จ อิเม ตโย วิธโย. **ยาว สพฺพลา**ติ ยาว สพฺพลหุกา กาตพฺพา. อยํ ปน จตุพฺพณฺณปตฺถารนโย-ปรมํ จตฺตาโร ครุวณฺณา ลิขิตพฺพา. อาทิสฺส ครุโน เหฏฺฐา อโธ โลติ วตฺวา ลหุวณฺโณ ลิขิตพฺโพ. ตโต ลหุวณฺณโต ปรํ ปเร สมาติ วตฺวา อุปริเมน สมา วณฺณา ลิขิตพฺพา. ลหุโน ปุพฺเพ สุญฺญฐาเน สติ ปุพฺเพ โคติ วตฺวา สุญฺญฐาเน ครุโก ลิขิตพฺโพ. อิมินา นเยน ยาว สพฺพลหุกา กาตพฺพา. จตุวณฺณปตฺถารนเย โสฬสวิกปฺปา ภวนฺติ. ปญฺจวณฺณปตฺถารนยาทีสุปิ เอเสว นโย. อปโร วณฺณปตฺถาราทินโย ปน อมฺเหหิ วิรจิเต ปตฺถารรตนากรฉนฺโทสตฺเถ วุตฺตนยานุสาเรเนว เวทิตพฺโพ.

ปตฺถารปจฺจยนยวณฺณนา สมตฺตา.

๑๓๐. นฏฺฐนเย. **นฏฺฐสฺสา**ติ วินาสสฺส ปุฉสฺส โย องฺโก ภเวยฺย, ตสฺมึ องฺเก. **อทฺธิกเต**ติ ทฺวีหิ ภาเค สเม. **โล**ติ ลหุโก ภเวยฺย. วิสเม ตุ เอกสหิเต อทฺธิกเต ครุ ภเวยฺย.

อยํ ปน นฏฺฐปจฺจยนโย- นฏฺฐสฺส อุทฺทิฏฺฐสงฺขฺยํ ฐิตํ กตฺวา ทฺวีหิ ภาคํ กตฺวา เอกเสเส สติ ครุโก ฐเปตพฺโพ. วิสมตฺตา ลทฺเธ เอกํ ปกฺขิปิตฺวา ปุน ทฺวีหิ ภาคํ กตฺวา สุญฺเญ สติ ลหุโก ฐเปตพฺโพ. ภาเชตุมปฺปโหนฺเต สติ อุปริสุญฺญํ กาตพฺพํ, ตํ สุญฺญํ ลทฺธํ นาม ภวติ. ภาเชตุมปฺปโหนกสงฺขฺยา เสสสงฺขฺยา นาม ภวติ. ตสฺมา เอกเสเส สติ

ครฺโก ฐเปตพฺโพ. วิสมตฺตา ลทฺเธ เอกํ ปกฺขิปิตฺวา ปุน ทฺวีหิ ภาโค กาตพฺโพ. อิมินา นเยน ทฺวีหิ ทฺวีหิเยว ปุนปฺปุนํ ภาโค กาตพฺโพ. ตโต สลฺลกฺเขตฺวา ฐปิตกฺขเร ปสฺสิตฺวา อยํ นาม คาถาติ ทสฺเสตพฺพา.

นฏฺฐปจฺจยนยวณฺณนา สมตฺตา.

๑๓๑. อุทฺทิฏฺฐนเย. **ปุพฺพา**ติ อาทิวณฺณมฺหา อโธ. **เอกาทินุกฺกเมนา**ติ เอกทฺวิจตุอฏฺฐอิจฺจาทินา อนุกฺกเมน. **ทฺวิคุเณ**ติ ทฺวิคุเณ ทฺวิคุเณ. **องฺเก**ติ อวยเว อํเส โกฏฺฐาเส **ลิเข** ลิเขยฺย. ตาสํ สงฺขฺยานํ **ลหุฏฺเฐหี**ติ ลหุวณฺณสฺส เหฏฺฐา ฐิเตหิ. **เสเกหี**ติ เอกสหิเตหิ มิสฺสเกหิ อุทฺทิฏฺฐกํ ภเว. อยํ นาม คาถา กติสงฺขยํ ปูเรตฺวา ฐิตาติ ปุจฺฉิเต สติ ปุจฺฉิตคาถาย เหฏฺฐา อาทิวณฺณโต ปฏฺฐาย อนุกฺกเมน เอกาทโย สงฺขฺยา ทฺวิคุณา เอว ลิขิตพฺพา. ลิขิตฺวา ลหุโน เหฏฺฐา ฐิตํ สพฺพํ สงฺขฺยํ มิสฺเสตฺวา เอกํ อาคนฺตุกสงฺขฺยํ ปกฺขิปิตฺวา ตํ ปสฺสิตฺวา อยํ นาม คาถา เอตฺตกํ สงฺขฺยํ ปูเรตฺวา ฐิตาติ อุทฺทิฏฺฐสงฺขฺยา ทสฺเสตพฺพา.

อุทฺทิฏฺฐปจฺจยนยวณฺณนา สมตฺตา.

๑๓๒. ครุกฺริยานเย. **วุตฺตกฺขรสมา**ติ คาถาย อกฺขรสมาเสกาติ เอเกน อาคนฺตุเกน สหิตา สงฺขฺยา. **อุปรูปรี**ติ อุปริอุปริ. **ลิขฺยา**ติ ลิขิตฺวา. **เอเกกหีนนฺ**ติ อุปริโต ปฏฺฐาย เอเกกหีนํ กตฺวา. **เอกาทินา**ติ เหฏฺฐาโต เอกาทินา. **อุฏฺฐาเน**ติ อุฏฺฐิเต กเต. **สพฺพคาทิกนฺ**ติ สพฺพครุอาทิกํ ภเวยฺย.

ตตฺถายํ ปุจฺฉา. จตุกฺขเร ฉนฺทสิ กติ สพฺพครุ กติ ติครุ กติ ทฺวิครุ กติ เอกครุ กติ สพฺพลหูติ ปุจฺฉิเต จตุกฺขรสมา จตสฺโส เอกกา สงฺขฺยาโย จ อาคนฺตุกํ เอกํ สงฺขฺยํ จ อุปรูปริ ลิขิตฺวา เหฏฺฐโต ปฏฺฐาย เอเกน เอกมิสฺสิเต กเต ทฺวิสงฺขฺยา ภวติ. ปุน ทฺวีหิ เอกมิสฺสิเต กเต ติสงฺขฺยา ภวติ. ปุน ตีหิ เอกมิสฺสิเต จตุสงฺขฺยา ภวติ. อุปริ เอกหีนํ กาตพฺพํ. อยํ ปฐมวาโร. ปุน เอเกน ทฺวิมิสฺสิเต ติสงฺขฺยา ภวติ. ปุน ตีหิ ติมิสฺสิเต ฉสงฺขฺยา ภวติ. อุปริ เอกหีนํ กาตพฺพํ. อยํ ทุติยวาโร. ปุน เอเกน ติมิสฺสิเต จตุสงฺขฺยา ภวติ. อุปริ เอกหีนํ กาตพฺพํ. อยํ ตติยวาโร. เอวํ ตโย วาเร สมฺปตฺเต วิธิ สมฺปชฺชติ. ตตฺถ สพฺพครุเอกํ, ติครูนิ จตฺตาริ, ทฺวิครูนิ ฉ, เอกครูนิ จตฺตาริ, สพฺพลหุ เอกนฺติ

เอวํ ครุกฺริยานโย ทฏฺฐพฺโพ. เสสฉนฺเทสุปิ เอเสว นโย.

ครุกฺริยาปจฺจยนยวณฺณนา สมตฺตา.

๑๓๓. วุตฺตสงฺขฺยานเย. **ครุกฺริยางฺกสนฺโทเห**ติ ครุกฺริยานยสฺส องฺกสมูเห. **วิมิสฺสิเต**ติ ปิณฺฑิกเต. **สงฺขฺยา**ติ วุตฺตสงฺขฺยา **ภเว** ภเวยฺย. วา อปโร นโย. **เสโก**ติ เอกสหิโต. **อุทฺทิฏฺฐงฺกสมาหาโร**ติ อุทฺทิฏฺฐวิธิมฺหิ องฺกสมูโห. **อิมนฺ**ติ อิมํ วุตฺต-สงฺขฺยานยํ. **สมานเย** สมํ อานเย.

วุตฺตสงฺขฺยาปจฺจยนยวณฺณนา สมตฺตา.

๑๓๔. อทฺธสงฺขฺยานเย. **สงฺเขฺยวา**ติ วุตฺตสงฺเขฺยว. **ทฺวิคุณา**ติ ทฺวีหิ คุณิตา. **เอกูนา**ติ ตโต เอกํ อูนา หตา. **วุตฺตสฺสา**ติ ปชฺชสฺส. **วิตฺถารายามสมฺภวา** อทฺธา ปมาณา ภวติ. **อนฺตรานญฺจา**ติ ทฺวินฺนํ ครุลหูนํ อนฺตรานญฺจ. **ครุลานญฺจา**ติ ครุลหูนํ ปมาณญฺจ องฺคุลํ กเรยฺย.

เอตฺถ จ อฏฺฐ ยวา เอกํ องฺคุลํ นาม. จตุวีสติองฺคุลํ มหาปุริสสฺส เอกหตฺโถ นาม โหติ. วุตฺตมฺปิ เจตํ-

“ยโวทเรรงฺคุลมฏฺฐสงฺเขฺย หตฺโถงฺคุเล ฉคฺคุณิเต จตูหี”ติ.

เตน จ องฺคุเลน ทฺวาทสองฺคุลํ เอกา มหาปุริสวิทตฺถิ นาม. อิทานิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ติสฺโส วิทตฺถิโย วฑฺฒกีหตฺเถน ทิยฑฺโฒ หตฺโถ โหติ. อฏฺฐงฺคุลํ ปน วฑฺฒกี-หตฺถปมาโณ โหติ. ตสฺส จ วฑฺฒกีหตฺถสฺส อุปฑฺโฒ เอโก ภาโค เอกา วิทตฺถินาม. เตน วุตฺตํ ขุทฺทสิกขาภินวฏีกายํ “อุปฑฺโฒ หตฺถสฺส ทุติโย ภาโค วิทตฺถิสงฺขาโต”ติ. อปเร ปน “จตุวีสติองฺคุลํ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เอโก หตฺโถ”ติ วทนฺติ.

มนุสฺสานํ ปากติกหตฺโถ ปน เอวํ เวทิตพฺโพ. กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อคฺคนขา หตฺโถ นาม. มณิพนฺธโต วา ยาว กนิฏฺฐงฺคุลคฺคนขา ปากติหตฺโถ นาม, โส ปน หตฺโถ ปมาณโต ฉฬงฺคุลปมาโณ โหติ. เตน วุตฺตํ วินยฏฺฐกถายํ-

“หตฺโถ นาม กปฺปรโต ปฏฺฐาย ยาว อคฺคนขา”ติ จ.

“อญฺญตฺถ ปน มณิพนฺธโต ยาว อคฺคนขา หตฺโถ”ติ จ.

เตน ปจฺฉิเมน จ ปากติกหตฺเถน ติหตฺโถ เอกรตนํ นาม. ฉหตฺโถ ทฺวิรตนํ นาม. นวหตฺโถ ติรตนํ นาม. ทฺวาทสหตฺโถ จตุรตนํ นาม. ปญฺจทสหตฺโถ ปญฺจรตนํ นาม. อฏฺฐารสหตฺโถ ฉรตนํ นาม. เอกวีสติหตฺโถ สตฺตรตนํ นาม. จตุวีสติหตฺโถ อฏฺฐรตนํ นาม. อถวา มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส มณิพนฺธโต ยาว มชฺฌิมงฺคุลคฺคนขา ปุริสสฺส มชฺฌิมหตฺโถ นาม. โส ปน หตฺโถ ปมาณโต อฏฺฐงฺคุลปมาโณ โหติ ตสฺส จ หตฺถสฺส อุปฑฺฒปมาณา เทฺว ภาคา มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส เทฺว วิทตฺถิโย โหนฺติ, ตาย จ วิทตฺถิยา ติสฺโส วิทตฺถิโย เอกา สุคตวิทตฺถิ นาม, วฑฺฒกีหตฺเถน ทิยฑฺฒหตฺโถ โหติ. เตน วุตฺตํ ขุทฺทสิกฺขาภินวฏีกายํ "อิทานิ มชฺฌิมสฺส ปุริสสฺส ติสฺโส วิทตฺถิโย เอกา สุคตวิทตฺถิ, ตาย วิทตฺถิยา นว วิทตฺถิโย ทีฆโต สุคตจีวรปมาณํ, ติริยํ ฉ วิทตฺถิโย. ตํ ปน วฑฺฒกีหตฺเถน ทีฆโต เตรสสฺส หตฺถา เอกา จ วิทตฺถิ, ติริยโต นว หตฺถา โหนฺตี"ติ. เอตฺถ จ วฑฺฒกีหตฺโถ มชฺฌิมปุริสหตฺเถน สมปฺปมาโณ. โยชนปฺปมาณํ ปน มุทฺธ-โพธฏีกายํ อาคตนเยน เอวํ เวทิตพฺพํ-

กิกฺกุ หตฺโถ วิทตฺถิ จ นลฺโล กิกฺกุ จตุสฺสตํ
จตุหตฺโถ ธนุตฺตสฺส สหสฺสํ โกส'มุจฺจเต
โกสทฺวยํ ตุ คพฺยูติ ตทฺวยํ โยชนํ วิทูติ.

อภิธานปฺปทีปิกายํ ปน อาคตนเยน โยชนปฺปมาณํ เอวํ เวทิตพฺพํ-

ฉตฺตึสปรมาณูน เมโกณุ จ ฉตฺตึส เต
ตชฺชารี ตาปิ ฉตฺตึส รถเรณุ ฉตฺตึส เต.

ลิกฺขา ตา สตฺต อูกา ตา ธญฺญมาโสติ สตฺต เต
สตฺตงฺคุล'มมุทฺวิจฺฉ วิทตฺถิ ตา ทุเว สิยุํ.

รตนํ ตานิ สตฺเตว ยฏฺฐิ ตา วีสตูสภํ
คาวุตมุสภาสีติ โยชนํ จตุคาวุตนฺติ.

ปทรูปสิทฺธิฏีกายํ ปน อาคตนเยน โยชนปฺปมาณํ เอวํ เวทิตพฺพํ-

ธนุปญฺจสตํ โกสํ จตุกฺโกสญฺจ คาวุตํ
คาวุตานิ จ จตฺตาริ โยชนนฺติ ปวุจฺจตีติ.

เอวํ ปกาสิเตหิ องฺคุลปมาเณหิ จ หตฺถปมาเณหิ จ โกสปมาเณหิ จ คาวุตปฺปมาเณหิ จ โยชนปฺปมาเณหิ จ คาถานํ อทฺธปฺปมาณานิ เวทิตพฺพานิ. หตฺถวินิจฺฉโย ปเนตฺถ สงฺเขโป. วิตฺถาโร ปน อมฺเหหิ วิรจิตายํ วชิรโชติกานามิกายํ ลกฺขณทีปนีฏีกายํ นิโคฺรธปริมณฺฑลลกฺขณวณฺณนายํ วุตฺตนเยเนว เวทิตพฺโพติ.

อทฺธสงฺขฺยาปจฺจยนยวณฺณนา สมตฺตา.

อิมสฺมึ วุตฺโตทยปกรเณ ปน สํฆรกฺขิตมหาสามิเถรวเรน มตฺตาฉปฺปจฺจยานยา น วุตฺตา. เต มตฺตาฉปฺปจฺจยานเย โสตูนํ สุขโพธาย ปวกฺขามิ-

ปตฺถาโร นฏฺฐ'มุทฺทิฏฺฐํ เมรุ เกตุ จ มกฺกฏี
ฉฬิเม ปจฺจยา จตฺร วุจฺจเต กมโต มยา.

อถ มตฺตาปตฺถาโร-

เทยฺยา ปุพฺพครุมฺหาว ลหุเรวํ ปุนปฺปุนํ
ยาวนฺนลหโว สพฺเพ ชายนฺเต ตาวเทว หิ.

ทตฺเต ลหู ยทา มตฺตา วุทฺธึ ยา ยา ตทา ปุน
ปุพฺพ'มตฺตมปกฺพฺเพ ครุํ ลหุม'ถาปิ วา.

อปากเต ยทา ปุพฺพ- ครุ ปุพฺเพ ลหุทฺวยํ
ตเทกํ หิ ครุํ กุพฺเพ ตํ ลหุทฺวยเมว หิ.

อุทาหรณํ-

กติเภทา ปชายนฺเต ปตฺถาเร ฉกฺกลตฺตเก
เตรเสวาติ เอวญฺหิ อญฺญตฺราปิ วิชานิยํ.

นฺยาโส- คคค.

(๑) อตฺร ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลคค. อตฺร เอกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพครุสฺมึ ลหุมฺหิ กเต ชาตํ = ลลคค.

(๒) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลลคลค. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพลหุมฺหิ นิสฺสาริเต ชาตํ = ลคลค.

(๓) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลคลลค. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพลหุมฺหิ นิสฺสาริเต ชาตํ = คลลค.

(๔) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลลลค. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพครุสฺมึ ลหุมฺหิ กเต ชาตํ = ลลลลค.

(๕) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลลลลคล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพลหุมฺหิ นิสฺสาริเต ปุน ครุโต ปุพฺพลหุทฺวยฏฺฐาเน เจกครุมฺหิ นิเวสิเต ชาตํ = ลคคล.

(๖) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลคลคล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพลหุมฺหิ นิสฺสาริเต ชาตํ = คลคล.

(๗) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลลคล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพครุมฺหิ ลหุมฺหิ กเต ชาตํ = ลลลคล.

(๘) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลลลคลล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพลหุมฺหิ นิสฺสาริเต ปุน ครุโต ปุพฺพลหุทฺวยฏฺฐาเน เจกครุมฺหิ นิเวสิเต ชาตํ = คคลล.

(๙) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลคลล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพครุสฺมึ ลหุมฺหิ กเต ชาตํ = ลลคลล.

(๑๐) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลลคลลล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพลหุมฺหิ นิสฺสาริเต ชาตํ = ลคลลล.

(๑๑) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลคลลลล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพลหุมฺหิ นิสฺสาริเต ชาตํ = คลลลล.

(๑๒) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลลลลล. อตฺเรกมตฺตาธิกตฺตา ปุพฺพครุสฺมึ ลหุมฺหิ กเต ชาตํ = ลลลลลล. เอวมญฺญตฺราปิ อภิฏฺโจ ปตฺถาโร กตฺตพฺโพ.

อิทํ ฉมตฺตาปตฺตารมตฺตํ						
๑				ค	ค	ค
๒			ล	ล	ค	ค
๓			ล	ค	ล	ค
๔			ค	ล	ล	ค
๕		ล	ล	ล	ล	ค
๖			ล	ค	ค	ล
๗			ค	ล	ค	ล
๘		ล	ล	ล	ค	ล
๙			ค	ค	ล	ล
๑๐		ล	ล	ค	ล	ล
๑๑		ล	ค	ล	ล	ล
๑๒		ค	ล	ล	ล	ล
๑๓	ล	ล	ล	ล	ล	ล

อถ วณฺณปตฺถาโร-

มตฺโตตฺตวธินา ทตฺโต ลหุวณฺเณธิกํ จช
ลหฺวาปากรเณ ปุพฺพ- ลหุํ เสสํ คุรุํ กเร.

อุทาหรณํ-

ปตฺถาเร ปญฺจวณฺณสฺส กติ เภทา ภวนฺติ เว
ทวตฺตึสเทวมญฺญตฺร ยถาโยคํ ปตียเต.

นฺยาโส- คคคคค.

(๑) อตฺร ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลคคคค. อตฺรเอกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพวณฺเณ นิสฺสาริเต ชาตํ = ลคคคค.

(๒) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลคลคคค. อตฺเรกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพวณฺเณ นิสฺสาริเต ชาตํ = คลคคค.

(๓) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลคลคคค. อตฺเรกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพวณฺเณ นิสฺสาริเต ชาตํ = คลคคค.

(๔) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลลคลคค. อตฺเรกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพวณฺเณ นิสฺสาริเต. ปุพฺพลหุทฺวเย จ ครุมฺหิ กเต ชาตํ = คคลคค.

(๕) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลคลคค. อตฺเรกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพครุมฺหิ นิสฺสาริเต ชาตํ = ลคลคค.

(๖) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลคลลคค. อตฺเรกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพวณฺเณ นิสฺสาริเต ชาตํ = คลลคค.

(๗) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = คลลลคค. อตฺเรกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพวณฺเณ นิสฺสาริเต ชาตํ = ลลลคค.

(๘) ปุน ปุพฺพครุโต ปจฺฉา ลหุมฺหิ ทตฺเต ชาตํ = ลลลคลค. อตฺเรกวณฺณาธิกตฺตา ปุพฺพวณฺเณ นิสฺสาริเต ปุพฺพลหูสุ จ ครูสุ กเตสุ ชาตํ = คคคลค. เอว มคฺเคปิ เญยฺยํ.

อิทํ ปญฺจวณฺณปตฺถารจกฺกํ											
๑.	ค	ค	ค	ค	ค	**๑๗.**	ค	ค	ค	ค	ล
๒.	ล	ค	ค	ค	ค	**๑๘.**	ล	ค	ค	ค	ล
๓.	ค	ล	ค	ค	ค	**๑๙.**	ค	ล	ค	ค	ล

อิทํ ปญฺจวณฺณปตฺถารจกฺกํ											
๔.	ล	ล	ค	ค	ค	๒๐.	ล	ล	ค	ค	ล
๕.	ค	ค	ล	ค	ค	๒๑.	ค	ค	ล	ค	ล
๖.	ล	ค	ล	ค	ค	๒๒.	ล	ค	ล	ค	ล
๗.	ค	ล	ล	ค	ค	๒๓.	ค	ล	ล	ค	ล
๘.	ล	ล	ล	ค	ค	๒๔.	ล	ล	ล	ค	ล
๙.	ค	ค	ค	ล	ค	๒๕.	ค	ค	ค	ล	ล
๑๐.	ล	ค	ค	ล	ค	๒๖.	ล	ค	ค	ล	ล
๑๑.	ค	ล	ค	ล	ค	๒๗.	ค	ล	ค	ล	ล
๑๒.	ล	ล	ค	ล	ค	๒๘.	ล	ล	ค	ล	ล
๑๓.	ค	ค	ล	ล	ค	๒๙.	ค	ค	ล	ล	ล
๑๔.	ล	ค	ล	ล	ค	๓๐.	ล	ค	ล	ล	ล
๑๕.	ค	ล	ล	ล	ค	๓๑.	ค	ล	ล	ล	ล
๑๖.	ล	ล	ล	ล	ค	๓๒.	ล	ล	ล	ล	ล

อถ มตฺตานฏฺจํ-

ปฐมตฺตา ลิขิตฺวา ตํ   สิเร สงฺกํ นิเวสเย
เอโก เทฺว อคฺคโช ตตฺร   เทฺว เทฺว โยชิย สลฺลิเข.

ปเร วิโสธิย ปญฺหางฺกํ   เสสกาโธฏฺจมตฺตกํ
ปรมตฺตา ยุตํ กตฺวา   ครุํ นฏฺจํ วเท พุโธ.

ปญฺหงฺเก โสธิเต เสสงฺ-   โกกสฺสาปิ น มุทฺธนิ เจ
ตสฺส ภาโค ตถา กุพฺเพ   ยถา มตฺโตปริฏฺจิเต.

อุทาหรณํ-

สตฺตมํ ทฺวาทสมํ เภทํ ปตฺถารงฺคกเล วท.

เอก, ทฺวิ, ติ, ปญฺจ, อฏฺจ, เตรสาติ.

ฉมตฺตา นฏฺจกฺกํ					
๑	๒	๓	๕	๘	๑๓

นฺยาโส- เตรสโต อนฺติมงฺกา ทฺวาทเส ปญฺหงฺเก นิสฺสาริเต เสโส เอกงฺโก, ตทโธฏฺจมตฺตายํ ปรมตฺตาย สห ครุกตายํ ชาตํ = คลลลล. อยเมว ฉกฺกลตฺตเก ปตฺถาเร ทฺวาทโส เภโท. สตฺตมเภเท จ เตรสโต อนฺติมงฺกา สตฺตปญฺหงฺเก นิสฺสาริเต เสโส ฉพงฺโก. มตฺตานฏฺจกฺกสฺส อุปริเม ฉพงฺโก นตฺถิ. อุปรงฺเก จ อสนฺเต ตสฺส ทิสงฺโก กาตพฺโพติ ญาเยน (๑-๕) เอก ปญฺจ อิติ มตฺโตปริฏฺจงฺกสทิสํ ขณฺฑทฺวยํ กาตพฺพํ. เอกงฺกํ ปญฺจงฺกญฺจ ตทโธฏฺจมตฺเตหิ สห ครูสุ กเตสุ ชาตํ = คลคล. อยเมว ฉกฺกลตฺตเก ปตฺถาเร สตฺตโม เภโท. ตถาญฺญตฺราปิ มตฺตานฏฺจํ สมานุจินฺตนียํ.

อถ มตฺโตทฺทิฏฺจํ-

จาปฺยานฏฺจาวสี สงฺกา ครูนามปฺยโธ ตถา
อุทฺทิฏฺโจ อปเร วณฺเณ ครุทฺธงฺกยุตาวเณ.

อุทาหรณํ-

ทฺวิครุทฺวิลหู กุตฺร ปตฺถาเร ฉกฺกลตฺตเก.
นฺยาโส คคลล. อิเมสํ สกียสีสงฺเก จปิเต ชาตํ.

๑	๓	๘	๑๑
ค	ค	ล	ล
๒	๕		

อถ วณฺโณทฺทิฏฺฐํ

ปญฺญาเภทกมาฏฺฐาปฺยา ทฺวิฆนงฺกาสิเรสุ จ
เสเส ลทฺธงฺกโยเคหิ วณฺโณทฺทิฏฺฐํ ปชายเต.

อุทาหรณํ-

ครุตฺตยํ ลหู กุตฺร ปตฺถาเร ปญฺจวณฺณเก.

นฺยาโส- คคคลล. อิเมสํ สกียสีสงฺเกสุ จปิเตสุ ชาตํ.

๑	๒	๓	๘	๑๖
ค	ค	ค	ล	ล

ครุทฺธงฺกยุตา จตุสงฺขฺยา ชาตา. อิมาย จตุสงฺขฺยาย เตรสงฺเก นิสฺสาริเต ชาตํ.

(๙) นวาติ อโต เอว ฉกฺกลตฺตเก ปตฺถาเร = คคลล. อยํ นวโม เภโท ชาโต. เอวมญฺญตฺราปิ เญยฺยํ.

อถ มตฺตาเมรุ-

อุทฺธา เอเกกวุทฺธาหิ โกฏฺฐกทฺวิตยํ ลิเข
มตฺถเม วามปสฺเสว เอเกกงฺกํ นิเวสเย.

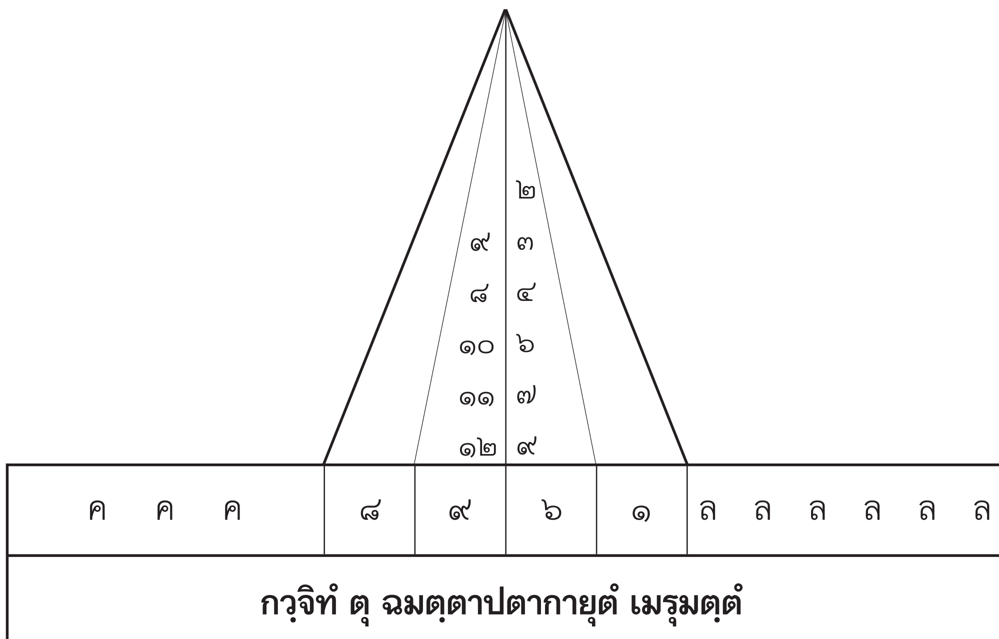
สฺวมตฺตกงฺก'มาทาย ทกฺขปนฺตุทฺธโกณโต
โยคํ กตฺวา ลิเขยฺเยกํ เสสโกฏฺเฐสุ ปณฺฑิโต.

สพฺพลเหฺวกทฺวิตฺยาทิ ครุโวตฺร วิจารเย
เภทสงฺขฺยา ปสิทฺธตฺถํ ปตากํ สํปโยชเย.

เกตุํ เมรุมฺหิ โยเชยฺย ปตฺถาเร ฉกฺกลตฺตเก
เอกทฺวิติกฺกเมเนว ครุเภทํ ปทสฺสย.

					ล	๑					
					ค	๑	๑				
				ล	ค	๑	๒				
				ค	ค	๑	๓	๑			
			ล	ค	ค	๑	๔	๓			
			ค	ค	ค	๑	๕	๘	๘		
		ล	ค	ค	ค	๑	๖	๑๐	๔		
		ค	ค	ค	ค	๑	๗	๑๕	๑๐	๑	
	ล	ค	ค	ค	ค	๑	ค	๒๑	๒๐	๕	
	ค	ค	ค	ค	ค	๑	๕	๒๘	๒๕	๑๕	๑
ล	ค	ค	ค	ค	ค	๑	๑๐	๓๖	๕๖	๓๕	๖

อิทํ มตฺตาเมรุจกฺกํ

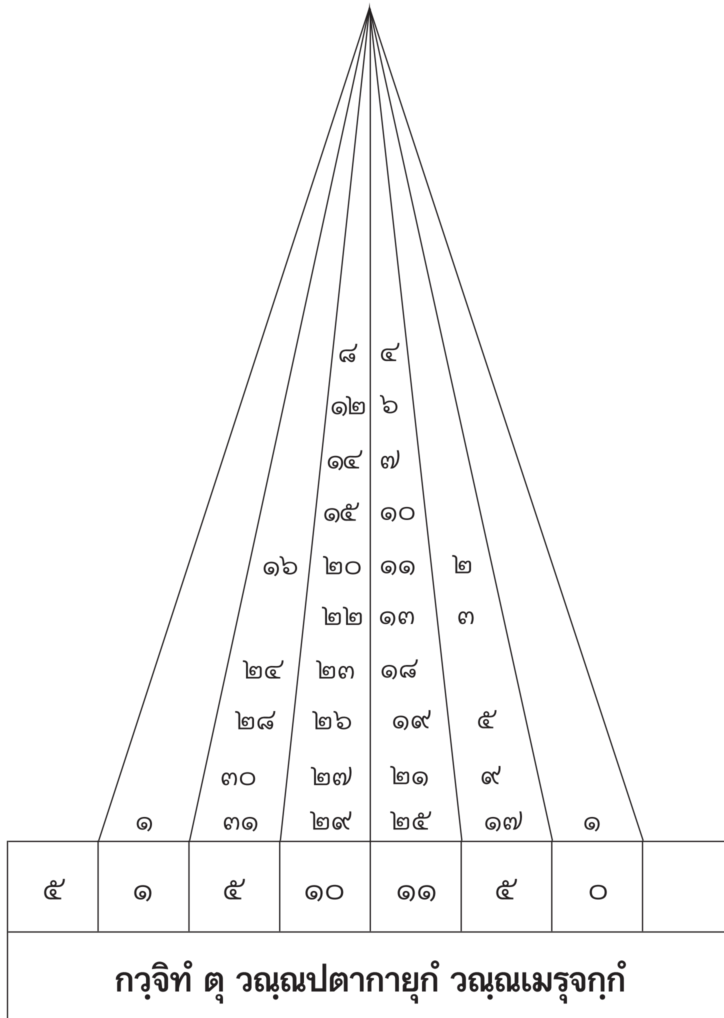
กวฺจิทํ ตุ ฉมตฺตาปตากายุตํ เมรุมตฺตํ

อถ วณฺณเมรุ-

เทฺวโกฏฺฐเก ลิเขยฺยุทฺธ มชฺฌิเมเกกวุทฺธิโต
เอเกกํ วิลิเขเยยกํ วาเมทกฺเข จ สพฺพโต.

วามโกฏฺฐงฺกมาทาย สฺวสีสงฺกยุโต ปุน
เสสโกฏฺเฐสุ สํยุตฺตา วณฺณเมรุมฺหายํ กโม.
ปุพฺเพว สกลํ เณยฺยํ สฺวปตากา ยุเต ยติ.

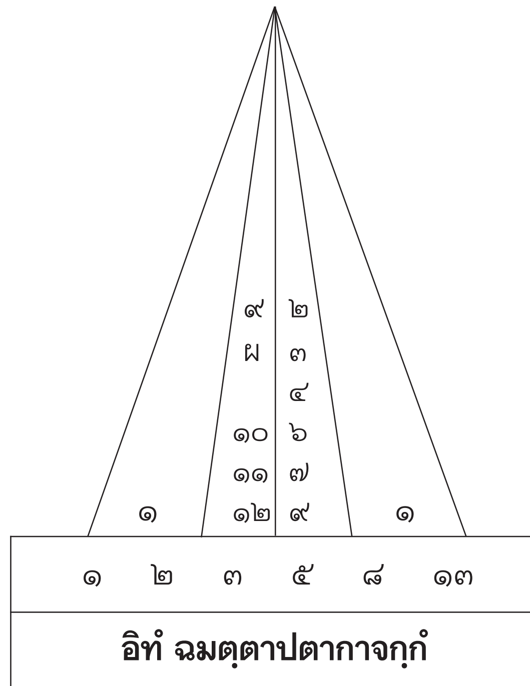
๑	๑	๑						
๒	๑	๒	๑					
๓	๑	๓	๓	๑				
๔	๑	๔	๖	๔	๑			
๕	๑	๕	๑๐	๑๐	๕	๑		
๖	๑	๖	๑๕	๒๐	๑๕	๖	๑	
๗	๑	๗	๒๑	๓๕	๓๕	๒๑	๗	๑
อิทํ วณฺณเมรุจกฺกํ								

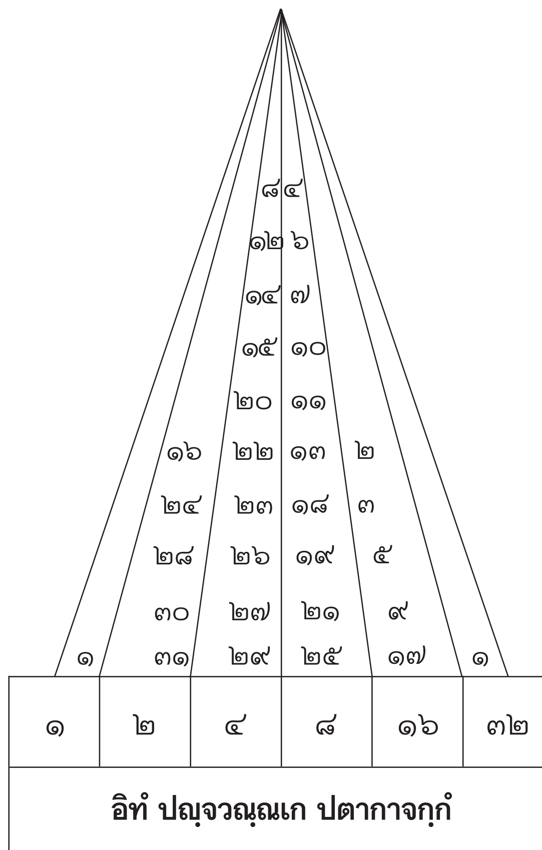

อถ มตฺตาปตากา วณฺณปตากา จ-

อุทฺทิฏฺฐสทิสา องฺกา เลขนียา สุธีมตา
เอเกกงฺเก ปเร หีเน เสตงฺกา ครุเภทกา.

เทฺว เทฺว โยชิย ปเร หีเน เภทา ทฺวิครุสมฺภวา
เอวํ ตฺยาทิวิโยเคหิ ตฺยาทิเภทา สมีริตา
เอวํ สพฺพปตากาสุ เภทา เญยฺยาว สูริภิ.

๙ ๒
ฝ ๓
๔
๑๐ ๖
๑๑ ๗
๑ ๑๒ ๙ ๑
๑ ๒ ๓ ๕ ๘ ๑๓
อิทํ ฉมตฺตาปตากาจกฺกํ

๘ ๔
๑๒ ๖
๑๔ ๗
๑๕ ๑๐
๒๐ ๑๑
๑๖ ๒๒ ๑๓ ๒
๒๔ ๒๓ ๑๘ ๓
๒๘ ๒๖ ๑๙ ๕
๓๐ ๒๗ ๒๑ ๙
๑ ๓๑ ๒๙ ๒๕ ๑๗ ๑
๑ ๒ ๔ ๘ ๑๖ ๓๒
อิทํ ปญฺจวณฺณเก ปตากาจกฺกํ

อถ มตฺตามกฺกฏี-

ติริยํ สตฺตเรขา จ อุทฺธเรขา ตุ อฏฺฐกา
เลขิตา ตตฺร ชายนฺเต ปนฺตโย ฉกฺก'มาทิห.

ปนฺตาทิมฺหิ กมา เลขฺยา วณฺณา เอกาทิโต สทา
ทุติยายํ ตถา วณฺณา อุทฺทิฏฺฐกมโต ลิเข.

อญฺญมญฺญํ คุณี กตฺวา อาทิโกฏฺฐทฺวเย ลิเข
ตติยา ปนฺติเรวาถ ฉฏฺฐปนฺตฺยํ ตโต ปรํ.

เอกวณฺณํ ลิขิตฺวาคฺเค ตโต ปุพฺพาณฺณสํยุตํ
นิชเภทยุตํ จาณฺณํ ลิเขยฺยตฺร กมา พุโธ.

ลิเขยฺย ปนฺติยํ วณฺณํ สฺวโธฏฺฐจํ วามโกณคํ
ตุริยปนฺติยํ ลิเข โยคํ พุโธ ฉฏฺเฐ จ ปญฺจเม.

วุตฺตปฺปเภทมตฺตณฺณา ครฺโว ลหโว ตถา
ฉปนฺตีสุ กมา เญยฺยา ฉนฺทญฺญูหิ น สํสโย.

๑	๒	๓	๔	๕	๖	๗	**วุตฺตานิ**
๑	๒	๓	๕	ค	๑๓	๒๘	**เภทา**
๑	๔	๙	๒๐	๓๐	๗๐	๑๓๗	**มตฺตา**
๑	๓	๗	๑๕	๓๐	๕๐	๑๐๙	**วณฺณา**
๐	๑	๒	๕	๑๐	๒๐	๓๘	**ครุโว**
๑	๒	๕	๑๐	๒๐	๓๐	๗๐	**ลหโว**
อิทํ มตฺตามกฺกฏีจกฺกํ							

อถ วณฺณมกฺกฏี-

ปุพฺเพว มกฺกฏีจกฺเก ลิเขยฺย ปุพฺพปนฺติยํ
เอกาทฺยงฺกํ ทุติยายํ อุทฺทิฏฺฐกมโต ลิเข.

คุณิตฺวา อญฺญมญฺญํ เต จตุตฺเถ สนฺนิเวสเย
ฉฏฺฐปญฺจเมสุ เลขฺยา จตุตฺถทฺธํ พุเธน เว.
จตุตฺถปญฺจเม โยคํ ตติเย สนฺนิเวสเย.

ฉนฺโทสารตฺถเมทินฺยํ สุวิวณฺณิตยา มยา
อปโร มตฺตา ปตฺถาโร ปเหตพฺโพว วิญฺญุนา.

โสณฺณภูมิมณฺฑลมฺหิ พฺรหฺมรฏฺเฐติ วิสฺสุเต
สุสฺเภ *มะอูเปง* ขฺยาเต รมฺเม เรวติยา ปุเร.

นานาชนสมากิณฺเณ ปุปฺผรุกฺเขหิ โสภิเต
*เยแลกะเล*ติ ปญฺญาเต นคเร เรลยวฺหเย.

ราชายตเน อุยฺยาเน ธมฺมิการาม นามเก
วชิรปญฺญนาเมน มหาเถเรน ธีมตา.

ติสฺสานํ สุขโพธาย สกฺกฏา จ สมานิย
กโต มาคธภาสาย ปตฺถารรตนากโร.

นวสุญฺญติเยกมฺหิ มาฆสฺส กาฬปกฺขเก
อฏฺฐเม จนฺทวารมฺหิ อยํ คนฺโถ สุ นิฏฺฐิโต.

๑	๒	๓	๔	๕	๖	วุตฺตานิ
๒	๓	๘	๑๖	๓๒	๖๔	เภทา
๓	๑๒	๓๖	๙๖	๒๔๐	๕๗๖	มตฺตา
๒	๘	๒๔	๖๔	๑๖๐	๓๘๔	วณฺณา
๑	๔	๑๒	๓๒	๘๐	๑๙๒	ครุโว
๑	๓	๑๒	๓๒	๘๐	๑๙๒	ลหโว
อิทํ ตุ วณฺณมกฺกฏีจกฺกํ						

สาธูนํ สุขโพธาย สิกฺขตฺถาย จ โสตุนํ
มตฺตาฉปฺปจฺจยนโย กโตยํ สุทฺธเจตสา.

ฉนฺโทสตฺเถสุ โกสลฺลํ วิญฺญูนมุปการกํ
สา วิชฺชา นาวาตรานํ คมฺภีรํ กพฺพสาครํ.

ตสฺมา หิ ฉนฺโทโกสลฺลํ สมฺปาเทยฺย หิตตฺถิโก
อุปฏฺฐหํ ครุํ สมฺมา อุฏฺฐานาทีหิ ปญฺจหิ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถเมทินีนามิกายํ วุตฺโตทยาภินวฏีกายํ ฉปฺปจฺจยวิภาควณฺณนา นาม ฉฏฺฐปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

นิคมวณฺณนา

๑๓๕. **ยสฺส เถรสฺส ปภาวนฺ**ติ ปญฺญานุภาวํ อวลมฺพ นิสฺสาย. **อภิมตสิทฺธิกโร**ติ อภิมตสฺส ปตฺถิตสฺส สิทฺธิกํ กโร. **เอทิโส** ฉนฺทสิ สิสฺสานํ ญาณปริพฺยตฺติชนกคนฺถรจนสรูโป ปรตฺโถ สมฺปาทิโต. **คุณครู**ติ สีลาทิคุเณหิ ปาสาณฉตฺตมิว ครุกรณีโย. **เสลนฺตรายตนวาสิกสีลเถรปาโท**ติ เสลนฺตรารามวาสิโก สีลเถรวโร มม เอโส ครุ. ชยตํ ชยตุ สพฺพเวราติกฺกมตุ.

๑๓๖. อหํ **ปรตฺถสมฺปาทนโต** ปรตฺถสมฺปาทเนน **อธิคเตน** สุฏฺฐุ ลทฺเธน **ปุญฺเญน** กุสลกมฺเมน **ชาติชาติยํ** อตฺตภาเว อตฺตภาเว **ปรตฺถสมฺปาทนโก** ปเรสํ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกตฺถสฺส สมฺปาทนโก สมฺมานิปฺผาทโก ภเวยฺยํ. เอเตน อตฺตโน พุทฺธตฺตปตฺถนํ ทีเปติ.

๑๓๗. **อวโลกิตมตฺเตนา**ติ คนฺถทสฺสนมตฺเตน. **ฉปฺปจฺจยา**ติ ปตฺถารนโย, นฏฺฐนโย อุทฺทิฏฺฐนโย ครุกฺริยานโย วุตฺตสงฺขฺยานโย อทฺธสงฺขฺยานโย เจติ อิเม ฉปฺปจฺจยา นยา. มยา สาธิตา นิปฺผาทิตา ยถา, เอวํ ตถา ปาณิโนปิ อิจฺฉิตตฺถํ อตฺตนา อิจฺฉิตํ โลกิยโลกุตฺตรเภทํ อตฺถํ สาธยนฺตุ นิปฺผาเทนฺตุ.

๑๓๘. **เย ครโว** อนนฺตตนฺตรตนากรมนฺตเนน มนฺถาจโลลฺลสิตญาณวเรน ลทฺธา สาราติ มตา คุเณหิ ครุโว เม มม เต ครโว สุขิตา อญฺเญ จ สุขยนฺติ อญฺเญ จ ชยนฺตีติ สมฺพนฺโธ. ตตฺถ จ **เย**ติ เย ครโว. น วิชฺชเต อนฺโต เยสํ ทุรธิคมนียตฺตาตฺยนนฺตานิ. ตนฺตยนฺติ สนฺเต ทิฏฺฐธมฺมิกาทฺยตฺเถสุ ปฏฺฐภาวาปาทนาทินา พุทฺธิมา ปาทยนฺเตติ ตนฺตานิ, สตฺถานิ. ตนฺต โปสเนติ ธาตุ. อนนฺตานิ จ ตานิ ตนฺตานิ จ, มุตฺตามณิอาทีนํ นานาวิธานํ รตนานมากโร สโมสรณฏฺฐานนฺติ รตนากโร, สมุทฺโท. อนนฺตตนฺตาเนว อคาธาปารตฺตาทินา ตํสทิสตฺตา รตนากโรติ อนนฺตตนฺตรตนากโร. ตํ มนฺเถติ วิโลเฬตีติ อนนฺตตนฺตรตนากรมนฺตนํ ญาณวรํ, เตน. มนฺถียเต สมุทฺโทเนนาติ มนฺโถ. โส จ โส อจโล ปพฺพโต จาติ มนฺถาจโล, สุเมรุ. ปุรา กิร ขีรสมุทฺโท สุเมรุํ มนฺถนํ กตฺวา นาคราชานํ รชฺชุํ กตฺวา เทเวหิ มนฺถิโตติ. อุทฺธํ ลสติ วิลสติ

ปฏิพนฺธาภาวโตติ อุลฺลสิตํ. ตเทว ญาณวรํ มนฺถาจลสทิสตฺตา มนฺถาจโล จ ตํ อุลฺลสิตญาณวรญฺจ, เตน.

อิทํ วุตฺตํ โหติ. ยถา มนฺเถน คิรินา มนฺถิยมานา ขีโรทธิโต สิรีเทวตาทโย สมฺปฺปชฺชมานา มนฺถาคิรินา ลทฺธา นาม โหนฺติ. ตถา นิขิลตกฺกพฺยากรณาทิเภทา สตฺถณฺณวา เตน มนฺถเนน ญาณวเรน มนฺถิยมานา เต เม มม คุรโว อิเม เต คุรโวติ เตน ลทฺธา ญาตา นาม โหนฺตีติ. อิมินา จ ตาทิสญาณวนฺตตฺตมตฺตโน ทีเปติ. **ลทฺธา** ลภิตพฺพา **สารา**ติ นิขิลสตฺถณฺณวสารภูตา อิเมติ **มตา** ญาตา สมฺมตา วา วิญฺญูนํ. อิมินา อิทํ ทีเปติ. ยถา สิรีเทวตาทโย ขีโรทธิสารภูตา, ตถา สกลสตฺถณฺณวสารภูตา เต คุรโวติ สุขิตา สุขยนฺติ จญฺเญติ. ยถา สิรีเทวตาทโย สยมฺปิ นิขิลสมฺปตฺติสมงฺคิตาย สุขิตา ปเรปิ อตฺตูปเสวิชเน สุขูปกรณสมฺปาทเนน สุขยนฺติ จ, ตถา เม คุรโว สยมฺปิ สตฺถณฺณวสารภาเวน สมฺมาสาธิตทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกตฺถตฺตา อจฺจนฺตเมว สุขิตา. อญฺเญ อตฺตูปเสวิชเน ตทตฺถุปทิสเนน สุขยนฺติ จ. **คุเณหี**ติ สีลสมาธิสนฺโตสาทีหิ อจฺจนฺตทุพฺพเหหิ อตฺตนิ สมารุฬฺเหหิ คุเณหิ ครโว ภาริยภูตา. อิมินา ยถาวุตฺต-คุณรหิเตหิ เตสํ ทุรูปสงฺกมนียตฺตํ วทติ. เอวํภูตา เต ครโว ชยนฺตีติ.

๑๓๙. เตน ปุญฺเญน **ยทา** ยสฺมึ กาเล ทฺวาทสนฺตรกปฺปกาเลติ วุตฺตํ โหติ. **ชินปตฺตี**ติ เมตฺเตยฺยพุทฺธุปฺปาทกาลปตฺติ ภเวยฺย. เมตฺเตยฺยพุทฺโธ หิ มนุสฺสานํ อสีติ-วสฺสสหสฺสายุกกาเล เกตุมติยํ พฺราหฺมณกุเล วิชายิตฺวา มหาโพธิมณฺเฑ นาครุกฺขมูเล อุปฺปชฺชิสฺสติ. ยถาห- “อสีติวสฺสสหสฺสายุเกสุ ภิกฺขเว มนุสฺเสสุ เมตฺเตยฺโย นาม ภควา โลเก อุปฺปชฺชิสฺสติ อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุคโต โลกวิทู อนุตฺตโร ปุริสทมฺมสารถิ สตฺถา เทวมนุสฺสานํ พุทฺโธ ภควา”ติ, ตาว อหํ **สาริตนุ-โชวา**ติ สาริปุตฺตตฺเถโรว. สตี จ มติมา จ เตโช จ ติเหตุปฏิสนฺธิ จ. **อโมฆรูปี**ติ รูปสมฺปนฺโน จ ลกฺขี จาติ ปุญฺญลกฺขณสมฺปนฺโน จ ธิติพลปสตฺถคุโณ จ ภเวยฺยํ. จริมสิโลกทฺวยํ ปน สีหฬวุตฺโตทยปาเจสุ สนฺทิฏฺฐํ.

๑๔๐. **สํฆรกฺขิตมหาสามิตฺเถเรนา**ติ เจตฺถ สํฆรกฺขิตมหาสามิเถรสฺส อุปฺปตฺติกโม เอวํ เวทิตพฺโพ. โส หิ อายสฺมา สํฆรกฺขิตมหาสามินามิโก มหาเถรวโร ธมฺมวินยธโร ยสสฺสี คณปาโมกฺโข อุทุมฺพรคีริวิหารวาสิโก กวิปุงฺคโว. กพฺพปารคู

เอกวารสฺสุเตน อเนกสหสฺสคนฺถธารณสมตฺเถสุ มหาปณฺฑิเตสุ อนฺโตคโต ปุคฺคลวิเสโสติ ชานิตพฺโพ. เตน วุตฺตํ-

“เทวรกฺขิตาภิธานทุติยธมฺมกิตฺติมหาเถเรน สกภาสาย วิรจิเต สาสนาวตาเร นาม นิกายสงฺคเห เอกวารสฺสุเตนาเนกสหสฺสคนฺถธารณาย สมตฺถา. มหาวชิรญาณสาริปุตฺตมหาเถรสํฆรกฺขิตสุมงฺคลวาจิสฺสรธมฺมกิตฺตินาคเสนอานนฺทเวเทหพุทฺธปิยอโนมทสฺสีตฺยาทิมหาเถรา อเนกฏีกานุฏีกาฏฺจกถา จ ตทุปายภูตอเนกคชฺชปชฺชคณฺจิปทาทโย จ สมฺปาเทตฺวา ปริยตฺติสาสนํ โชตยึสู”ติ.

อถายํ สํฆรกฺขิตมหาสามิเถโร ทาโจปติสฺส มหาราชสฺส นตฺตาติ เจว เสลนฺตรารามวาสีนํ ภิกฺขุคณานํ ปธานเถโร นายโกติ จ ชานิตพฺโพ. วุตฺตญฺหิ จูฬวํเส-

ทาโจปติสฺส ราชสฺส นตฺตา สุคตสาสเน
ปพฺพชฺชูปคโต สทฺโธ ธุตวา สีลสํวุโต.

อุทฺทิสฺสาราธนํ สมฺมา ลงฺกินฺเทน กตํ ตทา
เสลนฺตราภินิกฺขมฺม ยตินฺโท โส ทยานุโค.

ยโต ภิกฺขู สมูเหตฺวา วาสํ กปฺเปสิ ยตฺถ โส
เสลนฺตรสมูโหติ วิขฺยาโต โส ตโต คโตติ.

อถาปิ สมฺพุทฺธปรินิพฺพานา ติวสฺสาธิเก เอกสหสฺเส สตฺตสเต จ สิรีลงฺการาชาภิเสกปฺปตฺตสฺส ปรกฺกมพาหุรญฺโญ สมเย อุทุมฺพรคีริวิหารวาสิโน มหากสฺสปตฺเถรสฺส สิสฺสภูโต อาจริยสาริปุตฺตมหาเถโร อิมสฺส สํฆรกฺขิตมหาสามิเถรสฺส อาจริโยติ จ ชานิตพฺโพ. เตน วุตฺตํ ขุทฺทสิกฺขาภินวฏีกายํ-

สาริปุตฺตํ มหาสามึ เนกสตฺถวิสารทํ
มหาคุณํ มหาปญฺญํ นโม เม สิรสา ครุนฺติ.

อถาปฺยยํ สํฆรกฺขิตมหาสามิเถโร โมคฺคลายนพฺยากรณคนฺถการกภูตสฺส ปุลตฺถิปุรเชตวเน อนุราธปุรถูปาราเม จ กาเลน กาลํ นิวสโต อาจริยโมคฺคลฺลานเถรวรสฺส สิสฺโสติ จ ชานิตพฺโพ. เตน วุตฺตํ สมฺพนฺธจินฺตายํ-

ชายตีห มหาปญฺโญ โส โมคฺคลฺลายโน มุนิ
ยสฺส สาธุคุณุพฺภูต- กิตฺติ สพฺพตฺถ ปตฺถฏาติ.

เอโส ปนายํ อาจริโย น วุตฺโตทยคนฺถํเยว กโรติ, สุทฺธมาคธภาโสปการภูเต อลงฺการพฺยากรณคนฺเถ เจว พุทฺธสาสโนปการภูเต ธมฺมวินยคนฺเถ จ กโรติ. เตน วุตฺตํ สมฺพนฺธจินฺตายํ-

สุสทฺทสิทฺธึ โย โยค- นิจฺฉยํ สพฺภิ วณฺณิตํ
อกา สุโพธลงฺการํ วุตฺโตทย'มนากุลํ.

สํฆรกฺขิตนาเมน สาสโนทยการินา
ขุทฺทสิกฺขาย ฏีกา จ ตถา สมฺพนฺธจินฺตนา
ธีมตา มหาเถเรน เตเนว สาธุ รจิตาติ.

อิติ ยถาวุตฺตคุณโฆเสน เตน เถรวเรน. **วิรจิตนฺ**ติ รจิตํ. **วุตฺโตทยปกรณนฺ**ติ วุตฺโตทยฉนฺโทสตฺถํ. **ปรินิฏฺฐิตนฺ**ติ สมตฺตํ.

สํฆรกฺขิตเถเรน เสลนฺตรนิวาสินา
วุตฺโตทยฉนฺโทสตฺถํ วิรจิตนฺติ ชานิยํ.

เย นิสฺสงฺคา จรนฺตาคมวรคหเน เกสรีสนฺนิภา เม
วิขฺยาตา สาสเน เข ตปนสสธรา วีตเมฆ วสนฺโต
กพฺยาโลเลหิ เสพฺยา คุณกุสุมรสํ สฺวาติมาเนภฺยชสฺสํ
สนฺโต สาธูติ ถุตฺยา จุยฏฺฐิติว ริปโว พฺยาหฏฺฐา ชยนฺตุ.

โสณฺณภูมิมณฺฑลมฺหิ พฺรหฺมรฏฺเฐติ วิสฺสุเต
สุสุเภ *มะอูเปง* ขฺยาเต รมฺเม เรวติยา ปุเร.

นานาชนสมากิณฺเณ ปุปฺผรุกฺเขหิ โสภิเต
*เยแลกะเล*ติ ปญฺญาเต นคเร เรลยวฺหเย.

อุสฺสินฺธุณฺณวาเนตฺเต วสฺเส สมฺพุทฺธสาสเน
ติฉทฺวเยกสากมฺหิ เชฏฺเฐ จ ชุณฺหฉฏฺฐเม.

รตฺติยา ปจฺฉิเม ยาเม　　พุธวาเร สุมงฺคเล
อรุณุคฺคตสมเย　　สุชาเตนาปิ ชาติยา.

วชิรปญฺญตฺเถเรน　　ธมฺมิการามวาสินา
รจิตายํ สํวณฺณนา　　ฉนฺโทสารตฺถเมทินี.

พฺรหฺมรฏฺเฐ สทฺธมฺมสฺส　　ฉฏฺฐสงฺคีติวสฺสเก
สาเก ฉทสติเยเก　　เชฏฺฐสฺส กาลปกฺขเก
สตฺตเม พุธวารมฺหิ　　วณฺณนายํ สุนิฏฺฐิตา.

กึ ปทํ โหติ ลกฺขฺยตฺเถ　　กุลีเส โหติ กึ ปทํ
กึ ปทํ โหติ ทพฺเพ จ　　กึ ปทํ เถรนามเก.

อิมินา ปุญฺญกมฺเมน　　เมตฺเตยฺยพุทฺธสนฺติเก
ลภิตฺวาน พฺยากรณํ　　พุทฺโธ โหมิ อนาคเต.

ยถายํ ภยาภาเวน　　อนายาเสน นิฏฺฐิตา
ตถา กลฺยาณสงฺกปฺปา　　สิชฺฌนฺตุ สพฺพปาณินนฺติ.

อิติ สุวณฺณภูมิมณฺฑเล พฺรหฺมรฏฺเฐ เรวตีติ ลทฺธนามเก *มะอูเปง* ขฺยาตปุเร *ฉ่วยโภงเมียะ* มหาถูปสฺส อุทีจิเน ปติฏฺฐิเต ธมฺมาราเม วสโต *ชเวจิน* นิกาย มหานายกภูตสฺส สิกฺขาสารวุตฺโตทยาภินวนิสฺสยาทิคนฺถการสฺส สิรีกุมารมหาเถร-วรสฺส สิสฺเสน *มนฺดเลย์*ติ วิสฺสุเต รตนาปุญฺชปุเร มหาวิสุทฺธาราเม วสโต จตุตฺถ *ชเวจิน* นิกายุกฺกฏฺฐมหานายกภูตสฺส *อโลงสยาดอ*ติ สุตสฺส ภทนฺตติสฺสมหาเถร-วรสฺส สทฺธิวิหาริเกน ตสฺมึเยว จ ปุเร มหาวิสุทฺธาราม อภยาราเมสุ วสโต *ชเวจิน* นิกายุกฺกฏฺฐมหานายกภูตสฺส อเนกคนฺถการสฺส อคฺคธมฺมาภิวํสมหาเถรวรสฺส อนฺเตวาสิเกน *ปขุกกู* นคเร มหาวิสุตาราเม วสนฺตานํ ปิฏกตฺตยปารคูนํ อาจริยปญฺญ-เถรสุนฺทรมหาเถรานํ อนฺเตวาสิเกน *สกาย* ปุรสฺส ปจฺฉิมสฺมึ ทิสาภาเค *เช่งม่วน* มหาคาเม สิงฺคาราเม วสโต ภทนฺตกุมารเถรวรสฺส อนฺเตวาสิเกน *มะอูเปง* ขฺยาต-ปุรสฺส ปจฺฉิมสฺมึ ติคาวุตปฺปมาเณ ฐาเน โสตปตนนามเก *เยแลกะเล*ติ วิสฺสุเต นคเร ปญฺจตาลีสาธิกจตุสฺสตทฺวิสหสฺเส พุทฺธวสฺเส เตสฏฺฐาธิกทฺวิสเตกสหสฺเส สาเก เชฏฺฐ-

มาเส ชุณฺหปกฺขสฺส ฉฏฺเฐ รตฺติยา ปจฺฉิมยาเม พลวปจฺจูเส พุธวาเร ปฏิสนฺธิยา ชาเตน ปวตฺติกาเลปิ *เยแลกะเล* นคเรเยว ธมฺมิการาเม นิพทฺธวาสินา สิรีวชิรปญฺโญติ ครูหิ คหิตนามเธยฺเยน จตฺตุตึสวสฺสิเกน ฉฏฺฐสงฺคีติการเกน ฉฏฺฐปาฬิปฏิวิโสธกาจริเยน มหาเถเรน ปญฺญาวํสชาครญาณพลปมุขานํ สิสฺสานํ อุคฺคหณตฺถาย กตายํ ฉนฺโทสารตฺถเมทินี นาม วุตฺโตทยาภินวฏีกา อฏฺฐนวุตฺยาธิกจตุสฺสตทฺวิสหสฺเส พุทฺธวสฺเส โสฬสาธิกติสเตก สหสฺเส พฺรหฺมสาเก ฉฏฺฐสงฺคิตฺยาทิวสฺเส เชฏฺฐมาเส กาฬปกฺขสฺส สตฺตเม พุธวาเร พฺรหฺมรฏฺเฐ *ดอกเตอร์อูกะอูติ* โวหริตสฺส อคฺคมหาสิรีสุธมฺมนามิกสฺส สมฺมตรญฺโญ กาเล อนายาเสน นิฏฺฐิตา.

นิคเม เจตฺถ **สุวณฺณภูมิมณฺฑเล**ติ สุวณฺณาทิรตนุปฺปตฺติฐานภูเต ภูมิมณฺฑเล ชมฺพุทีปสฺส หิ ปุรตฺถิมทิสายํ สุมาตฺรายวทีปาทิปริวารขุทฺทกทีเปหิ ปฏิมณฺฑิโต ลาว-กมฺโพทียา-สฺยาม-พฺรหฺมรฏฺเฐหิ ปริปุณฺโณ มหาทีปสิขโร สุวณฺณภูมิมณฺฑโล นาม โหติ มชฺฌิมเทเส ภารตวสฺโส ยถา. **พฺรหฺมรฏฺเฐ**ติ พฺรหฺมปุตฺตรนทึ ปฏิจฺจ โวหริเต พฺรหฺมรฏฺเฐ, พฺรหฺมวิหารกมฺมฏฺฐานํ ภาเวตฺวา วา วสนฺตานํ ฌานภูเต พฺรหฺมรฏฺเฐ, พฺรหฺมชาลสุตฺตํ สุณิตฺวา วา ธมฺมํ จรนฺตานํ ฐานสุเต พฺรหฺมรฏฺเฐ. เตน วุตฺตํ-

สุวณฺณภูมึ คนฺตฺวาน โสณุตฺตรา มหิทฺธิกา
ปิสาเจ นิทฺธมิตฺวาน พฺรหฺมชาลมเทสยุนฺติ.

เรวตีติ ลทฺธนามเกติ นครํ มาปิตสมเย มงฺคลตฺถาย นครสฺส นามํ กิตฺตนวเสน เอวํ ลทฺธนามเก. *มะอูเปง* ขฺยาตปุเรติ ตสฺมึ นคเร กทมฺพรุกฺขานํ อุสฺสนฺนตฺตา กทมฺพนครนฺติ ปญฺญาเต นคเร *พม่า* ภาสาย ปน กทมฺพรุกฺขํ *มะอูเปง*ติ โวหรนฺติ. ***เยแลกะเล***ติ เอราวติยา นทิยา ขุทฺทกานํ อุทกโสตานํ ปตนฏฺฐานภูเต ปเทเส มาปิตตฺตา โสตปตนนามเก นคเร. *พม่า* ภาสาย ปน อุทกตฺถํ เย อิติ จ โสตานํ ปตนฏฺฐานํ *อะยินแล* อิติ จ ขุทฺทกํ *กะเล* อิติ จ โวหรนฺติ. อกฺขรสมฺพนฺธวเสน ปน *อะยินแยกะแล* ติ วตฺตพฺเพ สุขุจฺจารณตฺถาย *อะยิน* ปทสฺส โลปํ กตฺวา *เยแลกะเล*ติ วุตฺตํ.

สิรีมงฺคลตฺถเล *กะบาเอ* เจติยสฺส สมีเป ปุพฺพวิเทหวิหารสฺส อุปริมตเล

เตสฏฺโฐวรเก วสฺสนฺเตน ฉฏฺฐปาฬิปฏิวิโสธกาจริยภูเตน สิรีวชิรปญฺญมหาเถเรน วีสา-ธิกติสเตกสหสฺเส สาเก มาคสิรมาสสฺส กาลปกฺขสฺส ทสเม รวิวาเร อฏฺฐกถาสงฺคีติ-กาเล ปุนปิ โสธิตายํ ฏีกา.

ฉนฺโทสารตฺถเมทินี สมตฺตา.

ฉนฺโทมญฺชรี

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. สญฺญาปริภาสานิทฺเทส–ปฐมปริจฺเฉท

๑. จนฺทานน’มปารา นึ นตฺวา ชึ ปุณฺณฉนฺทกํ
ฉนฺทาหํ ฉนฺโทมญฺชรึ กสฺสํ สลกฺขฺยลกฺขณํ.

๒. วุตฺโตทยสฺสาปุณฺณตฺตา วิรทฺธตฺตา จ กตฺถจิ
ฉนฺโมญฺชรึ นิสฺสาย นวํ สมฺปุณฺณปชฺชกํ.

๓. ปชฺชํ จตุปฺปทํ ตญฺจ วณฺโณ มตฺตาติ ทุพฺพิธํ
วณฺเณตฺถ วณฺณสงฺขฺยาโต มตฺตา มตฺตาหิ ลกฺขิตา.

๔. สมํ อทฺธสมํ ตตฺถ วณฺโณ ตุ วิสมํ ติธา
สมํ สมจตุปฺปาทํ ภเว อทฺธสมํ ปน.

๕. สมปาทา สมา ยสฺส วิสมา จ ทุเว ตถา
ภินฺนจิหฺนจตุปฺปาทํ วิสมนฺติ ปกิตฺติตํ.

๖. สพฺพโค อาทิมชฺฌลา คลนฺตา มชฺฌอาทิคา
สพฺพลา มฺยรสตฺชภฺนา คณา โค ครุ โล ลหุ.

๗. มสชา จ ภนา จาติ ปญฺจิเม สณฺจิตา คณา
มตฺตาปชฺเชสุ วิญฺเญยฺยา คโณ เตสุ จตุกฺกโล.

๘. ทีโฆ สพินฺทุสํโยคา ปาทนฺโต กฺวจิ โค นุชุ
ตทญฺโญ ลุชุ ปาทาทิ- สํโยเคปิ ปเร กฺวจิ.

๙. สงฺขฺยา เมรุภุชยาม- สมุทฺโทสุรสาทโย
ปาโท เณยฺโย จตุตฺถํโส ปทจฺเฉโท ภเว ยติ.

๑๐. ยติ สพฺพตฺถ ปาทนฺเต ปชฺชทฺเธ ตุ นิยามโต
ปุพฺพาปราเนกวณฺณ- ปทมชฺเฌ จ กตฺถจิ.

๑๑. สโร สนฺธิมฺหิ ปุพฺพนฺโต วิย โลเป วิภตฺติยา
อญฺญถา ตฺวญฺญถา ตตฺถ ยาเทสาทิ ปราทิว.

๑๒. จาที ปุพฺพปทนฺตาว นิจฺจํ ปุพฺพปทสฺสิตา
ปาทโย นิจฺจสมฺพนฺธา ปราทีว ปเรน ตุ.

๑๓. ปาทเมกกฺขรารพฺภ ยาว ฉพฺพีสตกฺขรา
ภเว ปาเทหิ ตํ ฉนฺทํ นานานาโมทิตํ ตโต.

๑๔. ตทุทฺธํ จณฺฑวุฏฺฐิยาทิ ทณฺฑกา สาสเน ปน
ตา จญฺญา ฉตฺติปาทา จ คาถา อิจฺเจว ภาสิตา.

อิติ ฉนฺโทมญฺชริยํ สญฺญาปริภาสานิทฺเทโส นาม
ปฐโม ปริจฺเฉโท.

๒. สมปชฺชวิภาค–ทุติยปริจฺเฉท

๑๕. คุสฺรี.
เอกกฺขรา เอกา คาถา, **อุตฺถาฉนฺโท**.

๑๖. คาตฺถี.
ทฺวกฺขรา เอกา, **อจฺจุตฺถา**.

๑๗. โม นารี.

๑๘. โร มิคี.
ตฺยกฺขรา เทฺว, **มชฺฌา**.

๑๙. โม โค กญฺญา.

๒๐. นคิ สตี.
จตุรกฺขรา เทฺว, **ปติฏฺฐา**.

๒๑. ภฺคา คิติ ปนฺตี.

๒๒. สลคา ปิยา.

ปญฺจกฺขรา เทฺว, **สุปฺปติฏฺฐา**.

๒๓. ตฺยา เจ ตนุมชฺฌา.

๒๔. สสิวทนา นฺยา.

๒๕. ทฺวิ ยา โสมราชี.

๒๖. โม โม วิชฺชุลฺเลขา.

ฉฬกฺขรา จตสฺโส, **คายตฺตี**.

๒๗. นนคิ มธุมตี.

๒๘. กุมารลลิตา ชฺสฺคา.

๒๙. โม โส โค มทเลขา.

สตฺตกฺขรา ติสฺโส, **อุณฺหิกา**.

๓๐. จิตฺรปทา ยทิ ภา คา.

๓๑. โภ ตลคา มาณวกํ.

มาณวกกฺกีฬาติ เกจิ.

๓๒. โม โม โค โค วิชฺชุมฺมาลา.

๓๓. คฺลา รชา สมานิกา ตุ.

๓๔. ชรา ลคา ปมาณิกา.

๓๕. นภลคา คชคติ.

๓๖. มฺนา คา หํสรุตเมตํ.

๓๗. นาราจิกา ตรา ลคา.

อฏฺฐกฺขรา อฏฺฐ, **อนุฏฺฐุภา**.

๓๘. ภุชคสุสฺสฏา นา โม.

สเฏฺฐตฺยตฺร ภฏฺฐาติ ยุตาติ จ เกจิ.

๓๙. ตํ มณิมชฺฌํ เจ ภมสา.

๔๐. สชรา ภุชงฺคสงฺคตา.

๔๑. โร นสา อิธ หลมุขี.

๔๒. โร นรา ภวติ ภทฺทิกา.

๔๓. นทุกสคณิ กมลา.

๔๔. โม โม โม เจ สา รูปามาลี.

นวกฺขรา สตฺต, **พฺรหตี**.

๔๕. รุมฺมวตี สา โภ มสคา เจ.

รูปวตี จมฺปกมาลาติ จ กฺวจิ.

๔๖. มตฺตา เณยฺยา มภสคยุตฺตา.

๔๗. นชนครู ตุริตคติ.

๔๘. นรชเคหิ เจ มโนรมา.

๔๙. มฺสา ชฺคา สุทฺธวิราฏนามกํ.

๕๐. โม โน โย ปณวมิทํ โค จ.

๕๑. โร ชรา มยูรสาริณี โค.

๕๒. โต ชา ครุนายมุปฏฺฐิตา.

๕๓. ทีปกมาลา โภ มชา จ โค.

๕๔. หํสี เณยฺยา มภนคยุตา.

ทสกฺขรา ทส, **ปนฺติ**.

๕๕. อินฺทาทิกา ตา วชิรา ชคา โค.

๕๖. อุปาทิกา สาว ชตา ชคา โค.

๕๗. ตา มิสฺสิตา เจ อุปชาติคาถา. ตเถว อญฺญาสุปิ มิสฺสิตาสุ.

๕๘. นชชลคา คทิตา สุมุขี.

๕๙. โม ตา คา เจ สาลินี เวทโลกา.

๖๐. วาโตมฺมียํ คทิตา มฺภา ตคา โค.

๖๑. โม โค นา โค ภมรวิลสิตา.

๖๒. สา อนุกูลา ภตนคคา เจ.

๖๓. โร นรา ยทิ ลคา รโถทฺธตา.

๖๔. สฺวาคตา รนภคา ครุนา เจ.

๖๕. โทธกมิจฺฉติ ภตฺตยโต คา.

๖๖. ตํ โมฏฺนกํ ตชชา จ ลคา.

๖๗. เสนฺยุทีริตา รชา รลา จ โค.

๖๘. นนสคครุรจิตา วุตฺตา.

๖๙. นนรลหุครูหิ ภทฺทิกา.

๗๐. อุปฏฺจิตมิทํ ชฺสา โต ครู เทฺว. สิขณฺฑิตญฺจ.

๗๑. อุปจิตฺรมิทํ สสสา ลคา.

๗๒. กุปฺุริสชนิตา นนา โร คา.

๗๓. อนวสิตา นฺยา ภฺคา ครุ จนฺเต.

๗๔. วิธฺวงฺกมาลา ตโย ตา ครู เทฺว.

๗๕. สานฺทปทํ ตํ ภตนคลา ตุ.
เอกาทสกฺขรา เอกวีสติ, **ติฏฺฐุปา**.

๗๖. จนฺทวฏฺฏมมิทนฺตุ รนภสา.

๗๗. วทนฺติ วํสตฺถวิลํ ชตา ชรา.
วํสตฺถนิตํ วํสตฺถนฺติ จ กฺวจิ.

๗๘. สา อินฺทวํสา ยทิ ยตฺถ ตา ชรา.

๗๙. ชสา ชสยุตา ชโลทฺธตคติ.

๘๐. ภุชงฺคปฺปยาตํ สมุทฺทา สเจ ยา.

๘๑. ยทิ โตฏกมมฺพุธิเสหิ ยุตํ.

๘๒. สคฺคิณี กิตฺติเตสา รการาณฺณวา.

๘๓. วาณสฺสจฺฉินฺนา เวสฺสเทวี มมา ยา.

๘๔. ปมิตกฺขรา สชสเสหิ ยุตา.

๘๕. ทุตวิลมฺพิตมาห นภา ภรา.

๘๖. นนสหิตรรา ตุ มนฺทากินี.

ปภาติ กฺวจิ.

๘๗. นยสหิตา นฺยา กุสุมวิจิตฺตา.

๘๘. อิห ยทิ ตามรสํ นชชา โย.

๘๙. กมลาติ เณยฺยา สยเสหิ โย เจ.

๙๐. ภวติ นชา ยทิ มาลตี ชรา.

ยมุนาติ กฺวจิ.

๙๑. ตฺยา ตฺยา มณิมาลา เจ สา ฉฉินฺนา.

๙๒. มฺภา สฺมา ฉินฺนา ชลธรมาลา โจนฺเต.

๙๓. วสุยุคยติ โน โน มฺยา ปุโฏยํ.

๙๔. นภชรา ยทิ สิยุํ ปิยํวทา.

๙๕. วุตฺตา พุเธหิ ลลิตา ตภา ชรา.

๙๖. นนภรสหิตา คทิโตชฺชลา.

๙๗. อิห นวมาลิกา นชภยา เจ.

๙๘. ปญฺจมุนิ ภฺมา โส สยุโต ลลนา.

๙๙. ลลิต'มภิหิตํ เจ โน โน มรา.

๑๐๐. ทุตปทํ ภวติ นภนยา เจ.

๑๐๑. โม โม โม โม ยสฺมึ เจ โส วิชฺชาธาโร.

๑๐๒. ลคา ฉ เจ วทนฺติ ปญฺจจามรํ.

๑๐๓. สารงฺคสญฺญํ สมตฺตา ตการา ตุ.

๑๐๔. จตุกฺกช'มีรย มุตฺติกทาม.

๑๐๕. โมฏฺฐกนาม จตุกฺกภ'มีรย.

๑๐๖. รวิลหุ ตรลนยน'มิห.

ทฺวาทสกฺขรา เอกตึส, **ชคตี**.

๑๐๗. มฺนา ชฺรา โค ติทสยติปฺปหสฺสิณียํ.

๑๐๘. จตุคฺคเหหิห รุจิรา ชภสฺชคา.

๑๐๙. เวเท รนฺเธ โม ตฺยสคา มตฺตมยูโร.

๑๑๐. นยุคลสยุคลคา ยทิ จณฺฑี.

๑๑๑. สชสา ชคา จ ยทิ มญฺชุภาสินี.

สุนนฺทินี ปโพธิตาติ จ กฺวจิ.

๑๑๒. หยรสยติ นา จณฺฑิกา โต ตคา.

วิชฺชุตา อุปฺปลินีติ จ กฺวจิ.

๑๑๓. สชสา สคา จ กถิโต กลห์โส.

สีหนาโท นนฺทินีติ จ กฺวจิ.

๑๑๔. ภวติ มิคินฺทมุขํ นชา ชรา โค.

๑๑๕. ยมา โร โร โค เจ จญฺจรีกาวลี สา.

๑๑๖. นสรรครู จนฺทเรขา ฉ อสฺสา.

๑๑๗. อุปฏฺฐิต'มิทํ โช โส ตสครู เจ.

๑๑๘. ชตา สชา โค ภวติ มญฺชุหาสินี.

๑๑๙. กุฏชคติ นฺชมา ตฺคา ฉินฺนาสฺโสตุเก.

๑๒๐. อิทํ กนฺทุกํ ยตฺร โย โย ยยา โค เจ.

๑๒๑. ตฺภา สฺชา จ โค จตุนวเม ปภาวตี.
เตรสกฺขรา ปนฺนรส, **อติชคตี**.

๑๒๒. มฺตา สฺนา คา ฉินฺนา อุสฺนวหิ อสมฺพาธา.

๑๒๓. เณยฺยํ วสนฺตติลกํ ตภชา ชคา โค.
สีโหทฺธตาติ กฺวจิ วสุรเสหิ จ ยติ.

๑๒๔. นนรสลหุคา มุนีหฺยปราชิตา.

๑๒๕. นนภนลหุคา ปหรณกลิกา.

๑๒๖. โม โต โน โม คา ยทิ คทิตา วาสนฺตี สา.

๑๒๗. เทฺวสตฺตจฺฉิทิ โลลา มฺสา มฺภา คา จรเณ เจ.

๑๒๘. ทุกมุนิยติ นา ตา จ นนฺทีมุขี คา.

๑๒๙. อินฺทฺวทนา ภชสนา ทฺวิครุยุตฺตา.

๑๓๐. นนตชครุคา สตฺตฉิทา นที สา.

๑๓๑. ลกฺขี อนฺตวิรามา โม สตา ภคคา เจ.

๑๓๒. จตุนคคิติ วสุยติ สุปวิตฺตํ.

๑๓๓. มชฺฌกฺขามา ยุคทสวิรติ มฺภา นฺยา คา.

๑๓๔. กุฏิลํ ตํ ยุคทสยติ โส โภ นฺยา คา.

๑๓๕. นชภชลา จ โค จ ภวติปฺปมทา.

๑๓๖. สชสา ยฺลคา อุสฺนวจฺฉิทา มญฺชรี.

๑๓๗. นชภชคา ครฺฏฺฐจฉิทา กุมารี.

๑๓๘. นรนรา ลคา จ ยทิ ตํ สุเกสรํ.

๑๓๙. มฺภา นฺยา โล โค จ ยทิ ภวติ จนฺโทรโส.

๑๔๐. วาสนฺตี เอสา อิห มตนยา โค โค เจ.

๑๔๑. จกฺกปท'มิห ภนนนลหุครู.
จุทฺทสกฺขรา วีสติ, **สกฺกรี**.

๑๔๒. ทฺวิมุนิลหุ นิธนครุ จ สสิกลา.

๑๔๓. จตุนสรสนววิรติ ยทิ สกา.

๑๔๔. จตุนสวสุมุนิ มณิคุณนิกโร.

๑๔๕. นนมยยยุตายํ มาลินี โภคิโลกา.

๑๔๖. ปญฺจนฺนํ มานํ สํโยเค ลีลาเขโล วิญฺเญยฺโย.
กามกฺกีฬาติ กฺวจิ.

๑๔๗. วิปินติลกํ นสนรา รยุตฺตา สเจ.

๑๔๘. ตูณกํ ภเว อิทํ รชา รชา ตโต จ โร.

๑๔๙. โม โร มฺยา โย จ สตฺตฏฺฐจฺฉินฺนกา จนฺทเลขา.

๑๕๐. จิตฺรานามายํ โม โม โม เจ ตโต เทฺว ยการา.

๑๕๑. ภวติ นชา ภชา รสหิตา ปภทฺทกํ.

๑๕๒. สชนา นยา อุสฺุทสยติ ยทิ เอลา.

๑๕๓. จนฺทกนฺตา ររา มฺสา โย เจ มุนิโภคิฉินฺนา.

๑๕๔. วสุมุนิยติ นา โต ภรา อุปมาลินี.

๑๕๕. อุสภํ ปกาสิต'มิทํ สชสา สยา เจ.

๑๕๖. สชชา จ มานสหํส'มาหุ ภรา จ เจ.

๑๕๗. สคณา ยทิ ปญฺจวิธา คทิตา นลินี.

๑๕๘. โภ จ นิสิปาลก'มิทํ ชสนรา จ เจ.
ปญฺจทสกฺขรา สตฺตรส, **อติสกฺกรี**.

๑๕๙. จิตฺร'เมตฺถ ภาสิตํ รชา รชา รลา จ ตํ ตฺ.

๑๖๐. ภฺรตฺตินคา'คฉิทฺท'มุสภคชวิลสิตํ.
คชตุรควิลสิ ตนฺติ เกจิ.

๑๖๑. โภ สมตนคา อฏฺจจฺเฉโท เจ อิห จกิตา.

๑๖๒. ชรา ชรา ตโต ชคา จ ปญฺจจามรํ ภเว.

๑๖๓. มฺภา โน มฺนา โค มทนลลิตา เวทจฺฉฬฺตุภิ.

๑๖๔. นชภชรา ยทา ภวติ วาณินี คยุตฺตา.

๑๖๕. ยมา โน โส โร โค ปวรลลิตํ นาม วุตฺตํ.

๑๖๖. ทฺวิคุณิตวสุลหุภิ อจลธิติริห.

๑๖๗. ครุฬรุตํ นชา ภชตคา สิยุํ เจ ตทา.

๑๖๘. สํกถิตา ภรา นรนคา จ ธีรลลิตา.

๑๖๙. ปญฺจภการยุโต ครุ เจ อิห อสฺสคติ.

๑๗๐. นชรภภา สิยุํ คยุตฺตา มณิกปฺปลตา.

๑๗๑. ปญฺจนฺนํ มานํ สงฺโฆ โค ตํ พฺรหฺมาทฺยํ รูปํ นาม.

๑๗๒. โภ รยนา นคา จ ยสฺสํ วรยุวติ อยํ.

โสฬสกฺขรา จุทฺทส, **อฏฺฐิ**.

๑๗๓. รเส รุทฺเท ฉินฺนา ยมนสภลา โค สิขริณี.

๑๗๔. ชสา จ ปจวี วสุคฺคหยติ ชฺสยา เจ ลคา.

๑๗๕. ทิสฺมุนิ วํสปตฺตปติตํ ภรนภนลคา.

วํสปตฺตปติตา วํสทลนฺติ จ กฺวจิ.

๑๗๖. มนฺทกฺกนฺตามฺพุธิรสหยา โม ภนา โต ตคา โค.

๑๗๗. นสมรสลา โค ฉพฺเพเท หเย หริณี มตา.

๑๗๘. นชภชชา ลคาปิ ภวนฺติห นทฺทฏกํ.

๑๗๙. นชภชชา ลคา หยุตฺโจยติ โกกิลกํ.

วนโกกิลกนฺติ กฺวจิ.

๑๘๐. เวโทตฺวสฺเส ยติ มภนมา โย เจ ลคา หาริณี.

๑๘๑. ภารกฺกนฺตา ยุครสหเย มภา นรสา ลคา.

๑๘๒. รสยุคหยฉินฺนา โน โน มรา สลคา หริ.

๑๘๓. ภเว กนฺตา ยุครสหเย ยภา นรสลคา.

๑๘๔. สสชา อติสาลินี สเจ ภชยุตา ตโต คา.

๑๘๕. สสชา ภฺชคคา ทสสฺสกา ภวติ จิตฺรเลขา.

๑๘๖. ภเวยฺย ปญฺจจามรํ ชรา ชรา ชคา จ โล จ.
สตฺตรสกฺขรา จตุทฺทส, **อตฺยฏฺฐิ**.

๑๘๗. อกฺขุตฺวสฺเส’ ยํ กุสุมิตลตาเวลฺลิตา มฺตา นยา ยา.

๑๘๘. นชภชรา จโร สิวหเย วิฉินฺนกํ นนฺทนํ.

๑๘๙. อิห นนรจตุกฺกสชฺชนฺตุ นาราจ’มาจิกฺขเร.
มหามาลิกาติ กฺวจิ.

๑๙๐. ตฺยธิกทสยติโก นาราโจ ตารกา.
ทสวสฺยติโก โส ลสาติ จ วุตฺตา.

๑๙๑. โม โภ โน ยตฺถ ภวติ ยคณา เจ ตโย จิตฺรเลขา.

๑๙๒. โม โส โช สตสา ทิเนสุตฺฉิทํ สทฺทูลลลิตํ.

๑๙๓. มฺสา ชา ภฺรา วสุปญฺจเก ยติ ปญฺจเก หริณปฺลุตา.

๑๙๔. ปญฺจภการยุโต สคโณ ยทิ อสฺสคติ สิยา.

๑๙๕. สุธา ตกฺเก ตกฺเก ยติ ยทิ รเส โย โม นสตสา.

๑๙๖. วณฺณสฺเส มนนตตมการา สเจ จิตฺรเลขายํ.

๑๙๗. โภ รนนา นสา ภมรปทก’มิท’มภิหิตํ.

๑๙๘. สทฺทูลํ วท มาสฉกฺกยติ โม โส ชสา โร โม เจ.

๑๙๙. อตฺถสฺสสฺเส ยติ มภนยรา โร เจ อิทํ เกสรํ.

๒๐๐. มฺภา นฺชา ภฺรา เจ จล’มิท’มุทิตํ ยุคสฺส มุนิจฺฉิทํ.

๒๐๑. เสกา วสุวิรมา ตนา โร ตโย รา จ เจ ลาลสา.

๒๐๒. ทสยติ นนรา ภรา โส ยทิยํ คเชนฺทลตา.

๒๐๓. ภูตฺตฺวสฺเส เจ โม โม ภมยา โย สีหวิปฺผุชฺชิตํ ตํ.

๒๐๔. โร สชา ชภรา วสูสุฉินฺนกํ หรนตฺตนํ.
วิพุธปฺปิยาติ กฺวจิ.

๒๐๕. อิทํ กีฬาจกฺกํ ยมา โย ตโย จาปิ เหยฺยุํ ยการา.

๒๐๖. เวทงฺคนฺเต ยติ มภนยยา โย จ เจ จนฺทเลขา.

๒๐๗. หีรก'มฺทิตํ ภสนชนา จิห รคโณ จ ตํ.
อฏฺฐารสกฺขรา วีสติ [*], **ธิติ**.

๒๐๘. รโสตฺวสฺสจฺฉินฺนา ยมนสรรา เมฆวิปฺผุชฺชิตา โค.

๒๐๙. รโสตฺวสฺสจฺฉินฺนา ยมนสตตา โค เจตฺถ ฉายา อยํ.

๒๑๐. อกฺกสฺเสหิ ยติ มฺสชา สตตคา สทฺทูลวิกฺกีฬิตํ.

๒๑๑. โม โร โภ โน ยนา โค หยมุนิอุสุ เจ สา ตุ สุรสา.

๒๑๒. โม คา นา ตา คา อุสุหยตุรเค ฉินฺนกํ ผุลฺลทามํ.
ปุปฺผทามนฺติ กฺวจิ.

๒๑๓. นคณยุคลโต รชา รชา จ โค จ ปญฺจจามโร.

๒๑๔. พิมฺพํ ตํ ฉินฺนํ อุสุมุนิตุรเค โม โต นสา โต ตคา.

๒๑๕. ยมา โน สฺชา ชฺคา เจ ฉสุ ฉสุ หเย ฉิทา มกรนฺทิกา.

๒๑๖. ยภา นฺยา ชา ทฺวิทสหยฉิทา โค อยํ มณิมญฺชรี.

๒๑๗. ชสา สฺชตภคา คชมฺพุธิหเย ฉินฺนา สมุทฺทตตา.
เอกูนวีสตฺยกฺขรา ทส, **อติธิติ**.

๒๑๘. โม โร โภ โน ยภา ลฺคา มุนิหยฉิทา เจ สา สุวทนา.

---

* อิมาย ธิติยา คณนโต เอกวีสติ คาถาโย โหนฺติ. จิตฺรเลขาย ปน ทฺวยตฺตา คหิตคหเณน วีสตีติ วุตฺตํ.

๒๑๙. สชชา ภรา สลคา ยทา กถิตา ตทา ขลุ คีติกา.

๒๒๐. วุตฺต’มีทิสนฺตุ นามโต รชา รชา รชา จ โค จ โล จ.

๒๒๑. รสสฺสสฺสจฺฉินฺนา ยมนนตคา โค จ โสภาติ วุตฺตา.

๒๒๒. อาขฺยาตา สา สุวํสา ยทิ มรภนา ตทฺวยํ คทฺวยญฺจ.

๒๒๓. สภรา โน มฺยลคา จ เตรสฉิทํ มตฺเตภวิกฺกีฬิตํ.
วีสตฺยกฺขรา ฉ, **กติ**.

๒๒๔. โม โร โภ โน ตโย ยา ติมุนิยติยุตา สทฺธรา กิตฺติตายํ.

๒๒๕. นชภชชา ชรา ยทิ ตทา สรสีติ วทุํ กวิสฺสรา.
สลิลนิธิ สีหกมิติ จ กฺวจิ.
เอกวีสตฺยกฺขรา เทฺว, **ปกติ**.

๒๒๖. โม โม โต โน โน โน โส เจ ครุ จ วสุภุวนยติ ยทิ หํสี.

๒๒๗. สตฺตภการยุโต ครุ เจ คทิตาย’มุฬารตรา มทิรา.

๒๒๘. โภ รนรา นรา จ นครู ทิสากฺกวิรมญฺจ ภทฺทก’มิทํ.

๒๒๙. ลาลิจฺจํ ภุชคินฺเทน ภาสิต’เมตํ โม สรสา ตชนครู.

๒๓๐. สชตา นสา ররา โค ผณิตฺรคหเย เจ มหาสทฺธรา สา.
ทฺวาวีสตฺยกฺขรา ปญฺจ, **อากติ**.

๒๓๑. นชภชภา ชภา ลหุครู พุเธหิ คทิตาย’มทฺทิตนยา. อสฺสลลิมิตฺยญฺญตฺร.

๒๓๒. มตฺตากีฬํ มา ตฺนา นา โน ลหุครุ จ วสุอุสฺทสยติยุตํ.

๒๓๓. อิห สุนฺทริกา ปิงฺคลมุนิโนตฺตา สทฺวยภา สตชา ชลคา.
เตวีสตฺยกฺขรา ติสฺโส, **วิกติ**.

๒๓๔. ภูตหยกฺเก ยติ ภตนสภา โภ จ นยา จ ยทิ ภวติ ตนฺวี.

๒๓๕. นาม กิรีฏ’มิทํ ภคณา ยทิ อฏฺฐปิ ปิงฺคลนาคมตํ กิล.

๒๓๖. สคณา ยทิ อฏฺฐปิ โหนฺติ สุทํ อิห ทุมฺมิลมุตฺต’มิทํ กวิภิ.
จตุวีสตฺยกฺขรา ติสฺโส, **สํกติ**.

๒๓๗. โกณฺจปทา ภฺมา สฺภา นนนา นฺคา อุสฺอุสฺวสฺมุนิวิรติ ภวติ สา.
ปญฺจวีสตฺยกฺขรา เอกา, **อติกติ**.

๒๓๘. วสฺวีสสฺสจฺเฉโทเปตํ มมตนนยฺครสลคา ภฺชงฺควิชมฺภิตํ.

๒๓๙. โม นจฺฉสฺคคิติ ภวติ นวรสรสอุสฺยติยุต'มปวาหาขฺยํ.
ฉพฺพีสตฺยกฺขรา เทฺว คาถา, **อุกฺกติฉนฺโท**.
อถ ปญฺจตฺตึสทณฺฑกฉนฺโท วุจฺจเต-

๒๔๐. ยทิห นยุคลํ ตโต สตฺต รา เจ คณา จณฺฑวุฏฺฐิปฺปปาโต ภเว ทณฺฑโก.

๒๔๑. ปติจรณวิวทฺธรา โหนฺติ อณฺณณฺณวพฺยาลชีมูตลีลากโรทฺทามสงฺขาทโย.

๒๔๒. ปจิตกสมภิโธ ธีรธีสมฺมโต ทณฺฑโก นทฺวยา อุตฺตเร สตฺต ยา เจ.

๒๔๓. สคณา นวธา ขลุ โหนฺติ สเจ ต'มิหปฺปวทนฺติ พุธา กุสุมตฺถวกํ.
กุสุมตฺถรณนฺติ กฺวจิ.

๒๔๔. ยตฺร เจ รา คณา โนพฺพิธา คุมฺผิตา โส มโต ทณฺฑโก มตฺตมาตงฺค-ลีลากโร.

๒๔๕. ลคา ลคาติ อิจฺฉิตานุรูปโต คณกฺกโม ส ทณฺฑโก ภวตฺยนงฺคเสขโร.

๒๔๖. ยตฺร ทิสฺสเต คโต ปรมฺหิ โล กเมน โสจฺจเต พุเธหฺยโสกปุปฺผมญฺชรีติ.

๒๔๗. ยการา ทสา ยตฺร อิจฺฉานฺวทฺธา ปสิทฺโธ วิสุทฺโธ อยํ ทณฺฑโก สีหวิกฺกีฬนาโม.

๒๔๘. อิจฺฉิตานุรูปโต รชา กเมน ยุชฺชเร สุธีหิ เอส ทณฺฑโก มโต ภวตฺย-โสกมญฺชรี.

๒๔๙. ยตฺร อิจฺฉานุรูปํ รการา ตโย เจ ทสา ภาสิตา ปณฺฑิเตเหส ภิยฺโย มโต ทณฺฑโก มตฺตมาตงฺคลีลากโร.

๒๕๐. นยุคยุคโต ทฺวาทสา เจ ยการา กวิจฺฉานุรูปํ ปวกฺขฺยนฺติ เอโส ปโร ทณฺฑโก ปณฺฑิเตหีริโต สีหวิกฺกนฺตนาโม.

จตฺราวตฺติยา เอตฺถ สพฺเพ สิโลกา ปูรยิตพฺพา.

อิติ ฉนฺโทมญฺชริยํ สมปชฺชวิภาโค นาม
ทุติโย ปริจฺเฉโท.

๓. อทฺธสมปชฺชวิภาค–ตติยปริจฺเฉท

๒๕๑. วิสเม ยทิ สา สลคา สเม
ภตฺตยโต ครุกา อุปจิตฺรํ.

๒๕๒. วิสเม สยุคํ สครู เจ
เวควตี ตุ สเม ภภภา คา.

๒๕๓. วิสเม สสสา ลหุคา สเม
ยทิ นภา จ ภรา หริณปฺลุตา.

๒๕๔. วิสมิกนนรา ลคา สเม
ตทปรวตฺต’มิทํ นชา ชรา.

๒๕๕. วิสมคตนนา รโต ยกาโร
สมิกนชา ชรคา จ ปุปฺผิตคฺคา.

๒๕๖. วิสเม ยทิ สา ชคา สเม
สภรา โล ครุ สุนฺทรี ตทา.

๒๕๗. ภตฺตย’โมชคตํ ครุกา เทฺว
สมิกนชา จ ชยา ทุตมชฺฌา.

๒๕๘. โอเช ตชรา จ โค อโนเช
มฺสา ชฺคา ภทฺทวิราฏ’มุจฺจเต โค.

๒๕๙. อสเม สชา สครุยุตฺตา
เกตุมตี สเม ภรนคา โค.

๒๖๐. อาขฺยานิกา ตา ชคคา จ โอเช
ชตา อโนเช ชครู จ โค เจ.

๒๖๑. ชตา ชคา โค วิสเม สเม เจ
ตา โช คคายํ วิปรีตปุพฺพา

๒๖๒. โอชปาทเก รชา รยา อโนเช
ชรา ชรา จ โค ชวาทิกา มตียํ.
ยวมตีติ กฺวจิ.

๒๖๓. วิสมนนภภา สมเก ปน
นยุครยุคลํ ตทา โกมุที.

๒๖๔. ยทิ วิสมมฺหิ คตา นชา ชรา
สมเก สชา สรลคา มญฺชุโสรภํ.

๒๖๕. วิสเม สสชา คคา สเม เจ
สภรา โยปิ จ มาลภาริณี สา
ทฺวิราวตฺติยา เอตฺถ สพฺเพ สิโลกา ปูเรตพฺพา. อทฺธสมา ปญฺจทส.

อิติ ฉนฺโทมญฺชริยํ อทฺธสมปชฺชวิภาโค นาม
ตติโย ปริจฺเฉโท.

๔. วิสมปชฺชวิภาค–จตุตฺถปริจฺเฉท

๒๖๖. ปจเม สชา ยทิ สลา จ
นสชครุกา อนนฺตรํ
ยทฺยถ ภนภคาสฺสุ อโถ
สชสา ชคาปิ จ ภวนฺติ อุคฺคตา.

๒๖๗. ตย’มุคฺคตาสทิสเมว
ปทมิห ตติยมญฺญถา
ชายเต รนภเคหิ สเจ
กถยนฺติ โสรภกเมตมีทิสํ.

๒๖๘. นยุคํ สการยุคลญฺจ
ภวติ จรเณ ตติยเก
ต’มฺหีต’มฺรุมตินา ลลิตํ
ยทิ เสส’มสฺส สกลํ ยโถคฺคตา.

วตฺตํ อทฺธสมํ โหติ
วิสมญฺจ กทาจน
ตสฺมา เตสํ อุปนฺตมฺหิ
ตจฺฉนฺโท วุจฺจเตธุนา.

๒๖๙. นาฏฺจกฺขเรสุ ปาเทสุ สฺนาทิมฺหา โยณฺณวา วตฺตํ.

๒๗๐. สเมสุ สินฺธุโต เชน ปฤยาวตฺตํ ปกิตฺติตํ.

๒๗๑. โอเชสุ เชน สินฺธุโต ตเทว วิปรีตาทิ.

๒๗๒. โอเชสุ เจ ชลธิโต นกาโร จปลาวตฺตํ.

๒๗๓. สเม โล สตฺตโม ยสฺสา วิปุลา ปิงฺคลสฺส สา.

๒๗๔. เสตวสฺสาขิเลสฺวปิ.

๒๗๕. มวิปุลา โมมฺโภธิมฺหา.

๒๗๖. รวิปุลา โรณฺณวา เจ.

๒๗๗. โสณฺณวา สวิปุลา สา.

๒๗๘. โตณฺณวา ตปุพฺพา ตถา.

๒๗๙. เภนณฺณวา ภพฺพิปุลา.

๒๘๐. โนณฺณวา เจ นวิปุลา.
วิสมา ปญฺจทส.

อิติ ฉนฺโทมญฺชริยํ วิสมปชฺชวิภาโค นาม
จตุตฺโถ ปริจฺเฉโท.

๕. มตฺตาปชฺชวิภาค–ปญฺจมปริจฺเฉท

อถ มตฺตาปชฺชํ วุจฺจเต.

๒๘๑. สตฺต คณา อนฺเต โค
อนฺตทฺเธ ฉฏฺโจ โล
ฉฏฺโจ โช วา น วา น โช วิสเม
เสสํ ตสฺสมมยํ อริยา.

ฉฏฺโจ สตฺตมโก วา
อนฺตทฺเธ ปญฺจมโก
อริยาสามญฺญํ สา
โน เจ ฉฏฺฐาทิลหุนิ ตทวสิ เต
ปุพฺเพ ยติ ภวติ ปญฺจมโต
ทฺวเยตฺถ เจ วุตฺตลกฺขณํ ยสฺสา.

๒๘๒. อุภยทฺเธ ปรมยุคํ ยสฺสา ติคเณหิ สา ปถฺยา.

๒๘๓. ยสฺสา คณตฺตยํ ลงฺฆิ- โยภยตฺถาทิโม ภเว วิปุลา.

๒๘๔. จปลา ทุตียโก โห- ติ โช จตุตฺโถ จ ครุมชฺโฌ.

๒๘๕. จปลาคตาขิลํ เจ ทลาทิมํ ลกฺขณํ ภชติ ยสฺสา
ปถฺยาทิลกฺขณญฺญํ มุขจปลา นาม สา ภวติ.

๒๘๖. ปถฺยาทิลกฺขณํ เจ ปรมทฺเธ ลกฺขณนฺตุ จปลาย
ยสฺสา ทุติยเก เจ ปกิตฺติตา สา ชฆนจปลา.

ฉ อริยาชาติโย.

๒๘๗. อริยาปุพฺพทฺธํ เจ ยตฺถุภยทฺเธสุ ภวติ สา คีติ.

๒๘๘. อริยาอปรทฺธํ เจ ยตฺถุภเยสุ อยมุปคีติ.

๒๘๙. อริยาปุพฺพทฺธํ ครุ- เนเกนนฺเตธิกํ ทฺวิสฺวริยาคีติ.
ติสฺโสมา ทฺวิราวตฺติยา ปูเรตพฺพา.

๒๙๐. อริยายทฺธทฺวนฺทํ ปุพฺโพทิตลกฺขโณเปตํ
วิปริยเยนาภิหิตํ ยทิ ยตฺถุคฺคีติ นาม สา ภวติ.

จตสฺโส คีติชาติโย.

๒๙๑. วิสเม ฉ กลา สเมฏฺจ เจ น สมา อตฺร ปรสฺสิตา ตโต
เวตาลียํ รลา ครุ สุทฺธลคา น นิรนฺตรํ สเม.

๒๙๒. เวตาลีโยปมํ มุขํ ตํ โอปจฺฉนฺทสิกํ รยา ยทนฺเต.

๒๙๓. อาปาตลิกา กถิตายํ ภคคานฺเต ยทิ ปุพฺพ'มิวญฺญํ.

๒๙๔. ทุตียมตฺตา ปรสฺสิตา จตุกฺกปาเท ทกฺขิณนฺติกา.

๒๙๕. ทุตียมตฺตา ปรสฺสิตา วิสมมฺหิ ยทิ อุทิจฺจวุตฺติ สา.

๒๙๖. ปุพฺพาย สเหว ปญฺจมา ปจฺจวุตฺติ อุทิตา สเมสุ เจ.

๒๙๗. ยถากฺกมํ โอชโนชกา ทฺวินฺน'มาสเมยฺยุํ ปวตฺตกํ.
ฉยิมา ทฺวิราวตฺติโย.

๒๙๘. อสฺส เจ สมกตาปรนฺติกา.

๒๙๙. ตทญฺญชา จารุหาสินี.
เทฺวมา จตุราวตฺติโย.

นว เวตาลียชาติโย.

๓๐๐. น ทิสฺสเตตฺถ ยํ ปชฺชํ ปโยเค ทิสฺสเต ยทิ
วิสมกฺขรปาทํ ตํ คาถา สามญฺญนามโต.[๑]

เอกาทสาธิกติสตาเนตฺถ ปชฺชานิ.[๒]

อิติ ฉนฺโทมญฺชริยํ มตฺตาปชฺชวิภาโค นาม

ปญฺจโม ปริจฺเฉโท.

๖. ฉปฺปจฺจยวิภาค-ฉฏฺฐปริจฺเฉท

๓๐๑. ปตฺถาโร นฏฺฐ'มุทฺทิฏฺฐํ อตฺถาทิกิริยา ตถา
สงฺขฺยาน'มทฺธโยโคติ ฉเฬเต ปจฺจยา มตา.

๓๐๒. ปตฺถาเร สพฺพเค ปาเท คาทฺยโธ โล ปเร สมา
ปุพฺเพ โคติ ตโย เจเต กาตพฺพา ยาว สพฺพลา.

๓๐๓. อถวา ปริยาเยน ลิขฺยาทิมํ ตเทกกํ
คุณิตํ ตพฺพิกปฺเปน ทุติยํ ส ตถา ปรํ.

ปตฺถารนโย.

---

๑ อยํ ปจฺฉิมคาถา วิสมาธิการปริยาปนฺนา. สามญฺญคาถาภาเวน ปน อิธ วุตฺตา.

๒ ตตฺถ ปน วณฺณปชฺชานิ สมานิ เอกสฏฺฐฺยธิกทฺวิสตานิ อฑฺฒสมานิ ปญฺจทส วิสมานิ ปญฺจทส สามญฺญคาถาสุตฺตปชฺเชน ตุ โสฬส จาติ เทฺวนวุตฺยาธิกทฺวิสตานิ โหนฺติ. มตฺตาปชฺชานิ ตุ เอกูนวีสติ โหนฺติ. ตานิ สพฺพานิ สมฺปิณฺฑิตานิ เอกาทสาธิกติสตานิ ปชฺชานิ โหนฺตีติ. (ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา ปญฺจมปริจฺเฉทสํวณฺณนา)

๓๐๔. นฏฺฐงฺกํ ตพฺพิกปฺเปน ภุตฺวา ปสฺสิย เสสกํ
ลิเข กเมน เจ เสโส เอกํ ลทฺธมฺหิ ปกฺขิเป.

นฏฺฐนโย.

๓๐๕. เอกาทินุกฺกเมนงฺเก ปชฺชาโธ ทฺวิคุเณ ลิเข
มิสฺสิเตหิ ลหุฏฺเฐหิ เสเกหุทฺทิฏฺฐกํ'ถวา.

๓๐๖. ปุฏฺฐํ ลิเขฺยก'มติถึ วิกปฺเปน คุณํ ปติ
ปหาย ปุฏฺฐโธสงฺขฺยํ ปุฏฺฐ'เมตฺถาติ อุทฺทิเส.

อุทฺทิฏฺฐนโย.

๓๐๗. เสน เสน สงฺขฺยา ภุตฺตา ลทฺธา ตํตํกฺริยา มตา
สพฺพา สงฺขฺยา วิกปฺเปหิ ภุตฺตา ปตฺถารสงฺขฺยกา.

๓๐๘. คาถาย สมสงฺขฺยา วา ลิขฺย เสโกปรูปริ
เอเกกหีน'เมกาทิ- นุฏฺฐาเน สพฺพคาทิกํ.

กิริยานโย.

๓๑๙. ปุพฺพํ ปุพฺพํ ปรกฺขิตฺตํ สงฺขฺยานโยติ วุจฺจติ
กิริยงฺกสมูเห วา ภเว สงฺขฺยาวิมิสฺสิเต
อุทฺทิฏฺฐงฺกสมาหาโร เสโก วา ชนเย อิมํ.

สงฺขฺยานโย.

๓๑๐. สงฺขฺยา ทฺวิคุณิเตกูนา อทฺธา อายตวิตฺถโต
ปชฺชสฺส อกฺขรานญฺจ อนฺตรานญฺจ องฺคุลํ.

อทฺธานโย.

อิติ ฉนฺโทมญฺชริยํ ฉปฺปจฺจยวิภาโค นาม
ฉฏฺโฐ ปริจฺเฉโท.

นิคมกถา

๓๑๑. วิสุทฺธาจารเถเรน วิสุทฺธารามวาสินา
กตายํ ฉนฺโทมญฺชรี เหมรูปมฺหิ กกฺกเฏ.

๓๑๒. ชยตํ เม อุปชฺฌาโย สีลาทิคุณภูสิโต
มยาปิ ปภวา ยสฺส สมฺปาทิโต ปรตฺถโก.

๓๑๓. ปรตฺถสมฺปาทนโต ปุญฺเญนาธิคเตนหํ
ปรตฺถสมฺปาทนโก ภเวยฺยํ ชาติชาติยํ.

สมตฺโตยํ คนฺโถ.

ฉนฺโทมญฺชริคนฺโถ นิฏฺฐิโต.

ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.

๑. สุฉนฺทํ สพฺพฉนฺทญฺญุํ ชินํ สุฉนฺททายกํ
สุฉนฺเทนาคฺคตํ ปตฺตํ สุฉนฺเทนาภิวนฺทิย.

๒. เตน นิจฺฉนฺทราเคน สุฉนฺเทนาภิปูชิตํ
นิจฺฉนฺทราคกํ ธมฺมํ สุฉนฺเทนาภิวนฺทิย.

๓. ปุตฺตํ ตสฺส สุฉนฺทสฺส สุฉนฺทกํ คณุตฺตมํ
เขตฺตํ สุฉนฺทตฺถิกานํ สุฉนฺเทนาภิวนฺทิย.

๔. ครุํ จ เม สมฺมฉนฺทํ ฉนฺโทสตฺเถ วิสารทํ
วณฺณิตํ สมฺมฉนฺเทหิ สุฉนฺเทนาภิวนฺทิย.

๕. ฉนฺทสิ โสตุนํ เฉก- กาเมน ฉนฺทวิญฺญุนา
ภิกฺขุนา ปณฺฑิตาขฺเยน สุฉนฺเทนาภิยาจิโต.

๖. นิสฺสาย ฉนฺโทสตฺถานิ ฉนฺทญฺญูนํ นยานุเค
ฉนฺโทมญฺชรินามสฺส ฉนฺโทสตฺถสฺส วณฺณนํ.

๗. กริสฺสํ ฉนฺโทสารตฺถ- มญฺชูสานามกํ สุภํ
วิภาวยํ สมาเสน ปุณฺณปทตฺถนิจฺฉยนฺติ.

๑. ปจมปริจฺเฉทสํวณฺณนา

๑. ยํ กิญฺจิ ปกรณํ สมารภิตุกาเมน ตาวาจริเยน มงฺคลาทฺยตฺถํ พุทฺธาทิปณามํ กตฺวา ตพฺพิหตนฺตราเยน สมารภิตพฺพนฺติ ปกรณมิทมารภนฺโตยมาจริโย ปรมํ ตาว มงฺคลาทฺยตฺถํ อตฺตโน ปติสฺสยภูตสฺส พุทฺธสฺส ภควโต ปณามํ สห คนฺถาภิเธยฺยกรณปฺปการาภิธานปฺปโยชเนหิ ทสฺเสตุํ **จนฺทานนมปารานิ**มิจฺจาทิคาถมาห.

ตตฺถ พุทฺธคุเณสุ สทฺทหนวเสน นิปจฺจการกรณํ พุทฺธปฺปณาโม. โส คาถาย ปุพฺพทฺเธน ทสฺสิโต. สมฺทิเตน คนฺเถน อภิหิตตฺโถ อุตฺถาทิฉนฺโท เอตฺถ คนฺถาภิเธยฺโย. อภิเธยฺโย นาม หิ สมฺทิเตน คนฺเถน วจนียตฺโถติ. โส ฉนฺทํ ฉนฺโทมญฺชรึ สลกฺขฺยลกฺขณนฺติ ปเทหิ ทสฺสิโต. สภาคธมฺมสมฺปิณฺฑนวเสน คนฺถสฺส วา เภทคุณํ นีหริตฺวา ตพฺเภทานุรูเปน คนฺถวิธานากาโร คนฺถปฺปกาโร. โส ฉนฺโทมญฺชรึ สลกฺขฺยลกฺขณนฺติ ปเทหิ ทสฺสิโต ยถาวุตฺตอุตฺถาทิฉนฺทานํ ปุปฺผสมูหสงฺขาตา มญฺชรี วิย เอกตฺถ สมฺปิณฺฑิตฺวา สลกฺขฺยลกฺขณนฺตฺยาทิวิเสสนานุรูเปน จ กถนาการทีปนโต. คนฺถสมญฺญา คนฺถาภิธานํ. ตํ ฉนฺโทมญฺชรีปเทน ทสฺสิตํ อตฺถานุคตสมญฺญาปริทีปนโต. ฉนฺโทมญฺชรีคนฺเถ กเต ตทฺคฺคหปริปุจฺฉาทิวเสน สรูปาวโพธาทิกํ ตมฺมูลกญฺจ ทิฏฺฐธมฺมิกาทิกํ คนฺถสฺส ผลานุผลํ คนฺถปฺปโยชนํ. ตํปิ ฉนฺโทมญฺชรึ สลกฺขฺยลกฺขณนฺติ ปเทหิ ทสฺสิตํ. ตตฺถ ปณามปฺปโยชนํ พหุธา ปปญฺเจนฺติ อาจริยา. อนฺตรายนิวารณมฺปน วิเสสโต ปจฺจาสีสนฺติ. ตถา หิ วุตฺตํ-

นิปจฺจการสฺเสตสฺส กตสฺส รตนตฺตเย
อานุภาเวน โสเสตฺวา อนฺตราเย อเสสโตติ.

พุทฺธปฺปณามกรณญฺหิ อนฺตรายกราปุญฺญวิฆาตกรปุญฺญวิเสสภาวโต มงฺคลภาวโต ภยาทฺยุปทฺทวนิวารณโต อสงฺเขฺยยฺยอปฺปเมยฺยปฺปโยชนภาวโต จ อนฺตรายนิวารเณ สมตฺถํ โหติ.

ยถาห-

ยสฺมึ มหานาม สมเย อริยสาวโก ตถาคตํ อนุสฺสรติ. เนวสฺส ตสฺมึ สมเย ราคปริยุฏฺจิตํ จิตฺตํ โหติ. น โทส ฯเปฯ น โมหปริยุฏฺจิตํ จิตฺตํ โหตีติ.

ปูชา จ ปูชนียานํ เอตํ มงฺคลมุตฺตมนฺติ.

เอวํ พุทฺธํ สรนฺตานํ ธมฺมํ สํฆญฺจ ภิกฺขโว
ภยํ วา ฉมฺภิตตฺตํ วา โลมหํโส น เหสฺสตีติ.

ปูชารเห ปูชยเต พุทฺเธ วา ยทิ สาวเก
ปปญฺจสมติกฺกนฺเต ติณฺณโสกปริทฺทเว.

เต ตาทิเส ปูชยโต นิพฺพุเต อกุโต ภเย
น สกฺกา ปุญฺญํ สงฺขาตุํ ยเมตฺตมปิ เกนจีติ จตฺยาทิ.

ตสฺมา คนฺถารมฺเภ ปณามกรณํ ยถารทฺธคนฺถสฺสานนฺตราเยน ปริสมาปนตฺถญฺเจว โสตูนญฺจ วนฺทนาปุพฺพงฺคมาย ปฏิปตฺติยา อนนฺตราเยน อุคฺคหณธารณาทิสํสิชฺฌนตฺถญฺจ. คนฺถาภิเธยฺยกรณปฺปการปฺปโยชนสนฺทสฺสนานิ ปน อาทิมฺหิ เตสุ วิทิเตสุ อุคฺคหณธารณาทิวเสน อตฺตนา วิหิตคนฺเถ โสตุชนานํ สมุสฺสาหชนนตฺถํ. อภิธานกณํ โวหารสุขตฺถนฺติ อยเมตฺถ สมุทายตฺโถ.

อยํ ปน อวยวตฺโถ- อหํ จนฺทานนํ อปารา นึ ปุญฺญฉนฺทกํ ชึ นตฺวา สลกฺขฺยลกฺขณํ ฉนฺโทมญฺชรึ ฉนฺทํ กสฺสนฺติ สมฺพนฺโธ. ตตฺถ **จนฺทานนนฺ**ติ กมฺมตฺถวิเสสนนิทฺเทโส. **อปารา**ติ อปาทานตฺถนิทฺเทโส. **นินฺ**ติ กมฺมตฺถวิเสสนนิทฺเทโส. **นตฺวา**ติ ปุพฺพกาลกฺริยานิทฺเทโส. **ชินฺ**ติ กมฺมตฺถวิเสสฺยนิทฺเทโส. **ปุญฺญฉนฺทกนฺ**ติ ตพฺพิเสสนนิทฺเทโส. **ฉนฺทนฺ**ติ กมฺมตฺถวิเสสฺยนิทฺเทโส. **อหนฺ**ติ กตฺวตฺถนิทฺเทโส. **ฉนฺโทมญฺชรินฺ**ติ กมฺมตฺถวิเสสนนิทฺเทโส. ตถา สลกฺขฺยลกฺขณนฺติ. **กสฺสนฺ**ติ อปรกาลกฺริยานิทฺเทโส. จนฺทยติ โมเทติ สีตคุณสมฺปตฺติยา อตฺตโน ปภาย สตฺตานํ ปริฬาหํ วูปสเมนฺโต สุขมุปฺปาเทติ, จนฺทติ ทิพฺพติ วา สิริยา วิโรจติ, จทิตพฺโพ อิจฺฉิตพฺโพ วาติ จนฺโท, อินฺทุ. จทิ หิลาทเน ทิตฺติอิจฺฉากนฺตีสุ จาติ ธาตุ. อาคมฏฺจกถาสุ ปน ฉนฺทํ ชเนตีติ จนฺโทติ วุตฺตํ. อนติ ชีวตฺยเนนาติ อานนํ, มุขํ. อน ปาณชีวเนติ หิ ธาตุ. อถวา อา ภุโส อนติ สนฺยํเต เสสสรีรงฺคานํ ปากฏภาวํ

กโรตีติ ตถา. อาปุพฺโพ อน กรเณติ ธาตุ. จนฺทรูปกํ จนฺทสทิสํ วา จนฺโท วิย วา อานนํ มุขมสฺสาติ จนฺทานโน, ภควา. สมาสสทฺทคมฺมูปมายํ เอกเทสวิวตฺติสมาสรูปโก วา.

นนุ จ-

น เม อาจริโย อตฺถิ	สทิโส เม น วิชฺชติ
สเทวกสฺมึ โลกสฺมึ	นตฺถิ เม ปฏิปุคฺคโลติ

วุตฺตตฺตา ภควโต สพฺโพปมาตีตตฺตา อุปมา น ยุชฺชตีติ, สจฺจํ หีนูปมาวเสน ปน ยุชฺชติ. โลเกปิ หิ ปณฺฑิตา วิญฺญุโน ภควโต อภิญฺญาตาหิ จนฺทสูริยาทีหิ อุปมํ กโรนฺตีติ.

ปารยติ สกฺโกติ สํสารทุกฺขสนฺตาปํ สเมตุนฺติ ปารํ, นิพฺพานสงฺขาตตีรํ. อถวา ปารยติ ตรงฺคาทโย วาเรตุนฺติ ปารํ, สมุทฺทาทิตีรํ. ปาร สามตฺถิยนฺติ ธาตุ. ปารํ วิยาติ ปารํ, นิพฺพานํ. นตฺถิ นิพฺพานสงฺขาตํ ปารมสฺส สํสารวฏฺฏสฺส อวิจฺเฉทปฺปวตฺติโตติ อปาโร. ตสฺมา เวเนยฺยสตฺเต นิพฺพานปารํ นยนสีโล นยนธมฺโม วา นยเน วา สาธุการีติ นี, ภควา. **ตํ นตฺวา**ติ ภยลาภาทิวิรเหน ตีหิ ทฺวาเรหิ นมิตฺวา. ติสฺโส อิมา ภิกฺขเว วนฺทนา. กตมา ติสฺโส. กาเยน วาจาย มนสา. อิมา โข ภิกฺขเว ติสฺโส วนฺทนาติ หิ วุตฺตํ. ตตฺถ วิญฺญตฺติมนุปฺปาเทตฺวา เกวลํ รตนตฺตยคุณานุสฺสรณวเสน มโนทฺวาเร พหุลปฺปวตฺตา กุสลเจตนา มโนทฺวารวนฺทนา. ตํ ตํ วิญฺญตฺติมุปฺปาเทตฺวา ปวตฺตา ปน กายวจีทฺวารวนฺทนา. เอเตน นตฺวาสทฺเทน อตฺตนา วิหิตคนฺถสฺส อาสีสวตฺถุปณามปุพฺพเกสุ ติวิธคนฺถารมฺเภสุ ปณามปุพฺพกคนฺถารมฺภตํ ทสฺเสติ. นตฺวาเตฺยตฺถ จ ตฺวาสทฺโท-

ปุพฺพาปเร สมาเน จ	กาเล เหตุมฺหิ ตฺวาทโย
ปจิตฺวา ภุญฺชติ โปโส	ปิทหิตฺวาน นิกฺขมิ
ธกฺกจฺจ ทณฺโฑ ปติโต	สปฺปึ ปิตฺวา พลํ ภเว.

อิตฺยุตฺเตสุ จตูสฺวตฺเถสุ ปุพฺพกาลิโก นิปาตปจฺจโย. นิปาตลกฺขณมฺปน เอวํ เวทิตพฺพํ-

สทิสา เย ติลิงฺเคสุ	สพฺพาสุ จ วิภตฺติสุ
วจเนสุ จ สพฺเพสุ	เต นิปาตาติ กิตฺติตาติ.

สทิสํ ตีสุ ลิงฺเคสุ สพฺพาสุ จ วิภตฺติสุ
วจเนสุ จ สพฺเพสุ ยํ น พฺเยติ ตทพฺยยนฺติ หิ วุตฺตํ.

นิปาตปจฺจยนฺตตฺตา จ นตฺวาสทฺโท นิปาโต. ตสฺมา ตสฺส วิคฺคโห น กาตพฺโพ. เตนุตฺตมาจริเยหิ-

รุฬฺหีขฺยาตํ นิปาตญฺจุ- ปสคฺคาลปนํ ตถา
สพฺพนามนฺติเมเตสุ น กโต วิคฺคโห ฉสูติ.

เอกจฺเจ ปน ปณฺฑิตาจริยา นมามิ อนมึ วาติ นตฺวาตฺยาทินา ตฺวาทิปจฺจยนฺตปทสฺส อตฺถวิคฺคหํ กโรนฺติ, ตํ วิจาเรตพฺพํ. เอวญฺหิ วิคฺคเห กเต ตฺวาทิปจฺจยนฺตปทํ ธาตฺวตฺถกตฺวตฺถมตฺตเมว ทสฺเสยฺย. น ตสฺส อปรกาลาเปกฺขปุพฺพกาลภาวนฺติ. ปญฺจมาเร ชินาตีติ ชิ. อิโน, นสฺส โลโป วณฺณนาสนิรุตฺตินเยน. นิรุตฺตินโย ปเนวํ เวทิตพฺโพ-

วณฺณาคโม วณฺณวิปริยโย จ
เทฺว จาปเร วณฺณวิการนาสา
ธาตุสฺส จตฺถาติสเยน โยโค
ตทุจฺจเต ปญฺจวิธํ นิรุตฺตนฺติ.

เอตฺถ จ ชิโนติ นามํ ภควโตว อรหติ, นญฺเญสํ ปญฺจมาเร ชิตานมฺปิ ปจฺเจกพุทฺธสาวกานํ. ภควโตเยว หิ มารวิชยนํ ปรูปนิสฺสยวิรหนิรติสยํ, นญฺเญสนฺติ. วุตฺตญฺหิ ธาตุกถาฏีกายํ-

ตตฺถ พลวิธมนวิสยาติกฺกมวเสน เทวปุตฺตมารสฺส อปฺปวตฺติกรณวเสน กิเลสาภิสงฺขารมารานํ สมุทยปฺปหานปริญฺญาวเสน ขนฺธมารสฺส มจฺจุมารสฺส จ โพธิมูเล เอว ภญฺชิตตฺตา ปรูปนิสฺสยรหิตํ นิรติสยํ ตํ ภญฺชนํ อุปาทาย ภควา เอว มารภญฺชโนติ โถมิโตติ.

อปูรีติ ปุณฺโณ. โก โส สมฺปนฺโน. โส จ ติวิโธ มธุรปริปุณฺณสมงฺคีวเสน. ตตฺถ ตตฺรสฺส รุกฺโข สมฺปนฺนผโลติอาทีสุ มธุรสมฺปนฺโน. สมฺปนฺนํ สาลิเกทารนฺติอาทีสุ ปริปุณฺณสมฺปนฺโน. อิมินา ปาติโมกฺขสํวเรน อุเปโต โหติ สมุเปโต, สมฺปนฺโน

สมนฺนาคโตติอาทีสุ สมงฺคีสมฺปนฺโน โหติ. อิธ ปน ปจฺฉิมทฺวยํ ยุชฺชติ. ฉนฺทนํ ฉนฺโท, กตฺตุกมฺยตาฉนฺโท. ฉทิ วา อิจฺฉายนฺติ ธาตุ. ฉนฺทสทฺโท วเส อิตฺยาทีสุ อตฺเถสุ วตฺตติ. วุตฺตญฺจ อภิธานปฺปทีปิกายํ-

ฉนฺโท วเส อธิปฺปาเย เวเทจฺฉานุฏฺฐุภาทิสูติ.

อิธ ปน จตูสฺวตฺเถสุปิ โยเชตุํ ยุชฺชติ. ปุณฺโณ ฉนฺโท ยสฺส โส ปุณฺณฉนฺโท, โสว ปุณฺณฉนฺทโก ภควา. ภวคโต หิ วีตฉนฺทราคตฺตา อิจฺฉิตสพฺพโลกิยโลกุตฺตร-สมฺปตฺติยา จ ปริปุณฺณตฺตา ตนฺนามมรหติ. เอเตนาปิ ปเทน ปณามิตพฺพภูโต ชิโน วิเสสิโต. เตน วุตฺตํ- ปุณฺณฉนฺทกนฺติ ตพฺพิเสสนนิทฺเทโสติ. วิเสสนวิเสสิตพฺพภาโว ปน ยถากามํ โหตีติ. ปุณฺณฉนฺทกํ ชึ วิชิตปญฺจมารํ พุทฺธํ นตฺวาตฺยตฺโถ.

นนุ เจตฺถ-

อสงฺเขยฺยฺยานิ นามานิ สคุเณน มเหสิโน
คุเณน นามมุทฺเธยฺยํ อปิ นาม สหสฺสโตติ

วุตฺตตฺตา ภควโต อสงฺขฺเยยฺยคุณปเทสุ อญฺญตเรน วิเสสิตพฺโพ. อถ กสฺมา อิมินาว วิเสสิโตติ. อตฺตนา อภิเธยฺยมานปกรณานุรูเปน พุทฺธสฺส ภควโต โถมิตุมิจฺฉิตตฺตา. ปกติ เหสาจริยานํ ยทิทํ อตฺตนา อภิเธยฺยมานปฺปกรณานุรูเปน พุทฺธสฺส ภควโต โถมนา. **ฉนฺทาหนฺ**ติ ฉนฺทํ อหนฺติ เฉโท. ฉนฺทติ โทสํ นิสฺสชฺชตีติ ฉนฺโท, ฉนฺทยติ ปชฺชลกฺขณํ สํวรตีติ วา, อุตฺถาทิฉนฺโท. ฉทิ อุสฺสคฺเค สํวรเณ จาติ ธาตุ. อถวา ฉนฺทนามานิ ปกาเสติ เอเตน เอตฺถ วาติ ฉนฺโท, ฉนฺทปกรณํ. ปกรณสทฺโท เหตฺถ ปาจเสโส. มญฺชติ มญฺเชติ มโนหรํ กโรตีติ มญฺชุ, มญฺชติ มญฺชภาเวน ภวตีติ วา. มญฺช สทฺทมชฺชาสุ. อถวา สุณนฺตานํ มนํ รญฺเชตีติ มญฺชุ, มโนหรสทฺโท. มนสทฺทูปปท-รนฺช ราเค. เอกจฺเจ ปน ปณฺฑิตาจริยา มน ญาเณติ กตฺวา มญฺชุ-สทฺทสฺส อตฺถวิคฺคหํ พหุธา กโรนฺติ. มญฺชุสทฺโท มนุญฺญสุนฺทรมโนหรหํสาทฺยตฺเถสุ วตฺตเต. เตสุ ปนิห ตโย ปุริมตฺถา ยุชฺชนฺติ. มญฺชุโยคโต มญฺชรี มญฺชริ วา. สุกุมารา ปลฺลวงฺกุรรูปา วลฺลรี. อุตฺถาทิฉนฺโท ชนานํ วิจยกุสุมสทิสตฺตา มญฺชรี วิย วตฺตติ. ตจฺฉนฺทสงฺขาตา วา มญฺชรี ยสฺสตฺถิ ยสฺมึ วา วิชฺชตีติ ฉนฺโทมญฺชรี, ตนฺนามกฉนฺโท-

ปกรณํ. ฉนฺทสทฺทสฺส มโนคเณ ปวิฏฺฐตฺตา สมาสาทิมชฺเฌ อการสฺโสกาโร. ลกฺขิตพฺพนฺติ ลกฺขฺยํ, อุทาหรณํ. ลกฺขียตฺยเนนาติ ลกฺขณํ, สุตฺตํ. ลกฺขฺยญฺจ ตํ ลกฺขณญฺจาติ ลกฺขฺยลกฺขณํ. อญฺญตฺร อญฺญมุทาหรณํ อญฺญํ สุตฺตํ. อิธ ปน สุตฺตเมโวทาหรณํ. สห ลกฺขฺยลกฺขเณนาติ สลกฺขฺยลกฺขณํ, ฉนฺโทปกรณํ. ตาทิสํ ฉนฺโทมญฺชรึ นาม ฉนฺโทปกรณํ **กสฺสํ** กริสฺสามีตฺยตฺโถ.

ตตฺถ **จนฺทานนนฺ**ติ อิมินา สตฺถุ สกลโลกนยนาภิเสกภูตา อปริมิตปารมี-สมฺภูตลกฺขณานุพฺยญฺชนปฏิมณฺฑิตรูปกายสมฺปทา ทสฺสิตา. **อปารา นินฺ**ติ ปเทหิ อาสยปฺปโยควเสน ทุวิธา สตฺตุปการสมฺปทา ทสฺสิตา.

ตตฺถ อาสโย นาม เทวทตฺตาทีสุปิ วิโรธิสตฺเตสุ นิจฺจํ หิตชฺฌาสยตา อปริ-ปากคตินฺทฺริยานํ อินฺทฺริยปริปากกาลาคมนญฺจ. ปโยโค นาม ตทญฺเญสํ สตฺตานํ ลาภสกฺการาทินิรเปกฺขจิตฺตสฺส สตฺถุโน ยานตฺตยมุเขน สพฺพทุกฺขนิยฺยานิกธมฺม-เทสนา. เอวํ ทฺวีหิ สมฺปทาหิ พุทฺธสฺส ภควโต สตฺเตสุ หิตปฺปฏิปตฺติ ทสฺสิตา. ตมฺมูลภูตอคฺคมคฺคญาณาทฺยาธิคมนวเสน จ อตฺตหิตปฺปฏิปตฺติ ทีปิตา. เตน จ อตฺตหิตปฺปฏิปนฺนาทีสุ จตูสุ ปุคฺคเลสุ ภควโต จตุตฺถปุคฺคลภาวํ ทสฺเสติ. **ชินฺ**ติ อิมินา นามกายรูปกายสมฺปทา ทสฺสิตา, ตถา **ปุณฺณฉนฺทกนฺ**ติ. เตน อนุตฺตรทกฺขิเณยฺยภาวํ นิรติสยปณามารหภาวญฺจ อตฺตโน จ กฺริยาย เขตฺตงฺคตภาวํ ทสฺเสตีติ. เอวํ ยถา-วุตฺตสมฺปทาหิ สมนฺนาคตํ ชินํ สมฺมาสมฺพุทฺธํ นมิตฺวายํ คนฺโถ วิหิโต อาจริเยนาติ ทฏฺฐพฺพํ.

๒. เอวํ ปฐมคาถาย ปณามาทิเกน สห สามญฺญปฏิญฺญาตกรณํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ คนฺถกรณการณนิสฺสยวิเสสคุเณหิ สห วิเสสปฏิญฺญาตกรณํ ทสฺเสตุํ **วุตฺโตทยสฺเส**จฺจาทิทุติยคาถมาห.

ตตฺถ ปุพฺพทฺเธน คนฺถกรณการณํ ทสฺเสติ, ตติยปาเทน คนฺถนิสฺสยํ, จตุตฺถปาเทน คนฺถวิเสสคุณํ, จตุตฺถปาเท สํปุณฺณปชฺชกนฺติ อิมินา สาธุยภูต-กสฺสนฺตฺยชฺฌาหาริตกฺริยาวนฺเตน วิเสสปฏิญฺญาตกรณํ ปกาสิตํ. ตตฺถ การณกถนํ อตฺตนา รจิตคนฺเถ โสตูนํ สมุสฺสาหชนนตฺถํ. นิสฺสยกถนํ อตฺตุกฺกํสนปรวมฺภนาทิ-โทสโมจนตฺถํ. ตํ คนฺเถ โสตุชนานํ สทฺทหนตฺถํ, ตํ คนฺถสฺส คาหณตฺถํ, ตํ

สพฺพสมฺปตฺตินิปฺผาทนตฺถํ. วิเสสคุณปฏิญฺญาตกรณสนฺทสฺสนานิ ปน คนฺเถ โสตูนํ สมุสฺสาหชนนตฺถนฺติ.

ตตฺรายมตฺถโยชนา- **วุตฺโตทยสฺส** ตนฺนามกโปราณฉนฺโทคนฺถสฺส **อปุณฺณตฺตา** เอกกฺขราทิคาถาวเสสภาเวน อปริปุณฺณตฺตา จ กตฺถจิ กฺวจิ วาโตมฺมีสาตฺยาทีสุ **วิรทฺธตฺตา จ** ธาตุมฺมิสฺสาตฺยาทินา วิรทฺธตฺตา จ **ฉนฺโทมญฺชรึ** เอวนฺนามกํ สกฺกฏ-ภาสาโรปิตฉนฺโทปกรณํ **นิสฺสาย** นิสฺสยํ กตฺวา **สํปุณฺณปชฺชกํ** ปริปุณฺณคาถํ **นวํ** อภินวํ อปุราณํ วุตฺโตทยโต สกฺกฏฉนฺโทปกรณโต วา มาคธภาสาย ปริวตฺติตํ ฉนฺโทปกรณํ กสฺสํ กริสฺสามีติ. สกสกนามานิ ครุลหูนิ วา วุจฺจนฺเต อเนน เอเตหิ วาติ วุตฺตํ วุตฺตานิ วา, วุตฺตสทฺทสฺส ปชฺชานนาจารตฺเถสฺวิธ ปชฺชตฺโถ, อุทยติ อุเทติ ปวตฺตเตฺยตฺถ วุตฺตนฺติ วุตฺโตทโย, วุตฺตานํ ปชฺชานํ อุทโย ปวตฺติฏฺฐานนฺติ วา ตถา, คนฺโถ. ตสฺส น ปุณฺโณ ปูริโตติ อปุณฺโณ, ตสฺส ภาโว ตถา, ตสฺมา. วิรชฺฌตีติ วิรทฺโธ, ตสฺส ภาโว ตถา, ตสฺมา. จสทฺโท สมุจฺจยตฺโถ. นวิยตีติ นโว, ตํ. นุ ถุติยนฺติ ธาตุ, นวสทฺโทยํ อภินเว วตฺตติ นวกมฺมนฺตฺยาทีสุ วิย. สํปุณฺณํ ปชฺชํ ยสฺส ตํ สํปุณฺณปชฺชํ, ตเทว สํปุณฺณปชฺชกํ สตฺถํ, ตํ. ฉนฺโทมญฺชรึ ฉนฺโทปกรณํ กสฺสนฺตฺยชฺฌาหาโร.

ตตฺถ กสฺมายํ คนฺโถ วิหิโตติ เจ, วุตฺโตทยสฺส อปริปุณฺณตฺตา กตฺถจิ วิรทฺธตฺตา จาติ วตฺตพฺโพ. กิมตฺถํ วิหิโตติ เจ, ปริปุณฺณาวิโรธสฺส นวฉนฺโทปกรณสฺส อุคฺคหกรเณน โสตูนํ ฉนฺโทเภเทสุ เฉกตฺถนฺติ วตฺตพฺโพ. เอวญฺจ สติ วุตฺโตทยคนฺโถ อุคฺคหิโตปิ น โสตูนํ ฉนฺโทเภเท เฉกภาวํ กาตุํ สกฺโกตีติ อาปชฺชตีติ, นาปชฺชติ. โสปิ หิ ยถาสตฺติ ยถาพลํ เฉกภาวํ กาตุํ สกฺกา. สาสนตฺถํ หิ ปริปุณฺณํ กาตุํ สกฺกา สาสนาวจรสฺส ฉนฺโทลกฺขณสฺส ปริปุณฺณตฺตา. นนุ จ โส คนฺโถ วาโตมฺมีสาตฺยาทีสุ ธาตุมฺมิสฺสาตฺยาทินา วิรทฺโธติ กถํ เอตสฺส สาสนตฺถํ ปริปุณฺณกรณสมตฺถภาโว ยุชฺชตีติ, ยุชฺชติ. ฉนฺทนามญฺหิ สงฺเกตมตฺตํ. ตตฺถ จ วาโตมฺมีสาตฺยาทีสุ ฉนฺทนามเมว วิรชฺฌติ น ลกฺขณํ, ตสฺมา นาเม วิรชฺฌิเตปิ ลกฺขณสฺสาวิรทฺธตฺตา ยุชฺชติ. กตฺถจิ ปน อุปฏฺฐิตาตฺยาทีสุ ลกฺขณมฺปิ วิรชฺฌติ. อุปฏฺฐิตาคาถา หิ ตตฺถ เอกาทสกฺขร-ปาทเก ติฏฺฐุภาฉนฺทสิ คหิตา. ตนฺนิสฺสยคนฺเถสุ ปน ทสกฺขรปาทเก ปนฺติฉนฺทสิ. เตสุ จ อนาคตาว อุพฺภาสกคาถา ตตฺถ คหิตาติ, ตถาปิ สาสเน นาวิรุทฺธตฺตา ยุชฺชติ, วิโรธิติ จ โลกิเยน น สาสเนน, ตสฺมา โลกิเยน วิโรเธปิ สาสเนนาวิรุทฺธตฺตา ยุชฺชติ,

สาสเน นาวิรุชฺฌนเมว หิ ปมาณํ, นามญฺจ ลกฺขณญฺจ ตตฺถ กตฺถจิ อญฺญนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. อาจริเยน ปน ตสฺส กตฺถจิ โลกิเยหิ นิสฺสยคนฺเถหิ วิสมภาวทสฺสนตฺถํ วิรทฺธตฺตา จาติ วุตฺตํ น ตุ สาสเนน, นาปิ อตฺตุกฺกํสนปรวมฺภนาทิมิจฺฉนฺเตเนติ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. โลกิยมฺปน น สพฺเพนสพฺพํ ปริปุณฺณํ กาตุํ สกฺกา เอกกฺขราทิคาถาวเสสภาเวน อปริปุณฺณตฺตา. กิมฺปน ตสฺมึ อาจริโย เอกกฺขราทิคาถาย ปโยคํ อทสฺสนโต นุทาหรติ อุทาหุ ทิฏฺฐมฺปิ อนิจฺฉนฺตตฺตาติ. วุจฺจเต- เตนาจริเยน ตาทิโส ปโยโค ทิฏฺโฐว. โส หิ สกฺกฏญฺญู ฉนฺทญฺญู ปิฏกญฺญู คนฺถกาเรเสฺวโก, ตถาปิ อตฺตโน นิสฺสยคนฺเถสุ ตปฺปโยคสฺสาปฺปกตฺตา สาสเน จ อทสฺสนโต โส เตน นุทาหริโตติ. ตสฺมาเยว อตฺตนา รจิตคนฺเถ ปาทเมกกฺขรารพฺภ ยาว ฉพฺพีสตกฺขราตฺยาทินา คาถาเภทํ วตฺวาปิ สาสนา-วจรปโยคารหา ฉหกฺขราเทฺยกวีสตกฺขรนฺตา คาถาโย อุทาหริตาติ. อยมาจริโยปิ สกฺกฏญฺญู ฉนฺทญฺญู ปิฏกญฺญู คนฺถกาเรเสฺวโก สกลมฺรมฺมรฏฺเฐ ลงฺกาทีเป จ ปากโฏ คณปาโมกฺโข มหาเถโร. ยสฺมา ปน ตาทิสา คาถาโย อิจฺฉนฺตานํ สุทฺธมาคธิกานํ กุลปุตฺตานํ กิจฺโฉ โหติ, ตสฺมา เตสํ อกิจฺเฉน คหณตฺถํ อิมสฺมึ คนฺเถ ตาทิสา คาถา อญฺญา จ ทณฺฑกฉนฺโทคาถา อุทาหริตฺวา ปริปุณฺณํ กตฺวายํ คนฺโถ วิรจิโต. เตนุตฺตํ- นวํ สํปุณฺณปชฺชกนฺติ.

๓. เอวํ ทฺวีหิ คาถาหิ ปณามาทิกํ ปุพฺพกิจฺจํ กตฺวา อิทานิ กสฺสนฺติ ปฏิญฺญาตตฺตา ตทนุรูเปน ปฏิญฺญาตคนฺถํ กตฺตุกาโม ปฐมํ ปชฺชสฺส สกลคนฺถสงฺ-คหิตสฺส สามญฺญาสามญฺญลกฺขณํ ปเภทญฺจ ทสฺเสนฺโต อาห **ปชฺชํ จตุปฺปทนฺ**ตฺยาทิ.

ตตฺถ ปฐมปาเทน สามญฺญลกฺขณํ, ทุติยปาเทน ปเภทํ, อปรทฺเธน อสามญฺญลกฺขณํ ทสฺเสติ. ตตฺถ **วณฺเณตฺถ**าติ วณฺโณ เอตฺถาติ เฉโท, ปชฺชํ จตุปฺปทํ โหติ, ตญฺจ ปชฺชํ. **จ**สทฺโท วากฺยารมฺโภ. **วณฺโณ มตฺตา จ** อิติ เภเทน ทุพฺพิธํ โหติ. จสทฺโท อชฺฌาหริตพฺโพ ลุตฺตนิทฺทิฏฺฐตฺตา คมฺยมานตฺตา วา. **เอตฺถ** เอเตสุ วณฺณมตฺตาปชฺเชสุ วณฺโณ **วณฺณสงฺขฺยาโต** อกฺขเรหิ สงฺขฺยายเต มตฺตา มตฺตาหิ **ลกฺขิตา** ลกฺขียเตตฺยตฺถโยชนา. ปชฺชเต กิตฺตยเต ญายเต วา อตฺโถ อเนเนติ ปชฺชํ. ปท คติยนฺติ ธาตุ, ทสฺส โช, ทฺวิตฺตญฺจ. ปชฺชสทฺโท นปุํสโก สิโลเก, ปุลฺลิงฺโค อทฺเธ, ติลิงฺโค ปาทหิเต วตฺตเต. วุตฺตญฺจ อภิธานปฺปทีปิกายํ- ปชฺชํ สิโลเก ปชฺโชทฺเธ, ปชฺโช ปาทหิเต ติสูติ. อิธ ปน สิโลเก อุตฺถาโท อธิปฺเปโต.

จตฺตาโร ปาทา โกฏฺฐาสา ยสฺส ปชฺชสฺส ตนฺติ จตุปฺปทํ. ตคฺคุณสํวิญฺญาณ-พหุพฺพีหิสมาโสยํ. รสฺโส, ทฺวิตฺตญฺจ. เยภุยฺเยนิทํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ ฉตฺติปาเทหิปิ สมฺภวโต. วกฺขติ หิ **ตา จญฺญา ฉตฺติปาทา จ คาถาอิจฺเจว ภาสิตา**ติ. วณฺณียติ ปกาสียติ อตฺโถ อเนเนติ วณฺโณ อกฺขรํ. วณฺณ ปกาสเนติ ธาตุ. เตน นิยเมตฺวา พนฺธิตปชฺชํ วณฺณปชฺชนฺติ วุจฺจติ. มาติ ปริมินาติ เอตายาติ มตฺตา, กาโล. มา มานมฺหีติ ธาตุ. ตาย นิยเมตฺวา พนฺธิตปชฺชํ มตฺตาปชฺชนฺติ วุจฺจติ. เอตฺถ จ วณฺโณติ สุทฺโธ สพฺยญฺชโน วา สโร คยฺหเต น ตุ พฺยญฺชนมตฺตํ เกวลสฺส ตสฺสาปโยคตฺตา. เอตฺถ จ เอกมตฺติโก ทิยฑฺฒมตฺติโก วา วณฺโณ รสฺโส, ตโต อญฺโญ ทฺวิมตฺติโก ทฺวิมตฺตาธิโก วา วณฺโณ ทีโฆติ คเหตพฺโพ. มตฺตาติ สรานเมว มตฺตา คยฺหเต, น ตุ พฺยญฺชนานํ สรานเมวิธ ครฺลหุภาเวน คเหตพฺพตฺตา. มตฺตา จ นาม วณฺณสฺส ปริมาณกาโล. มตฺตาสทฺโท หิ อจฺฉราสงฺฆาตกฺขินิมีลนสงฺขาตํ กาลํ วทติ. ตาย มตฺตาย เอกมตฺโต รสฺโส, ทฺวิมตฺโต ทีโฆ, อฑฺฒมตฺตํ พฺยญฺชนนฺติ.

วุตฺตญฺจ-

เอกมตฺโต ภเว รสฺโส ทฺวิมตฺโต ทีฆมุจฺจเต
ติมตฺโต ตุ ปฺลุโต เญยฺโย พฺยญฺชนญฺจฑฺฒมตฺตกนฺติ.

เอตฺถ จ ปฺลุโต นาม ทูราวฺหาเน คีเต โรทเน จ วตฺตเต. โส สกฺกฏโต คหิโต น มาคธโต.

วุตฺตญฺจ-

ทูราวฺหาเน จ คาเน จ ตเถว โรทเนปิ จ
ปฺลุตา ติมตฺติกา วุตฺตา สพฺเพ เตเนตฺถ คยฺหเรติ.

มาคเธปิ หิ ทูราวฺหนาทีนิ ภวนฺติ. ตานิ ปน ทีฆตฺเต ปวิฏฺฐานีติ วตฺตุํ ยุชฺชติ. อญฺเญ ทีฆาติ หิ วุตฺตํ. เอตฺถ จ อญฺเญ ทีฆาติ รสฺเสหิ อญฺเญ ทฺวิมตฺติกา วา ทฺวิมตฺตาธิกา วา วณฺณา ทีฆา นามาตฺยตฺโถ เวทิตพฺโพ. เอตฺถ จ วุตฺโตทยาทีสุ วิย อาโท มตฺตาปชฺชํ อวตฺวา วณฺณปชฺชสฺส วจนํ สุวิญฺเญยฺยตฺตาติ ทฏฺฐพฺพํ ขนฺเธสุ รูปกฺขนฺธสฺส สจฺเจสุ จ ทุกฺขสจฺจสฺส ปฐมวจนํ วิยาติ.

๔-๕. ยถาวุตฺเตสุ ทฺวีสุ วณฺณมตฺตาปชฺเชสุ วณฺณปชฺชสฺส ปเภทํ ตลฺลกฺขณญฺจ ทสฺเสนฺโต อาห **สมํ**ตฺยาทิคาถาทฺวยํ. ตตฺถ ปุริมคาถาย ปุพฺพทฺเธน ปเภทํ อปรทฺเธน ปจฺฉิมคาถาย จ ลกฺขณํ ทสฺเสติ.

ตตฺรายมตฺถโยชนา - **ตตฺถ** เตสุ ทฺวีสุ วณฺณมตฺตาปชฺเชสุ **วณฺโณ ตุ** วณฺณสิโลโก ปน **สมํ อทฺธสมํ วิสมญฺจ** อิติ เภเทน **ติธา** ติวิภาโค ติวิโธ. จสทฺโท อชฺฌาหริตพฺโพ. **สมํ** สมปชฺชํ สมจตุปฺปาทํ ภเว, **ยสฺส** ปชฺชสฺส **ทฺเว** เทฺว **สมปาทา** ทุติยจตุตฺถปาทา **สมา** สมานา ภวนฺติ, **ทฺเว วิสมา** จ วิสมภูตา ปรมตติยปาทา จ ตถา สมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **อทฺธสมํ** ภเว. ปนสทฺโท ปกฺขนฺตเร. **ภินฺนจิหฺนจตุปฺปาทํ** ภินฺนลกฺขณํ จตุปฺปาทํ ปชฺชํ **วิสมนฺ**ติ วิสมํ อิติ **ปกิตฺติตํ** กถิตํ ฉนฺทญฺญูหิติ.

ตตฺถ ลกฺขณโต สมา สทิสา ปาทา ยสฺส ตํ สมํ, อทฺเธน สมา ปาทา ยสฺส ตํ อทฺธสมํ, วิสมา อสทิสา ปาทา ยสฺส ตํ วิสมํ ปชฺชํ, “วณฺโณ ตุ”เตฺยตฺถ ตุสทฺโท ปนตฺเถ ปกฺขนฺตเร นิปาโต อวธารณตฺเถ วา. เอเตน อวธารณตฺถตุสทฺเทน มตฺตาปชฺเช สมาทิเภโท น คเหตพฺโพติ ทสฺเสติ. ตสฺมึ หิ มตฺตาวเสน นิยมิเต สมาสุปิ มตฺตาสุ วณฺณสฺส สพฺเพนสพฺพํ สมภาโว น โหตีติ, สมา สทิสา จตฺตาโร ปาทา ยสฺส ตํ สมจตุปฺปาทํ สมปชฺชํ, ตคฺคุณสํวิญฺญาณพหุพฺพีหิสมาโสยํ. ภิชฺชติ ภิชฺชเต วาติ ภินฺโน. จิหฺนียเต จิหนียเต วาเนเนติ จิหฺนํ จิหนํ วา ลกฺขณํ. จิหน ลกฺขเณติ ธาตุ. จิหียติ ลกฺขียตฺยเนเนติ วา จิหฺนํ, จิห ลกฺขเณ, ยุ อิติ โกจิ. ภินฺนํ จิหฺนํ ยสฺส ตนฺติ ภินฺนจิหฺนํ, ภินฺนจิหฺนํ จตุปฺปาทํ ยสฺส ตํ ตถา ปชฺชํ.

๖. อิทานิ คณครุลหุสญฺญาโย ทสฺเสตุมาห **สพฺพโค**จฺจาทิ. ตตฺถ **สพฺพโค**ติ สพฺโพ โค ครุ ยสฺส โส สพฺพโค, สพฺพครุยุตฺโต มคโณ, **อาทิมชฺฌลา**ติ อาทิ จ มชฺโฌ จาติ ทฺวนฺโท, อาทิมชฺเฌสุ โล ลหุ เอเตสนฺติ อาทิมชฺฌลา, อถวา โล ลหุวณฺโณ อาทิมฺหิ ยสฺส โส อาทิโล ยคโณ, โล ลหุวณฺโณ มชฺเฌ ยสฺส โส มชฺฌโล รคโณ, โค ครุวณฺโณ อนฺเต อวสาเน ยสฺส โส คนฺโต สคโณ, โล ลหุวณฺโณ อนฺเต ยสฺส โส ลนฺโต ตคโณ, คนฺโต จ ลนฺโต จาติ **คลนฺตา**. ทฺวนฺทโต ปรํ สุยฺยมานตฺตา อนฺตสทฺโท ปจฺเจกํ สมฺพนฺธียติ, เอวํ **มชฺฌอาทิคา**ติ ปเทปิ เญยฺยํ. มชฺฌโค จ อาทิโค จ มชฺฌอาทิคา ชคณภคณา. **สพฺพลา**ติ สพฺพลหุยุตฺโต นคโณ, โม จ โย จ โร จ โส จ โต จ โช จ โภ จ

โน จ **มฺยรสฺตชภฺนา**. คณียนฺเต สงฺขฺยายนฺเตติ **คณา**. ครติ อุคฺคจฺฉติ อุคฺคโต ปากโฏ ภวตีติ ครุ. อายเตน สเรน คิรียติ อุจฺจารียตีติ วา **ครุ**, วณฺโณ. อปิ จ ครุวตฺถุ วิย อลหุกฏฺเฐน ครุ, ครุ เอว โค อาทฺยกฺขรสงฺเกเตน. ยถา- ทฺ-ส-น-โสติ อุตฺตรโลเปน วา ยถา กาโมติ. ลงฺฆติ คจฺฉติ ปวตฺตติ ลหุภาเวนาติ **ลหุ**, ลหุวณฺโณ. ลฆิ ลํโฆ วา คมเนติ ธาตุ, ฆสฺส โห, นิคฺคหีตโลโป. สลฺลหุเกน สเรน ลาตพฺโพ ปวตฺเตตพฺโพติ วา. อปิจ ลหุวตฺถุ วิย อครุกฏฺเฐน ลหุ, โสว โล ยถาวุตฺตนเยน.

ตตฺรายํ โยชนา- สพฺพโค อาทิมชฺฌลา คลนฺตา มชฺฌอาทิคา สพฺพโล จ คโณตฺยชฺฌาหาโร ยถากฺกมํ มฺยรสฺตชภฺนา คณา นาม ภวนฺติ, **ครุ** ครุวณฺโณ **โค** คสญฺโญ, **ลหุ** ลหุวณฺโณ **โล** ลสญฺโญติ. เอตฺถ จ คโณติ วินยลกฺขเณ ตโย ภิกฺขู วิย ตฺยกฺขโร คณสมฺมโต. มตฺตาปชฺเชสุ ปน มตฺตานิยเมน ทฺวกฺขโร จตุรกฺขโรปิ วุตฺโตทยาทีสุ วิย คณกฺกมํ อคเหตฺวา ปตฺถารกฺกเมน มฺยเรจฺจาทิคณกฺกโม วุตฺโตติ ทฏฺฐพฺพํ. ตตฺถ สพฺพครุ มคโณ, อาทิลหุ โย, มชฺฌลหุ โร, อนฺตครุ โส, อนฺตลหุ โต, มชฺฌครุ โช, อาทิครุ โภ, สพฺพลหุ โน.

๗. มตฺตาปชฺเชสุ คณนิยมํ ทสฺเสติ **มสชา เจ**จฺจาทินา. ตตฺรายํ โยชนา- **มสชา จ** มคณสคณชคณา จ, **ภนา จ** ภคณนคณา จ อิติ เอวํ ปญฺจ อิเม คณา **มตฺตาปชฺเชสุ** อริยาทีสุ สณฺฐิตา อิติ วิญฺเญยฺยา. **เตสุ** มตฺตาปชฺเชสุ **คโณ** ยถาวุตฺโต มสาทิคโณ **จตุกฺกโล** จตุมตฺติโก ภเวติ. จตสฺโส กลา มตฺตา ยสฺส โสยํ จตุกฺกโล, จตุมตฺติโก คโณ. เอตฺถ มคเณ เอกํ ครุํ อปเนตฺวา นคเณ จ เอกํ ลหุํ ปกฺขิปิตฺวา จตุมตฺตา ปูเรตพฺพา. เสสคณตฺตยมฺปน ยถาสกมตฺตาย เอว ปจฺเจกํ จตุมตฺติกํ. ยถา ทฺวิครุ มคโณ, อนฺตครุ โส, มชฺฌครุ โช, อาทิครุ โภ, จตุลหุ โน. อถวา จตุนฺนํ สมูโห จตุกฺกํ. ลานํ ลหูนํ จตุกฺกํ ยสฺสาติ จตุกฺกโล. โก โส. ลหุจตุกฺกนคโณ, มาทิคณจตุกฺกญฺจ. ปุพฺพาปรวิปริยาเยนายํ จตุกฺกลสทฺโท. ยถา จตุกฺกนโย ปญฺจกนโยติ. มาทิคณานํ ปน เอกครุฏฺฐาเน ทฺวิลหุภาเวน จตุกฺกลตา เวทิตพฺพา. เอกครุโน ทฺวีหิ ลหูหิ มตฺตาโต สมตฺตา. จตุกฺกโลติทํ เยภุยฺยวเสน วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. ยทา หิ เวตาลิยาทีสุ เสสา ยรตคณาปิ ยุชฺชนฺติ, ตทา คโณ ปญฺจมตฺติโกปีติ. อถวา ยถาวุตฺตปญฺจคเณว สนฺธาย วุตฺตมิทนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. เอเตเยว หิ จตุกฺกลา, น ตฺวิตรา. อปนยนปกฺขิปเนสุ กเตสุปิ จตุมตฺตาโต อูนาธิกตฺตาติ.

๘. ครุลหุวิจารเณ อสมฺโมหตฺถมาห **ทีโฆ**จฺจาทิ. ตตฺถ **ทีโฆ** ทีฆวณฺโณ จ **สพินฺทุสํโยคา** จ **โค** ครุสญฺญา โหนฺติ. จสทฺโท อชฺฌาหริตพฺโพ. **ปาทนฺโต** จตุนฺนํ ปาทานมนฺเต ฐิโต รสฺสวณฺโณ **กฺวจิ** กตฺถจิ ปโยเค **โค** ครุสญฺโญ โหติ. **นฺชูติ** น อุชุ. ปตฺถารเลขาย ชิมฺหตฺตา **อุชุ** อชิมฺโห น โหติ. ชิมฺโห วงฺโกตฺยตฺโถ. **ตทญฺโญ** เตหิ ยถาวุตฺเตหิ ครุวณฺเณหิ ตโต ยถาวุตฺตโต จตุครุชาติโต วา อญฺโญ วณฺโณ. **ลุชูติ** โล อุชุ. **โล** ลสญฺโญ ปตฺถารเลขาย อชิมฺหตฺตา อุชุ โหติ. **กฺวจิ** กตฺถจิ ฐาเน **ปาทาทิสํโยเคปิ** ปาทสฺส อาทิภูเต สํโยคกฺขเร **ปเรปิ** ปุพฺพรสฺสวณฺโณ **โล** ลสญฺโญ โหตีตฺยตฺถโยชนา. ทีฆกาเล นิยุตฺโต ทีฆกาลวา วา ทีเฆน กาเลน วตฺตพฺโพ วาติ ทีโฆ. ปญฺจ ทีฆวณฺณา. ยถา อาภา อีหา, อูกา, เอชา, โอชา, คาถา, กีลา, อูรู, เตโช, โชตีตฺยาทิ. วินฺทิยเต ลพฺภเตติ พินฺทุ. วิท ลาเภติ ธาตุ. วฏฺฏตฺตา วา พินฺทุ วินฺทุ วา นิคฺคหีตํ. พินฺทุนา สห โยติ สพินฺทุ, สนิคฺคหีตวณฺโณ. ยถา อํโส, อิงฺฆ, อุํ, ยํ, กึ, กุงฺกุมนฺตฺยาทิ. สํยุชฺชนํ สํโยโค. โก โส. ทฺวินฺนํ พฺยญฺชนานเมกตฺรฏฺฐิติ. อิธ ปน สํยุชฺชตีติ สํโยโค, ปุพฺพวณฺโณ. ปุพฺพาปรวเสน สํโยเคน สห โยติ สสํโยโค, สํโยคโต ปุพฺพวณฺโณ. ยถา- ทตฺวา หิตฺวา ภุตฺวาตฺยาทิ. สพินฺทุ จ สสํโยโค จาติ สพินฺทุสํโยคา. ทฺวนฺทโต ปุพฺเพ สุยฺยมานตฺตา สหสทฺโท ปจฺเจกํ โยชิโต. อถวา พินฺทุ จ สํโยโค จาติ ทฺวนฺโท. สห พินฺทุสํโยเคหิ เย วตฺตนฺตีติ สพินฺทุสํโยคาติ วิคฺคโห กาตพฺโพ. จตุนฺนํ ปาทานมนฺเต อวสาเน ฐิโต วณฺโณ ปาทนฺโต. กฺวจิ โค กฺวจิ น โคตฺยตฺโถ. คสญฺญสฺส ยถา-

นภลคา คชคติอิติ.

ชีรนฺติ เว ราชรถา สุจิตฺตา
อโถ สรีรมฺปิ ชรํ อุเปติ
สตญฺจ ธมฺโม น ชรํ อุเปติ
สนฺโต หเว สพฺภิ ปเวทยนฺตีติ จตฺยาทิ.

เอตฺถ คชคติคาถายํ ปาทนฺโต ติสทฺโท อุปชาติคาถายํ ทุติยตติยจตุตฺถ-ปาทนฺตา ติสทฺทา จ ลหุภูตาปิ คสญฺญา ปาทนฺตวุตฺติตฺตา. เอวมญฺเญสุปิ ยถารหํ ปาทนฺตคสญฺญา เวทิตพฺพา. อคสญฺญสฺส ยถา- คฺลา รชา สมานิกา ตูติ กรณีย-

มตฺถกุสเลน, ยนฺต สนฺตํ ปทํ อภิสเมจฺจาทิ จตฺยาทิ. เอตฺถ ตฺอิติ นอิติ จ รสฺสวณฺโณ ปาทนฺโตปิ น ครุสญฺโญ กฺวจิสทฺเทน นิวาริตตฺตา. เอวมญฺเญสุปิ นโย เญยฺโย. **เน**ติ ปฏิเสธนตฺเถ นิปาโต. อชติ อรติ วา อกุฏิลภาเวน คจฺฉติ ปวตฺตตีติ อุชุ. อโช อโร วา คมเนติ ธาตุ, อุปจฺจโย, ชุวา. ปาทสฺส อาทิ ปาทาทิ. ปาทาทิ จ โส สํโยโค จาติ ปาทาทิสํโยโค, ตสฺมึ. **ปิ**สทฺโท นิปาโต. ปาทาทิสํโยเค ปเรปิ ปุพฺพวณฺโณ ลสญฺโญ. อปเร ปน ปเควาตฺยตฺโถ. เอเตน สํโยโคติ ปุพฺพวจนสฺส กฺวจิ อนิยตภาวํ ทสฺเสติ.

ยถา-

ปญฺจจกฺขุมํ วิเนยฺย	เกฺลสฆํ มุนึ นมามีติ.
ทสฺสนรสานุภวเน	นิพทฺธเคธา ชินสฺสยํ ชนตา
วิมฺหยชนนีสญฺญต-	กฺริยา นุ กํ นานุรญฺชยตีติ จตฺยาทิ.

เอตฺถ ปุริมคาถา สมานิกา นาม คลรเชหิ รจิตตฺตา. ปจฺฉิมา ปนาริยคาถา นาม. ตสฺมา ปุริมาย คาถาย ปรมปาทนฺโต ยฺย อิติ ปจฺฉิมาย ตติยปาทนฺโต ต อิติ จ รสฺสวณฺโณ ลสญฺโญติ ทฏฺฐพฺโพ.

๙. สงฺเกตสงฺขฺยาสุ ปาทยติลกฺขเณสุ จ อสมฺโมหตฺถมาห **สงฺเขฺย**จฺจาทิ. ตตฺถ ปุพฺพทฺเธน สงฺขฺยา ทสฺสิตา, ตติยปาเทน ปาทสฺส. จตุตฺเถน ปน ยติยา ลกฺขณํ ทสฺสิตํ.

ตตฺรายํ โยชนา- **เมรุ-ภุช-ยาม-สมุทฺโท-สุรสาทโย** สทฺทา ยถากฺกมํ **สงฺขฺยา** เอก-ทฺวิ-ติ-จตุ-ปญฺจ-ฉาทิสงฺขฺยา นาม โลกสงฺเกเตน **จตุตฺถํโส** คาถาย จตุตฺถภาโค **ปาโท**อิติ **เญยฺโย** ญาตพฺโพ. ปทจฺเฉโท ยติ ภเวติ. ตตฺถ สงฺขฺยายเต กถียเตติ สงฺขฺยา, เอกทฺวาทิสงฺขฺยา. สํปุพฺพ-ขฺยา กถเน, กฺวิ. มินาติ หึสติ สพฺพปพฺพเต อตฺตโน อุจฺจ-ตรตฺเตนาติ เมรุ. มินาติ หึสติ รํสีหิ อนฺธการนฺติ วา สิเนรุ ปพฺพโต. โส เอโกเวก-จกฺกวาเฬติ เอกสงฺขฺยา. ภุญฺชเต อเนนาติ ภุโช, พาหุ. โส เอกปุคฺคเล เทฺวติ ทฺวิสงฺขฺยา. ยาติ คจฺฉตีติ ยาโม, ยมตีติ วา ตถา. โส ปน ปรมมชฺฌิมปจฺฉิมยามวเสน ติพฺพิโธติ ติสงฺขฺยา. สํ สุฏฺฐุ มจฺฉมกรานํ ปีติโสมนสฺสํ อุเทติ ปสวตีติ สมุทฺโท, สมมุทเกน โลณเมตฺถาติ วา ตถา. สิเนรุฉายาย ปริจฺฉินฺนตฺตา จตฺตาโร สมุทฺทา เอกจกฺกวาเฬติ จตุสงฺขฺยา. อิสติ อากาเสน คจฺฉตีติ อุสฺ สโร. อิส คมเน, อุ, อิสฺสุตฺตํ. อถวา อุสติ

ทาหํ กโรตีติ อุสุ. อุส ทาเหติ ธาตุ. ปญฺจวารเมว ลกฺขณวิชฺฌนโต ปญฺจสงฺขฺยา. อถวา อุสูติ มารสฺส ปญฺจุสโว. มรณถมฺภนหสฺสนโสสนุมฺมาทนวเสนาติ ปญฺจสงฺขฺยา. รสนฺติ ตํ สตฺตา อสฺสาเทนติ, รสียติ วาติ รโส. กสาว-ติตฺต-มธุร-ลวณมฺพิล-กฏุกวเสน ฉ รสาติ ฉสงฺขฺยา นาม ปกาสิตา. **โลกสงฺเกเตน**าติ อาทิสทฺเทน เจตฺถ รูป-จนฺท-อินฺทุ-จมฺม-เนตฺต-โสต-หตฺถ-ปาท-อคฺคิ-ทกฺขิณ-เวท-อตฺถ-ยุค-อมฺพุธิ-อณฺณว-สินฺธุ-ชลธิ-อกฺข-วาณ-อุตุ-ตกฺก-อิสิ-มุนิ-โลก-สร-อสฺส-หย-ตุรค-อค-องฺค-วสุ-โภค-ฉิทฺท-คห-รนฺธ-คช-ทิสา-สิว-รุทฺท-หร-อกฺก-ราสิ-นหุต-ลกฺขาทโย สงฺคยฺหนฺติ. เอตฺถ จ ปจฺเจกํ รูป-จนฺท-อินฺทาทโย เอกสงฺขฺยา. จมฺม-เนตฺต-โสต-หตฺถ-ปาทาทโย ทฺวิสงฺขฺยา. อคฺคิ-ทกฺขิณาทโย ติสงฺขฺยา. เวท-อตฺถ-ยุค-อมฺพุธิ-อณฺณว-สินฺธุ-ชลธฺยาทโย จตุสงฺขฺยา. อกฺข-วาณาทโย ปญฺจสงฺขฺยา. อุตุ-ตกฺกาทโย ฉสงฺขฺยา. อิสิ-มุนิ-โลก-สร-อสฺส-หย-ตุรค-อค-องฺคาทโย สตฺตสงฺขฺยา. วสุ-โภคาทโย อฏฺฐสงฺขฺยา. ฉิทฺท-คห-รนฺธาทโย นวสงฺขฺยา. คช-ทิสาทโย ทสสงฺขฺยา. สิว-รุทฺท-หราทโย เอกาทสสงฺขฺยา. อกฺกาทิ ทฺวาทสสงฺขฺยา. กาสิ สหสฺสสงฺขฺยา. นหุตํ ทสสหสฺสสงฺขฺยา. ลกฺขํ สตสหสฺสสงฺขฺยา นาม. โลเก สงฺเกเตน เอกทฺวิตฺติจตุปญฺจาทโยปิ จ สงฺเกตสงฺขฺยา นามาติ สงฺขฺยา วิญฺเญยฺยา. อถวา กาทิฌนฺตา ฏาทิธนฺตา จ วณฺณา ยถากฺกมํ นวสงฺขฺยา ปกาสิตา. ยาทิหนฺตา วณฺณา ปญฺจฉฏฺฐสงฺขฺยาวชฺชิตา นวสงฺขฺยา ปกาสิตา. อถวา อนฺตรา จ วการํ อนฺตรา จ สการํ ศษอิติ เทฺว วณฺณา ปกฺขิปิตฺวา ยาทิหนฺตา นววณฺณา ยถากฺกมํ นวสงฺขฺยา ปกาสิตา. ปาทิมนฺตา ปญฺจสงฺขฺยา ปกาสิตา. อฏฺฐ สรา จ ฌนอิติ เทฺว วณฺณา จ สุญฺญา นาม ปกาสิตา. วุตฺตญฺจ-

กาที ฏาที ยการาที นว สงฺขฺยา ปกาสิตา
ปญฺจ สงฺขฺยา ปการาที สุญฺญา นาม สรญฺญนาติ.

อปราปิ ฉพฺพิธา สงฺขฺยา วิญฺเญยฺยา.

ยถา-

คุณมิสฺสกสมฺพนฺธ- สงฺเกตปริมาณโต
สงฺขฺยาโย ฉพฺพิธา วุตฺตา อเนกปริยายโต.

อิตีทมาจริเยหิ วุตฺตํ.

ตตฺถ คุณิตํ กตฺวา คเหตพฺพา คุณิตสงฺขฺยา. ยถา- ติโสฬสสหสฺสานีติ. มหาคุณิตสงฺขฺยา นามาปฺยตฺถิ. ยถา- ติสหสฺสิมหาสหสฺสิโลกธาตุโยติ. เอตฺถ สหสฺสํ สหสฺเสน คุณิตํ กตฺวา ทสสตสหสฺสํ โหติ. ปุน ตํ สหสฺเสน คุณิตํ กตฺวา โกฏิสตํ โหติ. ตมฺปิ ปุน สหสฺเสน คุณิตํ กาตพฺพํ. เอวํ ติสหสฺสีติ เอตฺถ สหสฺสตฺติกํ วิสุํ วิสุํ วิภชิตฺวา เตน สหสฺเสน มหาสหสฺสีติ เอตฺถ สหสฺสํ ติกฺขตฺตุํ คุณิตํ กตฺตพฺพํ. เตเนวตํ มหาสทฺเทน วิเสสิตํ. เอวญฺหิ โกฏิสตสหสฺสสงฺขฺยา ลทฺธาติ. มิสฺเสตฺวา คเหตพฺพา มิสฺสกสงฺขฺยา, ยถา จตุทฺทสาติ. สมฺพนฺธํ กตฺวา คเหตพฺพา สมฺพนฺธ-สงฺขฺยา, ยถา อฏฺฐสฏฺฐิสตสหสฺสุพฺเพโธ คิริราชาติ. สงฺเกตสงฺขฺยา วุตฺตาว. ปริมาณ-สงฺขฺยา นาม ทีโฆ รสฺโส มาโส สํวจฺฉรํตฺยาทิ. อเนกปริยายสงฺขฺยา นาม สตรํสิ ทิวากโรตฺยาทิ. ปชฺชเต คมฺยเต อตฺโถเนเนติ ปาโท. ปท คติมฺหิ, โณ. ปทสฺส สมูโห วา ตถา. จตุตฺถํเส ปวตฺตนโต ปาทสทิโสติ วา ปาโท, คาถาย จตุตฺถภาโค. จตุนฺนํ ปูรโณ จตุตฺโถ. อํเสติ อํสียตีติ วา อํโส, โกฏฺฐาโส. อํส ภาคสงฺฆาเตสูติ ธาตุ. จตุตฺโถ อํโส ตถา. ปชฺชเต ญายเต อตฺโถ เอเตนาติ ปทํ, อกฺขรสมูโห. ตสฺส เฉโท ฉิชฺชนํ วิรมนํ ปทจฺเฉโท. ยมนํ อุปรมนํ ยติ, ยมฺยเต อุปรมฺยเต เอตฺถาติ วา ตถา. อุจฺจารณ-กาลวิจฺเฉโท. ยมุ วิรติยนฺติ ธาตุ, ติปจฺจโย.

๑๐. ยถาวุตฺตยติยา ฐานํ ทสฺเสนฺโต **ยติ**จฺจาทิมาห. ตตฺถ **ยติ สพฺพตฺถ** จตุนฺนํ ปาทานมนฺเต ภเว, น เกวลํ กสฺสจิ ปรมสฺเสว วา ทุติยาทิสฺเสว วา ปาทสฺสนฺเต โหติ, อถ โข สพฺพตฺถาติ อตฺโถ. ปชฺชทฺเธ ตุ นิยามโต **ยติ** ภเว. **ตุ**สทฺโท วิเสสตฺเถ นิปาโต. เอตฺถ นิยามโตติ วุตฺตตฺตา อญฺญตฺถ ยติ อนิยตาติ ญายติ. ปทจฺเฉโทติ วุตฺตตฺตา ปทมชฺเฌ ยติ น โหเตวาติ อาสงฺกํ นิวตฺเตตุมาห **ปุพฺเพ**จฺจาทิ. **กตฺถจิ** กิสฺมิญฺจิ ปโยเค ปุพฺพาปราเนกวณฺณปทมชฺเฌ จ **ยติ** ภเวติ โยชนา. ปชฺชสฺส อทฺโธ สมภาโค ปชฺชทฺโธ, ตสฺมึ. ทุติยตติยปาทานํ มชฺเฌตฺยตฺโถ. นิยมนํ นิยมเต วา นิยาโม. เตน วิเสสนตฺเถ โตปจฺจโย. โส หิ ลิงฺคตฺถาทีสฺวตฺเถสุ วตฺตติ. วุตฺตญฺจ-

ลิงฺคตฺเถ กตฺตุกมฺเมสุ เหตฺวตฺเถวธิสามิสุ
วิเสสเน จ ภุมฺมตฺเถ นิทฺธารเณ จ โต ภเวติ.

ปุพฺเพ อปเร จ อเนเก วณฺณา ยสฺส ตนฺติ ตถา. ตญฺจ ตํ ปทญฺจาติ ตถา,

จามีกราทิปทํ. ตสฺส มชฺโฌ ตถา, ตสฺมึ. จสทฺโท สมฺปิณฺฑนตฺโถ. น เกวลํ ยถาวุตฺตฏฺฐาเนเยว ยติ ภเว, อถโข ปุพฺพ ฯเปฯ มชฺเฌ จาตฺยตฺโถ. ยติ ปน ทุวิธา ปาทนฺตปาทมชฺฌวเสน. ตตฺถ ปาทนฺตยติ สพฺพตฺถ ภวติ. ปชฺชทฺธยตีปิ เอตฺเถว สงฺคหิตา ปาทนฺเต ปวตฺติโต. สา ปน สพฺพทา ภวติ. ปาทมชฺฌยติ ปน สกลสฺส วา เอกเทสสฺส วา ปาทสฺส อพฺภนฺตเร ฉนฺทญฺญูหิ สูจิตฏฺฐาเน ภวติ. วุตฺตญฺจ-

วุตฺเตสุ สูจิตฏฺฐาเน ปทจฺเฉโท ภเว ยตีติ.

ตาสุ สกลสฺส ยถา- โม ตา คา เจ สาลินี เวทโลกาตฺยาทิ. เอตฺถ จตุตฺเถ สตฺตเม จ ฐาเน ยติ ภเว. อิมสฺส ปชฺชสฺส จตุราวตฺติตพฺพตาย สกลปาทมชฺฌยติ นามายํ. สตฺตมยติ ปเนตฺถ ปาทนฺตยติเยว ปาทนฺเต ปวตฺติโต. เอกเทสสฺส ยถา-

ฉฏฺโจ สตฺตมโก วา โน เจ ฉฏฺฐาทิลหุนิ ตทวสิ เต
อนฺตทฺเธ ปญฺจมโก ปุพฺเพ ยติ ภวติ ปญฺจมโตตฺยาทิ.

เอตฺถ ปุพฺพทฺเธ ทิลหุนิอิติ ฉฏฺฐคณสฺส อาทิมฺหิ อนฺเต จ อปรทฺเธ ปุพฺเพ อิติ จตุตฺถคณสฺสนฺเต จ ยติ ภเว, เอวํ เอกเทสสฺส ปาทสฺส มชฺเฌ ปวตฺติโต เอกเทสปาทมชฺฌยติ นามายํ. เอวมญฺเญสุปิ ปชฺเชสุ ยถารหํ ยติ เวทิตพฺพา. ปุพฺพาปราเนกวณฺณปทมชฺฌยติปิ ยถาวุตฺตปาทนฺตปาทมชฺฌยตีสุ ยถารหํ ปวิฏฺฐา ปาทนฺเตปิ ปาทมชฺเฌปิ ปวตฺติโต. ปทจฺเฉทกรณฏฺฐานสฺส ปน นิยมตฺถเมเวสา วุตฺตา. สา ปน ยสฺมึ เอกวิภตฺยนฺตปเท มชฺเฌ ทุวิธา กเต สเจ ปุพฺพภาโค อปรภาโค จ อเนกวณฺโณ โหติ, ตสฺส มชฺเฌ กาตพฺพา, น ตฺวิตเรสํ. ยถา-

ตํ นเม สิรสา จามี- กรวณฺณํ ตถาคตํ
สกลาปิ ทิสา สิญฺจ- ตีว โสณฺณรเสหิ โยตฺยาทิ.

เอตฺถ จามีกรปทํ จตุรกฺขรํ. จามีอิติ ปุพฺพภาโค กรอิติ อปรภาโค จ อเนกวณฺโณ, ตสฺมา ตสฺส มชฺเฌ ยติ กตา. เตน จตุรกฺขรมารพฺภ อุปริ ยถาสมฺภวํ อยํ ปทมชฺฌยติ นาม กาตพฺพาติ วุตฺตํ โหติ. อปรทฺเธ สิญฺจติปทํ ตฺยกฺขรํ. สิญฺจอิติ วณฺณทฺวยมติกฺกมฺม กตา ตติยปาทนฺตยติ ติ อิติ ปรภาคสฺส อเนก-

วณฺณตฺตาภาวา ทุฏฺฐาติทํ ปจฺจุทาหรณํ. เตน ตฺยกฺขรมารพฺภ เหฏฺฐา อยํ ปท-มชฺฌยติ นาม น กาตพฺพาติ วุตฺตํ โหติ.

๑๑. สนฺธิมฺหิ ยติฏฺฐานํ ทสฺเสตุมาห **สโร**จฺจาทิ. ตตฺถ **สนฺธิมฺหิ** สร-สนฺธิมฺหิ **วิภตฺติยา** ปุพฺพปทสฺสนฺตภูตาย วิภตฺติยา **โลเป** สติ **สโร** ปรปทสฺสาทิภูโต สโร **ปุพฺพนฺโต วิย** ปุพฺพปทสฺสนฺตภูโต โย สโร, โส วิย วตฺตพฺโพตฺยชฺฌาหาโร. ปรปาทิสรํ ปุพฺพปทนฺตํ วิย กตฺวา มชฺเฌ ยติ กาตพฺพาติ วุตฺตํ โหติ. อเนกวณฺณตฺตาภาเวปิ หิ ตสฺส มชฺเฌ วิหิตยติยา เนวตฺถิ โทโสตฺยธิปฺปาโย. ยถา-จนฺโทภาโสติ. เอตฺถ จนฺทสฺสอิติ สวิภตฺติยา โลเป สติ ปรปาทิภูโต โอการสโร จนฺทอิติ ปุพฺพปทสฺสนฺโต วิย วตฺตพฺโพติ. **อญฺญถา ตุ** วิภตฺติยา อโลเป ปน สติ **อญฺญถา** อญฺเญน ปกาเรน วตฺตพฺโพ. ปุพฺพปทนฺตภูโต สโร ปรปาทิภูโต สโร วิย วตฺตพฺโพตฺยชฺฌาหาโร. ปุพฺพปทสฺสนฺตภูตสฺส สรสฺส โลปํ กตฺวา ตนฺนิสฺสิตพฺยญฺชนํ ปรปาทิภูเตน สเรน สมฺพนฺธิตฺวา มชฺเฌ ยติ กาตพฺพาติ วุตฺตํ โหติ. ยถา- จนฺทสฺโสภาโสติ. เอตฺถ จนฺทอิติ ปทนฺเต ยติ กาตพฺพาติ. อปรญฺจ-

นเม ตํ สิรสา สพฺโพ- ปมาตีตํ ตถาคตํ
ยสฺส โลกคฺคตํ ปตฺตสฺ- โสปมา น หิ ยุชฺชตีตฺยาทิ.

เอตฺถ สพฺโพปมาตีตนฺติ เอตํ ปุพฺพลกฺขณสฺสุทาหรณํ. ปตฺตสฺโสปมาติ ปจฺฉิมสฺส. **ตตฺถา**ติ สนฺธิมฺหิ **ยาเทสาทิ** อิวณฺณาทีนํ ยการาเทสาทิ **ปราทิว** ปรปทสฺสาทิภูตพฺยญฺชนมิว วตฺตพฺโพตฺยชฺฌาหาโร. ยการาเทสาทิปรปเทน สมฺ-พนฺธิตฺวา ปุพฺพปทนฺเต ยติ กาตพฺพาติ วุตฺตํ โหติ. ยถา-

มุนินฺทํ ตํ สทา วนฺทา- มฺยนนฺตมติมุตฺตมนฺตฺยาทิ.

เอตฺถ วนฺทามฺยนนฺตนฺติ วนฺทามิ อนนฺตนฺติ เฉโท. มิกาเร อิการสฺส ยาเทสตฺตา ตํ ปเรน สมฺพนฺธิตฺวา วนฺทาอิติ ปุพฺพปทนฺเต ยติ กาตพฺพาติ.

๑๒. นิปาโตปสคฺเคสุ กตรสฺมึ ฐาเน ยติ กาตพฺพาติ อาห **จาที**อิตฺยาทิ. ตตฺถ **นิจฺจํ** สตตํ **ปุพฺพปทสฺสิตา** ปุพฺพปทํ ปุพฺพปเท วา นิสฺสิตา นิสฺสาย ปวตฺตา **จาที** จการาทโย นิปาตา **ปุพฺพปทนฺตาว** ปุพฺพปทสฺสนฺตา อวยวา วิย

วตฺตพฺพาตฺยชฺฌาหาโร. เตสมนฺโต ยติ กาตพฺพาตฺยธิปฺปาโย. **ปเรน** ปรปเทน นิจฺจสมฺพนฺธา สตตโยคิโน. ตุสทฺโท อฏฺฐานปยุตฺโต. **ปาทโย ตุ** ปการาทโย อุปสคฺคา ปน **ปราทิว** ปรสฺส ปทสฺส อาทิภูตา อกฺขรา วิย วตฺตพฺพาตฺยชฺฌาหาโร. เต ปหาย ปุพฺพปทนฺเต ยติ กาตพฺพาตฺยธิปฺปาโย. ยถา-

ยสฺส ปญฺญา จ เมตฺตา จ นิสฺสีมาติวิชมฺภตีตฺยาทิ.

เอตฺถ นิสฺสีมาติ นิสทฺทํ ปเรน สีมาปเทน สมฺพนฺธิตฺวา ตโต ปุพฺเพ เมตฺตา จอิติ ปทนฺเต ยติ กาตพฺพา. เอส นโย อติวิชมฺภติปเทปิ.

๑๓. ฉนฺทเภทํ ทสฺเสตุมาห **ปาเท**จฺจาทิ. ตตฺถ เอกํ อกฺขรํ ยสฺสตฺถิ ยสฺมึ วา วิชฺชตีติ เอกกฺขรํ, ปาทํ. เอกกฺขรํ ปาทนฺติ สมฺพนฺโธ. **อารพฺภ** อาทึ กตฺวา ยาว ฉพฺพีสตกฺขรา ปาทา ตาว ปวตฺเตหิ ปาเทหิ ยํ ฉนฺทํ ยโต ภเว. ตโต ตํ ฉนฺทํ **นานานาโมทิตํ** นานาวิเธหิ ปกาเรหิ อุตฺตาทิฉนฺทนาเมหิ **อุทิตํ** กถิตนฺตฺยตฺถ-โยชนา. เอกกฺขราทีนมุทาหรณํ อุปริ อาวิ ภวิสฺสติ. ฉนฺโทสญฺญา ปน ปาทกฺขรํ ปฏิจฺจ ภวติ. ปาทสฺมึ หิ เอกกฺขรสฺสาธิกตฺเต สติ อญฺญา ฉนฺโทสญฺญา ภวตีติ. ตตฺถ ฉพฺพีสติ ฉนฺทนามานิ ปกาสิตพฺพานิ. ยถา-

อุตฺถา อจฺจุตฺถา มชฺฌา จ ปติฏฺฐา สุปติฏฺฐกา
คายตฺยุณฺหิกานุฏฺฐุภา พฺรหตี ปนฺติ ติฏฺฐุปา.

ชคตี อติชคตี สกฺกรี อติสกฺกรี
อฏฺฐฺยตฺยฏฺฐิธิตฺยติ จ กติปฺปกติ อากติ.

วิกติ สํกติ เจว อตีกติ จ อุกฺกติ
อิจฺเจวํ ฉนฺทนามานิ ฉพฺพีสติ ยถากฺกมํ.

๑๔. อญฺญํ ฉนฺโทเภทํ ทสฺเสตุมาห **ตทุทฺธนฺ**ตฺยาทิ. **ตทุทฺธํ** เตหิ ฉพฺพีสตกฺขรปาเทหิ อุปริ **จณฺฑวุฏฺฐฺยาทิทณฺฑกา** จณฺฑวุฏฺฐิปฺปปาตาทิลทฺธนามา ทณฺฑกฉนฺทา โหนฺติตฺยชฺฌาหาโร. อาทิสทฺเทน เจตฺถ อณฺณณฺณวปจิตกาทิทณฺฑก-ฉนฺทคาถาโย สงฺคยฺหนฺติ. ตา ปน อุปริ ทุติยปริจฺเฉเท อาวิ ภวิสฺสนฺติ. สาสเน

ปน กึ ฉนฺทสญฺญายาติ อาห สาสเนจฺจาทิ. **สาสเน ปน** มุนินฺทวจเน ปิฏกตฺตเย ปน **ตา จ** สญฺญา ตา จ ยถาวุตฺตา นานานาโมทิตทณฺฑกฉนฺทคาถาโย จ **อญฺญา จ** ตาหิ อญฺญา มตฺตาชาติวุตฺตฉนฺทสามญฺญคาถาโย จ. จสทฺโท สมุจฺจยตฺโถ. ตสฺมา อนุวตฺเตตพฺโพ. **ฉตฺติปาทา จ** ฉปฺปาทติปาทคาถาโย จ **คาถาอิจฺเจว** สามญฺเญน คาถาอิติ เอว **ภาสิตา** กถิตาตฺยตฺโถ.

ตตฺถ ฉปฺปาทคาถา ปน-

มโนปุพฺพงฺคมา ธมฺมา มโนเสฏฺฐา มโนมยา
มนสา เจ ปทุฏฺเฐน ภาสติ วา กโรติ วา
ตโต นํ ทุกฺขมเนฺวติ จกฺกํว วหโต ปทนฺตฺยาทิ.

ติปฺปาทคาถา ปน-

อุสภา รุกฺขา คาวิโย ควา จ
อสฺโส กํโส สิงฺคาลิ จ กุมฺโภ
โปกฺขรณี จ อปากจนฺทนนฺติ คาถา.

อปิจ ปญฺจปาทคาถาปิ ภวนฺติ. ยถา-

ยํ กิญฺจิ วิตฺตํ อิธ วา หุรํ วา
สคฺเคสุ วา ยํ รตนํ ปณีตํ
น โน สมํ อตฺถิ ตถาคเตน
อิทมฺปิ พุทฺเธ รตนํ ปณีตํ
เอเตน สจฺเจน สุวตฺถิ โหตูตฺยาทิ.

มิคปทวฬญฺชนนเยน หิ ฉตฺติปาทา จาติ วุตฺตํ, น ปน ตาสํ อลพฺภนโตติ ทฏฺฐพฺพํ. ปกติ เหสาจริยานํ, ยทิทํ เยน เกนจิ อาการเรน อธิปฺปายวิญฺญาปนนฺติ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสาย นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกาย
ปฐมปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

๒. ทุติยปริจฺเฉทสํวณฺณนา

๑๕. เอวํ ตาว สญฺญาปริภาสานิทฺเทสํ กตฺวา อิทานิ ยถาวุตฺตวณฺณมตฺตาปชฺเชสุ อุทฺเทสกฺกเมน วณฺณปชฺชสฺส ปุพฺพงฺคมตฺตา ตสฺส จ ตีสุ สมอทฺธสมวิสเมสุ สมสฺส ปุพฺพตฺตา ตสฺส จ สตฺตวีสติปฺปเภเทสุ อุตฺถาทิฉนฺเทสุ อุตฺถาฉนฺทสฺส ปุพฺพตฺตา ตํ ปรมํ ทสฺเสตุํ **คฺสฺรี**อิตฺยาทิมาห.

ตตฺถ **คฺสฺรี**ติ โค สิรีติ เฉโท. สรา โลปนฺติ โยควิภาเคน พฺยญฺชเน ปเรปิ โอการิการโลโป. เอวมุปริปิ อีทีเสสุ ฐาเนสุ สรโลโป ทฏฺฐพฺโพ. ยตฺถ ปติปาทํ โค ครุวณฺเณโก ยทิ สิยา, ตทา สา คาถา สิรี นาม ภวตีติ โยชนา. กตปุญฺเญหิ เสวียตีติ สิรี, อิตฺถิวิเสโส. สิรีนามิกา เอกา เทวธีตา. สา วิย เสวียเต ฉนฺทญฺญูหิ เอกครุยุตฺตตฺตา สุขุจฺจารณตฺตา จาติ สิรี. ตนฺนามิกา คาถา. อถวา สิรีติ ปญฺญาปุญฺญานเมตํ อธิวจนํ. ยา หิ คาถา เอกกฺขรตฺตา เอกกฺขเรเนว อตฺถสฺส วาจกตฺตา จ วิจิตฺตา เจว ทุกฺกรา จ โหติ, วิจิตฺตทุกฺกรตฺตา เจว คายนฺตานํ ฉนฺทญฺญูนํ สิรึ วฑฺฒาเปติ, ตสฺมา สิริวฑฺฒาปนตฺเถน สา คาถา สิรีติ โวหรียติ. เอตฺถ จ ยตฺถ ปติปาทนฺติปทานิ อชฺฌาหริตพฺพานิ, เอวมุปริปิ สมปชฺเชสุ. นิทฺทสฺสิตฏฺฐาเน ปน ยถาสกเมว.

เอกกฺขรา คาถา เอกา โหติ **อุตฺถาฉนฺโท** นาม โหตีตฺยตฺถโยชนา. เอกํ อกฺขรํ ปาเท ยสฺสาติ เอกกฺขรา, คาถา. เอวมุปริปิ ทฺวกฺขราทีสุ โยชนนโย จ วิคฺคหนโย จ ยถารหํ เวทิตพฺโพ. เอกครุนา วุจฺจเตติ อุตฺถา. กตฺถจิ ปน ปฐมกฺขเรน อุตฺตาติปิ ปาโฐ. อยํ ปน สมปชฺชตฺตา จตุราวตฺติยา คาถา ปูเรตพฺพา, เอวมญฺเญสุปิ สมปชฺเชสุ. วกฺขติ หิ สมปชฺชนิทฺเทสนฺเต จตุราวตฺติยา เอตฺถ สพฺเพ สิโลกา ปูรยิตพฺพาติ.

อิติ อุตฺถาฉนฺโท.

๑๖. อญฺญํ อจฺจุตฺถาฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **คาตฺถี**ตฺยาทิ. ตตฺถ **คาตฺถี**ติ คา อิตฺถี. อิการโลโป. ยตฺถ ปติปาทํ **คา** เทฺว ครุวณฺณา สิยุํ, สา คาถา อิตฺถี นาม. อิตฺถี วิย อิจฺฉียเต ฉนฺทญฺญูหิ สุขุจฺจารณครูหิ โยคโตติ อิตฺถี, คาถา.

ทฺวกฺขรา เอกา คาถา โหติ. **อจฺจุตฺถา**ติ ตสฺสา ฉนฺโทสญฺเญสา. อุตฺถาโต อติกฺกนฺตาติ อจฺจุตฺถา. อตฺยุตฺถาติปิ กตฺถจิ.

อิติ อจฺจุตฺถาฉนฺโท.

๑๗. ตทนนฺตรํ มชฺฌาฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **โม**ตฺยาทิ. ตตฺถ นาริยํ ยตฺถ **โม** มคเณโก สิยา, สา คาถา นารี นาม. เนตีติ นโร. สามญฺญวจนสฺสปิ เอตสฺส อตฺโถ อตฺถปกรณาทิกตฺตา อิธ ฉนฺทาจริยภูโต นโร ลพฺภติ. ตสฺส อยนฺติ นารี, ตนฺนามิกา คาถา. อิทมตฺเถ โณ, ถิยมี จ. ยถา นรสฺส ปุริสสฺส อยนฺติ นารีติ. เอวํ สนฺเต สพฺพาปิ คาถา นารีเตฺวว วตฺตพฺพาติ. น, วตฺติจฺฉานุปุพฺพิกตฺตา ฉนฺโทสญฺญายาติ เวทิตพฺพํ.

๑๘. มิคิยํ. ยตฺถ **โร** รคเณโก สิยา, สา คาถา มิคี นาม. อิโต จิโต ติณาทฺยาหารํ มคยติ อเนฺวสตีติ มิโค, หริโณ. ถิยมี, มิคี. สา วิย อยมฺปิ รคเณเนกน รจิตตฺตา เอกสฺส ลหุสฺส ครุโน วิย รคณสฺส วา มคณสฺส วิย อุจฺจาริตสทฺทสฺสาปุณฺณตฺตา ฉาตปิปาสิตมิคีสทิสี หุตฺวา อิโต จิโต ตทปริปุณฺณํ ลหุวณฺณํ เอกนฺเตน อมคยนฺตี อนเนฺวสนฺตีปิ มคยนฺตี อเนฺวสนฺตี วิย ปวตฺตตีติ มิคี, คาถา. เอกรคณโยคโต มิคีสณฺฐานสทิสายนฺติ วา มิคี. อถวา มียติ หึสียติ สีหพฺยคฺฆาทีหีติ มิโค, หริโณ. อิตฺถิยํ มิคี. สา วิย ลหุสฺส เอกตฺตา ทฺวินฺนํ ครูนมนฺตเร ฐิตตฺตา จ ทฺวีหิ ครูหิ มายิตพฺโพ หึสิตพฺโพ เอโก ลหุ ยสฺสา สายํ มิคี. อปโร นโย. สุขุจฺจารณครูนํ พหุตฺตา อุจฺจารนฺเตหิ มานิตา ปิยายิตพฺพา ครโว ยสฺสา สายํ มิคี, คาถา. มาคีติ วตฺตพฺเพ นิรุตฺตินเยน อาการสฺสิการํ กตฺวา มิคีติ วุจฺจติ. กึ พหุนา.

ตฺยกฺขรา คาถา เทฺว โหนฺติ. **มชฺฌา**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. มม เอสาติ มชฺฌา.

อิติ มชฺฌาฉนฺโท.

๑๙. ปติฏฺฐาฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **โม โค**ตฺยาทิ. ตตฺถ กญฺญายํ ยตฺถ **โม** มคเณโก **โค** ครุวณฺโณ จ สิยา, สา คาถา กญฺญา นาม. กนติ ทิพฺพติ กนียติ กามียติ วา กามคิทฺเธหิ ปุริเสหิ, เตหิ วา เปมนจิตฺเตน กนิตพฺพา คนฺธพฺพาติ

กณฺณา. สา วิย จตูหิ ครูหิ กนติ ทิพฺพติ สุขุจฺจารณครูหิ โยคโต วา กนียติ กามียติ ฉนฺทญฺญูหิ, เตหิ วา ญาเณน กนิตพฺพา คนฺธพฺพาติ กณฺณา, คาถา.

๒๐. สติยํ. **โน** นคโณ จ **โค** ครุ จ นคา. เต ยสฺสาตฺถิ ยสฺมึ วา วิชฺชตีติ นคิ, คาถา. ถิยมี, รสฺโส. ยา ปติปาทํ **นคิ** สิยา, สา คาถา สตี นาม. อิมิสฺสา นคณ-ครูหิ รจิตตฺตา ปุริมคาถาย วิสทิสลกฺขณตฺตา วิสทิสลกฺขณายํ คาถาติ สริตพฺพา ฉนฺทญฺญูหีติ สตี. อี. อถวา นเคหิ สรติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ สตี, คาถา.

จตุรกฺขรา คาถาโย เทฺว โหนฺติ. **ปติฏฺฐา**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. มิคาทีหิ ปติฏฺฐาตีติ ปติฏฺฐา.

อิติ ปติฏฺฐาฉนฺโท.

๒๑. สุปติฏฺฐาฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **ภฺคา**ตฺยาทิ. ตตฺถ ปนฺติยํ โภ จ โค จ ภฺคา. **คิตี**ติ โค อิตีติ เฉโท. ยตฺถ **ภฺคา** ภคณครู อนฺเต **โค** ครุวณฺโณ จ สิยา, อิติ อยํ คาถา ปนฺติ นาม. เอกครุโน ปจฺฉา ทฺวีหิ ลหุครูหิ รจิตตฺตา ปนฺติ วีถิ วิยาติ ปนฺติ. เอตฺถ ปาทนฺตลหุ ครุสญฺโญ. อถวา **ปนฺตี**ติ ป อนฺตีติ เฉโท. โปปสคฺคสฺส หึสนตฺเถ ปวตฺตตฺตา ครุสทฺเทหิ หึสิตพฺพา ลหโว อนฺโต มชฺเฌ ยสฺสา สายํ ปนฺตี. อี.

๒๒. ปิยายํ. ยตฺถ **สลคา** สคณลหุครู กมา สิยุํ, สา คาถา ปิยา นาม. สาทีหิ รจิตตฺตา ปิยายิตพฺพา ฉนฺทญฺญูหีติ ปิยา, คาถา. ยถา ยา โลเก ภริยา ปิยายิตพฺพา สามิเกหิ, สา ปิยาติ วุจฺจตีติ.

ปญฺจกฺขรา คาถา เทฺว โหนฺติ. **สุปติฏฺฐา**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. สุฏฺฐุ สลเคหิ ปติฏฺฐาตีติ สุปติฏฺฐา.

อิติ สุปติฏฺฐาฉนฺโท.

๒๓. คายตฺติฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **ตฺยา เจ**จฺจาทิ. ตตฺถ ตนุมชฺฌายํ ยตฺถ ปติปาทํ **ตฺยา** ตคณยคณา **เจ** ยทิ สิยุํ, ตทา สา ตนุมชฺฌา นาม คาถา. ตนุ อปฺปํ ขุทฺทกํ สรีรํ มชฺฌมฺหิ ยสฺสา สา ตนุมชฺฌา, กญฺญา. สา วิย อยมฺปิ จตุนฺนํ ครูนํ มชฺเฌ ทฺวินฺนํ ลหูนํ ปติตตฺตา ตนุมชฺฌา, คาถา. ตนุสทฺโท เจตฺถ อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโก อปฺปตฺถวาจโก ราคโทสโมหานํ ตนุตฺตาตฺยาทีสุ วิย.

๒๔. สสิวทนายํ. **นฺยา** นคณยคณา ภเวยฺยุํ, สา คาถา สสิวทนา นาม. สสลกฺขณํ ยสฺสตฺถีติ สสี, จนฺโท. วทติ วาจมเนเนติ วทนํ, มุขํ. สสิโน วทนนฺติ สสิวทนํ. ตํ วิย วทนํ ยสฺสา สายํ สสิวทนา, คาถา. ถิยมา. อถวา สสติ ตุริตํ คจฺฉตีติ สโส, สตฺตวิเสโส. โส วิย ตุริตํ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ สโส, ลหุวณฺโณ. สสสงฺขาตา ลหุวณฺณา ยสฺสตฺถีติ สสี, สิโลโก. วทนํ อุจฺจารณํ ยสฺสตฺถีติ วทนํ, ปชฺชํ. สสี จ โส วทนญฺจาติ ตถา, ปชฺชํ. ถิยมา. สสิวทนา.

๒๕. โสมราชิยํ. **ทฺวิยา** เทฺว ยคณา สิยุํ, ตทา สา คาถา โสมราชี นาม. โสเมน จนฺเทน ราชเตติ โสมราชี, โอสธิวิเสโส. สา วิย ยคณทฺวยโยคโตติ โสมราชี.

๒๖. วิชฺชุลฺเลขายํ. ยตฺถ **โม** มคโณ ปุน **โม** มคโณ จ สิยา, ตทา สา คาถา วิชฺชุลฺเลขา นาม. วิรูปํ หุตฺวา วิเสเสน วา โชตติ ทิพฺพตีติ วิชฺชุ. วิชฺชุ เอว เลขา ราชีติ วิชฺชุลฺเลขา. สา วิย อยํปิ ฉหิ ครูหิ วิชฺโชตตีติ วิชฺชุลฺเลขา, คาถา. ลสฺส ทฺวิตฺตํ.

ฉพกฺขรา คาถา จตสฺโส โหนฺติ. **คายตฺตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. คายนฺตํ ตายตีติ คายตฺตี.

อิติ คายตฺติฉนฺโท.

๒๗. ตทนนฺตรํ อุณฺหิกาฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **นนคิ**ตฺยาทิ. ตตฺถ มธุมติยํ โน จ โน จ โค จ นนคา, เต อสฺสา อตฺถีติ **นนคิ**, รสฺโส. นนคิ คาถา มธุมตี นาม. นาทิโยคโต มธุโร อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา อตฺถีติ มธุมตี. มธุเรน วา สเรน มเนตพฺพา กเถตพฺพาติ ตถา, มธุภาวํ วา มนติ คจฺฉตีติ ตถา, คาถา.

๒๘. กุมารลลิตายํ. **ชฺสฺคา** ชคณสคณครู ภเวยฺยุํ, ตทา สา คาถา กุมาร-ลลิตา นาม. ชาทิโยคโต กุมารสฺส ลลิตํ วิย ลลิตํ สุนฺทรํ โสภนํ ลกฺขณํ ยสฺสา สา กุมารลลิตา.

๒๙. มทเลขายํ. **โม** มคโณ **โส** สคโณ **โค** ครุวณฺโณ จ สิยา, ตทา สา คาถา มทเลขา นาม. มทยติ อุมฺมาทยตีติ มโท, หตฺถิทานํ. มทสฺส วิย เลขา ราชิ ยสฺสา มสครุโยคโตติ สา มทเลขา.

สตฺตกฺขรา คาถา ติสฺโส โหนฺติ. **อุณฺหิกา**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อุสฺสินิยฺหเต ปียเตติ อุณฺหิกา. อุปุพฺโพ สินิหู ปีติยนฺติ ธาตุ, มหาวุตฺตินา วิหิตพฺพํ. อถวา มธุมตีตฺยาทิคาถา สวเน หทยงฺคมตาย อุนฺนหนฺติ สิเนหพนฺธํ กโรนฺตีติ อุนฺนาหา, มธุมตีตฺยาทิปชฺชานิ. อุปุพฺโพ นห พนฺธเน, โณ. อุนฺนาเหสุ นิยุตฺตาติ อุณฺหิกา. ณิโก. ตเทว อุณฺหิกา. อถวา อีสติ หึสติ สุณนฺตานํ อุณฺหํ มโนสนฺตาปํ ปฏิกฺขิปตีติ อุณฺหิกา. อุณฺหสทฺทูปปท-อีส หึสายํ, ณฺวุ, อีการสฺส รสฺสตฺตํ. วุตฺโตทเย ปน อุณฺหีติ.

อิติ อุณฺหิกาฉนฺโท.

๓๐. อนุฏฺฐุภาฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **จิตฺรปเท**จฺจาทิ. ตตฺถ จิตฺรปทายํ ยตฺถ ปติปาทํ ***ภา*** เทฺว ภคณา ตโต **คา** เทฺว ครุวณฺณา จ **ยทิ** เจ สิยุํ, ตทา สา คาถา จิตฺรปทา นาม. จิตฺตตาย จิตฺรํ. จิตฺรตฺถวาจโก อนิปฺผนฺนปาฏิปทิโกยํ. ปุริมโต จิตฺรํ ปทํ โกฏฺฐาโส ยสฺสา สา จิตฺรปทา.

๓๑. มาณวเก. ***โภ*** ภคโณ **ตลคา** ตคณลหุครู จ ภเวยฺยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ มาณวกํ นาม. มาณวกฺกีฬาอิติ เกจิ กาลิทาสาทโย วทนฺติ. ปิงฺคโล ปน มาณวกกฺกีฬิตกนฺติ. ปุริมโต อภินวตฺตา วุตฺตกฺกเมน ปจฺฉิมกตฺตา จ มาณโว ตรุโณ วิยาติ มาณวกํ, ปชฺชํ. สกตฺเถ โก.

๓๒. วิชฺชุมฺมาลายํ. **โม** จ **โม** จ **โค** จ **โค** จ สิยา, ตทา สา คาถา วิชฺชุมฺมาลา นาม. ฉนฺทานุรกฺขณตฺถํ มสฺส ทฺวิตฺตํ. อฏฺฐหิ ครูหิ โยคโต ทีฆรํสิวิชฺชุ วิย มาลา กมา ยสฺสา สา วิชฺชุมฺมาลา. วุตฺตรตฺนากเร ปน วิชฺชุลฺเลขาติปิ วุตฺตา.

๓๓. สมานิกายํ. ยตฺถ **คฺลา** ครุลหู ตุ อถาปรํ **รชา** รคณชคณา จ ภวนฺติ, ตถา สา คาถา สมานิกา นาม. ครุลหูนํ สมานตฺตา สมานํ กโรติ, สมานา วา ครุลหโว ยสฺสาตฺถิ, สมาเนสุ วา เตสุ นิยุตฺตาติ สมานิกา.

๓๔. ปมาณิกายํ. **ชรา** ชคณรคณา **ลฺคา** ลหุครู จ ภวนฺติ, สา คาถา ปมาณิกา นาม. ชาทีหิ ปริมิตตฺตา ปมาณํ ปริมาณํ กโรตีติ ปมาณิกา เหฏฺฐา วุตฺตนเยน.

๓๕. คชคติยํ. ยตฺถ **นภลคา** นคณภคณลหุครู ภวนฺติ, ตทา สา คาถา คชคติ นาม. คชติ คเชติ วา สทฺทํ กโรตีติ คโช, กุญฺชโร. นาทิโยคโต คชสฺส วิย คติ คมนํ ยสฺสา สา คชคติ, คาถา.

๓๖. หํสรุเต. **มฺนา** มคณนคณา อนฺเต **คา** เทฺว ครู จ ภวนฺติ, เอตํ ปชฺชํ หํสรุตํ นาม. หนตฺยทฺธานนฺติ หํโส. หน หึสาคตีสุ, โส. อถวา หํสตีติ หํโส, ปกฺขิวิเสโส. มฺนาทิโยคโต หํสสฺส รุตํ วิย รุตํ อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ หํสรุตํ, ปชฺชํ.

๓๗. นาราจิกายํ. **ตรลคา** ตคณรคณลหุครู ภเวยฺยุํ, ตทา สา คาถา นาราจิกา นาม. นาราโจติ โลหมยวาโณ ถทฺธสรตฺตา ตํสทิเสสุ ตาทิคเณสุ นิยุตฺตา เตหิ วา สมนฺนาคตาติ นาราจิกา. อถวา นาราจิกาสทฺโท สุวณฺณการาทีนํ โลหตุลายํ ทิสฺสติ. สา วิยาติ นาราจิกา, คาถา.

อฏฺฐกฺขรา คาถา อฏฺฐ โหนฺติ. **อนุฏฺฐุภา**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อนุ หีนภาวํ ถุมฺภติ รุนฺธติ นีวาเรตีติ อนุฏฺฐุภา. อนุฏฺฐุปาติปิ กตฺถจิ. ตตฺถ อนุ หีนภาวํ ถุปติ หึสตีติ วิคฺคโห.

อิติ อนุฏฺฐุภาฉนฺโท.

๓๘. พฺรหตีฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **ภุชเค**จฺจาทิ. ตตฺถ ภุชคสฺสุสฏฺฐายํ ยตฺถ ปติปาทํ **นา** เทฺว นคณา อนฺเต **โม** มคโณ จ สิยา, ตทา สา คาถา ภุชคสุสฺสฏฺฐา นาม. ภุเชน กุฏิเลน คจฺฉตีติ ภุชโค อุรโค. สุสุ ตรุโณ ภุชโคติ ภุชคสุสุ. วิเสสนปรนิปาโตยํ อคฺยาหิโตจฺจาทีสุ วิย. นาทิโยคโต ภุชคสุสุโน วิย สฏฺฐา สิขา ยสฺสา สา ภุชคสุสุสฏฺฐา, คาถา. ภุชคสิสุสฏฺฐาติปิ กตฺถจิ. **สเฏฺฐตฺยตฺรา**ติ สฏฺฐาอิติ อตฺร. ภฏฺฐาอิติ จ ยุตาอิติ จ เกจิ วทนฺตีติ โยชนา. วุตฺโตทเย ปน ภุชคสุสฺสฏฺฐาติ ปาโฐ.

๓๙. มณิมชฺเฌ. **ภมสา** ภคณมคณสคณา เจ ยทิ สิยุํ, ตํ ปชฺชํ มณิมชฺฌํ นาม. มณิสทิโส ครูหิ ทิพฺพนฺโต มคโณ มชฺเฌ ยสฺส ตํ มณิมชฺฌํ. มณิมชฺฌาติปิ กตฺถจิ.

๔๐. ภุชงฺคสงฺคตายํ. **สชรา** สคณชคณรคณา ภวนฺติ, ตทา สา คาถา

ภุชงฺคสงฺคตา นาม. ภุชงฺคานํ อุรคสทิสานํ สาทิคณานํ สงฺคตํ สงฺคมนํ ยสฺสา สา ภุชคสงฺคตา.

๔๑. หลมุขิยํ. **โร** รคโณ **นสา** นคณสคณา จ ภวนฺติ, สา คาถา อิธ พฺรหติ-ฉนฺทสิ หลมุขี นาม. หลํ นงฺคลสทิโส รคโณ มุเข อาทิมฺหิ ยสฺสา สา หลมุขี.

๔๒. ภทฺทิกายํ. **โร** รคโณ **นรา** นคณรคณา จ สิยุํ, ตทา สา ภทฺทิกา นาม คาถา ภวติ. ราทิคเณหิ สุนฺทรตฺตา ภทฺทํ สุนฺทรํ ลกฺขณมสฺสาติ ภทฺทิกา, คาถา.

๔๓. กมลายํ. ทฺวินฺนํ สมูโห ทุโก. นสฺส คณสฺส ทุโกติ นทุโก. นทุโก จ สคโณ จ ยสฺสา อตฺถีติ **นทุกสคณิ**, รสฺโส. นทุกสคณิ คาถา กมลา นามาติ โยชนา. นาทีหิ รจิตตฺตา กมลํ อมฺพุชํ วิยาติ กมลา, คาถา. เอตฺถ หิ อฏฺจลหุกฺกโม อมฺพุชสฺส นาฬิสทิโส เอโก ครุ ปุปฺผสทิโสติ.

๔๔. รูปามาลิยํ. โม จ โม จ โม จ คโณ **เจ** ยทิ สิยา, **สา** คาถา รูปามาลี นาม. นวหิ ครูหิ รจิตตฺตา รูปํ สทฺทสงฺขาตา สณฺฐานสงฺขาตา วา มาลา กมา ยสฺสา สา รูปามาลี.

นวกฺขรา คาถาโย สตฺต โหนฺติ. **พฺรหตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อนุฏฺฐุภโต พฺรหติ วฑฺฒตีติ พฺรหตี.

อิติ พฺรหตีฉนฺโท.

๔๕. ปนฺติฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **รุมฺมวตี**ตฺยาทิ. ตตฺถ รุมฺมวติยํ ยตฺถ ปติปาทํ **โภ** ภคโณ **มสคา** มคณสคณครู จ **เจ** ยทิ ภวนฺติ, **สา** คาถา รุมฺมวตี นาม. ภาทีหิ รจิตตฺตา รมฺโม รมณีโย อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา อตฺถีติ รมฺมวตี, ตเทว รุมฺมวตี. รุมฺมวเนสุ เสวนฺติ วิหงฺคา รุกฺขโคจราตฺยาทีสุ วิย. สา คาถา **กฺวจิ** กตฺถจิ รูปวตีอิติ จ จมฺปกมาลาอิติ จ วุตฺตาติ โยชนา.

๔๖. มตฺตายํ. ยา **มภสคยุตฺตา** กมปฺปวตฺเตหิ มคณภคณสคณครูหิ ยุตฺตา ภวติ, ตทา สา คาถา มตฺตา นาม **เญยฺยา** วิญฺเญยฺยาตฺยตฺโถ. มาทิโยคโต สุณนฺเต สตฺเต สทฺทตณฺหาวเสน มตฺเตตีติ มตฺตา. ยถา- มตฺตาย สุรํ ปิเวตีติ. อถวา สุณนฺตานํ

มตฺตํ ปทํ ติตฺตึ ปวตฺเตตีติ มตฺตา, คาถา. ยถา- มตฺโต อหํ มหาราช ปุตฺตมํสานิ ขาทยินฺติ.

๔๗. ตุริตคติยํ. **นชนครู** นคณชคณนคณครู สิยุํ, ตทา สา คาถา ตุริตคติ นาม. ลหุพหุตฺตา อุจฺจารณกาเล ตุริตํ สีฆํ คติ คมนํ ยสฺสา สา ตุริตคติ.

๔๘. มโนรมายํ. ยา คาถา **นรชเคหิ** กมปฺปวตฺเตหิ นคณรคณชคณครูหิ ยุตฺตา **เจ** ยทิ สิยาตฺยชฺฌาหาโร, ตทา สา คาถา มโนรมา นาม. สุณนฺตานํ มนํ รเมติ อภิรเมติ มธุรสรตฺตา หทยงฺคมตฺตา จาติ มโนรมา.

๔๙. สุทฺธวิราเฏ. **มฺสา** มคณสคณา **ชฺคา** ชคณครู จ สิยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ สุทฺธวิราฏํ นาม อิตฺยตฺโถ. วิเสโส ราโฏ ยตฺร โส วิราโฏ. เทสเภท ตทฺเทสาธิเป จ วิราเฏ นาม รญฺเญ วตฺตติ. สุทฺโธ วิราโฏ ตถา. สพฺพลหุคเณหิ รหิตตฺตา สุทฺธวิราฏสฺส ราชิโน วิย โสภนตฺตา สุทฺธวิราฏํ, ปชฺชํ. วุตฺโตทเย ปน สุทฺธวิราชิตนฺติ วุตฺตํ.

๕๐. ปณเว. **โม** มคโณ **โน** นคโณ **โย** ยคโณ **โค** จ ครุ จ สิยา, **อิทํ** ปชฺชํ ปณวํ นาม. เอตฺถ จสทฺโท ปาทนฺตครุสญฺโญ. มาทิคเณหิ รจิตตฺตา สทฺทวิสมภาเวน ปณวสทฺเทน มชฺเฌ ตนฺภาเวน อาทฺยนฺเตสุ จ มหนฺตภาเวน ปณวสณฺฐาเนน วา สทิสตฺตา ปณโว วิยาติ ปณวํ.

๕๑. มยูรสาริณิยํ. **โร** รคโณ **ชรา** ชคณรคณา โค ครุ จ ภเวยฺยุํ, ตทา สา คาถา มยูรสาริณี นาม. มยติ ยาติ มหิยํ วา รวตีติ มยูโร, ปกฺขิวิเสโส. วณฺเณน สทฺเทน จ อปเรหิ ปกฺขีหิ อธิโก มยูรสฺส สาโร วิย สาโร ยสฺสา สพฺเพหิ ลหุคณวชฺชิเตหิ ครุมิสฺสชาทิคเณหิ โยคโตติ สา มยูรสาริณี. ถิยมินี, นสฺส ณตฺตํ.

๕๒. อุปฏฺฐิตายํ. **โต** ตคโณ ตโต **ชา** เทฺว ชคณา **ครุนา** ปเรน เอกครุนา ยุตฺตา สิยุํตฺยชฺฌาหาโร, ตทา อยํ คาถา อุปฏฺฐิตา นาม. ปากฏสทฺเทหิ ตาทิคเณหิ โยคโต อุปฏฺฐาติ ปากฏภาวํ คจฺฉตีติ อุปฏฺฐิตา. วุตฺโตทเย ปนายํ ปนฺติฉนฺทสิ วุตฺตา.

๕๓. ทีปกมาลายํ. **โภ** ภคโณ **มชา** จ มคณชคณา จ **โค** ครุ จ สิยา, สา คาถา ทีปกมาลา นาม. ทีปกมาลา วิย ทิปฺปติ ฉหิ ครูหิ โชเตตีติ ทีปกมาลา, คาถา.

๕๔. หํสิยํ. ยา คาถา **มภสคยุตา** กมปฺปวตฺเตหิ มคณภคณสคณครูหิ ยุตฺตา สิยา, ตทา สา คาถา หํสี นาม **เณยฺยา** วิญฺเญยฺยาตฺยตฺโถ. หํสตีติ หํโส, ทฺวิชวิเสโส. ถิยมี. หํสี วิย ครุวนฺเตหิ สุขุจฺจารเณหิ มาทิคเณหิ โยคโต หํเสติ ปีติมุปฺปาเทตีติ หํสี, คาถา.

ทสกฺขราคาถา ทส โหนฺติ. ปนฺตีติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อตฺตโน สนฺตานํ ปญฺจยติ วิตฺถาเรตีติ ปนฺติ.

อิติ ปนฺติฉนฺโท.

๕๕. อิทานิ ติฏฺฐุปาฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **อินฺทาทิเก**จฺจาทิ. ตตฺถ อินฺทวชิรายํ ยตฺถ ปติปาทํ **ตา** เทฺว ตคณา **ชคา** ชคณครู **โค** ครุ จ ภเวยฺยุํ, ตทา สา คาถา **อินฺทาทิกา** อินฺทสทฺโท อาทิมฺหิ ยสฺสา วชิรา นาม โหติ. อินฺทวชิรา นามาติ วุตฺตํ โหติ. วชเตว น ปติหญฺญเต ยสฺส คมนํ เกนจีติ วชิรํ, อาวุโธ. อินฺทสฺส วชิรํ อินฺทวชิรํ. ตํ วิย ครุมิสฺสตาทิคเณหิ โยคโตติ อินฺทวชิรา, คาถา. อถวา อินฺทติ ปรมิสฺสริยํ กโรตีติ อินฺโท, อธิปติ มนุชินฺโทตฺยาทีสุ วิย สกฺโก วา เทวินฺโทตฺยาทีสุ วิย. โส วิยาติ อินฺโท, สพฺพครุโก ครุพหุโก วา คโณ. เอตฺถ ปน ตคณทฺวยํ. ตคโณ หิ ครุพหุตฺตา อตฺตโน สทฺเทน ปเรสํ ลหุพหุกคณานํ อินฺทติ อิสฺสริยํ กโรตีติ, ตสฺมา อินฺโทติ อุปจารียติ. อินฺทสทิสา เทฺว ตคณา อาทิมฺหิ ยสฺสา สา อินฺทาทิกา, คาถา. อินฺทาทิกา จ สา วชิรา จ สทฺทตณฺหาวเสน ปวิสิตุํ สมตฺเถน ครุมชฺฌชคเณน วชิรสทิเสน ยุตฺตตฺตาติ อินฺทาทิกา, วชิรา. สาว มชฺฌโลเปน อินฺทวชิรา, คาถา.

๕๖. อุเปนฺทวชิรายํ. **ชตา** ชคณตคณา **ชคา** ชคณครู **โค** ครุ จ สิยา, ตทา สา คาถา **อุปาทิกา** อุปสทฺโท อาทิมฺหิ ยสฺสา **สาว** สา เอว อินฺทวชิรา นาม. อุเปนฺทวชิรา นามาติ วุตฺตํ โหติ. อินฺทวชิราย คาถาย อุปนฺเต สมีเป ปวตฺตตีติ อุเปนฺทวชิรา.

๕๗. อุปชาติยํ. **ตา** อนนฺตโรทีริตลกฺขณา เทฺว อินฺทวชิรอุเปนฺทวชิรา คาถา **มิสฺสิตา** สํสฏฺฐา **เจ** ยทิ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา อุปชาติ นาม. น เกวลํ อิมาเสฺวว มิสฺสิตาสุ อุปชาติ คาถา นาม. อถโข **อญฺญาสุปี**ติ จ ทสฺเสตุํ **ตเถเว**จฺจาทิทุติยปาทมาห. ตตฺถ **อญฺญาสุปิ** ยถาวุตฺตาหิ อญฺญมญฺญมิสฺสิตาหิ ทฺวีหิ อินฺทาทิคาถาหิ

อญฺญาสุปิ คาถาสุ **มิสฺสิตาสุ** อินฺทวชิรุเปนฺทวชิราหิ วา ตทญฺญาหิ วา คาถาหิ สํสฏฺฐาสุ **ตเถว** ตถา เอว อุปชาติ นามาตฺยตฺโถ. อุเปนฺเตหิ อาสนฺนาหิ ทฺวีหิ อินฺทาทิคาถาหิ รจิตตฺตา ตาหิ ชาติ สามญฺญา สมานา สาธารณาติ อุปชาติ. อญฺญาสุ มิสฺสิตาสุ ปน ตทุปจาเรน อุปชาติ นามาติ ทฏฺฐพฺพํ. อยํ คาถา ทฺวิราวตฺติยา ปูเรตพฺพา. เอตฺถ ปน ทฺวีสุ อินฺทาทิคาถาสุ เอกทฺวิตฺติปฺปเภเทน มิสฺสิตา จุทฺทสปฺปการา อุปชาติคาถาโย โหนฺติ. กถํ. ตาสญฺหิ จตูสุ ปาเทสุ เอเกกปาเท เอเกกวารํ ทฺวินฺนํ ลกฺขณานมญฺญตรสฺส สมฺภวตฺตา อุปริ วกฺขมานมฺหิ คณวิกปฺปตฺถารนเย กเต โสฬสปการา คาถาโย โหนฺติ. ตาสุ ปน อาทิคาถาย อินฺทวชิรภาวโต อนฺตคาถาย จ อุเปนฺทวชิรภาวโต เอตา เทฺว อปเนตฺวา เสสา จุทฺทส อุปชาติคาถาติ ทสฺเสตพฺพา. ยถา- อิ-อุ-อุ-อุ. อุ-อิ-อุ-อุ. อิ-อิ-อุ-อุ. อุ-อุ-อิ-อิ. อิ-อุ-อิ-อุ. อุ-อิ-อิ-อุ. อิ-อิ-อิ-อุ. อุ-อุ-อุ-อิ. อิ-อุ-อุ-อิ. อุ-อิ-อุ-อิ. อิ-อิ-อุ-อิ. อุ-อุ-อิ-อิ. อิ-อุ-อิ-อิ. อุ-อิ-อิ-อิ. เอวมญฺญาสุปิ มิสฺสิตาสุ ยถารหํ นโย เวทิตพฺโพ. เอตฺถ จ อญฺญาสูติ วุตฺตตฺตา ทฺวีหิ อินฺทาทิคาถาหิ อญฺญาสํ มิสฺสิตภาวมฺปิ ทสฺเสติ. ยถา-

สีเล ปติฏฺฐาย นโร สปญฺโญ จิตฺตํ ปญฺญญฺจ ภาวยํ
อาตาปี นิปโก ภิกฺขุ โส อิมํ วิชฏเย ชฏนฺตฺยาทิ.

อยํ ปน ปถฺยาวตฺเตนฺทวชิรมิสฺสกา อุปชาติคาถา. เอวมญฺญาปิ อุปชาติโย อุทาหริตพฺพา.

๕๘. สุมุขิยํ. **นชชลคา** นคโณ เทฺว ชคณา ลหุครู จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา สุมุขี นาม **คทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. นาทิคณสฺส อาทิมฺหิ ฐปิตตฺตา สุนฺทโร คโณ มุเข อาทิมฺหิ ยสฺสาติ สุมุขี. โสภเนน สเรน มุเข อาทิมฺหิ อุจฺจารียเตติ วา ตถา คาถา.

๕๙. สาลินิยํ. **โม** มคโณ **ตา** เทฺว ตคณา **คา** เทฺว ครู จ **เจ** ยทิ กมา ภวนฺติ, ตทา สา คาถา **เวทโลกา** เวเท จตฺตุเถ โลเก สตฺตเม จ วณฺเณ **ยติ** ฉินฺนา สาลินี นาม. ครุพหุกมาทิคณานํ สุขุจฺจารณตฺตา ยติปริมาณตฺตา จ ปุริมโต สาโร อสฺสา อตฺถีติ สารินี. ตเทว สาลินี. ยถา อฏฺฐสาลินีติ.

๖๐. วาโตมฺมิยํ. **มฺภา** มคณภคณา **ตคา** ตคณครู **โค** ครุ จ กมา ภวติ, ตทา

อยํ คาถา วาโตมฺมี นาม **คทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. วาเตหิ ชาโต อูมิวีจิตรงฺโค วิย อุจฺจารณุสฺสาหภูตวาเตหิ ชาโต อูมิสทิโส มาทิคณสทฺโท ยสฺสา สา วาโตมฺมี. อุการสฺโสกาโร, มสฺส จ ทฺวิตฺตํ. อุมฺมิสทฺโทปิ สาสเน ทิสฺสติ.

๖๑. ภมรวิลาสิตายํ. **โม** มคโณ **โค** ครุ **นา** เทฺว นคณา **โค** ครุ จ กมา สิยา, สา คาถา ภมรวิลาสิตา นาม. ภมรสฺส วิลาโส วิย วิลาสิโต, วิลาสํ อิโต คโต ปตฺโต มาทิคโณ ยสฺสา สา ภมรวิลาสิตา.

๖๒. อนุกูลายํ. **ภตนคคา** ภคณตคณนคณา เทฺว ครโว จ **เจ** ยทิ กมา ภวนฺติ, ตทา **สา** คาถา อนุกูลา นาม. ปุริมาย อนุกูลโต อนุรูปโต ปวตฺตตาย อนุกูลา.

๖๓. รโถทฺธตายํ. **โร** รคโณ **นรา** นคณรคณา **ลคา** ลหุครุวณฺณา จ ยทิ กมา ภเวยฺยุํ, ตทา สา รโถทฺธตา นาม คาถา. รมเต กีฬเตเนนาติ รโถ. โส วิย รมเต กีฬเตเนนาติ รโถ, รคณาทิโก. เตน อุทฺธตา อุปธาริตา อุปลกฺขิตาติ รโถทฺธตา. อถวา คณลหุครูสุ ปาเยน อุทฺธโต อุทฺธริโต รคโณ ยสฺสา สา รอุทฺธตา. สา เอว รโถทฺธตา. ถกาโร อาคมสนฺธิโช. อถวา **รโถทฺธตา**ติ ร อถ อุทฺธตาติ เฉโท. ตีสุ คเณสุ รการสฺส อาทิมฺหิ จ อุปริ จ ฐปิตตฺตา โร รการคโณ อถ อารมฺเภ อาทิมฺหิ อุทฺธญฺจ เอติสฺสาติ รโถทฺธา. สา เอว รโถทฺธตา. ยถา- ปาคุญฺญตาติ.

๖๔. สฺวาคตายํ. **รนภคา** กมปฺปวตฺตา รคณนคณภคณครู **เจ** ยทิ ปเรน **ครุนา** ยุตฺตา ภวนฺตีตฺยชฺฌาหาโร, ตทา สา คาถา สฺวาคตา นาม. สุนฺทเรหิ รคณาทีหิ อาคตตฺตา อภิมุขํ อา ภุโส วา ปวตฺตตฺตา สุนฺทรํ อาคตํ อาคมนํ ยสฺสา สา สฺวาคตา, คาถา. สุเขน มุขํ อาคจฺฉติ อารุหตีติ วา ตถา.

๖๕. โทธเก. ภคณานํ ตยํ ภตฺตยํ. ตโต **ภตฺตยโต คา** เทฺว ครู สิยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ โทธกํ นาม **อิจฺฉติ** ฉนฺทาจริโยตฺยตฺถโยชนา. ภตฺตยสฺส อาทิมฺหิ ฐปิตตฺตา กสาทีหิ หนนฺโต วิย เตหิ คเณหิ กณฺฐาทิฏฺฐานํ ทุธติ ทุหติ วา หึสตีติ โทธกํ. ตสฺส วา ทุหํ หึสนํ กโรตีติ ตทฺธิตํตฺยาทีสุ วิย หสฺส ธตฺตํ กตฺวา โทธกํ, ปชฺชํ.

๖๖. โมฏฺฏนเก. **ตชชา** จ ตคโณ เทฺว ชคณา จ **ลคา** ลหุครู จ กมา ภเวยฺยุํ, **ตํ**

อิทํ ปชฺชํ โมฏฺนกํ นาม. ครุมิสฺสคเณหิ โยคโต มุฏฺติ ทุรุจฺจารณาทิโทสํ ปฏิกฺขิปตีติ โมฏฺนกํ, ปชฺชํ. ณฺวุ.

๖๗. เสนิยํ. **เสนฺยุทีริตา**ติ เสนี อุทีริตาติ เฉโท. **รชา** รคณชคณา **รลา** จ รคณลหู จ **โค** ครุวณฺโณ จ กมา สิยา, สา คาถา เสนี นาม **อุทีริตา** กถิตาตฺยตฺโถ. สินาติ พนฺธติ สิยเต พนฺธิยเตติ วา เสนา, จมู. ตํสทิสา ราทโย คณลหุครู ยสฺสา สา เสนิ, คาถา.

๖๘. วุตฺตายํ. โน จ โน จ โส จ โค จ ครุ จ นนสคครู. เตหิ กมา รจิตา วิหิตา **นนสคครุรจิตา**, สา คาถา วุตฺตา นามาติ โยชฺชํ. นาทิคเณหิ วุจฺจเตติ วุตฺตา. ลหุพหุตฺตา วิเสเสน ปุริมวิสทิเสน วา สเรน อุตฺตา กถิตาติ วา ตถา คาถา.

๖๙. ภทฺทิกายํ. นคโณ จ นคโณ จ รคโณ จ ลหุ จ ครุ จ **นนรลหุครู**. **เตหิ** รจิตาตฺยชฺฌาหาโร, สา คาถา ภทฺทิกา นาม. นาทีหิ สุนฺทรตฺตา ภทฺทํ สุนฺทรํ ลกฺขณมสฺสาติ ภทฺทิกา, ภทฺทลกฺขเณ ยุตฺตาติ วา ตถา คาถา.

๗๐. อุปฏฺจิเต. **ชฺสา** ชคณสคณา **โต** ตคโณ **เทฺว ครู** จ กมา ภเวยฺยุํ, ตทา **อิทํ** ปชฺชํ อุปฏฺจิตํ นาม. สิขณฺฑิตญฺจ นามาติ โยชฺชํ. น เกวลํ อุปฏฺจิตํ นาม เอว. อถโข สิขณฺฑิตํ นาม อปีติ ภาโว. ชาทีหิ อุปฏฺจาติ ปากฏภาวํ คจฺฉตีติ อุปฏฺจิตํ.

๗๑. อุปจิตฺเร. **สสสา** ตโย สคณา **ลคา** ลหุครู จ ภวนฺติ, **อิทํ** ปชฺชํ อุปจิตฺรํ นาม. ปุริมโต อุปจิตฺตลกฺขณตฺตา อุปจิตฺตํ. ตเทว อุปจิตฺรํ.

๗๒. กุปุริสชนิตายํ. **นนา** เทฺว นคณา รคโณ **คา** เทฺว ครโว จ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา กุปุริสชนิตา นาม. มาตาปิตูนํ หทยํ ปูเรตีติ ปุริโส. โส วิย ฉนฺทญฺญูนํ หทยํ ปูเรตีติ ปุริโส, มคณาทิโก. สพฺพลหุกสฺส คณสฺส อสุขุจฺจารณตฺตา กุจฺฉิตสฺส อปฺปสทฺทตฺตา วา อปฺปสทฺทสฺส ปุริสสทิสสฺส นคณทฺวยสฺส อาทิมฺหิ ฐปิตตฺตา เตน ชนิโต วิย ปวตฺโต อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา สา กุปุริสชนิตา, คาถา.

๗๓. อนวสิตายํ. **นฺยา** นคณยคณา ตโต **ภฺคา** ภคณครู อนฺเต ครุ จ สิยา, สา คาถา อนวสิตา นาม. อนฺเต ทฺวินฺนํ ครูนํ ฐปิตตฺตา อนวสิโต อสมตฺโต วิย ปวตฺโต อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา สา อนวสิตา.

๗๔. วิธุวงฺกมาลายํ. **ตโย ตา** ตการคณา อนฺเต เทฺว ครู จ ภเวยฺยุํ, สา คาถา วิธุวงฺกมาลา นาม. ตาทีนํ สุขุจฺจารณตฺตา วิธิโน สุขุจฺจารณภูตสฺส โสภคฺยสฺส สุนฺทรภาคเธยฺยสฺส องฺกานํ ลกฺขณานํ ตคณครูนํ มาลา กมา ยสฺสา สา วิธุวงฺกมาลา. อถวา วิธุโน จนฺทสฺส องฺกภูตสสรูปสทิสานํ ตคณครูนํ มาลา กมา ยสฺสา สา วิธุวงฺกมาลา, คาถา.

๗๕. สานฺทปเท. ภคโณ จ ตคโณ จ นคโณ จ ครุ จ ลหุ จ **ภตนคลา**, เต กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ สานฺทปทํ นาม. **ตุ**คฺคหณํ นิปาตมตฺตํ. ภาทีหิ รจิตตฺตา สานฺทํ มนุญฺญํ ปทํ ยสฺส ตํ สานฺทปทํ.

เอกาทสกฺขรา คาถา เอกวีสติ โหนฺติ. **ติฏฺฐุปา**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ตีสุ ฐาเนสุ ถุภฺนาติ หึสตีติ ติฏฺฐุปา. ถสฺส ฐตฺตํ ภสฺส จ ปตฺตํ. ภกาเรน ติฏฺฐุภาติปิ ปาโฐ. วุตฺโตทเย ปน ติฏฺฐุภาติ วุตฺตํ.

อิติ ติฏฺฐุปาฉนฺโท.

๗๖. อิทานิ ชคติฉนฺทํ ทสฺเสตุํ **จนฺทวฏฺฏเม**จฺจาทิมาห. ตตฺถ จนฺทวฏฺฏเม ยตฺถ ปติปาทํ รคโณ จ นคโณ จ ภคโณ จ สคโณ จ **รนภสา**, เต กมา ภเวยฺยุํ. **อิทนฺตุ** อิทํ ปชฺชํ ปน จนฺทวฏฺฏมํ นาม ภเว. จนฺโท วิย เอตฺถ จตูสุ คเณสุ รคโณ ทฺวีหิ ครูหิ จนฺทติ ทิพฺพตีติ จนฺโท. จนฺทสทิโส รคโณ จ ตสฺส จนฺทสฺส วฏฺฏมา ปถา ติพฺพิธคตมคฺคสทิสา นภสคณา จ ยสฺสตฺถีติ ตํ จนฺทวฏฺฏมํ, ปชฺชํ. อถวา สมปชฺชสฺส จตุราวตฺติตพฺพภาวโต นกฺขตฺตปริวาริตจนฺทสทิเสน นาทิคณปริวาริตรคเณน วฏฺฏติ จกฺกํ วิย อาวฏฺฏติ ปริวตฺตตีติ จนฺทวฏฺฏํ. ตเทว จนฺทวฏฺฏมํ.

๗๗. วํสตฺถวิเล. ชคโณ จ ตคโณ จ **ชตา**, ชคโณ จ รคโณ จ **ชรา**, เต กมา ภเวยฺยุํ, ตํ ปชฺชํ วํสตฺถวิลํ นาม **วทนฺติ** กเถนฺติ ฉนฺทญฺญุโนตฺยตฺโถ. **กฺวจิ** กตฺถจิ วํสตฺถนิตํอิติ จ วํสตฺถํอิติ จ ปาโฐติ. วํโสติ เวณุ, เตน กตํ สุสิรตุริยํปิ, ตสฺมึ ฐิตํ วํสตฺถํ, วํสสฺส ฉิทฺโท. วํสสทฺทูปท-ถา ฐาเนติ ธาตุ. วํสตฺถญฺจ ตํ วิลํ พิลํ ฉิทฺทญฺจาติ วํสตฺถวิลํ. ตํสทิสา ลหุครโว ยสฺส ตํ วํสตฺถวิลํ. ยถา หิ วํสสฺส ฉิทฺเทน สทฺโท วิสโม โหติ, เอวํ ยสฺส ลหุครุวิสมภาเวน สทฺโท วิสโม. ตสฺมา ตํ ปชฺชํ วํสตฺถวิลนฺติ อุปจารียติ. วิลนฺติ พิลนฺติ จ อตฺถโต เอกํ.

๗๘. อินฺทวํสายํ. ยตฺถ **ตา** เทฺว ตคณา **ชรา** ชคณรคณา ยทิ กมา ภวนฺติ, ตทา **สา** คาถา อินฺทวํสา นาม. เหฏฺฐา ทสฺสิตาย อินฺทวชิราคาถาย ปาเยน สทิสตฺตา ตาย อินฺโทติ ลทฺธนามิกาย คาถาย วํโส อนฺวโย อภิชนสนฺตตีติ อินฺทวํสา.

๗๙. ชโลทฺธตคติยํ. **ชสา** จ ชคณสคณา **ชสยุตา** ปเรหิ ชคณสคเณหิ ยุตฺตา ภเวยฺยุํ, ตทา สา คาถา ชโลทฺธตคติ นาม. ยาว ปริโยสานา ชสอิติ คณกฺกเมหิ โยคโต ชเลน อุทเกน อวธาริตสฺส กสฺสจิ วตฺถุโน วิย คติ คมนํ ยสฺสา สา ชโลทฺธตคติ. อถวา ชเลน ชลมคฺเคน คตสฺส อุทฺธตสฺส ราชมลฺลสฺส วิย คติ ยสฺสา ยถาวุตฺตเหตุโตติ สา ชโลทฺธตคติ.

๘๐. ภุชงฺคปยาตสฺมึ. **สมุทฺทา ยา** จตฺตาโร ยการคณา สเจ ภเวยฺยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ ภุชงฺคปยาตํ นาม. ยคณสฺส อพฺโพจฺฉินฺนตฺตา ภุชงฺคานํ อุรคานํ วิย ปยาตํ คมนํ ยสฺส ตํ ภุชงฺคปยาตํ.

๘๑. โตฏกเก. **อมฺพุธิเสหิ** อมฺพุธีหิ จตูหิ สการคเณหิ **ยุตํ** ยุตฺตํ ยทิ สิยา, ตทา ตํ โตฏกํ นาม ปชฺชํ. ปุริมลกฺขณํ ตุฏฺฐติ หึสตีติ โตฏกํ. สุทฺธภาเวน สมานคเณหว ปุริมสฺส อิมสฺส จ รจิตตฺตา เตน สทฺธึ ตุฏฺฐติ กลหกมฺมํ กโรนฺตํ วิย ปวตฺตตีติ วา โตฏกํ, ปชฺชํ.

๘๒. สคฺคิณิยํ. **อณฺณวา** จตฺตาโร **รการา** คณา ภเวยฺยุํ, ตทา **เอสา** คาถา สคฺคิณี นาม **กิตฺติตา** กถิตาตฺยตฺโถ. สมาเนหิ ครุพหุเกหิ รคเณหิ รจิตตฺตา โสภโน อคฺโค คโณ เอติสฺสาติ สคฺคิณี. ถิยมินี. นสฺส ณตฺตํ.

๘๓. เวสฺสเทวิยํ. **มมา** เทฺว มคณา ตโต **ยา** เทฺว ยคณา ภเวยฺยุํ, ตทา สา คาถา **วาณสฺสจฺฉินฺนา** วาเณ ปญฺจเม อสฺเส สตฺตเม จ วณฺเณ ยติ ปทวิรมา เวสฺสเทวี นาม ภเว. วสฺสติ วสาเปติ วาติ เวสฺโส. โก โส ปชฺชุนฺโน. ตสฺส เทโว เมโฆ วิย เทโว, สุณนฺตานํ วสฺสโก มาทิคโณ ยสฺสา สา เวสฺสเทวี. อถวา ทิพฺพนฺติ กีฬนฺติ เทวปุตฺตา เอตายาติ เทวี, เทวธีตา. เวสฺสสฺส ปชฺชุนฺนเทวปุตฺตสฺส เทวีติ เวสฺสเทวี. สา วิย ทิพฺพนฺติ กีฬนฺติ ฉนฺทญฺญุโน เอตาย สุขุจฺจารเณหิ รมณีเยหิ มาทิคเณหิ โยคโตติ เวสฺสเทวี, คาถา.

๘๔. ปมิตกฺขรายํ. สคโณ จ ชคโณ จ สคโณ จ สคโณ จ สชสสา. เตหิ **สชสเสหิ** กมปฺปวตฺเตหิ **ยุตา** ยุตฺตา ภวติ, ตทา สา คาถา ปมิตกฺขรา นาม. สาทิคเณหิ รจิตตฺตา ปกาเรน มิตา อกฺขรา ยสฺสา สา ปมิตกฺขรา.

๘๕. ทุตวิลมฺพิเต. **นภา** นคณภคณา **ภรา** ภคณรคณา กมา ภเวยฺยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ ทุตวิลมฺพิตํ นาม อาห วทติ ฉนฺทาจริโยตฺยตฺโถ. อนนฺตรลกฺขณํ ทุสฺสติ วิกตึ กโรตีติ ทุโต, นาทิคโณ. เตน วิเสเสน ลมฺพิตพฺพํ พนฺธิตพฺพนฺติ ทุตวิลมฺพิตํ.

๘๖. มนฺทากินิยํ. ปุพฺเพ ภูเตน นคณทฺวเยน **สหิตา** สหคตา เทฺว รคณา ยสฺสา สา **นนสหิตรรา** คาถา. ตุสทฺโท ปนตฺโถ. นนสหิตรรา คาถา ปน มนฺทากินี นามาติ โยชฺชํ. **กฺวจิ** กตฺถจิ ปภาอิติ ปาโฐ. **มนฺทากินี**ติ อากาสคงฺคา. สา วิย นาทิโยเคน รมณียตฺตาติ มนฺทากินี. ปิงฺคโล ปน จญฺจลิกกฺขิกาติ วทติ.

๘๗. กุสุมวิจิตฺตายํ. นคโณ จ ยคโณ จ **นฺยา**. เตหิ กมปฺปวตฺเตหิ **สหิตา** สหคตา ยุตฺตา นยสหิตา นฺยา ปรา นคณยคณา ภเวยฺยุํ, ตทา สา คาถา กุสุมวิจิตฺตา นาม. นยคเณหิ เอกนฺตริเกหิ วิรจิตตฺตา กุสุมํ ปุปฺผํ วิย วิจิตฺตตา กุสุมวิจิตฺตา.

๘๘. ตามรเส. นคโณ จ ชคโณ จ ชคโณ จ **นชชา**, อนฺเต **โย** ยคโณ จ ยทิ ภเวยฺย, ตทา ตํ ปชฺชํ **อิห** อิมสฺมึ ชคติฉนฺทสิ ตามรสํ นาม. อนฺเต ยคณยุตฺตสฺส ผุลฺลคฺคตฺตา ตามเร ชเล สนฺตํ ชาตํ ปทฺธํ วิยาติ ตามรสํ. ทฺวาทสกฺขรปาทกสฺส ฉนฺทเภทสฺส วาจโก ตามรสสทฺโทติ ปน สกฺกเฏ วุตฺโต.

๘๙. กมลายํ. สคโณ จ ยคโณ จ สคโณ จ สยสา เตหิ **สยเสหิ** ปโร **โย** ยการคโณ เจ สิยา, ตทา สา คาถา **กมลาติ** กมลา นาม อิติ **เณยฺยา** ชาเนยฺยอิตฺยตฺโถ. สยคเณเหว ปราปรํ รจิตตฺตา สยอิจฺจาทินา กมํ ลาติ คณฺหตีติ กมลา. อถวา กํ ชลํ อลยติ ภูสยตีติ กมลํ, อมฺพุชํ. กํสทฺทูปปท-อล วิภูสเนติ ธาตุ. ตํ วิย วิภูสนตฺเถนาติ กมลา. ถิยมา.

๙๐. มาลติยํ. **นชา** นคณชคณา **ชรา** ชคณรคณา **ยทิ** กมา สิยุํ, ตทา สา มาลตี นาม คาถา **ภวติ** โหตีตฺยตฺโถ, กฺวจิ ยมุนาอิติ วุจฺจตีตฺยชฺฌาหาโร. มาลติ สุมนา วิย สุนฺทรลกฺขณํ มลติ ธาเรตีติ มาลตี. ถิยมี.

๙๑. มณิมาลายํ. **ตฺยา** ตคณยคณา ตโต **ตฺยา** ตคณยคณา **เจ** กมา ภวนฺติ, ตทา สา **ฉฉฉินฺนา** ฉหิ ฉหิ จ วณฺเณหิ วิจฺฉินฺนา มณิมาลา นาม คาถา. ตยาทิคณกฺกเมหิ รจิตตฺตา มณิโน รตนวิเสสสฺส มาลา กมา วิย มาลา ยสฺสา สา มณิมาลา. อถวา มณิมยา มาลาปุปฺผํ วิย ตาทิคณโยคโตติ มณิมาลา.

๙๒. ชลธรมาลายํ. **มฺภา** มคณภคณา **สฺมา** สคณมคณา จ กมา สิยุํ, **โจนฺเต** โจมฺหิ จตุตฺเถ อนฺเต อวสานภูเต อฏฺฐเม จ วณฺเณ **ฉินฺนา** ยติ จ สิยา, ตทา สา คาถา ชลธรสฺส มาลา นาม. เอตฺถ โจติทํ จตุสทฺทสฺส การิยํ. มาทีหิ รจิตตฺตา ชลธรสฺส อมฺพุธรสฺส มาลา ปุปฺผสทิสา ครุลหโว ยสฺสา สา ชลธรมาลา.

๙๓. ปุเฏ. **โน** นคโณ ปุน **โน** นคโณ **มฺยา** มคณยคณา กมา สิยุํ, ตทา **อยํ** สิโลโก **วสุยุคยติ** วสูหิ อฏฺฐหิ ยุเคหิ จตูหิ จ ฉินฺโน ปุโฏ นาม. ทฺวีหิ ยตีหิ โยคโต หตฺเถหิ พนฺโธ ปุโฏ วิยาติ ปุโฏ.

๙๔. ปิยํวทายํ. นคโณ จ ภคโณ จ ชคโณ จ รคโณ จ **นชภรา** ยทิ กมา **สิยุํ** ภเวยฺยุํ, ตทา สา ปิยํวทา นาม คาถา. นาทีหิ รจิตตฺตา ปิยํ ปิยรูปํ วจนํ วทนฺติ กเถนฺติ เอตาย คายนฺตาติ ปิยํวทา, คาถา. ปิยํ ปิยายิตพฺพํ วโท วทนํ อุจฺจารณคีรํ ยสฺสา วา ปิยํวทา. อลุตฺตสมาโสยํ.

๙๕. ลลิตายํ. **ตภา** ตคณภคณา **ชรา** ชคณรคณา กมา สิยุํ, ตทา สา คาถา ลลิตา นาม **วุตฺตา** กถิตา **พุเธหิ** ปณฺฑิเตหีตฺยตฺโถ. ตาทีหิ ลเลติ โสภตีติ ลลิตา. อถวา ลลิตํ วิลาโส คโณ ลกฺขณํ วา ยสฺสา สา ลลิตา.

๙๖. อุชฺชลายํ. **นนภรสหิตา** ยา คาถา ยทิ กมปฺปวตฺเตหิ นนภรอิติ คเณหิ สหิตา สหคตา ยุตฺตา, ตทา สา อุชฺชลา นาม คทิตาตฺยตฺโถ. นาทิคเณหิ อุชฺชลตีติ อุชฺชลา.

๙๗. นวมาลิกายํ. นคโณ จ ชคโณ จ ภคโณ จ ยคณา จ **นชภยา** เจ กมา ภวนฺติ, ตทา สา คาถา **อิห** ชคติฉนฺทสิ นวมาลิกา นาม. ปุริมโต นเวหิ อภินเวหิ มาลาสทิเสหิ จตุคฺคเณหิ เตสุ วา นิยุตฺตาติ นวมาลิกา, คาถา. นิยุตฺตตฺเถ ณิโก

อสฺสตฺถฺยตฺเถ วา. ถิยมา. นวภูตา อภินวภูตา มาลิกา สุมนา วิยาติ วา นวมาลิกา. ปิงฺคลฉนฺโทสุตฺเต ปน นวมาลินีติ วุตฺตา.

๙๘. ลลนายํ. **ภฺมา** ภคณมคณา ตโต **สยุโต** สคเณน ยุตฺโต **โส** สคโณ จ สิยา, ตทา สา คาถา **ปญฺจมุนิ** ปญฺจหิ มุนีหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา ลลนา นาม เญยฺยา. ลลยติ อิจฺฉติ ลลียเต อิจฺฉิยเต วา กามคิทฺเธหิ ปุริเสหีติ ลลนา, อิตฺถี. สา วิย อิจฺฉตพฺพา ฉนฺทญฺญูหิ ทฺวีหิ ยตีหิ รจิตตฺตาติ ลลนา, คาถา.

๙๙. ลลิเต. **โน** นคโณ ปุน **โน** นคโณ **มรา** มคณรคณา เจ กมา สิยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ ลลิตํ นาม **อภิหิตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. วจนตฺโถ เหฏฺฐา ลลิตายํ วุตฺโตว. ตตฺถ ลลิตาสทฺโท อิตฺถิลิงฺโค, อิธ ปน นปุํสกลิงฺโคเยวาติ วิเสโส.

๑๐๐. ทุตปเท. นคโณ จ ภคโณ จ นคโณ จ ยคโณ จ **นภนยา** เจ กมา สิยุํ, ตํ วุตฺตํ ทุตปทํ นาม ภวติ. อนนฺตรลกฺขณํ ทุสฺสตีติ ทุตํ. ทุตํ ปทํ โกฏฺฐาโส ยสฺส ตํ ทุตปทํ.

๑๐๑. วิชฺชาธาเร. **โม** จ **โม** จ **โม** จ **โม** จ คโณ ยสฺมึ เจ สิยา, **โส** สิโลโก วิชฺชาธาโร นาม. วิชฺชํ มนฺตาทิกํ ธาเรตีติ วิชฺชาธโร, เทวโยนิวิเสโส. โส วิย วิชฺชํ เวทํ ฉนฺทสิปฺปํ วา พุทฺธึ วา ธรตีติ วิชฺชาธโร, ฉนฺทาจริโย. ตสฺส เอโสติ วิชฺชาธาโร, สิโลโก. อิทมตฺเถ โณ, ทีโฆ. วิชฺชาย วา ฉนฺโทเภทชานนปญฺญาย อาธาโรติ วิชฺชาธาโร, ฉนฺทาจริโย. ตสฺเสโสติปิ ตถา.

๑๐๒. ปญฺจามเร. **ลคา** ลหโว ครโว จ **ฉ** วารา เจ ภวนฺติ, ตํ วุตฺตํ ปญฺจามรํ นาม **วทนฺติ** ฉนฺทาจริยาติ. จมรสฺส อุตฺตรปเถ ขฺยาตสฺส มิคสฺส อิทํ ปุจฺฉนฺติ จามรํ, เตน กตวาลพีชนีปิ. ปญฺจ จามรานีติ ปญฺจามรํ. ลหุครุกเมน รจิตสฺส วิจิตฺตตฺตา ปญฺจามรํ วิยาติ ปญฺจามรํ, ปชฺชํ.

๑๐๓. สารงฺเค. **สมตฺตา** อขิลา จตฺตาโร **ตการา** คณา สิยุํ, ตํ ปชฺชํ **สารงฺคสญฺญํ** สารงฺคํ นาม. **ตูติ** นิปาตมตฺตํ. ตคเณเหว รจิตสฺส สุขุจฺจารณตฺตา สารงฺโค มโค วิย เสน สุเขน รงฺคติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ สารงฺโค สิโลโก, สุนฺทเรหิ สุขุจฺจารเณหิ ตคเณหิ รงฺคติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ วา ตถา. สสทฺทูปปท-รคิ คมเนติ ธาตุ.

๑๐๔. มุตฺติกทาเม. จตุนฺนํ สมูโห จตุกฺโก, จตุกฺโก ชคโณ ยสฺส ตํ **จตุกฺกชํ**, ปชฺชํ. ตํ มุตฺติกทามํ นาม **อีรย** วทอิตฺยตฺโถ. มุตฺตา เอว มุตฺติกํ รตนวิเสโส. สกตฺเถ โก. ชคเณเหว รจิตตฺตา มุตฺติเกน กตํ ทามํ สนฺทานํ วิยาติ มุตฺติกทามํ, ปชฺชํ.

๑๐๕. โมฏฺฏเก. จตุกฺโก ภคโณ ยสฺส ตํ จตุกฺกภํ, ปชฺชํ. ตํ โมฏฺฏกํ นาม **อีรย** วทอิตฺยตฺโถ. มุฏฺฏิ อนนฺตรลกฺขณํ อกฺเขปตีติ โมฏฺฏกํ, ปชฺชํ.

๑๐๖. ตรลนยเน. รวโย ทฺวาทส ลหโว ยสฺส ตํ รวิลหุ, ปชฺชํ. รวิลหุปชฺชํ **อิห** ชคติฉนฺทสิ ตรลนยนํ นาม. ทฺวาทสหิ ลหูหิ รจิตตฺตา ตรลา. หารสทิสา มุตฺตาวลีสทิสา จ เต นยนานยนสทิสา จ ลหโว ยสฺส ตํ ตรลนยนํ. อถวา ชคติฉนฺเทสุ อิมสฺส ปจฺฉิมกตฺตา ตรลาสนนฺตนา เหฏฺฐา ยถาวุตฺตลหโว เนติ เนนฺตํ วิย ปวตฺตตีติ ตรลนยนํ.

ทฺวาทสกฺขรา คาถา เอกตึส โหนฺติ. **ชคตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. คจฺฉนฺติ สตฺตา ยสฺสํ สายํ ชคตี ภูมิ. คมุ คมเนติ ธาตุ, ติปจฺจโย, คสฺส ทฺวิตฺตํ, ปุน คสฺส ชตฺตํ, นทาทิ. สา วิย จนฺทวฏฺฏมาทโย คาถา คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ ยสฺมึ โสยํ ชคตี, ฉนฺโท. อถวา รนภสาทิคเณหิ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ วา ชคตี.

อิติ ชคตีฉนฺโท.

๑๐๗. อติชคตีฉนฺทํ ทสฺเสตุมาห **มฺนา ชฺรา**อิตฺยาทิ. ตตฺถ ปหสฺสิณิยํ ยตฺถ ปติปาทํ **มฺนา** มคณนคณา **ชฺรา** ชคณรคณา **โค** ครุ จ กมา สิยา, อยํ คาถา **ติทสยติ** ตีหิ ทสหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา ปหสฺสิณี นาม. คณวิสมภาเวน สรสฺส วิจิตฺตตฺตา สวนียตฺตา จ ปกาเรน หสฺสนํ ชเนตีติ ปหสฺสิณี, ถิยมินี, นสฺส ณตฺตํ, สสฺส จ ทฺวิตฺตํ. วุตฺโตทเย ปน ปหสฺสินีติ วุตฺตา.

๑๐๘. รุจิรายํ. ชคโณ จ ภคโณ จ สคโณ จ ชคโณ จ ครุ จ **ชภสฺชคา** เต กมา สิยุํ, สา คาถา **อิห** อติชคติฉนฺทสิ **จตุคฺคเหหิ** จตูหิ นวหิ จ วณฺเณหิ วิจฺ-ฉินฺนาตฺยชฺฌาหาโร, รุจิรา นาม ภเว. ชาทีหิ จตุคฺคหยตีหิ จ รจิตตฺตา สทฺทสวเน รุจึ ฉนฺทํ อรติ ปวตฺเตตีติ รุจิรา.

๑๐๙.มตฺตมยูเร. **โม** มคโณ โต จ โย จ โส จ โค จ **ตฺยสคา** เต กมา สิยุํ,

โส สิโลโก **เวเท** จตุตฺเถ **รนฺเธ** นวเม จ วณฺเณ วิจฺฉินฺโนตฺยชฺฌาหาโร, มตฺตมยูโร นาม ภเว. มาทิโยเคน มธุรสรตฺตา สุณนฺตานํ มตฺตํ มทํ กณฺหปกฺเข ปสาทํ วา สุกฺกปกฺเข มยติ ปวตฺเตตีติ มตฺตมยูโร, อูรปจฺจโย. อถวา สวนียสทฺทวา มยูโร ทฺวิโช วิย มตฺตํ ชเนตีติ ตถา.

๑๑๐. จณฺฑิยํ. นการยุคลญฺจ ตโต ปรํ สการยุคลญฺจ อนฺเต โค จ **นยุคลสยุคลคา**. เต ยทิ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา จณฺฑี นาม. เอตฺถ จ ยุคลนฺติ ยุคํ ยมกํ ทฺวนฺทนฺตฺยตฺโถ. กณฺฐาทิฏฺฐานสฺส จณฺฑการกา หึสกา ครุลหโว ยสฺสา สา จณฺฑี. ถิยมี.

๑๑๑. มญฺชุภาสิณิยํ. **สชสา** สการชการสการคณา **ชคา จ** ชคณครู จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา มญฺชุภาสิณี นาม. กฺวจิ สุนนฺทินีอิติ จ ปโพธิตาอิติ จ ปาโฐ. มญฺชุ สุนฺทรํ มโนหรํ ภาสํ วจนํ สรํ ปวตฺเตติ สาทิโยคโตติ มญฺชุภาสิณี. ถิยมินี, นสฺส ณตฺตํ.

๑๑๒. จณฺฑิกายํ. **นา** เทฺว นคณา **โต** ตคโณ **ตคา** ตคณครู เจ กมา สิยุํ, ตทา สา คาถา **หยรสยติ** สตฺตหิ ฉหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา จณฺฑิกา นาม. กฺวจิ วิชฺชุตาอิติ จ อุปฺปลินีอิติ จ วุตฺตาติ. กณฺฐาทิฏฺฐานํ จ ฑนฺติ หึสนฺตีติ จณฺฑา ครุลหุวณฺณา, เต เอติสฺสา อตฺถีติ จณฺฑิกา. อิโก, ถิยมา จ.

๑๑๓. กลหํเส. **สชสา** สคณชคณสคณา **สคา** จ สคณครู จ กมา ภวนฺติ, ตทา โส สิโลโก กลหํโส นาม กถิโตติ โยชฺชํ. กฺวจิ สีหนาโทอิติ จ นนฺทินีอิติ จ ปาโฐ. สาทิโยเคน สวนียตฺตา กเลน สุขุมมธุรสทฺเทน หํเสติ ปีติมุปฺปาเทตีติ กลหํโส. อถวา กลหมุปนิสฺสาย เภทคตานํ สุณนฺตานํ ปุคฺคลานํ กลหํ วิวาทํ วิโนเทตฺวา สมคฺคาย อํเสติ สงฺฆาตํ อจฺฉิทฺทภาวํ กโรนฺโต วิย ปวตฺตตีติ กลหํโส.

๑๑๔. มิคินฺทมุเข. **นชา** นคณชคณา **ชรา** ชคณรคณา **โค** ครุวณฺโณ จ กมา สิยา, ตํ ปชฺชํ มิคินฺทมุขํ นาม ภวตีติ โยชฺชํ. มิคานํ อินฺโทติ มิคินฺโท สีโห. ตสฺส มุขํ อานนํ วิย นคณสงฺขาตํ มุขํ อานนํ อาทิมฺหิ ยสฺส ตํ มิคินฺทมุขํ.

๑๑๕. จญฺจรีกาวลิยํ. **ยมา** ยคณมคณา **โร** รคโณ ปุน **โร** รคโณ **โค** ครุ จ เจ กมา สิยา, สา คาถา จญฺจรีกาวลี นาม. จญฺจรีโกติ ภมรวาจโก. ขุทฺทกจญฺจรีกสทิเส

ลหโว มหาจญฺจรีกสทิเส จ ครโว อา ภุโส วลติ สํวรติ รกฺขตีติ จญฺจรีกาวลี. อถวา ขุทฺทกมหนฺตจญฺจรีกสทิสานํ ลหุครูนมาวลิ ปนฺติ ยสฺสา สายํ จญฺจรีกาวลี.

๑๑๖. จนฺทเรขายํ. นคโณ จ สคโณ จ รคโณ จ รคโณ จ ครุ จ **นสรรครู**, เต กมา สิยุํ, สา คาถา **ฉอสฺสา** ฉหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา จนฺทเรขา นาม. นาทิโยคโต จนฺทสฺส อินฺทุโน เลขา ราชิ วิยาติ จนฺทเรขา. ลสฺส โร.

๑๑๗. อุปฏฺฐิเต. **โช** ชคโณ **โส** สคโณ **ตสครู** ตคณสคณครู จ เจ กมา สิยุํ, **อิทํ** วุตฺตํ อุปฏฺฐิตํ นาม. ครฺวนฺเตหิ ชาทิคเณหิ โยคโต อุปฏฺฐาติ ปากฏสทฺทภาวํ คจฺฉตีติ อุปฏฺฐิตํ.

๑๑๘. มญฺชุหาสินิยํ. **ชตา** ชคณตคณา **สชา** สคณชคณา **โค** ครุ จ กมา สิยา, สา คาถา มญฺชุหาสินี นาม. มญฺชุ มโนหโร จ โส หาโส ปีติมุปฺปาทโก จ คโณ ยสฺสา สา มญฺชุหาสินี.

๑๑๙. กุฏชคติยํ. **นฺชมา** นคณชคณมคณา **ตฺคา** ตคณครู จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา **ฉินฺนาสฺโสตฺเก** อสฺเส สตฺตมวณฺเณ อุตฺเก ฉฏฺฐมวณฺเณ จ **ฉินฺนา** ยติมตี กุฏชคติ นาม. โรคํ กุฏติ ฉินฺทตีติ กุฏโช, คิริมลฺลิการุกฺโข. กุฏ เฉทเนติ ธาตุ, ชปจฺจโย. นชาทีหิ อสฺสุตฺยตีหิ จ รจิตตฺตา สทฺทสฺส สวนียภาเวน สวนมิจฺฉนฺตานํ สตฺตานํ จิตฺตปริฬาหสฺส ฉินฺทนโต ปหชนโต กุฏชสฺส วิย คติ ยสฺสา สายํ กุฏชคติ, คาถา. อถวา นชาทีหิ วิสทิสคเณหิ รจิตตฺตา กุเฏน กุฏิลภาวสงฺขาเตน วิสมภาเวน ชาโต ปวตฺโต นาทิคณสทฺโท ยสฺส ยสฺสา วา โสยํ สายนฺติ วา กุฏโช, กุฏชา วา. ถิยมา. โสเยว สาเยว วา สุยฺยมานตํ คจฺฉติ ปาปุณาติ, ตํสภาเวน วา คติ คมนํ ยสฺสา สา กุฏชคติ, คาถา. อปโร นโย. ยถาวุตฺตคณยตีหิ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ ชคติ, คาถา. คมุ คติมฺหิติ ธาตุ, ติปจฺจโย. คสฺส ทฺวิตฺตํ. คสฺส จ ชตฺตํ. สทฺทวิสมตฺตา กุฏา ชคตีติ กุฏชคติ, คาถา. อลมติวจเนน.

๑๒๐. กนฺทุเก. **โย** ยคเณโก ปุน **โย** ยคเณโก **ยยา** เทฺว ยคณา อนฺเต **โค** ครุเอโก **เจ** ยทิ สิยุํ, อิทํ ปชฺชํ กนฺทุกํ นาม. **กนฺทุโก**ติ เคณฺฑุโก, กีฬาคุฬโกตฺยตฺโถ. สกฺกเฏ ปน กิตฺตมปุตฺตสงฺขาโต กุมาโรปิ. โส วิย จตูหิ ยคเณหิ อนฺเต เอกครุนา จ โยคโตติ ตํ ปชฺชํ กนฺทุกํ.

๑๒๑. ปภาวติยํ. **ตฺภา** ตคณภคณา **สฺชา** จ สคณชคณา จ **โค** ครุ จ กมา สิยา, ตทา สา คาถา **จตุนวเม** จตุตฺเถ นวเม จ วณฺเณ ฉินฺนา ปภาวตี นาม. ปภาวนฺเตหิ ตาทิคเณหิ โยคโต ปภาย สมนฺนาคตาติ ปภาวตี.

เตรสกฺขรา คาถา ปนฺนรส โหนฺติ. **อติชคตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ปุริมโต เอกกฺขราตีตตฺตา อติมหนฺตี ชคตีติ อติชคตี.

อิติ อติชคตีฉนฺโท.

๑๒๒. สกฺกริฉนฺทวุตฺตานิ ทสฺเสตุมาห **มฺเต**จฺจาทิ. ตตฺถ อสมฺพาธายํ ยตฺถ ปติปาทํ **มฺตา** มคณตคณา **นฺสา** นคณสคณา **คา** ครโว เทฺว กมา สิยุํ, สา คาถา **อุสุนวหิ** ปญฺจหิ นวหิ จ ฉินฺนา อสมฺพาธา นาม. มาทีนํ ครุพหุตฺตา ปุริมโต เอกกฺขราตีตตฺตา จ นตฺถิ สมฺพาโธ อุจฺจารณสทฺโท เอติสฺสาติ อสมฺพาธา.

๑๒๓. วสนฺตติลเก. **ตภชา** ตการภการชการคณา **ชคา** ชคณครู **โค** ครุ จ กมา สิยา, ตํ วุตฺตํ วสนฺตติลกํ นาม เญยฺยํ. กฺวจิ สีโหทฺธตาอิติ วุตฺตา, สา คาถา **วสุรเสหิ** อฏฺฐหิ ฉหิ จ วณฺเณหิ ยติ จาติ โยชฺชํ. ตคณาทิโยคโต วสนฺเต ผคฺคุนกาล-ปกฺเข จิตฺรมาเส วิสาขชุณฺหปกฺเข จ เมโฆ วิย ติลโก วิจิตฺโร คโณ ยสฺส ตํ วสนฺตติลกํ.

๑๒๔. อปราชิตายํ. นคโณ จ นคโณ จ สคโณ จ ลหุ จ โค จ **นนรสลหุคา**, เต กมา ภวนฺติ, สา คาถา **มุนีหิ** สตฺตหิ วณฺเณหิ ฉินฺนา อปราชิตา นาม. นาทิคเณหิ ลหุครูหิ ยตีหิ จ โยคโต อปเรหิ น ปราชิตาติ อปราชิตา. วจนตฺถโชติกายมฺปนสฺสา อปราชิตปลฺลงฺเกติ อาภตํ.

๑๒๕. ปหรณกลิกายํ. นคโณ จ นคโณ จ ภคโณ จ นคโณ จ ลหุ จ โค จ **นนภนลหุคา**, เต เจ กมา ภวนฺติ, สา คาถา ปหรณกลิกา นาม. ปาเยน คณครุลหูนํ ปุริมาย สทิสตฺตา ตาย ปหรณํ ปกาเรน หรณํ กโรนฺตี วิย ปวตฺตตีติ ปหรณกลิกา, คาถา. อิโก, อา, รสฺส ลตฺตํ. อถวา อาทินคณทฺวยสฺส อนฺตลหุครุทฺวยสฺส จ ปุริมคาถาย สทิสตฺตา ตโต ปุริมคาถาโต ปหรณํ ปกาเรน หริตา ธาริตา วิย ปวตฺตา กลา. นคณ-ทฺวยลหุครุทฺวยสงฺขาโต อวยโว ยสฺสา สา ปหรณกลิกา, ปหรเณหิ กลาสงฺขาเตหิ ยถาวุตฺตนคณาทฺวยเวหิ ยุตฺตาติ วา ตถา.

อปโร นโย. ปกาเรน ชีวิตํ หรนฺติ ฉินฺทนฺติ สุขสฺส วา ฉินฺทนวเสน ทุกฺขํ หรนฺติ ชเนนฺติ สตฺตา เอเตนาติ ปหรณํ, อายุธํ. ปหรณานํ อญฺญมญฺญฆฏฺฏนวเสน ปวตฺตานํ กลํ อพฺยตฺตมธุรสทฺโท วิย กลํ นาทิคณานมพฺยตฺตมธุรสทฺโท ยสฺสาตฺถิ ตสฺมึ วา นิยุตฺตาติ ปหรณกลิกา, คาถา. อสฺสตฺถฺยตฺเถ ณิโก นิยุตฺตตฺเถ วา. เอตฺถ จ กลสทฺโท นปุํสกลิงฺเค วตฺตมาโน อพฺยตฺตมธุรสทฺเท วตฺตติ. อิตฺถิลิงฺเค ปน โส สทฺโท อํสโกฏฺฐาสสิปฺปาทีสุ วตฺตตีติ ญาตพฺโพ.

๑๒๖. วาสนฺติยํ. **โม** มคโณ **โต** ตคโณ **โน** นคโณ **โม** มคโณ **คา** เทฺว ครโว จ ยทิ กมา ภวนฺติ, สา คาถา วาสนฺตี นาม **คทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. วสนฺเต วสนฺตกาเล ปุปฺผนฺตีติ วาสนฺตี, อติมุตฺโต. วาสนฺตี วิยาติ วาสนฺตี, คาถา. ครุพหุกาย คาถาย อุจฺจารณกาเล สทฺทสฺส ปุปฺผตฺตา ปุพฺพาปรครูนํ เวมชฺเฌ จตุลหูนํ ปติตตฺตา จ.

๑๒๗. โลลายํ. ยสฺสา **จรเณ** ปาเท **มฺสา** มคณสคณา **มฺภา** มคณภคณา **คา** เทฺว ครโว จ เจ กมา สิยุํ, สา คาถา **เทฺวสตฺตจฺฉิทิ** ทฺวิกฺขตฺตุํ สตฺตหิ วณฺเณหิ ฉินฺนา โลลา นาม. สาทิคณานํ ปุริมาย วิสทิสตฺตา โลลตฺตา โลลปุริโส วิยาติ โลลา, ตาย คาถาย สมานครฺลหูนํ วิสมปติตภาเวน โลลตฺตา วา โลลา, คาถา.

๑๒๘. นนฺทีมุขิยํ. **นา** เทฺว นคณา **ตา** จ เทฺว ตคณา จ **คา** เทฺว ครโว จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา **ทุกมุนิยติ** สตฺตทุเกหิ วณฺเณหิ ฉินฺนา นนฺทีมุขี นาม. นาทิคเณหิ ครูหิ ทฺวีหิ ยตีหิ จ ยุตฺตาย นนฺทิตพฺพภาวโต นนฺที จ สา ทฺวยํทฺวยนาทิคเณน โยคโต มุขํ มุขฺโย ปธาโน นาทิคโณ ยสฺสาติ มุขี จาติ นนฺทีมุขี.

๑๒๙. อินฺทุวทนายํ. **ภชสนา** กมปฺปวตฺตา ภชสนอิติ จตฺโร คณา **ทฺวิครฺยุตฺตา** ปเรหิ ทฺวีหิ ครูหิ ยุตฺตา ภวนฺติ, สา คาถา อินฺทุวทนา นาม. วจนตฺโถ เหฏฺฐา สสิวทนายํ วุตฺตนโยว. อถวา อินฺทุวทนสฺส ทสฺสเนน ปริมณฺฑลตฺตา ตํ วิยาติ อินฺทุวทนา, คาถา. ยญฺหิ ครุลหูนํ ภชสนคคอิติ คนภชสคอิติ จ กมา กมวเสน คหิตานมฺปิ วิสมาภาวตฺตา คโณ ปริมณฺฑโลติ วุจฺจตีติ.

๑๓๐. นทิยํ. นคโณ จ นคโณ จ ตคโณ จ ชคโณ จ ครุ จ ครุ จ **นนตชครฺคา**, เต เจ กมา สิยุํ, สา คาถา **สตฺตฉิทา** สตฺตมวณฺเณหิ ฉินฺนา นที นาม.

นทตีติ นที. สา วิย อุจฺจารณสทฺเทน นทตีติ นที, คาถา. อถวา นทํ อพฺยตฺตสทฺโท อปฺปสทฺโท นคณทฺโก ยสฺสาตฺถีติ นที, มธุรสเรน นทนฺตี หุตฺวา เอติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ วา นที, คาถา. นทสทฺทูปปท-อิ คติยนฺติ หิ ธาตุ.

๑๓๑. ลกฺขิยํ. **โม** มคโณ **สตา** สคณตคณา **ภคคา** ภคณครุครู เจ กมา สิยุํ, สา คาถา **อนฺตวิรามา** ปาทนฺเต ฉินฺนา ลกฺขี นาม. มาทิคเณหิ อตฺตโน ลกฺขเณน วา ลกฺขิยเตติ ลกฺขี.

๑๓๒. สุปวิตฺเต. **จตุนคคิ** นคณจตุกฺกํ จ ครุทฺวยญฺจ ยสฺสาตฺถีติ จตุนคคิ, ปชฺชํ. รสฺโส. **อิติ** อิทํ ปชฺชํ **วสุยติ** อฏฺฐหิ วณฺเณหิ ฉินฺนํ สุปวิตฺตํ นาม. สุฏฺฐุ ปกาเรน วินฺทียเต กามียเต ยถาวุตฺตคณโยคโตติ สุปวิตฺตํ. อถวา สมฺมา ปกาเรน สพฺพครุคเณหิ ครุลหุมิสฺสกคเณหิ จ วิตฺโต สุทฺโธ นาทิคโณ ยสฺส ตํ สุปวิตฺตํ, สุฏฺฐุ สพฺพลหุคณา ครโว จ ปวิสนฺติ เอตฺถาติ วา ตถา, ปชฺชํ.

๑๓๓. มชฺฌกฺขมายํ. **มฺภา** มคณภคณา **นฺยา** นคณยคณา **คา** เทฺว ครโว จ กมา ภเวยฺยุํ, สา คาถา **ยุคทสวิรติ** ยุเคหิ จตูหิ ทสหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา ปทวิรมา มชฺฌกฺขมา นาม. ครูนํ สทฺทโต อตฺตโน สทฺทสฺส ปากฏตฺตํ กาตุํ อกฺขมตาย อสมตฺถตาย อกฺขมสงฺขาตา ลหโว มชฺเฌ อนฺตเร ยสฺสา สา มชฺฌกฺขมา, คาถา.

๑๓๔. กุฏิเล. **โส** สคโณ **โภ** ภคโณ **นฺยา** นคณยคณา **คา** เทฺว ครู จ กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **ยุคทสยติ** ยุเคหิ ทสหิ จ ฉินฺนํ กุฏิลํ นาม. คณวิสมตฺตา กุฏิลํ วิยาติ กุฏิลํ.

๑๓๕. ปมทายํ. **นชภชลา จ** นคณชคณภคณชคณลหู จ **โค จ** ครุ จ กมา สิยา, สา คาถา ปมทา นาม ภวตีติ โยชฺชํ. ปกาเรน มทยติ ปีติมุปฺปาเทติ สุอุจฺจารเณหิ นชภาทีหิ โยคโต ปมทา.

๑๓๖. มญฺชริยํ. **สชสา** สคณชคณสคณา **ยฺลคา** ยคณลหุครู จ กมา สิยุํ, ตทา สา คาถา **อุสุนวจฺฉิทา** อุสูหิ ปญฺจหิ นวหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา ปทวิรมา มญฺชรี นาม. มญฺชูหิ สุนฺทเรหิ ยติวนฺตสาทิคเณหิ สมนฺนาคตาติ มญฺชรี.

๑๓๗. กุมาริยํ. **นชภชคา** นคณชคณภคณชคณครู **ครุ** ครุวณฺโณ จ กมา สิยา, สา คาถา **อฏฺฐจฉิทา** อฏฺฐหิ ฉหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา กุมารี นาม. นชาทิคเณหิ อุทฺธํ ครุวตฺตนโต ทิเน ทิเน วฑฺฒิตา กุมารี วิยาติ กุมารี.

๑๓๘. สุเกสเร. **นรนรา** นรนรอิติ จตฺโร คณา **ลคา จ** ลหุครู จ ยทิ กมา ภวนฺติ, ตํ วุตฺตํ สุเกสรํ นาม. นรนรลหุครูนํ กมปฺปวตฺตตฺตา สุนฺทรํ สีหสฺส เกสรํ วิย สุนฺทโร นาทิคโณ ยสฺส ตํ สุเกสรํ.

๑๓๙. จนฺโทรเส. **มฺภา** มคณภคณา **นฺยา** นคณยคณา **โล** ลหุ เอโก **โค จ** ครุ จ เอโก ยทิ กมา ภวติ, โส สิโลโก จนฺโทรโส นาม. จนฺทติ ทิพฺพติ สิริยา วิโรจตีติ จนฺโท. โส วิย สพฺพครูหิ จนฺทติ ทิพฺพติ สิริยา วิโรจตีติ จนฺโท, มคโณ. เสสา ภคณาทโย ตสฺส โอรสสทิสา ปตฺถารกฺกเมน ปจฺฉิมกตฺตา ลหุโยเคนามหนฺตตฺตา จ จนฺเทน โอรเสหิ จ โยโคติ จนฺโทรโส, สิโลโก.

๑๔๐. วาสนฺติยํ. **มตนยา** มตนยอิติ จตฺโร คณา **โค** ครุ ปุน **โค** ครุ จ เจ กมา ภวนฺติ, **เอสา** คาถา **อิห** สกฺกริฉนฺทสิ วาสนฺตี นาม. วจนตฺโถ เหฏฺฐา วุตฺตนโยว.

๑๔๑. จกฺกปเท. **ภนนนลหุครู** ภคโณ นคณตฺตยํ ลหุครู จ กมา สิยุํ, ตํ ปชฺชํ อิห ฉนฺทสิ จกฺกปทํ นาม. ภาทีหิ ยุตฺตตฺตา จกฺกสทิสํ ปทํ ยสฺส ตํ จกฺกปทํ. อถวา จกฺกสฺส ปทํ ลญฺชนํ ปตราชีติ จกฺกปทํ. อิทํปิ อาทฺยนฺเต ทฺวินฺนํ ครูนํ จิตตฺตา เตหิ วา รจิตตฺตา จกฺกปทํ วิยาติ ตถา, ปชฺชํ.

จุทฺทสกฺขรา คาถา วีสติ โหนฺติ. **สกฺกรี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. สํสยํ ฉินฺทิตุํ สกติ สมตฺเถติ สกฺยเต ปูชียเต วาติ สกฺกรี. ยถาลาภคณครุลหูหิ ยตีหิ จ สมฺมา กรียเตติ วา ตถา.

อิติ สกฺกรีฉนฺโท.

๑๔๒. อติสกฺกริฉนฺทวุตฺตานิ ทสฺเสตุมาห **ทฺวิมุนิลหุ**อิตฺยาทิ. ตตฺถ สสิกลายํ ทฺวิคุณิตา สตฺต ลหโว ยสฺส ตํ **ทฺวิมุนิลหุ**, ปชฺชํ. ครุวณฺโณ นิธเน อนฺเต ยสฺส ตํ **นิธนครุ**, ปชฺชํ. ทฺวิมุนิลหุ จ ตํ นิธนครุ จาติ ตถา. ทฺวิมุนิลหุ นิธนครุ จ

คาถา สสิกลา นามาติ โยชฺชํ. จุทฺทสหิ ลหูหิ อนฺเต เอกครุนา จ รจิตพฺพายํ คาถาติ วุตฺตํ โหติ. สสลกฺขณเมตฺถาติ สสี. สสิโน จนฺทมณฺฑลสฺส กลา โสฬสมภาโค สสกลงฺโก วิย ลหุครุวณฺณสมูโห ยสฺสา สา สสิกลา. อถวา สสิโน อินฺทุโน กลา อวยวา วิย กลา ลหุภูตาวยวา ยสฺสา สา สสิกลา, คาถา.

๑๔๓. สกายํ. จตุโร นคณา ตโต สคเณโก ฉหิ นวหิ จ วณฺเณหิ ยติ จ ยสฺสา สา **จตุนสรสนววิรติ** ยทิ จตุนสรสนววิรติ สิยา, ตทา สา คาถา สกา นาม. ครุลหูนํ ปุริมาย สทิสตฺตา สสฺส สสิกลาสงฺขาตสฺส อตฺตโน อยนฺติ สกา. อิทมตฺเถโก. ถิยมา จ. อิธ ปน ยติโยโคเยว ปุริมโต วิเสโส.

๑๔๔. มณิคุณนิกเร. จตฺตาโร นคณา สคเณโก อฏฺฐหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา ยติ จ ยสฺส โส **จตุนสวสุมุนิ**, สิโลโก. โส มณิคุณนิกโร นามาติ โยชฺชํ. ยติวิเสสิต-ลหุครูหิ วิภูสิตตฺตา มณิคุเณน มณิราสินา มณิพนฺธเนน วา วิภูสิโต นิกโร หตฺโถ วิยาติ มณิคุณนิกโร.

๑๔๕. มาลินิยํ. **นนมยยยุตา** กมปฺปวตฺเตหิ นนมยยอิติ ปญฺจคเณหิ ยุตฺตา สิยา, ตทา อยํ คาถา **โภคิโลกา** โภคีหิ อฏฺฐหิ โลเกหิ สตฺตหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา มาลินี นาม. นาทิโยคโต มาลา คณมาลา ยสฺสาตฺถีติ มาลินี.

๑๔๖. ลีลาเขเล. ปญฺจนฺนํ **มานํ** มคณานํ โยเค สติ อยํ สิโลโก ลีลาเขโล นาม วิญฺเญยฺโยติ โยชฺชํ. กฺวจิ กามกฺกีฬา อิติ วุตฺตาติ. ลีลานํ สพฺพครุภาเวน วิลาสานํ มคณานํ เขโล สญฺจโย สมูโห ยสฺส โส ลีลาเขโล.

๑๔๗. วิปินติลเก. **นสนรา** กมปฺปวตฺตา นสนรอิติ จตุโร คณา **รยุตฺตา** รคเณน ยุตฺตา สเจ สิยุํ, ตํ ปชฺชํ วิปินติลกํ นาม. วิปิเน อรญฺเญ วเน รุกฺขาทิสมูโห วิย ติลโก วิจิตฺโร นาทิคโณ ยสฺส ตํ วิปินติลกํ.

๑๔๘. ตูณเก. **รชา** รคณชคณา ปุน **รชา** รคณชคณา **ตโต จ โร** เตหิ จตุคเณหิ ปโร รคโณ จ สิยา, อิทํ ปชฺชํ ตูณกํ นาม. ตูเณนฺติ ปูเรนฺติ สเร เอตฺถาติ ตูโณ, กลาโป. โส วิย ราทิคเณ ตูเณนฺติ ปูเรนฺติ เอตฺถาติ ตํ ปชฺชํ ตูณํ. ตเทว ตูณกํ.

๑๔๙. จนฺทเลขายํ. **โม** มคโณ **โร** รคโณ **มฺยา** มคณยคณา **โย** จ ยคโณ จ กมา สิยา, สา คาถา **สตฺตฏฺฐจฺฉินฺนกา** สตฺตหิ อฏฺฐหิ จ ฉินฺนา จนฺทเลขา นาม. วจนตฺโถ เหฏฺฐา จนฺทเลขายํ วุตฺตนเยน เวทิตพฺโพ.

๑๕๐. จิตฺรายํ. **โม** มคโณ **โม** มคโณ **โม** มคโณ **ตโต** เตหิ ตีหิ มคเณหิ ปรา **เทฺว ยการา** คณา เจ ภวนฺติ, อยํ คาถา จิตฺรา นาม. ปุริมโต จิตฺตํ ลกฺขณํ ยสฺสา สา จิตฺตา. สาว จิตฺรา. ยถา- อตฺรโชติ.

๑๕๑. ปภทฺทเก. **นชา** นคณชคณา **ภชา** ภคณชคณา **รสหิตา** อนฺเต รคเณน ยุตฺตา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ ปภทฺทกํ นาม ภวตีติ โยชฺชํ. เยภุยฺเยน ครุมิสฺสคเณหิ โยคโต ปกาเรน ภทฺทโก สุนฺทโร คโณ ยสฺส ตํ ปภทฺทกํ. ปกาเรน ภทฺทียเต รุจฺจเตติ วา ตถา.

๑๕๒. เอลายํ. **สชนา** สคณชคณนคณา **นยา** นคณยคณา ยทิ กมา ภวนฺติ, ตทา สา **อุสุทสยติ** ปญฺจหิ ทสหิ จ วิจฺฉินฺนา เอลา นาม คาถา. เอลาสทฺโท อิตฺถิลิงฺเค วตฺตมาโน เขฬมฺหิ วตฺตติ, สุตฺวา เนลปติวาจนฺติอาทีสุ วิย. เอตฺถ เนลปติวาจนฺติ เขฬพินฺทุวิรหิตวจนนฺตฺยตฺโถ. นปุํสกลิงฺเค ปน โทเส ยา วาจา เนฬา กนฺตาตฺยาทีสุ วิย. เอตฺถ จ เนฬาติ นตฺถิ โทโส เอติสฺสา วาจายาตฺยตฺโถ. กตฺถจิ ปน เอลํ วุจฺจติ อุทกมฺปิ. ตถาหิ เอลมฺพุชํ กณฺฑกวาริชํ ยถาติ อิมิสฺสา ปาฬิยา อตฺถํ นิทฺทิสนฺโต อายสฺมา สาริปุตฺโต เอลํ วุจฺจติ อุทกนฺติ อาห. เอวํ เอลาสทฺทสฺส อตฺถํ พหุธา วทนฺติ. อิธ ปน อิลติ กมฺปติ อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา ครุลหุมิสฺสตฺตาติ เอลา, คาถา. อถวา สชาทีหิ เอติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ ตถา.

๑๕๓. จนฺทกนฺตายํ. **รรา** เทฺว รคณา **มฺสา** มคณสคณา **โย** ยคเณโก เจ กมา ภวติ, สา **มุนิโภคิฉินฺนา** มุนีหิ สตฺตหิ โภคีหิ อฏฺฐหิ จ วณฺเณหิ วิจฺฉินฺนา จนฺทกนฺตา นาม คาถา. ราทิคเณหิ โยคโต จนฺโท อินฺทุ วิย จนฺทติ ทิพฺพตีติ จนฺโท, สิโลโก. ครุพหุตฺตา สุขุจฺจารณตฺตา กามิยเตติ กนฺตา, คาถา. จนฺโท จนฺทนามวุตฺติ จ สา กนฺตา กนฺตา นาม วุตฺติ จาติ จนฺทกนฺตา. อถวา จนฺทกนฺโต มณิวิเสโส วิย ยถาวุตฺตเหตุโตติ จนฺทกนฺตา.

๑๕๔. อุปมาลินิยํ. **นา** เทฺว นคณา **โต** ตคโณ **ภรา** ภคณรคณา กมา สิยุํ, ตทา สา **วสุมุนิยติ** วสูหิ อฏฺฐหิ มุนีหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา อุปมาลินี นาม คาถา ภวติ. อุปมิตพฺพา มาลา ปุปฺผทามสทิสา นาทิคณา ยสฺสา สา อุปมาลินี.

๑๕๕. อุสเภ. **สชสา** สคณชคณสคณา **สยา** สคณยคณา **เจ** ยทิ กมา ภวนฺติ, ตทา **อิทํ** ปชฺชํ อุสภํ นาม ปกาสิตํ ฉนฺทญฺญูนาติ. อิสติ จิตฺตํ ปวิสตีติ อุสโภ, สทฺทวิเสโส. อิส คติยํ, อโภ. ยสฺมา ปน โส สโร อุสโภ วิย นทติ, ตสฺมา อุสโภติ วุจฺจติ. โส วิย ครุมิสฺสสาทิคเณหิ รจิตตฺตา อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ อุสภํ. อถวา อุสภสฺส โควิเสสสฺสายนฺติ อุสโภ, สทฺโท. โส วิย อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสาตฺถีติ อุสภํ, ปชฺชํ.

๑๕๖. มานสหํเส. **สชชา จ** สคณชคณชคณา จ **ภรา จ** ภคณรคณา จ **เจ** ยทิ กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ มานสหํสํ นาม อาหุ ฉนฺทญฺญูโนติ. ครุวนฺตสาทิคณานํ สุขุจฺจารณตฺตา มานสํ มโน หํสตฺยเนน มนํ วา หํเสตีติ มานสหํโส.

๑๕๗. นลินิยํ. **ปญฺจวิธา** ปญฺจปการา สคณา **ยทิ** เจ ภวนฺติ, สา คาถา นลินี นาม **คทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. นลสทิโส สคณปญฺจโก ยสฺสา สา นลินี.

๑๕๘. นิสิปาลเก. **โภ จ** ภคโณ จ **ชสนรา จ** ชสนรอิติ จตฺตาโร คณา จ **เจ** ยทิ กมา ภวนฺติ, ตทา อิทํ ปชฺชํ นิสิปาลกํ นาม. นิสึ รชนึ รตฺตึ นิสิยํ วา รตฺติยํ ปาเลตีติ นิสิปาลโก, นิสิรกฺขกสตฺตวิเสโส. ณฺวุ. โส วิย ภาทิคณํ ลกฺขณํ วา ปาเลตีติ นิสิปาลกํ.

ปญฺจทสกฺขรา คาถา สตฺตรส โหนฺติ. **อติสกฺกรี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. สกฺกริโต อติกฺกนฺตา อติสกฺกรี.

อิติ อติสกฺกรีฉนฺโท.

๑๕๙. อฏฺฐิฉนฺทคาถาโย กึปเภทาติ อาห **จิตฺรเมตฺเถ**จฺจาทิ. ตตฺถ จิตฺรคาถายํ ยตฺถ ปติปาทํ **รชา** รคณชคณา ปุน **รชา** รคณชคณา **รลา จ** รคณลหู จ ภวนฺติ, **ตํ ตุ** ตํ ปชฺชํ ปน **เอตฺถ** อิมสฺมึ อฏฺฐิฉนฺทสิ จิตฺรํ นาม **ภาสิตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. ปุริมโต จิตฺตลกฺขณตฺตา จิตฺตนฺติ จิตฺตํ. ตเทว จิตฺรํ. ยถา อตฺรโชติ.

๑๖๐. อุสภคชวิลสิเต. ภคโณ จ รคโณ จ ตโย นคณา จ ครุ จ **ภรตฺตินคา**

เต กมา สิยุํ, ตํ ปชฺชํ **อคฉิทฺทํ** อเคหิ สตฺตหิ ฉิทฺเทหิ นวหิ จ ฉินฺนํ อุสภคชวิลสิตํ นาม. คชตุรควิลสิตนฺติ เกจิ วทนฺตีติ. อุสภสโร วิย สโร ยสฺส คชสฺส โส อุสภคโช, กุญฺชโร. อุสโภ เสฏฺโฐ คโชติ วา ตถา. ภาทิคเณหิ ยตีหิ จ โยคโต อุสภคโช วิย อุจฺจารณสเรน วิลาสํ อิตํ คตํ ปตฺตํ อุสภคชวิลสิตํ, ปชฺชํ. รสฺโส.

๑๖๑. จกิตายํ. **โภ** ภคเณโก **สมตนคา** สคณมคณตคณนคณครู, **อฏฺฐจฺ-เฉโท** อฏฺฐหิ วณฺเณหิ เฉโท จ **เจ** ยทิ สิยา, สา คาถา **อิห** อฏฺฐฉนฺทสิ จกิตา นาม. จกิตาสทฺโท อิตฺถิลิงฺโค โสฬสกฺขรปาทเก ฉนฺโทเภเท วตฺตติ. ภาทิคเณหิ จกติ ทิพฺพตีติ จกิตา, จกํ ทิตฺตึ อิติ คจฺฉติ ปาปุณาตีติ วา ตถา.

๑๖๒. ปญฺจจามเร. **ชรา** ชคณรคณา ปุน **ชรา** ชคณรคณา **ตโต** เตหิ จตุคเณหิ ปรํ **ชคา จ** ชคณครู จ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ ปญฺจจามรํ นาม ภเวติ โยชฺชํ. วจนตฺโถ เหฏฺฐา ปญฺจจามเร วุตฺตนโยว. ชคณครุอธิกเมวิธ นานํ.

๑๖๓. มทนลลิตายํ. **มฺภา** มคณภคณา **โน** นคเณโก **มฺนา** มคณนคณา **โค** ครุ เอโก กมา ภวติ, สา คาถา **เวทจฺฉฬุตฺภิ** เวเทหิ จตูหิ ฉหิ อุตูหิ ฉหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา มทนลลิตา นาม. เวเทจฺจาทิมฺหิ หกาโร อาคมสนฺธิโช. มาทีหิ ยตีหิ จ รจิตตฺตา มทนสฺส อนงฺคสฺส มารสฺส วิย ลลิตํ วิลาโส ยสฺสา สา มทนลลิตา.

๑๖๔. วาณินิยํ. **นชภชรา** นชภชรอิติ ปญฺจ คณา ยทา **คยุตฺตา** ปาทนฺต-ครุนา ยุตฺตา ภวนฺติ, ตทา สา วาณินี นาม คาถา ภวตีติ โยชฺชํ. วายเต สทฺทายเตติ วาณี. สุนฺทรา วาณี คิรา อุจฺจารณวาจา เอติสฺสาตฺถีติ วาณินี. อถวา สทฺทตณฺหาวเสน ปวิสตฺตา วาโณ สรสทิโส อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา สา วาณินี.

๑๖๕. ปวรลลิเต. **ยมา** ยคณมคณา **โน** นคเณโก **โส** สคเณโก **โร** รคเณโก **โค** ครุ เอโก กมา สิยา, ตทา ตํ ปชฺชํ ปวรลลิตํ นาม **วุตฺตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. ปาเยน ปากฏสทฺทคเณหิ โยคโต ปวรลลิตํ อุจฺจารณสทฺทวิลาโส ยสฺส ตํ ปวรลลิตํ.

๑๖๖. อจลธิติยํ. **ทฺวิคุณิตวสุลหุภิ** ทฺวิคุณิเตหิ อฏฺฐหิ ลหูหิ ยุตฺตา ภวตี-ตฺยชฺฌาหาโร, โสฬสลหูหิ ยุตฺตาตฺยตฺโถ, สา คาถา **อิห** อิมสฺมึ อฏฺฐิฉนฺทสิ อจลธิติ

นาม ภวติ. ครุรหิตตฺตา อุจฺจารณกาเล อจโล อกมฺปมาโน ธิติ อุสฺสาโห ยสฺสา สา อจลธิติ.

๑๖๗. ครุฬรุเต. **นชา** นคณชคณา **ภชตคา** ภคณชคณตคณครู จ เจ กมา สิยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ ครุฬรุตํ นาม. นชาทิโยคโต ครุเฬน สุวณฺเณน รุตํ กถิตสทฺโท วิย รุตํ อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ ครุฬรุตํ. อถวา ครุํ ครุวณฺณํ ลาติ คณฺหตีติ ครุโฬ, ครุมิสฺสชาทิคโณ ครุวณฺโณ จ. ลสฺส ฬตฺตํ. ครุเฬหิ รุตํ รโว อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ ครุฬรุตํ.

๑๖๘. ธีรลลิตายํ. **ภรา** ภคณรคณา **นรนคา จ** นคณรคณนคณครู จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา ธีรลลิตา นาม **สํกถิตา** สมฺทิตาตฺยตฺโถ. ภคณครูนมนฺเต มชฺเฌ รนคณกฺกเมน โยคโต ธีรานํ วิทูนํ ลลิตํ วิลาโส วิย ลลิตํ อุจฺจารณสทฺทวิลาโส ยสฺสา สา ธีรลลิตา.

๑๖๙. อสฺสคติยํ. **ปญฺจภการยุโต** ปญฺจหิ ภการคเณหิ ยุตฺโต **ครุ** ปาทนฺเต ฐิโต ครุวณฺโณ **เจ** ยทิ สิยา, สา คาถา **อิห** ฉนฺทสิ อสฺสคติ นาม. อพฺโพจฺฉินฺนํ ปวตฺตานํ ปญฺจนฺนํ ภคณานํ เวควนฺตตฺตา เวควโต อสฺสสฺส หยสฺส วิย คติ ยสฺสา สา อสฺสคติ.

๑๗๐. มณิกปฺปลตายํ. **นชรภภา** กมฺปวตฺตา นชรภภอิติ ปญฺจคณา, **คยุตฺตา** ปาทนฺตครุนา ยุตฺตา สิยุํ, ตทา สา คาถา มณิกปฺปลตา นาม. มณีนํ กปฺเปหิ กปฺปกปฺเปหิ ยุคยุเคหิ จตุกฺกจตุกฺเกหิ โสฬสหิ มณีหีตฺยตฺโถ. จิตา อาลิมฺพิตา ลตา วลฺลิ วิย วณฺณานํ กปฺปกปฺเปหิ รจิตา พนฺธิตา อุจฺจาริตา สทฺทสนฺตติ ยสฺสา สา มณิกปฺปลตา.

๑๗๑. พฺรหฺมรูเป. ปญฺจนฺนํ **มานํ** มคณานํ **สํโฆ** สมูโห อนฺเต **โค** ครุ เอโก สิยา, **ตํ** ปชฺชํ **พฺรหฺมาทฺยํ** พฺรหฺมสทฺทสฺส อาทิวนฺตํ รูปํ นาม โหติ, พฺรหฺมรูปํ นามาติ วุตฺตํ โหติ. พฺรหฺมสทฺโท อาทิมฺหิ ยสฺส สทฺทสฺส โส พฺรหฺมาทิ, รูปสทฺโท. อิการสฺส ยการํ กตฺวา นปุํสกํ รูปสทฺทํ ปชฺชญฺจ อเปกฺขิตฺวา สิวจนสฺส อมาเทเส กเต พฺรหฺมาทฺยนฺติ สิทฺธํ. ลหุรหิตครูหิ โยคโต พฺรหฺมุโน รูปํ โทสรหิโต วณฺโณ วิย สณฺฐาโน วิย วา รูปํ ลหุโทสรหิโต ครุสงฺขาโต วณฺโณ สณฺฐาโน วา ยสฺส ตํ พฺรหฺมรูปํ.

๑๗๒. วรยุวติยํ. ยสฺสํ **โภ** ภคเณโก **รยนา** รคณยคณนคณา **นคา จ** นคณครู จ กมา ภวนฺติ, ตทา อยํ คาถา วรยุวติ นาม โหติ. ปาเยน สุขุจฺจารเณหิ ลหุวนฺเตหิ ยุเวหิ ตรุเณหิ ภาทิคเณหิ โยคโต วรา รูปสณฺฐานาทิโสภเนน ปวรา ยุวติ โยพฺพนสมฺปนฺนา ตรุณี วิยาติ วรยุวติ.

โสฬสกฺขรา คาถา จุทฺทส โหนฺติ. **อฏฺฐีติ** ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อตฺตโน คเณหิ อสติ ภวติ ทิปฺปติ วาติ อฏฺฐิ.

อิติ อฏฺฐิฉนฺโท.

๑๗๓. อตฺยฏฺฐิฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **รเส**อิจฺยาทิ. ตตฺถ สิขริณิยํ ยตฺถ ปติปาทํ โย จ โม จ โน จ โส จ โภ จ โล จ **ยมนสภลา**, **โค** ครุวณฺเณโก จ กมา ภวนฺติ, ตทา สา **รเส** ฉฏฺเฐ **รุทฺเท** เอกาทสเม จ **ฉินฺนา** ยติ สิขริณี นาม คาถา. สิขเรน กูฏสทิเสน ลหุภูตวณฺเณน อาทิมฺหิ โยคโต สิขริณี. ถิยมินี, นสฺส จ โณ. อถวา ปุริมโต เอกกฺขราธิกตฺตา ตสฺส อธิเกกกฺขรสฺส สิขรภูตตฺตา สิขรํ กูฏํ ยสฺสา อตฺถีติ สิขริณี.

๑๗๔. ปจวิยํ. **ชสา จ** ชคณสคณา จ **ชฺสยา** ชคณสคณยคณา จ **ลคา** ลหุครู จ ตํ ยทิ กมา สิยุํ, สา คาถา **วสุคฺคหยติ** วสูหิ อฏฺฐหิ คเหหิ นวหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา ยติ ปถวี นาม. ปุริมาหิ อฏฺฐฺยาทิฉนฺทคาถาหิ คเณน ปจวี วิย ปุถุ หุตฺวา ชาตาติ ปจวี.

๑๗๕. วํสปตฺตปติเต. **ภรนภนลคา** ภรนภนอิติ ปญฺจ คณา ลหุครู จ กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **ทิสฺมุนิทิสาหิ** ทสหิ มุนีหิ สตฺตหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนํ วํสปตฺตปติตํ นาม. **กฺวจิ** กตฺถจิ วํสปตฺตปติตาอิติ จ วํสทลํอิติ จ วุตฺตนฺติ โยชฺชํ. วํสปตฺตปติตสทฺโท นปุํสกลิงฺโค สตฺตทสกฺขรปาทเก ฉนฺโทเภเท วตฺตติ. วํสสฺส เวณุสฺส สาลรุกฺขสฺส วา ปตฺเต ปณฺเณ ปติโต ชลพินฺทุสทฺโท วิย อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ วํสปตฺตปติตํ.

๑๗๖. มนฺทกฺกนฺตายํ. **โม** มคเณโก **ภนา** ภคณนคณา **โต** ตคเณโก, **ตคา** ตคณครู **โค** ครุ เอโก กมา สิยา, สา คาถา **อมฺพุธิรสหยา** อมฺพุธีหิ จตูหิ รเสหิ ฉหิ หเยหิ สตฺตหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา มนฺทกฺกนฺตา นาม. มคณครุมิสฺสยคณครูหิ โยคโต มนฺทา คมฺภีรสรวตี จ สา ตีหิ ยตีหิ ยุตฺตตฺตา สวนียตฺตา จ กนฺตา กญฺญา วิย กนฺตา กามิตา จาติ มนฺทกฺกนฺตา. กสฺส ทฺวิตฺตํ.

๑๗๗. หริณิยํ. โน จ โส จ โม จ โร จ โส จ โล จ **นสมรสลา**, **โค** ครุ เอโก กมา ภวติ, สา คาถา **ฉพฺเพเท** ฉฏฺเฐ เวเท จตุตฺเถ จ **หเย** สตฺตเม จ วณฺเณ ฉินฺนา หริณี นาม **มตา** เญยฺยาตฺยตฺโถ. มจฺจานํ ชีวิตํ หรติ สีเลนาติ หริ, วาสุเทโว. โส วิย ตีหิ ยตีหิ รจิตตฺตา สุณนฺตานํ มนํ หรติ สีเลนาติ หริณี. ถิยมินี, นสฺส ณตฺตํ. อถวา หรียตีติ วจนตฺเถน หริโณ มิโค วิย มาทิคเณหิ ยตีหิ จ โยคโต หรียเต ฉนฺทญฺญูหีติ หริณี. ถิยมี.

๑๗๘. นทฺทฏฺเก. **นชภชชา** นชภชชอิติ ปญฺจ คณา **ลคาปิ** จ ลหุครูปิ จ กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **อิห** อตฺยฏฺฐิฉนฺทสิ นทฺทฏฺกํ นาม. นทฺทฏฺกสทฺโท นปุํสกลิงฺโค ฉนฺโทวิเสโส. นทฺทํ นทฺทนํ สทฺทํ อฏฺติ คจฺฉติ ปวตฺเตตีติ นทฺทฏฺกํ. โก.

๑๗๙. โกกิลเก. **นชภชชา** ปญฺจ คณา **ลคา** ลหุครู จ กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **หยุตุโจยติ** หเยหิ สตฺตหิ อุตูหิ ฉหิ จตูหิ จ วณฺเณหิ ยติ ฉินฺนํ โกกิลกํ นาม. **กฺวจิ** กตฺถจิ วนโกกิลกนฺติ วุตฺตนฺติ. โกกิลสกุโณ วิย กุกติ อตฺตโน นาเทน สตฺตานํ มนํ คณฺหาตีติ โกกิโล. ตเทว โกกิลกํ, ปชฺชํ. อิธ ปน ปุพฺพปชฺชโต ยติยุตฺตมตฺตเมว นานํ.

๑๘๐. หาริณิยํ. **มภนมา** จตฺตาโร คณา **โย** ยคเณโก **ลคา** ลหุครู จ เจ กมา ภวนฺติ, ตทา สา **เวโทตฺวสฺเส** เวเท จตุตฺเถ อุตฺมฺหิ ฉฏฺเฐ อสฺเส สตฺตเม จ วณฺเณ **ยติ** ฉินฺนา หาริณี นาม คาถา. มโนหเรน ยติตฺตเยน โยคโต หาริณี.

๑๘๑. ภารกฺกนฺตายํ. **มภา** มคณภคณา **นรสา** นคณรคณสคณา **ลคา** ลหุครุ จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา **ยุครสหเย** จตุตฺเถ ฉฏฺเฐ สตฺตเมว จ วณฺเณ ฉินฺนาตฺยชฺฌาหาโร, ภารกฺกนฺตา นาม. ปุริเมน มภนคณตฺตยสฺส ลหุครุทฺวยสฺส ยติตฺตยสฺส จ สทิสตฺตา ตโต ภาโร หรนฺโต วิย ปวตฺโต ยถาวุตฺตมคณาทิโก ยสฺส โส ภาโร, สิโลโก. โส จ ยถาวุตฺตยตีหิ โยคโต กนฺตา กญฺญา วิย กมนียวุตฺติตาย กนฺตา จาติ ภารกฺกนฺตา. อถวา ตีหิ ยตีหิ รจิตตฺตา ภาเรน ครุเกน อติสเยน กมียเตติ ภารกฺกนฺตา. กสฺส ทฺวิตฺตํ.

๑๘๒. หริมฺหิ. ยสฺส **รสยุคหยฉินฺนา** ฉหิ จตูหิ สตฺตหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา ยติ

โน นคเณโก ปุน **โน** นคเณโก **มรา** มคณรคณา ตโต ปรํ **สลคา** สคณลหุครู จ ภวนฺติ, โส สิโลโก หริ นาม. สตฺตานํ ชีวิตํ หรตีตฺยตฺเถน หริ วาสุเทโว วิย สุณนฺตานํ มนํ หรติ ยติตฺตยยุตฺตตฺตาติ หริ. ริกาโร เอตฺถ ปาทนฺตครุสญฺโญ.

๑๘๓. กนฺตายํ. **ยภา** ยคณภคณา **นรสา** นคณรคณสคณา **ลคา** ลหุครู จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา **ยุครสหเย** จตุตฺเถ ฉฏฺเฐ สตฺตเม จ วณฺเณ ฉินฺนาตฺยชฺฌาหาโร, กนฺตา นาม ภเวติ โยชฺชํ. ตีหิ ยตีหิ รจิตตฺตา กนฺตา กญฺญา วิย กมนียวุตฺติตายาติ กนฺตา.

๑๘๔. อติสาลินิยํ. **สสชา** สคณทฺวยชคณา **ภชยุตา** ปเรหิ ภคณชคเณหิ ยุตฺตา สเจ ภวนฺติ, **ตโต** เตหิ ปญฺจคเณหิ ปรํ **คา** เทฺว ครโว สเจ ภวนฺติ, สา คาถา อติสาลินี นาม. ยติรหิตตฺตา ปุริเมหิ อติสโย สาโร อุจฺจารณชโว อตีโต วา วิคโต สาโร อสกึ สชสงฺขาตานํ ครุมิสฺสคณานํ อนฺตครูนญฺจ สุขุจฺจารณตฺตา วา อติปสํสิตพฺโพ สาโร ยสฺสา สา อติสาลินี. รสฺส ลตฺตํ. ยถา อฏฺฐสาลินีติ.

๑๘๕. จิตฺรเลขายํ. **สสชา** สคณทฺวยชคณา **ภฺชคคา** ภคณชคณา เทฺว ครโว จ กมา ภวนฺติ, สา คาถา **ทสสฺสกา** ทสหิ สตฺตหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา จิตฺรเลขา นาม ภวตีติ โยชฺชํ. ทฺวีหิ ยตีหิ โยเคน ปุริมโต จิตฺตตฺตา จิตฺรา เลขา ราชิ วิยาติ จิตฺรเลขา.

๑๘๖. ปญฺจจามเร. **ชรา** ชคณรคณา ปุน **ชรา** ชคณรคณา **ชคา จ** ชคณครู จ **โล จ** ลหุ จ เอโก ยทิ กมา ภวติ, ตํ ปชฺชํ ปญฺจจามรํ นาม **ภเวยฺย** ภวตีตฺยตฺโถ. วจนตฺโถ คณลกฺขณญฺจ เหฏฺฐา อฏฺฐิฉนฺทสิ ปญฺจจามรคาถายํ วุตฺตสทิสํ. อิธ ปน เอกลหุวาธิกเมว นานํ.

สตฺตรสกฺขรา คาถา จตุทฺทส โหนฺติ. **อตฺยฏฺฐี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อฏฺฐิโต อติกฺกนฺตา อตฺยฏฺฐิ.

อิติ อตฺยฏฺฐิฉนฺโท.

๑๘๗. ธิติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **อกฺขุตฺวสฺเสย**มิจฺจาทิ. ตตฺถ กุสุมิต-ลตาเวลฺลิตายํ ยตฺถ ปติปาทํ **มฺตา** มคณตคณา ตโต **นยา** นคณยคณา อนฺเต **ยา**

เทฺว ยคณา จ ภวนฺติ, **อกฺขุตฺวสฺเส** อกฺขมฺหิ ปญฺจเม อุตฺมฺหิ ฉฏฺเจ อสฺเส สตฺตเม จ วณฺเณ วิจฺฉินฺนาติ เสโส. **อยํ** คาถา กุสุมิตลตาเวลฺลิตา นาม. กุสุเมน ปุปฺผสทิเสน คณกฺกมยติตฺตเยน อิตา สหคตา ตํ วา อิตา คตา ปตฺตาติ กุสุมิตา. สา จ อคฺเค ยคณตฺตเยน เวลฺลิตคฺคลตาสทิสตฺตา ลตา เวลฺลิตา จาติ กุสุมิตลตาเวลฺลิตา.

๑๘๘. นนฺทเน. **นชภชรา จ** เอเต ปญฺจ คณา จ **โร** รคเณโก จ กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **สิวหเย** สิเว เอกาทสเม หเย สตฺตเม จ วณฺเณ **วิจฺฉินฺนกํ** ปทวิรมนํ นนฺทนํ นาม. สรูปคเณหิ ทฺวีหิ ยตีหิ จ ยุตฺตตฺตา นนฺทนวนํ วิย นนฺทนตฺเถนาติ นนฺทนํ.

๑๘๙. นาราเจ. **นนรจตุกฺกสชฺชนฺตุ** นคณทฺวเยน ตโต รคณจตุกฺเกน จ สชฺชิตํ รจิตํ ปชฺชํ ปน **อิห** อิมสฺมึ ธิติฉนฺทสิ นาราจํ นาม **อาจิกฺขเร** อาจิกฺขนฺติ กวโย. สา คาถา กฺวจิ มหามาลิกาอิติ วุตฺตาติ. นาราจานํ สพฺพโลหมยวาณานํ สมูโห วิย นรคณานํ สมูโห ยสฺส โส นาราโจ.

๑๙๐. ตารกาลสาสุ. **ตฺยธิกทสยติโก**ติ อธิเกหิ ทสหิ เตรสหีตฺยตฺโถ, วิจฺฉินฺโน นาราโจ เอวํนามโก อนนฺตเร วุตฺโต สิโลโก ตารกาอิติ วุตฺตา. **ทสวสุยติโก** ทสหิ วสูหิ จ **ยติโก** วิจฺฉินฺโน โส นาราโจ สิโลโก ลสาอิติ จ **วุตฺตา** กถิตาตฺยตฺโถ. อตฺตโน ลกฺขณํ ตรณโต นรคเณหิ จ โรจนโต ตารา นกฺขตฺตํ วิยาติ ตารา. สาว ตารกา. ยถา- วิปฺพุพกนฺติ. ลสา โอสธิ วิย นรคเณหิ ลสติ ทิปฺปตีติ ลสา. ทฺวีหิ ยตีหิ โยคโต ลสิตพฺพา ปิยายิตพฺพา กามิตพฺพาติ วา ลสา. อาจริเยเนตฺถ ตาสํ ลกฺขณเมว ทสฺสิตํ. น ลกฺขฺยํ เนยฺยตฺตา คมฺยมานตฺตา จ. อปิจ **ตฺยธิกทสฉิทา นนา โร จตุกฺโก สเจ ตารกา, วสุทสหิ ฉิทา จ นา โร จตุกฺโก คโณยํ ลสา**. ตตฺถ ยสฺสํ สเจ ยทิ **ตฺยธิกทสฉิทา**, **นนา** เทฺว นคณา, **จตุกฺโก** โร รคโณ จ สิยา, สา คาถา ตารกา นาม. **วสุทสหิ ฉิทา** จ วสูหิ ทสหิ จ ฉินฺนา **นา** เทฺว นคณา **จตุกฺโก** โร รการคโณ จ สิยา, อยํ คาถา ลสา นามาติ โยชนา.

๑๙๑. จิตฺรเลขายํ. ยตฺถ **โม** มคโณ **โภ** ภคโณ **โน** นคโณ ตโย **ยคณา** ยการคณา จ **เจ** ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา จิตฺรเลขา นาม ภวตีติ โยชนา. วจนตฺโถ เหฏฺจา วุตฺตนโยว.

๑๙๒. สทฺทูลลลิเต. **โม** มคโณ **โส** สคโณ **โช** ชคโณ **สตสา** สคณตคณสคณา จ ภวนฺติ, ตทา ตํ ปชฺชํ **ทิเนสุตุฉิทํ** ทิเนเสหิ ทฺวาทสหิ อุตูหิ ฉหิ จ วณฺเณหิ วิจฺฉินฺนํ สทฺทูลลลิตํ นาม. มสาทิคเณหิ โยคโต สทฺทูลสฺส ทีปิโน พยคฺฆสฺส วา ลลิตํ วิลาโส วิย ลลิตํ อุจฺจารณสทฺทวิลาโส ยสฺส ตํ สทฺทูลลลิตํ.

๑๙๓. หริณปฺลุตายํ. **มฺสา** มคณสคณา **ชา** เทฺว ชคณา **ภฺรา** ภคณรคณา สิยุํ, **วสุปญฺจเก** อฏฺฐสุ ปญฺจเก จ **ยติ** ปทจฺเฉโท จ สิยา, สา คาถา หริณปฺลุตา นาม. มาทิคเณหิ โยคโต หริณสฺส มิคสฺส ปฺลุตํ คติ วิย คติ คมนํ ยสฺสา สา หริณปฺลุตา.

๑๙๔. อสฺสคติยํ. **ปญฺจภการยุโต** ปญฺจหิ ภการคเณหิ ยุตฺโต **สคโณ** ปาทนฺโต สการคโณ **ยทิ** เจ สิยา ภเวยฺย, สา คาถา อสฺสคติ นาม. วจนตฺโถ เหฏฺฐา อสฺสคติคาถายํ วุตฺโตว. ตตฺถ ปาทนฺตครุฏฺฐาเน อิธ สคณฏฺฐิตเมว วิเสโส.

๑๙๕. สุธายํ. **ตกฺเก** ฉฏฺเจ ปุน **ตกฺเก** ฉฏฺเจ **รเส** ฉฏฺเจ จ **ยติ** ปทจฺเฉโท ยทิ สิยา, **โย** ยคโณ **โม** มคโณ **นสตสา** นคณสคณตคณสคณา จ ยทิ สิยุํ, ตทา สา คาถา สุธา นาม. สเมหิ ยตีหิ ลหุครูหิ จ โยเคน อติวิย มธุรตฺตา สุธา อมตํ วิยาติ สุธา.

๑๙๖. จิตฺรเลขายํ. **วณฺณสฺเส** วณฺเณ เอกาทสเม อสฺเส สตฺตเม จ ปทจฺเฉโทติ เสโส. **มนนตตมการา** กมปฺปวตฺตา มนนตตมอิติ ฉคฺคณา จ **สเจ** ยทิ ภวนฺติ, อยํ คาถา จิตฺรเลขา นาม โหตีติ ปโยชนา. วจนตฺโถ ปเนตฺถ วุตฺตนโยว.

๑๙๗. ภมรปทเก. **โภ** ภคโณ **รนนา** รคณนคณนคณา **นสา** นคณสคณา จ ภวนฺติ, **อิทํ** ปชฺชํ ภมรปทกํ นาม **อภิหิตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. ปุปฺผมตฺถเก ภมตีติ ภมโร, มธุกโร. สมปชฺเช คณสฺส ภมนกรตฺตา ภมรสทิสํ ปทํ โกฏฺฐาโส ภาทิคโณ ยสฺส ตํ ภมรปทํ. ตเทว ภมรปทกํ.

๑๙๘. สทฺทูเล. **มาสฉกฺกยติ** มาเสหิ ทฺวาทสหิ ฉกฺเกน จ ปทจฺเฉโท, **โม** มคโณ **โส** สคโณ **ชสา** ชคณสคณา **โร** รคโณ **โม** มคโณ จ เจ สิยา, ตํ ปชฺชํ สทฺทูลํ นาม **วท** กเถหีตฺยตฺโถ. สรตีติ สทฺทูโล. อูโล. สทฺเทน อุลติ คจฺฉตีติ วา สทฺทูโล ทีปิ, พยคฺโฆ วา. โส วิย มาทิโยคโต อตฺตโน อุจฺจารณสทฺเทน อุลติ คจฺฉติ ปวตฺตตีติ สทฺทูลํ, ปชฺชํ.

๑๙๙. เกสเร. **อตฺถสฺสสฺเส ยติ** อตฺเถ จตุตฺเถ อสฺเส สตฺตเม จ ปุน อสฺเส สตฺตเม จ ปทจฺเฉโท, **มภนยรา** มภนยรอิติ ปญฺจคณา อนฺเต **โร** รคโณ จ **เจ** ยทิ ภวติ, **อิทํ** ปชฺชํ เกสรํ นาม. เกสรสฺส อติสยปุปฺผเกน สรสทิเสน มาทิคเณน ยตีหิ จ โยคโต เกสโร วิยาติ เกสรํ, ปชฺชํ.

๒๐๐. จเล. **มฺภา** มคณภคณา **นฺชา** นคณชคณา **ภฺรา** ภคณรคณา จ **เจ** ยทิ ภวนฺติ. **อิทํ** ปชฺชํ **ยุคสฺสมุนิจฺฉิทํ** ยุเคหิ จตูหิ อสฺเสหิ สตฺตหิ มุนีหิ สตฺตหิ จ วิจฺฉินฺนํ จลํ นาม **อุทิตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. ปาเยน คณวิสมตฺตา จลติ กมฺปตีติ จลํ. จโล กมฺปมาโน อุจฺจารณสทฺโท วา ยสฺส ตํ จลํ.

๒๐๑. ลาลสายํ. **ตนา** ตคณนคณา **โร** รคโณ **ตโย รา** จ ตโย รการาคณา จ เจ ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา **เสกา วสุวิรมา** สหเอกา อฏฺฐวณฺณวิรมา, นววณฺณวิรมาติ วุตฺตํ โหติ. ลาลสา นามาติ โยชฺชํ. ลสติ ลสฺสตีติ ลาลสา. คพฺภินิโทหโฬ. ลส ปิหายนฺติ ธาตุ. วุตฺติสญฺเณสา. อถวา ตาทิคเณหิ ลสติ ทิพฺพตีติ ลาลสา. ลส ทิตฺติยํ, ลสฺส อพฺภาโส.

๒๐๒. คเชนฺทลตายํ. **นนรา** นคณนคณรคณา **ภรา** ภคณรคณา **โส** สคโณ จ ยทิ ภวติ, อยํ คาถา **ทสยติ** ทสวณฺเณหิ ฉินฺนา คเชนฺทลตา นาม. **คเชนฺทลตา**ติ ฉนฺโทเภโท. อถวา คชานํ นาคานํ อินฺโท คเชนฺโท, หตฺถิเภโท. ลหุครูนํ หตฺถิสณฺฐาน-สทิสตฺตา คเชนฺโท จ โส อวิจฺเฉทปฺปวตฺติวเสน ทีฆสนฺตานตฺตา ลตา วลฺลิ จาติ คเชนฺทลตา.

๒๐๓. สีหวิปฺผุชฺชิเต. **โม** มคโณ ปุน **โม** มคโณ **ภมยา** ภคณมคณยคณา **โย** ยคโณ จ เจ สิยา, **ตํ** ปชฺชํ **ภูตฺตฺวสฺเส** ปญฺจเม ฉฏฺเฐ สตฺตเม จ วิจฺฉินฺนนฺติ เสโส, สีหวิปฺผุชฺชิตํ นามาติ โยชฺชํ. ตีหิ มคเณหิ ครุวนฺเตหิ จ ภาทิคเณหิ โยคโต สีหสฺส มิคินฺทสฺส วิปฺผุชฺชิโต คชฺชิตนาโท วิย วิปฺผุชฺชิโต อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ สีหวิปฺผุชฺชิตํ.

๒๐๔. หรนตฺตเน. **โร** รคโณ **สชา** สคณชคณา **ชภรา** ชคณภคณรคณา จ สิยุํ, ตํ ปชฺชํ **วสูสุฉินฺนกํ** วสูหิ อฏฺฐหิ อุสูหิ ปญฺจหิ ปุน อุสูหิ ปญฺจหิ จ วิจฺฉินฺนํ หรนตฺตนํ นาม. **กฺวจิ** กตฺถจิ วิพุธปฺปิยาอิติ วุตฺตา. สุนฺทเรหิ ครุมิสฺสคเณหิ ทฺวีหิ

ยตีหิ จ โยคโต หรสฺส มหิสฺสรสฺส นตฺตนํ นจฺจํ วิย โสภณํ คณยติลกฺขณํ ยสฺส ตํ หรนตฺตนํ.

๒๐๕. กีฬาจกฺเก. **ยมา** ยคณมคณา **โย** ยคโณ **ตโย จาปิ ยการา** ยคณา เจ ยทิ **เหยฺยุํ** ภเวยฺยุํ, **อิทํ** ปชฺชํ กีฬาจกฺกํ นาม. อาทิมชฺฌาวสาเนสุ ยคเณหิ สรูเปหิ รจิตตฺตา กีฬนตฺถํ กตํ จกฺกํ วิยาติ กีฬาจกฺกํ.

๒๐๖. จนฺทเลขายํ. **เวทงฺคนฺเต** เวเท จตุตฺเถ องฺเค สตฺตเม อนฺเต ปาทนฺเต จ **ยติ** วิจฺฉินฺโน, **มภนยยา** มภนยยอิติ ปญฺจ คณา **โย** จ ยคโณ จ เจ ภวติ, สา คาถา จนฺทเลขา นาม. วจนตฺโถ เหฏฺฐา วุตฺตนโยว.

๒๐๗. หีรเก. **ภสนชนา** จ ภสนชนอิติ ปญฺจ คณา จ รคโณ จ เอโก สิยา, **ตํ** ปชฺชํ **อิห** ธิติฉนฺทสิ หีรกํ นาม **อุทิตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. หิโนติ ปวตฺตตีติ หีรโก, มณิวิเสโส. ปชฺชสญฺเญสา. อถวา ภาทิคเณหิ หิโนติ วุทฺธิภาวํ คจฺฉตีติ หีรกํ.

อฏฺฐารสกฺขรา คาถา วีสติ โหนฺติ. **ธิตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อตฺตโน คณํ ธาเรตีติ ธิติ.

อิติ ธิติฉนฺโท.

๒๐๘. อติธิติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **รโส**จฺจาทิ. ตตฺถ เมฆวิปฺผุชฺชิตายํ ยตฺถ ปติปาทํ **ยมนสรรา** ยมนสรรอิติ ฉคฺคณา **โค** ครุ จ เอโก สิยา, สา คาถา **รโสตฺวสฺสจฺฉินฺนา** รเสหิ ฉหิ อุตูหิ ฉหิ อสฺเสหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา เมฆวิปฺผุชฺชิตา นาม. ยมาทิคเณหิ โยคโต เมฆสฺส วลาหกสฺส วิปฺผุชฺชิโต คชฺชิตสทฺโท วิย วิปฺผุชฺชิโต อุจฺจารณสทฺโท ยสฺสา สา เมฆวิปฺผุชฺชิตา.

๒๐๙. ฉายายํ. **ยมนสตตา** ยมนสตตอิติ ฉคฺคณา **โค** จ ครุ จ เอโก สิยา, อยํ คาถา **รโสตฺวสฺสจฺฉินฺนา** ฉหิ ปุน ฉหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา ฉายา นาม. ปุริมา ยคณ-ครุยตีนํ สทิสตฺตา รคณทฺวยฏฺฐาเน ตคณทฺวยสฺสาสทิสภาเวปิ ครุลหูนํ วิสมาภาวโต ตสฺสา ฉายา ปฏิพิมฺพา ปฏิรูปกา วิยาติ ฉายา. อถวา ตีหิ ยตีหิ โยคโต ปริสฺสมํ ฉินฺทตีตฺยตฺเถน ฉายา วิย อุจฺจารณสฺสาหวิสมํ ฉินฺทตีติ ฉายา, คาถา.

๒๑๐. สทฺทูลวิกฺกีฬิเต. ยตฺถ **อกฺกสฺเสหิ** ทฺวาทสหิ สตฺตหิ จ **ยติ** ปทจฺเฉโท, **มฺสชา** มคณสคณชคณา **สตตคา** สคณตคณทฺวยครู จ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ สทฺทูล-วิกฺกีฬิตํ นาม. มฺสชาทิโยคโต สทฺทูลสฺส ทีปิโน พฺยคฺฆสฺส วา วิกฺกีฬิตํ วิรูโป วิวิโธ วา กีฬาสทิโส อุจฺจารณสทฺโท ยสฺส ตํ สทฺทูลวิกฺกีฬิตํ.

๒๑๑. สุรสายํ. **โม** มคโณ **โร** รคโณ **โภ** ภคโณ **โน** นคโณ **ยนา** ยคณนคณา **โค** ครุ จ เจ ภวติ, **สา ตุ** สา ปน คาถา **หยมุนิอุสุ** สตฺตหิ สตฺตหิ ปญฺจหิ จ ฉินฺนา สุรสา นาม. มาทิคเณหิ ตีหิ ยตีหิ จ รจิตตฺตา สุนฺทโร มธุโร รโส รสวนฺโต คโณ ยสฺสา สา สุรสา.

๒๑๒. ผุลฺลทาเม. **โม** มคโณ **คา** เทฺว ครโว **นา** เทฺว นคณา **ตา** เทฺว ตคณา **คา** เทฺว ครโว จ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **อุสฺสุหยตุรเค** ปญฺจเม สตฺตเม สตฺตเม จ วณฺเณ **ฉินฺนกํ** วิจฺฉินฺนํ ผุลฺลทามํ นาม. **กฺวจิ** กตฺถจิ ปุปฺผทามนฺติ วุตฺตนฺติ. ปาเยน ยมเกหิ คเณหิ โยคโต ผุลฺโล วิกสิโต ทามสณฺฐานสทิโส คโณ ยสฺส ตํ ผุลฺลทามํ.

๒๑๓. ปญฺจามเร. **นคณยุคลโต** นคณทฺวยโต ปรํ **รชา** รคณชคณา ตโต **รชา** จ รคณชคณา จ อนฺเต **โค** จ ครุ จ เอโก ภวติ, ตทา โส สิโลโก ปญฺจามโร นาม. วจนตฺโถ วุตฺตนโยว.

๒๑๔. พิมฺเพ. **โม** มคโณ **โต** ตคโณ **นสา** นคณสคณา **โต** ตคโณ **ตคา** ตคณครู จ สิยุํ, ตํ ปชฺชํ **อุสฺสุมุนิตุรเค** ปญฺจเม สตฺตเม สตฺตเม ฉินฺนํ พิมฺพํ นาม. มญฺญเต ญายเต อเนเนติ พิมฺพํ, มณฺฑลํ. มนโต วปจฺจโย. นิปาตนา มสฺส โพ, อสฺสิ, นสฺส โม, วสฺส โพติ รูปสิทฺธิ. ตํ วิยาติ พิมฺพํ.

๒๑๕. มกรนฺทิกายํ. **ยมา** ยคณมคณา **โน** นคโณ **สฺชา** สคณชคณา **ชฺคา** ชคณครู จ **เจ** ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา ฉสุ ฉสุ **หเย** สตฺตสุ จ **ฉิทา** วิจฺฉินฺนา มกรนฺทิกา นาม. มกฺขิกา รมนฺติ ยสฺมินฺติ มกรนฺโท, มธุ. มกรนฺโท วิย ฉนฺทญฺญูโน รมนฺติ เอตฺถาติ มกรนฺโท, ยาทิคโณ. ตสฺมึ นิยุตฺตา เตน วา สมนฺนาคตา มกรนฺทิกา.

๒๑๖. มณิมญฺชริยํ. **ยภา** ยคณภคณา **นฺยา** นคณยคณา **ชา** เทฺว ชคณา โค ครุวณฺโณ จ ภวติ, อยํ คาถา **ทฺวิทสหยฉิทา** ทฺวีหิ ทสหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา

มณิมญฺชรี นาม. มณินา วิภูสิตา มญฺชรี กุสุมาลา วิย ยาทีหิ ตีหิ ยตีหิ จ โยคโตติ มณิมญฺชรี.

๒๑๗. สมุทฺทตตายํ. **ชสา** ชคณสคณา **ชฺสตภคา** ชคณสคณตคณภคณครู จ ภวนฺติ, สา คาถา **คชมฺพุธิหเย** อฏฺฐเม จตุตฺเถ สตฺตเม จ ฉินฺนา สมุทฺทตตา นาม สํ สุฏฺฐุ มจฺฉมการานํ ปีติโสมนสฺสํ อุเทติ ปสวตีติ สมุทฺโท, อุทธิ. สํปุพฺพ-อุท ปสวเนติ ธาตุ. ตโนติ วิตฺถาเรตีติ ตตํ, วิตฺถตํ. ตนุ วิตฺถาเรติ ธาตุ, ตปจฺจโย, นโลโป. สมุทฺทสฺส ตตนฺติ ตถา. อยมฺปิ สมุทฺทตตํ วิย ชาทิคณสฺส อุจฺจารณสทฺทสฺส ตตตฺตา สมุทฺทตตา.

เอกูนวีสตฺยกฺขรา คาถาโย ทส โหนฺติ. **อติธิตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ธิติโต อติกฺกนฺตา อติธิติ.

อิติ อติธิติฉนฺโท.

๒๑๘. กติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **โม โร**จฺจาทิ. ตตฺถ สุวทนายํ ยตฺถ ปติปาทํ **โม** มคโณ **โร** รคโณ **โภ** ภคโณ **โน** นคโณ **ยภา** ยคณภคณา **ลฺคา** ลหุครุ จ **เจ** ยทิ ภวนฺติ, สา คาถา **มุนิหยฉฉิทา** สตฺตหิ สตฺตหิ ฉหิ จ วณฺเณหิ ฉินฺนา สุวทนา นาม. มาทีหิ ยตีหิ จ ยุตฺตตฺตา สุนฺทรํ วาจํ วทนฺติ ภาสนฺเตฺยตาย อุจฺจารนฺตาติ สุวทนา.

๒๑๙. คีติกายํ. **สชชา** สคณชคณชคณา **ภรา** ภคณรคณา **สลคา** สคณ-ลหุครุ จ ยทา กมา ภวนฺติ, ตทา สา คาถา **ขลุ** เอกนฺเตน คีติกา นาม **กถิตา** ภาสิตาตฺยตฺโถ. สาทิคเณหิ คียติ อุจฺจาริยตีติ คีติ. สาว คีติกา.

๒๒๐. วุตฺเต. **รชา** รคณชคณา ปุน **รชา** รคณชคณา ตโต **รชา จ** รคณ-ชคณา จ **โค จ** ครุวณฺโณ จ **โล จ** ลหุวณฺโณ จ กมา ภวติ, **อีทิสนฺตุ** อีทิสํ ปชฺชํ ปน นามโต วุตฺตํ นาม. ราทิคเณหิ วุจฺจเตติ วุตฺตํ.

๒๒๑. โสภายํ. โย จ โม โน จ โน จ โต จ โต จ โค จ **ยมนนตตคา**, **โค** จ ครุ ภวติ, สา คาถา **รสสฺสสฺสจฺฉินฺนา** ฉหิ สตฺตหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนา **โสภา**ติ โสภา นาม **วุตฺตา** กถิตาตฺยตฺโถ. ยาทิคเณหิ ตีหิ ยตีหิ จ รจิตตฺตา สุนฺทรํ ภาติ ทิพฺพตีติ โสภา.

๒๒๒. สุวํสายํ. **มรภนา** มคณรคณภคณา **ตทฺวยํ** ตคณทฺวยํ **คทฺวยญฺจ** ครุวณฺณทฺวยญฺจ **ยทิ** เจ ภวติ. สา คาถา สุวํสา นาม **อาขฺยาตา** กถิตาตฺยตฺโถ. วํโส วิย สุนฺทเรหิ มาทิคเณหิ วโนติ ปตฺถรตีติ สุวํสา. ถิยมา. อถวา ปุริมาย ปาเยน สทิสคณตฺตา สุนฺทโร วํโส อนฺวโย ยสฺสาติ สุวํสา.

๒๒๓. มตฺเตภวิกฺกีฬิเต. **สภรา** สคณภคณรคณา **โน** นคโณ **มฺยลคา** จ มคณยคณลหุครู จ กมา ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **เตรสฉิทํ** เตรสวณฺเณหิ ฉินฺนํ มตฺเตภวิกฺกีฬิตํ นาม. มตฺโต อิโภ คโช กุญฺชโร มตฺเตโภ, ตสฺส วิกฺกีฬิตสทิโส คโณ อุจฺจารณสทฺโท วา ยสฺส ตํ มตฺเตภวิกฺกีฬิตํ.

วีสตฺยกฺขรา คาถาโย ฉ โหนฺติ. **กตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ยถาวุตฺตคณยตีหิ กรียเตติ กติ.

อิติ กติฉนฺโท.

๒๒๔. ปกติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **โม โร โภ**จฺจาทิ. ตตฺถ สทฺธรายํ ยตฺถ ปติปาทํ **โม** มคโณ **โร** รคโณ **โภ** ภคโณ **โน** นคโณ ตโย **ยา** ยคณา จ ภวนฺติ, ตทา อยํ คาถา **ติมุนิยติยุตา** ตีหิ สตฺตหิ ยตีหิ ยุตา สทฺธรา นาม **กิตฺติตา** กถิตาตฺยตฺโถ. ติกฺขตฺตุํ สตฺตเม ยตีหิ ยุตฺตาติ วุตฺตํ โหติ. สนฺตํ มาคณํ ยติตฺตยญฺจ ธาเรตีติ สทฺธรา. สมวณฺณยติโยเคน รมณียตฺตา สวเน สทฺธํ ปสาทํ ราติ ปวตฺเตตีติ วา สทฺธรา.

๒๒๕. สรสิยํ. **นชภชชา** นชภชชอิติ ปญฺจ คณา **ชรา** ชคณรคณา จ ยทา ภวนฺติ, ตทา สา คาถา **สรสี**ติ สรสี นาม **อวทุํ** อพฺรวุํ **กวิสฺสรา** ปณฺฑิตาตฺยตฺโถ. **กฺวจิ** สลิลนิธิอิติ จ สีหกํอิติ วุตฺตนฺติ โยชนา. รเสหิ รสวนฺเตหิ ครุมิสฺสชาทิคเณหิ สห ปวตฺโต นคโณ ยสฺสา สา สรสี.

เอกวีสตฺยกฺขรา คาถาโย เทฺว โหนฺติ. **ปกตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. ปกฏฺฐํ ปกาเรน วา กรียเตติ ปกติ.

อิติ ปกติฉนฺโท.

๒๒๖. อากติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **โม โม**จฺจาทิ. ตตฺถ หํสิยํ ยตฺถ ปติปาทํ **โม โม โต โน โน โน โส** เอเต สตฺตคณา **ครุ** จ ครุวณฺโณ จ **เจ** ยทิ กมา ภวติ, **วสุภุวนยติ** วสูหิ อฏฺฐหิ ภุวเนหิ จุทฺทสหิ จ ปทจฺเฉโท จ **ยทิ** เจ ภวติ, สา คาถา หํสี นาม. วจนตฺโถ เหฏฺฐา วุตฺตนโยว.

๒๒๗. มทิรายํ. **สตฺตภการยุโต** สตฺตหิ ภการคเณหิ ยุตฺโต **ครุ** ปาทนฺต-ครุวณฺโณ **เจ** ยทิ สิยา, อยํ คาถา **อุฬารตรา** อุฬารานํ เสฏฺฐานํ วิปุลานํ มธุรานํ วา วิเสเสน อุฬารา มทิรา นาม **คทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. ครุมิสฺสภคณานํ ครุโน จ สุขุจฺจารณตฺตา สวนียสรตฺตา จ สทฺทสวเน ตณฺหาวเสน มทิราย วารุณิยาย มชฺชนฺติ เอตายาติ มทิรา.

๒๒๘. ภทฺทเก. **โภ** ภคโณ **รนรา** รคณนคณรคณา **นรา** จ นคณรคณา จ **นครู** นคณครู จ ภวนฺติ, **ทิสากฺกวิรมญฺจ** ทสหิ ทฺวาทสหิ จ วิจฺฉินฺนญฺจ ภวติ, **อิทํ** ปชฺชํ ภทฺทกํ นาม. รมณีเยหิ ภาทิคเณหิ ยตีหิ จ ยุตฺตตฺตา ภทฺทติ โสภติ ภทฺทียเต วา รุจฺจเตติ ภทฺทกํ.

๒๒๙. ลาลิจฺเจ. **โม** มคโณ **สรสา** สคณรคณสคณา **ตชนครู** ตคณชคณ-นคณครู จ ภวนฺติ, **เอตํ** ปชฺชํ ลาลิจฺจํ นาม ภุชคินฺเทน อาจริเยน **ภาสิตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. ลลิตสฺส ภาโว ลาลิจฺจํ. มาทีหิ โยคโต ลาลิจฺจํ สุนฺทรตฺตํ มโนหรตฺตํ ยสฺส ตํ ลาลิจฺจํ.

๒๓๐. มหาสทฺธรายํ. **สชตา** สคณชคณตคณา **นสา** นคณสคณา **รรา** เทฺว รคณา **โค** ครุวณฺโณ จ **เจ** ยทิ ภวติ, **ผณิตุรคหเย** ผณิมฺหิ อฏฺฐเม ตุรเค สตฺตเม หเย สตฺตเม จ ฉินฺโน จ เจ ภวติ, สา คาถา มหาสทฺธรา นาม. ปุริมสทฺธราโต เอกกฺขราตีตตฺตา มหนฺตี สทฺธราติ มหาสทฺธรา.

ทฺวาวีสตฺยกฺขรา คาถาโย ปญฺจ โหนฺติ. **อากตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. เอกกฺขราธิกตฺตา ปุริมโต อา ภุโส กรียเตติ อากติ, อา สกมริยาทาย กรียเตติ วา.

อิติ อากติฉนฺโท.

๒๓๑. วิกติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **นเช**จฺจาทิ. ตตฺถ อทฺทิตนยายํ ยตฺถ

ปติปาทํ **นชภชภา** นชภชภอิติ ปญฺจ คณา **ชภา** ชคณภคณา, **ลหุครู** ลหุครุวณฺณา จ ภวนฺติ, อยํ คาถา อทฺทิตนยา นาม **พุเธหิ** ปณฺฑิเตหิ **คทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. ตํ ปชฺชํ อญฺญตฺร อสฺสลลิตํอิติ วุตฺตนฺติ. ปุริมาหิ คาถาหิ อทฺทํ วุทฺธึ เอติ คจฺฉตีติ อทฺทิตา. อถวา อทียเต พนฺธียเตติ อทฺทิตา, คาถา. ทสฺส ทฺวิตฺตํ. ปาเยน สุขุจฺจารณคเณหิ โยคโต มโนหรํ สุนฺทรลกฺขณํ วา เนตีติ นยา, คาถา. ถิยมา. อทฺทิตา จ สา นยา จาติ อทฺทิตนยา. อถวา อทฺทิตนยาสทฺโท อิตฺถิลิงฺโค ปพฺพติยํ วตฺตติ. วุตฺติสญฺเญสา.

๒๓๒. มตฺตากีเฬ. **มา** เทฺว มคณา **ตฺนา** ตคณนคณา **นา** เทฺว นคณา **โน** นคโณ **ลหุครู จ** ลหุครุวณฺณา จ ภวนฺติ, ตํ ปชฺชํ **วสุอุสุทสยติยุตํ** อฏฺฐหิ ปญฺจหิ ทสหิ จ ยตีหิ ยุตฺตํ มตฺตากีฬํ นาม. มาทีหิ ปริมิตฺตา มตฺตา จ สา ยตีหิ โยคโต กีฬา กีฬาวตี จาติ มตฺตากีฬํ.

๒๓๓. สุนฺทริกายํ. **สทฺวยภา** สคณทฺวยภคณา **สตชา** สคณตคณชคณา **ชลคา** จ ชคณลหุครู จ ภวนฺติ, สา คาถา **อิห** วิกติฉนฺทสิ สุนฺทริกา นาม **ปิงฺคล-นามเกน มุนินา** อิสินา **อุตฺตา** วุตฺตา กถิตาตฺยตฺโถ. สุนฺทเรหิ คเณหิ โยคโต สุนฺทริกา.

เตวีสตฺยกฺขรา คาถาโย ติสฺโส โหนฺติ. **วิกตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. วิเสเสน กรียเตติ วิกติ.

อิติ วิกติฉนฺโท.

๒๓๔. สํกติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุมาห **ภูเต**จฺจาทิ. ตตฺถ ตนฺวิยํ ยสฺสา ปติปาเท **ภูตหยกฺเก** ปญฺจเม สตฺตเม ทฺวาทสเม จ **ยติ** ปทจฺเฉโท, **ภตนสภา** ภต-นสภอิติ ปญฺจ คณา **โภ จ** ภคโณ จ **นยา จ** นคณยคณา จ **ยที** เจ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา ตนฺวี นาม ภวตีติ โยชนา. ตนุ สรีรํ วิย ปุริมคาถาหิ วณฺเณน ตโนติ วิตฺถรติ มหนฺตภาวํ ปาปุณาตีติ ตนุ. ถิยมี, อุสฺส วตฺตํ. ตนฺวี.

๒๓๕. กิรีเฏ. อฏฺฐปิ **ภคณา ยที** เจ ภวนฺติ, **อิทํ** ปชฺชํ **นาม กิรีฏํ** กิรีฏํ นาม **ปิงฺคลนาคมตํ** ปิงฺคลนาคาจริเยน **มตํ** กิล อธิปฺเปตํ กิลาตฺยตฺโถ. โสเภตุเมตฺถ รตนานิ จิกิรียนฺตีติ กิรีฏํ, มกุฏํ. ตํสทิสา ภคณา จิกิรียนฺติ โสเภตุเมตฺถาติ กิรีฏํ.

๒๓๖. ทุมฺมิเล. อฏฺจปิ สคณา ยทิ เจ โหนฺติ, อิทํ ปชฺชํ **อิห** สํกติฉนฺทสิ ทุมฺมิลํ นาม **กวิภิ** ปณฺฑิเตหิ **อุตฺตํ สุทํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. **สุทนฺ**ติ นิปาตมตฺตํ. ลหุพหุเกหิ สคเณเหว รจิตตฺตา ทุกฺกเรน กสิเรน มานิตพฺพนฺติ ทุมฺมิลํ. อถวา ทุลฺลกฺขณํ มาเรติ วินาเสตีติ ทุมฺมิลํ, ปชฺชํ. ทุปุพฺพ-มา มาเร, อิโล.

จตุวีสตฺยกฺขรา คาถาโย ติสฺโส โหนฺติ. **สํกตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. สํสุฏฺฐุ กรียตีติ สํกติ.

อิติ สํกติฉนฺโท.

๒๓๗. อติกติฉนฺทคาถํ ทสฺเสตุํ **โกญฺจปทา**ตฺยาทิมาห. ยตฺถ ปติปาทํ **ภฺมา** ภคณมคณา **สฺภา** สคณภคณา **นนนา** ตโย นคณา **นฺคา** นคณครู จ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา **อุสฺอุสฺวสฺมุนิวิรติ** ปญฺจหิ ปญฺจหิ อฏฺจหิ สตฺตหิ จ วิจฺฉินฺนา โกญฺจปทา นาม ภวตีตฺยตฺโถ. กุญฺจติ คจฺฉตีติ โกญฺโจ, สกุณวิเสโส. ภาทีหิ จตูหิ ยตีหิ จ โยคโต โกญฺจสทิสํ ปทํ โกฏฺฐาโส คโณ ยสฺสา สายํ โกญฺจปทา.

ปญฺจวีสตฺยกฺขรา คาถา เอกา โหติ. **อติกตี**ติ ตสฺสา ฉนฺโทสญฺเญสา. อติกฺกนฺตํ กรียเตติ อติกติ.

อิติ อติกติฉนฺโท.

๒๓๘. อุกฺกติฉนฺทคาถาโย ทสฺเสตุํ **วสฺวี**ตฺยาทิมาห. ตตฺถ ภุชงฺควิชมฺภิเต ยตฺถ ปติปาทํ **มมตนนยุครสลคา** มมตนอิติ จตุคฺคณา จ นคณยุคญฺจ รคณสคณา จ ลหุครุวณฺณา จ ภวนฺติ, ตทา ตํ ปชฺชํ **วสฺวีสสฺสจฺเฉโทเปตํ** วสูหิ อฏฺจหิ อีเสหิ เอกาทสหิ อสฺเสหิ สตฺตหิ จ ฉินฺนาหิ ยตีหิ **อุเปตํ** ยุตฺตํ ภุชงฺควิชมฺภิตํ นาม โหตีติ. ภุชงฺคานํ วิชมฺภิตํ คตฺตวินามนํ วิย วิกฺกีฬิตํ วิย วา โสภณลกฺขณํ ยสฺส ตนฺติ ภุชงฺควิชมฺภิตํ.

๒๓๙. อปวาเห. **โม** มคโณ **นจฺฉสฺคคา** นคณฉกฺกํ สคโณ เทฺว ครุวณฺณา จ ภวนฺติ, อิติ อิทํ ปชฺชํ **นวรสรสอุสฺยติยุตํ** นวหิ ฉหิ ฉหิ ปญฺจหิ จ ฉินฺนาหิ ยตีหิ ยุตฺตํ **อปวาหาขฺยํ** อปวาหํ นาม ภวตีติ โยชนา. จตูหิ ยตีหิ โยคโต ทุลฺลกฺขณํ อปวชฺเชตฺวา สุนฺทรลกฺขณํ วหตีติ อปวาหํ.

ฉพฺพีสตฺยกฺขรา คาถา เทฺว โหนฺติ. **อุกฺกตี**ติ ตาสํ ฉนฺโทสญฺเญสา. อุกฺ-กฏฺฐา กติ อุกฺกติ.

อิติ อุกฺกติฉนฺโท.

๒๔๐. อถ อิทานิ ฉพฺพีสติฉนฺทานนฺตเร วา **ปญฺจตึสทณฺฑกฉนฺโท** คาถา-สญฺญาย ปญฺจตึสวิโธ ทณฺฑกฉนฺโท มยา **วุจฺจเต** กถียเตตฺยตฺโถ. ตตฺถ จณฺฑวุฏฺฐิ-ปปาเต ยตฺถ ปติปาทํ **นยุคลํ** นคณทฺวยํ ยทิ ภเว, ตโต สตฺต รการคณา เจ ภวนฺติ, ตทายํ สิโลโก **อิห** ทณฺฑกฉนฺทสิ จณฺฑวุฏฺฐิปปาโตอิติ นาโม ทณฺฑกฉนฺโท ภเว. จณฺฑา ขรา วุฏฺฐิ วสฺสนํ จณฺฑวุฏฺฐิ. ปปตนฺตฺยสฺมาติ ปปาโต, กูโฏ. วสนฺตกาเล เมฆสฺสาภิวสฺสนตฺตา สตตํ จณฺฑวุฏฺฐีหิ สมนฺนาคโต ปปาโต วิย ครุมิสฺสราทิ-คณุจฺจารณสทฺเทหิ สมนฺนาคโต สิโลโกติ จณฺฑวุฏฺฐิปปาโต, ปปาเต ปติตา จณฺฑวุฏฺฐิโย วิย อุจฺจารณสทฺทา ยสฺส โสติ วา ตถา. วสนฺตติลกาตฺยาทีสุ วิย ปปาตจณฺฑิวุฏฺฐีติ วตฺตพฺเพปิ วณฺณวิปริยายนิรุตฺตินเยเนวํ วุตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ.

๒๔๑. อณฺณณฺณวาทีสุ. เย วุตฺตา **ปติจรณวิวทฺธรา** ปติจรเณ ปติปาทํ จณฺฑวุฏฺฐิปปาโต วิวทฺธรา รคณวนฺตา โหนฺติ, เต วุตฺตา ยถากฺกมํ อณฺณณฺณว ฯเปฯ สงฺขาทโย อณฺณ-อณฺณว-พฺยาล-ชีมูต-ลีลากร-อุทฺทาม-สงฺขอิจฺจาทิกา คาถา นาม โหนฺติ. อาทิสทฺเทน เจตฺถ ยาว รคโณ วทฺธติ ตาว ลทฺธพฺพา อาราม-สงฺคาม-สุราม-เวกุณฺฑสาร-กาสาร-วิสาร-สํหาร-นีหาร-มนฺทร-โกทาร-อามาร-สตการ-สงฺขาร-มาคนฺธ-โควินฺท-สานนฺท-สนฺโทห-อานนฺทอิติ อฏฺฐารส คาถาโย สงฺคยฺหนฺติ. ตาสุ ปจฺฉิมา อานนฺทา คาถา เอเกกปาเทน คณทฺวเยน ทฺวตฺตึสรคเณหิ จ โยคโต ทฺวาธิกสตกฺขรวนฺตี โหติ. เอวํ เสสาสุปิ นโย เวทิตพฺโพ.

๒๔๒. ปจิตเก. **นทฺวยา** นคณทฺวยโต อุตฺตเร ปรํ, สตฺต **ยา** ยคณา **เจ** ยทิ ภวนฺติ, ตทา โส สิโลโก **ปจิตกสมภิโธ** ปจิตกอิติ สุวุตฺโต ทณฺฑโก ฉนฺโท **ธีรธีสมฺมโต** ธีรตเรหิ ปณฺฑิตตเรหิ สมฺมโต สญฺญาโตตฺยตฺโถ. ปกาเรน นคณทฺวยญฺจ สตฺต ยคณา จ จินียนฺติ เอตฺถาติ ปจิโต, ปุริมํ วา ปญฺจยติวิตฺถาเรหิ รคณานํ ฐาเน ยคณปริวตฺตเนนาติ ปจิโต. โสว ปจิตโก, ปจิตํ ปจิตภาวํ วิตฺถาริตภาวํ กโรตีติ วา ปจิตโก.

๒๔๓. กุสุมตฺถวเก. **นวธา** นววิธา สคณา **ขลุ** เอกนฺเตน **สเจ** ยทิ โหนฺติ, **ตํ** ปชฺชํ **อิห** ทณฺฑกฉนฺทสิ กุสุมตฺถวกํ นามาติ **พุธา** ปณฺฑิตา **ปวทนฺติ** ปกาเรน กเถนฺตีตฺยตฺโถ. **กฺวจิ** กตฺถจิ กุสุมตฺถรณนฺติ วุตฺตนฺติ โยชนา. สคเณเหว รจิตตฺตา เตสมญฺญมญฺญํ คณโต สทิสตฺตา กุสุมตฺถวโก ปุปฺผโคจฺฉโก วิยาติ กุสุมตฺถวกํ, ปชฺชํ.

๒๔๔. มตฺเตจฺจาทิมฺหิ. ยตฺร **โนพฺพิธา** นววิธา **รา** รการคณา **คุมฺผิตา** รจิตา **เจ** ยทิ ภวนฺติ, ตทา โส ทณฺฑโก ฉนฺโท มตฺตมาตงฺคลีลากโรอิติ **มโต** ญาโตตฺตยตฺโถ. รคเณเหว รจิตตฺตา มตฺตสฺส มทสฺส มาตงฺคสฺส กุญฺชรสฺส ลีลา วิย ลีลํ กโรตีติ มตฺตมาตงฺคลีลากโร.

๒๔๕. อนงฺคเสขเร. ยตฺถ **ลคา** ลหุครฺวณฺณา ตโต **ลคา** ลหุครฺวณฺณา จ **อิติ อิจฺฉิตานุรูปโต** อิจฺฉิตสฺส อนุรูปโต **คณกฺกโม** ลคลคอิติ คณกฺกโม ชรอิติ คณกฺกโม วา ทิสฺสเต, **ส** โส **ทณฺฑโก** ฉนฺโท อนงฺคเสขโร นาม ภวตีตฺยตฺโถ. อนงฺคสฺส มทนสฺส มารสฺส เสขโร สิขายํ ชาโต อุตฺตํโส วฏํสโก วิย ลหุครุกฺกโม ยสฺส โส อนงฺคเสขโร.

๒๔๖. อโสกปุปฺผมญฺชริยํ. ยตฺร คาถายํ **คโต** ครฺวณฺณโต ปรมฺหิ **โล** ลหุวณฺโณ **กเมน** คลคลอิติ กเมน ทิสฺสเต, โส ทณฺฑโก อโสกปุปฺผมญฺชรีอิติ **พุเธหิ** ปณฺฑิเตหิ **อุจฺจเต** กถฺยเตตฺยตฺโถ. อนนฺตราย อิมาย จ คาถายาติ ทฺวินฺนํ คาถานเมเกกปาเท ครุลหุปฺปมาณํ นตฺถิ อิจฺฉิตานุปวตฺตตฺตา. สกฺกเฏ ปเนตาสํ เอเกกปาเท อฏฺฐวีสตฺยกฺขรคาถาโย อุทาหรนฺติ. นตฺถิ โสโก เยนาติ อโสโก, วญฺชุลรุกฺโข. ตสฺส ปุปฺผนฺติ ตถา. มญฺชุโยคโต มญฺชรี. อโสกปุปฺผสฺส มญฺชรีปลฺลวงฺกุโร วิย คณสมูโห ยสฺสา สา อโสกปุปฺผมญฺชรี.

๒๔๗. สีหวิกฺกีเฬ. ยตฺร คาถายํ **ทสา** ทส **ยการา** คณา **อิจฺฉานุวฑฺธา** อิจฺฉาย อนุรูปํ วฑฺธา ภวนฺติ, **วิสุทฺโธ** อญฺญคเณหิ อมิสฺโส อยํ ทณฺฑโก สีหวิกฺกีฬนาโมติ **ปสิทฺโธ** ปากโฏตฺยตฺโถ. **ทสา**เตฺยตฺถ สกาเร ฉนฺทานุรกฺขณตฺถํ ทีโฆ. อิจฺฉานุรูปโต ปวตฺเตหิ วิสุทฺธยคเณหิ รจิตตฺตา สีหสทิสสฺส ฉนฺทาจริยสฺส อุจฺจารนฺตสฺส วา วิกฺกีฬา วิกฺกีฬิตํ ยสฺส ตํ สีหวิกฺกีฬํ.

๒๔๘. อโสกมญฺชริยํ. ยตฺร อิจฺฉานุรูปโต **รชา** รคณชคณา **กเมน** รชรช-

อิติ กเมน **ยุชฺชเร** ยุชฺชนฺติ, **เอส** เอโส ทณฺฑโก **สุธีหิ** สุปณฺฑิเตหิ อโสกมญฺชรีอิติ **มโต** สมฺมโต ภวตีติ. อโสกสฺส วณฺชุลสฺส มญฺชรี วิย รชคณสมูโห ยสฺสา สา อโสกมญฺชรี. อถวา สุนฺทเรหิ รชคเณเหว รจิตตฺตา นตฺถิ โสโก คายนฺตานํ สุณนฺตานํ วา เยน โส อโสโก, สิโลโก. รชคณสมูหตฺตา มญฺชรี วิยาติ มญฺชรี, คาถา. อโสโก จ โส มญฺชรี จาติ อโสกมญฺชรี.

๒๔๙. มตฺตมาตงฺคลีลากเร. ยตฺร อิจฺฉานุรูปํ ตโย จ ทส จ รการา คณา **เจ** ยทิ **ภาสิตา** กถิตา โหนฺติ, ภิยฺโย **เอส** เอโส ทณฺฑโก มตฺตมาตงฺคลีลากโร นามาติ ปณฺฑิเตหิ **มโต** เญยฺโยตฺยตฺโถ. เอตฺถ จ ฉนฺทานุรกฺขณตฺถํ ทสสทฺทนฺตสฺส ทีโฆ. วจนตฺโถ วุตฺตนโยว.

๒๕๐. สีหวิกฺกนฺเต. ยตฺร **นยุคคยุคโต** นคณทฺวยครุวณฺณทฺวยโต ทฺวาทส **ยการา** คณา **กวิจฺฉานุรูปํ** กวีนํ อิจฺฉานุรูปํ **เจ** ยทิ **ปวกฺขยนฺติ** กถิยนฺติ, ปโร เอโส **ทณฺฑโก** ฉนฺโท สีหวิกฺกนฺตนาโมติ ปณฺฑิเตหิ **อีริโต** กถิโตตฺยตฺโถ. วิกฺกนฺตนํ วิจฺเฉทนํ วิกฺกมนํ วา วิกฺกนฺโต. วิปุพฺโพ กนฺโต กติ วา เฉทเนติ ธาตุ, วิปุพฺพ-กมุ ปทวิกฺเขเปติ วา ธาตุ. นคณยคณานมญฺญมญฺญํ วิสทิสภาวโต สีหสฺส วิกฺกนฺตานํ วิย คายนฺตานมุจฺจารณสทฺทวิกฺกนฺตนํ ยสฺส โส สีหวิกฺกนฺโต.

เอตฺถ อิมสฺมึ สมปชฺเช ยถาวุตฺตอุตฺถาฉนฺทโต ปฏฺฐาย ยาว ทณฺฑกฉนฺโท ตาว ปวตฺเต **จตุราวตฺติยา** เอเกกปาทสฺส จตุกฺขตฺตุํ ปริวตฺติยา สพฺเพ สิโลกา ปูรยิตพฺพาติ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสาย นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกาย
ทุติยปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

๓. ตติยปริจฺเฉทสํวณฺณนา

๒๕๑. อิทานิ อทฺธสมปชฺชํ ทสฺเสตุํ **วิสเม**จฺจาทิมาห. ตตฺถ อุปจิตฺเร ยสฺส **วิสเม** ปรมตติยปาเท **สา** เทฺว สคณา ตโต **สลคา** สคณลหุครู จ **ยทิ** เจ สิยุํ, **สเม** ทุติยจตุตฺถปาเท **ภตฺตยโต** ภคณานํ ตยํ ภตฺตยํ ตโต **ครุกา** เทฺว ครโว ยทิ สิยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ อุปจิตฺรํ นาม. สมปชฺชโต จิตฺตลกฺขณตฺตา อุปจิตฺตนฺติ อุปจิตฺรํ.

๒๕๒. เวควติยํ. ยสฺสา วิสเม **สยุคํ** สคณทฺวยํ **สครู** สคณครู จ, สเม ตุ **ภภภา** ตโย ภคณา ตโต **คา** เทฺว ครโว **เจ** ยทิ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา เวควตี นาม. วิสเม อาทิมฺหิ ครฺวณฺเณ นีเต เหฏฺฐา วุตฺตโทธกคาถาปิ โหตายํ. อเนกวารํ อุจฺ-จาริตสฺส เวควนฺตฺตา เวควนฺเตหิ คณครูหิ รจิตตฺตา เวเคน สมนฺนาคตาติ เวควตี.

๒๕๓. หริณปฺลุตายํ. ยสฺสา วิสเม **สสสา** ตโย สคณา ตโต **ลหุคา** ลหุ-ครฺวณฺณา จ, สเม **นภา** จ นคณภคณา จ ตโต **ภรา** ภคณรคณา จ **ยทิ** เจ ภเวยฺยุํ, ตทา สา หริณปฺลุตา นาม คาถา. วิสเม อาทิมฺหิ ลหุทฺวเย นีโต ทุตวิลมฺพิตคาถาปิ. คณสฺส สมากิณฺณตฺตา หริณสฺส มิคสฺส ปฺลุตํ วิย ปฺลุตํ คติ ยสฺสา สา หริณปฺลุตา.

๒๕๔. อปรวตฺเต. ยสฺส **วิสมิกนนรา** วิสเม นิยุตฺตา นคณทฺวยรคณา ตโต **ลคา** ลหุครฺวณฺณา จ, สเม **นชา** นคณชคณา ตโต **ชรา** ชคณรคณา จ ภเวยฺยุํ, ตํ **อิทํ** ปชฺชํ อปรวตฺตํ นาม. ปุริมโต อปเรน น คเณน วุจฺจเต วตฺตเต วาติ อปรวตฺตํ.

๒๕๕. ปุปฺผิตคฺคายํ. ยสฺสา **วิสมคตนนา** วิสเม คตา ปวตฺตา นนา เทฺว นการคณา **รโต** รคณโต **ยกาโร** ยคโณ จ, **สมิกนชา** สเม นิยุตฺตา นคณชคณา ตโต **ชรคา** จ ชคณรคณาครู จ สิยุํ, สา คาถา ปุปฺผิตคฺคา นาม. นาทิคเณหิ โยคโต ปุปฺผิโต อคฺโค ยสฺสา สา ปุปฺผิตคฺคา.

๒๕๖. สุนฺทริยํ. ยสฺสา วิสเม **สา** เทฺว สคณา ตโต **ชคา** ชคณครู จ, สเม **สภรา** สคณภคณรคณา ตโต **โล** ลหุวณฺโณ อนฺเต **ครุ** ครฺวณฺโณ จ **ยทิ** เจ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา สุนฺทรี นาม. อิมา ติสฺโส คาถา เวตาลียชาติโย. สุนฺทรคเณหิ โยคโต สุนฺทรี นารี วิยาติ สุนฺทรี.

๒๕๗. ทุตมชฺฌายํ. ยสฺสา **โอชคตํ** วิสมคตํ **ภตฺตยํ** ภานํ ภคณานํ ตยํ ตโต เทฺว **ครุกา** ครฺวณฺณา จ, **สมิกนชา** จ สเม นิยุตฺตา นคณชคณา จ ตโต **ชยา** ชคณยคณา จ สิยุํ, ตทา สา คาถา ทุตมชฺฌา นาม. **โอช**อิจฺจตฺร สมปาทโต เหฏฺฐา ชายติ อุทฺธํ สมปาทํ ชเนติ ปวตฺเตติ วาติ โอโชติ วิคฺคโห. ทุโต ทฺรุโต วุทฺธิปฺปตฺโต ภคโณ ครฺวณฺโณ ชคโณ จ มชฺเฌ สมูเห ยสฺสาติ ทุตมชฺฌา.

๒๕๘. ภทฺทวิราเฏ. ยสฺส โอเช **ตชรา** จ ตคณชคณรคณา จ อนฺเต **โค** ครฺวณฺโณ จ, **อโนเช** สเม **มฺสา** มคณสคณา ตโต **ชฺคา** ชคณครู อนฺเต **โค** ครฺวณฺโณ จ สิยา, ตทา ตํ ปชฺชํ ภทฺทวิราฏํ นาม **อุจฺจเต** กถฺยเตตฺยตฺโถ. ภทฺเทหิ ครุมิสฺสตาทิคเณหิ โยคโต วิเสเสน ราชเตติ ภทฺทวิราฏํ. วิราฏสทฺโท เหฏฺฐา วุตฺโตว. ภทฺทวิราชนฺติปิ ปาโจ.

๒๕๙. เกตุมติยํ.ยสฺสา **อสเม** วิสเม **สชา** สคณชคณา **สครุยุตฺตา** สคณ-ครูหิ ยุตฺตา, สเม **ภรนคา** ภคณรคณนคณครู อนฺเต **โค** ครฺวณฺโณ จ สิยา, สา คาถา เกตุมตี นาม. เกตุสทิเสหิ สาทิภาทิคเณหิ โยคโต เกตุนา สมนฺนาคตาติ เกตุมตี.

๒๖๐. อาขฺยานิกายํ. ยสฺสา โอเช **ตา** เทฺว ตคณา ตโต **ชคคา** จ ชคโณ เทฺว ครโว จ, **อโนเช** สเม **ชตา** ชคณตคณา ตโต **ชครู** จ ชคณครฺวณฺณา จ อนฺเต จ **โค** ครฺวณฺโณ จ **เจ** ยทิ สิยา, สา คาถา อาขฺยานิกา นาม. ตาทิชาทิคเณหิ อาขฺยายตีติ อาขฺยานิกา.

๒๖๑. วิปรีตปุพฺพายํ. ยสฺสา วิสเม **ชตา** ชคณตคณา ตโต **ชคา** ชคณครู อนฺเต **โค** ครุ จ, สเม **ตา** เทฺว ตคณา ตโต **โช** ชคโณ อนฺเต **คคา** เทฺว ครโว จ **เจ** ยทิ ภวนฺติ, อยํ คาถา วิปรีตปุพฺพา นาม. วิปรีตํ ปุพฺพํ ปุริมคาถาย ลกฺขณํ ปุพฺพาย วา คาถาย วิปรีตา คณา ยสฺสา สา วิปรีตปุพฺพา.

๒๖๒. ชวมติยํ. ยสฺสา โอชปาทเก **รชา** รคณชคณา ตโต **รยา** รคณ-ยคณา จ, อโนเช **ชรา** ชคณรคณา ตโต **ชรา** จ ชคณรคณา จ อนฺเต **โค** ครุ จ เจ สิยา, อยํ คาถา ชวาทิกา มตี อาทิมฺหิ ชวสทฺทวนฺตี มตี นาม. ชวมตีติ วุตฺตํ โหติ, ชวาทิกา

มตี นาม วา, ยวมตีอิติ กฺวจิ วุตฺตาติ. ชววนฺเตหิ เวควนฺเตหิ รชคเณหิ รจิตตฺตา ชเวน เวเคน สมนฺนาคตาติ ชวมตี.

๒๖๓. โกมุทิยํ. ยทา **วิสมนนภภา** วิสเม คตา นคณทฺวยภคณทฺวยา สิยุํ, สมเก ปน **นยุครยุคลํ** นคณทฺวยํ ตโต รคณทฺวยญฺจ สิยา, ตทา สา โกมุที นาม คาถา. ลหุพหุตฺตา โกมุที จนฺทิกา วิยาติ โกมุที.

๒๖๔. มญฺชุโสรเภ. ยสฺสา วิสมมฺหิ **คตา** ปวตฺตา **นชา** นคณชคณา ตโต **ชรา** ชคณรคณา จ, สมเก **สชา** สคณชคณา ตโต **สรลคา** สคณรคณลหุครู จ **ยทิ** เจ ภวนฺติ, ตทา ตํ ปชฺชํ มญฺชุโสรภํ นาม. ปาเยน สรูปคเณหิ รจิตตฺตา มญฺชุมโนรมํ โสรภํ กุงฺกุมํ วิยาติ มญฺชุโสรภํ.

๒๖๕. มาลภาริณิยํ. ยสฺสา วิสเม **สสชา** สคณทฺวยชคณา ตโต **คคา** เทฺว ครโว จ, สเม **สภรา** สคณภคณรคณา อนฺเต **โยปิ จ** ยคโณปิ จ **เจ** ยทิ ภวติ, สา คาถา มาลภาริณี นาม. มาลานํ ตํสทิสานํ สาทิคณานํ ภาโร ปริมาณมสฺสาติ มาลภาริณี. ถิยมินี, นสฺส ณตฺตํ.

เอตฺถ อิมสฺมึ อฑฺฒสมฺปชฺเช **ทฺวิราวตฺติยา** ทฺวิกฺขตฺตุํ อาวตฺติยา ปริวตฺติยา สพฺเพ สิโลกา ปูเรตพฺพา. **อฑฺฒสมา** ยถาวุตฺตา อฑฺฒสมคาถาโย ปญฺจทส โหนฺตี-ตฺยตฺถโยชนา.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสาย นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกาย
ตติยปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

จตุตฺถปริจฺเฉทสํวณฺณนา

๒๖๖. อิทานิ วิสมปชฺชํ ทสฺเสตุมาห **ปรเม**จฺจาทิ. ตตฺถ อุคฺคตายํ ยสฺสา ปรเม ปาเท **สชา** สคณชคณา ตโต **สลา** จ สคณลหู จ **อนนฺตรํ** ทุติยปาเท **นสชครุกา** นคณสคณชคณครู จ **ยทิ** เจ **อสฺสุ** ภวนฺติ, อถ ทุติยปาทานนฺตเร ตติยปาเท **ภนภคา** ภคณนคณภคณครู **ยทิ** เจ อสฺสุ, **อโถ** อปเร จตุตฺถปาเท **สชสา** สคณชคณสคณา **ชคาปิ จ** สคณครูปิ จ ภวนฺติ, ตทา สา คาถา อุคฺคตา นาม. สาทิคเณหิ อุคฺคจฺฉตีติ อุคฺคตา.

๒๖๗. โสรภเก. ยสฺส **ตยํ** ปทํ ปรมทุติยจตุตฺถปทํ **อุคฺคตาสทิสเมว** อุคฺคตาย คาถาย ปรมทุติยจตุตฺถปาเทน สทิสํ เอว สเจ ชายเต, **ตติยํ ปทํ** อุคฺคตาย **อญฺญถา** อญฺเญนากาเรน **รนภเคหิ** รคณนคณภคณครูหิ สเจ ชายเต, **อีทิสํ เอตํ** ปชฺชํ **อิห** ฉนฺทสิ โสรภกํ นาม กถยนฺติ ฉนฺทญฺญูโนตฺยตฺถโยชนา. เอตฺถ จ ปทนฺตฺยายํ สทฺโท ปาทตฺโถ. สุรภิ ยสฺสาตฺถีติ โสรภํ. ตํสทิโส สาทิคโณ ยสฺส ตํ โสรภํ. ตเทว โสรภกํ.

๒๖๘. ลลิเต. ยสฺส **ตติยเก** จรเณ ปาเท **นยุคํ** นคณทฺวยํ ตโต **สการ-ยุคลญฺจ** สคณทฺวยญฺจ ยทิ ภวติ, เสสํ ปรมทุติยจตุตฺถสงฺขาตํ **สกลํ อุคฺคตา ยถา** อุคฺคตาคาถาสทิสํ ยทิ **อสฺส** ภเวยฺย, ตํ ปชฺชํ ลลิตํ นาม อุรุมตินา วรปณฺฑิเตน **อุทิตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. ลลิตคณปาเทหิ รจิตตฺตา ลลิตํ วิลาโส ยสฺส ตํ ลลิตํ. อิติ นิยตวิสมปชฺชํ.

ตทนนฺตรํ อนิยตวิสมภูตา วตฺตฉนฺทชาติโย วตฺตพฺพาติ ทสฺเสตุํ **วตฺตนฺ-ตฺยาทิ**มาห.

ตตฺรายมตฺถโยชนา- **วตฺตํ** วตฺตชาติปชฺชํ **กทาจน** กทาจิ อทฺธสมํ โหติ, กทาจน วิสมญฺจ. **ตสฺมา** ยถาวุตฺตการณา **เตสํ** อทฺธสมวิสมานํ ทฺวินฺนํ ปชฺชานํ **อุปนฺตมฺหิ** สมีเป อนฺเต **อธุนา** อิทานิ **ตจฺฉนฺโท** โส วตฺตสงฺขาตฉนฺโท มยา **วุจฺจเต** กถฺยเตติ. เอตฺถ จ วิสมญฺจาติ จกาโร กทาจน สมญฺจาติ อตฺถํปิ สมุจฺเจติ. ยทา หิ

ยสฺส วตฺตปชฺชสฺส จตูสุ ปาเทสุ คณครุลหูนิ สทิสานิ โหนฺติ, ตทา ตํ ปชฺชํ สมญฺจ โหตีติ.

๒๖๙. วตฺเต. ยสฺส **อฏฺจกฺขเรสุ** อฏฺจกฺขรวนฺเตสุ ปาเทสุ จตูสุ **อาทิมฺหา** อาทิภูตวณฺณโต อาทิมฺหิ จิตวณฺณมฺหา วา ปรํ **สฺนา** สคณนคณา น สิยุํ, **อณฺณวา** ปาทสฺส จตุวณฺณโต ปรโร **โย** ยคโณ สิยา, ตทา ตํ ปชฺชํ วตฺตํ นาม. อยํ คาถา ปาทานมาทิมฺหิ อนฺเต จ ครุลหูนมญฺญตเรน อาทิวณฺณโต ปรสฺมึ ตฺยกฺขรฏฺจาเน จ สนวชฺชิตฉคฺคณานมญฺญตเรน, อณฺณวา ปรสฺมึ ตฺยกฺขรฏฺจาเน ปน ยถาวุตฺตยคเณเนว รจิตพฺพาติ วุตฺตํ โหติ. ทฺวิรา วตฺติยา ปูเรตพฺพโต จตุราวตฺเตน วา ยคเณน วตฺตติ อาวตฺตตีติ วตฺตํ.

๒๗๐. ปฐฺยาวตฺเต. ยํ **สเมสุ** ปาเทสุ **สินฺธุโต** จตุวณฺณโต ปเรน **เชน** ชคเณน ยุตฺตํ สิยา, ตํ ปชฺชํ ปฐฺยาวตฺตํ นาม **ปกิตฺติตํ** กถิตนฺตฺยตฺโถ. เสสลกฺขณํ ปน ปุริมวตฺตคาถาสทิสํ. เอวมุปริปิ วตฺตชาตีสุ. ปถนฺติ คจฺฉนฺติ ชนาเนน เอตฺถ วาติ ปโถ, มคฺโค. โส วิย ปถนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ วตฺตชาติโย อเนน ลกฺขเณนาติ ปโถ, โสว ปถฺยํ. วตฺตคาถาลกฺขณภูโต ปโถ. ตสฺส อาสนฺเน สมีเป ปวตฺตตีติ ปฐฺยาวตฺตํ. อถวา เตน ปถฺเยน อาวตฺตติ อา ภุโส วา ปาเยน วตฺตติ ปวตฺตตีติ ตถา. เอตฺถ จ ปถฺยสทฺโท สกฺกเฏ ทิสฺสติ, น มาคเธ. มาคธปริวตฺติเต ปน ปโถติ. ปถฺยนฺติ วุตฺตฏฺจาเน ตุ ณฺยปจฺจโย สตฺโถติ. อถวา ยถาลาภคณครุลหูหิ ปถียเต กถียเตติ ปถฺยา. สาว วตฺตญฺจ วตฺตชาติตฺตาติ ปฐฺยาวตฺตํ. วุตฺโตทยฏีกาสุ ปน ทนฺตชปรมกฺขเรน ปถฺยา-วตฺตนฺตฺยาธิปฺปาเยน วณฺเณนฺติ. สกฺกเฏสุ ปน ทนฺตชทุติยกฺขเรน ปถฺยาวตฺตนฺติ วุตฺตํ.

๒๗๑. วิปรีตปถฺยาวตฺเต. ยํ **โอเชสุ** วิสเมสุ ปาเทสุ **สินฺธุโต** จตุรกฺขรโต ปเรน **เชน** ชคเณน ยุตฺตํ สิยา, ตทา ตํ ปชฺชํ **วิปรีตาทิ** อาทิมฺหิ วิปรีตสทฺเทน ยุตฺตํ **ตเทว** ปถฺยาวตฺตํ นาม เอว. อถวา วิปรีตาทิ ตเทว วิปรีตปถฺยาวตฺตํ นามาติ. วิปรีตํ ปถฺยาวตฺตนฺติ วิปรีตปถฺยาวตฺตํ.

๒๗๒. จปลาวตฺเต. ยสฺส โอเชสุ **ชลธิโต** จตุวณฺณโต ปโร นกาโร คโณ **เจ**

ยทิ สิยา, ตทา ตํ ปชฺชํ จปลาวตฺตํ นาม. จุปติ เอกตฺถ น ติฏฺฐตีติ จปโล. จุปิสฺส อุสฺส อตฺตนฺติ โมคฺคลายนวุตฺติ. จป จลเนติ วา ธาตุ. วตฺตลกฺขเณ จปเลน จญฺจเลน อนวฏฺฐิเตน นคเณน อาวตฺตีติ จปลาวตฺตํ. จปเลน นคเณน วตฺตสฺส อาสนฺเน สมีเป วตฺตตีติ วา ตถา. อถวา จปลํ วตฺตนฺติ จปลวตฺตํ. ยถา- จปลปุริโสติ. ฉนฺทานุรกฺขณตฺถํ มชฺเฌ ทีโฆ, จปลาวตฺตํ. ยถา- ปญฺญาวาติ.

๒๗๓. ปิงฺคลวิปุลายํ. ยสฺสา สเม **สตฺตโม** วณฺโณ **โล** ลหุ สิยา, ตทา สา คาถา **ปิงฺคลสฺส** ปิงฺคลาจริยสฺส วิปุลา นาม. ปิงฺคลวิปุลาติ วุตฺตํ โหติ. สมปาเท สนฺธุโต ตฺยกฺขรฏฺฐาเน ลหุวนฺตานํ จตุนฺนํ ตชภนคณานมญฺญตเรน รจิตตฺตา ปุริเมหิ วตฺตชาตีหิ วิปุลํ มหนฺตํ ปุถุลํ ลกฺขณํ ยสฺสา สา วิปุลา. ปิงฺคลสฺส วิปุลาติ ปิงฺคล-วิปุลา. เอตา ปน จตสฺโส คาถา ทฺวิราวตฺติยา ปูเรตพฺพา.

๒๗๔. เสตววิปุลายํ. ยสฺสา **อขิเลสฺวปิ** สพฺเพสุ อปิ ปาเทสุ สตฺตโม วณฺโณ โล สิยาตฺยชฺฌาหาโร, สา คาถา เสตวสฺส เสตวาจริยสฺส วิปุลา นามาติ เสโส. เสตว-วิปุลาติ วุตฺตํ โหติ. วจนตฺโถ วุตฺตนโยว. เสสลกฺขณํ วตฺตปชฺชสทิสํ. เอวมฺปริปิ วิเสเสตฺวา อวุตฺตาสุ วุตฺตฉนฺโทคาถาสุ.

๒๗๕. มวิปุลายํ. ยสฺสา โอเช วิสเม ปาเท **อมฺโภธิมฺหา** จตุวณฺณโต ปโร **โม** มคโณ สิยา, สา คาถา **มวิปุลา** มการวิปุลา นาม. เอตฺถ จ มวีปุลาติ วิสทฺเท ทีโฆ ฉนฺทานุรกฺขณตฺโถ. มสฺส มการสฺส มกาเรน อุปลกฺขิตา วา วิปุลาติ มวิปุลา.

๒๗๖. รวิปุลายํ. โอเช อณฺณวา จตุวณฺณโต ปโร **โร** รคโณ **เจ** ยทิ สิยา, สา คาถา รวิปุลา นาม.

๒๗๗. สวิปุลายํ. โอเช อณฺณวา ปโร **โส** สคโณ สิยา, สา คาถา สวิปุลา นาม.

๒๗๘. ตวิปุลายํ. โอเช อณฺณวา ปโร **โต** ตคโณ สิยา, สา คาถา ตสทฺโท ปุพฺโพ ยสฺสาติ ตปุพฺพา ตถา วิปุลา นาม. ตวิปุลาติ วุตฺตํ โหติ.

๒๗๙. ภวิปุลายํ. โอเช อณฺณวา ปเรน **เภน** ภคเณน ยุตฺตา สิยา, สา คาถา ***ภพฺพิปุลา*** ภวิปุลา นาม.

๒๘๐. นวิปุลายํ. โอเช อณฺณวา ปโร **โน** นคโณ **เจ** ยทิ สิยา, ตทา สา คาถา นวิปุลา นาม.

วิสมคาถา ปญฺจทส โหนฺตีติ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสาย นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกาย

จตุตฺถปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

วณฺณปชฺชปเภโท จ นิฏฺฐิโต. นิฏฺฐํ อิโต คโต ปตฺโตตฺยตฺโถ.

ปญฺจมปริจฺเฉทสํวณฺณนา

๒๘๑. เอวํ ตีหิ ปริจฺเฉเทหิ วณฺณปชฺชํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ยถาวุตฺตวจนกฺกเมน สมฺปตฺตํ มตฺตาปชฺชํ ทสฺเสตุํ **อเถ**จฺจาทิมาห. ตตฺถ **อถ** อิทานิ วณฺณปชฺชานนฺตเร วา มตฺตาปชฺชํ **วุจฺจเต** กถียเต มยาตฺยตฺถโยชนา.

ตสฺสปิ อริยาชาตฺยาทิปฺปเภเทน ติปฺปการตฺตา ปฐมํ อริยาชาตึ ทสฺเสตุํ **สตฺเต**จฺจาทิมาห. ตตฺถ อริยาสามญฺเญ ยสฺสา ทฺวีสุ ปุพฺพาปรทฺเธสุ ปุพฺพุทฺเธตฺยชฺฌาหาโร, สตฺต คณา ภเวยฺยุํ, **อนฺเต** ปุพฺพทฺธนฺเต **โค** ครุวณฺโณ สิยา, **ฉฏฺโฐ** ฉนฺนํ ปูรโณ คโณ **โช วา** ชคโณ วา **น วา** นคโณ วา สิยา. **วา**สทฺโท วิกปฺปนตฺโถ อนิยมตฺโถ วา. ชนคณานมญฺญตโร สิยาตฺยตฺโถ. **วิสเม** ปฐมตติยปญฺจมสตฺตมคณฏฺฐาเน **น โช** ชคโณ น สิยา, เหฏฺฐา วุตฺตานํ ชคณวชฺชิตานํ มสภนอิติ จตุคฺคณานมญฺญตโร สิยาติ วุตฺตํ โหติ.

อิทเมตฺถ ปุพฺพทฺธลกฺขณํ, อปรทฺธํ ปน กตมนฺติ อาห **อนฺตทฺเธ**จฺจาทิ. ตตฺถ **อนฺตทฺเธ**ติ อนฺโต อวสาโน อทฺโธ อนฺตทฺโธ, ตสฺมึ **ฉฏฺโฐ** คโณ **โล** ลหุวณฺโณ สิยา, **เสสํ** ฉฏฺฐลหุโต อวเสสํ สตฺตคณฏฺฐานํ **ตสฺสมํ** เตน ปุพฺพทฺเธน สมํ สทิสํ สิยา, ตทา อยํ คาถา อริยา นาม. มตฺตานิยเมน อรติ ปวตฺตติ อริยเต ญายเต วาตีติ อริยา. วุตฺตาวเสสทุติยจตุตฺถคณฏฺฐาเน ปน ปญฺจนฺนํ มสชภนอิติ คณานมญฺญตโร จเปตพฺโพติ เวทิตพฺโพ วิเสสวจเน อสติ สามญฺญสฺส คเหตพฺพตฺตา. สามญฺญวจนญฺจ วิเสสปรายณํ. ตสฺมา ยถาวุตฺตา ปญฺเจว คณา คเหตพฺพา, น ตฺวิตเร. มตฺตาวเสน ปน อริยา คาถา สตฺตปญฺญาสมตฺติกา. ปุพฺพทฺเธ หิ ตึสมตฺตา, อปรทฺเธ ตุ สตฺตวีสตีติ. อปิจ-

ยสฺสา ปาเท ปฐเม ทฺวาทสมตฺตา ตถา ตตีเยปิ
อฏฺฐารส ทุติยเก ปญฺจทส จตุตฺถเก อริยา.

อิติ สุตโพโธ.

ตสฺสา ฉปฺปจฺจยนโย ปน อุปริ ฉฏฺฐปริจฺเฉเท อาวิ ภวิสฺสติ.

ตตฺถ ยทิ ปุพฺพทฺเธ ฉฏฺเจ สตฺตเม วา อนฺตทฺเธ จ ปญฺจเม คณฏฺฐาเน นคโณ จปิโต, ตทา ยติ กาตพฺพาติ ทสฺเสตุํ ฉฏฺโฐจฺจาทิ ทุติยคาถามาห. ตตฺถ อริยายํ ปุพฺพทฺเธตฺยชฺฌาหาโร, ฉฏฺโฐ คโณ วา สตฺตมโก สตฺตโม คโณ วา โน นคโณ เจ ยทิ สิยา, ตทา ฉฏฺฐาทิลหุนิ ฉฏฺฐนคณสฺส อาทิมฺหิ ลหุมฺหิ วา ตทวสิเต ตสฺส ฉฏฺฐคณสฺส อวสาเน ลหุมฺหิ ยติ ปทวิรมนํ ปทจฺเฉโท ภวติ ฉฏฺโฐ นคโณ เจ, ตทา ฉฏฺฐาทิลหุนิ ยติ ภวติ. สตฺตมโก นคโณ เจ, ตทา ตทวสิเต ฉฏฺฐคณาวสาเน ยติ ภวตีตฺยตฺโถ. อนฺตทฺเธ **ปญฺจมโก** ปญฺจโม คโณ, **โน** นคโณ เจ สิยา, ตทา **ปญฺจมโต** ปญฺจมคณสฺมา **ปุพฺเพ** ภวา ปุพฺพา, ตสฺมึ จตุตฺถคณสฺส อนฺตวณฺเณ ยติ ภวตีตฺยตฺถ-โยชนา.

ยถาวุตฺตลกฺขณสมฺปนฺนาย คาถาย นามํ สญฺญาเปตุํ **อริยาสามญฺญ**มิจฺจาทิ ปุพฺพทฺธมาห. **เอตฺถ ทฺวเย** อิมสฺมึ ยถาวุตฺตปชฺชทฺวเย **วุตฺตลกฺขณํ** ยถาวุตฺตคณ-ครุลหุยติลกฺขณํ ยสฺสา อริยาคาถาย **เจ** ยทิ ภวติ, ตทา สา อริยาคาถา อริยาสามญฺญํ นาม ภวติ. อริยาหิ สามญฺญํ อริยาสามญฺญํ สพฺพอริยาหิ สมานลกฺขณตฺตาติ.

๒๘๒. ปถฺยายํ. วิเสสํ ทีเปตุํ **อุภยทฺธ**จฺจาทิ อปรทฺธมาห. ตตฺรายมตฺถ-โยชนา- **ยสฺสา** อริยาคาถาย **อุภยทฺเธ** ปุพฺพทฺเธ อปรทฺเธ จ **ปฐมยุคํ** ปฐมปาททฺวยํ **ติคเณหิ** ตโย คณา ติคณานิ นปุํสกตฺตเมวาเปกฺขเต. น เอกตฺตมิทนฺติ ญาตพฺพํ. เตหิ เจ ยทิ ฉินฺนํ ภวติ, ตทา สา อริยาคาถา ปถฺยา นามาติ ปถฺยาอริยาติ วุตฺตํ โหติ. สามญฺญโต วิเสเสน ยถาลาภคณาทีหิ ปถียเตติ ปถฺยา. สาว อริยาชาติตฺตา อริยา จาติ ปถฺยาริยา. ยถา- ปถฺยาวตฺตนฺติ. ปุพฺพาปรวิปรีตวเสน วา อริยา ปถฺยาติ อริยาสามญฺญปุพฺพทฺเธน อิมสฺมึ ปถฺยาปรทฺเธ สมฺพนฺธิเต คาถา ปริปุณฺณา, สา อริยาสามญฺญญฺเจว ยถาวุตฺตลกฺขณตฺตา ปถฺยา นาม โหติ. เอวํ สนฺเต สพฺพา อริยาสามญฺญคาถา ปถฺยา นามาติ อาปชฺชตีติ. นาปชฺชติ ปถฺยาลกฺขณวินิมุตฺตาย อริยาสามญฺญคาถาย สมฺภวโต. ยา หิ คาถา ยถาวุตฺตลกฺขณตฺตา ปถฺยา นาม โหติ, สา อริยาสามญฺญนามาปิ. กสฺมา, อริยาชาติตาย. ยา อริยาสามญฺญนามคาถา, สา เยภุยฺเยน ปถฺยา นาม โหติ, นาปฺปเกน. กสฺมา, ตลฺลกฺขณวินิมุตฺตาย วิปุลาคาถาย สมฺภวโต. วิปุลญฺหิ ฐเปตฺวา เสสา อริยาสามญฺญคาถาโย ปถฺยา นาม เอวาติ ทฏฺฐพฺพา.

๒๘๓-๔. วิปุลาจปลาสุ. **ยสฺสา** อริยาย อุภยตฺถ ปุพฺพทฺเธ อปรทฺเธ จ **อาทิโม** อาทิมฺหิ ฐิโต ปฐโม ตติโย จ ปาโท, **คณตฺตยํ** คณานํ ตยํ **ลงฺฆิย** ลงฺฆิตฺวา **ภเว** คณตฺตเยน อฉิชฺชิตฺวา อญฺญคฺคหณวเสน ตํ ลงฺฆิตฺวา อุตฺตริตฺวา ภเวตฺตยตฺโถ, สา อริยา วิปุลา นาม. ปฐฺยาโต วิสิฏฺเฐน ปกาเรน อุลติ ปวตฺตตีติ วิปุลา, อาทิม-ปาทยุคสฺส มตฺตาธิกตฺตา ตโต วิปุเลน สเรน สมนฺนาคโตติ วา ตถา. จปลาลกฺขณํ กินฺติ อาห จปลาตฺยาทิ อปรทฺธํ. ยสฺสา อริยาย ทุติยโก จ จตุตฺโถ จ คโณ จ **ครุมชฺโฌ** ปุพฺพาปรครูนํ มชฺเฌ ฐิโต **โช** ชคโณ ภเว, ตทา สา อริยา จปลา นาม. ครุมชฺโฌ โชติ วุตฺตตฺตา ปฐมคณฏฺฐาเน อนฺตครูนํ มสคณานมญฺญตโร ตติยคณฏฺฐาเน อาทฺยนฺตครุมคโณ ปญฺจมคณฏฺฐาเน อาทิครูนํ มภคณานมญฺญตโร จ ฐปิตพฺโพตฺยา-ธิปฺปาโย. ปุริมาย วิสทิสตฺตา จปลติ วิกฺขิปฺปตีติ จปลา, จปเลน สเรน สมนฺนา-คตาติ วา ตถา. ตตฺถ ปุพฺพทฺเธน วิปุลาลกฺขณํ กถิตํ. อปรทฺเธน ตุ จปลาลกฺขณํ ตทุภยทฺธสฺส ปน ทฺวิลกฺขณสมฺปนฺนตฺตายํ คาถา วิปุลาปิ จปลาปิ นาม โหตีติ ทฏฺฐพฺพา.

ตตฺถ วิปุลาคาถา ติวิธา โหติ มุขวิปุลา ชฆนวิปุลา มหาวิปุลาติ. ยทา หิ ยสฺสา อริยาย ปุพฺพทฺเธเยว อปรทฺเธเยว วา อุภยทฺเธ วา อาทิโม ปาโท คณตฺตยํ ลงฺฆิตฺวา ภวติ, ตทา สา ยถากฺกมํ มุขวิปุลา ชฆนวิปุลา มหาวิปุลา นาม. ตตฺถ วิปุลโต อญฺญาริยาคาถาย ปฐมปาเท คณตฺตยํ, ตถา ตติยปาเท. วิปุลาย ปน ปฐมปาโท เอกมตฺตาธิโก ทฺวิมตฺตาธิโก วา, ตถา ตติยปาโท. ยทา หิ อุภยตฺถ อาทิโม คณตฺตยํ ลงฺฆิตฺวา อญฺญสฺส ลหุวณฺณสฺส คหณวเสน ภเว, ตทา โส เอกมตฺตาธิโก. ยทา ครุวณฺณสฺส คหณวเสน ภเว, ตทา โส ทฺวิมตฺตาธิโก โหตีติ. อเนเกสุ มาคธสกฺกฏ-ฉนฺโทสตฺเถสุ ปน ตสฺสา คาถาย อาทิมทฺวยสฺส เอกมตฺตาธิกเมว ปโยคมุทาหรนฺติ. ตฏฺฏีกาสุ จ ตาทิสเมว วณฺณนํ ปสฺสาม, น วิเสสํ. ตถาปิ ปาวจเน ทสฺสนโต ตสฺสา วิปุลคาถาย ตปฺปาททฺวยสฺส ทฺวิมตฺตาธิภาวมฺปิ กถยิมฺหา. ยถา-

เย เกจิ ปาณภูตตฺถิ ตสา วา ถาวราวนวเสสา
ทีฆา วาเยว มหนฺตา มชฺฌิมรสฺสกา อนุกถูลาตฺยาทิ

อยํ อริยาปุพฺพทฺเธเหว รจิตตฺตา คีติคาถา นาม. เอตฺถ ปฐมปาโท

เอกมตฺตาธิโก, ตติโย ปน ทฺวิมตฺตาธิโกติ. อปิจ คณตฺตยํ ลงฺฆิยาติ วุตฺตตฺตา คณ-จตุกฺกสฺสาลกฺขณเมเวตฺถ ปมาณํ. ตสฺมา อิมิสฺสาริยาย อุภยตฺถาทิมสฺมึ คณตฺตยํ ลงฺฆิตฺวา เอกมตฺติกสฺส วา ทฺวิมตฺติกสฺส วา ติมตฺติกสฺส วา คหณวเสน ปวตฺเตปิ เนวตฺถิ โทโสติ อมฺหากํ ขนฺติ. ยถา-

โย พุทฺโธ สติมา นายโก มุนินฺโท หิตกฺกโร นาโถ
อคฺโค เสฏฺโจ วรปญฺญวา อภินมามิ ตํ สุคตํตฺยาทิ

วิปุลาริยาคาถายํ รจนา. เอตฺถ จ มา นายโกติ จ วรปญฺญวาติ จ ตติยจตุตฺถคณสํสคฺคปเทสุ มาติ จ วร อิติ จ ปทนฺเต ยติยา กาตพฺพายมฺปิ ตติย-คณสฺสาปริปุณฺณจตุมตฺตตฺตา ยติ น กตา. นาติ จ ป อิติ จ วณฺณนฺเตสุ ยติยา กาตพฺพายมฺปิ เหฏฺฐาวุตฺตปุพฺพาปราเนกวณฺณปทมชฺฌยติโทสโต อวินิมุตฺตตฺตา ยติ น กตา. นายโกติ จ วรปญฺญวาติ จ ปทนฺเตเสฺวว ปน ยติ กตา, เอวํ สนฺเต อิมิสฺสาริยาย อุภยตฺถาทิมสฺส คณตฺตยํ ลงฺฆิตฺวา ติมตฺติกสฺสาปิ คเหตพฺพภาโว จ เหฏฺฐา วุตฺตยติลกฺขณญฺจ อติวิย ยุชฺชตีติ สนฺนิฏฺฐานเมตฺถ คนฺตพฺพํ. อาจริเยน ปน อุปลกฺขณนยาทินา เอกมตฺตาธิโกเยว ปโยโค อุทาหริโต น ทฺวิติมตฺตาธิโก, น ปนสฺส อลพฺภนโตติ ทฏฺฐพฺโพ. **ยญฺหิ อตฺถมิจฺฉนฺติ อาจริยา, ตํ นีตตฺเถน วา เนยฺยตฺเถน วา ทสฺเสนฺติ. อยมาจริยานํ ธมฺมตา**ติ, ตตฺถ วิปุลายํ ทุติยปาเท เอก-มตฺตา วา ทฺวิมตฺตา วา ติมตฺตา วา หีนา, ตถา จตุตฺถปาเท. ตสฺมา ปจเม เตรส วา จุทฺทส วา ปญฺจทส วา. ทุติเย สตฺตรส วา โสฬส วา ปญฺจทส วา เตตฺตึส มตฺตา ปุพฺพทฺเธ. อปรทฺเธ ปน ตติเย เตรส วา จุทฺทส วา ปญฺจทส วา. จตุตฺเถ จุทฺทส วา เตรส วา ทฺวาทส วาติ สตฺตวีสติ มตฺตา โหนฺติ. ยทา หิ ปจมตติเยสุ มตฺตา อธิกา โหนฺติ, ตทา ทุติยจตุตฺเถสุ หายนฺตีติ.

๒๘๕. จปลามิสฺสกวเสน ลทฺธนามํ มุขจปลาคาถํ ทสฺเสตุมาห **จปเล**จฺจาทิ. ตตฺถ **จปลาคตาขิลํ** จปลาย คาถาย อาคตํ อขิลํ สพฺพํ ลกฺขณํ ยสฺสา อริยาย **ทลาทิม**นฺติ ทลํ อาทิมนฺติ เฉโท, อาทิมฺหิ จิตํ อาทิมํ ปุพฺพนฺตฺยตฺโถ, ทลํ อทฺธํ ภาคํ **เจ** ยทิ ภชติ **ปฐฺยาทิลกฺขณํ** ปฐฺยาทีนํ คาถานํ ลกฺขณํ, **อญฺญํ** ปุพฺพทฺธโต อปรํ อทฺธํ เจ ภชติ, สา คาถา มุขจปลา นาม ภวตีติ โยชนา. เอตฺถ อาทิสทฺเทน จปลาปฐฺยาหิ

อญฺญา อริยาคาถาโย สงฺคยฺหนฺติ. ปุพฺพทฺธสฺส จปลาลกฺขณตฺตา มุขํ ปธานํ จปลาลกฺขณํ ยสฺสาติ มุขจปลา, มุเข อาทิมฺหิ ปุพฺพทฺเธ จปลาลกฺขณมสฺสาติ วา ตถา. ยถาวุตฺตเหตุโต อุจฺจารณกาเล มุขสฺส วทนสฺส จปลํ วิกฺขิปนํ ยสฺสาติ วา ตถาติ อปเร.

๒๘๖. อญฺญํ ชฆนจปลาคาถํ ทสฺเสตุมาห **ปถฺเย**จฺจาทิ. ตตฺถ ยสฺสา อริยาย **ปรมทฺเธ** ปุพฺพทฺเธ **ปถฺยาทิลกฺขณํ** ปถฺยาทีนํ คาถานํ **ลกฺขณํ** สภาโว **เจ** ยทิ ภเวตฺยชฺฌาหาโร, **ลกฺขณนฺตู**ตฺเยตฺถ ตุสทฺโท อฏฺฐานปยุตฺโต, **ทุติยเก** ตุ ทุติยทฺเธ ปเนตฺยตฺโถ, จปลาย จปลาคาถาย ลกฺขณํ **เจ** ยทิ ภเวตฺยชฺฌาหาโร, ตทา สา คาถา ชฆนจปลาอิติ **ปกิตฺติตา** กถิตาตฺยตฺถโยชนา. หญฺญตีติ ชฆนํ. หน หึสาตีสุ, ยปจฺจโย. กฺวจาทิวณฺณานมิจฺจาทินา หสฺส ทฺวิตฺตํ, ปุพฺพสฺส โช จ, หนสฺส โฆ จ. ชฆนสทฺเทน อิตฺถิกฏิยา อคฺคภาโค วุจฺจเต. เอตฺถ ปเนโส อคฺคสามญฺญวาจโก. ตสฺมา ชฆเน อคฺเค โกฏิยํ ปจฺฉิมภาเค จปลาลกฺขณมสฺสาติ วิคฺคโห. ชฆนํ อปธานํ จปลาลกฺขณํ ยสฺสาติ วา ชฆนจปลา. วจนตฺถโชติกายมฺปน วุตฺตํ "ชฆเนน อวิสเทน สเรน จปลติ วิกฺขิปตีติ ชฆนจปลาติ อาจริยา. ชฆนสทฺโท หิ อวิสทวาจโก. ยถา- ชฆนปาโท ปุริโสติ. เอตฺถ อวิสทปาโท ปงฺคุฬปาโทติ อตฺโถ"ติ.

ฉาติ คณนปริจฺเฉโท. อริยาย ชาติ สามญฺญํ สภาโวติ อริยาชาติ. ฉ อิมา คาถาโย อริยาชาติโย โหนฺตีตฺยชฺฌาหาโร ชาตฺยาเปกฺขตฺตา ชาติสทฺทสฺส เอกวจน-นิทฺเทโส กโต. เอวมุปริปิ.

อิติ อริยาชาติวณฺณนา.

๒๘๗. คีติชาตึ ทสฺเสตุํ **อริเย**จฺจาทิมาห. ตตฺถ คีติยํ **ยตฺถ** ยสฺสํ คาถายํ **อุภยทฺเธสุ** ปุพฺพาปรทฺเธสุ **อริยาปุพฺพทฺธํ** อริยาคาถาย ปุพฺพภาเค วุตฺตลกฺขณํ **เจ** ยทิ ภวติ, ตทา สา คาถา คีติ นาม. ปุพฺพาปรทฺเธสุ สมลกฺขณตฺตา สเมน สเรน คียติ อุจฺจาริยตีติ คีติ.

๒๘๘. อุปคีติยํ. **ยตฺถ** คาถายํ อุภเยสุ **อริยาอปรทฺธํ** อริยาย ปจฺฉิมทฺเธ วุตฺตลกฺขณํ เจ ภวติ, ตทา อยํ คาถา อุปคีติ นาม. อปรทฺธลกฺขณตฺตา คีติยา สมีเป ปวตฺตติ ยา คาถาติ อุปคีติ. ยถา- อุปราชาติ.

๒๘๙. อริยาคีติยํ. ยสฺสา **ทฺวีสุ** ปุพฺพทฺธาปรทฺเธสุ **อนฺเต** อวสาเน เอเกน ครุนา อธิกํ อริยาปุพฺพทฺธํ เจ ภเวตฺยชฺฌาหาโร, ตทา สา คาถา อริยาคีติ นาม. อริยาปุพฺพทฺธตฺตา อริยา วิยาติ อริยา, สา จ คีติชาติตฺตา คีติ จาติ อริยาคีติ.

ติสฺโสมาติ ติสฺโส อิมาติ เฉโท. **อิมา** ยถาวุตฺตคีติอุปคีติอริยาคีติสงฺขาตา **ติสฺโส** คาถาโย **ทฺวิราวตฺติยา** ทฺวิกฺขตฺตุํ ปริวตฺติยา ปูเรตพฺพาติ.

๒๙๐. อุคฺคีติยํ. **ยตฺถ** คาถายํ **ปุพฺโพทิตลกฺขโณเปตํ** ปุพฺเพ อุทิตํ กถิตํ ตเมว ลกฺขณํ เตน อุเปตํ สมุเปตํ ปุพฺโพทิตลกฺขโณเปตํ **อริยายทฺธทฺวนฺทํ** อริยาย คาถาย ปุพฺพาปรภูตํ อทฺธยุคํ **วิปริยาเยน** ปุพฺพาปรทฺธานํ อปรปุพฺพทฺธกรณ-วเสน ยทิ **อภิหิตํ** กถิตํ, ตทา สา คาถา อุคฺคีติ นาม ภวตีติ โยชนา. คีติอุปคีตีนํ วิปรีตตฺตา คีตีนํ วิปรีตํ อุคฺคีติ, วิปรีตาคีติ วา ตถา. ยถา- อุชฺฌคฺคนฺติ. ทฺวีหิ คีตีหิ วา ลกฺขณาธิกตฺตา อุทฺธํ คตา คีติ อุคฺคีติ. ยถา- อุคฺคมนนฺติ.

จตสฺโส อิมา คาถาโย คีติชาติโย โหนฺตีตฺยชฺฌาหาโร.

อิติ คีติชาติวณฺณนา.

๒๙๑. อณฺณํ เวตาลียชาตึ ทสฺเสตุมาห **วิสเม**จฺจาทิ. ตตฺถ เวตาลียมฺหิ ยสฺส ปชฺชสฺสตฺยชฺฌาหาโร, **วิสเม** ปฐเม ตติเย จ ปาเท ฉ กลา มตฺตา, **สเม** ทุติเย จตุตฺเถ จ ปาเท อฏฺฐ กลา เจ สิยุํ, **อตฺร** อิมาสุ ฉสุ อฏฺฐสุ จ กลาสุ มชฺเฌ สมา ทุติยปฺปภุติ สมกลา **ปรสฺสิตา** ปรํ ตติยปภุติวิสมกลํ ปราย วา ตติยปภุติวิสมกลาย สิตา นิสฺสิตา ตาย วา มิสฺสิตา เจ น สิยุํ, ทุติยตติยกลาโย จตุตฺถีปญฺจมีกลาโย ฉฏฺฐีสตฺตมีกลาโย จ มิสฺเสตฺวา เอกตฺร ครุมฺหิ ฐิตา น สิยุนฺตฺยธิปฺปาโย, **ตโต** ยถาวุตฺตฉอฏฺฐกลาโต อุปริ **รลา** รคณลหโว **ครุ** ครุวณฺเณโก จ เจ สิยา, **สเม** สมปาเท **สุทฺธลคา** สุทฺธเกวลา ลา ลหโว คา ครโว จาติ สุทฺธลคา **นิรนฺตรํ** อนนฺตรํ น สิยุํ, ตทา อิทํ ปชฺชํ เวตาลียํ นาม. วุตฺโตทเย ปน อิทํ ลกฺขณํ ปริปุณฺณํ น อาคตํ. ตาเล ปติฏฺฐตีติ ตาโล, ตาลรุกฺโข. ตล ปติฏฺฐายํ, จุราทิ. วิเสโส ตาโล วิยาติ วิตาลํ, ปชฺชํ. ยถา หิ ตาลรุกฺโข รุกฺขสภาวตฺตา วินยลกฺขเณ จ ติณชาติตฺตา ตาสุ รุกฺขติณชาตีสุปิ วิเสสา ติณชาติ โหติ, เอวเมวิทํ ปชฺชํ มตฺตาย นิยมิตวเสน มตฺตาชาติตฺตา จตุมตฺตาธิกรคเณหิ จ รจิตวเสน วณฺณชาติโต

สพฺเพนสพฺพํ อวินิมุตฺตตฺตา ตาสุ มตฺตาวณฺณชาตีสุ วิเสสา มตฺตาชาติ โหตีติ ตสฺมา วิตาโล วิยาติ วิตาลํ. ตเทว เวตาลียํ. สกตฺเถ อียปจฺจโย, เตสุ วุทฺธฺยาทินา อิการสฺเส วุทฺธิ. วิตาโล วิยาติ วา เวตาลียํ. อุปมตฺเถ อีโย. ฉหิ อฏฺฐหิ จ มตฺตาหิ รลเคหิ วา วิตลติ วิชฺโชตตีติ วา วิตาลี. วิตาลี เอว เวตาลียํ.

๒๙๒. โอปจฺฉนฺทสิเก. ยสฺส ปชฺชสฺส **มุขํ** จตุนฺนํ ปาทานํ อาทิ **เวตาลีโยปมํ** เวตาลีเยน สทิสํ ฉหิ อฏฺฐหิ จ กลาหิ ยุตฺตํ โหตีติ วุตฺตํ โหติ, **ยทนฺเต**ติ ยสฺส อนฺเตติ สมาโส, ยทิ อนฺเตติ วา เฉโท, **อนฺเต** ตาสํ ฉนฺนํ อฏฺฐนฺนํ กลานมวสาเน **รยา** รคณยคณา ยทิ สิยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ โอปจฺฉนฺทสิกํ นาม. อนฺเต เอกครุอธิกตฺตา เวตาลีเยน กิญฺจิ วิสทิสมฺปิ ปาเยน สทิสตฺตา ตจฺฉนฺทตฺตา วา ตสฺส ฉนฺทสฺส สมีปนฺติ อุปจฺฉนฺทํ. ตเทว โอปจฺฉนฺทสิกํ. วุตฺโตทเย ปน โอปจฺฉนฺทสกนฺติ ปาโฐ. สกฺกฏฉนฺโทสตฺเถสุ ปน โอปจฺฉนฺทสิกนฺติปิ โอปจฺฉนฺทสกนฺติปิ ปาโฐ.

๒๙๓. อาปาตลิกายํ. ยสฺสา **อนฺเต** จตุนฺนํ ปาทานมวสาเน **ภคคา** ภคโณ เทฺว ครโว จ ยทิ ภวนฺติ, **อญฺญํ** จตุปาทนฺตภคเคหิ อปรํ มุขํ **ปุพฺพมิว** ปุพฺพํ อิว ปุพฺเพ เวตาลียมฺหิ ภวํ กลาย ฉกฺกํ วิย อฏฺฐกํ วิย จ ยทิ ภเว, ตทา อยํ คาถา อาปาตลิกาอิติ **กถิตา** อุทิตาตฺยตฺโถ. ปตนฺตฺยสฺมินฺติ ปาตาลํ, อโธภวนํ. ปต ปตเน คมเน จ, อลปจฺจโย. ตํ วิย เวตาลียชาติคาถานํ ปตนตฺตาติ ปาตาลํ, เวตาลียปชฺชํ. ตสฺส อาสนฺนาติ อาปาตลา. มชฺเฌ รสฺโส. ยถา- สุเมธโสติ. สา เอว อาปาตลิกา. อถวา อาเปติ อปยติ พฺยาเปติ สพฺพเตฺรติ อาโป. อาป พฺยาปเน, อาปิยตีติ วา อาโป, อุทกํ. อาปุพฺโพ ปา ปาเน. ตลยติ ตลติ วา ปติฏฺฐาเตฺยตฺถ วตฺถุ ชาตนฺติ ตลํ. ตล ปติฏฺฐายํ. อาปสฺส ตลํ อาปตลํ. ตํ วิยาติ อาปตลํ, เวตาลียปชฺชลกฺขณํ. ยถา หิ อาปตลํ นาวาทีนํ ปติฏฺฐานํ โหติ, เอวเมตํ เวตาลียปชฺชลกฺขณํ สพฺพเวตาลียชาติคาถานํ ปติฏฺฐานภูตนฺติ. ตสฺมึ นิยุตฺตา อาปาตลิกา, คาถา. มชฺเฌ ทีโฆ. ยถา- องฺคมาคธิโกติ. อถวา ปาเยน ปุพฺเพหิ ทฺวีหิ เวตาลีโยปจฺฉนฺทสเกหิ สมานตฺตา อา ภุโส ปกาเรน เตหิ ตลํ สมานภาวํ กโรตีติ อาปาตลิกา. มชฺเฌ ทีโฆ, อิการาคโม จ. กึ พหุนา.

๒๙๔. ทกฺขิณนฺติกายํ. ยสฺสา **จตุกฺกปาเท** จตุนฺนํ สมูโห, โสว ปาโท, ตสฺมึ

ทุติยมตฺตา ทุติยาสมมตฺตา **ปรสฺสิตา** ปรํ ตติยวิสมมตฺตํ ตาย วา สิตา นิสฺสิตา เจ สิยาตฺยชฺฌาหาโร, จตุกฺกปาทาทิมฺหิ ชคโณ สิยาติ วุตฺตํ โหติ, ตทา สา คาถา ทกฺขิณนฺติกา นาม. อญฺญลกฺขณมฺปน เวตาลียสมนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. เอวมุปริปิ วิเสเสตฺวา อกถิตาย เวตาลียชาติยา. ทกฺขนฺติ วทฺธนฺติ สตฺตา เอตาย ยถาธิปฺเปตาหิ สมฺปตฺตีหิ อิทฺธา วุทฺธา อุกฺกํสคตา โหนฺตีติ ทกฺขิณา, กมฺมผลํ สทฺทหิตฺวา ทาตพฺพทานํ. สา วิย ทกฺขนฺติ วฑฺฒนฺติ คายนฺตา เอเตน ยถาธิปฺเปตปญฺญาสมฺปตฺตีหิ อิทฺธา วุทฺธา อุกฺกํสาคตา โหนฺตีติ ทกฺขิโณ, เวตาลียจฺฉนฺโท. ตสฺส อนฺเต โกฏฺฐาเส นิยุตฺตา ทกฺขิณนฺติกา.

๒๙๕. อุทิจฺจวุตฺติยํ. ยสฺสา **วิสมมฺหิ** วิสเม ปฐเม ตติเย จ ปาเท ทุติยมตฺตา ปรสฺสิตา ยทิ สิยา, ตทา สา คาถา อุทิจฺจวุตฺติ นาม. ทกฺขิณนฺติกโต เวตาลียลกฺขณสฺส วิสาลตฺตา อุทิจฺจํ วิสาลํ เวตาลียลกฺขณํ ยสฺสา สา อุทิจฺจวุตฺติ. ยถา อุทิจฺจพฺราหฺมโณติ.

๒๙๖. ปจฺจวุตฺติยํ. ยสฺสา **สเมสุ** ทุติยจตุตฺถปาเทสุ **ปญฺจมา** มตฺตา **ปุพฺพาย** จตุตฺถิยา มตฺตาย **สเหว** สทฺธึ เอว เจ ภเว, จตุตฺถีปญฺจมา จ มตฺตา เอกตฺร ครุมฺหิ จิตา ภเวตฺยธิปฺปาโย, สเมสุ ทุติยมตฺตโต อุปริ ชคโณ ภเวติ วุตฺตํ โหติ, ตทา สา คาถา ปจฺจวุตฺติอิติ **อุทิตา** กถิตาตฺยตฺโถ. เอตฺถ จ สเมสุ อาทิมฺหิ ลหุทฺวเยน วา เอกครุนา วา ภวิตพฺพํ วิเสเสนาวุตฺตตฺตา. ตโต ปรํ เอกลหุ ตโต จ เอกครุ ภเว. เอวญฺหิ สติ จตุตฺถีปญฺจมีมตฺตา มิสฺเสตฺวา จิตา โหนฺติ, ตโต ปน เอกลหุ ภเว, ตสฺมา ทุติยมตฺตโต อุปริ ชคโณ ภเวติ วุตฺโต. จตุตฺถีปญฺจมีมตฺตานญฺหิ มิสฺสิตครุโต ปุพฺเพ ปรสฺมึ จ ครุวณฺเณน น ภวิตพฺพํ. ยทิ ภเวยฺย น สมา อตฺร ปรสฺสิตาติ วุตฺตลกฺขเณน วิรุชฺเฌยฺยาติ, วุตฺโตทเย ปน วิเสเสตฺวา สเมสุ อาทิมฺหิ ครุวณฺโณ ภเวติ วุตฺโต. ตนฺนิสฺสยวุตฺตรตฺนากเร ปน อิธ วุตฺตลกฺขณสทิสํว อาคตํ, น วิเสเสน. อิมสฺส นิสฺสเย ฉนฺโทมญฺชริสกฺกฏฺฐคนฺเถ ตุ เวตาลีโยปจฺฉนฺทสิกานเมว ลกฺขณมาคตํ, น อญฺญาสํ. ตถาปิ ตปฺปโยคสฺส ปจฺจุรตฺตา วุตฺตรตฺนากรสกฺกฏฺฐฉนฺโทคนฺถโต ปิงฺคลฉนฺโทสุตฺตโต วา อาหริตฺวา อิธ วุตฺตา อาจริเยน เสสเวตาลียชาติคาถาโยติ ทฏฺฐพฺพา. ปุพฺพลกฺขเณน วิโรธตฺตา ปฏิวิรุทฺธา วุตฺตีติ ปจฺจวุตฺติ, เวตาลียลกฺขณํ วา

ปฏิจฺจ วตฺตตีติ ปจฺจวุตฺติ. ยถา ปจฺจโยติ. เวตาลียวุตฺติยา วา ปติคตา ปจฺจวุตฺติ. ยถา ปจฺจกฺขาติ.

๒๙๗. ปวตฺตเก. **ทฺวินฺนมาสเมยฺยุนฺ**ติ ทฺวินฺนํ อาสํ เอยฺยุนฺติ เฉโท. ทฺวินฺนํ อาสํ ตาสํ อุทิจฺจวุตฺติปจฺจวุตฺติคาถานํ **โอชโนชกา** วิสมาสมา จ ปาทา ยถากฺกมํ ยสฺส ปชฺชสฺส ปาเท **เอยฺยุํ** ภเวยฺยุํ, ตทา ตํ ปชฺชํ ปวตฺตกํ นาม. ลกฺขณทฺวเยน ปวตฺตตีติ ปวตฺตกํ. เอตฺถ จ ปวตฺตกสฺส เทฺว วิสมปาทา อุทิจฺจวุตฺติวิสมปาทสทิสา เทฺว สมปาทา ปจฺจวุตฺติสมปาทสทิสาติ ทฏฺฐพฺพา. อิมา ฉ ยถาวุตฺตา เวตาลียาทิคาถาโย ทฺวิกฺขตฺตุํ ปริวตฺเตตพฺพตฺตา ทฺวิราวตฺติโย โหนฺตีตฺยชฺฌาหาโร. กตฺถจิ ปญฺจิมาติ ปาโฐ ทิสฺสติ. โส น คเหตพฺโพ สงฺขฺยาสงฺเขฺยยฺยานํ อสมภาวโต. มุทฺทิกานํ ปมาทเลขนมตฺตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ.

๒๙๘. อปรนฺติกายํ. ยา คาถา **อสฺส** ตสฺส เวตาลียชาติปชฺชสฺส **สมกตา** สมปาเทน **กตา** วิหิตา เจ สิยา, ตทา สา อปรนฺติกา นาม. เวตาลียชาติปชฺชสฺส วิสมปาทโต อปรสฺมึ อนฺเต สมปาทสงฺขาเต โกฏฺฐาเส นิยุตฺตา อปรนฺติกา.

๒๙๙. จารุหาสินียํ. ยา คาถา **ตทญฺญชา** ตโต เวตาลียชาติปชฺชสฺส สมโต อญฺเญหิ วิสเมหิ ชาตา, สา คาถา จารุหาสินี นาม. จรติ เอตฺถ จิตฺตนฺติ จารุ, จรติ หทเย มนุญฺญภาเวนาติ วา ตถา. จร คติภกฺขเณสุ, ณุปจฺจโย. จารุสทฺโท เหมวาจโก โสภนาทิวาจโก จ. จตุนฺนํ ปาทานํ ยถาวุตฺตวิสมลกฺขณตฺตา จารุนา โสภเนน กลฺยาเณน มนุญฺเญน ลกฺขเณน ชเน หาเสนฺตีติ จารุหาสินี. **อิมา เทฺว** อปรนฺติกจารุหาสินีคาถาโย จตุกฺขตฺตุํ ปริวตฺเตตพฺพตฺตา **จตุราวตฺติโย** โหนฺตีติ. สกฺกฏฏีกายมฺปน อิมาสํ ทฺวินฺนํ คาถานํ ปวตฺตกคาถาปาเทหิ วิหิตตฺตํ วุตฺตํ. สุสลฺลกฺขณตฺถํ อุปลกฺขณนิทสฺสนปจฺจาสนฺนนเยหิ วุตฺตํ, น ปน ยถาวุตฺตลกฺขณสฺสาลพฺภนโตติ ทฏฺฐพฺพํ. เตเนวาจริยา ตาทิสํ คาถํ รจยนฺติ.

ยถา-

ปฏิสงฺขาย ปเนตมทฺธุวํ อธิคนฺตฺวา ปทมจฺจุตํ พุธา
สุสมุจฺฉินฺนสิเนหพนฺธนา สมเมสฺสนฺติ จิราย สุพฺพตาตฺยาทิ.

อยํ เวตาลียสมปาเทหิ รจิตา อปรนฺติกาคาถาติ เวทิตพฺพา, เอวมีทิสา นว อิมา เวตาลียชาติโย โหนฺตีติ. ตทนนฺตรํ มตฺตาสมกชาติ วตฺตพฺพาปิ ตํนิสฺสยสกฺกฏ-ฉนฺโทสตฺเถ อนาคตตฺตา ปาวจเน จ อทสฺสนโต สรูเปน น วุตฺตา. สามญฺเญน ปน วุตฺตา อาจริเยนาติ ทฏฺฐพฺพํ. วิเสสตฺถิเกหิ ปน วุตฺโตทยโต วุตฺตรตฺนากรโต วา ปิงฺคลฉนฺโทสุตฺตโต วา คเหตพฺพาติ. กาจิ หิ คาถา นิสฺสเย ฉนฺโทมญฺชรี นาม สกฺกฏฉนฺโทสตฺเถ อนาคตาปิ ตโต ตโต อาหริตฺวา เอตฺถ กถิตา ปโยคปจุรตฺตาติ.

อิติ เวตาลียชาติวณฺณนา.

๓๐๐. อิธ สรูเปน อวุตฺตานํ มตฺตาสมกชาตีนํ อญฺญาสญฺจ คาถานํ สงฺคหณตฺถมาห **น ทิสฺสเต**จฺจาทิ. **เอตฺถ** อิมสฺมึ ฉนฺโทมญฺชริคนฺเถ วณฺณปชฺชํ มตฺตาปชฺชํ วา **ยํ ปชฺชํ น ทิสฺสเต** สรูเปนาวุตฺตตฺตา น ทิสฺสติ, ตถาปิ **ปโยเค** ปิฏกตฺตเย ยทิ ทิสฺสเต, **วิสมกฺขรปาทํ** วิสมํ อกฺขรญฺจ ครุลหุนิยมาภาวา วิสมํ ปาทญฺจ อฏฺฐกฺขราทินิยตาภาวา ยสฺส ตํ วิสมกฺขรปาทํ **ตํ** ตาทิสํ ปชฺชํ สามญฺญนามโต คาถา อิจฺเจว เญยฺยาตฺยชฺฌาหาโร. อถวา คาถาสามญฺญนามโต สามญฺญคาถา นามาติ.

อิทานิ ยถาวุตฺตปชฺชานิ คเณตฺวา ทสฺเสติ **เอกาทเส**จฺจาทินา. **เอตฺถ** อิมสฺมึ ฉนฺโทมญฺชริคนฺเถ **ปชฺชานิ** ยถาวุตฺตานิ วณฺณมตฺตาปชฺชานิ **เอกาทสาธิกติสตานิ** เอกาทส อธิกานิ ติสตานิ โหนฺตีตฺยชฺฌาหาโร. ตตฺถ ปน วณฺณปชฺชานิ สมานิ เอกสฏฺฐฺยธิกทฺวิสตานิ* อทฺธสมานิ ปญฺจทส วิสมานิ ปญฺจทส สามญฺญคาถาสุตฺต-ปชฺเชน ตุ โสฬส จาติ เทฺวนวุตฺยาธิกทฺวิสตานิ โหนฺติ. มตฺตาปชฺชานิ ตุ เอกูนวีสติ โหนฺติ. ตานิ สพฺพานิ สมฺปิณฺฑิตานิ เอกาทสาธิกติสตานิ ปชฺชานิ โหนฺตีติ.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสาย นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกาย
ปญฺจมปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

---

* ทุติยปริจฺเฉเท คณนโต สมปชฺชานิ ปญฺจตึสาธิกทฺวิสตานิ โหนฺติ. ฉพฺพีสติฉนฺเทหิ เอกโต กตฺวา ตานิ เอกสฏฺฐฺยธิกทฺวิสตานิ วุตฺตํ.

ฉฏฺฐปริจฺเฉทสํวณฺณนา

๓๐๑. เอวํ ปชฺชานิ สห ลกฺขยลกฺขเณหิ ทสฺเสตฺวา อิทานิ เตสํ ยถาวุตฺตปชฺชานํ ปตฺถาราทิวเสน ฉปฺปจฺจยนโย ทสฺสิโต. ยสฺมา ปน ตสฺมึ อทสฺสิเต ปชฺเชสุ โสตุชนานํ สมฺโมโห, ตสฺมา ตํ ทสฺเสนฺโต ปรมํ อุทฺทิสิตุํ **ปตฺถาโร**จฺจาทิคาถมาห.

ตตฺรายมตฺถโยชนา- **ปตฺถาโร** ยตฺตกํ อตฺถาทิวิกปฺโป ลพฺภติ, ตตฺตกํ ปวตฺโต ปตฺถารนโย พฺยาปิตนโย วิตฺถารนโย วา อตฺถรณนโย วา, **นฏฺฐํ** วินฏฺฐํ โหติ ยํ กิสฺมิญฺจิ องฺเก อตฺถาทิกํ ตสฺส ชานนเหตุภูโต นฏฺฐนโย จ, อุทฺทิฏฺฐสฺส อตฺถาทิกสฺส โย องฺโก อตฺถิ, ตสฺสงฺกสฺส อุทฺทิสนเหตุภูโต **อุทฺทิฏฺฐ**นโย จ, **อตฺถาทิกิริยา** อตฺถาทิกสฺส เอกทฺวาทิภาวชานนตฺถํ คณนสฺส กรณภูโต ทสฺสนภูโต กิริยานโย จ. อตฺถาทิเตฺยตฺถ อาทิสทฺเทน คณวณฺณา สงฺคยฺหนฺติ. ตถา สงฺขฺยานสฺส ปตฺถารสงฺขฺยาย ชานนเหตุภูโต **สงฺขฺยาน**นโย จ. **อทฺธโยโค** ปตฺถารสฺส อายามวิตฺถารปฺปมาณสฺส โยคกรณภูโต ชานนเหตุภูโต อทฺธโยคนโย จ, เอเตสุ จสทฺโท อชฺฌาหริตพฺโพ. อิติ เอเต ฉ ปจฺจยา ปติอยนฺติ คจฺฉนฺติ ปวตฺตนฺติ เอเตหิ โสตูนํ ญาณาติสยาติ จ ปฏิจฺจ ยถารหํ ปชฺชสฺส อตฺถคณวณฺณเภทชานนํ เอติ คจฺฉติ ปวตฺตติ เอเตหีติ จ วจนตฺเถน พุชฺฌนการณา ปจฺจยา นยาอิติ มตา วิญฺเญยฺยา. อถวา อิติ เอเต นยา ฉ ปจฺจยาอิติ มตาติ. ฉเฬเตเฺยตฺถ ฬการโร ปทสนฺธิกโร. ตตฺถ ปตฺถรติ พฺยาเปติ ปชฺชสฺส ยถาลาภอตฺถคณวณฺณเภเทสูติ ปตฺถาโร, ตนฺนโย. อถวา ปกาเรน อตฺถาทิกํ ถาเรติ ถารยติ วา วิตฺถาเรตีติ ปตฺถาโร. อถวา ปฏิจฺฉนฺนวตฺถุํ วิวริตฺวา ทสฺเสติ วิย ปฏิจฺฉนฺนํ อปากฏํ ปชฺชสฺส อตฺถาทิกํ ถรติ วิวรติ ปกาเสตีติ ปตฺถาโร, ปกาเรน วา อตฺถาทิกํ ถรติ อตฺถรตีติ ปตฺถาโร, ตนฺนโย. ปตฺถรติ พฺยาเปติ เอเตนาตฺยาทินา กรณสาธเนนาปิ วิคฺคโห กาตพฺโพ. อิตฺถํ ปตฺถารนโย พฺยาปิตนโย วิตฺถารนโย วิวรณนโย อตฺถรณนโยติ จ วุจฺจติ.

กถํ ปเนตสฺส นยสฺส อตฺถรณภาโว ชานิตพฺโพติ. ยถา หิ ยํ กิญฺจิ ปาวุรณํ วา ปจฺจตฺถรณํ วา สํหริตฺวา ฐเปยฺย. น ตสฺมึ วิจิตฺตรูปานิ ปสฺเสยฺย, นาปิ ตสฺส ทีฆภาวํ วา รสฺสภาวํ วา ชาเนยฺย, อตฺถริตฺวา ปตฺถริตฺวา ทสฺสิเต ปน สติ สพฺพเมตํ ปสฺสติ ชานาติ,

เอวเมวํ ปชฺชสฺส อตฺถาทิเก อิมินา นเยน อนตฺถริเต อปตฺถริเต ตปฺปเภทํ เนว ปสฺสติ น ชานาติ, อตฺถริตฺวา ปตฺถริตฺวา ทสฺสิเต ปน สติ เอตํ สพฺพํ ปสฺสติ ชานาตีติ. นสฺสติ วินสฺสตีติ นฏฺโฐ, อตฺถาทิโก. ตํ นยเตฺยเตน โส วา นียติ ญายติ อเนนาติ นฏฺฐนโย. อุทฺทิสียเตติ อุทฺทิฏฺโฐ, อตฺถาทิกสฺสงฺโก. ตํ นยติจฺจาทินา อุทฺทิฏฺฐนโย. เอเตสุ หิ ปเทสุ นยสทฺโท เสโส. นสฺสนุทฺทิสฺสนตฺถเมวาเปกฺขิตฺวา นฏฺฐํ อุทฺทิฏฺฐนฺติ วุตฺตํ. อถวา นฏฺฐสฺสตฺถาทิกสฺสงฺกํ อุทฺทิสฺสตฺยเนเนติ อุทฺทิฏฺโฐ, นโย. ตปฺปจฺจโย เหตฺถ กตฺวตฺเถ. อตฺถาทิกสฺส ลิขิตวารสฺส อุจฺจาริตวารสฺส วา กรณํ กิริยา. สาเยว ยถาวุตฺตลิขิตุจฺ-จาริตวารสฺส นยนโต ชานนโต นโยติ วุจฺจติ. อถวา ยถาวุตฺตวารสฺส กิริยํ นยติจฺจาทินา กิริยานโย. นยสทฺโท เหตฺถ เสโส, สุฏฺฐุ ปชฺชสฺส อตฺถาทิปตฺถารงฺกํ ขฺยาติ อาจิกฺขติ กเถตฺยเนเนติ สงฺขฺยานํ, ตนฺนโย. สํปุพฺพ-ขฺยา กถเน, ยุปจฺจโย. อทฺธํ ปมาณํ ยุชฺชติ เอเตนาติ อทฺธโยโค, นโย.

ตตฺถ นยา อฏฺฐารสวิธา โหนฺติ. กถํ. ปตฺถารนโย นฏฺฐนโย อุทฺทิฏฺฐนโย กิริยานโย สงฺขฺยานนโย อทฺธโยคนโย จาติ ฉนฺนํ นยานํ วเสน หิ ฉปฺปจฺจยนโยติ วุจฺจติ. โส ปน ติพฺพิโธ อตฺถวิกปฺปฉปฺปจฺจโย คณวิกปฺปฉปฺปจฺจโย วณฺณวิกปฺป-ฉปฺปจฺจโย จาติ. เอวเมเกกสฺส ฉปฺปจฺจยนยสฺส ติธา ภินฺนตฺตา นยา อฏฺฐารสวิธา โหนฺตีติ ทฏฺฐพฺพา.

๓๐๒. เอวํ ติพฺพิธฉปฺปจฺจยนเย อุทฺทิสฺสิตฺวา นิทฺทิสนฺโต เตสุ จ ปตฺถารนยํ อุทฺเทสกฺกเมน ปรมํ นิทฺทิสฺสติ **ปตฺถาเร**จฺจาทินา. อถวา เย ปชฺชสฺส ฉปฺปจฺจยนยา วุตฺตา, เตสุ กถํ ปรมภูตสฺส ปตฺถารนยสฺส วิธ กาตพฺโพติ ปุจฺฉาย ปตฺถาเรจฺจาทิมาห. ตตฺถ **ปตฺถาเร**ติ ปตฺถารนเย. เอวํ วิธิ เวทิตพฺโพติ เสโส. กตฺตพฺเพ สตีติ วา. **สพฺพเค**ติ สพฺโพ ครุ ยสฺส โส สพฺพโค ปาโท, ตสฺมึ. **สพฺพเค ปาเท** กเตติ เสโส. อถวา สพฺพเคติ ปทํ ปจฺจตฺตวจเนการนฺตํ. ยถา- เอเส เจ ทุนฺนิคฺคหิเตติ น เหวํ วตฺตพฺเพติ จตฺยาทิ. เอตฺถ เอโส วาโท เจ มยา ทุนฺนิคฺคหิโตติ จ, เอวํ น หิ วตฺตพฺโพติ จตฺยตฺโถ. ตถา ปาเทอิติ ปเทปิ. ปรมํ สพฺพโค ปาโท กาตพฺโพอิตฺยตฺโถ. ตสฺมึ กเตติ เสโส. **คาทฺยโธ**ติ คาทิ อโธติ เฉโท. อาทิภูโต ปรมภูโต โค ครุวณฺโณ คาทิ. วิเสสนปรนิปาตสมาโสยํ. ยถา- คณุตฺตมํ อคฺยาหิโตตฺยาทิ. สพฺพครุปาทสฺส ครูสุ อาทิครุโต เหฏฺฐาอิตฺยตฺโถ. **โล**

ลหุวณฺโณ กาตพฺโพติ เสโส. ตโต ลโต **ปเร** อปรภูตา วณฺณา ปรสฺมึ วา ปวตฺตา วณฺณา **สมา** อุปริเมน สทิสา กาตพฺพา. **ปุพฺเพ** ตโต ลโต ปุพฺพสฺมึ ฐาเน **โค** ครุวณฺโณ กาตพฺโพ. ยทิ ตสฺมึ ปุพฺพฏฺฐาเน องฺโก ภเวยฺย. เอวํ สติ ครุวณฺโณ กาตพฺโพ, โน เจ ภเวยฺย, น กาตพฺโพตฺยธิปฺปาโย. เวตาลียคาถาสุ ปน มตฺตาปตฺถารนเย กตฺถจิ ยถา-วุตฺตลหุโต องฺเก สติปิ อสติปิ ยถาลาภมตฺตานุรูปํ ลหุ วา ครุ วา กาตพฺโพติ เวทิตพฺโพ. **อิติ เอเต จ ตโย** คาทฺยโธ, ปเร สมา, ปุพฺเพ โคอิติ วิธโย ยาว สพฺพลาติ. อวธิอตฺเถ ปญฺจมีวจนํ. ยถา- ยาว พฺรหฺมโลกาติ ยาว สพฺพลหุโก ปาโท ตาว กาตพฺพาตฺยตฺโถ.

ตตฺรายํ นโย- ตฺยกฺขรปาทสฺส ปตฺถารนยํ กตฺตุกาเม สติ ปฐมํ ครุ ครุ ครูติ สพฺพโค ปาโท กาตพฺโพ. อถวา คาทฺยโธ โล กาตพฺโพติ เอโก วิธิ. ปเร สมา กาตพฺพาติ เอโก. เอวํ ลหุ ครุ ครูติ ปตฺถารงฺโก ภวติ. เอตฺถ ปุพฺเพ โคติ วิธิ นตฺถิ ลหุโต ปุพฺเพ องฺกสฺสาภาวโต. ปุน คาทฺยโธ โลติ เอโก. ปเร สมาติ เอโก. อถ ปุพฺเพ โคติ เอโก. เอวํ ครุ ลหุ ครูติ ปตฺถารงฺโก ภวติ. เอวเมเต ตโย วิธโย ยาว สพฺพลหุปาโท ตาว กาตพฺพา. ปตฺถารงฺกา ปน อฏฺฐ โหนฺติ. กถํ สพฺพครูติ เอโก องฺโก เอกลหุ ครุทฺวยนฺติ จ อาทิมฺหิ อนฺเต จ ครุมชฺเฌ ลหูติ จ ลหุทฺวยํ เอกครูติ จ ครุทฺวยํ เอกลหูติ จ อาทิมฺหิ อนฺเต จ ลหุ มชฺเฌ ครูติ จ เอกลหุ ครุทฺวยนฺติ จ สพฺพลหูติ จ เอโกติ อฏฺฐ องฺกา โหนฺตีติ. เอวํ ทฺวกฺขรจตุรกฺขราทิปาเทสุ นโย เญยฺโย.

เอตฺถ โสตูนํ ญาณวิสทตฺถํ นยมุขทสฺสเนน ยถารหํ จนฺทานเนจฺจาทิปถฺยา-วตฺตคาถาย, สตฺเตจฺจาทิอริยาคาถาย, วิสเมจฺจาทิเวตาลียคาถาย จ ฉปฺปจฺจยนยํ ทสฺสยิสฺสาม. เอตาสญฺหิ คาถานํ นเย ทสฺสิเต เสสานํ นยํ ญาตุํ สกฺโกนฺติ โสตุชนาติ.

ตตฺถ จนฺทานเนจฺจาทิคาถายํ ลพฺภมาเนสุ ติพฺพิธฉปฺปจฺจยนเยสุ อตฺถ-วิกปฺปฉปจฺจยนเย ปฐมภูตํ ปตฺถารนยํ กตฺตุกาเมน ธีมตา ปฐมํ วิกปฺปวิธานํ กาตพฺพํ. กถํ. ปฐเม จนฺทานนนฺติ ปเท ลพฺภมาเนสุ อฏฺฐสฺวตฺเถสุ สกปกฺเข รูปกตฺโถ รู อิติ ทฏฺฐพฺโพ อาทฺยกฺขรสงฺเกเตน. ตถา สทิสตฺโถ ส อิติ อุปมตฺโถ อุ อิติ จ. สมุเปกฺขตฺโถ ปน มุ อิติ มชฺฌกฺขรสงฺเกเตน ทฏฺฐพฺโพ อาทฺยกฺขรสงฺเกตสฺส ปสงฺคภาวโต. ปรปกฺเข ปน รูปกตฺโถ ป อิติ ทฏฺฐพฺโพ มชฺฌกฺขรสงฺเกเตน. ตถา สทิสตฺโถ ทิ อิติ อุปมตฺโถ. มา อิติ จ ทฏฺฐพฺโพ อนฺตกฺขรสงฺเกเตน. ตถา สมุเปกฺขตฺโถ กฺขา อิติ เอวมญฺเญสมฺปิ

ติณฺณํ ฉนฺโทมญฺชรึ สลกฺขฺยลกฺขณนฺติ ปทานํ อฏฺจสุ อฏฺจสุ สกปรปกฺขตฺเถสุ รูป-กตฺถาทิสงฺเกตา ทฏฺจพฺพา. ฉนฺโทมญฺชรินฺติ ปเท ปน ปรเปกฺขโต ปฏฺจาย รูปกตฺถาทโย ป-ทิ-มา-กฺขา-รู-ส-อุ-มูติ ยถากฺกมํ ทฏฺจพฺพาติ อยเมว วิเสโส. **รูปโกปมาลงฺกต-ปทานญฺหิ อตฺถํ อตฺถํ ปกปฺเปตฺวา เอวเมว วิภชนฺติ ปณฺฑิตาจริยา**. ตสฺมา เตสํ ยถาวุตฺตปทานมตฺถา อฏฺจ อฏฺจ โหนฺติ. นิ อิติ ปทสฺส ปน ตสฺสีลตทฺธมฺมตสฺสาธุการีนํ วเสน ตโย อตฺถา โหนฺติ ตสฺสีลาทีสฺวตฺเถสุ ปวตฺตณีปจฺจยนฺตตฺตา. ตสฺมา ตสฺสีลตฺโถ ต อิติ ทฏฺจพฺโพ. ตทฺธมฺมตฺโถ ธ อิติ. ตสฺสาธุการตฺโถ สฺสา อิติ ทฏฺจพฺโพ. เสสปทานมฺปิ อตฺถปฺปเภทาภาวโต วิเสเสตฺวา อตฺถํ น ปตฺถริสฺสาม. เอสญฺหิ ปตฺถริโตปิ อตฺโถ ยาว ปตฺถารปริโยสานํ ตาว เอกสทิโส เอวาติ. อถ ยถาวุตฺตปญฺจปทานิ ปฏิจฺจ ปญฺจ-วิกปฺปฏฺจานานิ กาตพฺพานิ. เอวํ กตฺวา ปน ปฐมวิกปฺปฏฺจาเน จนฺทานนนฺติ ปทสฺส รูเสจฺจาทฺยตฺถสงฺเกตา ยถากฺกมํ อุปริโต ปฏฺจาย อโธสกฺกนวเสน สกิเมว ลิขิตพฺพา. ตถา ทุติเย วิกปฺปฏฺจาเน อปาราติ ปทสฺส จตฺตฺเถ ฉนฺโทมญฺชรินฺติ ปทสฺส, ปญฺจเม สลกฺขฺยลกฺขณนฺติ ปทสฺส จ อฏฺจนฺนํ อฏฺจนฺนํ อตฺถานํ ยถาวุตฺตสงฺเกตา ตเถว ลิขิตพฺพา. ตติเย ปน นี อิติ ปทสฺส ติณฺณมตฺถานํ ยถาวุตฺตสงฺเกตา ตเถว ลิขิตพฺพา. ตโต ปรํ วิกปฺปฏฺจาเนสุ สพฺพเหฏฺจิมลิขิตสงฺเกตโต เหฏฺจา อฏฺจนฺนํ ติณฺณํ จ อตฺถานํ วเสน ยถากฺกมํ อฏฺจ อฏฺจ ตโย อฏฺจ อฏฺจ อิติ จ สงฺขฺยา ลิขิตพฺพาติ. อยเมตฺถ วิกปฺปวิธานนโย.

ตโต ปรํ ปตฺถารํ กตฺตุกาเมน อญฺญานิปิ ยถาวุตฺตวิกปฺปฏฺจานานุรูปานิ ปญฺจปตฺถารงฺกฏฺจานานิ กตฺวา ปฐมภูตวามปตฺถารงฺกฏฺจานโต ปฏฺจาย ทกฺขิณฏฺ-จานานุคมนวเสน ปญฺจวิกปฺปฏฺจาเนสุ จิตา อาทิภูตา รู-รู-ต-ป-รู อิติ ปญฺจ อตฺถสงฺเกตา ลิขิตพฺพา. อถ ปจฺฉา คาทฺยโธ โลตฺยาทิ ติพฺพิธนโย ยาว สพฺพลา กาตพฺโพ. วิกปฺปฏฺจาเนสุ ลิขิตานํ อตฺถสงฺเกตานํ อุปริโม อุปริโม ครูติ เหฏฺจิโม เหฏฺจิโม ลหูติ จ เญยฺโย. โหติ เจตฺถ-

ลิขิตานํ วิกปฺเปสุ ครุโกปริโม มโต
เหฏฺจิโม ตุ ลหุเตฺวว สุวิญฺเญยฺโย นยญฺญุนาติ.

ตตฺรายํ วิธิ- สพฺพเค ปาเทติ วุตฺตตฺตา ปฐมํ รู-รู-ต-ป-ธู อิติ สพฺพครุอตฺถงฺกํ

ลิขิตฺวา คาทฺยโธ โลติ วุตฺตตฺตา ตสฺมึ ปฐมงฺเก วิชฺชมานรูติ อาทิครุโต เหฏฺฐา ส อิติ ลหุ ลิขิตพฺโพ. อถ ปเร สมาติ วุตฺตตฺตา ตโต ลหุโต ปเร อตฺถสงฺเกตา อุปริเมหิ สทิสา รู-ต-ป-รู อิติ ลิขิตพฺพา. อยํ ทุติยงฺกวิธิ. ปุน คาทฺยโธ โลติ วตฺวา ตสฺมึ ทุติยงฺเก วิชฺชมานส อิติ อาทิครุโต เหฏฺฐา อุ อิติ ลหุ ลิขิตพฺโพ. อถ ปเร สมาติ รู-ต-ป-รู อิติ ลิขิตพฺโพ. อยํ ตติยงฺกวิธิ อิมินา นเยน ปฐมวิกปฺปฏฺฐาเน ยาว สพฺพเหฏฺฐิโม กฺขาติ สงฺเกโต ตาว ครุลหุปริยาเยน เอเตสุ วิธีสุ กเตสุ กฺขา-รู-ต-ป-รู อิติ อฏฺฐมปตฺถารงฺโก ภวติ. ปุน คาทฺยโธ โลติ ทุติยปตฺถารงฺกฏฺฐาเน วิชฺชมานรู อิติ อาทิครุโต เหฏฺฐา ส อิติ ลหุ ลิขิตพฺโพ. ปเร สมาติ ตโต ลโต ปเร อตฺถสงฺเกตา ต-ป-รู อิติ อุปริเมหิ สทิสา ลิขิตพฺพา. ปุพฺเพ โคติ ตโต สอิติ ลหุโต ปุพฺเพ องฺกฏฺฐานสฺเสกตฺตา เอโก รู อิติ ครุ ลิขิตพฺโพติ อยํ นวโม ปตฺถารงฺกวิธิ. เอวํ ยาว ลหุกา ตาว ติพฺพิธวิธโย กตฺวา อตฺถสงฺเกตา ลิขิตพฺพา. ยาว จ น ปตฺถารปริโยสานํ ภวติ, ตาว วิกปฺปฏฺฐาเนสุ สพฺพเหฏฺฐิเม นิยตลหุสงฺเกตวณฺเณ สมฺปตฺเตปิ ปุน อุปริภาคํ ปริวตฺติตฺวา สพฺพุปริมนิยตครุสงฺเกตวณฺณโต ปฏฺฐาย ติพฺพิธวิธโย กตฺวา ยาว ปตฺถารปริโยสานา ลิขิตพฺพา อตฺถสงฺเกตา. ยทา ปน สพฺพลหุโก กฺขา-กฺขา-สา-มฺ-กฺขา อิติ ปตฺถารงฺโก ภวติ. ตทา ปตฺถารนโย สมตฺโต โหตีติ. ตสฺส ปน ปตฺถารงฺกสฺส สงฺขฺยา เอวํ เวทิตพฺพา. วิกปฺปฏฺฐาเนสุ ลิขิตาสุ สงฺขฺยาสุ ปฐมํ อาทิ วิกปฺปอฏฺฐสงฺขฺยา ทุติยวิกปฺปอฏฺฐ-สงฺขฺยาย คุณิตพฺพา. สา จ ตติยวิกปฺปติสงฺขฺยาย คุณิตพฺพา. เอวมฺปรูปริ ยาว ปญฺจมวิกปฺปสงฺขฺยา ตาว คุณิตพฺพา. เอวํ คุณิตาย กตาย อฏฺฐาสีตฺยาธิกทฺวิสต-ทฺวาทสสหสฺสปตฺถารสงฺขฺยา ภวติ. ยถา จ อนุโลเมน คุณิตา กตา เอวํ ปฏิโลเมนปิ คุณิตา กาตพฺพาติ.

๓๐๓. เอวํ ปตฺถาเรจฺจาทิวิธินา ปตฺถารนยํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ ตเมว อญฺเญน วิธินา ทสฺเสตุํ **อถเว**จฺจาทิมาห. ตตฺถ **อถวา**ติ นิปาตสทฺโท. อปโร นโยอิตฺยตฺโถ, นิปาตสมุทาโย วา. **อถ** เอโส มยา ปุพฺเพ วุตฺโต นโย ยุตฺโต. **วา** อปโร นโย มยา วุจฺจเต อิตฺยตฺโถ. **อาทิมํ** อาทิมฺหิ ชาตํ อาทิภูตํ วา วิกปฺปฏฺฐานํ, **ปริยาเยน** เอเกกวาเรน **ลิขฺย** ลิขิตฺวา อิตฺยตฺโถ. อาทิวิกปฺปฏฺฐาเน อฏฺฐ สงฺเกตวณฺณา ยาว ปตฺถารปริโยสานํ ตาว อาทิปตฺถารฏฺฐาเน เอกกฺขตฺตุํ เอกกฺขตฺตุํเยว ลิขิตฺวาตฺยธิปฺปาโย. ทุติยา

ทิวิกปฺปฏฺฐาเนสุ สงฺเกตวณฺณานํ ลิขิตวาโร ปน กิตฺตโกติ อาห ตเทกกมิจฺจาทิ. **ต-เทกกนฺ**ติ ตํ เอกกนฺติ เฉโท. **ตนฺ**ติ อาทิกปฺปฏฺฐานํ. **เอกกนฺ**ติ ตสฺส คณนํ. ตเทกกนฺติ วา อาทิวิกปฺปฏฺฐาเน สงฺเกตวณฺณานเมกกํ คณนํ. ตสฺมึ วา สงฺเกตวณฺณานํ ลิขิตวารสงฺขาตํ เอกํ คณนํ. **ตพฺพิกปฺเปนา**ติ อาทิวิกปฺเปน. ตํ อาทิวิกปฺปฏฺฐสงฺเกต-วณฺณคณเนน คุณิตํอิตฺยตฺโถ. **ทุติยนฺ**ติ ทุติยวิกปฺปฏฺฐานํ. ทุติยวิกปฺปฏฺฐสงฺเกต-วณฺณานเมเกกสฺส ลิขิตวารคณนนฺตยตฺโถ. ตตฺรายํ ปทสมฺพนฺโธ. อถวา ปริยาเยน อาทิมํ ลิขฺย ตํ เอกกํ ตพฺพิกปฺเปน คุณิตํ คุณิเต สติ ปริยาเยน ทุติยํ ภเว. ตพฺพิกปฺเปน วา คุณิตํ ตํ เอกกํ ปริยาเยน ทุติยํ ภเว. **ส** โส นโย **ปรํ** ปรสฺมึ ตติยาทิวิกปฺปฏฺฐาเน **ตถา** สทิโส ภเวติ. เอตฺถ ปริยาเยนาติ ปทํ ทฺวิกฺขตฺตุํ โยเชตพฺพํ. ปตฺถารนโย นิฏฺฐิโตติ เสโส.

ตตฺรายํ ปตฺถารวิธิ. ปฐมนเย ทสฺสิตานิ วิกปฺปฏฺฐานานิ ปตฺถารงฺกฏฺฐานานิ จ กตฺวา ปฐมปตฺถารงฺกฏฺฐาเน ปริยาเยน ลิขฺยาทิมนฺติ วุตฺตตฺตา อฏฺฐ อตฺถสงฺเกตา รู-ส-อุ-มฺ-ป-ทิ-มา-กฺขา-รู-ส-อุ-มฺ-ป-ทิ-มา-กฺขาอิจฺจาทินา เอกขตฺตุํเยว ยาว ปตฺถารปริโยสานา ลิขิตพฺพา. ทุติยฏฺฐาเน ตเทกกํ ฯเปฯ ทุติยนฺติ วุตฺตตฺตา อฏฺฐ อตฺถสงฺเกตา รู รูอิจฺจาทินา นเยน อฏฺฐกฺขตฺตุํ อฏฺฐกฺขตฺตุํเยว ยาว ปตฺถารปริโยสานา ลิขิตพฺพา. ตติยฏฺฐานาทีสุ ปน ส ตถา ปรนฺติ วุตฺตตฺตา ตติเย ตโย อตฺถสงฺเกตา ต ตอิจฺจาทินา จตุวีสติกฺขตฺตุํ จตุวีสติกฺขตฺตุํ จตุตฺเถ อฏฺฐ อตฺถสงฺเกตา ป ปอิจฺจาทินา ทฺวินวุตฺยธิกสตฺตกฺขตฺตุํ ทฺวินวุตฺยธิกสตฺตกฺขตฺตุํ ปญฺจเม อฏฺฐ อตฺถสงฺเกตา รู รู อิจฺจาทินา นเยน ฉตฺตึสาธิกปญฺจสเตกสหสฺสกฺขตฺตุํ ฉตฺตึสาธิกปญฺจสเตก-สหสฺสกฺขตฺตุํ ยาว ปตฺถารปริโยสานา ลิขิตพฺพา. ยทา ปน ปญฺจมปตฺถารงฺกฏฺฐาเน สพฺพปจฺฉิม กฺขา อิตฺยตฺถสงฺเกตวณฺเณ ยถาวุตฺตนเยน ลิขิเต สติ สพฺพปจฺฉิเมสุ ปญฺจปตฺถารงฺกฏฺฐาเนสุ กฺข กฺขา สฺสา มฺ กฺขาอิตฺยตฺถสงฺเกตา ภวนฺติ, ตทา ปตฺถาร-วิธิสมตฺโต โหติ. อิตฺถํ ปฐมวิกปฺปฏฺฐาเน สงฺเกตานํ เอกกฺขตฺตุํ ลิขิตวารคณนํ ตพฺพิกปฺปฏฺฐานอฏฺฐสงฺขฺยาย คุณิตํ กตฺวา ทุติยฏฺฐาเน สงฺเกตานเมเกกสฺส ลิขิตวารคณนํ ภวติ, ตํเยว ทุติยฏฺฐานอฏฺฐสงฺขฺยาย คุณิตํ กตฺวา ตติยฏฺฐาเน สงฺเกตานเมเกกสฺส ลิขิตวารคณนํ ภวติ. เอวํ เสเสสุปิ ฐาเนสุ นโย เญยฺโย. ปตฺถาร-สงฺขฺยา ปน ยถาวุตฺตาว. อยเมตฺถ อตฺถวิกปฺปฉปฺปจฺจยนเย ปตฺถารนโย.

อยมฺปน คณวิกปฺเป ปตฺถารนโย. ตํ ปน กตฺตุกาเมน ปฐมํ อิมํ จนฺทา-นเนจฺจาทิ คาถํ ลิขิตฺวา อกฺขรานํ เหฏฺฐา อนุกฺกเมน ปตฺถารเลขาโย ลิขิตพฺพา. อิมิสฺสา คาถาย วตฺตชาติตาย จตูสุ ปาเทสุ อาทิมํ อาทิมํ อนฺติมํ อนฺติมญฺจ ฐานํ เอเกกกฺขณํ กตฺวา เสเสสุ อฏฺฐสุ ฐาเนสุ ตฺยกฺขรํ ตฺยกฺขรํ กตฺวา โสฬส คณฏฺฐานานิ กาตพฺพานิ. อถ ปาเทสุ อาทิมนฺติมานํ อฏฺฐนฺนํ วณฺณานํ เหฏฺฐา ค ลอิติ สงฺเกตา อุปริเหฏฺฐา วเสน สกิเมว ลิขิตพฺพา เอเตสุ ฐาเนสุ ครุลหูนมญฺญตรสฺส สมฺภวโต. เสเสสุ ทฺวิยุเคสุ จตูสุ ฐาเนสุ ปฐเม ปฐเม ฐาเน ม ย ร ต ช ภ อิติ ฉ วณฺณา วุตฺตนเยน ลิขิตพฺพา คาถาย อีทิเสสุ ฐาเนสุ สนวชฺชิตฉคฺคณานมญฺญตรสฺส สมฺภวโต. เสเสสุ จตูสุ ฐาเนสุ ฐเปตฺวา ตติยฏฺฐานํ อิตเรสุ ตีสุ วิสมฏฺฐาเน ย อิติ วณฺโณ ทฺวีสุ สมฏฺฐาเนสุ ช อิติ วณฺโณ สกิเมว ลิขิตพฺโพ. ตติเย ปน วิสมฏฺฐาเน ต อิติ วณฺโณ สกิเมว ลิขิตพฺโพ คาถาย ตการวิปุลตฺตา. อถ อาทิวิกปฺปฏฺฐาเน ทฺวินฺนํ คลานํ วเสน เหฏฺฐา ทฺวิสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. เอวมุปริปิ ฐาเนสุ ลิขิตวณฺณานํ คณนวเสน เหฏฺฐา วิสุํ วิสุํ ยถาลาภสงฺขฺยา ลิขิตพฺพา. อยเมตฺถ วิกปฺปวิธานนโย.

ตโต ปรํ ปตฺถารํ กตฺตุกาเมน อตฺถวิกปฺเป วุตฺตนเยเนว อญฺญานิปิ ยถา-วุตฺตวิกปฺปฏฺฐานานุรูปานิ โสฬส ปตฺถารงฺกานิ กตฺวา ปฐมภูตวามปตฺถารงฺกโต ปฏฺฐาย ทกฺขิณฏฺฐานานุคมนวเสน โสฬสสุ ฐาเนสุ ฐิตา อุปริมา ค ม ย ค อิจฺจาทโย สงฺเกตา ยถากฺกมํ ลิขิตพฺพา. เต ครูหิ ญาตพฺพา. วุตฺตญฺหิ “ลิขิตานํ วิกปฺเปสุ ฯเปฯ สุวิญฺ-เญยฺโย นยญฺญุนา”ติ. อถ วุตฺตนเยน คาทฺยโธ โลตฺยาทิติพฺพิธวิธโย ยาว สพฺพลา กาตพฺพา. เอกวณฺณฏฺฐาเนสุ ปน โสเยว วณฺโณ ยาว ปตฺถารปริโยสานา ลิขิตพฺโพ. ยทา ปน สพฺพเหฏฺฐิม ย ภ ย ล อิจฺจาทโย โสฬส ลหุสงฺเกตา ภวนฺติ, ตทา ปตฺถารนโย สมตฺโต โหติ. ปตฺถารสงฺขฺยา ปน ยถาวุตฺตวิกปฺปฏฺฐสงฺขฺยานํ อุปรูปริคุณิตวเสน ฉสตฺตตฺยธิกสตฺตสเตกสหสฺสเตตฺตึสสตสหสฺสสงฺขฺยา ภวติ. อถวา ปริยาเยเนจฺจาทินา นเยนาปิ ยถาวุตฺตนยมนุคนฺตฺวา ปตฺถารวิธิ กาตพฺโพ. อยเมตฺถ คณวิกปฺโป ปตฺถารนโย.

วณฺณวิกปฺเป ปน ปตฺถารนยํ กตฺตุกาเมน ปฐมํ อิมํ คาถํ ลิขิตฺวา พาตฺตึส-วณฺณานํ เหฏฺฐา อนุกฺกเมน พาตฺตึสฏฺฐานานิ กตฺวา เตสุ วิสุํ วิสุํ ค ล อิติ สงฺเกตวณฺเณ ลิขิตฺวา เหฏฺฐา เทฺว เทฺว สงฺขฺยา ลิขิตพฺพาติ อยํ วิกปฺปวิธานนโย. อถ ปุพฺเพ วุตฺตนเยน

อญฺญานิปิ วิกปฺปฏฺฐานานุรูปานิ พาตฺตึสปตฺถารงฺกฏฺฐานานิ กตฺวา อิมิสฺสา คาถาย อฏฺฐกฺขรปาทตฺตา ปจมํ พาตฺตึสครุกา คาถา ลิขิตพฺพา. อถ คาทฺยโธ โลตฺยาทิ-ติพฺพิธนเยน จ อถเวจฺจาทิทุติยนเยน จ ยาว ปตฺถารปริโยสานา วิธิ กาตพฺโพ. ยทา สพฺพลหุกา คาถา ภวติ, ตทา ปตฺถารนโย สมตฺโต โหติ. ปตฺถารสงฺขฺยา ปน วิกปฺปฏฺจสงฺขฺยานมุปรูปริ คุณิตวเสน ฉนวุตฺยธิกทฺวิสตสตฺตสฏฺฐิสหสฺสนวจตฺตาลีส-สตสหสฺเสกูนตึสาธิกจตุสตสงฺขฺยาติ เวทิตพฺพา. อยเมตฺถ วณฺณวิกปฺเป ปตฺถารนโย.

นิฏฺฐิโต จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย ปตฺถารนยวิธิ.

สตฺตคเณจฺจาทิอริยาคาถาย ติพฺพิธปตฺถารนยวิธิปิ ยถาวุตฺตนเยน เวทิ-ตพฺโพ. เอตฺถ ปน อตฺถวิกปฺเป ปตฺถารวิธึ น วทาม อตฺถเภทาภาวโต. ยทิ ปน ตํ อิจฺเฉยฺย, ยถาลาภํ อตฺถเภทํ กตฺวาปิ ปตฺถารนยวิธิ กาตพฺโพ. คณวิกปฺเป ปตฺถารวิธีปิ ยถาวุตฺตาริยาคาถาลกฺขณํ ญตฺวา คณครุลหโว สลฺลกฺเขตฺวา วุตฺตนยานุสาเรน กาตพฺโพ. วณฺณวิกปฺเป ปตฺถารวิธิ สุวิญฺเญยฺโยว. สพฺพตฺถ หิ วณฺณวิกปฺเป ปตฺถาร-วิธิสทิโสว.

นิฏฺฐิโต สตฺเตจฺจาทฺยาริยคาถาย ปตฺถารวิธิ.

วิสเมจฺจาทิเวตาลียคาถายมฺปน คณวิกปฺเป ปตฺถารวิธิ วิเสโส. เอติสฺสญฺหิ ฉกฺกลาอฏฺฐกลาฏฺฐาเนสุ มตฺตาโย ปตฺถริตฺวา วิกปฺปวิธิ กาตพฺโพ. กถํ. ปจมํ ยถา-ลาภวิกปฺปฏฺฐานานิ กตฺวา อาทิภูเต ฉกฺกลาวิกปฺปฏฺฐาเน ตโย ครุวณฺณา ลิขิตพฺพา. อถ คาทฺยโธ โลตฺยาทิติพฺพิธนโย ยาว สพฺพลหุกฉกฺกลา ตาว กาตพฺโพ. เอตฺถ หิ เอตสฺมึ วิธิมฺหิ กเต ยทา วณฺณานํ ฉกฺกลาย อูนกลาย อูนภาโว โหติ, ตทา ตโต ปุพฺเพ เอโก ลหุวณฺโณ กาตพฺโพ. ยทา ปน เตสํ ฉกฺกลาโต อธิกภาโว โหติ, ตทา ตโต ปุพฺเพ ครุวณฺณลิขิตพฺพฏฺฐาเน ตํ อลิขิตฺวา ลหุวณฺโณ ลิขิตพฺโพ. ตํ ทฺวยํ วา น ลิขิตพฺพํ. สมฉกฺกลตาเยว เหฏฺฐา ปมาณํ. ตสฺมา เตสํ ฉกฺกลาย อูนาธิกาภาวํ กตฺวา วิธิ กาตพฺโพ. เอส นโย อฏฺฐกลาฏฺฐาเนสุปิ. เอตฺถ ปน สมฏฺฐานตฺตา สุทฺธลคา น นิรนฺตรํ สเมติ วจนโต สุทฺธลหุกวณฺเณ สุทฺธครุกวณฺเณ จ องฺเก อปเนตฺวา เสเส คเหตฺวา นยวิธิกาตพฺโพ. เอวํ กเต ฉกฺกลาฏฺฐาเน วิกปฺปฏฺฐานงฺกานิ เตรส. อฏฺฐกลาฏฺฐาเน

เอกตึส โหนฺติ. เสสาฏฺฐาเนสุ ปน ยถาลาภคณครุลหูนํ วเสน วิกปฺปวิธิ กาตพฺโพ. อยเมตฺถ วิเสโส. เตน วุตฺตํ “วิสเมจฺจาทิ. ฯเปฯ วิเสโสติ. เสสวิธิ วุตฺตนโยว. ตถา อตฺถวณฺณวิกปฺปตฺถารวิธิ จ.

นิฏฺฐิโต เวตาลียคาถาย ปตฺถารวิธิ.
นิฏฺฐิโต จ ปตฺถารนโย.

๓๐๔. เอวํ ทฺวีหากาเรหิ ปตฺถารวิธึ ทสฺเสตฺวา อิทานิ อุทฺเทสกฺกเมน สมฺปตฺตึ นฏฺฐนยวิธิ นิทฺเทสํ กาตุํ **นฏฺฐงฺก**มิจฺจาทิมาห. ตตฺถ **นฏฺฐงฺกนฺ**ติ นฏฺฐสฺส วินฏฺฐสฺส ปชฺชสฺส องฺโก อวยโว อตฺถเภโท คโณ วา วณฺโณ วา. ตํ **ตพฺพิกปฺเปนา**ติ ตสฺส นฏฺฐสฺส ปชฺชสฺส วิกปฺปคณเนน. **ภุตฺวา**ติ โลปํ กตฺวา. ยาย หิ สงฺขยาย ยํ สงฺขฺยํ ภุญฺชติ, ตาย ภุญฺชกสงฺขฺยาย ภุญฺชิตพฺพสงฺขฺยํ ปุนปฺปุนํ โลเปตฺวา อตฺตนา อูนกรณํ ปหีนกกรณํ ภุญฺชนนฺติ วุจฺจติ. กเมนาติ ปทํ ปริวตฺติตฺวา เอเตน ภุตฺวาปเทนปิ โยเชตพฺพํ. **เสสกนฺ**ติ ภุตฺตาวเสสํ. ภุตฺตุํ หิ อปฺปโหนกสงฺขฺยา เสโส นาม. **ปสฺสิยา**ติ ปสฺสิตฺวา, **ลิเข**ติ ปเทน โยเชตพฺพเมตํ. ยํ นฏฺฐงฺกํ เยน วิกปฺปคเณน ภุญฺชติ. ตตฺร เจ เอโก เสโส โหติ, ตทา วิกปฺปฏฺฐวณฺณานํ อาทิโม วณฺโณ ลิขิตพฺโพ. ยทา เทฺว เสสา โหนฺติ, ตทา ตโต เหฏฺฐา ทุติโย วณฺโณ ลิขิตพฺโพ ฯเปฯ เสสสงฺขฺยา นตฺถิ เจ, สพฺพเหฏฺฐิโม วณฺโณ ลิขิตพฺโพติ อิมินา นเยน เสสกํ ชานิตฺวา ญตฺวา ลิเขยฺย วณฺณํ อิตฺยาธิปฺปาโย. **กเมนา**ติ วิกปฺปฏฺฐานานุกฺกเมน. **เสโส**ติ ปทํ สทฺทลิงฺควเสน วุตฺตํ. เสสสงฺขฺยาติ วุตฺตํ โหติ. ลทฺธมฺหีเตฺยตฺถ ลทฺธํ นาม ภุตฺตวารคณนํ.

ตตฺรายํ ปทสมฺพนฺโธ- นฏฺฐงฺกํ ตพฺพิกปฺเปน กเมน ภุตฺวา เสสกํ ปสฺสิย กเมน ลิเข, ตตฺร ภุญฺชเนติ เสโส, เสโส เจ อตฺถิ, ตทา เอกํ สงฺขฺยํ ลทฺธมฺหิ ปกฺขิเปยฺยาติ.

ตตฺรายํ วิธิ- จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย อตฺถวิกปฺเป นฏฺฐนยํ กตฺตุกาเมน ปรมํ นฏฺฐสฺส ปชฺชสฺส อตฺถสฺสงฺกสงฺขฺยา เอตฺตกาติ สลฺลกฺเขตพฺพา. ตตฺร เจ นฏฺฐงฺก-สงฺขฺยา ติสตฺตติ โหติ, ตทา สา สงฺขฺยา ปรมวิกปฺปอฏฺฐสงฺขฺยาย ภุญฺชิตพฺพา. เอวํ ภุตฺเต ลทฺธสงฺขฺยา นวเสสสงฺขฺยา เอกา โหติ. ตทา ตํ เสสกํ สงฺขฺยํ ปสฺสิย รู อิติ อตฺถสงฺเกตวณฺณํ ตพฺพิกปฺปสทิเสกฏฺฐาเน ลิเขยฺย. เสสสงฺขฺยาย สพฺภาวโต ลทฺธนวสงฺขฺยาย เอกํ ปกฺขิปิตฺวา ทสสงฺขฺยา ภวติ. สา ทุติยวิกปฺปอฏฺฐสงฺขฺยาย

ภฺญฺชิตพฺพา. ตตฺร ลทฺธสงฺขฺยา เอกา เสสสงฺขฺยา เทฺว โหนฺติ. ตทา ตํ เสสสงฺขฺยํ ปสฺสิย ตพฺพิกปฺปสทิเสกฏฺฐาเน สอิตฺยตฺถสงฺเกตวณฺณํ ลิเขยฺย. อถ วุตฺตนเยน ลทฺเธกสงฺขฺยาย เอกํ ปกฺขิปิตฺวา ทฺวิสงฺขฺยา ภวติ. ปุน สา ตติยวิกปฺปติสงฺขฺยาย ภฺญฺชิตพฺพา ลทฺธสงฺขฺยา นตฺถิ. เสสสงฺขฺยา ปน สาเยว ทฺวิสงฺขฺยา โหติ, ตทา ตํ ปสฺสิย ตพฺพิกปฺปสทิเสกฏฺฐาเน ธ อิติ วณฺณํ ลิเขยฺย. อถ วุตฺตนเยน ลทฺธสงฺขฺยาฐาเน เอกสงฺขฺยา กตฺวา จตุตฺถวิกปฺปอฏฺฐสงฺขฺยาย ภฺญฺชิตพฺพา. ลทฺธสงฺขฺยา นตฺถิ. เสสาสงฺขฺยา ปน เอกาเยว. ตทา ตํ ปสฺสิย ตพฺพิกปฺปสทิเสกฏฺฐาเน ป อิติ วณฺณํ ลิเขยฺย. อถ วุตฺตนเยน ลทฺธสงฺขฺยาฏฺฐาเน เอกสงฺขฺยา กตฺวา ปญฺจวิกปฺปอฏฺฐสงฺขฺยาย ภฺญฺชิตพฺพา. ลทฺธสงฺขฺยา นตฺถิ. เสสา สงฺขฺยา ปน เอกาว. ตทา ตํ ปสฺสิย ตพฺพิกปฺปสทิเสกฏฺฐาเน รู อิติ วณฺณํ ลิเขยฺย. เอวํ อิมํ นยวิธึ กตฺวา ยถาลิขิตตฺถสงฺเกตวณฺเณ ปสฺสิตฺวา ติสตฺตติมสฺส นฏฺฐสฺสตฺถเภทา ปน รู ส ธ ป รู อิติ ญายนฺติ. เอตฺถ จ ติสตฺตติสงฺขฺยาคฺคหณํ สุเขน วิธิกรณตฺถํ นยมุขทสฺสนตฺถญฺจ กตํ. ตสฺมา ยาว ปตฺถารปริโยสานาปิ วิธิ กาตพฺโพว. เอวมิตเรสุ คณวณฺณวิกปฺเปสุปิ นโย เญยฺโย. ยถา เจตฺถ จนฺทาานเนจฺจาทิคาถาย นฏฺฐนยวิธิ เวทิตพฺโพ, ตถา วุตฺตนยมนุคนฺตฺวา สตฺเตจฺจาทฺยริยาคาถาย จ วิสเมจฺจาทิเวตาลียคาถายปิ จ. ยสฺมา ปน จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย วกฺขมานอุทฺทิฏฺฐนยาทิเก ทสฺสิเต สติ เสสาสุ ยถาปฏิญฺญาตาสุ อริยเวตาลียคาถาสุปิ วุตฺตนยานุสาเรน โส อุทฺทิฏฺฐนยาทิโก ญาตุํ สกฺกา, ตสฺมา อุปริ ตาสํ นยวิธึ น กถยิสฺสาม.

นิฏฺฐิโต นฏฺฐนโย.

๓๐๕. ตทนนฺตรํ อุทฺเทสกฺกเมน อุทฺทิฏฺฐนยํ ทสฺเสตุํ **เอเก**จฺจาทิมาห. ตตฺถ **เอกาทินุกฺกเมนงฺเก**ติ เอกทฺวิจตุอฏฺฐอิจฺจาทินา อนุกฺกเมน องฺเก อวยเว อํเส โกฏฺฐาเส อิตฺยตฺโถ. **ปชฺชาโธ**ติ ปชฺชสฺส อโธ ยสฺส ปชฺชสฺส องฺเก ญาตุมิจฺฉติ, ตสฺส เหฏฺฐา ฐาเน อิตฺยตฺโถ. **ทฺวิคุเณ**ติ ทฺวิคุณิเต ทฺวิคุเณ วา กตฺวา. ลหุฏฺเฐหีติ ปทํ มิสฺสิเตหีติ ปเทน โยเชตพฺพํ. **ลหุฏฺเฐหี**ติ ลหูนํ เหฏฺฐา ฐิเตหิ. ยสฺส ปชฺชสฺสงฺเก ญาตุมิจฺฉติ, ตสฺส ลหุภูตานํ วณฺณานํ เหฏฺฐา ฐาเน ฐิเตหิ อิตฺยตฺโถ. **มิสฺสิเตหี**ติ สมฺปิณฺฑิเตหิ. สมฺปิณฺฑิตฺวา วา ปวตฺเตหิ, สมฺปิณฺฑนํ วา กเตหิ. **เสเกหุทฺทิฏฺฐกนฺ**ติ

เสเกหิ อุทฺทิฏฺฐกนฺติ เฉโท. สห เอเกน อาคนฺตุเกน คณนานเย วตฺตนฺติ เต เสกา. มิสฺสิตลหฺวาโธ จิตองฺกา, เตหิ.

ตตฺรายํ ปทสมฺพนฺโธ- ปชฺชาโธ เอกาทินุกฺกเมน องฺเก ทฺวิคุเณ ลิเข เสเกหิ ลหุฏฺเจหิ มิสฺสิเตหิ อุทฺทิฏฺฐกํ นยํ ภเวติ. **อถวา** เสเกหิ มิสฺสิเตหิ ลหุฏฺเจหิ อุทิฏฺฐกํ นยํ ภเวติ. อถวาติ ปทํ อุปริคาถาย โยเชตพฺพํ. อยมฺปน นยวิธิวณฺณวิกปฺปมฺหิเยว ยุตฺโต. นิตเรสุ วิกปฺเปสุ. ติพฺพิธวิกปฺเปสุ ยุตฺโต ปน วกฺขมานนยวิธีติ เวทิตพฺโพ.

ตตฺรายํ วิธิ- จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย จนฺทานนมปารา นินฺติ ปาโท กติสงฺขฺยํ ปูเรตฺวา จิโตติ ปุจฺฉิเต สติ ตสฺส คาถาปาทสฺส เหฏฺจา อนุกฺกเมน ทฺวิคุณิตา เอก-ทฺวิจตุอฏฺจโสฬสพาตฺตึสจตุสฏฺฐิอฏฺจวีสาธิกสตํ จ สงฺขฺยาโย ลิขิตฺวา น น ม อิเตฺยสํ ติณฺณํ ลหูนํ เหฏฺจา จิตา จตุสฏฺฐิโสฬสสงฺขฺยา สมฺปิณฺฑิตฺวา เอเกนาคนฺตุเกน มิสฺเสตฺวา เอกูนตึสสงฺขฺยา ลทฺธา, เอวํ โส คาถาปาโท เอกูนตึสสงฺขฺยํ ปูเรตฺวา จิโตติ อุทฺทิฏฺฐสงฺขฺยา อาโรเจตพฺพาติ. เอวํ สกลคาถายปิ นโย เวทิตพฺโพ.

๓๐๖. อิทานิ ติพฺพิธวิกปฺเปสุ ยุตฺตํ อุทฺทิฏฺฐนยํ ทสฺเสติ อถวาติ ปเทน สห **ปุฏฺจ**มิจฺจาทินา. ตตฺถ **ปุฏฺจนฺ**ติ ปุจฺฉิตํ ปชฺชํ. ยสฺส ปชฺชสฺส ยํ องฺกํ ชานาติ. เอตฺตเก องฺเก จิตํ ปชฺชํ กตมนฺติ ปุจฺฉิตปชฺชํ อิตฺยตฺโถ. วิเสสโต ปน ปุฏฺจนฺติ ปุจฺฉิตํ ปชฺชสฺส อตฺถสงฺเกตสมูหํ วา คณสมูหํ วา วณฺณสมูหํ วา อิตฺยตฺโถ. **ลิขฺยา**ติ ลิขิตฺวา. **เอก-มติถินฺ**ติ เอกํ อติถึ อาคนฺตุกํ. **วิกปฺเปนา**ติ วิกปฺปฏฺจาเน จิตสงฺเกตวณฺณคณเนน. คุณนฺติ คุณนฺโต คุณํ กตฺวา วา. **ปตี**ติ ปฏิโลมโต. ปติคุณนฺติ สมฺพนฺโธ. **ปหายา**ติ ชหิตฺวา. ตาสํ คุณิตสงฺขฺยานํ ปุฏฺจโธสงฺขฺยาย อูนํ ปหีนํ กตฺวา อิตฺยตฺโถ. **ปุฏฺจโธ-สงฺขฺยนฺ**ติ ปุฏฺจสฺส อโธสงฺขฺยํ. วิกปฺปฏฺจาเน จิตสฺส ปุจฺฉิตสฺส อตฺถาทิกสฺส สงฺเกตสฺส อโธ ลิขิตํ สงฺเกตคณนสงฺขาตํ สงฺขฺยมิตฺยตฺโถ. ปุฏฺจโธสงฺขฺยํ ปหายาติ สมฺพนฺโธ. **ปุฏฺจเมตฺถาติ อุทฺทิเส**ติ เอวํ วุตฺตวิธึ กตฺวา ลทฺธสงฺขยํ สลฺลกฺเขตฺวา เอตฺถ องฺเก ปุฏฺจํ ปุจฺฉิตปชฺชํ อตฺถีติ อุทฺทิเสยฺย. โปตฺถเกสุ ปน ปุฏฺจํ อิทนฺติ อุทฺทิเสติ ปาโจ ทิสฺสติ. โส น สุนฺทโร, มุทฺทิกานํ ปมาทเลขนมตฺตํ.

ตตฺรายํ ปทสมฺพนฺโธ. ปุฏฺจํ ลิขฺย เอกํ อติถึ วิกปฺเปน ปติคุณํ ปุฏฺจโธสงฺขฺยํ ปหาย ปุฏฺจํ เอตฺถาติ อุทฺทิเสติ. อุทฺทิฏฺฐนโย สมตฺโตตฺยชฺฌาหาโร.

ตตฺรายํ วิธิ. อตฺถวิกปฺเป จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย รู ส ธ ป รู อิตฺยตฺถสงฺเกตา กตฺถ จิตาติ ปุจฺฉิเต สติ ปรมํ เต อตฺถสงฺเกตวณฺเณ ลิขิตฺวา เอกํ อติถิสงฺขฺยํ ปฏิโลเมน ปญฺจมวิกปฺปอฏฺจสงฺขฺยาย คุณิตํ กตฺวา ตสฺมึ วิกปฺเป รูอิตฺยตฺถสงฺเกตาโธจิตวณฺณคณนสงฺขาตาย สตฺตสงฺขฺยาย ปหีนํ กตฺวา ปุน เสสํ เอกสงฺขฺยํ จตุตฺถวิกปฺปอฏฺจสงฺขฺยาย คุณํ กตฺวา ตสฺมึ วิกปฺเป ป อิติ สงฺเกตาโธจิตวณฺณคณนสงฺขาตาย สตฺตสงฺขฺยาย ปหีนํ กตฺวา ปุน เสสํ เอกสงฺขฺยํ ตติยวิกปฺปติสงฺขฺยาย คุณํ กตฺวา ธ อิตฺยโธจิตวณฺณคณนสงฺขาตาย เอกสงฺขฺยาย ปหีนํ กตฺวา ปุน เสสํ ทฺวิสงฺขฺยํ ทุติยวิกปฺปอฏฺจสงฺขฺยาย คุณํ กตฺวา ส อิตฺยโธจิตวณฺณสงฺขาตาย ฉสงฺขฺยาย ปหีนํ กตฺวา ปุน เสสํ ทสสงฺขฺยํ ปรมวิกปฺปอฏฺจสงฺขฺยาย คุณํ กตฺวา รู อิตฺยโธจิตวณฺณคณนสงฺขาตาย สตฺตสงฺขฺยาย ปหีนํ กตฺวา ติสตฺตติสงฺขฺยา ลทฺธา. เอตฺถ ติสตฺตติคณเน องฺเก อิเม รู อิจฺจาทโย อตฺถสงฺเกตา จิตาติ อุทฺทิเสยฺยาติ. เอวมิตเรสฺปิ วิกปฺเปสุ นโย เณยฺโย.

นิฏฺฐิโต อุทฺทิฏฺฐนโย.

๓๐๗. เอวํ ทฺวีหากาเรหิ อุทฺทิฏฺจนยํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ กิริยานยํ ทสฺเสติ **เสเน**จฺจาทินา.

ตตฺรายมตฺถโยชนา- **สงฺขฺยา** ปตฺถารสงฺขฺยาย **เสน เสน** อตฺตโน อตฺตโน สนฺตกภูเตน วิกปฺปคณเนน **ภุตฺตา** ภุตฺตาย ลทฺธา สงฺขฺยา **ตํตํกิริยา** เตสํ เตสํ อตฺถคณวณฺณานํ กิริยา **มตา** ญาตพฺพา. ปุน **สพฺพา** สพฺพาย **สงฺขฺยา** กิริยาสงฺขฺยาย **วิกปฺเปหิ** วิกปฺปฏฺฐานคณเนหิ **ภุตฺตา** ภุตฺตาย ลทฺธสงฺขฺยา **ปตฺถารสงฺขฺยกา** ปตฺถารสงฺขฺยา ภวติ.

ตตฺรายํ วิธิ- อตฺถวิกปฺเป จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย กิริยานยํ กตฺตุกาเมน ปรมํ อฏฺฐาสีตฺยธิกทฺวิสตทฺวาทสสตสหสฺสปตฺถารสงฺขฺยา ปรมวิกปฺปอฏฺจสงฺขฺยาย ภญฺชิตพฺพา. ตตฺร ลทฺธา ฉตฺตึสาธิกปญฺจสเตกสหสฺสสงฺขฺยา ปรมวิกปฺปฏฺฐาเน รูอิจฺจาทีนํ อฏฺจนฺนํ อตฺถสงฺเกตานเมเกกสฺส กิริยาสงฺขฺยา นาม. เอวํ วุตฺตนเยน วิธึ กตฺวา ทุติยจตุตฺถปญฺจมวิกปฺปฏฺฐาเนสุ อตฺถสงฺเกตานเมเกกสฺส กิริยาสงฺขฺยา เวทิตพฺพา. เตสญฺหิ ปรเมน วิกปฺปคณนสมกตฺตา อยเมว กิริยาสงฺขฺยา ภวตีติ.

ตติยวิกปฺปฏฺฐาเน ปน สา ปตฺถารสงฺขฺยา วิกปฺปติ’สงฺขฺยาย ภุตฺวา ลทฺธา ฉนวุตฺยธิก-จตุสหสฺสสงฺขฺยา ตอิจฺจาทีนํ ติณฺณํ อตฺถสงฺเกตานเมเกกสฺส กิริยาสงฺขฺยา นาม. ปุน สา สพฺพา สกสกกิริยาสงฺขฺยา สกสกวิกปฺปฏฺฐวณฺณคณเนหิ ปญฺจหิ ปณจหิ ตีหิ ปญฺจหิ จ คุณิตพฺพา ยถาวุตฺตกิริยาสงฺขฺยาย วิกปฺปฏฺฐวณฺณานํ ปจฺเจกสงฺขฺยาตาย. เอวํ คุณิตา สา สงฺขฺยา มิสฺสิตา จตฺตาลีสจตุสตาธิกเอกสฏฺฐิสหสฺสสงฺขฺยา ภวติ. ปุน สา สพฺพา มิสฺสิตสงฺขฺยา ปญฺจหิ วิกปฺปคณเนหิ ภุตฺวา ลทฺธสงฺขฺยา ปตฺถารสงฺขฺยาติ ทฏฺฐพฺพาติ อยเมตฺถ อตฺถวิกปฺเป นโย. เอวมิตเรสฺปิ วิกปฺเปสุ นโย เณยฺโย.

๓๐๘. อิทานิ ตเมว กิริยานยํ อญฺเญน วิธินา ทสฺเสติ **คาถาเย**จฺจาทินา. **วา** ปโร นโย. **คาถาย** คาถาปริยาปนฺนวณฺณคณนสงฺขาตาย สงฺขฺยาย **สมสงฺขฺยา** สมาคณเนน สทิสา เอกกสงฺขฺยา **เสกา** เอเกน สห ยา วตฺตนฺติ ตา เสกา **ลิขฺย** ลิขิตฺวา **อุปรูปริ** อุปริโต **เอเกกหีนํ** เอเกกสฺส เอเกเกน วา อูนํ กตฺวา เหฏฺฐาโตตฺยชฺฌาหาโร, **เอกาทินา** เอกทฺวิติจตุอิจฺจาทินา **อุฏฺฐาเนน** อุฏฺฐิเต **สพฺพคาทิกํ** สพฺพครุอาทิกํ ปชฺชํ ภเวตฺยตฺถโยชนา. กิริยานโย นิฏฺฐิโตติ เสโส. อยํ ปน นโย วณฺณวิกปฺเปเยว ยุตฺโต นิตเรสุ.

ตตฺรายํ วิธิ. วณฺณวิกปฺเป จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย ปฐมปาเท ปตฺถารวเสน กเต กติ สพฺพครุ กติ สตฺตครุ กติ ฉคฺครุ กติ ปญฺจครุ กติ จตุคฺครุ กติ ติคฺครุ กติ ทฺวิครุ กติ เอกครุ กติ อครุปาโทติ ปุจฺฉิเต สติ ปาทสฺส อฏฺฐกฺขรสมานิ เอกกานิ อฏฺฐ อาคนฺตฺกญฺจ เอกนฺติ นว เอกกสงฺขฺยา เหฏฺฐุปริวเสน ลิขิตพฺพา. ตาสํ โวหาร-สุขตฺถํ สุเขน วิธิกรณตฺถญฺจ อุปริโต ปฏฺฐาย ยาว เหฏฺฐิเมกสงฺขฺยา ยถากฺกมํ ก-ข-ค-ฆ-ง-จ-ฉ-ช-ฌ-สญฺญา กาตพฺพา. อถ สพฺพเหฏฺฐิมํ ฌนามกํ เอกสงฺขฺยํ คเหตฺวา อุปริโต กสงฺขฺยาฐานํ วชฺเชตฺวา ชสงฺขฺยาฐานโต ปฏฺฐาย ยาว ขสงฺขฺยาฐานา เอเกน ทฺเกน ติเกน จตุกฺเกน ปญฺจเกน ฉกฺเกน สตฺตเกน อุปรูปริ อุฏฺฐานํ กาตพฺพํ. ปุน อุปริโต ขสงฺขฺยาฐานํ วชฺเชตฺวา ชสงฺขฺยาฐานโต ปฏฺฐาย ยาว คสงฺขฺยาฐานา เอเกน ติเกน ฉกฺเกน ทสเกน ปญฺจทสเกน เอกวีสติเกน. ปุน อุปริโต คฏฺฐานํ วชฺเชตฺวา ชฐานโต ปฏฺฐาย ยาว ฆฐานา เอเกน จตุกฺเกน ทสเกน วีสติเกน ปญฺจตึสเกน. ปุน อุปริโต ฆฐานํ วชฺเชตฺวา ชฐานโต ปฏฺฐาย ยาว งฐานา เอเกน ปญฺจเกน ปญฺจทสเกน ปญฺจ-

ตึสเกน. ปุน อุปริโต งฺจานํ วชฺเชตฺวา ชฺจานโต ปฏฺจาย ยาว จฺจานา เอเกน ฉกฺเกน เอกวีสติเกน. ปุน อุปริโต จฺจานํ วชฺเชตฺวา ชฺจานโต ปฏฺจาย ยาว ฉฺจานา เอเกน สตฺตเกน อุฏฺจานํ กตฺวา. ปุน อุปริโต ฉฺจานํ วชฺเชตฺวา ปฺจาเน เอเกน อุฏฺจานํ กาตพฺพํ. เอวํ สตฺตวาเร สมฺปตฺเต วิธิ สมฺปชฺชติ. เอตฺถ หิ ฐเปตฺวา อาทิโต เอเกเนเกนุฏฺจานํ อญฺญํ ทฺวิติจตุปญฺจอิจฺจาทินา ติฉทสอิจฺจาทินา จตุทสวีสติจฺจาทินา จ อุฏฺจานํ อุปริเมน อุปริเมน สมฺปิณฺฑิตฺวา อุฏฺจิตนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. เอวํ สพฺพา กขาทิสงฺขฺยา ยถาฏฺจานํ สมฺมิตฺวา อุปริกฏฺจานโต ปฏฺจาย ยาว ฌฺจานา เอกอฏฺจอฏฺจวีสฉปฺ-ปญฺญาสสตฺตติฉปฺปญฺญาสอฏฺจวีสอฏฺจเอกสงฺขฺยา ยถากฺกมํ สพฺพครุปาทาทีนํ สงฺขฺยา นาม. ตสฺมา สพฺพครุปาโท เอโก สตฺตครุปาทา อฏฺจ ฉคฺครุปาทํ อฏฺจวีสํ ปญฺจครุปาทา ฉปฺปญฺญาสํ จตุคฺครุปาทา สตฺตติ ติคฺครุปาทา ฉปฺปญฺญาสํ ทฺวิครุ-ปาทา อฏฺจวีสํ เอกครุปาทา อฏฺจ อครุปาโท เอโกติ อาโรเจตพฺพา. เอวํ สกลคาถาย อญฺญาสุ จ คาถาสุ นโย เวทิตพฺโพ.

อิมสฺมึ วณฺณวิกปฺเป ปตฺถารคาถาสุ มตฺตกฺขรครุลหโว กิตฺตกาติ ปุจฺฉิเต สติ ปตฺถารสงฺขฺยคาถาย พาตฺตึสกฺขเรหิ คุณิตํ กตฺวา อกฺขรา เอตฺตกาวาติ อาโรเจ-ตพฺพา. อกฺขรสงฺขฺยํ ทฺวีหิ ภฺตฺวา ลทฺธํ ปสฺสิตฺวา ครโว เอตฺตกาว ลหโวปิ เอตฺตกาวาติ อาโรเจตพฺพา. ครุสงฺขฺยํ ทฺวีหิ คุณิตํ กตฺวา ลหุสงฺขฺยาย มิสฺเสตฺวา มตฺตา เอตฺตกาวาติ อาโรเจตพฺพา. มตฺตาสงฺขฺยํ จิตํ กตฺวา อกฺขรสงฺขฺยาย ปหีนํ กตฺวา ครโว เอตฺตกาว. ตเมว มตฺตาสงฺขฺยํ จิตํ กตฺวา ครุสงฺขฺยาย ปหีนํ กตฺวา อกฺขรา เอตฺตกาว. ตเมว มตฺตาสงฺขฺยํ จิตํ กตฺวา ครุสงฺขฺยาย ทฺวิกฺขตฺตุํ อูนํ กตฺวา ลหโว เอตฺตกาวาติ เอโรเจตพฺพา. เตสํ ปน สงฺขฺยา เอวํ เวทิตพฺพา. อฏฺจาทิกทฺวิสตํ ตึสสหสฺสํ จตฺวาสีติสตสหสฺสปญฺจทสาธิกฉสฺสตวีสสหสฺสโกฏิโย จ สงฺขฺยา มตฺตานํ สงฺขฺยาติ ทฏฺจพฺพา. ทฺวิสตฺตตฺยธิกจตุสฺสตํ ติปฺปญฺญาสสหสฺสนวาสีติสตสหสฺสํ ติจตฺตาลีสธิก-สตฺตสตติสหสฺสทสสหสฺสโกฏิโย จ สงฺขฺยา อกฺขรานํ สงฺขยาติ ทฏฺจพฺพา. ฉตฺตึสธิกสตฺตสตํฉสฺสตฺตติสหสฺสํ จตุนวุติสตสหสฺสํ เอกสตฺตตฺยธิกอฏฺจสตฉสฺสหสฺส-โกฏิโย จ สงฺขฺยา ครูนํ สงฺขฺยาติ ทฏฺจพฺพา. ลหูนํ สงฺขฺยาปิ ครุสงฺขฺยาสทิสาวาติ ทฏฺจพฺพาติ.

จนฺทาเนจฺจาทิคาถาย ปน มตฺตกฺขรครุลหโว กิตฺตกาติ ปุจฺฉิเต สติ คาถาย ปญฺจปญฺญาสมตฺตาสงฺขฺยาโต พาตฺตึสอกฺขราสงฺขฺยา อปเนตพฺพา. ตทวสิฏฺฐา เตวีสติ สงฺขฺยา ครูนํ สงฺขฺยา นาม. ตโต มตฺตาสงฺขฺยาโต ครุสงฺขฺยา อปเนตพฺพา. ตท-วสิฏฺฐา พาตฺตึสสงฺขฺยา อกฺขรสงฺขฺยา นาม. อกฺขรสงฺขฺยาโต ครุสงฺขฺยา อปเนตพฺพา. ตทวสิฏฺฐา นวสงฺขฺยา ลหุสงฺขฺยา นาม. ครุสงฺขฺยา ทฺวีหิ คุณิตา ลหุสงฺขฺยา มิสฺสิตา ปญฺจปญฺญาสสงฺขฺยามตฺตานํ สงฺขฺยา นาม. เอวํ วิธึ กตฺวา ตสฺสา คาถาย มตฺตา ปญฺจปญฺญาสอกฺขรา พาตฺตึสครโว เตวีสลหโว นวาติ อาโรเจตพฺพา. เอวมญฺญาสุปิ คาถาสุ นโย เญยฺโย. วุตฺตญฺจ-

วินา วณฺเณหิ มตฺตา คา	วินา วณฺณา ครูหิ ตุ
วินา ลหุนิ ครโว	ทเล ปฐฺยาทิโน มตาติ.

ตสฺสตฺโถ- **ปฐฺยาทิโน** ปชฺชสฺส ทเล ปุพฺพทฺธาปรทฺเธ เย วณฺณา สนฺติ, เตหิ วณฺเณหิ มตฺตาสงฺขฺยา วินา วชฺเชตฺวา อปเนตฺวา ตทวสิฏฺฐา ครโวอิติ **มตา** ญาตพฺพา. มตฺตา ครูหิ วินา ตทวสิฏฺฐา วณฺณาอิติ มตฺตา. วณฺณา ครโว ครูหิ วินา ตทวสิฏฺฐา **ลหูนิ** ลหโวอิติ มตาติ. มตฺตาสงฺขฺยา ปน วุตฺตนเยน วิธึ กตฺวา ญาตพฺพาติ.

นิฏฺฐิโต กิริยานโย.

๓๐๙. เอวํ ทฺวีหิ วิธีหิ กิริยานยํ ทสฺเสตฺวา อิทานิ สงฺขฺยานยํ ทสฺเสติ **ปุพฺพ**มิจฺจาทิทิยทฺธคาถาย. **ปุพฺพํ ปุพฺพํ** วิกปฺปคณนํ **ปรุกฺขิตฺตํ** ปเรน ปเร วิกปฺป-คณเนน อุกฺขิตฺตํ คุณิตํ สงฺขฺยานโย อิติ **วุจฺจติ** กถียติ. อถวา ปุพฺพสฺส ปุพฺพสฺส วิกปฺปคณนสฺส ปเรน ปเรน วิกปฺปคณเนน อุกฺขิตฺตกรณํ คุณิตกรณํ สงฺขฺยานโยติ วุจฺจติ.

วา อปโร นโย มยา วุจฺจเต. **กิริยงฺกสมูเห** ปฐมกิริยาวิธิมฺหิ อาคเต องฺกสมูเห วิมิสฺสิเต สติ **สงฺขฺยา** ปตฺถารสงฺขฺยา **ภเว** ภวติ.

วา อปโร นโย. **เสโก** เอเกน สห โย วตฺตติ โส เสโก, **อุทฺทิฏฺฐงฺกสมาหาโร** ปฐมอุทฺทิฏฺฐวิธิมฺหิ ทสฺสิโต องฺกสมูโห **อิมํ** ปตฺถารสงฺขฺยานยํ **ชนเย** ชเนติ. เอตฺถ ตีสุ นเยสุ ปฐมนยสฺส วิธิ เหฏฺฐา ปตฺถารนยวณฺณนายํ วุตฺโตว. ทุติโย ปเนวํ เวทิตพฺโพ.

ปจมกิริยานเย ปญฺจสุ วิกปฺปฏฺฐาเนสุ เอเกกสฺมึ จิตานํ รู สอิจฺจาทิวณฺณานํ กิริยาสงฺขฺยา อญฺญมญฺญํ มิสฺเสตฺวา ปตฺถารสงฺขฺยา เอตฺตกาติ ญาตพฺพาติ. ตติยนโย ปน จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย อตฺถวิกปฺปปตฺถารนเย สพฺพปจฺฉิมสฺส กฺขา กฺขา สฺสา มุ กฺขา อิตฺยงฺกสฺส ปรมนเยน วิหิตา อุทฺทิฏฺฐิสงฺขฺยาว ปตฺถารสงฺขฺยา ภวติ. เอวมิตรวิกปฺเปสุปิ นโย เวทิตพฺโพ.

นิฏฺฐิโต สงฺขฺยานโย.

๓๑๐. ตทนนฺตรํ อทฺธานยํ ทสฺเสติ **สงฺขฺยา**จฺจาทินา. **ทฺวิคุณิตา** ทฺวีหิ คุณิตา **เอกูนา** เอเกน อูนา ปหีนา **สงฺขฺยา** ปตฺถารสงฺขฺยา **อายตวิตฺถโต** อายาเมน วิตฺถาเรน จ ปวตฺตา เอตปฺปริมาณภูตา อทฺธา นาม ภเว. ปชฺชสฺส อวยวภูตานํ **อกฺขรานญฺจ** ทฺวินฺนํ ทฺวินฺนํ อกฺขรานํ **อนฺตร**ภูตานํ ฐานานญฺจ **องฺคุลํ** เอกงฺคุลปฺปมาณํ กาตพฺพํ อทฺธานโย นิฏฺฐิโตติ โยชนา.

ตตฺรายํ วิธิ- อตฺถวิกปฺเป จนฺทานเนจฺจาทิคาถาย อฏฺฐาสีตฺยธิกทฺวิสตทฺวาทสสหสฺสตฺถสนฺตาเนสุ เอเกโก อายามวิตฺถารโต เอกงฺคุลปฺปมาโณ กาตพฺโพ. เตสมนฺตรนฺตรฏฺฐานมฺปิ เอกงฺคุลปฺปมาณเมว กาตพฺพํ. ตสฺมา ปตฺถารสงฺขฺยา ทฺวีหิ คุณิตา เอเกน ปหีนา ปญฺจสตฺตตฺยธิกปญฺจสตจตุพฺพีสติสหสฺสสงฺขฺยา องฺคุลสงฺขฺยา นาม. สา ทฺวาทส ภุญฺชิตพฺพา. เสสา เอกาทสงฺคุลสงฺขฺยา สลฺลกฺเขตฺวา ฉเปตพฺพา. ลทฺธา จตุสตฺตตฺยธิกทฺวิสหสฺสสงฺขยา วิทตฺถิสงฺขฺยา นาม. ปุน สา ทฺวีหิ ภุญฺชิตพฺพา. เสสา เอกวิทตฺถิสงฺขฺยา สลฺลกฺเขตฺวา ฉเปตพฺพา. ลทฺธา ปน ติพฺพีสาธิกสหสฺสสงฺขฺยา รตนสงฺขฺยา นาม. ปุน สา สตฺตหิ ภุญฺชิตพฺพา. เสสา เอกรตนสงฺขฺยา สลฺลกฺเขตฺวา ฉเปตพฺพา. ลทฺธา ปน ฉจตฺตาลีสาธิกสตสงฺขฺยา ยฏฺฐิสงฺขฺยา นาม. ปุน สา วีสติยา ภุญฺชิตพฺพา. เสสา ฉยฏฺฐิสงฺขฺยา สลฺลกฺเขตฺวา ฉเปตพฺพา. ลทฺธา ปน สตฺตสงฺขฺยา อุสภสงฺขฺยา นาม. เอวํ วิธิมฺหิ กเต อุสภา สตฺต ยฏฺฐิโย ฉ รตนเมกํ วิทตฺถิ เอกา องฺคุลานิ เอกาทส โหนฺติ. ตํ สพฺพํ อตฺถปตฺถารสฺส อทฺธานปฺปมาณนฺติ ทฏฺฐพฺพํ. อถวา ยถาวุตฺตปฺปเภทตฺถสนฺตาเนสุ เอเกกสฺส ปญฺจปญฺจสงฺเกตวณฺณสพฺภาวโต ปรมํ สา ปตฺถารสงฺขฺยา ปญฺจหิ คุณิตพฺพา. กถํ. วุตฺตนเยน ทฺวิคุณเอกปหีนาทิกํ วิธึ กตฺวา ปตฺถารสฺส อทฺธานปฺปมาณํ ญาตพฺพํ. ตปฺปมาณมฺปน

อุสภา ฉตฺตึส ยฏฺฐิโย เอกาทส รตนานิ เทฺว วิทตฺถิ เอกา องฺคุลานิ จ เอกาทส โหตีติ. เอวมิตเรสุปิ วิกปฺเปสุ นโย เวทิตพฺโพ. เอตฺถ องฺคุลาทิมานปโถ เอวํ เวทิตพฺโพ-

ทฺวาทสงฺคุลา วิทตฺถิ ตา ทุเว รตนํ มตํ
ยฏฺฐิ ตุ ตานิ สตฺเตว ตา วีสตุสภํ มตํ
คาวุตมุสภาสีติ โยชนํ จตุคาวุตนฺติ.

นิฏฺฐิโต อทฺธานโย.

อิติ ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสาย นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกาย
ฉฏฺฐปริจฺเฉทวณฺณนา สมตฺตา.

นิคมวณฺณนา

๓๑๑-๓. เอวํ ฉหิ ปริจฺเฉเทหิ คนฺถํ ปริปุณฺณํ รจยิตฺวา อิทานิ อยํ คนฺโถ เกน วิหิโต. กตฺถ วิหิโต. กทา สมตฺโต. กึ นาม คนฺโถ วิหิโต. กิมาสีสนฺเตน วิหิโต. เกน เหตุนา อาสีสนตฺโถ ปวตฺตาปิโต. กสฺสานุภาเวนิมํ คนฺถํ วิหิตุํ สกฺกุเณยฺโย. กิมตฺถาย คนฺโถ วิหิโตติ ปุจฺฉาย **วิสุทฺธาจาเร**จฺจาทิ ติสฺโส นิคมคาถาโย วุตฺตา.

ตตฺถ **วิสุทฺธาจารเถเรน วิสุทฺธารามวาสินา**ติ ปุพฺพทฺเธ คนฺถการโก วุตฺโต. วิสุทฺธารามวาสินาตฺเยตฺถ **วิสุทฺธารามา**ติ อิมินา คนฺถสฺส วิหิตฏฺฐานํ ทสฺสิตํ. **เหม-รูปมฺหิ กกฺกเฏ**ติ เอเตหิ ปเทหิ คนฺถสมตฺตกาโล. **กตายํ ฉนฺโทมญฺชรี**เตฺยตฺถ วิเสสโต ฉนฺโทมญฺชรีปเทน คนฺถนามํ ทสฺสิตํ.

ทุติยคาถาย **ชยต**มิจฺจาทิปุพฺพทฺเธน ตติยคาถาย **อหนฺ**ติ ปเทน สห **ปรตฺเถ**จฺจาทิอปรทฺเธน จ คนฺถการสฺสาสีสนํ ทสฺสิตํ. **ปรตฺถ ฯเปฯ ธิคเตนา**ติ ปเทหิ อาสีสนตฺถสฺส ชนโกปตฺถมฺภกเหตุ ทสฺสิโต. **มยาปิ ปภวา ยสฺส**าเตฺยตฺถ **ปภวา ยสฺสา**ติ ปเทหิ ยสฺสานุภาเวนายมาจริโย คนฺถํ วิหิตุํ สกฺโก ตสฺสานุภาโว ทสฺสิโต. **สมฺปาทิโต ปรตฺถโก**ติ ปเทหิ ปเรสํ โสตูนมตฺถายายํ คนฺโถ วิหิโตติ วุตฺโต. ตตฺถ คนฺถ-การกวิหิตฏฺฐานสมตฺตกาลสนฺทสฺสนานิ โสตูนํ คนฺเถ สทฺทหนตฺถํ. ตํ คนฺถสฺส อุคฺคหณธารณาทิวเสน สมุสฺสาหชนนตฺถํ. อิทํ วุตฺตํ โหติ- อีทิเสนาจริเยน อีทิเส ฐาเน วสนฺเตน อีทิเส กาเล วิหิโตยํ คนฺโถ. โส ปริปุณฺณนิจฺฉโย ยุตฺตตโร อมฺหากํ ฉนฺโทเภเทสุ เฉกภาวํ กาตุํ สมตฺโถติ สทฺทหิตฺวา มยํ สาธุกํ อิมสฺส คนฺถสฺส อุคฺคหณ-ธารณทิกิจฺจํ กโรมาติ โสตูนํ คนฺเถ สมุสฺสาหชนนตฺถนฺติ. นามกถนํ โวหารสุขตฺถํ. อาสีสนอาสีสนตฺถเหตุสนฺทสฺสนานิ วิญฺญูนํ ปสาทชนนตฺถํ, ตํคนฺถสฺส คหณตฺถํ ตํสพฺพสมฺปตฺตินิปฺผาทนตฺถํ. ปโยชนทสฺสนํ โสตูนํ ทฺวิคุณุสฺสาหชนนตฺถํ คนฺถปฺปภว-ทสฺสนํ อตฺตุกฺกํสนาทิโทสโมจนตฺถํ. กึ พหุนา.

ตตฺถ **วิสุทฺธาจารเถเรนา**ติ วิสุทฺเธหิ สีลาจารโคจเรหิ อชฺชวมทฺทวาทิ-คุโณเฆหิ จ สมนฺนาคตตฺตา วิสุทฺธาจาโรติ ครูหิ คหิตนามเธยฺโย. เถรกาเล จ อาจริยสฺส สีลาทิคุเณ อเนเกสุ สาสนิกโลกิยคนฺเถสุ วิสารทภาเว จ ปสีทิตฺวา ทฺวีหิ

ปุพฺพาปเรหิ ปิตุปุตฺเตหิ พุทฺธสาสนมามเกหิ มรมฺมรฏฺฐสามิเกหิ ธมฺมราชูหิ จตูหิ ปจฺจเยหิ โปเสตฺวา ปูเชตฺวา มาเนตฺวา ครุํ กตฺวา นิยฺยาติโต วิสุทฺธาจารกวิธช-มหาธมฺมราชคุรูติ จ วิสุทฺธาจาราธิปติสิรีปวรมหาธมฺมราชาธิราชคุรูติ จ ลทฺธ-ลญฺฉิตนาโม อเนกคนฺถกาโร มหาเถโร. ถิรคุเณหิ สมนฺนาคตตฺตา เถโร ตนฺนาโม เถโรติ วิสุทฺธาจารเถโร, เตน. วิสุทฺธารามวาสินาเตฺยตฺถ วิสุทฺธาราโม นาม มรมฺม-รฏฺเจ รตนปุณฺณนฺติ จ มนฺตลนฺติ จ วิสุสุเต ราชธานิเย ปุรวเร ยา เทวี ปฐมํ ตนฺนครมาปิตสฺส มหาธมฺมภูนาถสฺส อคฺคา มเหสี อปรกาเล จ ปุตฺตสฺส มหา-ธมฺมภูมิปสฺส อคฺคมเหสิยา มาตา. ตาย อคฺคมเหสิยา การิโต อิฏฺจกปากาเรน อุทกมาติกาย จ ปริกฺขิตฺโต กูฏาทิปฏิมณฺฑิตาเนกาวาเสหิ โสภิโต นานาวิธปุปฺผ-ลูปคสีตจฺฉาย รุกฺเขหิ สญฺฉนฺโน วิจิตฺรภูมิภาโค มหตํ อเนเกสํ วิสุทฺธสีลวตํ ปกตตฺตสีลวตํ เถรมชฺฌิมนวานํ ภิกฺขุวรานมาวาสตฺตา มหาวิสุทฺธาราโมติ ลทฺธนาโม มหาราโม. ตสฺมึ อุกฺกฏฺฐภาเวน อเนเกสํ สิสฺสคณานํ จตูหิ ทิสาหิ อาคตาคตานํ ภิกฺขูนํ คนฺถวาจโก โอวาททายโก ธมฺมกถิโก หุตฺวา วสตีติ วิสุทฺธารามวาสี, เตน. **กตายํ ฉนฺโทมญฺชรี**ติ กตา วิหิตา อยํ ฉนฺโทมญฺชรี เหมรูปมฺหิ ปิฏกสงฺขฺยาวเสน สกฺกราเช อฏฺฐปญฺญาสาธิกทฺวิสเตกสหสฺสมวสฺเส สมฺปตฺเต กกฺกเฏ กกฺกฏานํ รมิต-กาลตฺตา กกฺกเฏติ โวหริเต อาสาฬฺหิมาเส นิฏฺฐิตาติ. ยสฺส อาจริยสฺส ภทฺทนฺต-ชาคโรติ ครูหิ คหิตนามสฺส ชเวจิน อาจริโยติ จ วิสุสุตสฺส ชาคราภิกวิธชสทฺธมฺม-วํสสิริปวรธมฺมเสนาปติมหาธมฺมราชาธิราชคุรูติ จ ลทฺธลญฺฉิตนามสฺส ชเวจิน นิกายสามิภูตสฺส มหาเถรสฺส ปภวา อานุภาเวน มยาปิ ปรตฺถโก ปเรสํ อตฺถกาโร ฉนฺโทมญฺชรี นาม ฉนฺโทคนฺโถ สมฺปาทิโต สมฺมา นิปฺผาทิโต. มยาปิตฺเยตฺถ ปิสทฺโท ครหตฺเถ นิปาโต. อิทานิ ชาตภูเตน อีทิเสน มยาปิ ปรตฺถโก สมฺปาทิโต. มม อตฺถการา ปญฺญวนฺตา ปุพฺพาจริยา ปน ปเควาตฺยตฺโถ. โสตฺยชฺฌาหาโร มม อุปชฺฌาโย อุปชฺฌาจริยภูโต สีลาทิคุณภูสิโต สีลาทิคุเณหิ ภูสิโต โสภิโต มหาเถโร **ชยตํ** อชฺฌตฺตพหิทฺธเวรานิ วิทฺธํเสตฺวา อเวรภาเวน สพฺพิจฺฉิตสมฺปาทเนน จ ชยตุ. อหํ **ปรตฺถสมฺปาทนโต** ปรตฺถสมฺปาทเนน **อธิคเตน** สุฏฺฐุ ลทฺเธน **ปุญฺเญน** กุสลกมฺเมน **ชาติชาติยํ** อตฺตภาเว อตฺตภาเว **ปรตฺถสมฺปาทนโก** ปเรสํ ทิฏฺฐธมฺมิกสมฺปรายิกตฺถสฺส สมฺปาทนโก สมฺมา นิปฺผาทโก ภเวยฺยนฺติ. ปรตฺถสมฺ-

ปาทนโกติ อิมินา กิญฺจาปิ อาจริโยปรูปเทสรหิตํ สมฺมาสมฺพุทฺธภาวํ ปตฺถยตีติ ญายติ. อตฺตนา วิหิตานํ ปน ปรมตฺถสรูปเภทนีธาตฺวตฺถสงฺคหาทิคนฺถานํ นิคเมสุ วิเสเสนตฺตโน ปตฺถนาย วุตฺตตฺตา ฉฬภิญฺญปฏิสมฺภิทาปตฺตอุคฺฆฏิตญฺญุสาวกภาวํ ปตฺเถตีติ ญายติ. วุตฺตญฺหิ เตสุ

อิมินา จ ภเวมฺมฺหิ สจฺฉีกเร อนาสวํ
โน เจ เอตฺเถว โน เจ จ เมตฺเตยฺยพุทฺธสาสเน
ทฺวิปเทเนกคาถาย เมธํ กิเลสปพฺพตํ
วิชฺชาภิญฺญาทฺยลงฺกาโร หุตฺวา อุคฺฆฏิตญฺญุโกติ

นิฏฺฐิตา นิคมวณฺณนา.

นิคมกถา

เอตฺตาวตา จ รามญฺญรฏฺฐมกุฏฺฐภูตหํสาวตีวฺหยปุรวเร พหูนํ ชินสาสนาภิวุฑฺฒิกามานํ สีลาทิคุณสมนฺนาคตานํ พหุสฺสุตปณฺฑิตพฺยตฺตตรานํ ยติวรานมาวาโสติ วิสฺสุเต **ชเวอ่องโย** นามเก มาคธภาสาย ปน เหมชยตฺถลวฺหเย วิหารวเร วสตา วิสุทฺธพุทฺธิวีริยสีลาจารสมนฺนาคเตหิ ปิฏกตฺตยโกวิเทหิ อาจริยุปชฺฌาเยหิ ญาณินฺโทติ คหิตนามเธยฺเยน ภิกฺขุนา กตายํ ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกา สมฺมาสมฺพุทฺธปรินิพฺพานโต สตฺตจตฺตาลีสาธิกจตุสตทฺวิสหสฺสเม วสฺเส สกฺกราเช ปน ปญฺจสฏฺฐฺยาธิกทฺวิสเตกสหสฺสเม วสฺเส สมฺปตฺเต มาฆมาสสฺส ชุณฺหปกฺเข จุทฺทสเม โสริทิเน อนายาเสน สมตฺตํ คตา.

๑. สํวณฺณนา สุชนิตา วิมเลน เยน
กมฺเมน เตน กุสเลน ชนาน นิจฺจํ
ปูเรนฺตุ อิจฺฉิตวรา สุชนปฺปสฏฺฐา
เทโว สุวสฺสตุ ปชํ อธิโป จ ปาตุ.

๒. ฉนฺโทอลงฺกติวิจิตฺรนยาติสุกฺก-
อาภาคเณน ชินสาสนขมฺคฺคโตยํ
สํวณฺณนา วรสสี กวิจิตฺตกุนฺท-
ทายํ ปโพธยตุ สุฏฺฐุ จิรํ จ ฐาตุ.

๓. ขนฺตีทยาทิรตนคฺคณสุทฺธสีล-
เวลาติติกฺขวรภูริตรงฺคเวโค
สิสฺโสฆมีนนิกโร ชยตํ สุคนฺถ-
กาโรยมาจริยเถรวโร สมุทฺโท.

๔. สมฺพุทฺธปาวจนอมฺพวเน สุวฑฺโฒ
ปญฺญาผลํ พหุสฺสิสฺสวิหงฺคมานํ
โย เทติ ยสฺส ฤติสีลคุณา สุภนฺติ
โส เม อุปชฺฌวรเถรทุโม วิราเช.

๕. ปญฺญาปธานฤติสีลคุโณฆคนฺธ-
สํวายิตํสิ สุมธุกฺกริชาตเสวฺยํ
อาเจรภูตวรอุตฺตมสารนามตฺ-
เถรมฺพุชํ สุวิมลํ สตตํ วิลาเส.

๖. อญฺเญปิ อาจริยภูตทุมุตฺตรา เม
โสตุทฺวิโชฆมนตุฏฺฐิจิกรา ชยนฺตุ
สมฺพุทฺธสาสนวเนภิรมา สุสนฺตา
วทฺธนฺตุ สีลมติสาขทเลหิ นิจฺจํ.

๗. เยสมฺปภาวมวลมฺพ มเยทิโสปิ
สมฺปาทิโตภิมตสิทฺธิกโร ปรตฺโถ
เอเตนหํ ภวภเวสุ วโร ปรตฺถ-
การายตึ ปวรโพธิมุตึ ลเภยฺยนฺติ.

อิติ ภทฺทนฺตญาณินฺทนามเกน ภิกฺขุนา รจิตา ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา นาม ฉนฺโทมญฺชริฏีกา สมตฺตา.

คาถานุกฺกม

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺฐงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
		อ		
อจลธิติ	๓๘/๕	๓๘/๕๔	๑๖๖/๑๖๘	๑๖๖/๒๒๘
อณฺณณฺณวาทีสุ	-	-	๒๔๑/๑๗๒	๒๔๑/๒๔๓
อติสาลินี	-	-	๑๘๔/๑๖๙	๑๘๔/๒๓๒
อทฺทิตนยา	-	๑๐๖/๑๑๐	๒๓๑/๑๗๑	๒๓๑/๒๔๑
อนวสิตา	-	-	๗๓/๑๖๓	๗๓/๒๑๒
อนงฺคเสขโร	-	-	๒๔๕/๑๗๒	๒๔๕/๒๔๔
อนุกูลา	-	-	๖๒/๑๖๓	๖๒/๒๑๑
อปวาหํ	-	-	๒๓๙/๑๗๒	๒๓๙/๒๔๒
อปราชิตา	๙๐/๙	๙๐/๙๖	๑๒๔/๑๖๗	๑๒๔/๒๒๑
อปรวตฺตํ	๑๑๕/๑๑	๑๑๕/๑๑๖	๒๕๔/๑๗๓	๒๕๔/๒๔๗
อปรนฺติกา	๓๖/๔	๓๖/๕๒	๒๙๙/๑๗๗	๒๙๙/๒๖๓
อริยาสามญฺญํ	๑๙/๓	๑๙/๓๔	-	-
อริยาคีติ	๒๘/๔	๒๘/๔๑	๒๙๐/๑๗๖	๒๙๐/๒๖๐
อริยาย	๑๘/๓	๑๘/๓๔	-	-
อโสกปุปฺผมญฺชรี	-	-	๒๔๖/๑๗๔	๒๔๖/๒๔๔
อโสกมญฺชรี	-	-	๒๔๘/๑๗๒	๒๔๘/๒๔๕
อสมฺพาธา	-	-	๑๒๒/๑๖๖	๑๒๒/๒๒๑
อสฺสคติ	-	-	๑๖๙/๑๖๘	๑๖๙/๒๒๙

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถ เมทินี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชูสา
อสฺสคติ	-	-	๑๙๔/๑๖๙	๑๙๔/๒๓๔
อาขฺยานิกา	๑๑๒/๑๑	๑๑๒/๑๑๕	๒๖๐/๑๗๓	๒๖๐/๒๔๘
อาปาตลิกา	๓๑/๔	๓๑/๔๘	๒๙๔/๑๗๖	๒๙๔/๒๖๑
อิตฺถี	-	-	๑๖/๑๖๐	๑๖/๒๐๑
อินฺทวํสา	๗๕/๘	๗๕/๘๗	๗๘/๑๖๓	๗๘/๒๑๔
อินฺทวชิรา	-	-	๕๕/๑๖๒	๕๕/๒๐๙
อินฺทวชิรํ	๖๓/๗	๖๓/๗๓	-	-
อินฺทุวทนา	-	-	๑๒๙/๑๖๖	๑๒๙/๒๒๒
อุสภํ	-	-	๑๕๕/๑๖๗	๑๕๕/๒๒๗
อุสภคชวิลสิตํ	-	-	๑๖๐/๑๖๗	๑๖๐/๒๒๘
อุพฺภาสกํ	๖๑/๗	๖๑/๗๒	-	-
อุคฺคีติ	๒๗/๔	๒๗/๔๐	-	-
อุคฺคีติ	-	-	๒๙๑/๑๗๖	๒๙๑/๒๖๐
อุคฺคตา	-	-	๒๖๖/๑๗๔	๒๖๖/๒๕๑
อุชฺชลา	๘๔/๘	๘๔/๙๒	๙๖/๑๖๔	๙๖/๒๑๖
อุทิจฺจวุตฺติ	๓๓/๔	๓๓/๕๐	๒๙๖/๑๗๖	๒๙๖/๒๖๒
อุปฏฺฐิตา	๖๒/๗	๖๒/๗๒	๕๒/๑๖๒	๕๒/๒๐๘
อุปฏฺฐิตํ	-	-	๑๑๗/๑๖๕	๑๑๗/๒๒๐
อุปฏฺฐิตํ	-	-	๗๐/๑๖๓	๗๐/๒๑๒
อุปคีติ	๒๖/๓	๒๖/๔๐	๒๘๙/๑๗๖	๒๘๙/๒๕๙
อุปจิตฺตํ	๑๐๗/๑๑	๑๐๗/๑๑๓	-	-
อุปจิตฺรา	๔๓/๕	๔๓/๕๗	-	-
อุปจิตฺรํ	-	-	๒๕๑/๑๗๓	๒๕๑/๒๔๗
อุปจิตฺรํ	-	-	๗๑/๑๖๓	๗๑/๒๑๒
อุปชาติ	๖๕/๗	๖๕/๗๕	๕๗/๑๖๒	๕๗/๒๐๙
อุปมาลินี	-	-	๑๕๔/๑๖๗	๑๕๔/๒๒๗

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	**วุตฺโตทยปฺ ปกรณ**	**ฉนฺโทสารตฺถ เมทินี**	**ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชรี**	**ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชูสา**
อุเปนฺทวชิรา	๖๔/๗	๖๔/๗๔	๕๖/๑๖๒	๕๖/๒๐๙
เอลา	-	-	๑๕๒/๑๖๗	๑๕๒/๒๒๖
โอปจฺฉนฺทสิกํ	๓๐/๔	๓๐/๔๗	๒๙๓/๑๗๖	๒๙๓/๒๖๑
		ก		
กมลา	๘๗/๘	๘๗/๙๔	๔๓/๑๖๒	๔๓/๒๐๗
กมลา	-	-	๘๙/๑๖๔	๘๙/๒๑๕
กลหํโส	-	-	๑๑๓/๑๖๕	๑๑๓/๒๑๙
กญฺญา	-	-	๑๙/๑๖๐	๑๙/๒๐๒
กนฺตา	-	-	๑๘๓/๑๖๙	๑๘๓/๒๓๒
กนฺทุกํ	-	-	๑๒๐/๑๖๖	๑๒๐/๒๒๐
กุฏิลํ	-	-	๑๓๔/๑๖๖	๑๓๔/๒๒๓
กุฏชคติ	-	-	๑๑๙/๑๖๕	๑๑๙/๒๒๐
กุปุริสชนิตา	-	-	๗๒/๑๖๓	๗๒/๒๑๒
กุมารี	-	-	๑๓๗/๑๖๖	๑๓๗/๒๒๔
กุมารลลิตา	๔๗/๖	๔๗/๖๕	๒๘/๑๖๑	๒๘/๒๐๔
กุสุมวิจิตฺตา	๗๙/๘	๗๙/๘๙	๘๗/๑๖๔	๘๗/๒๑๕
กุสุมิตลตาเวลฺลิตา	๑๐๑/๑๐	๑๐๑/๑๐๔	๑๘๗/๑๖๙	๑๘๗/๒๓๓
กุสุมตฺถวกํ	-	-	๒๔๓/๑๗๒	๒๔๓/๒๔๔
กิรีฏํ	-	-	๒๓๕/๑๗๑	๒๓๕/๒๔๑
กีฬาจกฺกํ	-	-	๒๐๕/๑๗๐	๒๐๕/๒๓๖
เกตุมตี	๑๑๑/๑๑	๑๑๑/๑๑๔	๒๕๙/๑๗๓	๒๕๙/๒๔๘
เกสรํ	-	-	๑๙๙/๑๖๙	๑๙๙/๒๓๕
โกกิลกํ	-	-	๑๗๙/๑๖๘	๑๗๙/๒๓๑
โกมุที	-	-	๒๖๓/๑๗๔	๒๖๓/๒๔๙
โกญฺจปทา	-	๑๐๖/๑๑๑	๒๓๗/๑๗๑	๒๓๗/๒๔๒

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺ ปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถ เมทินี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชูสา
		ค		
คชคติ	-	-	๓๕/๑๖๑	๓๕/๒๐๖
ครุหรุตํ	-	-	๑๖๗/๑๖๘	๑๖๗/๒๒๙
คเชนฺทลตา	-	-	๒๐๒/๑๗๐	๒๐๒/๒๓๕
คุสฺรี	-	-	๑๕/๑๖๐	๑๕/๒๐๑
คีติ	-	-	๒๘๘/๑๗๖	๒๘๘/๒๕๙
คีติอริยา	๒๕/๓	๒๕/๓๙	-	-
คีติกา	-	-	๒๑๙/๑๗๐	๒๑๙/๒๓๘
		จ		
จกิตา	-	-	๑๖๑/๑๖๘	๑๖๑/๒๒๘
จกฺกปทํ	-	-	๑๔๑/๑๖๗	๑๔๑/๒๒๔
จญฺจรีกาวลี	-	-	๑๑๕/๑๖๕	๑๑๕/๒๑๙
จณฺฑี	-	-	๑๑๐/๑๖๕	๑๑๐/๒๑๙
จณฺฑิกา	-	-	๑๑๒/๑๖๕	๑๑๒/๒๑๙
จนฺทวฏฺฏมํ	-	-	๗๖/๑๖๓	๗๖/๒๑๓
จนฺทกนฺตา	-	-	๑๕๓/๑๖๗	๑๕๓/๒๒๖
จนฺทเรขา	-	-	๑๑๖/๑๖๕	๑๑๖/๒๒๐
จนฺทเลขา	-	-	๑๔๙/๑๖๗	๑๔๙/๒๒๖
จนฺทเลขา	-	-	๒๐๖/๑๗๐	๒๐๖/๒๓๖
จนฺโทรโส	-	-	๑๓๙/๑๖๖	๑๓๙/๒๒๔
จปลา	๒๒/๓	๒๒/๓๖	-	-
จปลาวตฺตํ	๑๒๑/๑๓	๑๒๑/๑๒๕	๒๗๓/๑๗๕	๒๗๓/๒๕๓
จปลาอริยา	-	-	๒๘๕/๑๗๖	๒๘๕/๒๕๗
จมฺปกมาลา	๕๙/๗	๕๙/๗๑	-	-
จลํ	-	-	๒๐๐/๑๖๙	๒๐๐/๒๓๕

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
จารุหาสินี	๓๗/๕	๓๗/๕๒	๓๐๐/๑๗๗	๓๐๐/๒๖๓
จิตฺรา	๔๒/๕	๔๒/๕๖	๑๕๐/๑๖๗	๑๕๐/๒๒๖
จิตฺรํ	-	-	๑๕๙/๑๖๗	๑๕๙/๒๒๗
จิตฺรปทา	๔๘/๖	๔๘/๖๕	๓๐/๑๖๑	๓๐/๒๐๕
จิตฺรเลขา	-	-	๑๘๕/๑๖๙	๑๘๕/๒๓๒
จิตฺรเลขา	-	-	๑๙๑/๑๖๙	๑๙๑/๒๓๓
จิตฺรเลขา	-	-	๑๙๖/๑๖๙	๑๙๖/๒๓๔
ฉ				
ฉายา	-	-	๒๐๙/๑๗๐	๒๐๙/๒๓๖
ช				
ชฆนจปลา	๒๔/๓	๒๔/๓๗	๒๘๗/๑๗๖	๒๘๗/๒๕๙
ชลธรมาลา	-	-	๙๒/๑๖๔	๙๒/๒๑๖
ชโลทฺธตคติ	-	-	๗๙/๑๖๓	๗๙/๒๑๔
ชวมตี	-	-	๒๖๒/๑๗๓	๒๖๒/๒๔๘
ต				
ตนุมชฺฌา	๔๖/๖	๔๖/๖๓	๒๓/๑๖๑	๒๓/๒๐๓
ตรลนยนํ	-	-	๑๐๖/๑๖๕	๑๐๖/๒๑๘
ตวิปุลา	๑๒๗/๑๓	๑๒๗/๑๒๙	๒๗๙/๑๗๕	๒๗๙/๒๕๓
ตนฺวี	-	๑๐๖/๑๑๑	๒๓๔/๑๗๑	๒๓๔/๒๔๑
ตามรสํ	๘๖/๘	๘๖/๙๓	๘๘/๑๖๔	๘๘/๒๑๕
ตารกา, ลสา	-	-	๑๙๐/๑๖๙	๑๙๐/๒๓๓
ตุริตคติ	-	-	๔๗/๑๖๒	๔๗/๒๐๘
ตูโณ	-	-	๑๔๘/๑๖๗	๑๔๘/๒๒๕
โตฏกํ	๗๖/๘	๗๖/๘๗	๘๑/๑๖๔	๘๑/๒๑๔

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
		ท		
ทกฺขิณนฺติกา	๓๒/๔	๓๒/๔๙	๒๙๕/๑๗๖	๒๙๕/๒๖๒
ทณฺฑกฉนฺทสิจณฺฑวุฏฺฐิปปาโต		-	๒๔๐/๑๗๒	๒๔๐/๒๔๓
โทธกํ	๖๗/๗	๖๗/๗๙	๖๕/๑๖๓	๖๕/๒๑๑
ทุตปทํ	-	-	๑๐๐/๑๖๔	๑๐๐/๒๑๗
ทุตมชฺฌา	๑๐๘/๑๑	๑๐๘/๑๑๓	๒๕๗/๑๗๓	๒๕๗/๒๔๘
ทุตวิลมฺพิตํ	๗๗/๘	๗๗/๘๘	๘๕/๑๖๔	๘๕/๒๑๕
ทุมฺมิลํ	-	-	๒๓๖/๑	๒๓๖/๒๔๒
ทีปกมาลา	-	-	๕๓/๑๖๒	๕๓/๒๐๘
		ธ		
ธีรลลิตา	-	-	๑๖๘/๑๖๘	๑๖๘/๒๒๙
		น		
นที	-	-	๑๓๐/๑๖๖	๑๓๐/๒๒๒
นลินี	-	-	๑๕๗/๑๖๗	๑๕๗/๒๒๗
นวิปุลา	๑๒๖/๑๓	๑๒๖/๑๒๘	๒๘๒/๑๗๕	๒๘๑/๒๕๔
นวมาลิกา	-	-	๙๗/๑๖๔	๙๗/๒๑๖
นทฺทกฏฺฐกํ	-	-	๑๗๘/๑๖๘	๑๗๘/๒๓๑
นนฺทีมุขี	-	-	๑๒๘/๑๖๖	๑๒๘/๒๒๒
นนฺทนํ	-	-	๑๘๘/๑๖๙	๑๘๘/๒๓๓
นาราจิกา	-	-	๓๗/๑๖๑	๓๗/๒๐๖
นาราโจ	-	-	๑๘๙/๑๖๙	๑๘๙/๒๓๓
นารี	-	-	๑๗/๑๖๐	๑๗/๒๐๒
นิสิปาลกํ	-	-	๑๕๘/๑๖๗	๑๕๘/๒๒๗

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา

ป

ปจิตโก	-	-	๒๔๒/๑๗๒	๒๔๒/๒๔๓
ปจุรี	-	-	๑๗๔/๑๖๘	๑๗๔/๒๓๐
ปณวํ	๕๖/๖	๕๖/๖๙	๕๐/๑๖๒	๕๐/๒๐๘
ปภาวตี	-	-	๑๒๑/๑๖๖	๑๒๑/๒๒๑
ปภทฺทกํ	๙๖/๙	๙๖/๑๐๑	๑๕๑/๑๖๗	๑๕๑/๒๒๖
ปมาณิกา	๕๒/๖	๕๒/๖๗	๓๔/๑๖๑	๓๔/๒๐๕
ปมิตกฺขรา	๘๓/๘	๘๓/๙๒	๘๔/๑๖๔	๘๔/๒๑๕
ปมทา	-	-	๑๓๕/๑๖๖	๑๓๕/๒๒๓
ปวตฺตกํ	๓๕/๔	๓๕/๕๑	๒๙๘/๑๗๖	๒๙๘/๒๖๓
ปวรลลิตํ	-	-	๑๖๕/๑๖๘	๑๖๕/๒๒๘
ปหรณกลิกา	๙๑/๙	๙๑/๙๖	๑๒๕/๑๖๖	๑๒๕/๒๒๑
ปหสฺสิณี	๘๘/๙	๘๘/๙๔	๑๐๗/๑๖๕	๑๐๗/๒๑๘
ปจฺจวุตฺติ	๓๔/๔	๓๔/๕๐	๒๙๗/๑๗๖	๒๙๗/๒๖๒
ปญฺจจามรํ	-	-	๑๐๒/๑๖๕	๑๐๒/๒๑๗
ปญฺจจามรํ	-	-	๑๖๒/๑๖๘	๑๖๒/๒๒๘
ปญฺจจามรํ	-	-	๑๘๖/๑๖๙	๑๘๖/๒๓๒
ปญฺจจามโร	-	-	๒๑๓/๑๗๐	๒๑๓/๒๓๗
ปฐฺยา	-	-	๒๘๓/๑๗๕	๒๘๓/๒๕๖
ปฐฺยาวตฺตํ	๑๑๙/๑๓	๑๑๙/๑๒๐	๒๗๑/๑๗๔	๒๗๑/๒๕๒
ปฐฺยาอริยา	๒๐/๓	๒๐/๓๕	-	-
ปนฺติ	-	-	๒๑/๑๖๑	๒๑/๒๐๓
ปาทากุลํ	๔๔/๕	๔๔/๕๗	-	-
ปิงฺคลวิปุลา	๑๒๒/๑๓	๑๒๒/๑๒๕	๒๗๔/๑๗๕	๒๗๔/๒๕๓
ปิยา	-	-	๒๒/๑๖๑	๒๒/๒๐๓
ปิยํวทา	๘๑/๘	๘๑/๙๑	๙๔/๑๖๔	๙๔/๒๑๖

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถ เมทินี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชูสา
ปุโฏ	๗๘/๘	๗๘/๘๙	๙๓/๑๖๔	๙๓/๒๑๖
ปุปฺผิตคฺคา	๑๑๖/๑๒	๑๑๖/๑๑๖	๒๕๕/๑๗๓	๒๕๕/๒๔๗
ผ				
ผุลฺลทามํ	-	-	๒๑๒/๑๗๐	๒๑๒/๒๓๗
ภ				
ภมรปทกํ	-	-	๑๙๗/๑๖๙	๑๙๗/๒๓๔
ภมรวิลาสิตา	-	-	๖๑/๑๖๓	๖๑/๒๑๑
ภวิปุลา	-	-	๒๘๐/๑๗๕	๒๘๐/๒๕๓
ภทฺทวิราฏํ	๑๑๐/๑๑	๑๑๐/๑๑๔	๒๕๘/๑๗๓	๒๕๘/๒๔๘
ภทฺทกํ	๑๐๖/๑๐	๑๐๖/๑๐๙	๒๒๘/๑๗๑	๒๒๘/๒๔๐
ภทฺทิกา	๗๓/๘	๗๓/๘๕	๔๒/๑๖๒	๔๒/๒๐๗
ภทฺทิกา	-	-	๖๙/๑๖๓	๖๙/๒๑๒
ภารกฺกนฺตา	-	-	๑๘๑/๑๖๙	๑๘๑/๒๓๑
ภุชงฺคปยาตํ	๘๐/๘	๘๐/๘๙	๘๐/๑๖๔	๘๐/๒๑๔
ภุชงฺควิชมฺภิตํ	-	๑๐๖/๑๑๒	๒๓๘/๑๗๒	๒๓๘/๒๔๒
ภุชคสุสุสฏฺา	๕๔/๖	๕๔/๖๙	๓๘/๑๖๑	๓๘/๒๐๖
ภุชคสงฺคตา	-	-	๔๐/๑๖๒	๔๐/๒๐๗
พ				
พฺรหฺมรูปํ	-	-	๑๗๑/๑๖๘	๑๗๑/๒๒๙
พิมฺพํ	-	-	๒๑๔/๑๗๐	๒๑๔/๒๓๗
ม				
มกรนฺทิกา	-	-	๒๑๕/๑๗๐	๒๑๕/๒๓๗
มณิกปฺปลตา	-	-	๑๗๐/๑๖๘	๑๗๐/๒๒๙

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
มณิคุณนิกโร	๙๔/๙	๙๔/๙๙	๑๔๔/๑๖๗	๑๔๔/๒๒๕
มณิมาลา	-	-	๙๑/๑๖๔	๙๑/๒๑๖
มณิมญฺชรี	-	-	๒๑๖/๑๗๐	๒๑๖/๒๓๘
มณิมชฺฌํ	-	-	๓๙/๑๖๒	๓๙/๒๐๖
มทนลลิตา	-	-	๑๖๓/๑๖๘	๑๖๓/๒๒๘
มทิรา	-	๑๐๖/๑๐๙	๒๒๗/๑๗๑	๒๒๗/๒๔๐
มทนลลิตา	-	-	๑๖๓/๑๖๘	๑๖๓/๒๒๘
มทเลขา	-	-	๒๙/๑๖๑	๒๙/๒๐๔
มธุมตี	-	-	๒๗/๑๖๑	๒๗/๒๐๔
มโนรมา	๖๐/๗	๖๐/๗๒	๔๘/๑๖๒	๔๘/๒๐๘
มยูรสาริณี	-	-	๕๑/๑๖๒	๕๑/๒๐๘
มวิปุลา	-	-	๒๗๖/๑๗๕	๒๗๖/๒๕๓
มหาสทฺธรา	-	-	๒๓๐/๑๗๑	๒๓๐/๒๔๐
มชฺฌกฺขมา	-	-	๑๓๓/๑๖๖	๑๓๓/๒๒๓
มญฺชรี	-	-	๑๓๖/๑๖๖	๑๓๖/๒๒๓
มญฺชุภาสิณี	-	-	๑๑๑/๑๖๕	๑๑๑/๒๑๙
มญฺชุโสรภํ	-	-	๒๖๔/๑๗๔	๒๖๔/๒๔๙
มญฺชุหาสินี	-	-	๑๑๘/๑๖๕	๑๑๘/๒๒๐
มตฺตา	๕๘/๗	๕๘/๗๐	๔๖/๑๖๒	๔๖/๒๐๗
มตฺตากีฬํ	-	-	๒๓๒/๑๗๑	๒๓๒/๒๔๑
มตฺตมาตงฺคลีลากโร	-	-	๒๔๔/๑๗๒	๒๔๔/๒๔๔
มตฺตมาตงฺคลีลากโร	-	-	๒๔๙/๑๗๒	๒๔๙/๒๔๕
มตฺตมยูโร	-	-	๑๐๙/๑๖๕	๑๐๙/๒๑๙
มตฺตาสมกํ	๓๙/๕	๓๙/๕๔	-	-
มตฺเตภวิกฺกีฬิตํ	-	-	๒๒๓/๑๗๑	๒๒๓/๒๓๙
มนฺทกฺกนฺตา	๑๐๐/๑๐	๑๐๐/๑๐๓	๑๗๖/๑๖๘	๑๗๖/๒๓๐

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺ ปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถ เมทินี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชูสา
มนฺทากินี	-	-	๘๖/๑๖๔	๘๖/๒๑๕
มาณวกํ	๕๐/๖	๕๐/๖๖	๓๑/๑๖๑	๓๑/๒๐๕
มานสหํโส	-	-	๑๕๖/๑๖๗	๑๕๖/๒๒๗
มาลินี	๙๕/๙	๙๕/๑๐๐	๑๔๕/๑๖๗	๑๔๕/๒๒๕
มาลตี (ยมุนา)	-	-	๙๐/๑๖๔	๙๐/๒๑๕
มาลภาริณี	-	-	๒๖๕/๑๗๔	๒๖๕/๒๔๙
มุขจปลา	๒๓/๓	๒๓/๓๗	๒๘๖/๑๗๖	๒๘๖/๒๕๘
มุตฺติกทามํ	-	-	๑๐๔/๑๖๕	๑๐๔/๒๑๘
มิคี	-	-	๑๘/๑๖๐	๑๘/๒๐๒
มิคินฺโท	-	-	๑๑๔/๑๖๕	๑๑๔/๒๑๙
เมฆวิปฺผุชฺชิตา	๑๐๒/๑๐	๑๐๒/๑๐๕	๒๐๘/๑๗๐	๒๐๘/๒๓๖
โมฏฺกํ	-	-	๑๐๕/๑๖๕	๑๐๕/๒๑๘
โมฏฺนกํ	-	-	๖๖/๑๖๓	๖๖/๒๑๒
ย				
ยวมตี	๑๑๗/๑๒	๑๑๗/๑๑๗	-	-
ร				
รโถทฺธตา	๗๑/๗	๗๑/๘๓	๖๓/๑๖๓	๖๓/๒๑๑
รุจิรา	๘๙/๙	๘๙/๙๕	๑๐๘/๑๖๕	๑๐๘/๒๑๘
รวิปุลา	๑๒๔/๑๓	๑๒๔/๑๒๗	๒๗๗/๑๗๔	๒๗๗/๒๕๓
รุมฺมวตี	๕๗/๖	๕๗/๗๐	๔๕/๑๖๒	๔๕/๒๐๗
รูปมาลี	-	-	๔๔/๑๖๒	๔๔/๒๐๗
ล				
ลกฺขี	-	-	๑๓๑/๑๖๖	๑๓๑/๒๒๓
ลลิตา	๘๒/๘	๘๒/๙๑	๙๕/๑๖๔	๙๕/๒๑๖

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
ลลิตํ	-	-	๒๖๘/๑๗๔	๒๖๘/๒๕๑
ลลิตํ	-	-	๙๙/๑๖๔	๙๙/๒๑๗
ลลนา	-	-	๙๘/๑๖๔	๙๘/๒๑๗
ลาลสา	-	-	๒๐๑/๑๗๐	๒๐๑/๒๓๕
ลาลิจฺจํ	-	-	๒๒๙/๑๗๑	๒๒๙/๒๔๐
ลีลาเขโล	-	-	๑๔๖/๑๖๗	๑๔๖/๒๒๕
โลลา	-	-	๑๒๗/๑๖๖	๑๒๗/๒๒๒
ว				
วรยุวติ	-	-	๑๗๒/๑๖๘	๑๗๒/๒๓๐
วสนฺตติลกา	๙๒/๙	๙๒/๙๗	-	-
วสนฺตติลกํ	-	-	๑๒๓/๑๖๖	๑๒๓/๒๒๑
วํสฏฺจํ	๗๔/๘	๗๔/๘๕	-	-
วํสตฺถวิลํ	-	-	๗๗/๑๖๓	๗๗/๒๑๓
วํสปตฺตปติตํ	-	-	๑๗๕/๑๖๘	๑๗๕/๒๓๐
วาณินี	-	-	๑๖๔/๑๖๘	๑๖๔/๒๒๘
วาณินี	๙๗/๙	๙๗/๑๐๑	๑๖๔/๑๖๘	๑๖๔/๒๒๘
วานวาสิกา	๔๑/๕	๔๑/๕๕	-	-
วาโตมฺมี	๖๙/๗	๖๙/๘๒	๖๐/๑๖๓	๖๐/๒๑๑
วาสนฺตี	-	-	๑๔๐/๑๖๖	๑๔๐/๒๒๔
วาสนฺตี	-	-	๑๒๖/๑๖๖	๑๒๖/๒๒๒
วิปินติลกํ	-	-	๑๔๗/๑๖๗	๑๔๗/๒๒๕
วิปรีตาขฺยานกี	๑๑๓/๑๑	๑๑๓/๑๑๕	-	-
วิปรีตปุพฺพา	-	-	๒๖๑/๑๗๓	๒๖๑/๒๔๘
วิปรีตปถฺยาวตฺตํ	๑๒๐/๑๓	๑๒๐/๑๒๔	๒๗๒/๑๗๔	๒๗๒/๒๕๒
วิปุลา	๒๑/๓	๒๑/๓๕	-	-

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	**วุตฺโตทยปฺปกรณ**	**ฉนฺโทสารตฺถเมทินี**	**ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี**	**ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา**
วิปุลาอริยา	-	-	๒๘๔/๑๗๖	๒๘๔/๒๕๗
วิสิโลโก	๔๐/๕	๔๐/๕๔	-	-
วิชฺชาธาโร	-	-	๑๐๑/๑๖๕	๑๐๑/๒๑๗
วิชฺชุมฺมาลา	๔๙/๖	๔๙/๖๖	๓๒/๑๖๑	๓๒/๒๐๕
วิชฺชุลฺเลขา	-	-	๒๖/๑๖๑	๒๖/๒๐๔
วิธุวงฺกมาลา	-	-	๗๔/๑๖๓	๗๔/๒๑๓
วุตฺตา	-	-	๖๘/๑๖๓	๖๘/๒๑๒
วุตฺตํ	-	-	๒๒๐/๑๗๐	๒๒๐/๒๓๘
วตฺตํ	๑๑๘/๑๓	๑๑๘/๑๑๙	๒๗๐/๑๗๔	๒๗๐/๒๕๒
วุตฺตปชฺชํ	๑๐๔/๑๐	๑๐๔/๑๐๖	-	-
เวควตี	๑๐๙/๑๑	๑๐๙/๑๑๔	๒๕๒/๑๗๓	๒๕๒/๒๔๗
เวตาลียํ	๒๙/๔	๒๙/๔๔	๒๙๒/๑๗๖	๒๙๒/๒๖๐
เวสฺสเทวี	๘๕/๘	๘๕/๙๒	๘๓/๑๖๓	๘๓/๒๑๔

ส

สกา	-		๑๔๓/๑๖๗	๑๔๓/๒๒๕
สตี	-	-	๒๐/๑๖๐	๒๐/๒๐๓
สมานิกา	๕๑/๖	๕๑/๖๗	๓๓/๑๖๑	๓๓/๒๐๕
สมุทฺทตตา	-	-	๒๑๗/๑๗๐	๒๑๗/๒๓๘
สรสี	-	-	๒๒๕/๑๗๑	๒๒๕/๒๓๙
สวิปุลา	-	-	๒๗๘/๑๗๕	๒๗๘/๒๕๓
สสิกลา	๙๓/๙	๙๓/๙๘	๑๔๒/๑๖๗	๑๔๒/๒๒๕
สสิวทนา	-	-	๒๔/๑๖๑	๒๔.๒๐๔
สคฺคิณี	-	-	๘๒/๑๖๔	๘๒/๒๑๔
สทฺทูลวิกฺกีฬิตํ	๑๐๓/๑๐	๑๐๓/๑๐๕	๒๑๐/๑๗๐	๒๑๐/๒๓๗
สทฺทูลํ	-	-	๑๙๘/๑๖๙	๑๙๘/๒๓๔

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
สทฺทูลลลิตํ	-	-	๑๙๒/๑๖๙	๑๙๒/๒๓๔
สทฺธรา	๑๐๕/๑๐	๑๐๕/๑๐๗	๒๒๔/๑๗๑	๒๒๔/๒๓๙
สฺวาคตา	๗๒/๘	๗๒/๘๔	๖๔/๑๖๓	๖๔/๒๑๑
สานฺทปทํ	-	-	๗๕/๑๖๓	๗๕/๒๑๓
สารงฺคํ	-	-	๑๐๓/๑๖๕	๑๐๓/๒๑๗
สาลินี	๖๘/๗	๖๘/๘๑	๕๙/๑๖๓	๕๙/๒๑๐
สิขริณี	๙๘/๙	๙๘/๑๐๒	๑๗๓/๑๖๘	๑๗๓/๒๓๐
สิรี	๗๐/๗	๗๐/๘๒	-	-
สีหวิกฺกีฬํ	-	-	๒๔๗/๑๗๒	๒๔๗/๒๔๔
สีหวิกฺกนฺโต	-	-	๒๕๐/๑๗๒	๒๕๐/๒๔๕
สีหวิปฺผุชฺชิตํ	-	-	๒๐๓/๑๗๐	๒๐๓/๒๓๕
สุเกสรํ	-	-	๑๓๘/๑๖๗	๑๓๘/๒๒๔
สุปวิตฺตํ	-	-	๑๓๒/๑๖๖	๑๓๒/๒๒๓
สุธา	-	-	๑๙๕/๑๖๙	๑๙๕/๒๓๔
สุมุขี	๖๖/๗	๖๖/๗๗	๕๘/๑๖๒	๕๘/๒๑๐
สุรสา	-	-	๒๑๑/๑๗๐	๒๑๑/๒๓๗
สุวทนา	-	-	๒๑๘/๑๗๐	๒๑๘/๒๓๘
สุวํสา	-	-	๒๒๒/๑๗๑	๒๒๒/๒๓๙
สุทฺธวิราฏฺฐํ	๕๕/๖	๕๕/๖๙	๔๙/๑๖๒	๔๙/๒๐๘
สุนฺทรี	-	-	๒๕๖/๑๗๓	๒๕๖/๒๔๗
สุนฺทริกา	-	-	๒๓๓/๑๗๑	๒๓๓/๒๔๑
เสตววิปุลา	๑๒๓/๑๓	๑๒๓/๑๒๖	๒๗๕/๑๗๕	๒๗๕/๒๕๓
เสนี	-	-	๖๗/๑๖๓	๖๗/๒๑๒
โสภา	-	-	๒๒๑/๑๗๑	๒๒๑/๒๓๘
โสมราชี	-	-	๒๕/๑๖๑	๒๕/๒๐๔
โสรภกํ	-	-	๒๖๗/๑๗๔	๒๖๗/๒๕๑

คาถา (คณนงฺก/ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
		ห		
หริ	-	-	๑๘๒/๑๖๙	๑๘๒/๒๓๒
หริณี	๙๙/๙	๙๙/๑๐๒	๑๗๗/๑๖๘	๑๗๗/๒๓๑
หริณปฺลุตา	๑๑๔/๑๑	๑๑๔/๑๑๕	๑๙๓/๑๖๙	๑๙๓/๒๓๔
หริณปฺลุตา	-	-	๒๕๓/๑๗๓	๒๕๓/๒๔๗
หรนฺตฺตนํ	-	-	๒๐๔/๑๗๐	๒๐๔/๒๓๕
หลมุขี	๕๓/๖	๕๓/๖๘	๔๑/๑๖๒	๔๑/๒๐๗
หํสี	-	-	๕๔/๑๖๒	๕๔/๒๐๙
หํสี	-	-	๒๒๖/๑๗๑	๒๒๖/๒๔๐
หํสรุตํ	-	-	๓๖/๑๖๑	๓๖/๒๐๖
หาริณี	-	-	๑๘๐/๑๖๘	๑๘๐/๒๓๑
หีรกํ	-	-	๒๐๗/๑๗๐	๒๐๗/๒๓๖

หมายเหตุ เลขอ้างอิงชื่อคาถา “ข้อ/หน้า” เช่น คาถาชื่อ อจลธิติ ในคัมภีร์วุตโตทยปกรณ์ ๓๘/๕ คือ คาถานี้อยู่ในข้อ ๓๘ หน้า ๕, ในคัมภีร์ฉันโทสารัตถเมทินีอยู่ในข้อ ๓๘ หน้า ๕๔, ในคัมภีร์ฉันโทสารัตถมัญชรีอยู่ในข้อ ๑๖๖ หน้า ๑๖๘ หรือ ในคัมภีร์ฉันโทสารัตถมัญชูสาอยู่ในข้อ ๑๖๖ หน้า ๒๒๘ เป็นต้น

ฉนฺทานุกฺกม

ฉนฺท (ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺ ปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถ เมทินี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชูสา

อ

อจฺจฏฺฐิ	๑๐	๑๐๔	-	-
อจฺจุตฺตา	-	๖๔	-	-
อจฺจุตฺตาฉนฺโท	-	-	๑๖๐	๒๐๒
อติสกฺกรี	๙	๑๐๑	-	-
อติสกฺกรีฉนฺโท	-	-	๑๖๗	๒๒๗
อติกติ	-	๑๑๒	-	-
อติกติฉนฺโท	-	-	๑๗๑	๒๔๒
อติชคตี	๙	๙๖	-	-
อติชคตีฉนฺโท	-	-	๑๖๖	๒๒๑
อติธิติ.	๑๐	๑๐๖	-	-
อติธิติฉนฺโท	-	-	๑๗๐	๒๓๘
อตฺยฏฺฐิฉนฺโท	-	-	๑๖๙	๒๓๒
อนุฏฺฐุภาฉนฺโท	-	-	๑๖๑	๒๐๖
อนุฏฺฐุภา	๖	๖๘	-	-
อฏฺฐิ	๙	๑๐๒	-	-
อฏฺฐิฉนฺโท	-	-	๑๖๘	๒๓๐
อากติ	๑๐	๑๑๐	-	-
อากติฉนฺโท	-	-	๑๗๑	๒๔๐
อุกฺกติ	-	๑๑๒	-	-

ฉนฺท (ปิฏฺธงฺก)	**วุตฺโตทยปฺ ปกรณ**	**ฉนฺโทสารตฺถ เมทินี**	**ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชรี**	**ฉนฺโทสารตฺถ มญฺชูสา**
อุกฺกติฉนฺโท	-	-	๑๗๒	๒๔๓
อุณฺหิกา	๖	๖๕	-	-
อุณฺหิกาฉนฺโท	-	-	๑๖๑	๒๐๕
อุตฺตา	-	๖๓	-	-
อุตฺถาฉนฺโท	-	-	๑๖๐	๒๐๑
ก				
กติ	๑๐	๑๐๗	-	-
กติฉนฺโท	-	-	๑๗๑	๒๓๙
ค-ช				
คายตฺตี	๖	๖๓	-	-
คายตฺติฉนฺโท	-	-	๑๖๑	๒๐๔
ชคตี	๘	๙๔	-	-
ชคตีฉนฺโท	-	-	๑๖๕	๒๑๘
ต-ธ				
ติฏฺฐุปาฉนฺโท	-	-	๑๖๓	๒๑๓
ติฏฺฐุภา	๘	๘๕	-	-
ธิติ	๑๐	๑๐๕	-	-
ธิติฉนฺโท	-	-	๑๗๐	๒๓๖
ป				
ปกติ	๑๐	๑๐๙	-	-
ปกติฉนฺโท	-	-	๑๗๑	๒๓๙
ปติฏฺฐา	-	๖๔	-	-
ปติฏฺฐาฉนฺโท	-	-	๑๖๑	๒๐๓

ฉนฺท (ปิฏฺธงฺก)	วุตฺโตทยปฺปกรณ	ฉนฺโทสารตฺถเมทินี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชรี	ฉนฺโทสารตฺถมญฺชูสา
ปนฺติ	๗	๗๓	-	-
ปนฺติฉนฺโท	-	-	๑๖๒	๒๐๙
		พ		
พฺรหตี	๖	๖๙	-	-
พฺรหตีฉนฺโท	-	-	๑๖๒	๒๐๗
		ม		
มชฺฌา	-	๖๔	-	-
มชฺฌาฉนฺโท	-	-	๑๖๐	๒๐๒
		ว		
วิกติ	-	๑๑๐	-	-
วิกติฉนฺโท	-	-	๑๗๑	๒๔๑
วตฺตปฺปเภโท	๑๓	-	-	-
		ส		
สํกติ	-	๑๑๑	-	-
สํกติฉนฺโท	-	-	๑๗๑	๒๔๒
สุปติฏฺฐาฉนฺโท	-	-	๑๖๑	๒๐๓
สุปฺปติฏฺฐา	-	๖๔	-	-
สกฺกรี	๙	๙๘	-	-
สกฺกรีฉนฺโท	-	-	๑๖๗	๒๒๔

หมายเหตุ เลขอ้างอิงชื่อฉันท์ "หน้า" เช่น ฉันท์ชื่อ อจฺจฏฺฐิ ในคัมภีร์วุตโตทยปกรณ์ ฉันท์นี้อยู่ในหน้า ๑๐ หรือ ในคัมภีร์ฉันโทสารัตถเมทินีอยู่ในหน้า ๑๐๔ เป็นต้น

รายนามผู้บริจาค

พิมพ์คัมภีร์ฎีกา ๔ คัมภีร์ และหนังสือนาวุติกานุสรณ์

รายนามผู้บริจาค ๓๔,๗๙๐ บาท

พระธัมมานันทมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต เจ้าอาวาสวัดท่ามะโอ

รายนามผู้บริจาค ๒๐,๐๐๐ บาท

พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ปธ.๙ Ph.d)

รายนามผู้บริจาค ๓๐๐,๐๐๐ บาท

คุณประสิทธิศักดิ์ กลิ่นสุนทร

รายนามผู้บริจาค ๑๐๙,๑๑๑ บาท

ผศ.มยุรี - คุณประเสริฐศักดิ์ เจริญ

รายนามผู้บริจาค ๑๐๐,๐๐๐ บาท

คุณช่อพิภพ โอสถานุเคราะห์

คุณปาริฉัตร สกุลทับ

รายนามผู้บริจาค ๕๐,๐๐๐ บาท

พระปริยัติธรรมธาดา (ทองคำ เถรานนฺโท)

พล.ท.นรวีร์-คุณเสริมสุข-คุณนรัชชา-คุณจิตพัต ปัทมสถาน

คุณกวี-คุณปรางค์มาศ นิติธรรม และครอบครัว

คุณกิ่งกาญจน์ อารักษ์พุทธนันท์

รายนามผู้บริจาค ๓๗,๙๐๐ บาท

คุณเริงชัย จงพิพัฒนสุข

รายนามผู้บริจาค ๓๕,๐๐๐ บาท

พระศรีศาสนโมลี

คุณประกาสิต แย้มบุญชู

รายนามผู้บริจาค ๓๓,๐๐๐ บาท

คุณสมชัย-คุณวรรณี-คุณกันต์กนิษฐ์ จงยิ่งยศ

รายนามผู้บริจาค ๓๐,๐๐๐ บาท

มูลนิธิท่านน้อย เปาโรหิตย์ และเจ้าพระยามุขมนตรี (อวบ เปาโรหิตย์)

รายนามผู้บริจาค ๒๑,๐๐๐ บาท

คุณประเสริฐ-คุณเซาะลั้ง อึ้งอร่าม

รายนามผู้บริจาค ๒๐,๐๐๐ บาท

พระสุธีปริยัติธาดา

พระครูวิศิษฏ์วิหารคุณ

คุณวรวุฒิ-ทพญ.รัตนาวดี บุปผาเจริญสุข

คณะลูกศิษย์โครงการบาฬีสิกขา วัดญาณเวศกวัน

รายนามผู้บริจาค ๑๕,๐๐๐ บาท

พญ.เชาวรี อัชนันท์

รายนามผู้บริจาค ๑๔,๐๐๐ บาท

คุณสุรพงศ์ คุณจุฑารัตน์ อรรถพรรังษี

รายนามผู้บริจาค ๑๒,๐๐๐ บาท

คุณชาญวิทย์ คุณลักษมี มโนธีรวัฒน์

รายนามผู้บริจาค ๑๑,๕๐๐ บาท

คุณกฤษณา ปทีปโชติวงศ์ และญาติมิตร

รายนามผู้บริจาค ๑๑,๐๐๐ บาท

อ.ทัศนีย์ และคุณชิงชัย รุจจนพันธุ์

คุณพูนศรี นนทการ และครอบครัว

รายนามผู้บริจาค ๑๐,๓๐๐ บาท

คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามาธิบดี

รายนามผู้บริจาค ๑๐,๐๐๐ บาท

พระราชปฏิภาณโสภณ

พระมหานิติสนธิ์ คุณสํวโร

อ.นิคม-อ.ปิยะจิต ทาแดง ครอบครัวเกษมสุวรรณ คุณธีรพร สีมะสิงห์
คุณมนพร พิบูลภานุวัธน คุณศิริพร ศรีทอง คุณสรยุทธ ทัยคุปต์
คุณอารีย์ พรวรนันท์ คุณปาริชาต (คุณตุ๊ก) และครอบครัวแมค

รายนามผู้บริจาค ๙,๐๐๐ บาท

คุณสรินนา-คุณสุภกิจ อรรถกิจโกศล

รายนามผู้บริจาค ๘,๐๐๐ บาท

ศ.นพ.สุทธิศักดิ์-คุณนภาพร สุทธิพงษ์ชัย

รายนามผู้บริจาค ๗,๐๐๐ บาท

คุณเกยูร อัสสกุล คุณชัยยศ พิเชฐโชติ คุณพร แซ่ตั้ง
คุณสมพงษ์ เสกสุวรรณ คุณสุดคนึง จันทร์ประภาพ คุณสุภาภรณ์ นพคุณดิลกรัตน์
คุณสุวรรณา สมิทธินรากุล คุณณรงค์-คุณศุลีมาศ สุทธิสัมพัทน์
คุณชัยณรงค์-คุณนุชรี แสงทองอร่าม และครอบครัว

รายนามผู้บริจาค ๖,๕๐๐ บาท

คณะสหายธรรม

รายนามผู้บริจาค ๖,๐๒๐ บาท

คุณวิชัย ผดุงทรัพย์

รายนามผู้บริจาค ๖,๐๐๐ บาท

อ.กอบกาญจน์-คุณกอบแก้ว เทียนไชยมงคล คุณกมลพันธ์-คุณจิรประภา เดชะอำไพ
คุณภรชนัฐศรณ์ ปัณณธรสาร

รายนามผู้บริจาค ๕,๐๐๐ บาท

พระมหาสุภาพ ปญฺญาวโร-พระนรมย์ วิสารโท
พญ.วัฒนา บุญญาสัย คุณดวงพร สุชีวะ คุณดัยนา บุนนาค
คุณพีรวัธน์ เปรมชื่น คุณลาวัลย์ พานิชเจริญ คุณวิเชียร บรมธรรม
คุณศรีจันทร์ ศุขกสิกร คุณสมลักษณ์ กมลเลิศวรา คุณวรฤทธิ์ เฟื่องอารมณ์
คุณชัยชิต สุขสันต์รุ่งเรือง-คุณศิริกาญจน์ ทัศนีย์ไตรเทพ คุณสุนทร-คุณพรรณี-คุณณุกานดา อรรถกิจโกศล
คุณสมภพ-คุณวิภา-ด.ช.โชติชนน์-ด.ช.โชติกร-ด.ช.โชติวรรษ สงวนพานิช

รายนามผู้บริจาค ๔,๒๐๐ บาท

คุณสิรนาถ อาชวนิจกุล

รายนามผู้บริจาค ๔,๐๐๐ บาท

คุณณรงค์ สุทธิสัมพัทน์ คุณปราณี บุปผาเจริญสุข ครอบครัวผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

รายนามผู้บริจาค ๓,๗๐๐ บาท

รศ.อาภาพันธ์ ศรีสรินทร์

รายนามผู้บริจาค ๓,๖๐๐ บาท

คุณกาญจนา พานิชเจริญ

รายนามผู้บริจาค ๓,๕๐๐ บาท

คุณชาติชาย สถาพรพิพัฒน์
คุณปวัณณลักษณ์ นพคุณดิลกรัตน์
คุณเยาวลักษณ์ วรรธนะพิศิษฏ์
คุณสรณคมน์ ฉิมวารุณ
คุณอัจฉรา ห่อสุวรรณ
คุณอมร-คุณวิลาวัลย์ บุญโสภณ
คุณพรศักดิ์-คุณโสพิศ ศรีละมุล
คุณพิพัฒน์ เตชะพงศ์ธาดา และครอบครัว
คุณประยุทธ์-คุณอารีย์-คุณกนกวรรณ หลายอำนวย

รายนามผู้บริจาค ๓,๒๔๐ บาท

คุณสุวัฒน์-คุณอัญชลี สายวรรณ์ และครอบครัว

รายนามผู้บริจาค ๓,๐๐๐ บาท

พระครูวรปัญญาคุณ
พระศรีญาณโสภณ
ศ.(พิเศษ) น.พ.อุทัย-คุณยุวดี เจนพาณิชย์ และครอบครัว
ครอบครัวหวังพึ่งตระกูล
คุณเกษม แพรักขกิจ
คุณจันทรา จันทะเนตร
คุณเบญจางค์ เตียงพิทักษ์
คุณประภาศรี พุกกะจันทร์
คุณพึงพิศ ศรีธรานนท์
คุณวริษา ภาสกรนที
คุณสุธัญญา อุดมผล
คุณอำไพ คุณเอนก
ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม
คุณบุญเรือง-คุณทิพย์สุนี จันทร์ประภาพ
คุณสุนีย์-คุณไกรสีห์-คุณสุรสีห์ ธุระงาน

รายนามผู้บริจาค ๒,๘๐๐ บาท

คุณสุพรรณา ผลพานิชเจริญ

รายนามผู้บริจาค ๒,๕๐๐ บาท

ดร.ธนสาร ก้วยเจริญพานิชก์ คุณอรุณี วชิราพรทิพย์ คุณหุ้ย รำมณี
คุณอุไรพรรณ พิพัฒน์ไพบูลย์ คุณอิงกมล มุตตามระ
คุณอานนท์-คุณอนุรุทธ-คุณอัญญา ทวีโชติ

รายนามผู้บริจาค ๒,๔๐๐ บาท

คุณทรงวุฒิ งามมีศรี

รายนามผู้บริจาค ๒,๒๐๐ บาท

คุณพรทิพย์ จินดาสุทธิ พี่น้องและครอบครัว

รายนามผู้บริจาค ๒,๑๐๐ บาท

คุณพนิตา อังจันทร์เพ็ญ คุณสุธรรม พูลเพิ่ม คุณสุภาณี ธัญญาวุฒิเลิศ
คุณสุวิมล สัจจะรัตนะโชติ คุณหญิง คำวงษา คุณอุดมพร สิรสุทธิ
คุณอุษา สัจจะรัตนะโชติ

รายนามผู้บริจาค ๒,๐๐๐ บาท

พ.อ.พจน์-คุณฐิตตะวัน เฟื่องฟู พ.ท.ภัทราวรรณ ตระกูลทอง ทพ.ทองใบ นันทวณิชย์
คุณสุกัญญา คุณานพรัตน์ คุณสุธันนี กี่ศิริ คุณกนกพร คุณชัยเจริญกุล
คุณณัฐชนก แก่งหินแก้ว คุณณัฐธภา กสิกิจวรกุล คุณทักษิณา-คุณสุระ รัตนกิจตระกูล
คุณทัศนีย์ บุรุษพัฒน์ คุณนภาพร อัจฉราฤทธิ์ คุณนุชากร อดิพัฒน์
คุณกฤษณา สิทธิรักษ์ คุณโรจนา โกวิทวัฒนพงศ์ คุณศุภนี ศรีธรานนท์
คุณสุกาญจนา ลิมปิสวัสดิ์ คุณอมเรศ ศิลาอ่อน คุณสุรชัย-คุณสุปานี มานะนาวี
คุณจารุณี ไชยชาญ คุณสุนิสา ควรทรงธรรม คุณสุทิน - คุณสุวรรณี ศรีถาวรสุข
คุณชัยฤทธิ์-คุณวิสารันท์ ชามพูนท
นพ.มานิส-รศ.พญ.วัชรินทร์ รัตนมาศ คุณบังอร-คุณอรมา-คุณอรวัสสา สยามเศรณี
คุณรัตนะ จินดาสุทธิ และครอบครัว คุณขจรศักด์-คุณสุวิมล วงค์ศักดิ์ถาวร
คุณสุพงษ์-คุณสุกฤษ ประเสริฐแสงเจริญ คุณอังคาร-คุณสมศรี พิชิตมหามณฑล
คุณบุญเรือง-คุณเหมือน จันทร์สงครามและลูกหลาน
คุณบุญนำ-คุณอนงค์นุช พันธุ์แย้มมาลี และครอบครัวเคว่งหลี
คุณพิน-หมุยเกียง-ภัทรมน-วิวัฒน์ กล้าอาษา และคุณสมบัติ ตั้งจินดาวงศ์

รายนามผู้บริจาค ๑,๘๐๐ บาท

อ.ณัฐศักย์ ตันตยานุพนธ์ พร้อมญาติมิตร
คุณสุชาดา แจ้งขำ

รายนามผู้บริจาค ๑,๗๐๐ บาท

พระมหาธีรโชติ ธีรปญฺโญ
คุณบุปผา-คุณแม่จรูญ สุกแก้ว
คุณสวาท สาตรร้าย

รายนามผู้บริจาค ๑,๖๐๐ บาท

รศ.พญ. ศรีธรรม ธนะภูมิ

รายนามผู้บริจาค ๑,๕๒๐ บาท

คุณวรวรรณ วีระสุนทร

รายนามผู้บริจาค ๑,๕๐๐ บาท

พระมหาชูศักดิ์ สทฺธมฺมาลงฺกาโร
พระมหาดวงทิพย์ ปริยตฺติธารี
ข้าราชการกรมที่ดิน
คุณนันทนัช เกลียวอรรคเดช
คุณอนงค์นาฏ สาตรร้าย
คุณกรรณิกา สว่างวารีสกุล
คุณพิศณุ พานิชเจริญ
คุณสิรอาภา ทองสูง
คุณอารีรัตน์ แพทย์นุเคราะห์ และครอบครัว
คุณพุทธกันต์ เข็มนาค-คุณจริยาพร แสงทอง
คุณภรณี-คุณธีระพล-คุณสิริญา นิติชาคร

รายนามผู้บริจาค ๑,๔๐๐ บาท

นพ.มงคล อุยประเสริฐกุล
พ.ท.หญิง มารศรี พิบูลย์ฤกษ์
คุณธนวรรณ เตชะสันติสุข
คุณบุษฎี พานิชเจริญผล
คุณปราณี ทัพเป็นไทย
คุณปรีชา-คุณบังอร เตชะสันติสุข
คุณพิชาพร พิสุทธิชานนท์
คุณมาลาวรรณ รักกุศล
คุณจริยา ศรีพงษ์
คุณชาญ-คุณฉลวย-คุณอภิชานี สุขแก้ว
คุณชูศักดิ์ เตชะสันติสุข และครอบครัว
คุณประจวบ-คุณละม่อมศรี และครอบครัว
คุณทัศนีย์ โชคเจริญรัตน์

รายนามผู้บริจาค ๑,๒๗๕ บาท

พนักงานกลุ่มอะไหล่

รายนามผู้บริจาค ๑,๒๐๒ บาท

คุณรัตนา ชุมแก้ว

รายนามผู้บริจาค ๑,๒๐๐ บาท

คุณไตรรงค์ มาลาภิรมย์
คุณบุญชนิต ตันติวุฒิ
คุณพงษ์ศักดิ์ พายัพทิศารักษ์-คุณไซลั้ง แซ่ลี้
คุณวิโรจน์ ศิระวุฒิ และครอบครัวศิริวุฒิ
คุณสุรภี วิสุทธิวรรณ-คุณประเวศย์ ชื่นวรสกุล-คุณณฐมน จุงใจ

รายนามผู้บริจาค ๑,๑๑๑ บาท

คุณกมล คุณเพ็ญศรี คุณมนัญญา ปัทมะสุนทร

รายนามผู้บริจาค ๑,๑๐๐ บาท

คุณเขียวหวาน-คุณอุดม ประชุมพันธุ์
ผู้ปกครองนักเรียนสาธิตจุฬาฯ

รายนามผู้บริจาค ๑,๐๐๐ บาท

พระมหาการุญ การุณิโก
พระปัญญาวระในนามคุณกิมลุ้ย แซ่อึ๊ง
พระมหาสมชัย รตนญาโณ
พระมหาศิริศักดิ์ ทตฺตสิริ
พระธเนศ ธมฺมทินฺโน
พระมนต์ชัย อภิปุญฺโญ
พระสุรศักดิ์ ปภาสโร
พระอุทัยสิทธ์ ฐานปุญฺโญ
ท่านหญิงศรีสว่างวงศ์ ยุคล
รศ.ยุพิน จันทรัคคะ
ดร.ศุภวัตร ภูวกุล
ดร.สุวดี ธนประสิทธิ์พัฒนา
ทพญ.ศิริพร ชุติปาโร
อ.ประณีต ก้องสมุทร
อ.ผะอบ จึงแสงสถิตพร
อ.ปราโมช น้อยวัฒน์
คุณวาริน แผ้วพาลชน
ครอบครัวหิรัณยวนิชย์
คุณนวลมณี กาญจนพิบูลย์
คุณยุวดี ทองคำวรรณ
คุณสรัลกช โตเจริญชัย
Mr.Charles-Mrs. Sarah Shaw
คุณปรัชญ์นนท์ เต็มฤทธิกุลชัย
คุณกันต์กนิษฐ์ จงยิ่งยศ
คุณคิมเตียง แซ่เฮ้ง
คุณจรูญ รัตนวัชรินทร์
คุณเฉิดโฉม กะลัมพะเหติ
คุณชวลิต จันทรรัตน์
คุณชัญญ์ชญา จงนิตยกาล
คุณทรงสุจิต โฆษิตธราดล
คุณเทวัญจฉรา อภัยภูมินารถ
คุณนฤมล รุ่งรัศมี
คุณนวลฤดี กฤตยานุกุล
คุณนันทลี จารุรัตน์
คุณนิตยา-คุณวิชัย คุณชัยเจริญกุล
คุณนิภา เสตสุวรรณ
คุณนิยะดา กนกศิริมา
คุณบรรณรงค์-คุณอรดา พิชญากร
คุณวิไลเลท ถาวรธนสาร
คุณศุภร พันธุ์วัฒนสกุล
คุณพงษ์เธียร-คุณพอเพลิน ตู้จินดา
คุณเบ็ญจวรรณ์ วัฒนศุภวุฒิ
คุณปทุม เหลืองสวัสดิ์
คุณประพิม คังคายะ และครอบครัว
คุณพรจรัส อารีราชการัณย์
คุณพรรณี ชุมแก้ว
คุณพร้อมพรรณ ลการโอฬาร
คุณพสิษฐ์พล-คุณพิมพ์ประภัทร-คุณปรียนันท์ เต็มฤทธิกุลชัย
คุณสุวิชญ์ โรจนวานิช
คุณยาสนา สุวรรณเสถียร
คุณรตนวรรณ องอาจหาญ
คุณระพีพรรณ ธนพงษ์วรสกุล
คุณรัชนีวรรณ อุทัยศรี
คุณเรวดี จุลเสนีย์
คุณวรรณา สมคิด

คุณวรรณารัตน์ เต็มฤทธิกุลชัย
คุณวัลลภ พงค์วรินทร์
คุณวินิตา เทพวัลย์
คุณสมทบ แก้วเย็น
คุณสมปอง สาตรร้าย
คุณสรัลกช โตเจริญชัย
คุณสุธิดา โลจนศุภฤกษ์
คุณสุนทรี เหมะทัต
คุณสุนันท์ พินิจบรรเจิดกุล
คุณสุพัตร รติพัฒนระบิล
คุณสุภาภรณ์ พิสิษฐ์ศักดิ์
คุณหริรักษ์ รุ่งเรืองธัช
คุณอจลา สุทธิสัมพัทน์
คุณอมรา เปี่ยมพงศ์สานต์
คุณอรรถการ คุณรัตนา ตฤษณารังสี
คุณอังศุลี ปัจฉิมานนท์
คุณอัจฉรา ไล่ศัตรูไกล
คุณอัญชลี สายวรรณ์
คุณอาชว์กรัณย์ เต็มฤทธิกุลชัย
คุณอำไพ พรวรนันท์
คุณอำภา คำนวนตา
คุณอุบล จำรูญรัตน์
ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม
คุณเพ็ญพรรณ วิสุทธิ ณ อยุธยา
คุณรัชนี ตรีพิพัฒน์กุล
คุณเสาวณิต เหลืองอรุณรุ่ง
คุณอุษณีย์ สว่างกุล
คุณกฤษฎา แผ้วพาลชน
คุณอุมาวดี รัตนอุดม
คุณวัลภา อัศวกุล
คุณเลิศชาย ประภาศิริรัตน์
คุณสมชาย วสันตวิสุทธิ์
คุณธัชชนก จรรยานุภาพ
คุณพรทิพภา วนธรรมสุจริต
คุณนวพร เรืองสกุล
คุณนัชชา พรตปกรณ์
คุณณฐมนตร์ พรตปกรณ์
คุณณัฐตรา พรตปกรณ์
คุณอรรจนีย์ บุณยทุมานนท์
คุณรุจยา บุณยทุมานนท์
คุณกฤษณา ประสาร
คุณวิสาส์น สิริจันทานนท์
คุณเบญจพร-คุณเพ็ญพักตร์ พานิชเจริญ
คุณวิโรจน์ คุณวิภา รุ่งทรัพย์ทวีคูณ
คุณวีระชัย-คุณมณีรัตน์ ชูประภาวรรณ
คุณสมใจ สิริสกุลทอง และครอบครัว
คุณอัครพล สันติมากร และคุณชินวรรณ เตรีกุล
คุณชูชาติ-คุณปิยภรณ์ พณิชไพโรจน์
คุณดวงพร-คุณจอห์น เขมะสิงคิและครอบครัว
คุณผุสดี-Mr.David Salisbury and Family
คุณภรณ์วิภา-คุณทองดี ภาควิวรรธน์ และครอบครัว
คุณทรงชัย-คุณยุพิน หวังพึ่งตระกูล
ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม ประชานิเวศน์ ๑
คุณสมชาย-คุณบุบผา อมรเกียรติขจร

รายนามผู้บริจาค ๘๐๐ บาท

คุณกมลวรรณ เกียรติพันธุ์สดใส
คุณเพ็ญศรี บ้านไกรทอง

รายนามผู้บริจาค ๗๘๐ บาท

คุณศุภชัย นพพรสุวรรณ

รายนามผู้บริจาค ๗๕๐ บาท

พ.ต.ท.หญิง รัตติยา เจียรสวัสดิ์วัฒนา และครอบครัว

รายนามผู้บริจาค ๗๐๐ บาท

นพ.วรพล หัฏฐสกุล
พ.ต.ท.อดุลจิตร-คุณรุจิรา สังขดุลย์ครอบครัวชัยภาสกรสกุล

คุณนิชาบูล แซ่มุก
คุณสิรินญา ธัญญาวุฒิเลิศ
คุณสุภาฉวี-คุณสิริพร บุณยเกตุ
คุณกรกนก จิตตะปาโล
คุณกิตติมา ลีลานนทกุล
คุณจรุงรัตน์ อ่อนแก้ว
คุณจันจิรา อัศวเลิศแสง
คุณจันทนี ฉัตรศิริเวช
คุณชนิตา ลิ้มธงเจริญ
คุณชาญชัย ชัยขุนพล
คุณชุมพร กาญจนรัตน์
คุณชูชื่น อัศวะประภา
คุณญาภรณ์ เฟื่องอารมย์
คุณทิพวัลย์ รอดรัศมี
คุณดวงใจ บุญศิริ และครอบครัว
คุณธีริตา พดด้วง
คุณนิธิมา
คุณนิยม เต๊ะอั้น
คุณบุญเลี้ยง ผ่องแผ้ว
คุณบุญสูง อ่อนแก้ว
คุณบุษกร-คุณกมลกร ลิมปวโรตม์
คุณบุษย์ จันศิษย์ยานนท์
คุณประไพพิศ สุรัตนสัญญา
คุณปิยวรรณ สีสด
คุณปุณวัชร์ แสงอรุณ
คุณเผอิญ จุนถาวร
คุณพรพรรณ อ่อนอรรถ
คุณพรษา บัวครื้น
คุณพูนศักดิ์ โชคนำชัย
คุณวรรณี โกวิทวณิชกานนท์
คุณวันเพ็ญ คงเกษม
คุณวิภาพรรณ สุคนธ์สวรรค์
คุณวิมล รัฐถานาวิน
คุณวิไล สีสรรพ์
คุณโศรดา ลาภเจริญรักษ์
คุณสมัย สุขแก้ว
คุณสิรินทร ธัญญาวุฒิเลิศ
คุณสุธีรา เขมะสิงคิ
คุณสุภาวดี ล้อทองแท่ง
คุณเสาวณีย์ อ่อนแก้ว
คุณเสาวนีย์ พลอยไพเราะ
คุณอนันยา จิระธรรมจารี
คุณอมรา สถาพร
คุณอรพินท์ ชัยเดช
คุณอรุณี ลิ้มสร้อยเพ็ชร์
คุณอัญชลี เอิบโชคชัย
คุณบุญรักษ์ วรภมร
คุณรัชนี เจตวงษ์ และครอบครัว
MR. JAN COOLEN
คุณวงศ์ศิริ สุทธจินดา
ครอบครัวรุ่งไกรศรี
คุณสุทธิโชค เจริญกวินโรจน์-คุณชัชชญา หิรัญศรุต
คุณสุรชัย กิจสิริรุ่งเรือง และครอบครัว
คุณพิชพันธ์ เฟื่องธารทิพย์ และครอบครัว
คุณวรวุฒิ สุทธิวรสกุล-คุณวราภรณ์ ศิริเกตุ
คุณกรวิทย์ ธีรวัฒนเศรษฐ์ และครอบครัว
คุณขนิษฐา ศรีมหาทรัพย์ และครอบครัว
คุณชานนท์ อุณหกิจเจริญ-คุณวรรณา จงตั้งปีติ
คุณชุติมา ศิริกุล-คุณศยามล สุขศรี
คุณโพธิ์ทอง-คุณสมพร ปางพุฒิพงษ์
คุณธนวรรณ เทียมตะวัน และบุตร
คุณธนา จิราภรณ์ และครอบครัว
คุณฐูปกรณ์-คุณณฐภรณ์-คุณณภัทร์ สัจจะรัตนะโชติ
คุณสุรเชษฐ์ ทองวณิชนิยม และครอบครัว
คุณสุวิมล สุขพัฒน์ และครอบครัว
คุณพ่อประเสริฐ ดีอุดมวงศา-คุณแม่หทัยรัตน์ จิตไตรเลิศ
คุณอุบล พรหมศร-คุณกัญจนานันทน์ นัทธ์ธรรมางกูร - คุณระวินิษฐา ธนาพงษ์ศักดิ์

รายนามผู้บริจาค ๖๐๐ บาท

ครอบครัวโอวาทวรัญญู
คุณนิธิวดี และเพื่อนๆ South Zone 2 Hatyai
ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

รายนามผู้บริจาค ๕๐๐ บาท

พระมหาสุเมธี ปญฺญาปสุโต	พระชูชัย สุภทฺโท	พระนิพนธ์ กนฺตผโล
แม่ชี ดร.สุภาพรรณ ณ บางช้าง	พ.ต.ท.ชวนะ พานิชเจริญ	
ศ.นพ.วิชัย อติชาตการ	นพ.ครรชิต ลิขิตมาศกุล	นพ.โรจน์รุ่ง-คุณสุพิศ สุวรรณสุทธิ
อ.แววมยุรี ราชพัฒน์	อ.ผ่องจิต แสงสิงแก้ว	อ.ไพจิตร อิ่งศิริวัฒน์
คุณกรุณา โง้วตระกูล	คุณกุญชร ภวจันทร์รัศมี	คุณชรินทร์ รุ่งเรืองศุภรัตน์
คุณปราณี เสริมวิชิตชัย	คุณระเบียบ อ่องศรี	คุณรัชนีวรรณ เวชพาณิชย์
คุณเสาวณี อิงคนิตยกุล	คุณกฤษดา พานิชเจริญ	คุณกัทลี สมบัติสิริ
คุณโกสุม สิทธิศิริ	คุณคมคาย จงเจริญสุข	คุณเครือมาศ พุฒิกิจภิญโญ
คุณจตุพร-คุณโบว์ พุกกะเวส	คุณจินดา เผือนพิพัฒน์	คุณชัชวาล อรรถกิจโกศล
คุณชัยภัทร ศรีอนันต์	คุณฐิติพร อรรถกิจโกศล	คุณณัฐพร จงกลการพาณิชย์
คุณณัฐวุฒ์ ค้าหวั่น	คุณธนวไล เจริญจันทร์แดง	คุณธนิดา โฆษิตธราดล
คุณนภาพรรณ เอกกะยอ	คุณนวลยง โชติวิเชียร	คุณนิธิวุฒิ จิตตะกวี
คุณบุญทรง วัฒนศรี	คุณบุญมา บุญถึง	คุณบุษกร สิงคาลวณิช
คุณประไพ เทิดปฐวีพงศ์	คุณประสงค์ รอดอุดม	คุณปริยะ ศิริกุล-คุณบุษฎี ติระวัฒน์
คุณปรียา ศิลากุล	คุณปิยะกุล คุณจอห์น โกลว์ฟ	คุณพรทิพย์ ธนะโสภณ
คุณพูนสุข วัฒนวิจารณ์	คุณมนูญ-คุณนงนารถ เดชณรงค์	คุณแม่เซ็ง แซ่จัง และลูกหลาน
คุณแม่ลั้งเฮียง แซ่ลี้	คุณรังสินี สุจริตสัญชัย	คุณรัชนี-คุณวีณา คิ้วงามพริ้ง
คุณรุ่งโรจน์ โรจน์พลากร	คุณรุจิพร ผลาขจรศักดิ์	คุณลลิตา ยาแก้ว
คุณลัดดา นิลรัตนชัยกุล	คุณวัชรี มณฑาพันธุ์	คุณวิไลวรรณ-คุณสมุทร คณาญาติ
คุณวิวัฒนา ศรีทอง	คุณศิวาพร อินทรพงษ์	คุณศีลา จายะนียโยธิน
คุณสมชาย เลี่ยวชวลิต	คุณสัจจะพร แซ่ลิ้ม	คุณสำราญ นันทขว้าง
คุณสินารัตน์ ชวนชม	คุณสุชัย ศรีวรพันธุ์	คุณสุนี เงาประเสริฐวงศ์
คุณสุปราณี วัฒนะศันสนีย์	คุณสุริยันต์ รัตนโยธา	คุณแสงยุพิน
คุณโสภณ	คุณโสภา หาวารี	คุณไสว-คุณวิมล โลจนศุภฤกษ์
คุณอนุชิดา คงสาม	คุณอรรถกร อรรถกิจโกศล	คุณโมฬี ลรรพรัตน์
คุณอุไรกร บัณฑิตกุล	คุณศุภวิชญ์ แผ้วพาลชน	ดญ.สุธิมา แผ้วพาลชน
คุณกรพินธุ์ โอฬารเสถียรกุล	คุณจันทร์เพ็ญ ตั้งมั่นอนันตกุล	คุณศิรสา กันต์พิทยา

คุณพวงเดือน-คุณเดือนเพ็ญ ประชุมพันธุ์

คุณอัมพวัน วานิชการ-คุณพจนา ชวนชม

คุณธัญญรัตน์ ปาณกุล และครอบครัว
คุณเสริมศักดิ์-คุณศศิ-ด.ญ.มิลัน-ด.ญ.อันดา โปษยะจินดา
คุณวีระพงศ์-คุณสาวิตรี-คุณสิริรวี-คุณวีระศักดิ์-คุณวีระยุทธ เจริญส่งเสริมกิจ

รายนามผู้บริจาค ๔๐๐ บาท

คุณพัชนี ตั้งชัยพิทักษ์
คุณลออ มณีรัตน์
คุณพยุง พุ่มพวง
คุณยาใจ พรพุทธิชัย
คุณกรพินธุ์ การุณพักตร์
Zach Cohea
ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

รายนามผู้บริจาค ๓๖๐ บาท

ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม

รายนามผู้บริจาค ๓๐๐ บาท

ทพญ. อิชยา ศิรินาวิน
ครอบครัวปาณะกุล
คุณปลิดา หุนาปเทศ
คุณงามจิตต์ สุขุมาลวัฒน์
คุณชวนพิศ ควนใหญ่
คุณชาดา ตันสกุล และครอบครัว
คุณถนอมวงษ์ แคล้วปลอดทุกข์
คุณประภา พรหมณีวิรัช
คุณนิภา ปรีชาชาญ และครอบครัว
คุณพรรณี เชาวนชาติ
คุณพึงพิศ ดุลยพัชร
คุณภวัต ธรรมทวีวุฒิ
คุณลำดวน จันทร์แดง
คุณศุภนิช บุญประคำ
คุณสมสวาสดิ์ บุญญภัทโร
คุณสรายุทธ วงศ์อัสสไพบูลย์
คุณสลิลทิพ ด่านวิวัฒน์
คุณสิริกานต์ ทองขุนคำ
คุณสุนีย์ ลีวิชัยเลิศ
คุณเอษาและครอบครัว
คุณอัธยา คุณนงลักษณ์ ศุทธรัตน์
คุณเย็นจิตร พัฒนไพศาล

รายนามผู้บริจาค ๒๗๐ บาท

คุณสมฤทัย และเพื่อน

รายนามผู้บริจาค ๒๐๐ บาท

พระโฆสโกภิกฺขุ
พระคิมหันต์ เจ้า
พระประเสริฐ เสฏฺฐญาโณ
น.ต.หญิง นราทิพย์ รักแต่งาม
ผศ.วิจิตร บุญยธโรกุล
คุณจรสพร สุวรรณกุล
คุณจิษาพรรณ คำลอย
คุณภัคศรัณย์ โพธิเย็นญาติ
คุณวันทนีย์ ฉัตรชัยเรืองศรี
คุณหรรษา ธรรมวิภาค
คุณกอบแก้ว โชติกุญชร
คุณขนิษฐา องค์วิเศษ
คุณเขมรัตน์ อนุรักษ์
คุณจำรัส ศิราธรรม
คุณชลัย วิริยศิริ
คุณชำนาญ อัฒฑกุล
คุณชาญวิทย์ ชุติหทัยเกียรติ

คุณณัฐอาภา พรหมศิริ
คุณดาวรัตน์ มิ่งฉาย
คุณธิติพันธ์ โตสกุล
คุณนิธิมา พยัคพงษ์
คุณนิภา ชินางกูร
คุณนิศจินต์ ชวนชม
คุณเนติมา ธนาธิพันธุ์
คุณบุญถิ่น พิมพ์สุวรรณ
คุณบุญอำนวย รัตนธาดา
คุณเบ็ญจวรรณ บุญพยุง
คุณประไพ ยศทัศศ์
คุณประจวบ อิศรางกูร ณ อยุธยา
คุณประภา กฤชเพชร
คุณพึงพิศ สาลีผล
คุณประไพพรรณ พิสัยนนทฤทธิ์
คุณมะลิวัลย์ ชูเกียรติศิริ
คุณยุพดี ฤทธิสิทธิ์
คุณรวีวรรณ แซ่เตียง
คุณรัฐธีร์ ศุภนิธิภัสสรณ์
คุณวิไลวรรณ ผลพานิชเจริญ
คุณศิริพร ศรีมโนรถ
คุณสมุทร คณาญาติ
คุณสุด อักษร
คุณสุวณี วีระกันต์
คุณอภิญญา สิมมา
คุณอุไร ตั้งอุดมมงคล
คุณสุวรรณชัย ลือไพบูลย์พันธุ์
คุณเสกสรรค์ สร้อยอุดม
คุณเอกบุตร เกิดช่วย
คุณอธิษฐ์ คุณจินตนา บุญสนอง
คุณวรรณา คงสุริยะนาวิน
คุณศรีหทัย บุณยทุมานนท์
ผู้ไม่ประสงค์ออกนาม
คุณนิศาวรรณ-คุณอร กนกวัลวงศ์
คุณธนันท์ชัย-คุณวรรธนันท์ ลักษมีถิรวัฒน์
คุณบุญนำ-คุณอรกมล(มูลเมือง)-ด.ช. ปิยะเทพ แป้นน้อย
คุณจารุวรรณ สายคำ และคุณกัญญาวรรณ นุสลีย์ และครอบครัว

รายนามผู้บริจาค ๑๕๐ บาท

พ.อ.เต็ม หงษ์ทอง
คุณจิตรลดา คมคาย
คุณโน้ต กนิษฐานนท์
คุณบุรัสกรณ์ บราวมานน์
คุณวรินทร์ธร มีชัยประสิทธิกุล

รายนามผู้บริจาค ๑๐๐ บาท

สามเณรวีระชัย สิงห์โพนงาม
แม่ชีปารมิตา บุญประเสริฐ
แม่ชีสมจิต พฤทธิอานันท์
แม่ชีสาคร เกตุวิบูลย์
แม่ชีสุนันทา ศรีบุดดา
แม่ชีสุหัทยา อภิมนต์บุตร
ดร.บุญยืน สาริกะภูติ
คุณบุญญา สังข์สง
คุณบุษบง สุวรรณกุล
คุณปัญจรัตน์ มัชฌิมานิสัย
คุณมาลินี ศรีเจริญมงคล
คุณสมบุญ ศรีม่วง
คุณอณิชา ไพศาลอุทัยกุล
คุณอารยา วรัญญูวัฒนา
คุณกานต์ฑิตา ไทรทอง
คุณขนิษฐา เฮงประสิทธิ์
คุณจงรักษ์ ประเสริฐดี
คุณเครือวัลย์ สมุทร และครอบครัว
คุณจิตสุภา อัฒฑกุล
คุณจิรายุส แรงกลาง
คุณชลกร
คุณชั้น นิลธนธำรงศรี
คุณฐานันดร์ อัฒฑกุล
คุณณัฐพร จงกลการพาณิชย์
คุณนงรัตน์ บุญ-หลง
คุณนภา ชุติฉัตรชัย
คุณนภาพร โตจินดา
คุณนันทวัน ศุภะจินดา
คุณนิจ อาชวานนท์
คุณบรรจง สุพรรณกูล

คุณบุญชู พยุงวงษ์
คุณบุญร่วม เก็งพินิจ
คุณประเสริฐ ทองสุก
คุณปรัศนีย์ คงธะรังสี
คุณปริศนา ทับกิจ
คุณปัทมา ศภวิทย์นันติกุล
คุณปิยวุฒิ อัฒฑกุล
คุณพเยาว์ สง่าชาติ
คุณพัฐวร รัตนสุวรรณ
คุณพิสมัย รุ่งเลิศ
คุณเพ็ชรรัชก์ มะธิตะโน
คุณไพโรจน์ โสมภูติ
คุณภรณี พรเกษมศาสตร์
คุณมัลลิกา เดชพันพัว
คุณมาลินี ขับสนิท และครอบครัว
คุณรักตะวัน จันทร์สงคราม
คุณราตรี สง่าชาติ
คุณลัดดา นุมาศ
คุณวณี ลี้ตระกูล
คุณศุภวรรณ วิลาวรรณ
คุณสถาพร อาณัติวงค์
คุณสมชาย เขมะรังสี
คุณสมทรง เพ่งสุวรรณ
คุณสมพร ณ นคร และครอบครัว
คุณสมศักดิ์ เขมะรังสี
คุณสุจิตรา ผลวิชา
คุณสุจิตรา สะอาดใจ และครอบครัว
คุณสุนทรี นุ่มเจริญ
คุณสุนทรี สรนันท์
คุณสุปราณี ผลพานิชเจริญ
คุณสุภัทรา ประทีปเสน
คุณสุภาพ บำเพ็ญเพียร
คุณสุปราณี ศิริจิตต์ และครอบครัว
คุณเสวย ผาสุก
คุณเสาวณี ศิริพฤกษ์
คุณสุเมธี อริยศรีจิต และครอบครัว
คุณอมรเชษฐ อัฒฑกุล
คุณอรุณวรรณ ภักดีวัฒนา
คุณอรุณี อัศววรฤทธิ์ และครอบครัว
คุณอัจฉรา ธรรมเถกิงกิจ
คุณอารีวรรณ เธียรสถิตย์
คุณอังคณา ขำสิริ และครอบครัว
คุณอุลิน ชอบธรรม
คุณน้อย เขมะรังสี
คุณสมบัติ บัวแก้ว
คุณวิชญา บุณยทุมานนท์
คุณอมรรัตน์ บุณยทุมานนท์
ดช.ศรัณย์ จรรยานุภาพ
คุณวีระ อ่อนท้วม-คุณสมศรี เนียวกุล
คุณศุภวรรณ กันอยู่ และครอบครัว
คุณพรพรรณ-คุณธวัชชัย สุกปานแก้ว
คุณนาตยา ขวัญปัญญา และครอบครัว
คุณสมฤทัย วิสุทธารัมณีย์ และครอบครัว
คุณวราภรณ์ ชุณหศรีวงค์ และเพื่อน
คุณภาณุวัฒน์-คุณเอื้ออารีย์ ตั้งสัตยาชีพ
คุณจำนง-คุณวาณี-คุณจิระณัฐ-คุณวีณา สัมพัญญู
คุณชเนษฎ์-คุณประกอบ-ด.ช.มงคล ภัทรสถาพร
คุณมาลี แซ่โค้ว-คุณแก้วใจ-คุณขวัญใจ ภัทรสถาพร

รายนามผู้บริจาค ๕๐ บาท

คุณจินตนา ล้วนประวัต
คุณธัญภา สำแดงเดช
คุณนงลักษณ์ นิลธนธำรงศรี
คุณธงชัย กิจบำรุง
คุณหนูกลิ่น มะลิทิพย์
ด.ญ.อัญญารัตน์ สง่าชาติ

รายนามผู้บริจาค ๔๐ บาท

คุณศรีสุมาลย์ บุณยทุมานนท์

รายนามผู้บริจาค ๒๐ บาท

คุณอัมพรศรี เรืองเนตร

ขอขอบพระคุณและอนุโมทนาในกุศลจิตของทุกท่าน

หากชื่อ-นามสกุลของท่านขาดตกบกพร่องประการใด หรือจำนวนเงินบริจาคผิดพลาด คณะผู้จัดทำกราบขออภัยมา ณ ที่นี้ด้วย และกรุณาแจ้งที่ ...

- คุณกฤษณา สิทธิรักษ์ โทร. ๐๒-๘๖๔-๕๓๐๙

- คุณเบญจางค์ เตียงพิทักษ์ โทร. ๐๘-๑๔๐๒-๕๖๖๐

